పురాణనామ చంద్రిక

పురాణనామచంద్రిక

తెనుఁగుభాషయందలి
ఇతిహాస పురాణ కావ్యాది గ్రంథములయందు తఱచుగ కానఁబడు
దేవతలు మనుష్యులు పట్టణములు నదులు మొదలగువాని
నామముల వివరణముగల నిఘంటువు.

ఇది

యెనమండ్రం - వెంకటరామయ్య
చే
రచియింపఁబడి,

చెన్నపురి
ఊ. పుష్పరధశెట్టిగారి
కీర్తిరత్నాకర ముద్రాక్షరశాలయందు
ముద్రింపఁబడియె.
1879

[illegible]

పురాణనామ చంద్రిక

యెనమండ్రం వెంకటరామయ్య

ప్రాచీ పబ్లికేషన్స్

PURANA NAMA CHANDRIKA

by Yenamandram Venkataramayya

Price Rs 87/-

ISBN 81-7443-004-0

Title Chandra

First Published in 1879
Prachee Reprint 1994, June

Published by P P C Joshi
for Prachee Publications,
1-1-336/73, Vivek Nagar
(Near Sri Thyagaraya Gana Sabha) Chikkadpally,
Hyderabad-500 020, A P
Phone 630703

Processed and Printed at Gayatri Offset Press,
A-66, Sector No 2, Noida

PREFACE.

The object of this work is to supply in a convenient form, a cheap book to Telugu Students, to aid them in studying the Standard works of Hindu Literature It contains the names of all Hindu deities, saints and sovereigns, places of sanctity and worship, systems of religion and philosophy &c , &c , arranged alphabetically with short explanatory and descriptive notes. Telugu Literature is so replete with these names, and Hindu Mythology and religion are so intimately connected with the literature of the country that it is impossible to acquire any proficiency in the latter without some knowledge of the former Five Tables shewing the genealogy of the principal characters that figure in the Puranas are also appended to the work, and although these may bring out in a striking form, some of the inconsistencies and anachronisms that are so difficult to account for, they will generally be found to throw much light on the accepted lineage of several illustrious personages

The work does not pretend to be complete or exhaustive, but it is hoped that it will be found to contain enough of information for all practical purposes, and be a ready and convenient hand book to the Student

Much time and labor have been expended in bringing to completion this work in its present shape, but notwithstanding all the care bestowed upon it, it cannot be denied that the eye of the critic may detect in its pages many sins of omission and commission The novelty of the undertaking however will, it is humbly hoped, serve to some extent as an extenuation of such shortcomings, and while every effort will be made to profit by criticisms tendered in a liberal spirit, the reception with favor by the public at large of this

first though feeble attempt to supply a long felt want, will be deemed a sufficient recompense for the labor and anxiety that are inseparable from such undertakings

The work which was selfimposed has been a labor of love, and although it was designed many years ago, its progress has been necessarily slow owing to the limited time which could be bestowed upon it at intervals of leisure and in the midst of other avocations.

Y. V.

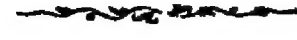
MADRAS,
February 1879.

జ్ఞాపకము.

మనపురాణేతిహాస కావ్యాదులయందు తఱచుగ కానఁబడు ననేక నామములను సులభముగ తెలిసికొనుటకు తగిన ఒక అకారాది నిఘంటువు లదని యోచించి ఆకొఱఁతను కొంతమట్టుకు పూర్తిచేయఁదలఁచి ఈ గ్రంథమును వ్రాసితిని ఇందు మన దేవతలు, ఋషులు, రాజులు, కవులు, దేశములు, పట్టణములు, నదులు, పర్వతములు, గ్రంథములు, మతాచారవ్యావహారిక పదములు మున్నగునవి కూడినంతవఱకు ఏర్పరచి వ్రాయఁబడి ఉన్నవి గ్రంథబాహుళ్య భీతిచే అనేక ప్రదేశములయందు విషయములు మిక్కిలి సంకుచితము చేయఁబడి ఉన్నను ఆవశ్యకములగునవి లోపములయి ఉండవు ఆంధ్రభాషయందలి ప్రాచీన గ్రంథములయందు అభిరుచికల విద్యార్థులకు కొంతసహాయముగా ఉండునను సుద్దేశ్యముతో దీనిని ఏర్పఱచి ఉండుటఁబట్టి ముఖ్యముగ ఆగ్రంథములయందు ఉండు నామములే ఇందు కానఁబడును ఎట్లుండినను ఇందలి లోపములను పాటింపక గ్రంథశోధన చాలమిచే కలుగఁగల దోషములను మన్నించి ఆదరించునట్లు ఎల్లవారిని వేఁడెద.

మొ. వెం.

సంజ్ఞలు.

అ॥ అణువంశస్థుఁడు
అం॥ అంగదేశపురాజు
ఇ॥ ఇక్ష్వాకువంశస్థుఁడు
కా॥ కాశ్యునివంశస్థుఁడు
కు॥ కురునివంశస్థుఁడు, కౌరవుఁడు
చూ॥ చూడుము
ద॥ దనువంశస్థుఁడు, దానవుఁడు
ది॥ దితివంశస్థుఁడు, దైత్యుఁడు
నరి॥ నరిష్యంతునివంశస్థుఁడు
నా॥ నామాంతరము

పా॥ పాంచాలదేశపురాజు
పు॥ పూరునివంశస్థుఁడు, పౌరవుఁడు
ప్రి॥ ప్రియవ్రతునివంశస్థుఁడు
బా॥ బృహదిముని వంశస్థుఁడు
మ॥ మగదదేశపురాజు
మి॥ మిథిలాధిపతి
య॥ యదువంశస్థుఁడు, యాదవుఁడు.
ర॥ రక్కసుఁడు
ఋ॥ ఋషి
వై॥ వైకృతము

ఈశ్వర ప్రార్థన.

ఉ. ఎవ్వనిచే జనించు జగమెవ్వనిలోపల నుండు లీనమై
యెవ్వనియందు డిందుఁ బరమేశ్వరుఁ డెవ్వఁడు మూలకారణం
బెవ్వఁ డనాదిమధ్యలయుఁ డెవ్వఁడు సర్వము దానయైనవాఁ
డెవ్వఁడు వాని నాత్మభవు నీశ్వరు నే శరణంబు వేఁడెదన్

ఉ. ఏవిభు వందనార్చనము లేవిభు చింతయు నామకీర్తనం
బేవిభు సమ్యగీక్షణము నెవ్వని సంశ్రవణంబు సేయదో
పాపలిఁ బాసి లోకము శుభాయతవృత్తిఁ జెలంగు నంద్రు నే
నా విభు నాశ్రయించెద నఘౌఘనివృత్తిదు భద్రకీర్తిదున్

ఉ. ఏ పరమేశుపాదయుగ మెప్పుడు గోరి భజించి నేర్పరుల్
లోపలిబుద్ధిలో నుభయలోకములందలసక్తిఁ బాసి యే
తాపము లేక బ్రహ్మగతిఁ దారు గతశ్రములై చరింతురే
నా పరమేశు మ్రొక్కెద నఘౌఘనివృత్తిదు భద్రకీర్తిదున్

చ. తపములు సేసినైన మఱి దానము లెన్నియుఁ జేసినైన నే
జపములు చేసినైన ఫలసంచయ మెవ్వనిఁ జేర్పకున్న హే
యపదములై దురంతవిలయస్థితి నెప్పుడు నొప్పుచుండు న
య్యపరిమితున్ భజించెద నఘౌఘనివృత్తిదు భద్రకీర్తిదున్

మ. తపముల్ సేసిన నోమనో నియతినో దానవ్రతప్రీతినో
జపమంత్రంబులనో శ్రుతిస్మృతులనో సద్భక్తినో యెట్టుల
ప్రపదం బౌనని బ్రహ్మరుద్రముఖరుల్ భావింతు రెవ్వానిన
య్యపవర్గాధిపుఁ డాత్మమూర్తి సులభుం డౌఁ గాక నాకెప్పుడున్

క. ఒకపరి జగములు వెలి నిడి । యొకపరి లోపలికిఁ గొనుచు నుభయముఁ దా
సకలార్థసాక్షి యగు న । య్యకలంకుని నాత్మమూర్తి నర్థిఁ దలంతున్

క. విశ్వకరు విశ్వదూరుని । విశ్వాత్మకు విశ్వవేద్యు విశ్వు నవిశ్వున్
శాశ్వతు నజు బ్రహ్మప్రభు । నీశ్వరుని బరమపురుషు నే భజయింతున్

పురాణనామచంద్రిక.

అ

అంగజుఁడు మన్మథుఁడు

అంగదపురము హిమవత్పర్వతమునకు సమీపమున ఉండెడి యొకపట్టణము లక్ష్మణుని కొమారుఁడగు అంగదునిచే నిర్మింపఁబడెను

అంగదుఁడు (౧) వాలికొడుకు

(౨) ఇ॥ శ్రీరాముని తమ్ముఁడగులక్ష్మణుని పెద్దకొడుకు - ఇతడు అంగదపురమును నిర్మించెను

అంగదేశము గంగాసరయూనదీసంగమ ప్రాంతదేశము ఇచ్చట రుద్రుఁడు తపముచేయుచుండు సమయమున అతనికి మన్మథుఁడు కామవికారము కలుగఁజేయ ప్రయత్నింప రుద్రుఁడు కోపించి మూఁడవకన్ను తెఱచి చూచి మన్మథుని భస్మము చేసెను - నాఁట [illegible] మన్మథుఁడు అంగములేనివాఁడై అనంగుఁడు అనఁబరఁగె అతనియంగము [illegible] భూమితో కలసి పోయినందున దీనికి అంగదేశము అనుపేరు కలిగె

అంగన ఉత్తరపు దిక్కునందుండు ఆఁడేనుఁగు

అంగమాల[illegible] [illegible]ఁడు

అంగారకుఁడు ఏకాదశరుద్రులలో ఒకఁడు [illegible] కుజుఁడు నవగ్రహములలో ఒక్కఁ[illegible] [illegible] ఇ॥ [illegible]ఁడు,కుజుఁడు,మంగలుఁడు

[illegible] సోమశ్రవతీర్థమున అర్జును[illegible] [illegible] అతనియాగ్నేయాస్త్రముచే దహింపఁబడి ఆవల చిత్రరథుఁడు అను నామముచే పరఁగిన యొకగంధర్వుఁడు ఇతని యుపదేశమున పాండవులు ధౌమ్యుని పురోహితునిఁగా కొనిరి భార్య కుంభీనస

అంగిరసుఁడు, అంగిరుఁడు (౧) బ్రహ్మ మానసపుత్రులలో ఒక్కఁడు ఇతనికి బృహస్పతి, ఉతథ్యుఁడు లేక సంవర్తుఁడు, అనునిరువురు కొడుకులును యోగసిద్ధి అనునొకకూఁతురును కలిగిరి ఈయోగసిద్ధి అష్టవసువులలో ఒక్కఁడగు ప్రభావసుని వివాహముచేసికొని అతనియందు విశ్వకర్మను కనెను తొల్లి అగ్నిదేవుఁడు దేవతలతోడి యలుకచే హవ్యంబుల వహింపనొల్లక వనమునకు చన దేవతలు అధికతపోవిజృంభితుఁడగు అంగిరసుని అగ్నిపదమునందు ఉంచిరి అంత కొంతకాలమునకు వెనుక అగ్ని మరలి రాఁగా అంగిరసుఁడు అతనిని ప్రథమాగ్నియయి ఉండుమని తాను అతనికి ప్రథమపుత్రుఁడయి అగ్నిసారూప్యమున తేజరిల్లె ఈరూపమున ఇతనికి శివ అనుభార్యయందు బృహజ్జ్యోతి బృహత్కీర్తి బృహన్మఖుఁడు బృహన్మతి బృహద్భానుఁడు బృహస్పతి బృహద్బ్రహ్మ అను నేడుగురు కొడుకులును అనుమతి రాక సినీవాలి కుహువు అర్చిష్మతి హవిష్మతి మహామతి అను నేడుగురుకూఁతులును పుట్టిరి వీరును వీరిసంతతివారందఱును అగ్నిస్వరూపులయి ఉందురు

(౨) ఇ॥ ఉల్ముకునికొడుకు అంగునితమ్ముఁడు భార్య స్మృతి

అంగుఁడు (౧) ఉల్ముకుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు భార్య సునీథ కొడుకు వేనుఁడు

(౨) యయాతి నాలవపుత్రుఁడగు అణువు యొక్క వంశస్థుఁడయిన బలిక పెద్దకొడుకు

అంజన ఒకయప్సరస ఈమె శాపముచే కామరూపిణియగు వానరముగ పుట్టెను ఒకనాడు ఈమె మానుషరూపము ధరించి ఉండునపుడు వాయువుచూచి మోహించి యీమెయందు హనుమంతుని కనెను ఈమె కేసరి అను వానరునిభార్య కుంజరుఁడు అనువానరుని కూఁతురు

అంజనపర్వుఁడు ఘటోత్కచుని కొమరుఁడు ఇతఁడు భారతయుద్ధమున అశ్వత్థామచే చంపఁబడెను

అంజనము పడమటిదిక్కునందలి మగయేనుఁగు

అంజనావతి ఈశాన్యదిక్కునందుండెడి ఆఁడేనుఁగు

అంతకుఁడు యముఁడు

అంతరిక్షుఁడు ద॥ మురాసురునికొడుకు ఇతఁడు శ్రీకృష్ణునిచే చంపఁబడెను

అంతర్ధానుఁడు నా॥ విజయాశ్వుఁడు పృథుచక్రవర్తికొడుకు ఇతనికి ఇరువురు భార్యలు మొదటిభార్యయగు శిఖండి వసిష్ఠుని శాపముచే భూమియందు పుట్టి త్రేతాగ్నులయిన పావకుఁడు పవమానుఁడు శుచి అను ముగ్గురు పుత్రులను కనెను వీరు బాల్యమునందె చనిపోయిరి రెండవభార్యయగు నభస్వతికి హవిర్ధానుఁడు అనుకొమరుఁడు పుట్టె

అంతశ్శిల. వింధ్యపర్వతమునుండి వెలువడెడి యొకనది

అంతిసారుఁడు పు॥ చూ॥ నా॥ మతిసారుఁడు

అంధకుఁడు (౧) య॥ సాత్వతునికొడుకులలో ఒకఁడు ఇతనికి భజమానుఁడు కంకురుఁడు శుచి కంబళబర్హిషుఁడు అను నలుగురు పుత్రులు

(౨) దనుపుత్రుఁడు ఇతఁడు శివునిచే చంపఁబడెను

అంధుఁడు (౧) ద్రుహ్యునిపౌత్రుని పుత్రుఁడు.

(౨) ద॥ విప్రచిత్తికొడుకు

అంధ్రము తెనుఁగుదేశము

అంబ (౧) పార్వతి

(౨) కాశిరాజుకూఁతురు ఈమెకన్యగా ఉండునపుడు తండ్రియగు కాశిరాజుచే స్వయంవరమున సాల్వునకు ఈయంబడియుండినను భీష్ముఁడు బలాత్కారమున ఈమెను ఈమె చెలియండ్రగు అంబికాంబాలికలను యుద్ధమునందు శత్రురాజులనందఱను ఓడించి తెచ్చి తనతమ్ముఁడగు విచిత్రవీర్యునకు వివాహము చేయఁబోవునెడ ధర్మశాస్త్రజ్ఞులు అంబ పూర్వమె తండ్రిచే దత్త అయినందున ఆమెను మరల వివాహమగుట ధర్మము గాదని చెప్పఁగా ఆమెను భీష్ముఁడు సాల్వరాజునొద్దకు పంప సాల్వరాజు తన్ను పెండ్లియాడనని ధిక్కరించినందున ఆమె చచ్చి రెండవ జన్మమున శిఖండిగ ద్రుపదరాజునకు పుట్టి భీష్ముని భారతయుద్ధమున పడవేసెను చూ॥ శిఖండి

అంబరీషుఁడు (౧) ఇ॥ తండ్రి మాంధాత కొడుకు యౌవనాశ్వుఁడు.

(౨) రెండవనాభాగునికొడుకు నభగునిపౌత్రుఁడు ఇతఁడు కేవలము హరిభక్తుఁడు ఒకప్పుడు ఇతఁడు ద్వాదశీవ్రతము చేయుచుండునవసరమున దుర్వాసుఁడను మహర్షి ఇతనియొద్దకువచ్చి భోజనమునకయి ప్రార్థింపఁబడి యమునయందు స్నానమాచరింపఁబోయి అందుండి శీఘ్రముగ రామింజేసి ద్వాదశి గడియలు మీఱకమున్నె ఆహారము

పుచ్చుకొనవలసి యుండుటవలన ఈయంబరీషుఁడు బ్రాహ్మణులయనుమతిని జలపానము చేసె అది తెలిసికొని దుర్వాసుఁడు కోపగించి అంబరీషుఁడు భస్మమగునటులు దన జడయొకటి తీసివైచె అది విష్ణువు ఎఱిఁగి అంబరీషునిని కాపాడుటకు తనచక్రమును పంపెను అంత ఆచక్రము ఆజడను భస్మము చేసినదే కాక దుర్వాసుని తఱుముటకు ఆరంభింపఁగా అతఁడు మూఁడులోకములు తిరిగితిరిగి వేసారి బ్రహ్మరుద్రులచే జాఱ విడువఁబడి భక్తపరాధీనుండగు విష్ణువుచే అంబరీషునిపాలికి పనుపఁబడ అతఁడు చక్రమును స్తుతించి దుర్వాసుని కాపాడెను ఈయంబరీషునకు విరూపుఁడు కేతుమంతుఁడు శంభుఁడు అనుమూవురు కొడుకులు

అంబష్ఠదేశము ఉశీనరుని కొడుకగు సువ్రతుఁడు నిర్మించినరాజ్యము ఈదేశస్థులు అంబష్ఠులు అనఁబడుదురు

అంబాత్రయము జ్ఞానాంబ, భ్రమరాంబ మూకాంబ

అంబాలిక
అంబిక } అంబచెల్లెండ్రు కాశిరాజుకూఁతులు విచిత్రవీర్యుని భార్యలు వీరలలో అంబిక జ్యేష్ఠురాలు విచిత్రవీర్యుని మరణానంతరము దేవరన్యాయమున వీరియందు సత్యవతియాజ్ఞనొంది వ్యాసమహర్షి ధృతరాష్ట్ర పాండురాజులను పుట్టించెను

అంబిక పార్వతి

అంశుమంతుఁడు ఇ॥ (౧) తండ్రి అసమంజసుఁడు కొడుకు దిలీపుఁడు
(౨) సూర్యుఁడు

అంశుమాలి సూర్యుఁడు

అకంపనుఁడు ర॥ సుమాలికొడుకు జనస్థానమున ఖరదూషణత్రిశిరసులు రామునిచే చంపఁబడిన వృత్తాంతమును వీఁడు రావణునకు తెలియఁజేసెను లంకను రాముఁడు ముట్టడివేసినపుడు పశ్చిమద్వారమున హనుమంతునిచే వీఁడు చంపఁబడెను

అక్రూరుఁడు య॥ శ్వఫల్కుని పెద్దకొడుకు ఇతఁడును వృష్ణివంశస్థుఁడగు సాత్యకియు పినతాత పెత్తాత బిడ్డలు

అక్రోధనుఁడు కు॥ అయుతాయువుకొడుకు

అక్షమాల అరుంధతి

అగస్త్యభ్రాత అగస్త్యునిసహోదరుఁడు ఇతనికి గర్భమునందే జ్ఞానము కలిగినందున వ్యవహారజ్ఞుఁడు కాఁడాయెను కనుక ఇతనికి వ్యవహారనామము లేదు పేరిచే తెలసికోఁదగనివానిని అగస్త్యభ్రాత అందురు

అగస్త్యుఁడు ఇతఁడొకమహర్షి మిత్రావరుణులు సముద్రపుగట్టున సంచరించుచుండి ఊర్వశిని చూచి కామింప వారికి వీర్యములు స్ఖలితములై ఘటమున ఉనుపఁబడఁగా అందు అగస్త్యవసిష్ఠులు పుట్టిరి ఇతనియాశ్రమము వింధ్యపర్వతసమీపమున

ఈతనికథలనేకములు కలవు వాతాపి ఇల్వలుఁడు అనునిరువురు రాక్షసులు బ్రాహ్మణులను మిగుల హింసించుచుండురు రాక్షసులు కామరూపులు గనుక ఇల్వలుఁడు సాధారణముగ ఒకబ్రాహ్మణరూపము ధరియించి వాతాపిని మాంసముగ వండి తనయింట పితృకార్యమనుచు బ్రాహ్మణుని ఎవ్వనినైనను పిలిచి భోజనముపెట్టి భోజనానంతరము బ్రాహ్మణభుక్తశేషమును భుజియించుటకు రమ్మనువానివలెనే వాతాపిని పిలుచును వాఁడు అపుడ ఆబ్రాహ్మణునిపొట్ట చించుకొని వెలుపలికి వచ్చును ఈసంగతిని అగస్త్యమహర్షి యెఱిఁగి ఒకదినము ఇల్వలునియింటికి బ్రాహ్మణార్థము వచ్చెను అప్పుడు ఎప్పటి

తెఱంగున ఇల్వలుఁడు చేయఁగా అగస్త్యుఁడు "వాతాపే జీర్ణో భవ" అనెను అంత వాతాపి నశించెను ఇల్వలుఁడు అగస్త్యునిపై పడిరాఁగా అతనికోపముచే భస్మమాయెను

మఱియు తొల్లి ఒకప్పుడు మేరువింధ్యపర్వతములకు ఒకనిమిత్తము వివాదము కలిగి వింధ్యపర్వతము సూర్యచంద్రగతులకు అడ్డముగ పొడవెదుగ లోకమునకు అలజడి పొడమ అది తెలిసి దేవర్షులు అగస్త్యునిచెంతకు పోయి పొడమినవిపత్తును విచారింపుఁడని వేఁడఁగా అమ్మహామహుఁడు బయలువెడలి తనశిష్యుఁడగు వింధ్యముకడకు రాఁగా ఆపర్వతశ్రేష్ఠుఁడు అగస్త్యునకు దండప్రణామము ఒనర్చుటకు నేలమట్టమయ్యెను అప్పుడు అగస్త్యుఁడు వింధ్యునిం గని నేను దక్షిణమునకు పోయి మరలి వచ్చుదనుక నీవిచ్చట ఈప్రకారమే ఉండుమని పలికి పోయెను వింధ్యము అదిమొదలు ఇదివఱకును ఆప్రకారముననే క్రింద పడి ఉన్నదని ప్రసిద్ధి

వెండియు ఇతఁడు కాలకేయులనిమిత్తము సముద్రమునందలి జలమును ఆపోశనముగ తీసికొనెనని పురాణకథ చూ॥ కాలకేయులు

మఱియు నహుషుఁడు దేవేంద్రత్వమును అనుభవించుచుండినపుడు ఒకనాడు వేదములం గూర్చియు బ్రాహ్మణులం గూర్చియు నిర్లక్ష్యముగ మాటలాడినందున వానిని సర్పముగునట్లు అగస్త్యుఁడు శపియించెనని చెప్పియున్నది అగస్త్యుఁడు పులస్త్యునికి హవిర్భుక్కు అనుభార్యయందు పుట్టినట్లు కొన్నిచోట్ల అగపడుచున్నది

అగజాత పార్వతి

అగస్తి అగస్త్యుఁడు

అగ్ని అగ్నిదేవుఁడు

అగ్నికంటి శివుఁడు

అగ్నిచూలి కుమారస్వామి

అగ్ని అష్టదిక్పాలకులలో ఒక్కఁడు ఇతని దిక్కు పూర్వదక్షిణము భార్య స్వాహాదేవి పట్టణము తేజోవతి వాహనము మేషము ఆయుధము శక్తి ఇతఁడు అష్టవసువులలో ఒక్కఁడయి వసువుల కందఱకును రాజై ఉండును అనలుఁడు అనియు ఇతనికి నామము కలదు కొందఱు అగ్నిని బ్రహ్మజ్యేష్ఠ పుత్రుఁడందురు అతనినామము అభిమానాగ్ని కుమారస్వామి అగ్నిపుత్రుఁడని కొన్నిచోట్ల చెప్పఁబడి ఉన్నది చూ॥ పార్వతి కాశియందు విశ్వానరుఁడు అను ఋషికి ఇతఁడు కుమారుఁడై పుట్టినందున ఇతనికి వైశ్వానరుఁడు అనునామముకలదు చూ॥ అంగిరసుఁడు

(త్రేతాగ్నులు—ఆహవనీయము దక్షిణాగ్ని గార్హపత్యము ఇవిక్రమముగా వేదికి పూర్వదక్షిణపశ్చిమదిక్కులందు ఉండును) (పంచాగ్నులు — పైమూడగ్నులును సభ్యము అపసథ్యము కడపటి రెండును వేదికి ఈశాన్యదిక్కునందు ఉండును)

అగ్నిచయనము ఇది ఒకయజ్ఞకర్మము శపుఁడు అనువహ్నియొక్క కపటవృత్తినిపుణులయిన పదియేవురు పుత్రులు యజమానుల యజ్ఞఫలములను అపహరించుచుండుటచే ఇది వారిశాంత్యర్థము యాగములయందు చేయఁబడును

అగ్నిదేశ్యుఁడు ఇతనిచే ద్రోణాచార్యుఁడు ధనుర్విద్యాపారంగుఁడయ్యె

అగ్నిద్యోతనుఁడు వివాహనిమిత్తము కృష్ణుని వద్దకు రుక్మిణిచే పంపఁబడిన బ్రాహ్మణుఁడు

అగ్నిభువు కుమారస్వామి

అగ్నిమిత్రుడు పు॥ పుష్యమిత్రునికొడుకు శృంగులలో ఒక్కడు

అగ్నివర్చస్సు సూతునిశిష్యుడు గొప్పపౌరాణికుడు

అగ్నివేశుడు ఇక్ష్వాకునితమ్ముడగు అరిష్యునివంశస్థుడయిన దేవదత్తునికొడుకు ఇతడు కానీనుడై జాతకర్ణుడు అనుమహర్షినై వెలసె ఇతనివలన అగ్నివేశ్యాయనము అను బ్రాహ్మణకులము కలిగెను

అగ్నిష్టోమము వసంతకాలమందు ఐదుదినములలో చేసి ముగించెడియాగము

అగ్నిష్టోముడు చక్షుర్మనువుకొడుకు

అగ్నిష్వాత్తులు పితరులలో ఒకభేదము చూ॥ పితరులు

అగ్రజన్ముడు బ్రహ్మ

అఘాసురుడు బృందావనమున కృష్ణునిచే చంపబడిన బకాసురునితమ్ముడు అజగరాకారమున వీడు కృష్ణుని మ్రింగగా అతడు వీనికంఠద్వారమున ఊపిరి వెడలనీయక శరీరము పెంచి వీనిని చంపెను

అచ్చరలు వై॥ చూ॥ అప్సరసలు

అచ్యుతకృష్ణానిధి సిద్ధాంతకల్పతరువు అను గ్రంథమునకు కృష్ణాలంకారము అనువ్యాఖ్యానము వ్రాసినయొకపండితుడు

అచ్యుతుడు విష్ణువు

అచ్ఛోద ఒకపుణ్యనది ఇది తొలుత మరీచినందనులగు పితృగణములయొక్క మానసకన్యకగా పుట్టి తనపితలచే నిర్మితమగు అచ్ఛోదము అనుసరోవరతీరమున సహస్రదివ్యవర్షములు తపస్సుచేసి పితరుల మెప్పింపగా వారలు దివ్యాలంకారభూషితులయి పొడసూపిరి అంత ఆమె తనతండ్రులగువారలలో మావసుడు అనువానిని తనపతిగా కోరె ఈవ్యభిచారముచే ఆమె యోగభ్రష్టయై స్వర్గమునుండి క్రిందికి పడెనుగాని భూమినంటక మధ్యమున నిలచె ఆది దర్శతిథియై కోరినను ధీరతచే మావసుడు తనమనమును చలింపనీయకుండుటంజేసి యచ్ఛార్యము ప్రవర్తిల్లినదినము అమావాస్య అని పరగె పితృసంబంధమగునది కావున ఆదినము పితరులకు ముఖ్యము ఆదినమునందు వారలకు చేసెడుస్వల్పక్రియలైనను వారు అక్షయములుగ భావించి తృప్తిజెందుదురు అప్డు అచ్ఛోద తలక్రిందుగా పడి పితరులను అందఱను పలుచందముల వినుతించి నావ్యభిచారమును మన్నించి నాకు మరల గతులు కలుగునటులు కరుణింపుడని వేడగా ఆ పితరులు దానిం జూచి నీవిపుడు దేవతలు చేసెడు కర్మఫలములను అనుభవించుచుండి యిరువదియెనిమిదవ ద్వాపరమున మీనయోనియందు పుట్టి సత్యవతి అని పేరొకొనంబడి తొలుత పరాశరమహాముని తేజమున వ్యాసమహామునిని కని పిదప శంతనునిభార్యయై విచిత్రవీర్యుడు చిత్రాంగదుడు అనునిరువురు పుత్రులను కాంచి కడపట అచ్ఛోద అనుపుణ్యనదివి అయ్యెదవని చెప్పి అంతర్హితులయిరి

అచ్ఛోదము ఇది ఒకసరస్సు ఇందు అచ్ఛోద అనునది ఉద్భవిల్లెను ఈనదీతీరమునందు కుబేరునివనమగు చైత్రరథము ఉండును

అజకుడు పురూరవునివంశస్థుడగు జహ్నుని పౌత్రుడు

అజగరుడు రహస్యమయిన పరమహంసధర్మమును ప్రహ్లాదునకు బోధించినయొకమహర్షి ఇతడు కావేరీతీరమున సహ్యపర్వతతటమునందు ఉండెను.

అజగవము   శివునివిల్లు

అజమీఢుఁడు   పు॥ తండ్రిహస్తి   కొడుకులు బృహదిషుఁడు నీలుఁడు ఋషుఁడు ఈ తనివలన బార్హదిష పాంచాల కౌరవ వంశములుకలిగెను

అజాతశత్రువు   (౧) శైశునాగులలో ఆఱవ రాజు తండ్రి విధిసారుఁడు ఇతఁడే యిక్ష్వాకు వంశస్థుఁడగు బృహద్బలునివంశజుఁడైన శాక్యముని

(౨) ధర్మరాజు

అజామిళుఁడు   కన్యాకుబ్జపురమునందు ఉండిన యొకవిప్రుఁడు ఇతఁడు మహాపాతకుఁడును నిర్భాగ్యుఁడును అయ్యును అంత్యకాలమున నారాయణ నామధేయుఁడగు నిజపుత్రస్మరణమూలముగ నారాయణాభిధానము నుడువుటచే యమకింకరులయొద్దనుండి విష్ణుదూతలచే విడిపింపఁబడెను "ఆ॥ బిడ్డపేరు పెట్టి పిలుచుట విశ్రామ।కేళినైన మిగులఁ గేలినైనఁ। బద్యగద్యగీతభావార్థములనైనఁ।గమలనయనుఁ దలఁపఁ గలుషహరము॥"

అజితుఁడు   (౧) బ్రహ్మ

(౨) విష్ణువు

(౩) శివుఁడు

అజుఁడు(౧) ఇ॥ తండ్రి రఘువు కొడుకు దశరథుఁడు కొందఱు రఘుమహారాజునకు పృథుశ్రవుఁడు అనునొకకొడుకు ఉండినట్లును అతనికి అజుఁడు పుట్టినట్లును చెప్పుదురు విదర్భరాజుకూఁతురగు ఇందుమతీస్వయంవరమునకు పోవునపుడు ఇతఁడుమార్గమున ఒకఋషిశాపముచే ఏనుఁగయి ఉండినయొకగంధర్వుని చంపఁ బోవఁగా అమృగము తనపూర్వగంధర్వరూపమును తాల్చి యితనికి అనేకాస్త్రములను ఉపదేశింపఁగా ఆ యస్త్రముల సాహాయ్యమువలన ఇతఁడు ఎల్లరాజుల జయించి స్వయంవరమున ఇందుమతిని వివాహమాయెను

(౨) మి॥ తండ్రి ధృతుఁడు

(౩) బ్రహ్మ

(౪) శివుఁడు

(౫) విష్ణువు

(౬) మన్మథుఁడు

అడిదముసూరన   ఇతఁడు కవిజనరంజనము అనునొకకృతి తెనుఁగున చేసెను అది తాను పడసిననామమును అన్వర్థము చేయుచున్నది దీనిని పిల్లవసుచరిత్రము అని చెప్పుదురు మఱియు ఇతఁడు ఆంధ్రనామశేషము అనెడియొకనిఘంటువు వ్రాసి ఉన్నాఁడు

అడిదానవుఁడు   అంధకునికొడుకు వీఁడు స్వస్వరూపమున యుద్ధమున మరణమునొందకుండునట్లును వేరురూపము చెందిన మరణము కలుగునట్లును, వరముఁబొంది ఉండెను. కనుక ఒకప్పుడు పార్వతివలె రూపము ధరించి శివుని మోసము చేయరాఁగా అది అతఁడు ఎఱిఁగి వీనిని చంపెను

అణుహుఁడు   చా॥ విభ్రాజునికొడుకు, ఇతఁడు శుకునికూఁతురగు కీర్తిమతిని వివాహమాయెను

అతనుఁడు   మన్మథుఁడు.

అతలము   తెల్లనిచాయకలిగిన యొకయధోలోకము ఇందు కొన్నిపన్నగములు ఉండును.

అతికాయుఁడు   ర॥ రావణునికొడుకు వీఁడు బ్రహ్మవలన అవధ్యకవచమును పొంది ఉండెను. లక్ష్మణునిచే బ్రహ్మాస్త్రముతో చంపఁబడెను

అతిచాంద్రుఁడు   ఇ॥ చూ॥ నా॥ ఇంద్రుఁడు

అతిథి.   శ్రీరామునికొడుకగు కుశునికొడుకు

అతిరథుఁడు   అం॥ సత్యకర్మునికొడుకు ఇతఁడు గంగగట్టున పడియుండిన కుంతీపుత్రుఁడ

గు కర్ణుని తనపుత్రునిఁగా పెంచుకొనెను భార్య రాధ

అత్రి బ్రహ్మమానసపుత్రులలో ఒక్కఁడు భార్య అనసూయ ఇతఁడు తనతపోబలముచే త్రిమూర్తుల యంశములందు సోమ దూర్వాస దత్తాత్రేయులను కొమరులుగ పడసెను

అదితి కశ్యపునిభార్య దక్షునికూఁతురు కొడుకులు ఆదిత్యులు

అదృశ్యంతి (౧) అరుంధతి

(౨) శక్తిభార్య పరాశరునితల్లి

అద్రిక ఒకయప్సరస

అద్వయవాది జైనులదేవత

అద్వైతము ఇది స్మార్తమతము ఇందు బ్రహ్మమని అవిద్యయని రెండుపదార్థములు కలవు అందు బ్రహ్మము, సత్యము జ్ఞానానందాత్మకము నిర్వికారము నిరవయవము నిత్యము - నిర్దోషము విభువు (సత్యము = కాలత్రయముచే బాధింపఁదగనిది నిర్వికారము = రూపాంతరములు లేనిది నిరవయవము = అవయవములు లేనిది నిత్యము = కాలత్రయములయందు ఉండునది విభువు = వ్యాపనము కలిగి ఉండునది)

అవిద్య, అపారమార్థికము సదసద్విలక్షణము జడము సవికారము సావయవము అనాది సాంతము అజ్ఞానరూపము (అపారమార్థికము = మిథ్యాభూతము బ్రహ్మతత్త్వజ్ఞానముచేత నివర్తించునది. ఇది వ్యావహారికసత్త అని చెప్పఁబడుచున్నది. వ్యవహారదశలో సత్తుగా తోఁచును కాని పరమార్థము కాదు. సదసద్విలక్షణము, సత్తనఁగా బ్రహ్మము, అసత్తనఁగా తుచ్ఛమయినశశశృంగాది, పారమార్థికసత్తయిన బ్రహ్మముకంటెను ప్రమాణసిద్ధముగాని తుచ్ఛముకంటెను విలక్షణమైనది బ్రహ్మమువలె పారమార్థికము కాదు. తుచ్ఛమువలె ప్రమాణములకు అవిషయమును కాదు)

ఈయవిద్య సత్త్వరజస్తమోరూపగుణత్రయాత్మకము దీనికి ఆచ్ఛాదకశక్తి విక్షేపశక్తి అని రెండుశక్తులు ఉన్నవి ఆచ్ఛాదకశక్తికల యవిద్యచేత ఆవరింపఁబడిన బ్రహ్మమునకు చీఁకటిలో ఉన్నమనుష్యునకువలె స్వస్వరూపజ్ఞానము చెడి విక్షేపరూపమయిన దేవతిర్యఙ్మనుష్యాది భేదజ్ఞానము కలుగుచున్నది ఈదేవాది భేదములు అన్నియు అవిద్యాపరిణామములుగాని పరమార్థములు కావు

ఈచైతన్యరూపమయిన బ్రహ్మము, శుద్ధచైతన్యము మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యము అంతఃకరణావచ్ఛిన్న చైతన్యము వృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యము విషయావచ్ఛిన్నచైతన్యము అని అయిదుభేదములుగలది శుద్ధమైన బ్రహ్మస్వరూపమునకు ఈభేదములు అవిద్యమొదలుగాఁగల యుపాధులచేత కలుగుచున్నవి అందు శుద్ధచైతన్యము అనునది శుద్ధబ్రహ్మస్వరూపము మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యము అనునది ఈశ్వరుఁడు అతఁడె జగత్సృష్ట్యాదికర్త సర్వాంతర్యామి సగుణ బ్రహ్మము

అంతఃకరణావచ్ఛిన్నచైతన్యము అనునది జీవుఁడు ఆకాశగతములయిన సూర్యాదితేజములు తటాకాదులయందు ప్రతిబింబించునట్లు తేజోమయమయిన బ్రహ్మచైతన్యము అవిద్యాపరిణామములయిన అంతఃకరణములయందు ప్రతిఫలించుచున్నది ఇందు బ్రహ్మము బింబము, అంతఃకరణములయందు తోఁచునట్టివి ప్రతిబింబములు, అవియె జీవులు. సూర్యాదిబింబములకును జల

ములయందు తోఁచునట్టి ప్రతిబింబములకు ను భేదము లేనట్లు, బ్రహ్మజీవులకు భేదము లేదు ప్రతిబింబభూతజీవులకును అంతఃకరణ రూపోపాధిభేదమే కాక స్వరూపభేదము లేదు

వృత్త్యవచ్ఛిన్నచైతన్యము అనునది అంతఃకరణ పరిణామరూపవృత్తులయందు ప్రతిఫలించుచైతన్యము ఇదియె జ్ఞానము అని చెప్పఁబడుచున్నది ఇది ప్రత్యక్షాదిభేదములచే అనేకవిధములు కలదిగా ఉన్నది

విషయావచ్ఛిన్నచైతన్యము ఘటపటాదులు

ఇందు మాయావచ్ఛిన్నచైతన్యమైన యీశ్వరుఁడు మొదట సృజింపఁగల ప్రాణివర్గములతారతమ్యమునకు హేతువగు కర్మములను తోడుచేసికొని అపరిమితశక్తి యుక్తమైన మాయనువశపఱచికొని నామరూపాత్మకమైన సకలప్రపంచమును సృజియింప సంకల్పించి మొదట ఆకాశాదిపంచభూతములను అపంచీకృతములను పుట్టించెను అందు ఆకాశమునకు శబ్దమును, వాయువునకు శబ్దస్పర్శములును, తేజస్సునకు శబ్దస్పర్శరూపములును, అప్పునకు శబ్దాదులతోడ రసమును, పృథివికి శబ్దాదులతోడ గంధమును గుణములు.

పృథివి అప్పు తేజము వాయువు ఆకాశము అనునీపంచభూతములును, గుణత్రయాత్మకమయిన యవిద్యయొక్క కార్యములుగాన ఇవియు త్రిగుణాత్మకములు సత్వగుణయుక్తములు అయిన యీభూతములచేత త్వక్చక్షుశ్శ్రోత్రజిహ్వాఘ్రాణములు అనెడి జ్ఞానేంద్రియములు మనోబుద్ధ్యహంకారచిత్తములు అనెడి యంతఃకరణ పరిణామములును, పుట్టుచున్నవి రజోగుణ యుక్తములు అయిన యీభూతములచేత వాక్పాణిపాదపాయూపస్థములు అనెడి కర్మేంద్రియములు పుట్టుచున్నవి రజోగుణముతోకూడిన భూతములచేత ప్రాణాపాన వ్యానోదానసమానములు అనుపంచప్రాణములు పుట్టుచున్నవి

ఈపంచభూతములచేతను జ్ఞానకర్మేంద్రియములచేతను పంచప్రాణములచేతను మనోబుద్ధులచేతను సూక్ష్మశరీరము పుట్టుచున్నది ఈశరీరము లింగశరీరము అనిచెప్పఁబడును ఈశరీరము పరలోకయాత్రకు అనుకూలమై మోక్షపర్యంతము ఉండునది

తమోగుణముతోడ కూడిన యపంచీకృత భూతములచేత పంచీకృతభూతములు పుట్టుచున్నవి పంచీకరణము అనఁగా ఆకాశాది పంచభూతములను మొదల ప్రత్యేకము రెండుగాభాగించి అందు ఒక్కొక్కయంశమును నాలుగేసిగా భాగించి ఆనాలుగింటిలో ఒక్కొక్కభాగమును భాగింపని యొక్కొక్క సగముతో చేర్చి కలపఁగా పంచీకృతభూతములు ఏర్పడియె అందు ఆకాశార్ధమును కడమభూతములలో ఎనిమిదింట ఒక్కొక్కభాగమును చేర్పఁగా పంచీకృతాకాశము ఇట్లు వాయ్వాదులను ఊహింపవలయును

ఈపంచీకృత భూతములచేతనే అండములును వానికి లోఁబడిన పదునాలుగు లోకములును జరాయుజాది దేహములును పుట్టుచున్నవి (జరాయుజములు=జరాయువువలనపుట్టునవి = మనుష్యాదులు జరాయువు=గర్భముతిత్తి అండజములు=అండమువలనపుట్టునవి=పక్షిసర్పాదులు, అండము=గ్రుడ్డు స్వేదజములు=చెమటవలన పుట్టునవి=నల్లి మొదలయినవి, ఉద్భిజ్జములు=భూమినిచీల్చుకొని పుట్టునవి=వృక్షాదులు)

ఇట్టి ప్రపంచమునకు మూలప్రకృతి పరిణామ్యుపాదానకారణము ఘటమునకు మన్ను వంటిది పరిణామి అనఁగా ఒకరూపము నుండి మఱియొకరూపమును పొందునది బ్రహ్మము ప్రపంచమునకు వివర్తోపాదానకారణము, అనఁగా వెండి అను భ్రాంతికి శుక్తి వలె ప్రపంచభ్రమమునకు అధిష్ఠానము (అధిష్ఠానము=స్థానము) పరమార్థమయిన బ్రహ్మమునందు ప్రపంచమునకు అధ్యాసము కలుగుచున్నది (అధ్యాసము=భ్రమము)

ఇట్టి ప్రపంచరూపకార్యముల నాశము ప్రళయము అనఁబడును అది నిత్యప్రళయము నైమిత్తికప్రళయము ప్రాకృతప్రళయము ఆత్యంతికప్రళయము అని నాలుగువిధములు కలది అందు ఆత్యంతికప్రళయము బ్రహ్మసాక్షాత్కారముచేత అవిద్యారూపకారణముతోడ సకలప్రపంచనివృత్తి (బ్రహ్మసాక్షాత్కారము=తనకును బ్రహ్మమునకును ఐక్యప్రత్యక్షము) ఈసాక్షాత్కారము శ్రవణ మనన నిదిధ్యాసనములతోఁగూడిన వేదాంతవాక్యములచేత కలుగుచున్నది (శ్రవణము=ఆచార్యునివలన న్యాయయుక్తములు అయినయర్థములనువినుట మననము=విన్నయర్థములందు విరోధశంకలు కలుగునప్పుడు వానిని పోఁగొట్టునట్టి మానసికమగు యుక్తివిచారము నిదిధ్యాసనము=అనాదివాసనచేత విషయములయందు ప్రవర్తించి ఉండునట్టిమనస్సును విషయముల నుండి యీడ్చి ఆత్మయందు కదలనీక నిలుపుట) ఇది సాక్షాత్కారరూపమయిన బ్రహ్మైక్యజ్ఞానమునకు చేరినకారణము ఈజ్ఞానము పాపక్షయముచేత కలుగుచున్నది కర్మానుష్ఠానముచేత పాపక్షయము గలుగును

ఈశ్రవణాదులయందు మోక్షేచ్ఛగలవారికే అధికారము ఆమోక్షేచ్ఛయందు నిత్యానిత్యవస్తువివేకము విషయఫలవైరాగ్యము శమదమోపరతి తితిక్ష సమాధానము శ్రద్ధ అనునవి ప్రయోజకములు (శమము = అంతరింద్రియనిగ్రహము, దమము = బహిరింద్రియనిగ్రహము ఉపరతి=చాంచల్యములేమి తితిక్ష=ఓర్పు సమాధానము=ఒకచోటనే మనస్సునిలుపుట శ్రద్ధ=గురువులయందును శాస్త్రముల యందును విశ్వాసము)

నిర్విశేషమయిన బ్రహ్మమును సాక్షాత్కరింపసామర్థ్యము లేనివారు సవిశేషబ్రహ్మోపాసనము చేయవలయు వీరికి సగుణబ్రహ్మోపాసనముచేత మనస్సు స్వాధీనపడఁగానే నిర్విశేష బ్రహ్మము తానే తోఁచును సగుణబ్రహ్మోపాసనము చేయువారు అర్చిరాది మార్గముగా బ్రహ్మలోకమును పొంది అందు శ్రవణాదులచేత సాక్షాత్కారము కలిగి బ్రహ్మతోడ మోక్షమును పొందుచున్నారు కర్మనిష్ఠులు ధూమాదిమార్గముగా పితృలోకమును పొంది అందు సుఖానుభవములు చేసి మరల పుణ్యపాపానురూపముగ మనుష్యాది యోనులయందు పుట్టుచున్నారు నిషిద్ధకర్మములను ఆచరించువారు రౌరవాదినరకములను పొంది అందు పాపానురూపంబుగా దుఃఖములను అనుభవించి మరల కుక్క నక్క మొదలుగాఁగల తిర్యగ్యోనులయందు స్థావరాదియోనులయందును పుట్టి నశించుచున్నారు. నిర్గుణ బ్రహ్మోపాసనము చేయువారు ప్రారబ్ధ కర్మములనుమాత్రము అనుభవించి కడమ పుణ్యకర్మములను మిత్రులయందును పాప కర్మములను శత్రువులయందును విడిచి కైవల్యమునుపొంది నిరతిశయానందమును అనుభవించుచున్నారు

అద్వైతానందుఁడు వేదాంతసారము అను వేదాంతగ్రంథమునకు వ్యాఖ్యానము చేసిన యతఁడు సదానందునిగురువు

అధర్ముఁడు వరుణునికి జ్యేష్ఠాదేవియందు పుట్టినకొడుకు ఈతనిభార్య నిరృతునికూఁతురయిన హింస, కుమారులు భయుఁడు మహాభయుఁడు మృత్యువు చెల్లెలు సురనిందని

శ్రీభాగవతమున అధర్ముఁడు మృషను వివాహమయినట్లును ఆమెయందు దంభుఁడు అనుకొడుకును మాయ అను కూఁతురును కలిగినట్లును వారికి ఇరువురకు లోభుఁడు అనుకొడుకును నికృతి అనుకూఁతురునుపుట్టినట్లును, వారికి క్రోధుఁడు హింస పుట్టిరనియు, వారికి కలియు దురుక్తియు పుట్టిరనియు, వారికి మృత్యువును భీతియు కలిగిరనియు, ఆమృత్యువునకు భీతియందు నిరయుఁడు యాతనయు పుట్టిరనియు, చెప్పఁబడి ఉన్నగి

విష్ణుపురాణమునందు అధర్మునికిని హింసకును అనృతుఁడు అనుకొడుకును నికృతి అనుకూఁతురును పుట్టినట్లును, నికృతియందు అనృతునికి భయుఁడు నరకుఁడు అనునిద్దఱు పుత్రులును మాయ వేదన అనునిద్దఱు పుత్రికలును జన్మించినట్లును, అందు భయునికి మాయయందు మృత్యువు అనువాఁడును నరకునికి వేదనయందు దుఃఖుఁడు అనువాఁడును పుట్టినట్లును, చెప్పి ఉన్నది మఱియు మృత్యువునకు వ్యాధి జర శోకుఁడు తృష్ణ క్రోధుఁడు అనువారు పుట్టి లోకమును నాశముచేయుచుందురనియు చెప్పి ఉన్నది

అథర్వణాచార్యులు ఈతఁడు ఒకయాంధ్రపండితుఁడు ఇతఁడు తెనుఁగువ్యాకరణమునుగూర్చి అనేకకారికలు వ్రాసినట్టుచెప్పఁబడుచున్నదిగాని ఆగ్రంథము ప్రత్యేకముగా దొరకినది కాదు ఇతఁడు భారతమును తెనిగించినట్లును తెలియఁబడుచున్నది

అధిష్ఠానపురము చేదిదేశమునకు ముఖ్యపట్టణము

అధోక్షజుఁడు విష్ణువు

అధశ్శిరస్సు లంచముతీసికొనువారికై ఉండు నరకము

అధ్యాత్మరామాయణము రామునిని ఆత్మస్వరూపముఁగాను సీతను మాయాశక్తిఁగాను నిరూపించి రామకథను ఆత్మవిషయముగా చెప్పు గ్రంథము ఇది విశ్వామిత్రునిచే చేయఁబడినది ఇది తెనిఁగింపఁబడి ఉన్నది

అధ్యాత్మలు ఇవి పదుమూఁడు విధములగు వాయువులు ఇవి పిండాండమునందును బ్రహ్మాండమునందును ఉండును

అధ్వని బళ్లారిజిల్లాయందు ఉండెడి ఒకపట్టణము దీనిని ఇప్పుడు ఆదవాని అందురు

అనంగుఁడు మన్మథుఁడు చూ॥ అంగదేశము

అనంతకవి ఇతఁడు భోజరాజీయము అను ఒకతెనుఁగుగ్రంథమునువ్రాసి ఉన్నాఁడు

అనంతవిజయము యుధిష్ఠిరునిశంఖము

అనంతవ్రతము ఇది భాద్రపదశుక్లచతుర్దశియందు కాలస్వరూపుఁడయిన అనంతపద్మనాభుని ఉద్దేశించి సలుపఁబడు ఒక వ్రతము. ఇది మహైశ్వర్య ప్రదము అని అరణ్యవాసకాలమున పాండవులకు శ్రీకృష్ణుఁడు చెప్పినట్లు చెప్పఁబడుచున్నది

అనంతుఁడు (౧) ఆదిశేషువు.
(౨) విష్ణువు
(3) రుద్రుఁడు

అనమిత్రుఁడు య॥ యుధాజిత్తుని పుత్రుఁడు- ఇతనికి కొడుకులు నిఘ్నుఁడు శిని వృశ్ని అని మువ్వురు.

అనరణ్యుఁడు (౧) ఇ॥చూ॥నా॥అనేనస్సు
(౨) ఇ॥ తండ్రి త్రసదస్యుఁడు లేక వసుదుఁడు కొడుకు హర్యశ్వుఁడు రావణుఁడు ఇతనితో యుద్ధముచేసి ఇతనిం గూల్పఁగా ఇతఁడు నన్నునొప్పించినందులకై త్రుళ్లికుము నావంశమున పుట్టఁబోవు రాముఁడు నిన్ను చంపును అనిపలికి మృతినొందెను

అనర్ఘరాఘవీయము మురారిచేత చేయఁబడిన ఒకసంస్కృతనాటకము

అనలుఁడు (౧) మాలికొడుకు విభీషణుని యనుచరుఁడు
(౨) అగ్ని
(౩) కుశునివంశజుఁడగు నిషధుని కొడుకు

అనలురు దేవతాభేదము, వీరు నలువదితొమ్మండ్రు అందు అభిమానుఁడు మొదటివాఁడు అతనికొడుకులు పావకుఁడు పవమానుఁడు శుచి అని మువ్వురు వారికొడుకులు నలువది యయిదుగురు చూ॥ అగ్ని

అనసూయ. అత్రిభార్య సీతాదేవి శ్రీరామునితోఁగూడి దండకారణ్యమునందలి అత్రిమహర్షి యాశ్రమమునకు పోయినపుడు ఈమె సీతకు స్త్రీధర్మములు అనేకములు ఉపదేశించి ఆమెనుదీవించి సౌమంగల్యమునకు లోపమురాకుండునట్లు అంగరాగ మాల్యవస్త్రాభరణములను ఇచ్చెను

అనాయువు నా॥ అనుగ. తండ్రి దక్షప్రజాపతి; మ॥ఁడు కశ్యపుఁడు

అనిరుద్ధుఁడు (౧) కల్పాదియందు బ్రహ్మను పుట్టించుటకై నారాయణుఁడు ఎత్తినయవతారము:
(౨) య॥ ప్రద్యుమ్నునకు రుక్మికూఁతువందు పుట్టినకొడుకు ఈతఁడు బాణాసురుని కొమార్తెయగు ఉష అనుదానిని పెండ్లాడెను

అనిలుఁడు (౧) అష్టవసువులలో ఒక్కఁడు
(౨) వాయువు భార్య శైవ కొడుకులు పురోజవుఁడు విజానగతి
(౩) ర॥ మాలికొడుకు విభీషణుని యనుచరుఁడు

అనీకుఁడు య॥ వసుదేవునితమ్ముఁడు

అనుగ చూ॥ నా॥ అనాయువు

అనుగీత ఇది వేదాంతవిషయమైన ఒకగ్రంథము భారతమునందు అశ్వమేధపర్వమున ఉన్నది

అనుతాపకుఁడు దనుపుత్రుఁడు

అనుపదేవుఁడు (౧) య॥ దేవకునికొడుకు
(౨) య॥ అక్రూరునిరెండవ కొడుకు

అనుపమ దక్షిణపశ్చిమమున ఉండెడి ఆఁడేనుఁగు

అనుమఁడు చూ॥ నా॥ హనుమంతుఁడు.

అనుమతి ధాతభార్యలలో ఒకతె

అనువు. (౧) య॥ కురువశునికొడుకు
(౨) య॥ కపోతలోమునికొడుకు

అనుహ్లాదుఁడు ధి॥ హిరణ్యకశిపునికొడుకు

అనూరుఁడు కశ్యపప్రజాపతినికి వినతయందు పుట్టినకొడుకు ఈతనితమ్ముఁడు గరుడుఁడు—అనూరుఁడును గరుడుఁడును అండజములు అందు అనూరుఁడు ఉండిన యండమును అతనితల్లియైనవినత తనసవతి కద్రువకుతనకంటెముందు పుత్రులుకలిగిరి అనునసూయచే త్వరపడి అవియించినందున దేహము సంపూర్ణముగాక తొడలుమొదలుక్రింది భాగము లేనివాఁడై పుట్టెను ఇట్లు తన్ను వికలాంగునిఁగా చేసినందులకు ఆతఁడు కోపగించి తల్లిని ఆమెసవతికిదాసియగునట్లు

శపించి, ఆశాపమును గరుడుఁడు మాన్పెను అని వెంటనేపలికి సూర్యునిరథముతోలుటకు వెళ్లెను నా॥ అరుణుఁడు భార్య శ్యేని కొడుకులు సంపాతి జటాయువు

అనేనస్సు (౧) ఆయువుయొక్క పుత్రుఁడు కొడుకు శుద్ధుఁడు తమ్ముఁడు నహుషుఁడు
(౨) ఇ॥ కకుస్థునికొడుకు నా॥ అనరణ్యుఁడు, సుయోధనుఁడు

అన్నంభట్టు ఈతఁడు తర్కసంగ్రహము అను ఒకగ్రంథమును చేసెను దానికి నీలకంఠదీక్షితులు వ్యాఖ్యానముచేసి ఉన్నారు

అన్నపూర్ణ కాశియందు ఉండువిశ్వేశ్వరుని భార్య

అపభ్రంశము గొల్లలు మొదలగువారు మాటలాడు ప్రాకృతభాషాభేదము

అపర్ణ పార్వతి ఈమె ఆకులుగూడ భుజింపక అనేకవేలసంవత్సరములు రుద్రునికూర్చి తపము ఆచరించినందున ఈమెకు ఈపేరు కలిగెను

అప్పకవి ఇతఁడు నన్నయభట్టీయమును అనుసరించి విరివిగా తెనుఁగు వ్యాకరణమును పద్యకావ్యముగా రచించెను ఇతఁడుశాలివాహనశకము ౧౬ శతాబ్దమున కృష్ణాతీరమునందలి కామెపల్లియందు ఉండెను

అప్పాజి ఈతఁడు కృష్ణదేవరాయలమంత్రి తిరుపతిసమీపమున వసించి ఉన్నట్లు తెలియును ఇతఁడు బాల్యముననే తలిదండ్రులను పోఁగొట్టుకొని నిరాధారుఁడై ఎచ్చటనైన భుజించుచు ఇచ్చవచ్చినచోట పవళించుచు పసులగాపరులనుగూడి కాలంబు కడపుచు విద్యాభ్యాసము ఎఱుంగక సంచరించుచు ఉండెను అట్టియెడ ఒక్కనాడు అడవియందు పసులమేపి మిగులడస్సి ఒకచెట్టునీడను మయిమఱచినిద్రించుచు ఉండగా ప్రొద్దుతిరిగినందున ఆచెట్టునీడతొలంగి ఎండపడవేడిమిచే మెండుగ తాపంబుగలిగినను ఆతనికి మెలకువ రాదయ్యె అట్టిసమయంబున ఒకమహాసర్పము అచటికివచ్చి తనఫణంబువిచ్చి ఈచిన్నవాని ముఖమునకు ఎండ సెగ తగులకుండునటుల ఆచ్ఛాదించుకొని ఉండెను ఈవిచిత్రమును దారిపట్టిపోవు బాటసారులలో ఒకభట్రాజు చూచి ఆశ్చర్యపడి వీఁడు కొన్నాళ్లలోనే మహైశ్వర్యమును పడయును అనియెంచి వానిసమీపమునకువచ్చి చప్పుడుచేయగా సర్పంబుపాఱిపోయె అనంతరము ఆభట్రాజు అప్పాజి మేల్కొనువనుక సమీపమున ఉండి అతని కులగోత్రనామములను అప్పటిస్థితులను విచారించుకొని అయ్యా నీకు శీఘ్రకాలములో గొప్పదశ రాఁబోవుచున్నది, అట్టిసమయమున నన్నువిస్మృతినొందకుమీ, అనిచెప్పఁగా అతఁడు అద్భుతపడి నాకనఁగానేమి అదృష్టమనఁగానేమి వచ్చుటయనఁగా నేమి వినువారునవ్వరా అట్లయినకానిమ్ము పోయిరమ్ము అని చెప్పిపంపి తాను తనగ్రామంబునకు వెళ్లిపోయెను ఆవలకాలాంతరంబున అతఁడు రాజకీయోద్యోగీయులను అనుసరించి ఒకచిన్నయుద్యోగము సంపాదించుకొని క్రమక్రమముగ తనబుద్ధియుక్తులను ప్రకటింపఁజేసి తుదకు రాజమంత్రిత్వమును సంపాదించుకొనెను అనివాడుకొనెదరు

అప్రతిరథుఁడు పు॥ మతిసారుని మూఁడవకొడుకు కణ్వునితండ్రి

అప్రతిష్ఠము ఇది ఒకనరకము ఇందుసంఖ్యాతీతంబులగు ఘటీయంత్రములు ఉన్నవి వానిచేపాపులు అనేకసంవత్సరంబులు త్రిప్పంబడుచు రక్తమాంసంబులను క్రక్కుచు

౧౫ గు

అప్సరసలు దేవతాభేదము మేనక రంభ ఘృతాచి తిలోత్తమ మొదలగువారు అప్సరసలు కశ్యపునికి మునియందు పుట్టినట్లును పాలసముద్రమునందు పుట్టినట్లును చెప్పుదురు

అబ్బయామాత్యుఁడు ఆంధ్రకవులలో నొకఁడు ఇతఁడు అనిరుద్ధచరిత్రమును పురూరవశ్చరిత్రమును కూర్చెను

అబ్జజుఁడు (చూ) బ్రహ్మ

అబ్జుఁడు (౧) చంద్రుఁడు

(౨) ధన్వంతరి

సముద్రమునందుపుట్టినందున వీరికి ఈనామము కలిగెను.

అభయుఁడు ధర్మునికొడుకులలో ఒకఁడు

అభిజిత్తు య॥ చూ॥ నా॥ దవిద్యోతుఁడు

అభిధానచింతామణి జైనులసిద్ధాంతములకు ఒకనిఘంటువు ఇది హేమచంద్రునిచే వ్రాయఁబడినది

అభిధానరత్నమాల హలాయుధునిచే రచియింపఁబడిన ఒకనిఘంటువు

అభిమన్యుఁడు అర్జునునికి సుభద్రయందు చంద్రునియంశమున పుట్టినకొడుకు; విరటునికూఁతురు అగు ఉత్తరను పెండ్లాడెను ఈతఁడు భారతయుద్ధమునందు మూఁడవనాఁడు పద్మవ్యూహము భేదించి లోపలదూఱి యుద్ధముచేయ నవసరమున అసహాయుఁడైనందున అనేకశత్రువులచే ఏకకాలమున ఎదిరింపఁబడి చంపఁబడెను ఈతఁడు చనిపోయిన కాలమున భార్య గర్భిణిగనుండి ఆవల పరీక్షిత్తును కనెను.

అభిసారులు వీరు కాశ్మీరమునకు సమీపమున ఉండిన ఒకదేశపుకాఁపులు.

అభ్రముపు తూర్పుదిక్కున ఉండెడి ఆఁడేనుఁగు

అమరసింహుఁడు నామలింగానుశాసనము చేసిన ఒకజైనపండితుఁడు ఈతఁడు విక్రమార్కునికాలమున ఉండినట్లు తెలియఁబడుచున్నది

అమరనసూరన ఒక ఆంధ్రకవి ఈతఁడు కృష్ణదేవరాయల ప్రభుత్వ ప్రారంభమునందు ఉండినట్లు ఊహింపఁబడుచున్నది ఇతఁడు పింగలివంశస్థుఁడు ఇతఁడు రచించిన కావ్యములు రాఘవపాండవీయము కళాపూర్ణోదయము ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము అనునవి అందు మొదటిది రాఘవపాండవుల చరిత్రములను శ్లేషభంగిచే చెప్పుచు సులభశైలిచే శోభిల్లుచు ఉన్నది రెండవది అతివిచిత్రమగు కానుకకల్పితకథచే కొనియాడఁదగి మృదుశైలియును కలిగి వఱలుచు ఉన్నది కడపటిది, మృదుపాకమును చక్కని స్వభావోక్తులును కలిగి వినువారివీనులకు తేనియలొలుకుచు ఉన్నది వెనుకటికవులలో ఇతఁడు సర్వతోముఖచాతుర్యుఁడు అనిచెప్పనొప్పును

అమరావతి దేవేంద్రునిరాజధాని

అమరుకము ఇది ఒకసంస్కృత శృంగారకావ్యము. కొందఱు దీనిని అమరుకకవి చేసినట్లు చెప్పుదురు మఱికొందఱు ఆదిశంకరులు సరస్వతీదేవిని జయించునిమిత్తము పరకాయప్రవేశము చేసి శృంగారశాస్త్రజ్ఞానము కనినపుడు ఈగ్రంథము చేసినట్లు చెప్పుదురు. ఇందు కొన్నిశ్లోకములు తెనిగింపఁబడియున్నవి

అమవసువు నా॥ విజయుఁడు. పురూరవుని కొడుకు

అమావాస్య పితృదినము చూ॥ అచ్ఛోద

అమిత్రాఖ్యుఁడు. ఇ॥ చూ॥ నా॥ బర్హిణాఖ్యుఁడు.

అమ్మిక చూ॥ నా॥ అంబిక పార్వతి

అమృతమథనము కృతయుగమున ఒకప్పుడు దేవతలును అసురులును కూడుకొని మంద రపర్వతము కవ్వముగాచేసి దానిక్రిందికి ఆధారముగ విష్ణువును ప్రార్థించి కూర్మము గానునిచి వాసుకిని కవ్వపుత్రాడుగా అమ ర్చి చిలికిరి అందు తొలుత విషముపుట్టి నాలుగుదిక్కుల నిప్పులుచల్లుచు వ్యాపింపఁ గా దాని రుద్రుఁడుమ్రింగి గొంతులోపల కదలకుండ నిలిపెను మఱియును అందు లక్ష్మి చంద్రుఁడు ఉచ్చైశ్శ్రవము కౌస్తుభ ము పారిజాతకల్పవృక్షములు కామధేనువు, అమృతమునుకమండలమునందు ఉంచికొ నిన వైద్యశాస్త్రగురువు అగుధన్వంతరియు, బయలువెడలివచ్చిరి ఇంతకుముందు ఒక ప్పుడు ఐరావతమును ఎక్కుకొని ఇంద్రుఁ డు పోవుచుండ, అతనికి ఐశ్వర్యప్రదాయక మయిన ఒకపూలదండను దుర్వాసుఁడు ఇయ్య, దానిని తగినట్లు గౌరవముగా ఇంద్రుఁడు పుచ్చుకొననందున, అతనికి కోప ముగలిగి ఇంద్రునకును దేవతలకును ఐశ్వర్య పదవితప్పిపోవునట్లు శపియించెను అందు మీఁద దైత్యులు దేవతలను బలహీనులుగ ఎ ఱింగి తొందరపెట్ట, దేవతలు పోయి విష్ణువుతో మొఱలిడిరి అపుడు విష్ణువు దేవతలకు బలముకలుగఁజేయుటకై పాలస ముద్రమును చిలికి అమృతము వారికిప్పించె ను, అని పురాణప్రసిద్ధము

అమృతాంశుఁడు చూ॥ చంద్రుఁడు ఈతనిదేహ ము అమృతస్వరూపమనియు, ఆయమృత మును కళలరూపముగ దేవతలుపానము చే యుదురనియు ప్రసిద్ధి

అయుతజిత్తు య॥ సహస్రజిత్తుతమ్ముఁడు

అయుతాయువు. (౧) కు॥ రథికునికొడుకు

(౨) సింధుద్వీపుని కొడుకు

బుతుపర్ణునితండ్రి నా॥ భంగాసురుఁడు.

అయోధ్య ఇది కోసలదేశమున సూర్యవంశ పురాజులకు రాజధాని ఇది సరయూనదీ తీరమున ఉండెను

అయోముఖి దండకారణ్యమందు ఉండిన ఒకరక్కసి లక్ష్మణుఁడు దీనిముక్కు చెవు లు స్తనములు గోసి పంపెను

అయోముఖుఁడు దనుపుత్రులలో ఒక్కఁడు

అయ్యలార్యుఁడు ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు భాస్కరకవికి మిత్రుఁడు భాస్కరరామా యణమున యుద్ధకాండశేషము ఇతనిచే తెనిఁగింపఁబడెను

అరజ శుక్రునికొమార్తె చూ॥ దండకార ణ్యము

అరిచ్ఛత్రము భారతయుద్ధమపుడు కురుసేన కు ఇది ఒకవిడిదల

అరిష్టనేమి (౧) ఇతఁడు ఒకప్రజాపతి, సగ రచక్రవర్తికి అనేకమోక్షధర్మములు ఉపదే శించెను అని ప్రసిద్ధి

(౨) మి॥ కురుజిత్తు కొడుకు

అరిష్టుఁడు (౧) దనుపుత్రుఁడు

(౨) వృషభరూపియైవచ్చి కృష్ణుని చే చంపఁబడిన ఒకయసురుఁడు

(౩) మిత్రునకు రేవతియందు పుట్టిన పెద్దకొడుకు

అరుంధతి (అరంజోతి) కర్దమునికూఁతురు వశిష్ఠునిభార్య మహాపతివ్రత కనుక ఇప్పటి కిని పెండ్లినాటిరాత్రి ఔపాసనానంతరము నక్షత్రరూపమున ఉండునీమెను పాతివ్రత్య నిష్ఠకై పెండ్లికొమార్తెకు చూపుదురు

అరుణాచలము పంచలింగక్షేత్రములలో ఒ క్కటి దీనినె తిరుణామలె అందురు

అరుణాశ్వుఁడు ఇ॥ బర్హిణాశ్వుని పెండెం కొడుకు

అరుణాస్పదము ఆర్యావర్తమున వరుణాది [illegible] ఉండెడి యొకపట్టణము

అరుణి దనుపుత్రుఁడు

అరుణుఁడు (౧) దా॥ మురాసురునికొడుకు శ్రీకృష్ణునిచే చంపఁబడెను
(౨) అనూరుఁడు
(౩) సూర్యుఁడు

అర్యముఁడు (౧) వ॥ మా॥ నా॥ ఋషుఁడు
(౨) సూర్యుఁడు
(౩) ఇంద్రుఁడు

అర్చి పృథుచక్రవర్తిభార్య

అర్చికపర్వతము వైదూర్యపర్వతమునకు నామాంతరము

అర్చిరాదిమార్గము ఇది సగుణబ్రహ్మోపాసకులు బ్రహ్మలోకమునకు పోవుమార్గము ఆమార్గము మొదట సూర్యలోకముగుండను ఆవల చంద్రలోకముగుండను ఆవల విద్యుల్లోకముగుండను ఉండును

అర్జుని (౧) బాణాసురునికూఁతురు.
(౨) బాహుద అనునది

అర్జునుఁడు (౧) కు॥ పాండుమహారాజునకును కుంతీదేవికిని దేవేంద్రప్రసాదమున పుట్టినకొడుకు, పాండవ మధ్యముఁడు, విలువిద్యయందు మిక్కిలి నేర్పరి ఇతఁడు భారతయుద్ధమునందు ఒకనాఁడు ఏఁడు అక్షౌహిణులబలమును చంపినట్లు చెప్పుదురు ఈతనికిధనువు గాండీవము, శంఖము దేవదత్తము, నరుఁడనుదేవర్షి భూభారనివృత్తికొఱకు అర్జునుఁడయి భూమియందు అవతరించినట్లుచెప్పుదురు ఇతనికి అర్జునుఁడు ఫల్గునుఁడు పార్థుఁడు కిరీటి శ్వేతవాహనుఁడు బీభత్సుఁడు విజయుఁడు కృష్ణుఁడు సవ్యసాచి ధనంజయుఁడు అని పదినామములు అర్జునుఁడు ద్రోణాచార్యునివద్ద విలువిద్యనే[illegible]ండుకాలమున ఆతనికొడుకు అగు అశ్వత్థామ [illegible] చీకటిలో అన్నము పెట్టవద్దని వంటవానికి [illegible] చేసి ఉండెను ఒకప్పుడు అర్జునుఁడు భోజనముచేయునవసరమున ఆకస్మికముగ గాలిచే దీపము ఆరిపోయెను అంత అర్జునుఁడు భోజనమునిలుపక భుజించి అభ్యాసమువలన విలువిద్యయు చీకటియందు సాధింపవచ్చును అనితలంచి అట్లే చీకటియందు విలువిద్యను సాధకము చేసెను పాండవులు అరణ్యవాసము చేయుచు ఉండుకాలమున అర్జునుఁడు పాశుపతాస్త్రమునకై రుద్రునింగూర్చి ఘోరతపంబు ఒనరించుచు ఉండఁగా, ఆయన కోరికను తీర్ప రుద్రుఁడు కిరాతవేషమును తాల్చికొని అతఁడు ఉండువనమునకు వచ్చి మూకుఁడు అనుదైత్యుని సూకరరూపమును తాల్చి చని అర్జునుని బాధింపుమనఁగా వాఁడు అట్లే చేసెను అప్పుడు అర్జునుఁడు ఆకిరాతవేషమును ధరించినరుద్రుఁడు వలదు వలదు అని చెప్పుచుండఁగా ఆమాటలు చెవిని పెట్టక వెంట బాణముసంధించి దానిని వేసెను అందులకు రుద్రుఁడు అలిగి అర్జునునితో కొంతసేపుపోరాడి అతనిసాహసమునకుమెచ్చి అతఁడు కోరిన పాశుపతాస్త్రమును ఇచ్చి చనియెను.

(౨) కృతవీర్యునికొడుకు చూ॥ కార్తవీర్యార్జునుఁడు

అర్ధనారీశ్వరి శివునియర్ధాంగమును తానై కొన్న యీశ్వరి తొల్లి భృంగి అనుగణనాథుఁడు మోక్షాపేక్ష కలవాఁడై పార్వతిని విడిచి శివునకుమాత్రము సేవచేయుచుండఁగా పార్వతి భర్తయుం తన్ను అవమానించెను అని కోపించి శక్తిస్వరూపిణియై అతనిశరీరమునందలి రక్తమాంసముల పీల్చి మూర్ఛిల్ల చేసెను అదిచూచి భక్తపరాధీనుఁడు అగు [illegible] అనుగ్రహించి [illegible]

డాయుధమును ఊఁతకోలగా ఇచ్చి లేపెను అంతట పార్వతి దేవునికి భర్తునియందు కల ప్రేమ తనయందు లేకపోయెను కదా అని ఖిన్నురాలై కేదారము అను పుణ్యక్షేత్రమునందల గౌతముని యాశ్రమమునకు పోయి ఆయన యుపదేశమువలన అచ్చట ఆవిర్భవించి ఉండెడు కేదారేశ్వరుని ఉపాసించి ఆదేవునియనుగ్రహముచే సాక్షాత్కరించిన పెనిమిటిచే అర్ధాంగమును పొంది అర్ధనారీశ్వరి అయ్యెను

అర్ధనారీశ్వరుఁడు అర్ధదేహము స్త్రీరూపముగా కల ఈశ్వరుఁడు చూ॥ అర్ధనారీశ్వరి

అర్బుదపర్వతము ఇది ఆనర్తదేశములకు సమీపమున ఉండును ఇందుండుజనులు అర్బుదులు అనఁబడుదురు

అలంబస ఇక్ష్వాకువంశస్థుఁడైన తృణబిందుపుభార్య విశాలునితల్లి

అలంబసుఁడు (౧) రా॥ బకాసురునితమ్ముఁడు, ఘటోత్కచునిచే చంపఁబడెను

(౨) రా॥ జటాసురుని కొడుకు, ఘటోత్కచునిచే చంపఁబడెను

అలకనంద గంగాశాఖలలో ఒక్కటి

అలకాపురము కుబేరునిరాజధాని

అలర్కుఁడు కా॥ కువలయాశ్వుని కొడుకు మిక్కిలి ప్రసిద్ధికి ఎక్కినరాజు ఇతనికి దత్తాత్రేయుఁడు యోగమార్గమును ఉపదేశించెను కొడుకు సన్నతి

అల్లసానిపెద్దన ఒకగొప్పయాంధ్రకవి ఇతఁడు బల్లారి కడప జిల్లాలప్రాంతములయందు దూపాడు అనుదేశంబున దోరాళ అనుగ్రామము వాసస్థలముగా కలవాఁడు ఈయన శాలివాహనశకము ౧౪౩౦ సంవత్సరమున ఉద్భవించినట్లు తెలియఁబడుచున్నది కృష్ణదేవరాయలవారి ఆస్థానపండితులు ఎనమండ్రలోను ఈతఁడు ఒక్కఁడు అయి ఉండినదికాక ఆరాజుచే ఆంధ్రకవితాపితామహుఁడు అనుబిరుదాంకము సహితము పడసెను. ఈతనికృతి స్వారోచిషమనుసంభవము ఇది మిక్కిలి ప్రౌఢకావ్యము

అవంతి ఉజ్జయినికి నామాంతరము

అవక్రీతుఁడు రు॥ భరద్వాజునికొడుకు ఇతఁడు గురుముఖముగ చదువక తపస్సుచేసి వేదములనేర్చి కడుగర్వితుఁడై రైభ్యుని కోపానలమున పుట్టిన రాక్షసునిచే చంపఁబడి రైభ్యపుత్రుండు అగు అర్వావసునిప్రార్థనచే దేవతలవలన పునర్జీవితుఁడు అయ్యెను

అవీక్షిత్తు కరంధమునికొడుకు, ఈతనిజననకాలమున లగ్నమునకు దుష్టగ్రహవీక్షణలేనందున ఇతనికి అవీక్షిత్తు అనుపేరుపెట్టిరి. ఈతనికొడుకు మరుత్తు అను చక్రవర్తి

అశన బలిభార్య, బాణాసురునితల్లి

అశోకవర్ధనుఁడు. చంద్రగుప్తుని పౌత్రుఁడు అగు మగధదేశపురాజు

అశోకుఁడు దశరథునిమంత్రులలో ఒక్కఁడు.

అశ్మకుఁడు. (౧) ఇ॥ ఇతనితండ్రి కల్మాషపాదుఁడు ఈతనితల్లి ఇతని ప్రసవింప ప్రయాసపడుచుండ వసిష్ఠుఁడు ఱాతితో గర్భముగీఁచి శిశువును బయట తీసినందున ఇతనికి అశ్మకుఁడు అనుపేరుకలిగెను కొడుకు మూలకుఁడు లేక నారీకవచుఁడు.

(౨) ఒక విప్రవరుఁడు, ఒకప్పుడు విదేహరాజు అగు జనకుఁడు బంధువియోగమున విషాదమునొంది గృహంబు తొఱంగి వెడలుచుఁడు అయ్యెను. అప్పుడు అతనికి ఈయశ్మకుఁడు సంసారస్వరూపము ఎఱింగించి ఆత్మతత్వము బోధించి స్వకర్మప్రవ

త్తనయందు అనురాగము పుట్టించెను అని ప్రసిద్ధి

అశ్వతీర్థము గంగతోడ కాల అనెడునది సంగమము అగుస్థానమున ఉండు నొకతీర్థము ఇది రుచికునకు సత్యవతిని ఇచ్చుటకయి గాధికోరిన వేయిహయములు ఉత్పత్తినైనచోటు కనుక దీనికి ఈపేరు కలిగెను

అశ్వత్థామ ద్రోణునికొడుకు ఇతనితల్లి కృపి ఇతఁడు చిరంజీవి, భారతయుద్ధమున కడపటినాటిరేయి పాండవులశిబిరము చొచ్చి నిద్రించువారలను అందఱను దయలేక హత్యచేసెను అందు ద్రౌపదీపుత్రులైన ఉపపాండవులు ఏవురు చచ్చిరి అందునిమిత్తము ఈతఁడు అర్జునునిచే వెనుక అవమానింపఁబడెను ఇతఁడు బాలవధ చేసినందులకై వ్యాసునిచే దుర్గంధ రక్త దిగ్ధ దేహుండు అగునట్లు శపింపఁబడెను పాండవులమీఁది క్రోధముచే ఇతఁడు లోకమునందు ఎక్కడ పాండవులు అనుపేరులేక ఉండునట్లు ఒక యస్త్రము ప్రయోగింపఁగా, అది ఉత్తరగర్భమందు ఉన్నయభిమన్యునికొడుకు అగు పరీక్షిత్తుని దహింపను ఆరంభించెను, అపుడు పరీక్షిత్తు నాశము ఒందకుండునట్లు శ్రీకృష్ణుఁడు రక్షించెను ఇతఁడు కామక్రోధాదుల యంశమున జనించినవాఁడు

అశ్వపతి (౧) మద్రదేశపురాజు ఇతఁడు సంతానకాంక్షచే పదునెనిమిది ఏండ్లు సావిత్రిని కొలిచి అద్దేవియనుగ్రహంబున సావిత్రి అనుకొమార్తెను పడసెను చూ॥ సావిత్రి

(౨) కేకయదేశపురాజు కూఁతురుకైకేయి కొడుకు యుధాజిత్తు

అశ్వసేనుఁడు, తక్షకునికొడుకు వీనిని ఖాండవదహన సమయమున చావకుండ దేవేంద్రుఁడు రక్షించెను. పిదప వీఁడు నాగాస్త్రమై కర్ణునిచే విడువఁబడి అర్జునుని కిరీటమును అపహరించి అర్జునునిచే చంపఁబడెను

అశ్వినీదేవతలు సూర్యుని కూఁతురు అగు బడబారూపమును ఒందిన సంజ్ఞాదేవియొక్క నాసికయందు పుట్టిన అమడలు వీరు దేవవైద్యులు అతిరూపవంతులు అని ప్రసిద్ధి

అష్టకాదులు అష్టకుఁడు ప్రతర్దనుఁడు వసుమనుఁడు ఔశీనరుఁడైనశిబి అను నలువురు, వీరు యయాతిదౌహిత్రులు, యయాతివలన అనేకనీతులను ఎఱింగిరి

అష్టకుఁడు విశ్వామిత్రునికొడుకులలో ఒక్కఁడు

అష్టగ్రామము మైసూరుసీమలోనుండు ఒక జిల్లా

అష్టదిక్పాలకులు ఇంద్రుఁడు తూర్పు: అగ్ని పూర్వదక్షిణము యముఁడు దక్షిణము: నిరృతి దక్షిణపశ్చిమము. వరుణుఁడు పడమర వాయువు పశ్చిమోత్తరము కుబేరుఁడు ఉత్తరము ఈశానుఁడు పూర్వోత్తరమును పాలించువారు

అష్టదిగ్గజములు ఐరావతము, పుండరీకము, వామనము, కుముదము, అంజనము, పుష్పదంతము, సార్వభౌమము, సుప్రతీకము, అనుమగయేనుఁగులును; అభ్రముపు, కపిల, పింగళ, అనుపమ, తామ్రపర్ణి, శుభదంతి, అంగన, అంజనావతి, అను ఆఁడేనుఁగులును, క్రమముగా తూర్పుమొదలగు ఎనిమిది దిక్కులయందును ఉండును

అష్టపది ఇది జయదేవునిచే సంస్కృతమున రచింపఁబడిన గోవిందగీత కృష్ణలీలల గుఱించి చెప్పును నా॥ గీతగోవిందము

అష్టమూర్తులు బ్రహ్మయొక్క భ్రూమధ్యము నుండి వెలువడిన రుద్రునియొక్క రూపములు ఈ యష్టమూర్తులకు వేర్వేఱునామములును స్థానములును కలవు.

నామము	స్థానము లేక-రూపము	భార్య	పుత్రుఁడు
భవుఁడు	జలము	ఉష	శుక్రుఁడు
శర్వుఁడు	మహి	సుకేశి	అంగారకుఁడు
ఈశానుఁడు	వాయువు	శివ	హనుమంతుఁడు
పశుపతి	వహ్ని	స్వాహా	స్కందుఁడు
భీముఁడు	ఆకాశము	దిశ	స్వర్గము
ఉగ్రుఁడు	స్వధర్మనిష్ఠుఁడైన బ్రాహ్మణుఁడు	దీక్ష	సంతానుఁడు
మహాదేవుఁడు	సోముఁడు	రోహిణి	బుధుఁడు
రుద్రుఁడు	సూర్యుఁడు	సువర్చల	శనైశ్చరుఁడు

అష్టవసువులు (భారతమున చెప్పియుండు ప్రకారము) ప్రజాపతియొక్క కొడుకులు, వీరు, ధరుఁడు ధ్రువుఁడు సోముఁడు అహుఁడు అనిలుఁడు అగ్ని ప్రత్యూషుఁడు ప్రభాసుఁడు అనునామములు కలవారు (ఇతర పురాణములప్రకారము) వీరు, దక్షప్రజాపతి కొమార్తెలలో పదుగురు ఐన ధర్మునిభార్యలలో ఒక్కరగు వసువునకు పుట్టిన యెనమండ్రు కొడుకులు భారతమున "ఆపుడు" అనువానికి బదులు "ధరుఁడు" అనియు, "దర్మఁడు" లేక అధ్వరుఁడు అనువానిబదులు అహుఁడు అనియు చెప్పి ఉన్నది వీరు ఒకప్పుడు వసిష్ఠునిహోమధేనువును అపహరించి అతనిచే శపింపఁబడి మర్త్యలోకమునందు మనుష్య స్త్రీరూపధారిణియై శంతనుని భార్యగానుండిన గంగాదేవికి జన్మించిరి అపుడు వారిలో మిక్కిలి అపరాధి అగు ప్రభాసుఁడు తక్కినయేడుగురి చతుర్థాంశమును పూని భీష్ముఁడు అనుపేర బహుకాలముజీవించి మహాశూరుఁడును ధర్మవేత్తయును అయి ఉండెను

అష్టావక్రుఁడు ఋ॥ ఏకపాదునికి సుజాతయందు పుట్టినకొడుకు ఇతఁడు గర్భమున ఉండుకాలమున అనవరతము శిష్యులచే వేదాధ్యయనము చేయించుచు ఉండ,తనతండ్రితో శిష్యులు నిద్రలేమింజేసి జడమతులై చదువు తప్పఁజదువుచున్నారు అనిన, తండ్రి కోపగించి నీవు అధ్యయనంబునకు వక్రముగా పలికితివి కావున అష్టవక్రుండవై జన్మింపుము అనికొడుకునకు శాపము ఇచ్చెను ఇతఁడు అతితేజస్వియును లోకపూజితుఁడును అయి ఉండెను ఈతని కురూపము చూచి ఒకప్పుడు రంభాద్యప్సరసలు నవ్వినందున, వారు దొంగలచే పట్టువడునట్లు శపింపఁబడిరి అది కారణముగ కృష్ణనిర్యాణానంతరము గోపికారూపులై ఉండిన అతని భార్యలు అగునప్సరసలు అర్జునునివెంట వచ్చునవసరమున దొంగలచే పట్టువడిరి

అసంగుఁడు యా॥ అక్రూరునితమ్ములలో ఒకఁడు

అసమంజసుఁడు. సగరునికిని సుకేశికిని పుట్టినకొడుకు కడుదుర్మార్గుండైనందున తండ్రిచే రాజ్యభ్రష్టుఁడుగ చేయఁబడియెను కొడుకు అంశుమంతుఁడు

అసి, కాశిప్రక్కను ప్రవహించునట్టి ఒకనది

అసిక్ని (౧) రెండవదక్షునిభార్య ఈమెకు అఱువండ్రు కొమార్తెలు.

(అ) ఏకానేకనామములు

అసితుఁడు ఒకపౌరాణికుఁడు

అసురులు / సురులు } అమృతములేనివారు దేవతలకు విరోధులు వీరు దైత్యులు లేక దానవులుగ ఉందురు దైత్యులు హిరణ్యాక్షుఁడు, హిరణ్యకశిపుఁడు, బలి, బాణాసురుఁడు, మొదలగువారు దానవులు శంబరుఁడు, తారకుఁడు, విప్రచిత్తి, నముచి, అంధకుఁడు, మొదలగువారు

అసిపత్రము ఇది వేయి యోజనముల వలయముగల ఒకనరకము అతితీక్ష్ణములు అగు సూర్యకిరణములును అగ్నికుండములును ఖడ్గములను పోలు పత్రములుకల వృక్షములును కలిగి ఉండును ఈనరకము అనుభవించువారు అక్కడి క్రూరమృగపక్ష్యాదులచే పీడింపఁబడి ఆయసిపత్రంబులచే తునుకలుగా చేయఁబడుదురు

అస్తి జరాసంధునికూఁతురు కంసుని పెద్ద భార్య

అస్తీకుఁడు జరత్కారునికి వాసుకి అను సర్పరాజుచెల్లెలయిన జరత్కారువునందు పుట్టినముని జనమేజయుని సర్పయాగమున నుండి ఉడిగించి తక్షకాదులను కాపాడెను తక్షకుఁడు జనమేజయుని సర్పయాగమునకు భయఁపడి (చూ పరీక్షిత్తు) ఇంద్రునియొద్దకు పోయి శరణువేడఁగా, అతఁడు తక్షకునికి అభయము ఒసంగి తన వద్ద ఉంచికొని ఉండెను అట్లయినను మంత్రబలము దైవబలమునుగూడ మించి ఉండును కనుక ఈసర్పయాగహోతల మంత్రములు హోమములోనికి ఇంద్రునితో కూడ తక్షకునిని ఈడ్చెను అపుడు అస్తీకుఁడు జనమేజయుని ప్రార్థించి తక్షకుని నిలిపెను

అస్త్రహృదయము సకలశత్రునాశమును జయశస్కరమును అయిన ఒకవిద్య ఇది రుద్రుఁడు స్వాయంభువునకు ఇచ్చినట్లను, అతఁడు వసిష్ఠునకు ఇచ్చినట్లను, అతఁడు చిత్రాయుధుఁడను ఒకగంధర్వునకు ఇచ్చినట్లను, అతఁడు తనదౌహిత్రి అగు మనోరమకు ఇయ్యఁగా ఆమె స్వరోచికి ఇచ్చినట్లును స్వారోచిష మనుసంభవమునందు చెప్పఁబడి ఉన్నది

అహంయాతి పూ॥ సంయాతికొడుకు భార్య కార్తవీర్యార్జునిచెల్లెలు అగు భానుమతి

అహల్య ఈమె ముద్గలునికూఁతురు, గౌతమమహర్షిభార్య దేవేంద్రునితో జారత్వము చేసినందున భర్త ఈమెను శిలయగునట్లు శపించెను తరువాత బహుకాలమునకు శ్రీరాముఁడు సీతనుపెండ్లాడుటకై మిథిలాపట్టణమునకు పోవుచుండి గౌతమాశ్రమము ప్రవేశించి ఆపాషాణమును మెట్టఁగానే ఆశాపము తీరెను

అహిక్షేత్రము ఉత్తరపాంచాలములకు రాజధాని

అహుఁడు అష్టవసువులలో ఒక్కఁడు ఇతనికొడుకు జ్యోతి విష్ణుపురాణమున అహుని ఒకవసువుగా చెప్పలేదు ఆపుని చెప్పి ఉన్నది అపునికొడుకులు, [illegible] శ్రముఁడు శ్రాంతి ధుని అని ఉన్నది

అహోబలపతి ఇతఁడు ఒకపండితుఁడు, ఆంధ్ర వ్యాకరణమునకు సవిస్తరముగా సంస్కృతభాషలో వ్యాఖ్యానము వ్రాసి ఉన్నాఁడు అది అహోబల పండితీయము అనియు కవిశిరోభూషణము అనియు చెప్పఁబడును

అక్షిత్రయము మీనాక్షి కామాక్షి విశాలాక్షి

అక్షుఁడు ర॥ రావణునికొడుకు, హనుమంతునిచే చంపఁబడెను

ఆ

ఆంగిరసుఁడు చూ॥ బృహస్పతి

ఆంజనేయుఁడు చూ॥ నా॥ హనుమంతుఁడు

ఆంధ్రదేశము గోదావరీ కృష్ణానదులకు నడుమను ఉండు దేశము: దీనినే త్రిలింగ దేశము అందురు

ఆంధ్రభృత్యులు శూద్రకుని వంశస్థులయిన మగధదేశపురాజులు, వీరు శాలివాహన శక ప్రారంభమున నన్నూఱు సంవత్సరములు రాజ్యముచేసినట్లు తెలియఁబడుచున్నది వీరి యనంతరము ఆభీరులు గర్దభులు శకులు యవనులు మొదలైనవారు ఏలుచుండిరి

ఆంధ్రము ఆంధ్రదేశవ్యవహారభాష. దీనినే తెనుఁగు లేక తెలుఁగు అందురు ఈ భాష కణ్వమహర్షి మొదలగువారిచే ప్రవర్తితము ఐనది అని చెప్పుదురు

ఆంధ్రశబ్దచింతామణి. ఇది ఆంధ్ర భాషకు నన్నయ భట్టారకునిచే రచియింపఁబడిన వ్యాకరణము ఇది సంస్కృతభాషయందు ఉండును

ఆంధ్రులు ఆంధ్రదేశస్థులు పంచద్రావిడులలో ఒకతెగవారు

ఆంబికేయుఁడు చూ॥ ధృతరాష్ట్రుఁడు

ఆకూతి. (౧) సర్వతేజస్సునిభార్య, చక్షుర్మనువుతల్లి.

(౨) స్వాయంభువునకు శతరూపవలన పుట్టిన కొమార్తె. ఈమెయక్క ప్రసూతి. ఆకూతి, ప్రజాపతిని పెండ్లాడి అతనివలన యజ్ఞుఁడు అనుకుమారుని దక్షిణ అనుకూఁతును కనియెను

ఆగమములు ఈశ్వరప్రోక్తములు అయి విశేష ధర్మములను చెప్పునట్టి శాస్త్రములు. అవి శైవాగమములు, వైష్ణవాగమములు, అని రెండువిధములు కలవి. ఈయాగమములయందు ముఖ్యముగా దేవాలయాది ప్రతిష్ఠలును దేవార్చనాదిక్రమములును చెప్పఁబడుచున్నవి శైవాగమము "పాశుపతము" అని, వైష్ణవాగమములు "పాంచరాత్రము" "వైఖానసము" అని చెప్పంబడును

సోమకాసురుఁడు వేదములను సముద్రములోనికి ఎత్తికొని పోయిన యవసరమున విష్ణువు తనపూజార్థమై పూజావిధమును శాండిల్యఋషికి అయిదు రాత్రులలో ఉపదేశము చేసినందున ఆయాగమములకు పాంచరాత్రము అనుపేరు కలిగెను శైవాగమమునందు, శివుఁడు (పశుపతి) లోకులు తన్ను పూజచేయువిధమును పార్వతికి తెలియ చేసినట్లు చెప్పి ఉన్నది

ఆగ్నీధ్రుఁడు ప్రియవ్రతునికిని సుకన్యకును పుట్టిన పదుగురు కొడుకులలో పెద్దవాఁడు, ఇతనిభార్య పూర్వచిత్త (ఇతని సహోదరులనుగుఱించి చూ ॥ ప్రియవ్రతుఁడు) ఇతనికి తనతండ్రి జంబూద్వీపమును ఇచ్చెను దానిని ఇతఁడు తనకొడుకులగు నాభి, కింపురుషుఁడు, హరి, ఇలావృతుఁడు, రమ్యుఁడు, హిరణ్మంతుఁడు, కురువు, భద్రాశ్వుఁడు, కేతుమాలుఁడు, అను తొమ్మండ్రకు పంచి ఇచ్చెను అదెట్లనిన నాభికి హిమవంతమునకు దక్షిణదేశము అగు భరతఖండము, కింపురుషునికి దానికి ఉత్తరమున హేమకూట పర్వతమునకు దక్షిణమున ఉండు ఖండము, హరికి హేమకూట పర్వతమునకు ఉత్తరమున నిషధపర్వతమునకు దక్షిణమున ఉండు నైషధము, ఇలావృతునికి నిషధపర్వతమునకు ఉత్తరమున మేరువును మధ్యప్రదేశముగాఁగల ఇలావృతము అను

ఖండము, రమ్యునికి ఇలావృతమునకును నీలాచలమునకును నడుమ ఉండు ఖండము, హిరణ్వంతునికి దానికి ఉత్తరమున శ్వేతపర్వతమునకు ఈవల ఉండు శ్వేతఖండము, కురువునకు శ్వేతపర్వతమునకు ఉత్తరమున శృంగవంతముచే చుట్టఁబడిన ఖండము, భద్రాశ్వునికి మేరువునకు తూర్పున ఉండు ఖండము, కేతుమాలునకు మేరువునకు పశ్చిమమున ఉండు ఖండమును ఇచ్చెను. ఇవియె నవఖండములు ఇవి నవవర్షములు అనియు అనఁబడును

ఆగ్నేయపురాణము. ఉపపురాణములో ఒకటి ఇది భృగుప్రోక్తము యజ్ఞాది అగ్నివిషయములు కలది దీనిగ్రంథసంఖ్య ౧౫౦౦౦

ఆచారకాండము ఇది విజ్ఞానేశ్వరీయము అనెడు ధర్మశాస్త్రములో ఒకకాండము ఇందు నాలుగువర్ణములవారును ఆచరింపవలసిన ధర్మములు చెప్పఁబడి ఉండును బ్రాహ్మణునకు యజనము యాజనము అధ్యయనము అధ్యాపనము దానము ప్రతిగ్రహము అను షట్కర్మములను నియమించి ఉండును క్షత్రియునకు ప్రజాపాలనము దానము యజ్ఞము వేదాధ్యయనమును ఏర్పఱిచి ఉండును వైశ్యునకు పశుపాలనము, దానము యజ్ఞము వేదాధ్యయనము, స్థలజలములయందు ధాన్యరత్నముల వ్యాపారము, ధనమును వడ్డిరూపమున పెంచుట, పైరుపెట్టుట అనునీయాఱు కర్మములు ఏర్పఱిచి ఉండును శూద్రునకు మీఁద చెప్పిన మూఁడువర్ణముల వారికిని శుశ్రూషచేయుట ముఖ్యమగు ధర్మముగా కావించి ఉండును వేదమంత్రములచేతను గర్భాధానమంత్రములచేతను సీమంతహోమముచేతను జాతకర్మము నామకరణము అన్నప్రాశనము చౌలము ఉపనయనము మొదలగు కర్మములచేతను ద్విజులకు మాతృ గర్భవాసాదిదోషములు తొలఁగును బొడ్డుకోయకమునుపు పురుషప్రజకు జాతకర్మము అను సంస్కారము చేయవలసినది (జాతకర్మము=పుట్టుకనుగూర్చి శిశువునకు చేయునొకసిద్ధి) బిడ్డపుట్టిన పదియవనాఁడుగాని పండ్రెండవనాఁడుగాని పుణ్యతిథియందు సుముహూర్తమున సునక్షత్రమున నామకరణము చేయవలయును నాలవమాసమున శిశువునకు సూర్యదర్శనము చేయింపవలయును ఆఱవమాసమున అన్నప్రాశనము చేయింపవలయును ద్విజాదులకు పుట్టిన సంవత్సరముననైనను, మూఁడవ సంవత్సరముననైనను, వేదోక్తప్రకారము చౌలకర్మను చేయవలసినది (చౌలము=సిగను ఉంచుట) గర్భధారణము మొదలుకొని బ్రాహ్మణునకు ఎనిమిదవ సంవత్సరమునకు, క్షత్రియునకు పదునొకండవ సంవత్సరమునకు, వైశ్యునకు పండ్రెండవ సంవత్సరమునకు, ఉపనయనము చేయవలయును పైచెప్పిన కాలములయందు ఉపనయనము చేయ సరిపడనియెడల బ్రాహ్మణునకు పదియాఱేండ్లవఱకును, క్షత్రియునకు ఇరువది రెండు సంవత్సరములవఱకును, వైశ్యునకు ఇరువదినాలుగు సంవత్సరములవఱకును, ఉపనయనము రెండవపక్షమున చేయవచ్చును మొదటి మూఁడువర్ణములవారికి మీఁదచెప్పిన కాలములయందు ఉపనయనము చేయనియెడల వారు గాయత్రికి అర్హులుగాక వ్రాత్యులు అగుదురు, అట్టివారు వైదిక కార్యములకును ఉపయోగింపరు మఱియు అట్టివారితో ఇచ్చుకోలుపుచ్చుకోలు చేయతగదు

ఆణిమాండవ్యుఁడు చూ॥ నా॥ మాండవ్యుఁడు

ఆత్రేయుఁడు చూ॥ చంద్రుఁడు

ఆత్రేయులు అదితిసంతతివారు ఇది దేవతలకు నామాంతారము

ఆదిత్యహృదయము ఇది ఒకస్తోత్రవిశేషము దీనిని పఠించువారికి సూర్యానుగ్రహము కలుగును ఇది రావణుని చంపుటకై అగస్త్యులు రామునికి ఉపదేశించెను

ఆదిత్యుఁడు చూ॥ సూర్యుఁడు

ఆదిత్యులు అదితియందు కశ్యపప్రజాపతికి పుట్టినకొడుకులు వీరుపన్నిద్దఱు, ధాత, మిత్రుఁడు, అర్యముఁడు, శక్రుఁడు, వరుణుఁడు, అంశుమంతుఁడు, భగుఁడు, వివస్వంతుఁడు, పూషుఁడు, సవిత, త్వష్ట, విష్ణువు వీరలలో విష్ణువు ఇంద్రుఁడు వీరు వైవస్వత మన్వంతరమున ఆదిత్యులుగా ఉండి చక్షుర్మన్వంతరమున తుషితులుగా ఉండునట్లు తెలియవచ్చుచున్నది కల్పాదియందు బ్రహ్మచేసృజింపఁబడిన జయులు అనఁబడు ఈపన్నిద్దఱు సృష్టియందు ఇచ్ఛలేక బ్రహ్మయాజ్ఞను అతిక్రమించినందున వీరుప్రతిమన్వంతరమున పుట్టునట్లు శపింపఁబడిరి ఈద్వాదశాదిత్య నామములు సూర్యునికి నామాంతరములై ఉండును

ఆదినాథుఁడు జైనగురువు, మొదటితీర్థకారుఁడు.

ఆదిశేషుఁడు కశ్యపప్రజాపతికిని కద్రువకును పుట్టిన పుత్రులలో జ్యేష్ఠుఁడు ఇతఁడు తన తల్లియైన కద్రువ వినతయెడల చేసినయక్రమమునకు ఓర్వ చాలక, (చూ॥ కద్రువ) గంధమాదనము బదరికాశ్రమము గోకర్ణము మొదలగు దివ్యక్షేత్రములయందు మహాతపమాచరింపఁగా బ్రహ్మ అతని సత్యనిష్ఠకును ధైర్యమునకును మెచ్చి భూభారమును వహించునట్టిశక్తిని ప్రసాదించి గరుడునితో సఖ్యముగలిగి ఉండుము అని చెప్పెను అతఁడు అట్లే చేయుచు ఉండెను మఱియు అతఁడు ఈశ్వరప్రసాదముచే విష్ణువునకు పానుపై వేయిపడగలతో భూమినిమోయుచు నాగులకు అందఱకు రాజై ఉండును ఇతనికి భృగుమహర్షి శాపమువలన బలరామావతారము కలిగెను

ఆధూర్తరజుఁడు కుశుని మూఁడవకొడుకు ధర్మారణ్యమును కట్టినవాఁడు ఇతనికొడుకు రాజర్షి ఐన గయుఁడు.

ఆనందగిరి శాలివాహనశకము తొమ్మిదవ శతాబ్దమునందు ఉండిన ఒకసంస్కృత గ్రంథకర్త ఇతఁడు శంకరదిగ్విజయమును వ్రాసెను ఇది తెనిఁగింపఁబడి ఉన్నది

ఆనకదుందుభి చూ॥ నా॥ వసుదేవుఁడు.

ఆనకుఁడు య॥ వసుదేవునితమ్ముఁడు

ఆనర్తము ఇది యవనసముద్రతీరమున ద్వారకకు సమీపమున ఉండు నొకదేశము. ఇందు శర్యాతికొడుకు అగు ఆనర్తుఁడు కుశస్థలి అనుపట్టణమును నిర్మించెను అతనిపేర ఈప్రాంతము ఆనర్తము అనఁబడెను

ఆనర్తుఁడు శర్యాతికొడుకు ఇతనికొమరుఁడు రైవతుఁడు. అతఁడు కుశస్థలి అనుపురమును నిర్మించెను

ఆనీకుఁడు య॥ వసుదేవునితమ్ముఁడు అగు అనీకుని రెండవకొడుకు.

ఆనగొంది ఋష్యమూకపర్వత సమీపమునందు ఉండునొకపట్టణము.

ఆపస్తంబుఁడు ఇతఁడు ఒకమహర్షి యజుర్వేదవిహిత కర్మములనుగుఱించి సూత్రము చేసెను అది ఆపస్తంబసూత్రము అనఁబడును

ఆపుఁడు అష్టవసువులలో ఒక్కఁడు చూ॥ వసువులు

ఆభీరము సింధునదికి పడమట ఆర్యావర్తముతో చేరికగా ఉండునొకదేశము

ఆభీరులు ఆభీరదేశస్థులు

ఆయతి మేరువుకొమార్తె మగఁడు ధాత కొడుకు మృకండుఁడు

ఆయువు పురూరవునికొడుకు, ఇతనిపుత్రులు నహుషుఁడు, క్షత్రవృద్ధుఁడు, రజి, రంభుఁడు, అనేనస్సు, అని అయిదుగురు

ఆయుష్మంతుఁడు ది॥ ప్రహ్లాదునికొడుకులలో ఒక్కఁడు

ఆరంజ్యోతి చూ॥ అరుంధతి

ఆరాధ్యులు లింగధారిబ్రాహ్మణులు చూ॥ బసవుఁడు వీరుబసవపురాణమును ప్రమాణముగా కొని వీరభద్రుని ఉపాసింతురు

ఆరుణి అయోదుఁడు అగు ధౌమ్యునిశిష్యుఁడు

ఆర్య పార్వతి.

ఆర్యభట్టు శాలివాహనశకము మూఁడవశతాబ్దమునందు ఉండిన ఒక గొప్పజ్యోతిష్కుఁడు

ఆర్యావర్తము హిమవద్వింధ్యమధ్యగత దేశము ఆర్యులు ఉండినతావు. పూర్వమునందలి భరతఖండపురాజులెల్ల ఇందే ఉండిరి

ఆర్యులు వేదములయందు చెప్పఁబడినవారు వీరుతొలుత సరస్వతీదృషద్వతీ నదులమధ్యప్రదేశమునందు ఉండి పిదప 'ఆర్యావర్తమునందు ఎల్లవ్యాపించిరి ఈదేశమునందలియాచారవ్యవహారములు అన్నియు వీరే కల్పించినవారు

ఆశౌచము ఇది రెండు తెఱఁగులు, జాతాశౌచము, మృతాశౌచము జాతాశౌచము సవృద్ధి పురుఁడు అనియుచెప్పుదురు బ్రాహ్మణులలో పితృాదిసపిండులు మృతులైరేని ఆశౌచము పదిదినములు, క్షత్రియులకు పంద్రెండుదినములు; వైశ్యులకు పదునైదు దినములు, శూద్రులకు ముప్పది దినములు చూడాకర్మవిహీనులు అగుశిశువులు మృతిపొందిన ఆశౌచము ఒకదినము, చూడాకర్మము ఒనర్చినపిదప ఆశౌచము మూఁడుదినములు త్రైవర్ణములవారు జాతాశౌచమును కూడ మృతాశౌచమువలెనే ఆచరింతురు మృతుఁడు యమపురమునకు నయింపఁబడెడి పంద్రెండుదినములవఱకు ప్రథమదివసము మొదలు పిండప్రదానము చేయవలయు అది వానికి పాథేయము అగును ఆపంద్రెండుదినములవఱకు వాఁడు మృతిపొందినస్థలమునుండి గృహపుత్రకళత్రాదులను వీక్షించుచు ఉండును. అట్టిస్థలమునందు ఉట్టికట్టి అందు పదిదినములవఱకు ప్రేతతృప్త్యర్థము ప్రత్యహము పాలు ఉంచవలయును పదునొకొండవదినమున పైశాచాదికబాధానివృత్త్యర్థము వృషోత్సర్జనము చేసి పదునొకండు బ్రాహ్మణులకు భోజనముపెట్టుదురు

ఆశ్రమములు. చూ॥ వర్ణాశ్రమములు

ఆశ్రితుఁడు దిష్యంతునిపౌత్రుఁడు ఇతనికి పాండ్యుఁడు చోళుఁడు కేరళుఁడు అనిమువ్వురుపుత్రులు వీరుప్రత్యేకవంశకర్తలై నిజనామములు వెలయ జనపదముల కావించిరి

ఆశ్వలాయనుఁడు ఇతఁడు ఒకమహర్షి ఋగ్వేదవిహితకర్మములను గుఱించి సూత్రములుచేసెను అది ఆశ్వలాయనసూత్రము అనఁబడు

ఆసవభాండేశ్వరుఁడు కాశియందలి యొక దేవత ఒకప్పుడు కాశివిశ్వేశ్వరుఁడు ఒక కల్లుకుండనుండి ప్రత్యక్షము అయి ఒక ఈడిగవానికి వానిభార్యకును మోక్షము ఇచ్చినట్లు చెప్పి ఉన్నది.

ఆహుకి దేవకునిమేనయత్త

ఆహుకుఁడు య॥ దేవకునితండ్రి

ఇ

ఇందీవరాక్షుఁడు నలనాభుఁడు అనుగంధర్వరాజుకొడుకు వరూధినితమ్ముఁడు ఇతఁడు కపటోపాయముచే ఒకఋషియొద్ద ఆయుర్విద్యనేర్చుకొని గురువును పరిహసించినందున అతఁడు ఇతనిని అసురుఁడు అగునట్లు శపించెను ఆశాపము స్వరోచివలన వదలెను

ఇందుఁడు చూ॥ నా॥ (౧) చంద్రుఁడు
(౨) అతిచాంద్రుఁడు
శాశ్వతునికొడుకు

ఇందుమతి విదర్భరాజుకూఁతురు అజునిభార్య దశరథునితల్లి

ఇంద్రజి
ఇంద్రజిత్తు
ఇంద్రజితుఁడు } ర॥ రావణునికొడుకు అతిమాయావి పదునాలుగుసంవత్సరములు నిద్రాహారములులేనివారిచేతనే ఇతఁడు చంపఁబడునటులు వరమును పొందియుండెను కాన అట్లుయుండిన లక్ష్మణునిచే ఇతఁడు చంపఁబడియెను చూ॥ మేఘనాదుఁడు

ఇంద్రద్యుమ్నము ఒకానొకసరస్సు ఇది యింద్రద్యుమ్నుఁడు అను రాజుదానము చేసిన గోవులగొరిసెల త్రొక్కుడుచేత ఏర్పడినది ఇంద్రద్యుమ్నుఁడు ఇంద్రసదనమున ఉండఁగా బహుకాలమునకు ఆతని కీర్తి లోకమున మాసెను అంత అతనిని అమరులు భూమికి త్రోయఁగా అతఁడు మార్కండేయునిపాలికి చని నన్నెఱుంగవే అని అడుగఁగా అతఁడు తాను ఎఱుఁగననియు, తనకంటె పెద్దయయి హిమశృంగశైలవాసియయియుండు ప్రవాళకుండు అనుఘూకము ఎఱుంగవచ్చుననియు చెప్ప, అతనివద్దకు పోయిరి అంత అతఁడును తాను ఎఱుంగను అనఁగా ఆతనిప్రేరణచే ఈయింద్రద్యుమ్న సరస్సునందు ఉండిన నాళీకజంఘుఁడు అను ఒకబకముచెంతకు పోయి అతనిమూలముగ ఆకొలనియందుండు యుగంధరుఁడు అనుకచ్ఛపమును అడుగ అదికొంతసేపు తలఁచుకొని కన్నుఁగవయందు అశ్రుతతులు తొరఁగ "ఉ॥ అక్కట నేనెఱుంగనె మహాగుణభూషణునమ్మహాత్మున, న్నిక్కడఁ బెక్కుమాఱులనేక భయంబులఁ బొందుచుండఁగా, నక్కటికంబుతోడఁ దగనాతఁడు గైకొని కాచెఁగాదె పెం, పెక్కినయన్నరేశ్వరుని నెన్నటికిన్మఱువంగ వచ్చునే తే. అమ్మహాత్ముండు బహువిధయజ్ఞదక్షి, ణార్థముగ విప్రవరులకు నర్థినిచ్చు, గోగణంబుల గొరిజలగ్రాస్సియయ్యెఁ, గాదెయీసరోవరము జగన్నుతముగ" అని పలికెను ఇది జగన్నాథమునందు ఉండును

ఇంద్రద్యుమ్నుఁడు ఋషభుని పౌత్రుఁడు భరతునిపుత్రుఁడు అగుసుమతి కొడుకు ఇతఁడు ఒకనాఁడు కడునిష్ఠతో ఉండు వేళ అగస్త్యుఁడు అచ్చటికిరాఁగా అతనికి లేచి ప్రత్యుత్థానము ఒనరింపనందున అతఁడు ఇతనిని మత్తగజేంద్రుఁడు అగునట్లు శపియించె అట్లు గజమై సంచరించుచుండి ఒకదినము పిపాసాతురుఁడై ఒకకొలనిలోనికి నీరు త్రావ దిగఁగా అందు ఒకమకరిచే ముంగాళ్లు రెండుపట్టువడి నీటిలోనికీడ్వఁబడెను అంత ఆగజము పూర్వజన్మజ్ఞానముచే విష్ణుపరాయత్తచిత్తమై అతనిని నుతిచేయ అతఁడు తనచక్రముచే ఆమకరిని చంపి గజేంద్రుని కాపాడెను గజేంద్రుఁడును తనపూర్వరూపమును పొందెను

ఇంద్రప్రమితి రు॥ వ్యాసశిష్యుఁడు అగు పైలుని శిష్యుఁడు. ఇతఁడు ఋగ్వేదసంహితను చతుర్విధము కావించి, బాష్కలుఁడు

బోధ్యుఁడు యాజ్ఞవల్క్యుఁడు పరాశరుఁడు మాండూకేయుఁడు అగ్నిమతి అను వారికి ఉపదేశించెను

ఇంద్రప్రస్థము పాండవులకు రాజధాని ఢిల్లీ పట్టణమునకు కొంతదవ్వున ఉండును నా॥ ఖాండవప్రస్థము

ఇంద్రవతి గోదావరితో కలిసెడి ఒక ఉపనది

ఇంద్రవాహనుఁడు ఇ॥ చూ॥ కకుత్స్థుఁడు

ఇంద్రసేన (౧) మౌద్గల్యమహర్షి భార్య
(౨) చూ॥ ద్రౌపది
(౩) నలుని కూఁతురు

ఇంద్రసేనుఁడు (౧) నలునికొడుకు
(౨) ధర్మరాజు సారథి
(౩) నరి॥ శర్యునికొడుకు

ఇంద్రావరజుఁడు చూ॥ ఉపేంద్రుఁడు

ఇంద్రుఁడు దేవతలకురాజు పూర్వదిక్పాలకుఁడు ఇతఁడు కశ్యపప్రజాపతికిని అదితికిని పుట్టినకొడుకు ఈయనరాజధాని - అమరావతి, ఆయుధము - వజ్రము, భార్య - శచీదేవి, ఏనుఁగు - ఐరావతము, సభ - సుధర్మ, గుఱ్ఱము - ఉచ్చైశ్శ్రవము, సారథి - మాతలి, ఉద్యానవనము - నందనము, కొడుకు జయంతుఁడు

ఒకప్పుడు ఇంద్రునకు కీడుచేయతలంచి త్వష్ట మూఁడుతలలవానిని ఒక్కని సృజియించి విశ్వరూపనామధేయుంజేసి పంపఁగా అతఁడు ఇంద్రపదవికోరి ఘోరతపంబు చేయుచు ఉన్నదానికి భయంపడి ఇంద్రుఁడు అతనిని తెగఁజూచెను (ఈబ్రహ్మహత్యపాపమును ఇంద్రుఁడు ఒకవిషమవ్రతంబు ఆచరించి సముద్ర, తరు, ధరణీ, స్త్రీజనంబులయందు విభాగించి పెట్టెను అది సముద్రమందు నురుగు, చెట్లయందు బంక, భూమియందుచవుఁడు, స్త్రీలయందు రజస్సును, అయి ఉండు) అంత త్వష్ట మిగుల అలిగి ఇంద్రుని మ్రింగజాలెడు వానిని ఒకయసురుని వృత్రుఁడనువాని పుట్టించి వానినితన తపోమహిమచే మహాతేజోవంతునిజేసి ఇంద్రునితో యుద్ధముచేయ పంపఁగా వాఁడు పోయి ఇంద్రుని మ్రింగెను అపుడు ఇంద్రుఁడు తనశరీరమును సంకుచితముగా చేసి వెడలివచ్చియు వానితేజస్సును చూచివెఱచి వృత్రునితోడ సఖ్యంబుకల్పింప ముని గణంబులను పంపెను అంత వృత్రుఁడును మునిజనంబులచే ఆర్ద్రింబైనదానను శుష్కంబైనదానను తరువునను పాషాణమునను అస్త్రశస్త్రంబులను దివంబునను నిశిని వధ్యుండు కాకుండునటుల వరముపొంది ఇంద్రునితో మిత్రభావంబును చెందియుండెను. పదపడి ఇంద్రుఁడు ఒకనాడు సంధ్యాకాలమున సముద్రతీరమున వృత్రునితోడ విహరించుచు ఉండునపుడు ఆర్ద్రమును శుష్కమును గాని సముద్రపునురుగును తనవజ్రాయుధమునందు చేర్చి తనకు సహాయముగ విష్ణువు అందుప్రవేశింపఁగా రేయును పగలునుగాని సంధ్యాసమయంబున ఆయసురుని చంపెను. అట్లు శత్రుసంహారము చేసినను అది కపటస్వభావంబున కావించినవధంబుగాన ఇంద్రునకు బ్రహ్మహత్యాపాతకంబు సంప్రాప్తంబై దేవరాజ్యమునకు అర్హుఁడు కాకపోయెను. అప్పుడు కొంతకాలము నహుషుఁడు ఇంద్రత్వమును పొంది దేవరాజ్యమును పాలించుచుండెను. పిమ్మట ఇంద్రుఁడు అశ్వమేధయాగముచేసి ఆబ్రహ్మహత్య పోఁగొట్టుకొని దేవరాజ్యాధిపత్యమును మరల పొందెను.

మఱియు ఇంద్రుఁడు గౌతమముని భార్యయయిన అహల్యతో జారత్వము చేసినందున గౌతమమహర్షి ఇంద్రునిదేహమున సహస్రయోనులు ఏర్పడునట్లును వృషణహీనుఁడు అగునట్లును శపియించెను అంత ఆ ఋషిని ఇంద్రుఁడు మిగులవేడికొనఁగా అతఁడు అనుగ్రహించి చూచువారికి ఆయోనులు కన్నులుగా అగపడునట్లు ప్రసాదించెను అది కారణముగ ఇతఁడు సహస్రాక్షుఁడు అనఁబరఁగె మఱియు దేవతలు ఇంద్రునకు నిర్గతములైన వృషణములకు బదులు మేషవృషణములను తెచ్చి అంటించిరి అని పురాణప్రసిద్ధి దీనినిబట్టియే ఏదేని తొందరపొసఁగినప్పుడు ఇదియేమి మేషాండము అనిజనులు వాడుదురు

తొల్లి పర్వతములకు అన్నిటికిని ఱెక్కలు కలిగి ఉండెను అనియు, వానివలన కలిగెడు బాధల సహింపఁజాలక ఇంద్రుఁడు ఆఱెక్కలను తెగఁగొట్టెను అనియు, పురాణ ప్రసిద్ధి కనుక ఇంద్రునకు గోత్రభిత్తు అను పేరు కలిగెను

చ్యవనుఁడు అశ్వినీదేవతలకు యజ్ఞభాగమును కల్పించినపుడు ఇంద్రుఁడు అతనిపై వజ్రాయుధము వేయఁబూనఁగా అది ఆ ఋషి తపోమహిమవలన ఇంద్రుని చేయి వదలదయెను కనుక ఇంద్రునికి దుశ్చ్యవనుఁడు అను పేరుకలిగెను ఈతఁడు వాస్తుశాస్త్రమునకు అధిదేవత

ఇతిహాసములు రామాయణభారతములు. ఇవి ఛందోబద్ధములయినను కావ్యనాటకాదులవలె కఠినశైలి కలవి కావు. ఇవి సాధువిధిరూపములుగాక చరిత్రములను చెప్పుచు మనుష్యులకు తెలివి పుట్టించుచు ఉన్నవి

ఇధ్మవాహుఁడు. ఋ॥ అగస్త్యునిపౌత్రుఁడు అగు తేజస్వి

ఇనుఁడు చూ॥ నా॥ సూర్యుఁడు

ఇల (౧) దక్షప్రజాపతి కూఁతురు కశ్యపునిభార్య

(౨) వైవస్వతమనువుకూఁతురు బుధుని భార్య పురూరవునితల్లి ఈపె వసిష్ఠుని ప్రయత్నంబున హరికరుణచే పురుషుండై సుద్యుమ్నుఁడు అనఁబరఁగెను చూ॥ సుద్యుమ్నుఁడు.

(౩) వసుదేవునిభార్య

ఇలబిల తృణబిందువునకు అలంబుసయందు పుట్టినకూఁతురు మగఁడు విశ్రవసుఁడు కొడుకుకుబేరుఁడు

ఇలావంతుఁడు అర్జునునకు ఉలూపియందు పుట్టినకొడుకు

ఇల్వలుఁడు విప్రచిత్తికిని సింహికకును పుట్టినదానవుఁడు వాతాపితమ్ముఁడు అగస్త్యునిచే భస్మమాయెను చూ॥ అగస్త్యుఁడు, వాతాపి

ఇషుమంతుఁడు య॥ వసుదేవునితమ్ముఁడైన దేవశ్రవసుని రెండవకొడుకు

ఇళ చూ॥ ఇల

ఇక్షుమతి ఒకానొకనది ఈనదిమీఁద కుశధ్వజుని రాజధాని అగుసాంకాశ్యపురి ఉండెను.

ఇక్ష్వాకువు ఇతఁడువైవస్వతమనువుకొడుకు ఇతనికి వికుక్షి, నిమి, దండకుఁడు, విశాలుఁడు, మొదలగు పుత్రులు అనేకులు పుట్టిరి

ఈ

ఈశానుఁడు. (౧) శివునికినామాంతరము అష్టమూర్తులలో ఒక్కమూర్తి

(౨) అష్టదిక్పాలకులలో ఒక్కఁడు ఇతని దిక్కు పూర్వోత్తరము

ఈశ్వరరాజు కృష్ణదేవరాయని పితామహుఁడు

ఈశ్వరుఁడు సర్వాంతర్యామి అయినభగవంతుఁడు ఈపేరుసాధారణముగ సగుణబ్రహ్మ స్వరూపమును తెలియఁజేయును వైష్ణవులు విష్ణువునకు ఈశత్వము కలుగఁజెప్పుదురు అప్పుడు మోక్షస్థలము వైకుంఠము శైవులు శివునకు ఈశత్వము కలుగఁజెప్పుదురు అప్పుడు మోక్షస్థలము కైలాసము స్మార్తులు బ్రహ్మకు ఈశత్వము కలుగఁజెప్పుదురు అప్పుడు మోక్షస్థలము బ్రహ్మలోకము శాక్తేయులు శక్తికి కలుగఁజెప్పుదురు వీరిమోక్షలోకములు ఆయాయుపాసనాదేవతంబట్టి ఉండును

ఈశినుఁడు పు॥ నా॥ వైభ్యుఁడు

ఉ

ఉగ్రశ్రవసుఁడు / ఉగ్రశ్రవుఁడు } రోమహర్షణుని కొడుకు సూతకులజుఁడు ఇతఁడు శౌనకాది మహర్షులకు సకలపురాణేతిహాసములు చెప్పినవాఁడు మఱియు ఇతఁడు నైమిశారణ్య వాసులగు మహామునులవలన బ్రహ్మాసనంబు పడసి పురాణములు చెప్పుచుండఁగా అచ్చటికి తీర్థయాత్రచేయుచు బలరాముఁడు వచ్చి తన్నుచూచి ప్రత్యుత్థానము చేయక కూర్చుండియున్న యాతనిపై కోపించి తనచేతి దర్భలతో గొంతుకోసి చంపి బ్రహ్మాసనస్థుఁడు అగుటచేత లేవకున్నవాఁడు కావున ఇతనిని చంపుట పాతకంబు ఇందులకు ప్రతిక్రియ విచారింపుము అని మునులు తన్ను వేఁడుకొనఁగా మరల బ్రదికించి వాని చే మన్ననవడసి చనియెను

ఉగ్రసేనుఁడు (౧) య॥ మథురాపురిరాజు దేవకుని అన్న కంసునితండ్రి చూ॥ కంసుఁడు

(౨) పు॥ అభిమన్యుని పౌత్రుఁడు జనమేజయుని తమ్ముఁడు

(౩) య॥ కృష్ణునివంశస్థుఁడు అగుసుబాహుపుకొడుకు

ఉగ్రాయుధుఁడు పు॥ కృతికొడుకు శంతనుని మరణానంతరము అతని భార్యయగు సత్యవతిని పరిగ్రహింపయత్నించి భీష్మునిచే చంపఁబడెను

ఉగ్రుఁడు శివునకునామాంతరము అష్టమూర్తులలో ఒక్కమూర్తి

ఉచ్చైశ్శ్రవము అమృతమథనమప్పుడు పాలసముద్రమునందు పుట్టినగుఱ్ఱము ఇంద్రవాహనము గుఱ్ఱములకు రాజు

ఉజ్జయిని / ఉజ్జిని } మాళవదేశమునకు ముఖ్యపట్టణము (ఉజ్జయిని=మిక్కిలి గెలుపు కలది) నా॥ అవంతి

దీనియందు మహాకాళేశ్వరుఁడు అను నామధేయముతో శివుఁడు ప్రసన్నుఁడై ఉన్నాఁడు అనియు ఇచ్చట ఒకమహాకాళి ఉండి కోరినవరములను దయచేయును అనియు ప్రసిద్ధి ఈపట్టణమున విక్రమార్కుఁడు మొదలగురాజులు ప్రభుత్వము చేసిరి

ఉతథ్యుఁడు అంగిరసుని కొడుకు బృహస్పతి సహోదరుఁడు భార్య మమత కొడుకు దీర్ఘతముఁడు ఉతథ్యునిభార్యయందు బృహస్పతికి భరద్వాజుఁడు పుట్టెను

ఉత్కచము ఇది ఒకపుణ్యతీర్థము ఇచట ధౌమ్యునిని పాండవులు పురోహితునిగా వరించిరి

ఉత్కలము పంచగౌడదేశములలో ఒక్కటి దీనిని ఓఢ్రదేశము అనియు అందురు

ఉత్కలుఁడు ధ్రువునిపెద్దకొడుకు బాల్యమునందే బ్రహ్మజ్ఞానము కలిగి రాజ్యము ఒల్లక వెళ్లిపోయెను ఇతనితమ్ముఁడు వత్సరుఁడు

ఉత్తముఁడు (౧) ఉత్తానపాదునికిని సురుచిని పుట్టినకొడుకు ఇతఁడు వేఁటాడ

పోయి ఒకయక్షునిచే చంపఁబడెను అప్పుడు ఇతనితల్లి ఆదుఃఖము తాళలేక అతని వెదకుచు పోయి మృతిపొందెను

(౨) మూఁడవమనువు

ఉత్తమోజుఁడు ద్రుపదునికొడుకు ధృష్టద్యుమ్నునితమ్ముఁడు భారతయుద్ధమునందు పదునెనిమిదవనాటి రాత్రి నిద్రించునప్పుడు అశ్వత్థామచే చంపఁబడెను

ఉత్తర విరాటరాజు కూఁతురు ఉత్తరునిచెల్లెలు అభిమన్యునిభార్య పరిక్షిత్తునితల్లి ఈమెకు అర్జునుఁడు అజ్ఞాతవాసమప్పుడు బృహన్నల అనునామముతో నాట్యము కఱపెను అశ్వత్థామ ప్రయోగించిన అపాండవాస్త్రము ఈమెగర్భమున ఉండినపిండమును హింసింపఁగా ఆవేదనను ఈమె సహింపనోపక సంకటపడుటనుచూచి కృష్ణుఁడు ఈమెగర్భము ప్రవేశించి యాపిండమును రక్షించెను కాన ఆబిడ్డకు పరిక్షిత్తు అనుపేరు కలిగెను

ఉత్తరగీత ఇది భారతమందలి ఒకభాగము. వేదాంతవిషయముగ ఉండును

ఉత్తరుఁడు మత్స్యదేశపురాజయిన విరాటమహారాజుకొడుకు పాండవుల అజ్ఞాతవాసకాలమున కౌరవులు పాండవులు విరాటరాజుపట్టణమునందు ఉందురు అనితలఁచి వారిని బయలుపఱచి మరల వనవాసమునకు పంపుటకై విరాటునకు విరోధి యగుసుశర్మను దక్షిణదిక్కున గోవులను పట్టుమని తాము ఉత్తరపుదిక్కున గోవులను పట్టఁగా అప్పుడు విరాటరాజు సమస్తసేనలతోడను దక్షిణ గోగ్రహణమునకై పోయియుండెను కాఁబట్టి ఉత్తరుఁడుమాత్రము పట్టణములో ఉండి తనకు తగిన సారథిచిక్కిన తాను కౌరవులను పోయి జయింతును అనెను అప్పుడు సైరంధ్రీవేషమున ఉండినద్రౌపది బృహన్నలసారథ్యము చక్కఁగా చేయును అనిచెప్పఁగా బృహన్నలయగు అర్జునుని సారథిగా చేసికొని పోవునప్పుడు కౌరవులసేనంజూచి ఉత్తరుఁడు భయపడి పరువిడ సాఁగెను అప్పుడు అర్జునుఁడు అతనికి ధైర్యముచెప్పి నిజరూపంబు ఎఱింగించి అతనిని సారథిగా చేసికొని కౌరవులతో యుద్ధముచేసి జయించెను

ఉత్తానపాదుఁడు స్వాయంభువు అనుమనువునకు శతరూపివలన పుట్టిన రెండవపుత్రుఁడు ఇతనికి సునీతి సురుచి అని ఇరువురు భార్యలు అందు సురుచిపై భర్తకు ప్రేమ అతిశయించి ఉండెను సునీతికి ధ్రువుఁడు అను కొమరుఁడును సురుచికి ఉత్తముఁడు అనుకొమరుఁడును కలిగిరి

ఉత్పలావతి సురాష్ట్రునిభార్య తామస మనువుతల్లి నిర్వృతచక్షుఁడు అను ఒక ఋషి శాపముచే మృగమై సురాష్ట్రుని స్పర్శమువలన గర్భము ధరించెను

ఉదంకుఁడు రు॥ పైలునిశిష్యుఁడు ఈతఁడు గురుభార్య నిమిత్తము పౌష్యమహారాజు భార్య కుండలములు తెచ్చునవసరమున తక్షకుఁడు అనునాగుఁడు దానిని అపహరించెను అంతట మిక్కిలి ప్రయాసపడి ఆ కుండలములను రాఁబట్టుకొనిపోయి గురుభార్యకు సమర్పించి తక్షకునివలని విరోధముచే జనమేజయునకు సర్ప యాగమునందు బుద్ధిపుట్టించెను. ఈతఁడు వేదునికిని శిష్యుఁడు.

ఉదక్సేనుఁడు బా॥ విష్వక్సేనుని కొడుకు

ఉదయగిరి (౧) చూ॥ ఋషగిరి

(౨) ఆంధ్రదేశమునందలి నెల్లూరిజిల్లాలో ఉండెడు ఒకకొండ దీనిపేరు

వను ఉండు గ్రామమునకును ఈపేరు చె
ల్లుచు ఉన్నది

ఉదయాశ్వుఁడు అజాతశత్రుని పౌత్రుఁడు
శైశునాగులలో ఒక్కఁడగు మగధదేశపు
రాజు ఇతఁడు కుసుమపురము లేక పా
టలీపుత్రము అనంబడు పట్టణమును నిర్మిం
చెను

ఉద్దాలకుఁడు (౧) రు|| నా|| ఉపమన్యుఁడు
ఇతనికి కంగురుభక్తికి అశ్వినీదేవతలు మె
చ్చి ఇతని గురువగు ధౌమ్యుని లోహదం
తునిఁగా ఉండినవానిని స్వర్ణదంతునిఁగ
చేసిరి ఇతని కొడుకు శ్వేతకేతుఁడు
తొల్లి స్త్రీలు నియమములేక తమపు
రుషులతోను పరపురుషులతోను సంగ
మము చేయుచు ఉండిరి అట్లుండఁగా
ఒకప్పుడు ఋతుస్నానము చేసియుండిన
ఇతని ధర్మపత్నిని ఒకముసలి బ్రాహ్మణుఁడు
పుత్రార్థియయి యాచింప శ్వేతకేతుఁడు
కోపగించుకొని అది ధర్మవిరుద్ధము అని
నిషేధించి అది మొదలు స్త్రీలు ఎన్నఁడు
ను పరపురుషులతో సంగమము చేయ కూ
డదు అని నియమము చేసెను

ఉద్ధవుఁడు య|| (౧) బృహస్పతి శిష్యుఁడు
వసుదేవుని తమ్ముఁడైన దేవభాగునికొడుకు

(౨) సహుషుని కొడుకు

ఉన్మత్తుఁడు మాల్యవంతుని కొడుకు

ఉపదానవి వైశ్వానరుని కూఁతురు హిర
ణ్యాక్షుని భార్య.

ఉపదేవి దేవకుని కూఁతురు వసుదేవుని
భార్య ఈమెకొడుకులు కల్పవృష్టి ప్రభృ
తులు పదుగురు

ఉపనందుఁడు య|| వసుదేవునికి మదిరయందు
పుట్టిన కొడుకు. నందుని సహోదరుఁడు

ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మస్వరూపమును గుఱించి
చెప్పు వేదభాగములు ఇవి ౧౦౮ అందు
ఇప్పుడు ప్రసిద్ధముగ పఠింపఁ బడునవి —
ఈశావాస్యము, కేనము, కఠవల్లి, ప్రశ్న,
ముండకము, మాండూక్యము, తైత్తిరీయ
ము, ఐతరేయము, ఛాందోగ్యము, బృహ
దారణ్యము, అనునవి పది

ఉపప్లావ్యము భారత యుద్ధమునకు ముందు
పాండవులు విడిదలచేసికొని యుండిన చో
టు ఇందుండునపుడే పాండవకౌరవులకు
రాయబారములు జరగెను

ఉపమన్యుఁడు చూ|| నా|| ఉద్దాలకుఁడు

ఉపయాజుఁడు ఇతఁడు గంగా కూలంబున
వానప్రస్థవృత్తిని ఉన్న ఒక విప్రుఁడు
యాజునితో కూడ ఇతఁడు ద్రుపదునిచే
యాగము చేయించెను.

ఉపశ్రుత్యధిదేవత ఉపశ్రుతికి అధిష్ఠానమగు
దేవత (ఉపశ్రుతి — తాము తలఁచినకార్య
ముల సిద్ధ్యసిద్ధులకు సూచకముగా వినఁ
బడెడి ఆకస్మికపుమాట) ఈయుపశ్రు
త్యధిదేవత, దేవేంద్రుఁడు దేవపదభ్రష్టుత్వ
మును పొంది ఉండుకాలమున ఆతనిభార్య
యగు శచీదేవియొక్క సత్యతకు మెచ్చి
ఆమెను ఇంద్రునితోకూడ చేర్చెను

ఉపస్మృతులు ఇవి పదునెనిమిది అవియన
కణ్వస్మృతి, కపిలస్మృతి, లోహితస్మృతి,
దేవలస్మృతి, కాత్యాయనస్మృతి, లోకా
క్షిస్మృతి, బుధస్మృతి, శాతాతపస్మృతి,
అత్రిస్మృతి, ప్రచేతస్స్మృతి, దక్షస్మృతి,
విష్ణుస్మృతి, వృద్ధవిష్ణుస్మృతి, వృద్ధమనుస్మృతి,
ధౌమ్యస్మృతి, నారదస్మృతి, పౌలస్త్య
స్మృతి, ఉత్తరాంగిరస్స్మృతి

ఉపేంద్రుఁడు కశ్యపప్రజాపతియు అదితియు
శ్రీమహావిష్ణువు తమగర్భమున పుట్టవలయు

నని అనేకవేల సంవత్సరములు తపమాచ
రింపఁగా ఆతపమునకు మెచ్చి వారు కోరి
నట్లు వారిగర్భమునఁపుట్టిన విష్ణువునకు పేరు
చూ॥ నా॥ వామనుఁడు

ఉమాదేవి దక్షప్రజాపతి కూఁతురు రుద్రుని
భార్య చూ॥ పార్వతి, భద్రకాళి

ఉమాపతి రుద్రుఁడు

ఉరువల్కుఁడు య॥ వసుదేవునకు ఇళ
యందుపుట్టిన కొడుకు

ఉర్మిళ యమునిభార్య

ఉరుశ్రవుఁడు నరి॥ సత్యశ్రవుని కొడుకు

ఉలూకుఁడు (౧) ఇంద్రుఁడు

(౨) శకుని కొడుకు సహదే
వునిచే మృతి చెందెను వీఁడు కురుక్షేత్రం
బున కౌరవపాండవులు యుద్ధసన్నద్ధులయి
చేరినప్పుడు పాండవుల యొద్దకువచ్చి దు
ర్యోధనుఁడు చెప్పుమన్న మాటలు కొన్ని
చెప్పిపోయెను

ఉలూపి నాగకన్యక వాసుకి కూఁతురు
ఈమెయందు అర్జునుఁడు ఇలావంతుని
కనెను

ఉల్ముకుఁడు చక్షుర్మనువునకును నడ్వలకును
పుట్టిన కడపటికొడుకు, భార్య పుష్కరిణి
కొడుకులు అంగుఁడు సుమనసుఁడు
ఖ్యాతి క్రతువు అంగిరసుఁడు గయుఁడు

ఉశనుఁడు చూ॥ నా॥ శుక్రుఁడు

ఉశీనరుఁడు అ॥ మహామనుని పెద్దకొడుకు
శిబితండ్రి ఈతనిదేశము ఉశీనరదేశము
అనంబడును

ఉశేనస్సు వేదశిరునికొడుకు

ఉష బాణాసురునికూఁతురు అనిరుద్ధునిభార్య
ఈమె కృష్ణునిపౌత్రుఁడగు అనిరుద్ధుని కల
యందు చూచి తనచెలికత్తెయగు చిత్ర
రేఖగుండ అతనిని ఎఱిఁగి ఆచిత్రరేఖ తన
మాయచేత ఇతరులకు తెలియక ద్వారకకు
పోయి అంతఃపురమునందు శయనించియు
న్న అనిరుద్ధుని కొనిరాఁగా తండ్రికి తెలియ
క అతనిని కూడెను చూ॥ బాణాసురుఁడు

ఉషాపతి చూ॥ అనిరుద్ధుఁడు

ఊ

ఊర్జ వసిష్ఠునిభార్య

ఊర్జస్వతి ప్రియవ్రతునికూఁతురు భార్గవుఁ
డగు శుక్రాచార్యునిభార్య దేవయానతల్లి

ఊర్జితుఁడు య॥ కార్తవీర్యార్జునుని కొడు
కగు శూరుఁడు

ఊర్మిళ జనకమహారాజుయొక్క ఔరసపుత్రి
లక్ష్మణునిభార్య ఈమె భర్తయగులక్ష్మణుఁ
డు తమ అన్నవెంట వనమునకు పోయి
మరల అయోధ్యకు వచ్చి చేరునంతవఱకు
ఇతర వ్యాపారములెల్ల మఱచి నిద్రించు
చుండెను అనియు, అంతకాలమును లక్ష్మ
ణుఁడు నిద్రలేక యుండెను అనియు ఇతి
హాసము

ఊర్వశి ఒకయప్సరస నరనారాయణులు
బదరికాశ్రమమున తపము ఆచరించునపు
డు దేవతాస్త్రీలు వారితపోభంగము చేయ
అచటికి రాఁగా ఆమహామునులు చలింపని
వారై రి అందు నారాయణుఁడు తమనిశ్చ
లత్వమును ఆనారీమణులకు తెలుపువాఁడై
తనయూరువు గీఱఁగా అందుండి రూపవతు
లగు ఊర్వశిమొదలగువారు అనేకులుపుట్టిరి
అప్పుడు దేవతాస్త్రీలు తమయత్నము జరగ
నేరదని తలఁచి ఊర్వశిని తమకు ముఖ్యురా
లినిగాఁజేసికొని తమలోకమునకు పోయిరి
అని భాగవతమునందు చెప్పఁబడి యున్నది
మఱియు అర్జునుఁడు శివుఁడు మొదలగు
దేవతలవలన పాశుపతము మొదలయిన

దివ్యాస్త్రములను పడసి దేవతలకు బాధకులుగా ఉండిన కాలకేయ నివాతకవచులను వధించుటకై దేవలోకమునకు పోయి ఉండు తఱిని ఊర్వశి ఇతని సంగమమును కోరి అందులకు ఇతఁడు ఇయ్యకొననందున ఇతనికి నపుంసకత్వము కలుగునట్లు శపియించెను అంత అది ఇంద్రుఁడు ఎఱిఁగి ఆశాపమును అర్జునుఁడు అజ్ఞాతవాసకాలమున అనుభవించునట్లును తదంతంబున శాపమోక్షము అగునట్లును అనుగ్రహించెను

ఊర్వుఁడు రు॥ ఇతఁడు అత్యుగ్రతపము ఆచరించు సమయమున నారదాది దేవర్షులును బ్రహ్మర్షులును వచ్చి ఇతనిని ఒకపుత్రుని పడయుము అనిన ఒక జెల్లుపోఁచను చేతపూని తన ఊరువును అగ్నియందు ఉనిచి మథించెను అందుండి జ్వాలామాలియగు సుతుఁడు ఒకఁడు ఉద్భవిల్లెను అంత బ్రహ్మప్రార్థనచే ఊర్వుఁడు పుత్రుని సముద్రమునందు బడబాముఖమున వసించునట్లును ఆ ఉదకము అతఁడు ఆహారముగ కొనునట్లును నియమించెను చూ॥ ఔర్వుఁడు.

ఋ

ఋ అదితినామము

ఋచీకుఁడు ఔర్వుని కొడుకు విశ్వామిత్రుని సహోదరి అగు సత్యవతి మగఁడు ఇతనికి ముగ్గురు కొమరులు అందు జమదగ్ని జ్యేష్ఠుఁడు. ఒకప్పుడు హరిశ్చంద్రుఁడు తనయాగపశువును పోఁగొట్టుకొని దానికి బదులు నరపశువును తేఁగోరి ఈ ఋచీకుని యొద్దకువచ్చి అతనిపుత్రులలో మధ్యముఁడు అగు శునశ్శేఫుని వెలకు తీసికొని పోఁగా వాఁడు మార్గమున తన మేనమామ అగు విశ్వామిత్రుని చూచి అతనిని తన్ను కాపాడుము అని ప్రార్థింపఁగా అతఁడు తన మంత్రశక్తిచే హరిశ్చంద్రుని యజ్ఞము నెఱవేర్చి శునశ్శేఫుని రక్షించెను

ఋతేయువు పు॥ రౌద్రాశ్వుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు అతిసారుని తండ్రి

ఋతధాముఁడు య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు అగు ఆనకుని కొడుకు

ఋతధ్వజుఁడు కా॥ నా॥ ప్రతర్దనుఁడు.

ఋతవాక్కు రు॥ ఇతనికి రేవతీనక్షత్రము నాలవపాదమున పుత్రుఁడు జన్మించి ఆ పుత్రుఁడు దుష్టుఁడు అయ్యెను అందుకయి ఇతఁడు కోపగించి రేవతీనక్షత్రము పుడమియందు పడునట్లు శపించెను

ఋతుఁడు మి॥ విజయుని కొడుకు

ఋతుపర్ణుఁడు ఇ॥ అయుతాయువు కొడుకు సర్వకాముని తండ్రి ఈతనికి నలుఁడు అశ్వహృదయము అనువిద్యను ఉపదేశించి అక్షహృదయము అనువిద్యను పడసెను.

ఋభుఁడు బ్రహ్మమానస పుత్రులలో ఒకఁడు ఇతఁడు సనక సనందన సనత్సుజాత సనత్కుమారులతో కూడ పుట్టిన వాఁడు వీరలు ఐదుగురు సృష్టివిముఖులు ఐనందున బ్రహ్మ మరల మరీచ్యాదులను తొమ్మండ్రను పుట్టించెను ఇతనిని ఋషభుఁడు అనియు చెప్పుదురు

ఋభుక్షుఁడు చూ॥ ఇంద్రుఁడు

ఋశంకుఁడు య॥ నా॥ ధేరుశంకుఁడు.

ఋశ్యమూకము ఒకానొకకొండ. ఇందు సుగ్రీవుఁడు తన అన్న అగువాలిచే కిష్కింధనుండి తఱుమఁగొట్టఁబడి అతఁడు తన్ను వెదకి చంపును అను భీతిచే డాఁగి ఉండెను. ఇది కిష్కింధకు సమీపమున ఉండును వాలి ఒకశాపనిమిత్తమున ఈకొండ మీఁదికి రానివాఁడు అయ్యె చూ॥ వాలి

ఋశ్యశృంగుఁడు విభాండక ఋషికొడుకు ఇతఁడు తండ్రికి అతిభక్తితో శుశ్రూష చేయుచు లోకవ్యవహారమును ఒక్కటిని ఎఱుఁగక బ్రహ్మచర్యాశ్రమమున అడవియందు ఉండునపుడు, అంగదేశపు రాజు అగు రోమపాదుఁడు తనదేశము అనావృష్టిచే అవస్థచెంది ఉండుట మాన్పకోరి, ఋశ్యశృంగుఁడు ఉండుదేశమున అనావృష్టి ఉండదు అని పెద్దలవలన ఎఱింగి అతని కొందఱు విలాసినీ జనులగుండ తోడి తెప్పించి, అనావృష్టి మానఁగానే, అతనికి తనకూఁతును ఇచ్చి వివాహము చేసెను ఇతఁడు దశరథునిచే పుత్రకామేష్టి అను యాగము చేయించెను

ఋషగిరి మగధదేశమున వరాహపర్వతమునకు ఎదుట ఉండును

ఋషభుఁడు (౧) నాభికొడుకు ఇతనికి భరతుఁడు మొదలుగాఁగల నూఱుగురు కొడుకులు ఉండిరి ఋషభుఁడు విష్ణువుయొక్క అవతారము అందురు ఇతఁడు సదాచారులు అగు తన కుమారులకు లోకశాసనార్థము సమస్త ఆచారముల ఉపదేశించి భరతునికి పట్టముగట్టి తాను అవధూతయై అవసాన కాలంబున దేశంబుల తిరుగుచు ఉండెను ఇతఁడు పరమయోగ ధ్యానపరుఁడు అనియు పరమపురుషుండు అనియు పురాణములు పలుకును

(౨) ఉపరిచరవసువు వంశస్థుఁడు.

(౩) సుగ్రీవునిదండునందలి ఒకవానరుఁడు.

(౪) ఇంద్రునకు శచీదేవియందు పుట్టినరెండవకొడుకు జయంతుని తమ్ముఁడు.

(౫) ఋభునికినామాంతరము

ఋషికుల్య ఋషపర్వతమున ఉత్పత్తి అగు ఒక నది

ఋషిక } మహేంద్రపర్వతమునుండి వెలువడి
ఋషీక } గంజమువద్ద సముద్రసంగమము అయ్యెడు నది

ఋక్షుఁడు పు॥ అజమీఢుని మూఁడవకొడుకు ఇతనిపౌత్రుఁడు కురువు

(౨) పు॥ నా॥ అర్కుఁడు పురుజుని కొడుకు భర్మ్యాశ్వునితండ్రి

(౩) కు॥ దేవాతిధికొడుకు

ఎ

ఎఱ్ఱాప్రెగడ ఒక గొప్ప ఆంధ్రకవి ఈయన నన్నయ భట్టారకునిచే తెనుఁగు కావింపఁబడి ఉండిన భారత ఆరణ్యపర్వము నందలి కొంతను పూర్తిచేసినది కాక హరివంశమును లక్ష్మీ నృసింహావతారము అను ఒక గ్రంథమును రచియించి ఉన్నాఁడు

ఏ

ఏకచక్రపురము ఒక అగ్రహారము ఇది పాండవులు లాక్షాగృహదహనమప్పుడు చావు తప్పించుకొనిపోయి కుంతితో కూడ బ్రాహ్మణవేషము తాల్చి భిక్షుకవృత్తితో కొంతకాలము ఉండినచోటు ఇక్కడ ఉండునపుడు భీముఁడు బకాసురుని చంపెను ఆవల పాండవులు ద్రుపదపురంబునకు పోయి ద్రౌపదిని పెండ్లాడిరి ఈ తావున ఇపుడు ఏరా అనుపట్టణము ఉండును

ఏకచక్రుఁడు దనుపుత్రులలో ఒకఁడు

ఏకతుఁడు బ్రహ్మమానసపుత్రులలో ఒకఁడు

ఏకదంతుఁడు. చూ॥ నా॥ వినాయకుఁడు.

ఏకపాదుఁడు. రు॥ అష్టావక్రునితండ్రి

ఏకపింగుఁడు
ఏకపింగళుఁడు } చూ॥ కుబేరుఁడు

ఏకలుఁడు వసుదేవునితమ్ముఁడైన దేవశ్రవసునికొడుకు నిషాదులచే చంపఁబడెను

ఏకలవ్యుఁడు ఒకబోయవాఁడు వీఁడు ధనుర్విద్య అభ్యసింపఁ గోరి ద్రోణాచార్యులు సకలరాజకుమారులకును విలువిద్య నేర్పుటవిని అచ్చటికిపోయి తన్నును శిష్యునిఁగా చేసికొమ్మని ప్రార్థింపఁగా ఆయన నీవు నీచజాతియందు పుట్టినవాఁడవు విలువిద్యకు అర్హుఁడవుకావు అని పరిగ్రహింపకపోయెను అంతట వీఁడు ద్రోణాచార్యులవలె ఒకబొమ్మను చేసి పెట్టుకొని ఆబొమ్మను గురువుగా భావించి తనంతటనే అస్త్రవిద్య సర్వము నేర్చుకొనెను అది తెలిసి ద్రోణాచార్యులు వానికి అస్త్రవిద్య ప్రయోజకము కాకుండునట్లు వానికుడిచేతి బొటనవ్రేలిని గురుదక్షిణగా కొనియెను వీఁడు భారతయుద్ధమునకు ముందే కృష్ణునిచే చంపఁబడెను.

ఏకశిలానగరము ఒంటిమిట్ట అనెడి ఒక ఊరు ఇది బమ్మెరపోతరాజునకు జన్మభూమి అని చెప్పుదురు

ఏఱాప్రెగ్గడ. చూ॥ నా॥ ఎఱ్ఱాప్రెగడ

ఏలేశ్వరోపాధ్యాయులు. ఒక సంస్కృతకవి శ్రీశైలమునకు పశ్చిమభాగమందలి ఏలేశ్వరము అను గ్రామము ఈయన నివాసస్థానము కనుకనే ఈతనికి ఈపేరు కలిగెను చిన్నప్పుడే సకలశాస్త్రములు నేర్చి విద్యార్థులకు పాఠములు చెప్ప ఆరంభించినందున ఈయన మొదటిపేరు ఎవరికిని తెలియక పోయెను. మఱియు ఇతఁడు పదునాలుగు సంవత్సరముల ప్రాయమప్పుడే రాజసభలకు పోయి శాస్త్రప్రసంగముచేసి ప్రతిపక్షసిద్ధాంతములను అణఁచి స్వసిద్ధాంతమును స్థాపించెను గౌతమస్మృతికి దర్పణము అనెడు వ్యాఖ్యానమును తెనుఁగు దేశమును గుఱించిన భూగోళశాస్త్రము ఒకటియు ను ఈకవిచే రచియింపఁబడెను.

రానురాను యుగధర్మము వ్యాపించి వర్ణసాంకర్యంబు కలుగుచు ఉండఁగా ఆంధ్ర బ్రాహ్మణులను నాడులచే విభజించి భోజన ప్రతిభోజనములు తప్ప తక్కిన సంబంధ బాంధవ్యములు ఆయాయి నాడువారు వారిలోనే జరుపుకొనుచు ఉండునట్లు నియమించెను ఖాటనుండి వెలినాడు, వేగినాడు, ములికినాడు, కాసరనాడు, తెలగాణ్యులు అని ఐదు తరగతులు ఆయెను. (ఈవెలనాడు వేగిన్నాడు మొదలగుపేళ్లచే నూటునాడులు విభాగింపఁబడెను అని ఒక చరిత్రకారుఁడు వ్రాసీ ఉన్నాఁడు) అందు వెలినాటివారు వెలనాటివారు అనియు ములికినాటివారు మురికినాటివారు అనియు, ఇప్పుడు పేర్కొనంబడుచు ఉన్నారు.

కాలక్రమమున కొందఱు బ్రాహ్మణులు వైదిక వ్యాపారములను వదలి లౌకిక వ్యాపారములయందు ప్రవేశించిరి. వారిని నియోగులు అందురు మొట్టమొదట ఆనియోగుల సంఖ్య ఆఱువేలు అయినందున వారిని ఆఱువేల నియోగులు అందురు నియోగులకును వైదికులకును బాంధవ్యము కలుగనేరదు

ఐ

ఐరావతము తూర్పుదిక్కునందలి యేనుఁగు. ఇది అమృతమథనమపుడు పాలసముద్రమునందు పుట్టినది. ఇంద్రుని వాహనము. ఏనుఁగులకు రాజు

ఐరావతి ఒకానొకయేఱు ఇది హిమవత్పర్వతంబునకు దక్షిణంబున ఉత్పత్తి

అయి చంద్రభాగతో సంగమము అగు చున్నది.

ఐలబిలుఁడు ఇలబిల కొడుకు చూ॥ కుబేరుఁడు.

ఒ

ఒడ్డాది చూ॥ ఓఢ్రము

ఓ

ఓఢ్రము ఉత్కలదేశము (Orissa) ఒరిసా ఉత్కలదేశపు భాష

ఓషధీశుఁడు చంద్రుఁడు

ఔ

ఔశీనరులు ఉశీనరుని కొడుకు ఐన సృగుని వంశస్థులు

ఔర్వుఁడు (౧) ఊర్వునికొడుకు. చూ॥ ఊర్వుఁడు

(౨) చ్యవనునికి మనుకన్యక యందు పుట్టిన ఋషి ఇతనికి నూఱుగురు పుత్రులు అందు ఋచికుఁడు జ్యేష్ఠుఁడు

ఔశనసము ఇది ఉపపురాణములలో ఒక్కటి

క

కంక. ఉగ్రసేనునికూఁతురు కంకునిభార్య

కంకణుఁడు. య॥ నిమ్రోచితమ్ముఁడు

కంకుఁడు (౧) య॥ వసుదేవునితమ్ముఁడు

(౨) అజ్ఞాతవాసకాలమున సన్యాసివేషము ధరించిన ధర్మరాజు ఉంచుకొనిన నామము.

(౩) సంపాతివంశస్థుఁడు అగు ఒక పక్షి రాజు

(౪) ఒకఋషి ఈతని భార్య ప్రమ్లోచ కూఁతురు మరీష.

(౫) యముఁడు.

కంచి కాంచీపట్టణము చూ॥ కాంచి

కంతుఁడు చూ॥ మన్మథుఁడు

కంజజుఁడు } చూ॥ బ్రహ్మ
కంజుఁడు }

కందరుఁడు సంపాతివంశస్థుఁడు అగు కంకుని తమ్ముఁడు

కందర్పుఁడు చూ॥ మన్మథుఁడు

కందుఁడు కుమారస్వామి

కంబళబర్హిషుఁడు య॥ అంధకునికొడుకు

కంస ఉగ్రసేనుని పెద్దకూఁతురు దేవభాగుని భార్య

కంసవతి ఉగ్రసేనుని రెండవకూఁతురు దేవశ్రవసునిభార్య

కంసారాతి కృష్ణుఁడు కంసుని చంపుటచే ఇతనికి ఈపేరు కలిగెను

కంసుఁడు య॥ ఉగ్రసేనునికొడుకు మధురాపురమునకురాజు శ్రీకృష్ణునిమేనమామ ఈతఁడు పూర్వజన్మమునందు కాలనేమి అను రాక్షసుఁడు కనుక ఈజన్మమందును ఆవాసనతప్పక దేవతలకు విరోధియై అనేకులను రాక్షసులను తోడుచేసికొని సాధువులను బాధించుచు ఉండును ఇట్లు ఉండి ఒకనాడు తనచెల్లెలు అగు దేవకీదేవిని వసుదేవునకు ఇచ్చి వివాహముచేసి ఆవధూవరులను రథముమీఁద కూర్చుండఁబెట్టుకొని తాను సారథియై మిక్కిలి ఉత్సాహముతో రథమును తోలుకొని పోవుచు, "నీచెల్లెలి యొక్క యెనిమిదవ కొడుకు నిన్ను చంపును" అను మాట ఒకటి చెవిని పడఁగానే మనసు చలింపఁగా, తటాలున రథమునుండి దిగి చెల్లెలు ఐన దేవకీదేవిని కొప్పుపట్టి ఈడ్చి నేలఁబడవేసి తలనఱికి చంపఁబోయెను అప్పుడు వసుదేవుఁడు బహువిధముల వేఁడుకోఁగా, చంపక విడిచి

పెట్టి అదినిమిత్తముగా దేవకీవసుదేవులకు సంకెళ్లువేసి కారాగృహమునందు ఉంచి దేవకి కన్నకొడుకులను ఎల్లను చంపుచువచ్చి, కడపట యోగమాయవల్ల కృష్ణుఁడు వ్రేపల్లెలో నందునియింటచేరి ఉన్న సమాచారము తెలిసి, అతని చంపుటకు ఎం. ప్రయత్నములుచేసి కడపట అతనిచేతనే చచ్చెను.

కకుత్స్థుఁడు ఇక్ష్వాకుని పౌత్రుఁడగు వికుక్షి కొడుకు ఇతఁడు విష్ణువుయొక్క అనుమతిచే వృషభరూపుఁడైన దేవేంద్రుని ప్రార్థనంబున అతనిమూఁపురము ఎక్కి రాక్షసులతో యుద్ధముచేసినందున ఇతనికి కకుత్స్థుఁడు అనియు ఇంద్రవాహనుఁడు అనియు పేళ్లు కలిగెను ఇతనికి పురంజయుఁడు అని నామాంతరము కలదు వికుక్షి ఇక్ష్వాకుకొడుకు అని కొన్నియెడల చెప్పి ఉంటినను వాల్మీకి రామాయణమునందు అతఁడు ఇక్ష్వాకు పుత్రుఁడైన కుక్షికొడుకు అని చెప్పి ఉన్నది మఱియు వికుక్షికొడుకు బాణుఁడు అనియు ఉన్నది అది కకుత్స్థునికి నామాంతరముగా ఉండవచ్చును

కకుద్మి అ॥ రైవతునికొడుకు ఈతఁడు తన కూఁతురు అగు రేవతికి భర్తను నిశ్చయింప కోరి బ్రహ్మసభకు ఆమెను తనతోఁడ పిలుచుకొనిపోయి అచట ముహూర్తమాత్రము ఆటపాటలు వినుచుండి అనంతరము బ్రహ్మను అడుగఁగా అతఁడు కకుద్మి తనలోకమునకు వచ్చి ఉన్న ముహూర్తకాలములో భూలోకమునందు నాలుగు యుగములు ఒండొండ ఇరువదియేడుమార్లు తిరిగెను, అని చెప్పి అప్పుడు ఆదిశేషుని అంశమున మనుష్యావతారము ఎత్తి ఉన్న శ్రీకృష్ణుని అన్న అగు బలరామునికి ఇమ్ము పొమ్ము అని చెప్పిపంపెను

కకుద్దేవి ధర్మునిభార్య దక్షప్రజాపతికూఁతురు

కకుభ ఓఢ్రదేశమునందు ఒకపర్వతము

కచుఁడు బృహస్పతికొమారుఁడు ఇతఁడు దేవతల ప్రార్థనచే శుక్రాచార్యులయొద్ద మృతసంజీవని (చచ్చినవారిని బ్రతికించునది) అను విద్యను గ్రహింప కోరి ఆతనియొద్దకుపోయి శిష్యత్వము వహించి ఉండు నవసరమున శుక్రాచార్యులును అతనికొమార్తె దేవయానియు ఇతనిమీఁద మిక్కిలి ప్రేమ కలిగి ఆదరించుచు ఉండిరి అది చూచి దానవులు సహింపను ఓపక ఒక్క దినము ఇతఁడు శుక్రాచార్యుల హోమధేనువును మేపుటకు అడవికిపోయి ఉండఁగా అచట పట్టివధించిరి. అంత దేవయాని కచుఁడు పోయినపోకడ తెలియక పోయెను అని విచారపడుచు ఉండఁగా శుక్రాచార్యులు యోగదృష్టిచే వాఁడు రాక్షసులచేత చంపఁబడుట తెలిసికొని మృతసంజీవనివలన వానిని సంజీవితునిగ చేసి తోడ్కొని వచ్చెను అందులకు దానవులు సహింపక మఱి ఒకతూరి అడవిని ఒంటిగా ఉండువేళ అతనిని చంపి కాల్చి భస్మముచేసి ఆభస్మమును సురయందు కలిపి శుక్రునికి త్రావనిచ్చిరి అంతట దేవయాని మహాదుఃఖితురాలై మరల శుక్రుని వేఁడిన అతఁడు తనదివ్యదృష్టివలన కచునికి ప్రాప్తించిన అవస్థ ఎఱింగి సురవలనకదా ఇంత పుట్టెను అని ఎంచి సురాపానము బ్రాహ్మణాదిజనులకు అందఱకు నిషిద్ధముగా విధించి తనగర్భమునందు ఉన్న కచుని మృతసంజీవనిచే మరల సంజీవితుని చేసి తనయుదరము భేదించుకొని అతఁడు వెలువడిరాను తన్ను పునర్జీవితుని చేయను, అనువుగా అతనికి మృతసంజీవని ఉపదేశము చేసెను అట్లు కచుండు శుక్రు

నివలన మృతసంజీవని పడసి అతనిగర్భము
వ్రచ్చుకొని బయిటవచ్చి మృతుండైన శుక్రు
ని సంజీవితుని చేసి అతనిని సంతోష పఱి
చెను అంత దేవయానియు మిగులసంత
సించెను ఆవల కొంతకాలమునకు వెనుక
కచుండు దేవలోకమునకు పోవువాఁడై శు
క్రుని వీడుకొని దేవయానికి తనప్రయాణ
యత్నమును తెలుపఁగా ఆమె అతనిని విడ
నాడ ఓర్వక తన్ను పెండ్లియాడుము అని
నిర్బంధించెను అతఁడు అది ధర్మవిరుద్ధ
ము అని అందులకు సమ్మతింపనందున దేవ
యాని కోపించి నాప్రయత్నమున నీకు లభిం
చిన మృతసంజీవని విద్య ఫలింపకపోవుగాక
అని శపించెను అంతట కచుండు నేను ధర్మ
మార్గము తప్పనివాఁడను కావున నీశాపము
న మృతసంజీవని నాకు పనిచేయకున్నను
నాచేత ఉపదేశము కొన్నవారికి పనిచేయు
ను, నీవు ధర్మవిరోధము తలఁచితివి కాఁ
బట్టి నిన్ను బ్రాహ్మణుఁడు పెండ్లియాడక
పోవునుగాక అని ప్రతిశాపము ఇచ్చెను
అది కారణముగా దేవయానికి క్షత్రి
యుఁడైన యయాతిని పెండ్లాడవలసి వ
చ్చెను కచునకు మృతసంజీవని ఫలింపక
తాను ఉపదేశము చేసినవారికి మాత్రము
ఫలించునట్లు అయ్యెను

కణాదుఁడు నా॥ గౌతముఁడు తర్కశా
స్త్రమును ఏర్పఱిచిన ఋషి

కణికుఁడు. శకునకు ఆప్తుఁడయిన మంత్రి.

కణ్వుఁడు రు॥ ఇతఁడు పూరు వంశస్థుఁడు
[illegible] అతిసారుని కొడుకు శకుంతల
పెంపుడు తండ్రి ఈతనివంశస్థులు కాణ్వా
యులు అనఁబడునట్టి బ్రాహ్మణులు అయిరి

(౨) మగధదేశపు రాజు అగు దేవభూతి
యొక్క మంత్రి. ఇతనికి నామాంతరము
వసుదేవుఁడు దేవభూతి సంగవ్యసనుఁడు
అయినందున అతని చంపి ఇతఁడు రాజు
ఆయెను ఈతనిపేర నలువురు నలువది
యయిదు సంవత్సరములు రాజ్యము చేసిరి

కటకపురి గజపతిరాజులకు ముఖ్యపట్టణము.

కదిరీపతి. ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు
శుకసప్తతి అనుగ్రంథమును రచియించెను

కద్రువ కశ్యపుని భార్యలలో ఒకతె దక్షు
నికూఁతురు ఈమెయందు నాగకులము
పుట్టెను అందు ఆదిశేషువు జ్యేష్ఠుఁడు
వాసుకి, కర్కోటకుఁడు, తక్షకుఁడు ఐరా
వతుఁడు, ఏలాపుత్రుఁడు మొదలయిన
వారు ఇతరులు

ఒకదినము సాయంకాలమున కద్రువ
యు ఆమెసవతి వినతయు పాలసముద్ర
ముగట్టున విహరించుచు ఉండి అచ్చట మే
యుచు ఉండిన ఉచ్చైశ్రవమును చూచి
కద్రువ అక్కా ఈగుఱ్ఱము దేహము అం
తయు తెల్లఁగా ఉండియు తోఁకమాత్రము
నల్లగా ఉన్నది చూచితివా అని చెప్పెను
వాస్తవముగా తోఁకయు తెల్లగానే ఉన్నం
దున వినత అట్లులేదు నీవు చక్కగా చూ
డుము అని చెప్పెను అది విని కద్రువ అట
దూరమున ఉన్నది కనుక నీకు చక్కగా
తెలియలేదు దగ్గఱపోయిచూచి నల్లగా ఉం
డినయెడ నీవునాకు దాసివి అగుము, లేని
యెడ నేను నీకు దాసిని అయ్యెదను అని, పం
దెమువేసికొని అది అస్తమయ సమయము
గా ఉన్నందున మఱునాఁడు తెల్లవాఱి వచ్చి
చూచునట్లు నిష్కర్ష చేసికొనిరి. అనంత
రము కద్రువ తనకొడుకులవద్దకు పోయి
వారికి, తనకును వినతకును జరిగిన వాగ్వాద
మును పందెమువేసికొనుటను తెలియపఱిచి
మఱునటినాటి ఉదయమున తాను సముద్ర

తీరమునకు వచ్చువేళకు ఆగుజ్జము తోఁక నల్లగా ఉండునట్లు చేయవలయును అని వేఁడుకొనెను. అందుకు శేషుఁడు మొదలయిన కొందఱు అది అధర్మము అని ఆపనికి సమ్మతింపక పోఁగా సర్పములు అగ్నియు జనమేజయుని సర్పయాగమునందు పడి నశించునట్లు కద్రువ శపించెను శపింపఁగానే ఆశాపమునకు వెఱచి కర్కోటకుఁడు అనువాఁడు తల్లి ఇష్టప్రకారము చేసెను కనుక వినత కద్రువకు దాసి అయ్యెను ఈదాసీత్వమును గరుడుఁడు మాన్పెను (చూ॥ గరుడుఁడు) ఆదిశేషుఁడు మహాతపము ఆచరించి విష్ణుప్రసాదము పడసి అతనికి పాన్పై వేయిపడగలతో భూమిని మోయుచు ఉండును, వాసుకి రుద్రునికి భూషణము అయ్యెను

కన్నఁడు చూ॥ కృష్ణుఁడు

కన్నడము చూ॥ కర్ణాటకము

కన్య విదర్భుని భార్య ఈమెను జ్యామఘుఁడు తాను పెండ్లాడవలెనని కొనివచ్చి తన పుత్రునకు భార్యగా చేసెను

కన్యాకుబ్జము ఒకదేశము ఇది, కుశనాభుని నూఱుగురు కొమార్తెలు వాయు శాపముచే కుబ్జలు కాఁగా, వారిని బ్రహ్మదత్తు వివాహమై వారి కుబ్జత్వమును మాన్పి వారితోఁ గూడ ఉండిన ప్రదేశము చూ॥ కుశనాభుఁడు ఇది పంచగౌళ దేశములలో ఒక్కటి

కపాలమోచనము ఒక పుణ్య క్షేత్రము పూర్వము శ్రీరాములచేత చంపఁబడిన మహోదరుఁడు అను అసురునితలపునుక ఒకతపస్వికాలికి తగులుకొని పుచ్చరాకున్న అతఁడు వేదన పొందుచు ఆర్యుల ఉపదేశమున శుక్రుఁడు తపముచేసిన ఇచ్చోటికిరాఁగా ఆకపాలము విముక్తము అయ్యెను దానంజేసి దీనికి కపాల మోచనము అను పేరు కలిగెను

కపిల (౧) సింధునదితోకలియు ఒక ఉపనది

(౨) దక్షప్రజాపతి కూఁతురు కశ్యపుని భార్య గోవులతల్లి నా॥ సురభి

(3) పుండరీకము అను దిగ్గజముయొక్క భార్య

కపిలాశ్రమము ఇది గంగ సముద్రనితో సంగమము అగు ప్రదేశమున ఉండు సగర ద్వీపమున ఉండెను

కపిలాశ్వుఁడు ఇ॥ తండ్రి కువలయాశ్వుఁడు, లేక దుందుమారుడు కొడుకు దృఢాశ్వుఁడు

కపిలుఁడు రు॥ కర్దమ ప్రజాపతికిని దేవహూతికిని పుట్టిన ఋషి సాంఖ్యయోగ ప్రవర్తకుఁడు. ఈతని విష్ణుని అవతారము అందురు ఈతని కోపదృష్టిచే సగర చక్రవర్తి కొడుకులు అఱువదివేగురు భస్మము అయిరి

(౨) దనువుపుత్రులలో ఒకఁడు.

కపోతలోముఁడు య॥ విలోమతనయుని కొడుకు.

కబంధుఁడు (౧) ఒకరాక్షసుఁడు వీఁడు జంఘారహితుఁడు అయి యోజన దీర్ఘములు అగు బాహువులును ఉదరమునందు అణఁగిన ముఖమును కలిగి దండకారణ్యమున ఉండెను రామలక్ష్మణులు సీతను వెదుకుచు పోవు అవసరమున వారిని పట్టి మ్రింగ పోఁగా వారు వీనిబాహువులు తెగనఱకిరి అంతట వీఁడు ఒకగంధర్వుఁడు ఆయెను తొల్లి దనువు అను గంధర్వుఁడు తపోబలముచే చిరజీవిత్వమును కామ రూపిత్వమును పడసి క్రౌర్యపరుఁడు అయి ఉండఁగా వానికి స్థూలకేశుఁడు అను ఋషి

శాపముచే ఇట్టి రాక్షసరూపము ప్రాప్తము అయ్యెను అనంతరము మఱి ఒకప్పుడు వాఁడు ఇంద్రునితో సంగరము కోరి పోరునపుడు అతని వజ్రాయుధము పెట్టుచేత కంఠమును శిరమును కాళ్లను పొట్టలో పలికి అడఁగిపోయెను వాఁడే కబంధుఁడు అన పరఁగెను కాఁబట్టి రామలక్ష్మణులు తనబాహువులను తెగఁగొట్టఁగానే వీనికి శాప విమోచనము అయ్యెను

(౨) బాణాసురునిమంత్రి నా॥ కుంభాండుఁడు

కమలపాలిక నా॥ హిడింబ

కమలభవుఁడు బ్రహ్మ చూ॥ తోయజగర్భుఁడు

కయిక చూ॥ కైకేయి

కరంధముఁడు (౧) యయాతి పుత్రుఁడు అగు తుర్వసుని పౌత్రునికొడుకు ఈతనికి నామాంతరము బలాశ్వుఁడు. బలపరాక్రమవంతుఁడు అయి ఇతఁడు రాజ్యము ఏలుచుండఁగా మత్సరంబున పరరాజులు ఇతని పట్టణమును ముట్టడించిరి అప్పుడు ఇతఁడు అతి ఖిన్నుఁడు అయి ఏకాంతంబున చింతించుచు తనపాణిద్వయంబుచే వక్త్రనాసికంబుల మూసికొని ఉండఁగా ఇతని అంగుళమధ్యంబుననుండి వెడలిన ఉచ్ఛ్వాసంబున సంఖ్యాతీతబలంబులు పుట్టి శత్రువర్గంబుల జయించెను. ఈకారణంబున ఇతనికి కరంధముఁడు అను పేరుకలిగెను. ఇతని కొడుకు అవీక్షిత్తు.

కరంభి. య॥ శకునికొడుకు నా॥ కుంతి

కరతోయ వంగదేశము గుండ ప్రవహించునట్టి ఒకనది ఇది గౌరీవివాహకాలమున ఈశ్వరుని హస్తమువలన పుట్టినది కనుక దీనికి ఈనామము కలిగెను

కరూశము ఒకానొకదేశము చూ॥ మలద కరూశములు దీనికి మొట్టమొదటి రాజు ఇక్ష్వాకునితమ్ముఁడైన కరూశుఁడు

కరూశుఁడు వైవస్వతమనువు కొడుకులలో ఒక్కఁడు ఇక్ష్వాకుని తమ్ముఁడు. ఇతనివంశస్థులు కారూశులు అనఁబడుదురు

కర్కోటకుఁడు కద్రువపుత్త్రులలో ఒక్కఁడు వాసుకి తమ్ముఁడు అతి క్రూరుఁడు

కర్ణాటకము ద్రవిడాంధ్ర దేశముల నడుమను పశ్చిమపార్శ్వమునను ఉండుదేశము. ఈదేశపు బ్రాహ్మణులు కర్ణాటకులు అనఁబడుదురు వీరు పంచద్రావిళ్లలో ఒక్కరు వీరిభాష కర్ణాటము, కన్నడము అనఁబడును

కర్ణిక (౧) ఆనకునిభార్య
(౨) ఒక అప్సరస

కర్ణికారవనము మేరుతటంబున ఉండు ఒక వనము

కర్ణుఁడు కుంతి కన్యగా ఉండునప్పుడు సూర్య ప్రసాదమున పుట్టినకొడుకు చూ॥ కుంతి ఇతఁడు పుట్టినతోడనే కుంతి ఇతనిని దైవికముగా అప్పుడు దొరకిన ఒక మంజసయందు పెట్టి గంగలో వడవైచి తన యింటికి పోయెను అంతట సూతవంశోద్భవుఁడు అగు అతిరథుఁడు అను వాఁడు తనభార్య అగు రాధయు తానును గంగయందు జలక్రీడలు ఆడుచు ఉండి ఆమంజసను కనిపట్టి తెచ్చి తెఱచి చూచి అందు సూర్యునివలె వెలుఁగుచున్న బాలకుని చూచి బిడ్డలులేని మనకు దైవము ఈబిడ్డను ఒసంగెను అని అనుకొనుచు వానిని ఎత్తుకొని పోయి పెంచుకొనిరి అది కారణముగ కర్ణుఁడు సూతపుత్రుఁడు అనియు రాధేయుఁడు అనియు చెప్పఁబడును వీఁడు

సహజకర్ణ కుండలుఁడు అగుటవలన కర్ణుఁడు అనియు, వసువర్మధరుఁడు కావున వసుసేనుఁడు అనియు నామములు వడసెను (వసువు=బంగారు వర్మము=కవచము) మఱియు కర్ణుని పెంపుడు తండ్రి అగు సూతుఁడు అస్త్రవిద్యాభ్యాసమునకై రాజకుమారులకు ఎల్ల అస్త్రవిద్య కఱపుచు ఉన్న ద్రోణాచార్యులయొద్దకు పిలుచుకొని పోఁగా ఆయన బ్రాహ్మణులును క్షత్రియులును తక్కిన వారు అస్త్రవిద్యకు అర్హులుకారు పొమ్ము అనిచెప్పెను అంతట కర్ణుఁడు ఎట్లయిన అస్త్రవిద్య గ్రహింపవలెను అను తలఁపున బ్రాహ్మణవేషము వేసికొని పోయి పరశురాముని ఆశ్రయించి ఆయనవద్ద సాంగముగా అస్త్రవిద్య అభ్యసించి ద్రోణునికి ప్రియశిష్యుఁడు అగు అర్జునుని యెడల మత్సరము కలిగి ఉండెను కనుక దుర్యోధనుఁడు ఈతనిని తనకు పరమాప్తునిగా చేసికొని అంగదేశ రాజ్యాభిషిక్తునిఁగా చేసెను ఈతఁడు బ్రాహ్మణవేషముతో పరశురామునియొద్ద విలువిద్య నేర్చుకొనునపుడు ఆయన ఈదొంగతనమును తెలిసికొని తాను ఉపదేశించిన మహాస్త్రములు ఇతనికి ఆపత్కాలమున ఫలింపక పోవునట్లు శాపము ఇచ్చెను

ఇదిగాక కర్ణుఁడు విలువిద్య అభ్యసించువేళ ఒకనాడు ఒకబయల విలుసాదన చేయుచు ఉండఁగా ఒకబాణము అచ్చట మేయుచున్న ఒకబ్రాహ్మణుని ఆవుపెయ్య మీఁదపడి అది చచ్చెను. దానికి ఆబ్రాహ్మణుఁడు కోపించి కర్ణునికి సమరోద్రేకమున రథచక్రము పుడమిని క్రుంగునట్లును, ఏవీరుని మార్కొని గెలువ కోరి పోరునో ఆవీరునిచే అతఁడు చచ్చునట్లును శపించెను ఈతఁడు మహాదాత సూర్యప్రసాదమువలన పుట్టినప్పుడే తాను వడసి ఉండిన సహజ కవచ కుండలములను ఇంద్రుఁడు అర్జునునిమేలుకై బ్రాహ్మణవేషము తాల్చి వచ్చి తన్ను యాచింపఁగా అది తెలిసియు పెనుదీయక ఇచ్చివేసెను కనుకనే "అతిదానాద్ధతఃకర్ణః" అని అందురు

కర్దమప్రజాపతి బ్రహ్మచ్ఛాయయందుపుట్టినయతఁడు భార్య దేవహూతి కొడుకు కపిలుఁడు ఇతఁడు పులహుని కొడుకు అని కొందఱు అందురు

కర్మము (చూ జన్మము) కర్మములకు హేతువులు అహంకార మమకారములు అహంకారము అనఁగా దేహమందు ఆత్మ అను బుద్ధి మమకారము అనఁగా తనవిగాని వానియందు తనవి అనుబుద్ధి ఈ అహంకార మమకారములు "అవిద్య" అని చెప్పఁబడుచున్నవి గృహారామాదులకును ఆత్మకును సంబంధము ఏమియు లేదు అవి ఎల్ల దేహానుబంధములు అయినవి అట్టివానియందు అభిమానము ఉంచ కూడదు మఱియు సుఖదుఃఖములు పొందక సర్వోదాసీనులు అయి సర్వసముఁడు అయిన ఆపరమేశ్వరుని సేవించువారు మోహమును వదలి అతిశీఘ్రమున ఉత్తమపదము చెందుదురు అన్యకామ్యధర్మములయందు విషమబుద్ధిచేత నేను నీవు నాకు నీకు అని వచియించుచు ఉండువారు విషమ ధర్మనిరతులు అయి క్షయింతురు స్థావర జంగమ ప్రాణిసమూహములందు సమము ఐన భాగవత ధర్మమున వర్తించువారు దేహి దేహస్వరూపములను ఎఱిఁగి నిరస్తాశులు అయి ఈశ్వరానుగ్రహము పడయుదురు

మోక్షము పొందుటకు భగవద్భక్తి ముఖ్యసాధనము. అది భగవత్కథలయందలి

శ్రద్ధ, భగవద్గుణ చేష్టితములను చెప్పుట, సర్వమును భగవదర్పణము చేయుట, ఇత్యాదులవలన జ్ఞాని కలుగదు మఱియు ఈశ్వరుఁడు ఎల్లభూతములయందు వర్తించుచు ఉన్నాఁడు అని ఎల్లభూతములను సమ్మానింపవలయును అట్టి భగవద్భక్తి కలుగుటకు కొన్ని ప్రతిబంధములు ఉన్నవి అవి కామ క్రోధ లోభ మోహ మద మాత్సర్యములు వీని సముదాయమే అరిషడ్వర్గము అనఁబడును అది ఇంద్రియములను వశపఱుచుకొని విషయములకు ఈడ్చుచున్నది ఉదకములకు పల్లపు భూములందు ప్రవహించుట స్వభావము అయినట్లు, ఇంద్రియములకు దుర్విషయములయందు తిరుగుట సహజము విషయాసక్తులకు భగవద్భక్తి కలుగఁజాలదు. సహజముగ మనుష్యులు ఇంద్రియములకు లోపడుచున్నారు ఇంద్రియములు మనస్సును ఈడ్చుచున్నవి మనస్సు ఆత్మను చెఱుచుచున్నది అట్టి మనస్సును వశపఱచుకొనువాఁడే బుద్ధిమంతుఁడు జీవుఁడు అను రథికుఁడు మనస్సు అను కళ్లెముతో ఇంద్రియములు అను గుఱ్ఱములను స్వాధీనము చేసికొని విషయములు అనెడు విషపు భూములయందు పోనీక నిలిపెనేని తనకు కలుగఁగల హానిని తొలఁగించి తానుపొందవలసిన మోక్షము అను దేశమును చేరి సుఖపడవచ్చును. అట్టి మనోనిశ్చయము మతప్రమాణములయందలి విశ్వాసమువలన కాని మనుష్యునకు కలుగదు ఉమ ఉపవాసవ్రతశౌచశీలముఖ సంధ్యోపాసనాగ్నిక్రియా,జపదానాధ్యయనాది కర్మముల మోక్షప్రాప్తి సేయఁజాల, చ్ఛపుభక్తిన్ హరిఁబుండరీకనయనున్ సర్వాతిశాయిన్ రమాధిపుఁ భావజ్ఞుఁ బరేశు నచ్యుతుని నర్థిం గొల్వ లేకుండినన్ "

కలశభవుఁడు అగస్త్యుఁడు, వసిష్ఠుఁడు, ద్రోణాచార్యుఁడు ఈముగ్గురకును వీరిజనకుల రేతస్సులు కలశములయందు రక్షింపఁబడి అందు వీరు జన్మించినందున ఈనామము కలిగెను.

కలహకంటకి కాలకౌశికుని భార్య

కలి కలియుగాధిదేవత

కలియుగము ఒకయుగము దీనిపరిమితి ౪౩౨౦౦౦ సంవత్సరములకాలము చూ॥ యుగములు ఇది కృష్ణనిర్యాణము మొదలు గణింతురు ఈయుగమున జనులు తమోగుణయుక్తులు అయి రాగద్వేషసహితులును తపోవిరహితులును, క్షుద్రోగపీడితులును, దురాచారులును, అనృతవాదులును, కృతఘ్నులును, అల్పాయుష్కులును, దుఃఖపీడితులును అయి జన్మింతురు అని చెప్పఁబడి ఉన్నది

కల్క్యవతారము విష్ణువుయొక్క దశావతారములలో కడపటి అవతారము కలియుగాంతమున శంబళగ్రామమున విష్ణుని అంశముగల బ్రాహ్మణోత్తమునకు విష్ణుఁడు కల్క్యాత్మకుఁడు అయి జనియించి సంస్మరణమాత్రముననే వేదశాస్త్రములను అధిగమించి వసుమతియందలి అధర్మవర్తులను ఎల్లనాశముచేసి ధర్మము నిలుపును అని పురాణములయందు చెప్పఁబడి ఉన్నది

కల్బరిగ ఇది కృష్ణదేవరాయల శత్రువులు అగు ముసల్మానుల రాజధాని ఇది వాడుకయందు కలబరిగి అనఁబడును

కల్మాషపాదుఁడు ఇ॥ నా॥ మిత్రసహుఁడు. ఒకప్పుడు కల్మాషపాదుఁడు వేటకై వనమునకు ఏగి అచట ఒకరక్కసుని చంపఁగా వానితమ్ముఁడు ఇతనిపై మత్సరమున ఇతనియింట వంటవాని వేషముధరించి వ

సించి వసిష్ఠమునికి ఒక్కనాడు భోజనము పెట్టుసమయమున నరమాంసము వండి తెచ్చిపెట్టెను. అది చూచి ఆముని అలిగి రాజును రాక్షసుఁడవు కమ్ము అని శపించెను. అందుకు అతఁడు తనయందు దోషములేనిది తెలిసికొనక తనకు శాపము ఇచ్చెను అని ప్రతిశాపము ఇయ్య జలము ఎత్తెను. అది అతనిభార్య చూచి బ్రాహ్మణుఁడు కోపించినను మనము కోపించుట ధర్మము కాద అని రాజును ఉడిగించెను. అప్పుడు ఆతఁడు ఆజలమును ఎక్కడను చల్లను ఒల్లక తనపాదములపై విడుచుకొనెను. దానిచేత పాదములయందు కల్మషము కలిగి కల్మాషపాదుఁడు అనుపేరు పొందెను. అంతవసిష్ఠుఁడు కోపము చల్లాఱి అతనిని అనుగ్రహించి పండ్రెండు సంవత్సరములకు శాపమోక్షము అగునట్లు ప్రసాదించెను.

కల్మాషపాదుఁడు తనకు రాక్షసత్వము రాఁగానే వసిష్ఠుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడును పరాశరుని తండ్రియును అగుశక్తిని మ్రింగెను.

కొందఱు ఇతనికి ఈశాపము శక్తి ఇచ్చెను అని చెప్పెదరు.

కవి (౧) పు॥ ఋక్షయునికొడుకు. ఇతని వంశస్థులు బ్రాహ్మణులుయిరి.

(౨) ఇక్ష్వాకునితమ్ముఁడు వైవస్వతుని కడపటికొడుకు. ఈతఁడు బాల్యముననే వ్రతి చెందెను.

(3) శుక్రునితండ్రి చూ॥ శుక్రుఁడు.

కవ్వడి అర్జునుని నామము.

కశ్యపుఁడు (౧) ఒకప్రజాపతి. ఇతఁడు మరీచికి కళవలన పుట్టినవాఁడు. ఈయన దక్షప్రజాపతి కొమార్తెలలో పదుమువ్వురను, వైశ్వానరునికొమార్తెలలో ఇరువురను, వివాహము అయ్యెను. అందు

దక్షప్రజాపతి కొమార్తెలు	సంతతి
దితి	దైత్యులు
అదితి	ఆదిత్యులు
దనువు	దానవులు
అనాయువు-లేక-అనఘ	సిద్ధులు
ప్రాధ	గంధర్వులు
ముని	అప్సరసలు, మౌనేయలు అనఁబడు గంధర్వులు అనియు అందురు
సురస	యక్షులు, రాక్షసులు.
ఇల	వృక్షలతాతృణజాతులు.
క్రోధవశ	పిశితాశనములైన సింహవ్యాఘ్రాది సర్వ మృగములు
తామ	శ్యేనగృధ్రాది పక్షిగణములు, అశ్వములు, ఉష్ట్రములు,గార్దభములు.
కపిల-లేక-సురభి.	గోగణము
వినత	అనూరుఁడు-గరుడుఁడు
కద్రువ	నాగులు

వైశ్వానరుని కొమార్తెలు ఇరువురిలోను కాళయందు కాలకేయులును, పులోమయందు పౌలోములును, పుట్టిరి. వీరు కాక కశ్యపుని కొడుకులు ఇంకను కొందఱు కలరు. వారు, పర్వతుఁడు అను దేవఋషి, విభండకుఁడు అను బ్రహ్మఋషి.

(౨) రు ఇతఁడు పరశురాముని చే అశ్వమేధయాగమున భూమిని అంతయు దక్షిణగా కొని బ్రాహ్మణులకు

---

* ఇది విష్ణుపురాణమును భాగవతమును భారతమును సమన్వయముచేసి వ్రాయఁబడియెను

ఇచ్చెను ఈతని పేర భూమి కాశ్యపి అన
నెగడెను

(3) ఒక పౌరాణికుఁడు

(4) వసుదేవుని పురోహితుఁ
డు, ఈతనివలన పాండవజన్మమపుడు కుం
తియొద్దకు, భాగినేయుల నిమిత్తము వసు
దేవుఁడు రత్నభూషణములు ఇచ్చి పంపెను.

కళ కర్దమప్రజాపతికూఁతురు మరీచిభార్య
కశ్యపునితల్లి

కళావతి పారుఁడు అను ఋషికి పుంజిక
స్థల అను అప్సరసయందు పుట్టినకూఁతురు
ఈబిడయొక్క సౌందర్యమునకు మెచ్చి
పార్వతీదేవి ఈమెకు పద్మినీవిద్యను ఇచ్చె
ను ఆవిద్యవలన కోరిన సౌఖ్యములు
ఒడఁగూడును దానిని కళావతి స్వరోచికి
ఇచ్చి అతనిని వివాహము అయ్యెను

కళింగదేశము ఇది ఓఢ్రదేశమునకు దక్షిణ
మున కర్ణాటదేశమునకు ఉత్తరమున ఉం
డును

కళింగుఁడు ఆ బలిమూఁడవ కొడుకు కళిం
గదేశము ఇతని నామముచే పరఁగును

కహ్వుఁడు య కంసునితమ్ముఁడు

కచ్ఛదేశము ఇది ఇప్పుడు కచ్ఛ్ అనఁబ
డును.

కఱకంఠుఁడు. గరళకంఠుఁడు, రుద్రుఁడు.

కా

కాంచనుఁడు పురూరవునిపుత్రుఁడు అగు
అమవసుపు పౌత్రుఁడు

కాంచి ఒక ప్రసిద్ధ పట్టణము ఇది కర్ణాటక
దేశమందలి ఒకదివ్యస్థలము ఇచట బ్రహ్మ
దేవుఁడు యాగముచేసి విష్ణువును ప్రత్య
క్షము చేసికొనెను అని చెప్పుదురు శివుఁ
డును ఇచట సాన్నిధ్యమును ఒంది, ఉన్నాఁ
డు అని ప్రసిద్ధి ఈపట్టణమునందు అనేక
గోపురములు ప్రాకారములు మండపము
లు మఠములు మొదలగునవి ఉన్నవి ఇది
చోళదేశాధిపతులకు ముఖ్యపట్టణము బహు
రమణీయముగ ఉండునది అని చిరకాల
మునుండి పేర్కొనఁబడినది

మఱియు ఇచట పంచలింగములలో ఒక
టి అగు పృథివిలింగము ఉండును ఇచ్చటి
శివమూర్తికి ఏకామ్రనాథుఁడు అని పేరు.

కాందిని అక్రూరుని తల్లి భ. శ్వఫల్కుఁడు

కాంపిల్యము పాంచాలదేశమందు ఒకభాగము
దానికి ముఖ్యపట్టణము కాంపిల్యపురి
అది ద్రుపదునికి రాజధాని

కాంపిల్యుఁడు. చూ భర్మ్యాశ్వునికొడుకు.

కాంభోజము భరతఖండముయొక్క వాయవ్య
దిగ్భాగము ఇందలి జనులు కాంభోజులు
అనఁబడుదురు

కాకమానిమూర్తి ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇ
తఁడు పాంచాలీపరిణయమును కల్పించెను

కాణ్వాయనులు చూ॥ కణ్వుఁడు.

కాత్యాయని పార్వతికి నామము

కాత్యాయనుఁడు (1) పాణినియొక్క వ్యా
కరణమునకు వార్తికము చేసిన వరరుచికి
నామాంతరము

(2) యాజ్ఞవల్క్య మ,
హర్షికి నామాంతరము

కాదంబరి బాణునిచే విరచితము, అయిన
ఒక సంస్కృత వచనకావ్యము.

కాపత్యుఁడు పారియాత్రాచలమున ఉండి
న ఒకబోయ, వీఁడు మహాధర్మగుణసంప
న్నుఁడు అని ప్రసిద్ధి

కాపాలికము ఒకానొకమతము. ఈమత
ము ఈశ్వరునికిని జగత్తుకును భేదాభేద

ములను ప్రతిపాదించును ఈమతస్థులకు నరాస్థిమాలాధారణ, శ్మశానవాసము, నరకపాల భోజనము, మొదలగు కృత్యములు కలవు

కాపిలము (౧)ఒకమతము ఇది కపిలమహర్షిచే ఏర్పఱుపఁబడినది దీనికి ఆధారము కాపిలసూత్రము ఇందు ప్రకృతి జగత్సృష్టికి కారణము అనియు పురుషుఁడు నిర్లిప్తుఁడు అనియు నిరూపింపఁబడి ఉండును

(౨) ఉపపురాణములలో ఒకటి

కామందకము రాజనీతినిగూర్చి చెప్పెడి ఒక గ్రంథము

కామధేనువు నా॥ సురభి పాలసముద్రమునందు పుట్టెను కోరిన వస్తువులను ఇచ్చును అని ప్రసిద్ధి ఈమెసంతతి గోగణము

కామరూపము ఆర్యావర్తమునకు ఆగ్నేయదిక్కున ఉండు ఒకదేశము

కామాక్షి కాంచీపురమునందలి దేవి

కాముఁడు. ధర్మునికి శ్రద్ధ (లేక సంకల్ప) యందుపుట్టిన కొడుకు భార్య రతి మన్మథునకు నామాంతరముగాను చెప్పుదురు

కామ్యకము ఒకానొకవనము ఇందు పాండవులు అరణ్యవాసమున మొట్టమొదట నివసించి ఉండిరి ఇది కురుజాంగలములయందు ఉండును

కారూశవంశము వైవస్వతమనువు కొడుకులలో ఒకఁడు అయిన కరూశునివలన పుట్టిన వంశము ఈవంశస్థులు ధర్మముతోడి క్షత్రియమ్మున బ్రాహ్మణులు అయి ఉత్తరాపథమునకు రక్షకులు అయిరి.

కార్కోటలను గోదావరీ తీరమందు ఉండెడు ఒక పట్టణము. అచ్చోట ఉండు శివునికి కర్కోటకేశ్వరుఁడు అని పేరు.

కార్తవీర్యార్జునుఁడు య॥ హైహయ వంశజాతుఁడు అగు ఒకరాజు ఇతని పేరు అర్జునుఁడు అయినను కృతవీర్యునికొడుకు కనుక ఇతనిని కార్తవీర్యార్జునుఁడు అందురు వీనిరాజధాని వింధ్యపర్వతమునకు దక్షిణమున పాఱునట్టి నర్మదా నదీతీరమున ఉండు మాహిష్మతీపురము ఇతఁడు యదువుయొక్క పెద్దకొడుకు అగు సహస్రజిత్తు వంశస్థుఁడు ఒకప్పుడు ఇతనిపరాక్రమమును రావణాసురుఁడు విని ఇతనితో పోరకోరి మాహిష్మతికి వచ్చెను ఆదినమున ఇతఁడు వనవిహారార్థము పోయి ఉండఁగా పురజనుల వలన ఆవృత్తాంతము విని తన రాక తెలిసి అర్జునుఁడు దాఁగెను అని నవ్వుచు పోయి వింధ్యారణ్యమునందు విహరించుచు కొంతసేపటికి నర్మద ఒడ్డునకు వచ్చి అచ్చట శివపూజ కావించుచు ఉండెను అప్పుడు స్త్రీలతోడ జలక్రీడలు ఆడుచున్న కార్తవీర్యార్జునుని వేయి చేతుల చేతను అడ్డగింపఁబడి ఎగదట్టిన నర్మదా నదీప్రవాహమున తనపూజాద్రవ్యములు ఎల్ల కొట్టుకొని పోయెను. అందుకు కారణము మంత్రులచేత తెలిసికొని రావణుఁడు అతఁడు ఉండిన కడకు పోయి అతనితో పోరాడి పట్టువడి చెఱను ఉంచఁబడెను ఆ వృత్తాంతము వాని తాత అగు పులస్త్యుఁడు విని కార్తవీర్యార్జునుని ప్రార్థించి అతనిని విడుదలచేసెను మఱియు ఈకార్తవీర్యార్జునుఁడు పరశురామునితండ్రి అగు జమదగ్నియొక్క హోమధేనువును కొనిపోఁగా అదివిని పరశురాముఁడు వీనితో పోరాడి వీనిని చంపెను ఆవల కొంతకాలమునకు కార్తవీర్యుని కొడుకులు జమదగ్నిని చంపిరి అదికారణముగ పరశురాముఁడు దేశమును అంతయు క్షత్రియశూన్యము కావిం

తును అని ప్రతిజ్ఞచేసి ఇరువదియొక్క మా
ఱు క్షత్రియులమీఁద దండెత్తి పోరాడి
రాజులను ఎల్ల వెదకివెదకి చంపి ఆనెత్తురు
అయిదు మడుఁగులుగ కావించి అందు
పితృతర్పణములు చేసెను కార్తవీర్యార్జును
నకు అనేకులు పుత్రులు కలరు అందు
పరశురామునిచే చావక తప్పినవారు జయ
ధ్వజుఁడు శూరసేనుఁడు వృషణుఁడు మధు
వు శూరుఁడు (లేక) ఊర్జితుఁడు అను
వారు ఏవురు

కార్తికేయుఁడు నా॥ కుమారస్వామి చూ॥
కృత్తిక

కాల వైశ్వానరుఁడు అను దానవుని కూఁతు
రు కశ్యపునియొక్క భార్య ఈమెకొడు
కులు కాలకేయులు

కాలకంఠుఁడు చూ॥ శివుఁడు

కాలకవి ద॥ విరోచనునికొడుకు బలికి స
హోదరుఁడు వీఁడు ద్వాపరాంతమున
దానవుల సహాయార్థము విష కపిత్థవృక్ష
రూపమున వ్రేపల్లెయందు పుట్టి అందలి గో
పాలకులకు రోగము కలుగ చేయఁగా అది
శంఖకర్ణుఁడు అను భూతము ఒకబ్రాహ్మ
ణునియందు ఆవేశించి శ్రీకృష్ణబలరాము
లకు తెలిపెను అంతట వారలు ఆకపిత్థ
వృక్షమును నిర్మూలించి గోపాలకులకును
గోవులకును సుఖము కలుగ చేసిరి

కాలకార్ముకుఁడు ర॥ సుమాలికొడుకు

కాలకూటము ఇది భారతయుద్ధమప్పుడు ఒక
విడిదల

కాలకేయులు ర॥ కశ్యప ప్రజాపతికి కాల
కయందు పుట్టినవారు వీరు మహాదుర్మా
ర్గులు సముద్రమున దాఁగి ఉండి బహు
విధముల దేవతలను బాధించుచు ఉండఁగా
అగస్త్యుఁడు దేవతలచేత ప్రార్థింపఁబడి
వీరి వాసస్థానము ఐన సముద్రముయొక్క
జలమునంతయును పానముచేసెను వీరి సం
తతిశాఁని అర్జునుఁడు రూపులేక నాశము
చేసెను.

కాలకౌశికుఁడు కాశియందు ఉండిన ఒక
బ్రాహ్మణుఁడు కలియొక్క అంశమున
జనించినవాఁడు ఇతఁడు విశ్వామిత్రప్రేరి
తుఁడు అయి ఈరూపమున జన్మించి హరి
శ్చంద్రుని భార్య ఐన చంద్రమతిని దాసిగా
కొనెను

కాలకౌక్షేయుఁడు క్షేమదర్శి అను కో
సలదేశపురాజుయొక్క మంత్రి ఇతఁడు
రాజధర్మములను చక్కఁగా ఎఱిఁగి ఉం
డెను అని ప్రసిద్ధి

కాలనాభుఁడు ద॥ హిరణ్యాక్షుని కొడుకు
నా॥ తారకుఁడు

కాలనేమి (౧) తారక యుద్ధమున విష్ణువుచే
చంపఁబడిన ఒకదానవుఁడు.

(౨) ర॥ రావణాసురుని మేనమామ

కాలభైరవుఁడు కాశియందు ఉండు ఒక
దేవత

కాలయవనుఁడు ద॥ వీఁడు నారదుని ఉపదే
శమున మధురపై దండు ఎత్తిరాఁగా,
కృష్ణుఁడు విశ్వకర్మవలన సముద్ర మధ్య
మునద్వారకాపురిని కట్టించి అందు మధు
రాపుర జనులను అందఱను చేర్చి తాను
నిరాయుధుఁడై పురము వెలువడి ముచి
కుందుఁడు నిద్రించుచు ఉండిన పర్వత
గహ్వరమునకు పరువిడెను కాలయవనుఁ
డు అతనిని తఱుముకొని పోయి ఆగహ్వ
రము దూఱి అందు నిద్రించు ముచుకుందుని
కృష్ణుఁడు అనితలఁచి తన్నఁగా అతఁడు
మేల్కొని వాని చూడ వాఁడు భస్మము
అయ్యెను ఒకప్పుడు సాల్వుఁడు గార్గ్యుని
షండుఁడు అని పలుకఁగా యాదవులు

అందఱు వాని చూచి నవ్విరి అందుమీఁద ఆగార్గ్యుఁడు లోహచూర్ణము భుజించుచు పండ్రెండేండ్లు అత్యుగ్రము అగు తపము ఆచరించి కాల యవనుని పుట్టించినట్లు చెప్పఁబడి ఉన్నది

కావేరి దక్షిణదిక్కున ఉండెడు ఒక పుణ్య నది అగస్త్యుఁడు స్వర్గమునకు పోయి తన కమండలమున దేవగంగ ఎత్తికొని వచ్చి సహ్య పర్వతమునందు ఉంచి స్నానము చేయ పోయిన సమయమునందు విఘ్నేశ్వరుఁడు కాకి అయివచ్చి ఆకమండల జలమును దొర్లించెను అది నదీరూపమున ప్రవహించి కావేరి అన పరఁగెను అట్లు చేసినందులకు విఘ్నేశ్వరుని మీఁద అగస్త్యులు కోపించి తలమీఁద మొట్టెను అందువల్ల నాటనుండి విఘ్నేశ్వరుని నిమిత్తము తల రెండు ప్రక్కలను చేతులతో ఎవరు మొట్టుకొందురో అట్టివారికి విఘ్నేశ్వరుని అనుగ్రహము కలుగును అని అతఁడు ప్రసాదించెను.

కావ్యప్రకాశిక కావ్య లక్షణములను తెలుపునట్టి ఒక లక్షణగ్రంథము దీనికి విద్యాచక్రవర్తి ప్రణీతము అయిన సంప్రదాయ ప్రకాశిని అను ఒక వ్యాఖ్యానము ఉన్నది

కావ్యుఁడు శుక్రుఁడు కవిపుత్రుఁడు అని అర్థము

కాశి ఇది గంగయొడ్డున కాశీ దేశమందు ఉండు ఒక ప్రసిద్ధపట్టణము. దీనికి వారణాసి అనియు పేరు కాశి అనఁగా ప్రకాశించునది అని అర్థము. ఇక్కడ శివుఁడు విశేష సాన్నిధ్యమును ఒంది స్వభావముచే పరిశుద్ధము అయిన గంగకు విశేషమహిమను కల్పించి ఇచట మరణము పొందువారికి ముక్తిని ఇచ్చుచున్నాఁడు అని ప్రసిద్ధి

కాశ్యపి భూమి చూ॥ కశ్యపుఁడు

కాశ్యపుఁడు పాము మంత్రము చక్కఁగా నేర్చిన ఒక బ్రాహ్మణుఁడు పరీక్షిత్తును తక్షకవిషము పోఁగొట్టి కాపాడవలెను అని ప్రయత్నపడి వచ్చు సమయమున తక్షకుఁడు ఇతనిని మార్గమున నిలిపి విశేష ద్రవ్యము ఇయ్యఁగా ఇతఁడు పరీక్షిత్తు చెంతకుపోక మరలి తననివాసమునకు పోయెను

కాశ్యుఁడు (౧) బా॥ సేనజిత్తు కొడుకు

(౨) ఆయువు పౌత్రుఁడు అగు సుహోత్రుని కొడుకు ఇతని వంశస్థులు కాశ్యులు

కాళాంజనము ఇది ఒకతీర్థము చూ॥ శ్వేతుఁడు

కాళి ఉమాదేవికి నామాంతరము చూ॥ భద్రకాళి

కాళింది (౧) యమునానది కళింద పర్వతమునందు పుట్టినది అని అర్థము ఒకప్పుడు బలరాముఁడు బ్రేపల్లెయందు ఉండువేళ దప్పిగొని కాళిందిని తనసమీపమునకు రమ్మనఁగా రానందున ఆయన కోపించి హలాయుధముచేత భేదించి నూఱు పాయలుగ ప్రవహించునట్లు చేసెను అని పురాణప్రసిద్ధి

(౨) సుమతియొక్క భార్య

(3) కృష్ణుని అష్టభార్యలలో ఒకతె. సూర్యుని కూఁతురు

కాళికాదేవి చూ॥ జ్యేష్ఠాదేవి

కాళిదాసుఁడు ఒక సంస్కృతకవి కాళికాదేవిని కొలిచి ఆదేవి యొక్క వర ప్రసాదమును పొందినందున ఇతనికి ఈ పేరు కలిగెను ఇతఁడు మిక్కిలి ప్రసిద్ధుఁడు కవిసమయము చక్కఁగా తెలిసినవాఁడు ఉపమానోపమేయములను పోల్చి చెప్పుటయందు మిక్కిలి సమర్థుఁడు

కాఁబట్టి ఇతఁడు చెప్పెడు ఉపమా
లంకారము శ్లాఘింపఁ దగినది గాక ఉం
డును కనుకనే "ఉపమా కాళిదాసస్య"
అను వచనము లోకమునందు ప్రసిద్ధముగా
వాడఁబడుచున్నది మఱియు ఈమహాకవి
విక్రమార్కుని ఆస్థానమందలి కవులలో
ఒకఁడై ఉండెను

"శ్లో॥ ధన్వంతరిక్షపణకామరసింహశంకు
వేతాళభట్టిఘటఖర్పరకాళిదాసాః।
ఖ్యాతో వరాహమిహిరో నృపతేస్సభాయాం
రత్నాని వై వరరుచిర్నవవిక్రమస్య॥"

అను ఈశ్లోకమునందు చెప్పఁబడిన చొప్పున
ధన్వంతరి, క్షపణకుఁడు, అమరసింహుఁడు,
శంకువు, వేతాళుఁడు, భట్టి, ఘటఖర్ప
రుఁడు, కాళిదాసుఁడు, వరాహ మిహి
రుఁడు, అనుకవులు తొమ్మండ్రును విక్ర
మార్కుని సభయందలి నవరత్నములు అని
తెలియఁబడుచు ఉన్నది శాకుంతలము,
మాళవికాగ్నిమిత్రము, విక్రమోర్వశీయము
అను నాటకములును, రఘువంశము, మే
ఘసందేశము, కుమారసంభవము అను కా
వ్యములును, ఇతనిచే రచియింపఁ బడెను
ఇదిగాక భోజప్రబంధమువలన భోజరాజు
యొక్క సభలోను ఒక కాళిదాసుఁడు
ఉన్నట్లు తెలియవచ్చుచు ఉన్నది ఇతఁడు
సకల విషయములందును మొదటియాతనిని
పోలినవాఁడు ఒకానొక కాలమున భోజుని
సభయందలి కవులలో ఒకఁడు అగు దండి
అనువానికిని ఇతనికిని వివాదము కలిగి
అప్పుడు సరస్వతిని ఆరాధించి మాయిరు
వురిలో కవి ఎవఁడో తెలుపవలయును
అని ప్రార్థింపఁగా వారికి సరస్వతి ప్రత్య
క్షమై "కవిర్దండీ కవిర్దండీ కవిర్దండీ నసం
శయః" అనఁగా కాళిదాసునికి కోపము
వచ్చి "రండే అహం కః" అనఁగా "త్వమే
వాహం త్వమేవాహం త్వమేవాహం నసం
శయః" అని సరస్వతి చెప్పినందున ఈ
కాళిదాసుఁడు సరస్వతి అవతారము అని
చెప్పుదురు ఈయన నళోదయము, శృం
గార తిలకము, ప్రశ్నోత్తరమాల, కవికంఠ
పాశము, కర్పూరమంజరి, భోజచంపువు,
అనెడు గ్రంథములను శ్యామలా దండక
మును రచియించెను ఇందు కడపట ఉద
హరించిన దండకము తనకు కాళికాదేవి
ప్రత్యక్షము అయినప్పుడు చెప్పినది ఇం
తటి కవులు లోకములో మఱియెవరును
కారు కనుకనే,

"పురాకవీనాంగణనాప్రసంగే
కనిష్ఠికాధిష్ఠితకాళిదాసా।
అద్యాపితత్తుల్యకవేరభావా
దనామికాసార్థవతీబభూవ॥"

అని చెప్పఁబడి ఉన్నది ఈతని విషయ
మై కట్టుకథలు అనేకములు ఉన్నవి అయి
నను మీఁద ఉదహరించిన విషయములను
పట్టి కాళిదాసులు ఇరువురు అనియు
వాస్తవము ఐన చరిత్రము ఇదియే అనియు
ఊహింప వలసి ఉన్నది

కాళియుఁడు యమునయందు ఉండిన ఒక
విషనాగుఁడు ఇతఁడు కృష్ణునిచే యము
నయందుండి వెడలింపఁబడి భార్యాపుత్రుల
తోడ సముద్రమునకు పోయెను యము
నకు గరుడుఁడు రాకుండునట్లు సౌభరి
యను ఋషి శాపము ఇచ్చెను కనుక ఈ
కాళియుఁడు గరుడునివలని భీతిచే ఇందు
దాఁగి ఉండినట్లును, ఆభీతి కృష్ణునివలన
మాన్పఁబడినట్లును, భాగవతమునందు చెప్పఁ
బడి ఉన్నది.

కాళేశ్వరము పయోష్ణీ గోదావరీ సంగమ
స్థానమునందు ఉండు ఒక దివ్యక్షేత్రము.

కి

కింపురుషుఁడు పులహుని కొడుకు

కింపురుషులు దేవతాభేదము వీరు నరముఖమును అశ్వశరీరమును కలవారు

కిన్నరుఁడు పులహుని కొడుకు

కిన్నరులు దేవతాభేదము వీరు అశ్వముఖమును నరశరీరమును కలవారు

కిమ్మీరుఁడు ర॥ బకాసురుని తమ్ముఁడు కామ్యక వనమున వీనిని భీముఁడు చంపెను

కిరాతార్జునీయము ఒకసంస్కృతకావ్యము అర్జునుఁడు కిరాతవేషమున ఉన్న శివునితో పోరాడి పాశుపతాస్త్రమును పడసిన కథను చెప్పుటచేత దీనికి ఈపేరు కలిగెను ఇది భారవిచే చేయఁబడినందున దీనికి భారవి అనియు నామముకలదు వ్యాఖ్యానము కోలచల మల్లినాథసూరి విరచితము.

కిరీటి చూ॥ అర్జునుఁడు.

కిష్కింధ. వాలిసుగ్రీవుల రాజధాని తమ్మునిపై తప్పుకల్పించి తఱుమగొట్టిన వాలిని శ్రీరాముఁడు చంపి సుగ్రీవునకు ఈకిష్కింధాపట్టణమును ఇప్పించెను ఇది మైసూరికి కొంత ఉత్తరంబున ఉండును.

కీ

కీచకులు. వీరునూటుగురు అన్నదమ్ములు విరాటుని భార్య అగు సుధేష్ణయొక్క తోఁబుట్టువులు పాండవుల అజ్ఞాతవాసకాలమున సైరంధ్రీవేషమును తాల్చి ఉండిన ద్రౌపదిని పెద్దకీచకుఁడు అగు సింహబలుఁడు పట్టి ఈడ్చినందున భీముఁడు గంధర్వుఁడు అను మిషచే రాత్రివేళ వీరిని నూటుగురను చంపెను.

కీనాశుఁడు. చూ॥ యముఁడు.

కీర్తిమతి అణుహునిభార్య శుకుని కూఁతురు

కీర్తిరథుఁడు మి॥ ప్రతిరథకుని కొడుకు

కీర్తిరాతుఁడు మి॥ మహాధ్రకుని కొడుకు.

కు

కుంజరుఁడు ఒకానొక వానరుఁడు. అంజనతండ్రి హనుమంతుని మాతామహుఁడు.

కుండల వింధ్యవంతుని సుత. ఈమెభర్త శుంభుఁడు అను రాక్షసునిచే మృతిని ఒందెను. ఈమెకు ఎల్లయెడల సంచరించు శక్తి కలదు

కుండినపురము విదర్భదేశమునకు రాజధానిగా ఉండిన పట్టణము అమరావతికి ఈశాన్యదిక్కున నాలుగు ఆమడ దూరమున ఉండెను.

కుంతలము. బళ్లారికి సమీపమున ఉండుదేశమునకు ప్రాచీననామము.

కుంతి ఈపేరిచే అనేక యాదవులు ఉండిరి.

(౧) హేహయుని పౌత్రుఁడు ధర్మనేత్రుని పుత్రుఁడు

(౨) విదర్భునిపౌత్రుఁడు. వృథుని కొడుకు. ఈతఁడు శశిబిందువువంశస్థుఁడు

(3) పైని చెప్పిన రెండవ కుంతి వంశస్థుఁడు నా॥ కరంభి

(౪) సాత్వతుని కొడుకైన మహాభోజుని వంశస్థుఁడు పాండవులతల్లి అగు కుంతీదేవికి పెంపుడు తండ్రి నా॥ కుంతిభోజుఁడు.

కుంతిపురి ఇప్పటి గ్వాలియరు.

కుంతీదేవి. కుంతిభోజుని అభిమాన పుత్రిక. దేవమీఢునకు మారిషయందు పుట్టినది. వసుదేవునిచెల్లెలు ఈమెకు పృథ అని నామాంతరము కలదు. ఈమె బాల్యమునందు తండ్రిపంపున దుర్వాసమహామునికి శుశ్రూష చేయుచుండు తఱిని ఈమెభక్తికి అయన విస్మయమును ఒంది ఒక్కదివ్యమంత్రమును ఉప

దేశముచేసి ఈమంత్రబలమున నీవు ఏవేల్పును కోరినను ఆవేల్పుప్రసాదమున కోరినట్టి పుత్రుని పడయుదువు అని చెప్పినందున కుంతి ఆమంత్రశక్తిని ఎఱుఁగుటకయి ఒకనాఁడు గంగకు చని అవగాహనము చేసి ఆదిత్యుని తలఁచి అతనివంటి పుత్రుని కోరెను అంత అతఁడు సాక్షాత్కరించి ఆమెకన్యాత్వము చెడకుండ ఒక సుపుత్రుఁడు కలుగ అనుగ్రహించి చనియెను అట్లు సూర్యప్రసాదము వలన ఒకసుతుని పడసి అతనికి, సహజకర్ణకుండలుఁడు అయి జనించినందున, కర్ణుఁడు అనియు, వసువర్మధరుఁడుగ పుట్టినందున వసుసేనుఁడు అనియు నామకరణముచేసెను ఈవిషయము భారతమున ఆదిపర్వమునందు ఒకవిధముగాను ఆరణ్యపర్వమునందు ఒకవిధముగాను చెప్పఁబడి ఉన్నది.

మఱియు ఈమె పాండురాజును వివాహము అయిన పిదప ఆమంత్రబలము వలననే యముఁడు వాయువు ఇంద్రుఁడు వీరి ప్రసాదములవలన వరుసగా ధర్మజుఁడు భీముఁడు అర్జునుఁడు అను కొడుకులను కనెను ఈమె సిద్ధియంశస్థురాలు.

భారత యుద్ధానంతరమున ధర్మరాజు బంధువులకు ఎల్ల తిలోదక వాసోదకములను ఇయ్యఁబోవు అవసరమున అతనికి కుంతి, కర్ణుఁడు తనకు జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు అనియు అతనికి తిలోదకాదులు మొట్టమొదట ఈయవలయును అనియు నుడువఁగా, అపుడు ధర్మరాజు కర్ణుని వృత్తాంతమును అంతయు ఎఱిఁగి అతనితో ఎదిరించి పోరినందులకును అతని మరణమునకును కడు దుఃఖించి తనతల్లి అగు కుంతి ఆవృత్తాంతమును తనతో ఇన్నిదినములు చెప్పక దాఁచినందులకై మిగుల అలిగి అది మొదలు స్త్రీలయందు రహస్యము ఏదియు నిలువక ఉండునట్లు శపియించెను

కుంభకర్ణుఁడు. ర॥ రావణాసురుని తమ్ముఁడు ఈరక్కసుఁడు మహాఘోరము అగు తపము ఒనరించి వరము అడుగఁబోవు వేళ దేవతల ప్రార్థనచే సరస్వతీదేవి వాని నాలుకయందు ప్రవేశించి నిద్ర కావలెను అని పలికించెను అది కారణముగ వాఁడు ఎల్లపుడు నిద్రపోవుచుండును మఱియు వానికి నిద్రాభంగము అగువేళ చావు సంభవించును అని నియతి కలిగి ఉన్నందున రాముఁడు లంకలో యుద్ధముచేయు నవసరమున రావణుఁడు నిద్రించుచు ఉన్న కుంభకర్ణుని లేపి యుద్ధమునకు పంపఁగా వాఁడు రామునిచేత చచ్చినట్లు చెప్పుదురు రావణ కుంభకర్ణులు సనకసనందనుల శాపముచే రాక్షసావతారము ఎత్తిన విష్ణుద్వారపాలకులు

కుంభకుఁడు, విదేహదేశమందు ఉండిన ఒక గొల్లవాఁడు వీనియింట తారకయుద్ధమున పడిసిన కాలనేమి పుత్రులు ఏడుగురు ఆఁబోతులుగా పుట్టినట్లును వారిని శ్రీకృష్ణుఁడు చంపి కుంభకుని కూఁతురైన నీలను పెండ్లియాడినట్లును చెప్పఁబడి ఉన్నదీ.

కుంభాండుఁడు బాణాసురునిమంత్రి నా॥ కబంధుఁడు

కుంభీనస ర॥ సుమాలికూఁతురు ఖరదూషణాదుల తల్లి

కుంభుఁడు. ర॥ కుంభకర్ణునికొడుకు. సుగ్రీవునిచేత చంపఁబడెను.

కుకురుఁడు య॥ అంధకుని కొడుకు

కుచేలుఁడు కృష్ణునిసఖుఁడు ఐన ఒక బ్రాహ్మణుఁడు ఇతఁడు బ్రహ్మవేత్తయు విజితేంద్రియుఁడును ఐనను దారిద్ర్యముచే కడు

పీడితుఁడై భార్య ప్రేరేపింపఁగా ధనమును కోరి కృష్ణుని దర్శనమునకుపోవఁగా అతఁడు ఇతని మిగుల గారవించి తనయందు కల భక్తి విశ్వాస మనోరథంబులను ఎఱింగి అతని మహాైశ్వర్యయుక్తునిఁగ చేసెను

కుజంభుఁడు (౧) ద॥ తారకయుద్ధమున వరుణునిచే చంపఁబడిన రాక్షసుఁడు

(౨) వత్సంధ్రునిచే చంపఁబడిన ఒక అసురుఁడు వీఁడు తొల్లి త్వష్టచే సృజింపఁబడిన సర్వశత్రు నిర్మూలము అయిన ఒక ముసలమును స్వాధీనపఱుచుకొని లోకమునకు కడు ఎగ్గు ఒనరించుచు ఉండెను. ఈముసలము విదూరథుని కూఁతురు అగుముదావతి లేకపోనందన మూలముగ నిష్ప్రయోజనము ఆయెను. అదికారణముగ వత్సంధ్రుఁడు వీనిని జయించి ముదావతిని వివాహము అయ్యెను

కుజుఁడు నా॥ అంగారకుఁడు

కుటవుఁడు ఒకానొక ఋషి

కుబేరుఁడు అష్టదిక్పాలకులలో ఒక్కఁడు ఇతనిది ఉత్తరపుదిక్కు - పట్టణము అలకాపురి - భార్య చిత్రరేఖ - వాహనము గుఱ్ఱము - ఆయుధము ఖడ్గము - ఇతఁడు ఐశ్వర్యమునకు దేవత ఇతనిరాజాధి రాజత్వము వేదప్రసిద్ధముకనుక ఇతనికి రాజరాజు అనియు ఒకపేరు కలదు ఇతఁడు యక్షులకును గుహ్యకులకును రాజు-నరవాహనుఁడు అనియు ప్రసిద్ధి-కుబేరుఁడు విశ్రవసునకు ఇలబిలయందు పుట్టినవాఁడు కాన అతనికి ఐలబిలుఁడు అను ప్రసిద్ధము ఐన పేరుకలదు పార్వతీదేవి శాపమువలన ఇతఁడు ఏకపింగాక్షుఁడు అయ్యెను

కుబ్జ కంసునికి కలపము తెచ్చి ఇచ్చెడు దాని ఇది మూఁడువక్రములుగల దేహము కలది అగుటచే దీనికి త్రివక్ర అనియు పేరు బలరామకృష్ణులు వ్రేపల్లెనుండి మథురాపురికి వచ్చునపుడు నానావిధలేపముల భాజనమును కంసునియొద్దకు కొనిపోవుచు ఉండిన దీనిని చూచి లేపములు అన్నియు తమకు ఇమ్మని అడిగి పుచ్చుకొని దేహములను అలఁదుకొనిరి అపుడు శ్రీకృష్ణుఁడు ప్రసన్నుఁడు అయి దానికుబ్జత్వమును మాన్పెను.

కుమారరుద్రదేవుఁడు ఇతఁడు ఒకానొక ఆంధ్రకవి భాస్కర రామాయణమున అయోధ్యాకాండమును తెనిఁగించెను

కుమారస్వామి శివుని కొమారులలో ఒకఁడు దేవతలకు సేనానాయకుఁడు మఱియు ఇతనికి కార్తికేయుఁడు మహాసేనుఁడు శరజన్ముఁడు షడాననుఁడు పార్వతీనందనుఁడు తారకజిత్తు సుబ్రహ్మణ్యుఁడు అని అనేక నామములు కలవు ఇతనికి వాహనము నెమలి. శక్తి ఆయుధము పార్వతీపరమేశ్వరులు ఏకాంతమున ఉండువేళ శివునిచేష్టలను అరయుటకై అగ్ని శుకరూపంబు తాల్చి జాలరంధ్రములదారిని అంతఃపురము చొచ్చిన అది పార్వతి ఎఱిఁగి సిగ్గుచే తొలఁగి చనియెను శివుఁడును శుకరూపి అయిన అగ్నిని కాంచి కోపగించి అప్పుడు పతనమయిన తనరేతస్సును అగ్నిని పానముచేయుము అనెను. అగ్నిదానిని భరింపఁజాలక శరవణమునందు విడువ అందుండి కుమారస్వామి పుట్టెను (చూ పార్వతి) కొందఱు ఇతనిని అగ్నికి జనించినవాఁడు అని చెప్పుదురు (చూ కృత్తికాదేవి) కుమారస్వామి పుత్రులు శాఖుఁడు విశాఖుఁడు నైగమేషుఁడు పృష్ఠజుఁడు

కుమారి ఋక్షపర్వతమున ఉత్పత్తి అగు ఒక నది

కుముదబాంధవుఁడు. చంద్రుఁడు

కుముదము నిరృతిదిక్కునందలి మగయేనుఁగు

కుముదవతి వింధ్యపర్వతమున ఉత్పత్తి అగు ఒకనది

కుముదాక్షుఁడు విష్ణుపరిచరులలో ఒక్కఁడు

కుముదుఁడు (౧) విష్ణుపరిచరులలో ఒక్కఁడు.
(౨) ఒకానొక కోఁతి
(౩) ఒకానొక రాక్షసుఁడు

కురుజాంగలము హస్తినాపురికి వాయవ్యమున పాంచాలమునకు దక్షిణమున ఉండుదేశము

కురుజిత్తు మి॥ అంజకుని కొడుకు.

కురుదేశము దీనిరాజధాని హస్తినాపురి దీనికి ఈనామము కురువు అనురాజువలన కలిగెను.

కురుధాముఁడు దిష్యంతుని కొడుకు

కురువశుఁడు య॥ రెండవమధువు కొడుకు.

కురువు పు॥ అజమీఢుని మూఁడవ కొడుకు అగు ఋక్షుని పౌత్రుఁడు సంవరణుని పుత్రుఁడు ఇతనిపేర శమంతపంచకము కురుక్షేత్రము అనఁబరఁగెను. కొడుకులు పరిక్షిత్తు సుధనుస్సు జహ్నువు నిషధుఁడు.

కురుక్షేత్రము. స్థానేశ్వరము ఇదిప్రజాపతియుత్తరవేది అనియు సమస్తదేవతలు ఇందు వరిష్ఠంబులు అగుసత్రంబులు ఆచరించిరి అనియు ప్రసిద్ధి కురురాజు దీని దున్నుటఁ జేసి దీనికి ఈనామము కలిగెను ఇది కురుదేశమునందు ఉండును. ఇచ్చోటనే భారతయుద్ధము జరగెను

కులపర్వతములు ౧ మహేంద్రము. ౨ గంధమాదనము. ౩. మలయము ౪. సహ్యము. ౫ శుక్తిమంతము ౬. వింధ్యము ౭ పారియాత్రము ఇవి ఏడు

కుల్లూకభట్టీయము. మనుస్మృతియొక్క వ్యాఖ్యానము ఇది కుల్లూకభట్టుచే రచియింపఁబడినందున దీనికి ఈపేరు వచ్చెను

కువలయానందము అప్పయ్య దీక్షితులచే రచియింపఁబడిన అలంకారశాస్త్రము ఇది చంద్రాలోకమునకు వ్యాఖ్యానము అని చెప్పుదురు

కువలయాపీడము కంసునిగజము ఇది ఎట్టిబలశాలిని ఐనను టమఱించి పట్టిపడద్రోని కాళ్లతో త్రొక్కిచంపుచు ఉండును కనుక కంసుఁడు శ్రీకృష్ణబలరాముల మీఁదికి దీనిని పురికొలుప మావటివానికి ఉత్తరువుచేసెను మావటివాఁడు అట్లే పురికొలుపఁగా కృష్ణుఁడు దీనిని చంపెను

కువలయాశ్వుఁడు (౧) సూ॥ ఋతధ్వజుఁడు కాశ్యులలో ఒకఁడు. శత్రుజిత్తు కొడుకు ఇతనికి గాలవుఁడు అను ఒకముని (ముల్లోకంబుల నదులయందును పర్వతాదులయందును సమత్వంబున చరించు గుణము గలుగుటచే) కువలయాశ్వము అనఁబరఁగిన ఒకగుఱ్ఱమును ఇచ్చెను దాని కొని ఆఋషికి తపోభంగము కావించునట్టి పాతాళకేతువు అనునొక రాక్షసుని పొలియించి పాతాళలోకంబున ఉండు మదాలస అను ఒక కన్యను పెండ్లియాడెను కనుక ఇతనికి ఈపేరు వచ్చెను

(౨) ఇ॥ బృహదశ్వుని కొడుకు ఇతఁడు దుందుఁడు అను రక్కసుని చంపినందున దుంధుమారుఁడు అను పేరుపొందెను.

(౩) సూ॥ వత్సుని కొడుకు. అలర్కునితండ్రి చూ॥ తాళకేతుఁడు.

కుశధ్వజుఁడు జనకమహారాజు తమ్ముఁడు దశరథుని వియ్యంకుఁడు. భరతశత్రుఘ్నులకు మామగారు

కుశనాభుఁడు కుశుని కొడుకు ఇతనికి కొమార్తెలు నూర్వురు వీరు వాయుశాపముచే కుబ్జలుకాఁగా వారిని, చూళి అనునొక

ఋషికిని సోమద అనునొక అప్సరసకును పుట్టిన బ్రహ్మదత్తుఁడు అను ఋషికి ఇచ్చి ఈతఁడు వివాహముచేసెను ఆమహర్షి తన తపోబలమువలన వారి కుబ్జత్వమును పోఁగొట్టెను

కుశలవులు శ్రీరాముని కుమారులు వీరు అమడలు వీరిని గర్భమునందు ధరించి ఉండఁగా శ్రీరాముఁడు కొంచెమైనను ఎరబరికములేక చిరకాలము రావణాసురుని ఇంట ఉండిన సీతను ఆమెయందలి మోహముచేత విడనాడ చాలక తోడితెచ్చి ఇంట ఉంచుకొని ఏలుచున్నాఁడు అని లోకులు చెప్పు మాటలు విని లోకాపవాదమునకు వెఱచి పూరగర్భిణి అయిన సీతను అడవికి పంపివేసెను అంతట ఆమె వాల్మీకి ఆశ్రమముచేరి అచట అమడబిడ్డలను కనెను అంతట ఆమహర్షి ఆబిడ్డలకు జాతకర్మాది వైదికక్రియలు నడపి ధనుర్విద్య మొదలుగాఁగల సమస్తవిద్యలను గఱపెను పిమ్మట కొంతకాలమునకు సీతయు కుశలవులును మరల రామునియొద్ద వచ్చి చేరిరి ఆకుమారులలో కుశుఁడు కుశస్థలి అనుపురమును నిర్మాణముచేసెను

కుశస్థలి (౧) రైవతదుర్గమున ఉండిన ఒక పట్టణము మధురాపురము జరాసంధునిచే కొల్లఁబడినవెనుక కృష్ణునకు ఇది ముఖ్య పట్టణము అయి ఉండెను తొలుత ఇది ఆనర్తునిచే నిర్మింపఁబడి ఆనర్తదేశములకు రాజధాని అయి ఉండినట్లు తెలియవచ్చెడి

(౨) దీని శ్రీరాముని కొమరుఁడు ఐన కుశుఁడు నిర్మాణము చేసెను ఇది వింధ్యపర్వత ముఖమున ఉండును చూ॥ కోసలము

కుశాంబుఁడు కుశికుని కొడుకు ఇతనిపుత్రుఁడు గాధి

కుశాగ్రుఁడు కు॥ బృహద్రథుని కొడుకు జరాసంధుని భ్రాత

కుశావతి కుశుని రాజధాని ఇది ఉత్తర కోసలదేశమునందు ఉండును

కుశికుఁడు విశ్వామిత్రుని ముత్తాత పురూరవుని కొడుకు అగు అమావసువు వంశస్థుఁడు బలాకాశ్వుని కొడుకు

కుశీలవుఁడు మైత్రేయుని తండ్రి

కుశుఁడు (౧) చూ॥ కుశలవులు

(౨) క్షత్రవృద్ధుని రెండవకొడుకు

(౩) క్షత్రవృద్ధుని మొదటి కొడుకు అగు సుహోత్రుని రెండవ కొడుకు

(౪) య॥ విదర్భుని కొడుకు

కుసుంబుఁడు కు॥ఉపరిచరవసువు కొడుకు

కుసుమపురము చూ॥ నా॥ పాటలీపుత్రము

కుసుమేషువు చూ॥ మన్మథుఁడు

కుహూదేవి ధాతభార్యలలో ఒకతె

కుక్షి ఇక్ష్వాకు కొడుకు వికుక్షియొక్క తండ్రి

కూ

కూర్మపురాణము ఇది కూర్మరూపమున ఇందిరాధీశుఁడు ఇంద్రద్యుమ్నునకు చెప్పిన సర్గవిషయ వర్ణాశ్రమ ధర్మవిచార శివ మాహాత్మ్యాదులు కలది దీనిగ్రంథసంఖ్య ౬౦౦౦

కూర్మావతారము. విష్ణువుయొక్క దశావతారములలో రెండవయవతారము ॥చూ॥ అమృత మథనము

కృ

కృతకుఁడు య॥ వసుదేవుని కొడుకు

కృతకృత్యుఁడు త్రికకుత్తు కొడుకు ఇతఁడు నిరక్షుఁడు అయి చనియెను.

కృతద్యుతి చిత్రకేతుని జ్యేష్ఠభార్య అంగ రాజు కూఁతురు

కృతప్రవణుఁడు ఋ॥ పరశురాముని అనుచరుఁడు

కృతమాల మలయపర్వతమున ఉత్పత్తి అగు ఒకనది

కృతయుగము ఒకయుగము దీనిపరిమితి ౧౭౨౮౦౦౦ సంవత్సరములు చూ॥ యుగములు

కృతవర్మ య॥ హృదికుని కొడుకు దేవమీఢుని తమ్ముఁడు ఇతఁడు కృపాశ్వత్థామలతో కూడి భారతయుద్ధానంతరమున రాత్రియందు పాండవ శిబిరము చొచ్చి నిద్రపోవువారిని హత్యచేసిన అశ్వత్థామకు సహాయముగ ఉండెను

(౨) కృతవీర్యుని తమ్ముఁడు

కృతవీర్యుఁడు. య॥ ధనికుని పుత్రుఁడు కార్తవీర్యార్జునుని తండ్రి

కృతాంతుఁడు చూ॥ యముఁడు

కృతాగ్ని య॥ కృతవీర్యుని తమ్ముఁడు

కృతాయువు మి॥ అరిష్టనేమి కొడుకు

కృతాశ్వుఁడు ఇ॥ బర్హిణాశ్వుని మొదటి కొడుకు ఇతనికి నామాంతరములు కృశాశ్వుఁడు రూపాశ్వుఁడు కొడుకు రెండవ యువనాశ్వుఁడు

కృతి. (౧) మి॥ బహులాశ్వుని కొడుకు

(౨) పు॥ సన్నతమంతుని కొడుకు ఇతఁడు హిరణ్యనాభునివలన యోగమార్గము ఎఱిఁగి శోకమువిడిచి తూర్పుదేశమున సామసంహిత పరియించెను

(౩) య॥ విభువు కొడుకు

(౪) కు॥ చ్యవనుని కొడుకు

కృతిమంతుఁడు. పు॥ నా॥ ధృతిమంతుఁడు యవీనరుని కొడుకు

కృతుఁడు (౧) గంభీరుని కొడుకు ఇతని వంశజులు బ్రాహ్మణులు అయిరి

(౨) య॥ బలరాముని తమ్ముఁడు

కృతౌజస్సు య॥ కృతవీర్యుని తమ్ముఁడు

కృత్తిక అశ్విన్యాది నక్షత్రములలో మూఁడవది ఇది ఆఱునక్షత్రముల గుంపు ఒకప్పుడు అగ్నిదేవుఁడు సప్తఋషుల భార్యలను చూచి మోహింపఁగా అతని భార్య అగు స్వాహాదేవి, తనభర్త ఆ ఋషి భార్యలచేత శపింపఁబడును అని భయపడి, వసిష్ఠుని భార్య అయిన అరుంధతి తప్ప తక్కిన ఆఱుగురి రూపములను తాను ధరించి ఆయనతో కూడెను అంతట ఆఋషులు తమభార్యలే అగ్నితో కూడిరి అని ఎంచి వారిని విడనాడిరి అప్పుడు వారు తాము అట్టి అకృత్యము చేయలేదు అనియు అగ్నిభార్యయే తమరూపములను వహించెను అనియు దోషము లేనితమ్ము పరిగ్రహింపవలెను అనియు ప్రార్థింపఁగా వారు అది నిజము అని తెలిసియు వారితోడిది అగు అరుంధతియొక్క రూపమును స్వాహాదేవి వహింపలేక పోయెను, అట్టి పాతివ్రత్య మహిమ వీరియందు ఉండినయెడ వీరి రూపములను మాత్రము ఎట్లు తాల్చును అని వారి ప్రార్థనమును అంగీకరింపక పోయిరి ఆమునిభార్యలనే షట్కృత్తికలు అందురు కొందఱు అపుడు కుమారస్వామి వీరివల్ల అగ్నికి పుట్టినట్లు వక్కాణింతురు కొందఱు తెల్లునందు పుట్టిన కుమారస్వామికి ఈకృత్తికాదేవులు స్తన్యము ఇచ్చి అతనిని తమ కుమారునిఁగా చేసికొనిరి అని చెప్పుదురు కనుకనే కుమారస్వామికి కార్తికేయుఁడు అను పేరు కలిగెను

కృత్తివాసుఁడు. శివుఁడు

కృత్స్నమదుఁడు క్షత్రవృద్ధని పౌత్రుఁడు సుహోత్రుని పుత్రుఁడు శునకుని తండ్రి

కృథుఁడు య॥ విదర్భుని రెండవ కొడుకు

కృపి సత్యధృతి కూఁతురు ద్రోణాచార్యుల భార్య అశ్వత్థామ తల్లి కృపాచార్యుల చెలియలు

కృపీటజన్ముఁడు ఉదకమువలన జన్మము కలవాఁడు అని శబ్దార్థము అగ్ని-చంద్రుఁడు

కృపీటయోని చూ॥ కృపీటజన్ముఁడు

కృపుఁడు సత్యధృతి కొడుకు ద్రోణాచార్యుల బావమఱఁది ద్రోణుఁడు రాకమునుపు కౌరవులకు అస్త్రగురువు ఇతఁడు చిరంజీవి. ఏకాదశరుద్రుల యంశమున జనించినవాఁడు గోతముని వంశమున పుట్టినవాఁడు అగుటచే ఇతనికి గౌతముఁడు అనియు ఒకపేరుకలదు

కృశానురేతుఁడు శివుఁడు

కృశానువు అగ్ని.

కృశాశ్వుఁడు చూ॥ నా॥ కృతాశ్వుఁడు

కృశుఁడు ఒకానొక ఋషి ఇతఁడు శమీకుని మెడను పరీక్షిత్తు సర్పశవమును వేసినది శృంగికి చెప్పిన వాఁడు

కృష్ణ (౧) ద్రౌపది పేరు
(౨) ఒకానొక నది

కృష్ణకర్ణామృతము ఇది శ్రీలీలాశుకులచే రచియింపఁబడిన ఒక గ్రంధము. ఇందు శ్రీకృష్ణ లీలలు చెప్పఁబడి ఉండును

కృష్ణజయంతి శ్రావణ బహుళ అష్టమి ఈ దినమున విష్ణువు కృష్ణావతారము ఎత్తినందున జనులు ఇది ఒక వ్రతముగా ఆచరింతురు

కృష్ణదేవరాయలు ఇతఁడు కర్ణాటక దేశాధీశుఁడు. ఇతఁడు రమారమి మున్నూఱు సంవత్సరములకు మునుపు ఆనగొంది యందు లేక చంద్రగిరియందు ఉండి కర్ణాటకరాజ్యమును పాలించెను ఇతఁడు ఆ కాలమందు ఉండిన శూరులగు ఇతర దేశాధీశులను జయించి ఆంధ్రదేశము అంతయును, కొంతవఱకు ద్రవిడదేశమును కర్ణాటక మహారాష్ట్రములను బంగాళమును, స్వాధీనము చేసికొని మూరురాయర గండఁడు అను బిరుదాంకమును వహించి ఉండెను ఈతనికాలమున అల్లసాని పెద్దన, భట్టుమూర్తి, ముక్కుతిమ్మన, పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రయ్య, సూరపరాజు, తెన్నాల రామకృష్ణయ్య మొదలగు కవీశ్వరులు అనేకులు ఉండిరి

కృష్ణదేవి కృష్ణానదికి నామాంతరము

కృష్ణద్వైపాయనుఁడు చూ॥ వ్యాసుఁడు.

కృష్ణాంగన నైరృతుని రాజధాని

కృష్ణుఁడు య॥ వసుదేవునికి దేవకీదేవియందు పుట్టిన కొడుకు ఇతఁడు ఈపేరితో అవతారము ఎత్తిన శ్రీమహావిష్ణువు కంసుఁడు తన్ను కృష్ణుఁడు చంపును అని ఒకప్పుడు ఆకాశవాణి పలికినందున కృష్ణుని పుట్టినప్పుడే చంపవలెను అని దానికి తగిన యత్నములన్ని చేసి ఉండెను అట్లుండినను యోగమాయా సహాయమున కృష్ణుఁడు తప్పించుకొని వ్రేపల్లెలో నందుని భార్య అగు యశోదాదేవియొద్ద చేరి అందు పెరిగెను. (చూ॥ కంసుఁడు) ఈతని లీలలు అనేకములు ఇతఁడు చేసిన అమానుష కృత్యములు అనేకములు పలువిధముల తెలియవచ్చును భారతయుద్ధ ప్రారంభమునకు ముందు అర్జునుఁడు తన బంధువులతోడను గురువులతోడను యుద్ధము చేయను అని విరమింపఁగా అతనికి కృష్ణుఁడు యోగశాస్త్రమును ఉపదేశించి యుద్ధముచేయ బుద్ధి పుట్టించెను ఆ యోగశాస్త్రము

"భగవద్గీత" అను పేరిచే మనవేదాంత గ్రంథములలో మిగుల పొడ్డది అయి ఉన్నది మఱియు ధర్మరాజుచేత చేయఁబడిన రాజసూయ యాగకాలమున ఇతఁడు శిశుపాలుని సంహరించెను కౌరవసదస్సున దుర్యోధనాదులచే ద్రౌపది అవమానింపఁబడినప్పుడు ఇతఁడు ఆమె మొఱ ఆలకించి సంరక్షించెను పాండవులకును కౌరవులకును సంధిచేయఁగోరి రాయబారము పోయిన కాలమున ఇతఁడు తనవిశ్వరూపమును చూపెను. ఇవి మొదలైన అమానుషములును అద్భుతములును అయిన కృత్యములను ఇతఁడు చేసినందున దేవలకు మనుష్యమాత్రుఁడు కాఁడు అని నమ్మఁదగి ఉన్నది.

కే

కేకటుఁడు. సంకటుని కొడుకు ఇతనికి దుర్గాభిమాన దేవతలు పుట్టిరి.

కేకయము. ఒకానొక దేశము శిబికొడుకు అగు కేకయునివలన దీనికి ఈనామము కలిగెను ఇది విపాశనదికి వాయవ్యభాగమున ఉన్నది. దీనికి రాజధాని గిరివ్రజము శ్రీరాముని తమ్ముఁడు అయిన భరతుని మామమహుఁడు ఈదేశాధిపతి.

కేకయుఁడు అ॥ శిబిచక్రవర్తియొక్క నలువురు కొడుకులలో ఒకఁడు చూ॥ కేకయము.

కేతన ఒక ఆంధ్రకవి. ఇతనికి అభినవదండి అని బిరుదాంకము కలదు. ఈతఁడు విజ్ఞానేశ్వరీయము అను ధర్మశాస్త్రమును తెనిఁగించెను.

కేతుమంతుఁడు. (౧) నలువురు లోకపాలురలో ఒకఁడు.

(౨) కళింగ దేశాధీశుఁడు. శ్రుతాయువు కొడుకు.

(౩) కా॥ ధన్వంతరి కొడుకు కేతురథుని తండ్రి

కేతుమతి ఒకగంధర్వస్త్రీ సుమాలి అను రాక్షసుని భార్య

కేతురథుడు కా॥ కేతుమంతుని కొడుకు. భగీరథునితండ్రి

కేతువు విప్రచిత్తికి సింహికయందు పుట్టిన కొడుకు ఇతఁడు అగ్నికి వికేశియందు పుట్టిన పుత్రుఁడు అనియు చెప్పఁబడి ఉన్నది చూ॥ రాహువు

కేదారము హిమవత్పర్వతమునందలి ఒక శివక్షేత్రము

కేదారేశ్వరవ్రతము ఇది ఆశ్వయుజ బహుళ చతుర్దశినాడు సువాసినులు భర్తయను గ్రహమును కోరి ఆచరించువ్రతము చూ॥ అర్ధనారీశ్వరి

కేదారేశ్వరుఁడు ఒకానొక శివమూర్తి. చూ॥ అర్ధనారీశ్వరి

కేరళము. కేరళుఁడు ఏలినదేశము. ఇదియె దక్షిణ మళయాళము అనఁబడు

కేరళుఁడు దుష్యంతుని తమ్ముఁడు అగు దిష్యంతుని మునిమనుమఁడు వీనితండ్రి అక్రీతుఁడు ఇతఁడు కేరళదేశమును ఏలినవాఁడు

కేశవుఁడు. చూ॥ విష్ణువు

కేశి (౧) ఒకదానవుఁడు వీఁడు దేవసేనను పట్టి ఎత్తుకొనిపోవుచు ఉండఁగా ఆమెను దేవేంద్రుఁడు విడిపించెను

(౨) హయరూపధరుఁడై అయి వచ్చి కృష్ణునితో పోరాడి మృతిచెందిన ఒక అసురుఁడు

(౩) య॥ వసుదేవునికి భద్రయందు పుట్టిన కొడుకు.

కేశిధ్వజుఁడు నిమి వంశోద్భవుఁడు, చూ॥ ఖాండిక్యుఁడు

కేశిని దమయంతి పరిచారికలలో ఒకతె

కేసరి ఒకానొకవానరుఁడు ప్రభాసతీరమున ఋషులకు ఉపద్రవము చేయుచు ఉండిన ఒక ఏనుఁగును ఇతఁడు చంపెను కనుక కుంజరసూదనుఁడు లేక కేసరి అను పేరు కలిగెను ఇతనిభార్య అంజన కొడుకు హనుమంతుఁడు

కై

కైకసి సుమాలికూఁతురు విశ్రవసుని రెండవభార్య ఈమెయందు రావణ కుంభకర్ణ విభీషణులును శూర్పణఖయును పుట్టిరి

కైకేయి (౧) కేకయదేశపురాజుకూఁతురు దశరథుని మూఁడవ భార్య భరతునితల్లి

(౨) విరాటరాజుభార్య నా॥ సుదేష్ణ

కైటభుఁడు ఒక అసురుఁడు కల్పాంతమున విష్ణువు యోగ నిద్రయందు ఉండునపుడు వీఁడును మధువు అనువాఁడును అతని చెవినుండి వెడలివచ్చి ప్రళయసముద్రము మోఁకాలిబంటిగా చరించుచు ఉండిరి అపుడు విష్ణునాభికమలమునందు బ్రహ్మ జనించి మధుకైటభులు తన్ను హింసింప రాఁగా, విష్ణువును శరణువేఁడెను విష్ణువుకరుణించి మధుకైటభులను నిలువరించి మీరు ఏల ఈబాలుని హింసించెదరు ? వీనిని విడువుఁడు మీకు కోరినవరములు ఇచ్చెదను అనెను అందులకు వారు చిఱునవ్వు నవ్వుచు నీవా మాకు వరము ఇచ్చెడు వాఁడవు! కావలయునేని నీకు మేము వరములు ఇచ్చెదము కోరుము అనఁగా, మీరు నాచేత చచ్చునట్లు వరము ఇండు అని అడిగి పుచ్చుకొని ఆయిద్దఱను చంపెను కనుకనే విష్ణువునకు కైటభారి మధువైరి అనునామములు కలిగెను

కైలగిల ఒకపట్టణము. ఇది సుమారు ౮౦౦ సంవత్సరములకుముందు కొంకణమునకు రాజధానిగా ఉండెను

కైలాసపర్వతము హిమవత్పర్వత పృష్ఠభాగమున ఉండునట్టి ఒకకొండ అందు గుహ్యకులు అనేకులు కొలువ కుబేరుఁడు వసించి ఉండును

కొ

కొమరసామి కుమారస్వామి.

కో

కోంకణము పశ్చిమసముద్రతీరమున కేరళదేశమునకు ఉత్తరమున ఉండుదేశము

కోటికాస్యుఁడు ఒక రాజకుమారుఁడు పాండవులు వనవాసము చేయునప్పుడు ఆశ్రమమునందు ఒంటరిగా ఉన్న ద్రౌపదిని సైంధవుఁడు చూచి మోహించి ఆమె ఎవరో విచారించి రమ్మని ఈతనిని పంపెను.

కోలాహలుఁడు హిమవంతుని పుత్రుఁడు మైనాకుని తమ్ముఁడు ఈపర్వతము ప్రక్కను శుక్తిమతీనది ప్రవహించును

కోసలము సరయూనదీప్రాంతమున ఉండిన ఒకానొకదేశము దీనికి రాజధాని అయోధ్య ఇక్ష్వాకువంశపు రాజులు దీనినిపాలించిరి ఇది శ్రీరాముల కాలమునకు పిమ్మట ఉత్తర కోసలము అని వాడఁబడును ఇది గాక వింధ్యపర్వత సమీపమున మఱియొక కోసలము కలదు దానికి శ్రీరాముల పెద్ద కొడుకు అగు కుశుఁడు కుశస్థలి అను పట్టణమును నిర్మించి రాజధానిగా చేసెను ఇది దక్షిణ కోసలము అని వాడఁబడును

కౌ

కౌశాంబి కుశాంబుఁడు కట్టిన పట్టణము దినివకుని కాలము మొదలు అభిమన్యుని వంశ్యులకు రాజధాని

కౌర్మము ఇది ఉపపురాణములలో ఒకటి

కౌశికి గాధికూఁతురు ఋచికుని భార్య జమదగ్నితల్లి విశ్వామిత్రుని సహోదరి నా॥ సత్యవతి

కౌశికీదేవి గౌరీదేవియొక్క కాయకోశము నుండి శుంభ నిశుంభులను చంపుటకయి పుట్టినదేవి ఈమె చండుఁడు ముండుఁడు అను రాక్షసులను చంపుటచే చాముండి అనియు చెప్పఁబడును

కౌశికుఁడు (౧) ధర్మ వ్యాధునివలన ధర్మ విశేషములను ఎఱిఁగిన ఒక బ్రాహ్మణుఁడు

(౨) ప్రతిష్ఠానపురమునందు ఉండిన ఒకవిప్రుఁడు ఇతఁడు కుష్ఠ వ్యాధిచే నీరుగారుచు అసహ్యమైన శరీరముతో ఉండఁగా అతనిసతి రోఁతపడక పతికి సతతము భక్తియుక్తయై సేవ కావించుచు ధన్యురాలు అని అనిపించుకొనుచు ఉండెను అట్టి నికృష్టదశను ఉండియు అతఁడు ఒక నాఁడు ఒకవేశ్యను చూచి మోహించి దానిని పొందఁ గోరి ఆకోరికను తనపత్నితో చెప్పఁగా ఆపతివ్రత మఱిని ప్రతిభావము ఉంచక ఆరాత్రియే, వలసినధనమును కొని తనపెనిమిటిని మూఁపుపై నిడుకొని ఆవెలయాలి యింటికి పోవుచు ఉండ, దైవ యోగమున అపుడు గగనము మేఘములచే కప్పఁబడి ఉండుటఁజేసి మార్గము చొప్పడక ఉండెను అగాధాంధకారమున దారిని కొఱుతవేయఁబడి ఉండిన మాండవ్యుని, ఆ కౌశికునికాలు ఎట్లో సోఁకెను. అందులకు అతఁడు ఎవనికాలు తనపై సోఁకెనో వాఁడు సూర్యుఁడు ఉదయించుడును చచ్చుఁగాక అని ఉచ్చరించెను అంత ఆపతివ్రత, కౌశికుఁడు చచ్చిన పక్షమున తనకు వైధవ్యము సంప్రాప్తించును అని ఎంచి, సూర్యుఁడు ఉదయింపక ఉండెడుఁగాక అని పలికెను దానంజేసి సూర్యుని పొడగానరాక లోకమునకు మిక్కిలి అలజడి పుట్టిన దేవతలు ఎల్లను నలువపాలికి ఏగి మొఱపెట్టుకొనిరి అపుడు అతఁడు వారలతో మీరు భూలోకమునకు పోయి అత్రిపత్ని అగు అనసూయను ఆశ్రయించితిరేని ఈబెడ ఈ ఆపదను పాపును పొందు అనెను వారును అట్ల ఆమెచెంతకు పోయి ప్రార్థించిరి అంతట ఆమె కౌశికుని సదనమునకు ఏఁగెంచి అతని భార్యను బహువిధముల స్తుతించి నీభర్త మృతిచెందినను నవయౌవనాంగుఁడై మరల బ్రతుకును అని వరము ఒసఁగి సూర్యుఁడు ఉదయింపను అనుగ్రహింపవలయును అని వచింపఁగా ఆమె అట్ల కానిమ్ము అనియెను అప్పుడు సూర్యుఁడు ఉదయింప లోకముల అలజడి పాసెను కౌశికమునియు మృతుఁడై అనసూయాదేవి మహిమవలన పునర్జీవితుఁడు అయ్యెను ఇదిపాతివ్రత్యమువలని మహిమ.

(3) ఒకానొక ముని ఇతఁడు నారాయణ కవచమంత్రమును జపించి నిర్మలచిత్తుఁడై యోగధారణను ఒక మరుభూమియందు తనువు విడువఁగా ఆదేహము జీర్ణించి అస్థిమాత్రము అచట పడి ఉండెను ఆయస్థులకు సరిగా ఉపరిభాగమునందు చిత్రరథుఁడు అను ఒక గంధర్వుఁడు తన విమానముమీఁద పోవుచుండి, తననీడ ఆయస్థులమీఁద సోఁకినందున, అతఁడు విమానముతోకూడ తలక్రిందుగ క్రింద పడె

ను అది వాలఖిల్యముని చూచి ఆగంధర్వునితో నీవు ఈ పుణ్యశల్యములను సరస్వతీ జలముల నిక్షేపణము చేసి కృతస్నానుఁడవు కమ్ము, అట్లయిన నీకు ఊర్ధ్వగమనశక్తి కలుగును అని చెప్పఁగా అతఁడు అట్లచేసి విమానారూఢుఁడై దేవలోకమునకు చనియెను

(౪) య॥ వత్సబాలకుని (లేక) వత్సవంతుని పెంపుడుకొడుకు వసుదేవుని కొడుకు

(౫) [illegible]మిత్రునికి సామాంతరము

(౬) జరాసంధుని మిత్రుఁడు నా॥ హంసుఁడు చూ॥ డిచికుఁడు

కౌసల్య (౧) దశరథుని జ్యేష్ఠభార్య శ్రీరాముని తల్లి

(౨) యయాతిపుత్రుఁడు అగు పూరుని భార్య

(౩) నా॥ భద్ర వసుదేవుని భార్య

క్ర

క్రతువు (౧) బ్రహ్మమానస పుత్రులలో ఒకఁడు ఇతనికి దక్షప్రజాపతి కూఁతురు అయిన సన్నతియందు అంగుష్ఠమాత్ర ప్రమాణులు అయి అఱువది వేగురు మహాతపస్సంపన్నులు అయిన వాలఖిల్యమహర్షులు పుట్టిరి

(౨) ఉల్ముకుని కొడుకు అంగుని తమ్ముఁడు

క్రిమి అ॥ ఉశీనరుని నాలవకొడుకు

క్రిమిలాపురము ఒకానొక పట్టణము క్రిమి అను వానిచే నిర్మింపఁబడినందున దీనికి ఈ పేరు కలిగెను

క్రీడి, చూ॥ అర్జునుఁడు కిరీటిశబ్దవైకృతము

క్రోధవశ దక్షప్రజాపతి పుత్రికలలో ఒకతె కశ్యపునిభార్య

క్రోష్టువు యదుపుత్రులలో రెండవవాఁడు వృజినవంతుని తండ్రి

క్రౌంచుఁడు మైనాకుని కొడుకు ఈపర్వతమును కుమారస్వామి ఛేదించి క్రౌంచదారణుఁడు అను పేరు వడసెను

క్ష

క్షత్రధర్ముఁడు ఒకానొకరాజు పురూరవుని కొడుకైన ఆయువుయొక్క రెండవకొడుకు అగు క్షత్రవృద్ధుని వంశమునందు పుట్టినవాఁడు

క్షత్రవృద్ధుఁడు పురూరవుని రెండవకొడుకు నహుషుని తమ్ముఁడు

క్షత్రోపేక్షుఁడు య॥ అక్రూరునితమ్ముఁడు

క్షమ దక్షప్రజాపతి కూఁతురు పులహుని భార్య

క్షితిధరము నా॥ శ్రీశైలము ఇది కృష్ణానది పుట్టుచోటికి సమీపమునందు ఉండును. దీని ఉనికితావు మహారణ్యము

క్షుపుఁడు మొదటి ఖనిత్రుని కొడుకు

క్షేత్రపాలుఁడు నా॥ భైరవుఁడు ఇతఁడు దిగంబరుఁడు

క్షేమకుఁడు అభిమన్యుని వంశపురాజులలో కడపటిరాజు ఇతనితో భరతవంశము ముగిసెను

క్షేముఁడు శా॥ సునీతునికొడుకు సుకేతుని తండ్రి

క్షేమ్యుఁడు పు॥ ఉగ్రాయుధునికొడుకు.

ఖ.

ఖగముఖుఁడు సహస్రపాదుని సహాధ్యాయుఁడు ఇతఁడు సహస్రపాదుని డుండుభము కమ్ము అని శపించెను.

ఖగేంద్రుఁడు పక్షులకెల్లను రాజు చూ॥ గరుడుఁడు

ఖట్వాంగుఁడు ఇ॥ విశ్వసహుని కొడుకు దీర్ఘబాహువు తండ్రి ఇతఁడు ఒకప్పుడు

దేవాసురుల యుద్ధమునందు దేవతలకు స
హాయముచేయఁగా వారు సంతసిల్లి వర
ము వేడుము అనిరి అపుడు ఇతఁడు
తనజీవితకాలము పరిమితిని తెలియఁ గోరెను
అంతటవారు ఇఁకను ఒక ముహూర్తకా
లము ఉన్నది అని తెలిపిరి అదితెలిసి
అంతలో తనకు మోక్షము కలుగుటకు
కావలసినదాని సాధించెను

ఖనిత్రుఁడు (౧) ప్రజాని కొడుకు క్షుపుని
తండ్రి వివింశుని తాత ఈతనితమ్ములు
ఇతని నిర్మూలము కావింప దుర్మంత్రమున
ఒక హోమము ఒనర్పఁగా ఆహోమకుం
డమునందు ఒక కృత్తి పుట్టెను దానిని ఖని
త్రుని చంపుము అని పంపఁగా అది అగణ్య
పుణ్యగణములచేత చుట్టఁబడి ఉండిన ఖని
త్రుని డాయవెఱచి మరలివచ్చి తన్ను పు
ట్టించినవారినే చంపెను

(౨) మొదటి ఖనిత్రుని వంశస్థుఁ
డు ఐన వివింశుని కొడుకు ఈతఁడు పుత్ర
సంతానము అపేక్షించి గోమతి అను పుణ్య
నదీ తటము చేరి అందు దేవేంద్రుని కూర్చి
తపము చేసిన అతఁడు ప్రత్యక్షము అయి
పుత్రుఁడు కలుగునట్లు వరము ఒసఁగెను
ఆపుత్రుఁడు బలాశ్వుఁడు అని కరంధముఁ
డు అని చెప్పఁబడును

ఖరుఁడు. రా॥ విశ్రవసునకు రాకయందు
పుట్టిన కొడుకులలో జ్యేష్ఠుఁడు జనస్థాన
మండలిసేనకు అధిపతి రామునిచేత చంపఁ
బడెను ఇతనితమ్ములు దూషణుఁడు త్రిశి
రుఁడు

ఖసృముఁడు ద॥ విప్రచిత్తి కొడుకు

ఖా

ఖాండవము ఇంద్రునివనము అగ్నిదేవుఁడు
ప్రార్థింపఁగా కృష్ణార్జునులు దీనిని అతనికి
ఆహారముగ ఇచ్చిరి (చూ॥ శ్వేతకి) ఇది
ఉండినచోట ఇంద్రప్రస్థపురము కట్టఁబడె
ను కనుక దానికి ఖాండవప్రస్థము అని
యు ఒకపేరు కలదు

ఖాండిక్యుఁడు నిమి వంశోత్పన్నుఁడైన (ధర్మ
ధ్వజు) జనకమహారాజుయొక్క పౌత్రుఁడు
మితధ్వజుని పుత్రుఁడు ఈతఁడు తన
పినతండ్రి అగు కృతధ్వజుని పుత్రుఁడు ఐన
కేశిధ్వజునితో విరోధించి రాజ్యభ్రష్టుఁడై
అడవికి చనెను అంత కొంతకాలమునకు
వెనుక కేశిధ్వజుఁడు తనయాగ పశువు పులి
చేత చంపఁబడఁగా యాగ పరిసమాప్తి చే
యువిధము తెలియక ఖాండిక్యుని చెంతకు
వచ్చి ప్రాయశ్చిత్త విధిని ఎఱిఁగి దానికి
బదులు అతనికి బ్రహ్మజ్ఞానము బోధించెను
అంతట ఈఖాండిక్యుఁడు గోవిందుని యం
దు వదలనిభక్తి కలవాఁడై ముక్తిని పొందెను

ఖ్యాతి (౧) దక్షప్రజాపతి కూఁతురు భృ
గువుయొక్క భార్య ఈమెకు ధాత వి
ధాత అని ఇరువురు కొడుకులును, లక్ష్మి
అను కూఁతురును కలిగిరి

(౨) ఉల్ముకుని కొడుకు అంగుని
తమ్ముఁడు

గ

గంగ ఒకానొక నది హిమవంతమునందు
పుట్టినందున దీనిని హిమవంతుని కూఁతురు
అందురు ఇది దేవలోకమునందుండి భగీ
రథుని ప్రయత్నమున భూలోకమునకు వ
చ్చెను భగీరథుఁడు, తన ముత్తాతలు అగు
సగరపుత్రులు కపిల మహామునియొక్క
కోపాగ్నిచేత నీఱుకాఁగా, వారికి సద్గతి
కలిగింప తలఁచి గంగను కూర్చి తపస్సు చేసి
భూలోకమునకు దిగివచ్చునట్లు ప్రార్థించె
ను. అప్పుడు ఆమహానది తాను భూలోక
మునకు వచ్చునెడ తనప్రవాహవేగమును

ధరింపఁ గలవారిని ఒకరిని ఏర్పఱచుకొనిన పక్షమున, తాను వచ్చునట్లు ఒప్పుకొనెను అంతట భగీరథుఁడు రుద్రునిఁగూర్చి తపము ఆచరించి అతని అనుగ్రహము పడసి, గంగాప్రవాహమును వహింప ప్రార్థించెను అపుడు గంగ మిక్కిలి అట్టహాసముతో భూమికి దిగి రాసాగెను అది రుద్రుఁడు చూచి గంగను తనప్రక్కకు ఆకర్షించి జటాజూటమునందు నిలిపి పిదప కొంత కాలమునకు భగీరథుని ప్రార్థనచే తనశిరస్సునుండి ఏడుబిందువులను భూమిమీఁద వదలెను అది కారణముగ రుద్రుఁడు మందాకినీమౌళి అనఁబడును ఆబిందువులు పడిన చోటు బిందుసరస్సు అనియు ఆబిందుసరస్సునుండి వెడలి గంగ ప్రవహించును అనియు చెప్పుదురు అట్లు వెడలి ఆగంగ జహ్నుమహాముని యజ్ఞశాలయందు ప్రవేశింపఁగా అతఁడు కోపగించి దానిని పానముచేసి, పిమ్మట భగీరథుఁడు ప్రార్థింపఁగా ప్రసన్నుఁడై తన చెవినుండి వెడల విడిచెను ఇందువలన గంగకు జాహ్నవి అనుపేరు కలిగెను. మఱియు ఈనది భగీరథునివెంట పాతాళమునకు పోయెను కనుక దీనిని త్రిజగత్కల్యాణి త్రిపథగ అని అందురు త్రివిక్రమావతారమున విష్ణువు భూమియందు ఒకపాదము ఉంచి రెండవపాదముచే మీఁది లోకమును కప్పినప్పుడు బ్రహ్మాండము పగిలి ఆకాశగంగ ఆయన పాదము గుండ క్రిందికి ప్రవహించినందున దీనికి విష్ణుపది అను పేరు కలిగెను ఊర్ధ్వలోకములయందు వ్యాపింప చేసిన త్రివిక్రమదేవుని పాదమును బ్రహ్మ తనకమండలు జలముచే కడుగఁగా ఆజలముప్రవహించి ఈనది ఏర్పడెను అనియు అది కారణముగ దీనికి విష్ణుపది అను పేరు కలిగెను అనియు కొందఱు చెప్పుదురు

గంగాద్వారము చూ॥ నా॥ హరిద్వారము

గండకి ఒకానొకనది ఇది మగధదేశము గుండ ప్రవహించి గంగలో సంగమము అవును

గంధమాదనము ఒకకొండ ఇది ఇపుడు గాండ్వానా అనఁబడుదేశమందు ఉండును

గంధమాదనుఁడు (౧) ఒకవానరుఁడు వీఁడు సుగ్రీవుని సేనయందు ఒకఁడు కుబేరుని వలన పుట్టినవాఁడు

(౨) య॥ అక్రూరుని తమ్ములలో ఒకఁడు

గంధర్వులు దేవతలలో ఒకతెగవారు హాహా హూహూ ప్రభృతులు కశ్యపునికి ప్రాధయందు పుట్టినవారు

గందవతి (౧) వాయువుయొక్క రాజధాని

(౨) వ్యాసునితల్లి అగు సత్యవతికి నామాంతరము

గజకర్ణుఁడు ఒకయక్షుఁడు

గజాస్యుఁడు వినాయకునికి నామము దక్షాధ్వర ధ్వంసమప్పుడు వీరభద్రునిచే ఈతని తల నఱకఁబడెను అపుడు సర్వకార్యముల విఘ్నములను చెఱచునట్టి ఇతనిని బ్రతికింపుము అని దేవతలు శివుని ప్రార్థింపఁగా శివుఁడు ఏజంతువు ఉత్తరపుతలాఁపిగా పండుకొని ఉండునో దానితల నఱకితెచ్చి ఈమొండెముతో అతికించినయెడ ఇతఁడు జీవించును అని చెప్పెను అదితెలిసి ఎల్ల జంతువులును వెఱచి ఉత్తరపుతట్టు తలపెట్టుకొని శయనింపక ఉండెను ఏనుఁగుమాత్రము మదాతిశయముచేత ఒళ్లెఱుఁగక ఉత్తరపుతలాఁపిగా పండుకొని ఉండెను అది చూచి దేవతలు దానితల నఱకి తెచ్చి మొండెముతో అతికింప వినాయకుఁడు బ్రతికెను కనుక ఇతనికి ఈరూపమును నామమును కలిగెను.

గజుఁడు ఒకదానవుఁడు వీఁడు తారక యుద్ధమున రుద్రునిచే చంపఁబడెను వీని చర్మమును రుద్రుఁడు ధరించి ఉండునుగాన రుద్రునికి గజచర్మధారి అని పేరు కలిగెను

గణపట్టి కాత్యాయనునిచే రచింపఁబడిన ఒక నిఘంటువు ఇందు పదములు వేఱువేఱ గణములుగ ఏర్పఱచి లింగ నిర్ణయము చేయఁబడి ఉండును

గణపతిదేవుఁడు ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు మిక్కిలి ప్రామాణికుఁడు శివయోగసారము అనునొక వేదాంత గ్రంథమును రచియించెను అందు అపూర్వములు అయిన దేశ్యపదములు అనేకములు ఉన్నవి

గణేశుఁడు వినాయకుఁడు

గదుఁడు య॥ బలరాముని భ్రాత రోహిణియందు వసుదేవునికి పుట్టిన కొడుకు

గయ. కాశియొద్ద ఉండెడు ఒక పుణ్యక్షేత్రము ఇందు అక్షయవటము అని ఒకమఱ్ఱిమ్రాను కలదు దానిక్రింద తీర్థ శ్రాద్ధము చేసిన మహావిశేషము అందురు

గయుఁడు (౧) ఉల్ముకుని కొడుకు అంగుని తమ్ముఁడు

(౨) ఒకచక్రవర్తి ప్రియవ్రతుని వంశస్థుఁడు అయిన నక్తుని కొడుకు ఇతఁడు ఏనూఱు అశ్వమేధయాగములు చేసి అసంఖ్యేయులయిన ఋత్విజులను సభ్యులను పూజించి సువర్ణమయ గోదానములు అనేకములు ఇచ్చి అక్షయములు అగు ఇంద్రలోక సుఖములను పడసెను

(3) అమూర్తరజునికొడుకు ఇతఁడు అనేకయజ్ఞములు కావించి రాజర్షి అయ్యెను ఈతని యజ్ఞవాటమే గయ అనుపుణ్యక్షేత్రము

గరుటామంతుఁడు. } గరుత్మంతుఁడు
గరుటాలమంతుఁడు }

గరుడపంచమి శ్రావణ శుక్లపంచమి ఇది సుమంగలులకు ఒకవ్రతదినము

గరుడుఁడు నా॥ తార్క్ష్యుఁడు కశ్యపప్రజాపతికి వినతవలన పుట్టిన కొమారుఁడు ఇతని అన్న అనూరుఁడు

ఇతఁడు తనతల్లి అయిన వినతయొక్క దాసీత్వమును మాన్పుటకై కద్రువయొక్క పుత్రులు కోరినప్రకారము దేవేంద్రుని గెలిచి అమృతము తెచ్చి ఇచ్చెను అట్లు తేఁబోవు సమయమున గరుడుఁడు తనకు లావుగలుగ తగిన ఆహారమును ఉపదేశింపుము అని తల్లిని వేఁడి ఆమె సముద్ర మధ్యమునను ఉండి అప్పుడప్పుడు ప్రజలకు అపకారము చేయుచు ఉండెడు పుళిందులను భక్షింపుము అని చెప్పఁగా అతఁడు అట్లు చేసి అది చాలక మార్గమునందు తండ్రిని చూచి మఱియొక ఆహారముచూపుము అని అడుగఁగా ఆతఁడు విభావసుఁడు సుప్రతీకుఁడు అనునిద్దఱు అన్నదమ్ములు పిత్రద్రవ్యమును పంచుకొనుటకై పోరాడి ఒకరిని ఒకరు శపించుకొని ఆఱుయోజనముల పొడవును పన్నెండు యోజనముల నిడుపును కల గజమును, మూఁడుయోజనముల లావును పది యోజనముల మండలమును కలిగిన కచ్ఛపమును అయి ఉన్నారు, వారిని కొని భుజించి పొమ్ము అనెను అంతట ఇతఁడు ఆగజ కచ్ఛపములు ఉన్నచోటికి పోయి వాని రెంటిని తన్నుకొనిపోవుచు మార్గమందు ఒక గొప్పవృక్షశాఖయందు నిలువ పోవ అది ఆధారమునకు తాళక విఱిగెను. అప్పుడు వాలఖిల్యమహామునులు ఆశాఖయందు వ్రేలుచు తపస్సుచేయుచు ఉండిరి కనుక వారికి విపత్తు కలుగును అను భీతిచే ఆశాఖను క్రింద పడనీయక ముక్కున కఱచి పట్టుకొని తండ్రియొద్దకు పోయెను. అప్పుడు

ఆయన ఇతని అభిప్రాయమును ఎఱిఁగి వాలఖిల్యమునులను శాఖయందు ఉండి దిగుఁడు అని ప్రార్థించి వారు విడిచిపోఁగా ఆశాఖను హిమవంతమునొద్ద నిష్పురుష నగమునందు పాఱవైచును అని గరుడునికి చెప్పెను గరుత్మంతుఁడు అట్లేచేసి గజకచ్ఛపములను భక్షించి చనియెను ఇతఁడు పక్షీంద్రుఁడు

గరుత్మంతుఁడు చూ॥ గరుడుఁడు

గర్గుఁడు (౧) యాదవుల పురోహితుఁడు వసుదేవుని పంపున నందునియింట బలరామకృష్ణులకు నామకరణాది సంస్కారములను కావించినవాఁడు

(౨) పు॥ హుతమన్యుని (లేక భుమన్యుని) కొడుకు శినితండ్రి

గవాక్షుఁడు సుగ్రీవుని సేనయందలి ఒకవానరుఁడు

గా

గాండివము అర్జునునిధనుస్సు దీనిని అగ్నిదేవుఁడు ఖాండవ వనదహనమప్పుడు అర్జునునకు ఇచ్చెను

గాంధారము గాంధారునిచే ఏలఁబడిన దేశము ఇది ఆర్యావర్తమునకు పశ్చిమమున సింధునదీ సమీపమున ఉండును

గాంధార ధృతరాష్ట్రునిభార్య గాంధారదేశపురాజయిన సుబలుని కూఁతురు. పరమపతివ్రత పెనిమిటి అంధుఁడు ఐనందున తానును పరపురుషదర్శనము చేయఁ గూడదు అను నియమముచే ఎప్పుడును కన్నుల గంత కట్టుకొని ఉండును ఈమెకొడుకులు దుర్యోధనాదులు అందు పెద్దవాఁడు అగు దుర్యోధనుఁడు యుద్ధమునకు పోవునపుడు జయము కలుగ వరమువేఁడఁగా 'యతో ధర్మస్తతోజయః" అనిచెప్పెను ఈమె మతి అను దేవతాంశమున జనించినది

గాంధారుఁడు యయాతికొడుకు అగు ద్రుహ్యునియొక్క పౌత్రునికి పౌత్రుఁడు ఇతనిపేర గాంధారము అని ఒకదేశము ప్రసిద్ధి కాంచెను ఆకులమునందు పుట్టినవారు తురగారోహణ కుశలులును విక్రమాదిగుణములచే ప్రసిద్ధులును అయిన వారు

గాధి కుశాంబుని కొడుకు విశ్వామిత్రుని తండ్రి శ్రీమద్వాల్మీకి రామాయణమున ఇతఁడు కుశనాభుని కొడుకు అని చెప్పి ఉన్నది

గారుడము ఒకపురాణము ఇది గరుడోద్భవ బ్రహ్మాండ విషయాదులను గూర్చి చెప్పను దీనిగ్రంథసంఖ్య ౧౯౦౦౦

గార్గ్యుఁడు పు॥ శినికొడుకు బాష్కలుని శిష్యుఁడు ఋగ్వేదాధ్యాపకుఁడు ఈతని వంశస్థులు బ్రాహ్మణులు అయిరి

గాలవుఁడు (౧) కువలయాశ్వునికి అశ్వమును ఇచ్చిన ఒకఋషి

(౨) శుక్లయజుర్వేదాధ్యాపకుఁడుఐన ఒక ఋషి ఇతనిని, గురువు ఐన విశ్వామిత్రుఁడు ధవళవర్ణములు అయి ఒక్కొకకర్ణము నీలమైన ఉత్తమాశ్వములను ఎనమన్నూటిని తనకు గురుదక్షిణగా తెచ్చి ఇమ్ము అనిన ఆగుఱ్ఱములను ఎందును పడయనేరక తనబాలసఖుఁడు ఐన గరుడుని వెంటబెట్టుకొని యయాతిదగ్గఱకు పోయి అతని పుత్రిక అగు మాధవి అను కన్యను పడసి ఆమెసహాయమున అయోధ్యాధిపతి అగు ఇక్ష్వాకు మహారాజు నొద్దను భోజపురినాథుఁడు అగు శిబియొద్దను కాశిరాజు అగు దివోదాసునియొద్దను ఇన్నూటేసి హయములను పడసి ఆకన్యను ఆఱు నూఱుగుఱ్ఱములను విశ్వామిత్రునకు ఇచ్చి అతనిని తృప్తి పొందించెను

గి

గిరివ్రజము ఒకపట్టణము మగధదేశముయొక్క రాజధాని దీనిచుట్టును కోటకట్టినట్టు కొండలు ఉండుటచే దీనికి ఈపేరు కలిగెను ఈనామమున మఱియొక పట్టణము కలదు అది కేకయదేశమునకు రాజధాని ఇందు మొదటిది కుశుని నాలవ కొడుకు ఐన వసువు కట్టినది అది ధర్మారణ్యమునకు సమీపమున మగధదేశమున ఉండును

గు

గుండవిభునారసింహుఁడు ఆంధ్రదేశమున ఒకసామంతరాజు ఇతని తండ్రి గుండవిభుఁడు తల్లి మల్లాంబ ఈతనికి జైమిని భారతము అంకితము ఒనర్పఁబడెను.

గుజరాతి / **గుజ్జరాతి** / **గుజ్జరి** } ఘూర్జరదేశము ఇది పూర్వము అనర్తదేశము అనఁబడును

గుణాఢ్యుఁడు రుద్రునిశాపముచే భూలోకమున పుట్టిన మాల్యవంతుఁడు

గుప్తులు కొందఱు సామంతరాజులు ఆంధ్రభృత్యులకాలమున మగధరాజ్యము అనేక భాగములు అయ్యెను అందు ప్రయాగవఱకు కల గంగ గట్టు భూమిని వీరు ఏలిరి

గురుఁడు (౧) పు॥ నా॥ రుచిరథుఁడు సంకృతి కొడుకు

(౨) బృహస్పతి

గురువరాజు ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు చంద్రరేఖాపరిణయమును రచించెను

గుహుఁడు (౧) నా॥ కుమారస్వామి

(౨) శృంగిబేరపురమునకు ప్రభువు అగు ఒక కిరాతరాజు రామునికి భక్తుఁడు.

గుహ్యకులు కుబేరుని నవనిధులను పాలించువారు (తెలుఁగుగా కుచ్ఛితము పలుకువారు అనిశబ్దార్థము) వీరు మాణిభద్రాదులు

గృ

గృహపతి ఒక అగ్ని ఇతఁడు ఇంద్రాదిదేవతలకు హవ్యమును మోచికొనిపోయి ఇచ్చును కనుక ఇతనికి హవ్యవాహనుఁడు అనునామమును కలదు ఒకప్పుడు ఇతఁడు హవ్యములను మోవఁజాలక సముద్రమునందు డాఁగి ఉండఁగా అందలి మత్స్యములు ఇతఁడు ఉండుతావు దేవతలకు చెప్పెను అందువల్ల మత్స్యములు జనులకు ఆహారము అగునట్లు అతఁడు శపించెను'

గాం

గాంతి కుంతి

గో

గోకర్ణము కేరళదేశమునందు ఉండు ఒక గొప్ప శివక్షేత్రము రావణుఁడు తపస్సు చేసి బ్రహ్మచే వరముపడసిన చోటు.

గోకులము యమునానదీతీరమున బృందావనముదగ్గఱ ఉండు గొల్లపల్లె కృష్ణుఁడు ఇచట పెరిగెను దీనినే వ్రేపల్లె అందురు

గోతముఁడు ఒకానొకముని ఈతని కొడుకు అగు శాక్యబుద్ధని గౌతముఁడు అని చెప్పుదురు

గోత్రములు ఇవి అనేకములు అందు కొన్ని శిష్యపరంపరను కొన్ని పుత్త్రపరంపరను తెలియ చేయును వీనిని ఇన్ని అని లెక్కపెట్టి చెప్పుట అసాధ్యము అయినను ఇందు ముఖ్యమైనవి ఏఁబది అవి కాశ్యప భారద్వాజ హారిత కౌండిన్య కౌశిక వసిష్ఠ గౌతమ గార్గేయ శ్రీవత్స ఆత్రేయ ముద్గల శఠమర్షణాదులు. వానిలో ప్రతిదానియందును అంతర్భాగములు అనేకములు కలవు. మఱియును అవి ఏకార్షేయములు ద్వ్యార్షేయములు త్ర్యార్షేయములు పంచార్షే

యములను అయి ఉండును అనఁగా ప్రవర చెప్పునపుడు కొందఱు ఒక ఋషిని కొందఱు ఇద్దఱు ఋషులను కొందఱు ముగ్గురు ఋషులను కొందఱు అయిదుగురు ఋషులను చెప్పిచెప్పుదురు అని అర్థము

గోపతి అంగిరసుని వంశస్థుఁడు అగు ఒక అగ్ని

గోపరాష్ట్రము కొంకణదేశపు దక్షిణభాగము

గోభానుఁడు యయాతి పుత్రుఁడు అగు తుర్వసుని పౌత్రుఁడు

గోమతి ఒకనది ఇది హిమవత్పర్వతమునందు ఉత్పత్తి అయి కోసలదేశము గుండ ప్రవహించి గంగలో సంగమము అగును

గోముఖుఁడు శాకల్యుని శిష్యుఁడు

గోవర్ధనము మధురాపురము సమీపమున ఉండు ఒక కొండ కృష్ణుఁడు ఇంద్రయాగము చేయుచు ఉన్న గోపాలురకు దానివలన ఫలములేదు అని బోధించి ఇంద్రుఁడు అందులకు మిగుల అలిగి వారికి ఉపద్రవము కలుగునటుల శిలావర్షము కురిపింపఁగా తాను ఆపర్వతమును ఎత్తి గొడుగుగా పట్టి దానిక్రింద అచటి గోవులను గోపాలురను నిలిపి రక్షించెను పిదప ఇంద్రుఁడు కృష్ణుని శక్తి ఎఱిఁగి ఆతనితో బద్ధసఖ్యుఁడై అతనిని గోవులకు అధిపతినిగా చేసి పోయెను అందువలన కృష్ణునకు గోవిందుఁడు అనుపేరు కలిగెను

గోవింద భగవత్పాదాచార్యులు శ్రీమచ్ఛంకరాచార్యులవారి గురువు గౌడపాదాచార్యుల శిష్యులు

గోవిందుఁడు నా॥ కృష్ణుఁడు చూ॥ గోవర్ధనము

గోశకుఁడు శాకల్యుని శిష్యుఁడు

గౌ

గౌడపాదాచార్యులు శ్రీశుకుల శిష్యుఁడు యతి గోవిందభగవత్పాదులకు గురువు ఈయన ఉత్తరగీతకు భాష్యము వ్రాసెను

గౌడపురి నా॥ లక్ష్మణవతి వంగదేశమందలి ఒక ముఖ్యపట్టణము ఇచట ముందు జహ్నుమహర్షియొక్క ఆశ్రమము ఉండినట్లు చెప్పుదురు ఇందు ఉండు బ్రాహ్మణులు గౌడులు అనఁబడుదురు వీరు అభిమన్యుని పుత్రుఁడు అగు పరీక్షిత్తుయొక్క కాలమున కురు కోసల దేశములనుండి వచ్చిరి

గౌడము వంగదేశము ఈదేశస్థులు పంచగౌడులలో ఒక్కరు

గౌతమాశ్రమము. ఇది విశాలపురినుండి మిథిలాపురమునకు పోవు మార్గమున ఉండును దీనికి సమీపమున నిమిచే నిర్మింపఁబడిన జయంతపురము అను ఒకపట్టణము కలదు.

గౌతమి. గోదావరి.

గౌతముఁడు (౧) శతానందుని తండ్రి కృపాచార్యుల పితామహుఁడు
(౨) కణాదునికి నామాంతరము.
(౩) శాక్యబుద్ధుఁడు

గౌతమునిగోవు రాజమహేంద్రపురము దగ్గఱ గోదావరినదికి దక్షిణపు ఒడ్డున ఉండు కోవూరిక్షేత్రవాసి అగు గౌతముఁడు తపము ఆచరించుచు ఉండఁగా ద్వాదశవర్షక్షామము ఒకటి సంభవించెను. అప్పుడు అక్కడ ఉండిన ఋషులు అందఱును అతని చెంతకు వచ్చిరి అతఁడు వారిని ఆదరించి ప్రతిదినమును తాను అనుష్ఠానమునకు కూర్చుండఁ బోవునపుడు పిడికెఁడు వడ్లు కొని పోయి గోదావరి యిసుకలో మడిచేసి చల్లివచ్చిన ఆవడ్లు అతని తపోమహిమచే అప్పుడె మొలచి పైరై ఆయన అనుష్ఠానము

నైజవేర్చుకొను నంతలో పండి సిద్ధము అగును అంతట ఆధాన్యమును తెచ్చి తనయొద్దకు వచ్చియుండు ఋషులకు అందఱకు భోజనము జరగించును ఇట్లు పండ్రెండు ఏండ్లును కడపి క్షామము తీఱఁగానే ఆ ఋషులు అందఱు తమ తమ నివాసములకు పోవుచు గౌతముని తమవెంట రమ్ము అని వేఁడిరి అందులకు అతఁడు ఒప్పకపోఁగా వారు ఒక మాయాగోవును సృష్టిచేసి అతఁడు నిత్యము వేసికొను వరిపైరును మేసి పోవునట్లు చేసిరి అప్పుడు గౌతముఁడు ఒక దర్భకఱ్ఱతో దానిని కొట్టి అదలింపఁగా అంతమాత్ర మున నే ఆ మాయాగోవు తనదూడతో కూడ పడి చచ్చెను అంతట ఆఋషులు గౌతముఁడు గోహత్య చేసెను అని నిందించి అతనిని చాంద్రాయణవ్రతము ఆచరింపుము అని విధించి చనిరి కనుక ఎవరేని అదలించిన మాత్రమున మిక్కిలి బాధింపఁబడిన వారి వలె అభినయించిరేని "అబ్బా గౌతముని గోవురా ఇది" అని అందురు

గౌరముఖుఁడు. రు॥ శమీకుని శిష్యుఁడు.

గౌరి (౧) పార్వతి.

(౨) వరుణుని భార్య

గౌరీగంగ. కైలాసపర్వతమునందలి ఒక నది

గౌళులు చూ॥ పంచగౌళులు

గ్ర

గ్రసనుఁడు. తారక యుద్ధమున విష్ణువుచే చంపఁబడిన రాక్షసుఁడు

గ్రామదేవత. గంగమ్మలోనగు స్త్రీదేవత ఒక్కొక్క విశేషమును పట్టి పరాశక్తిరూపమైన దేవిని ఒక్కొక నామముతో అక్కడక్కడ పూజింతురు. అందులకు కారణములు ఆయాయి స్థలపురాణముల వల్లను ఇతిహ్యాములవల్లను ఎఱుఁగఁదగి ఉండును.

ఘ

ఘంటాకర్ణుఁడు వీఁడు పిశాచ నాయకుఁడు అగు కుబేర కింకరుఁడు శ్రీకృష్ణుఁడు ఒకప్పుడు బదరీవనమునందు సమాధియోగమున ఉండఁగా వీఁడు చూచి సంభాషించి నియమము అనుష్ఠించి తన పిశాచదేహమును వదలి పుణ్యలోకమునకు పోయెను

ఘటోత్కచుఁడు భీమసేనునికి హిడింబ వలన పుట్టిన కొడుకు భారతయుద్ధమునందు ఒక్కరేయి ఒక అక్షౌహిణిదండును చంపి, కడపట అర్జునుని చంపవలెను అని కర్ణుఁడు ఇంద్రునివలన కైకొనిన శక్తిచే చంపఁబడెను

ఘట్టుప్రభువు. ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు కుచేలోపాఖ్యానము సురాభాండేశ్వరము అను గ్రంథములను రచించెను

ఘుర్మ్యుఁడు. గాంధారుని పుత్రుఁడు

ఘూ

ఘూర్జరము ఒకానొకదేశము ఇది పశ్చిమసముద్రతీరమందు ఉండును దీనినేగుజరాతి అందురు

ఘూర్జరులు ఘూర్జర దేశస్థులు పంచద్రావిళ్లలో ఒక్కరు

ఘృ

ఘృతాచి. ఒక అప్సరస.

ఘో

ఘోషమణి నకులుని శంఖము

చ

చండకౌశికుఁడు. ఒకానొకముని గౌతమవంశస్థుఁడు మగధదేశపు రాజు అగు బృహద్రథుఁడు ఇతని అనుగ్రహము వలన

ఒకమామిడిపండును పడసి దానిచే జరాసంధుఁడు అను కొమారుని పడసెను

చండముండులు ర॥ శుంభనిశుంభులభృత్యులు చూ॥ కౌశికీదేవి

చండామార్కుఁడు శుక్రుని పుత్రుఁడు దైత్యులకు పురోహితుఁడు (చండుఁడు మార్కుఁడు అని రెండునామములుగా కొందఱు చెప్పుదురు)

చండికేశ్వరుఁడు / చండుఁడు } ఒకబ్రాహ్మణ చిన్నవాఁడు ఇతఁడు ఈశ్వరునియందు అతిభక్తి కలిగి తదేకధ్యానమున పూజచేయువేళ తండ్రి దానికిభంగము చేయ రాఁగా ధ్యానపరత్వమున అతనిని ఎఱుఁగక కాళ్లు విఱుగ కొట్టెను అపుడు ఈశ్వరుఁడు ప్రత్యక్షమై పితాపుత్రులకు ఇరువురకును మోక్షము ఇచ్చెను అనిప్రసిద్ధి

చందన అంగదేశముగుండ ప్రవహించు ఒక నది

చంద్రకేతుఁడు శ్రీరాముల తమ్ముఁడు అగు లక్ష్మణుని రెండవ కొడుకు

చంద్రగిరి నరస భూపాలుని రాజధాని

చంద్రగుప్తుఁడు నందులకు అనంతరము మగధ దేశమునకు రాజులు అయిన మౌర్య్యులకు మూల పురుషుఁడు ఇతని తల్లి మురా · ఆమె పేర ఈవంశస్థులు మౌర్య్యులు అనఁబడిరి ఇతఁడు క్రీ॥ శ॥ మున్నూఱు సంవత్సరములకు ముందు రాజ్యము చేసినట్లు తెలియఁబడుచు ఉన్నది

చంద్రభాగ సింధునదికి ఉపనది

చంద్రమతి హరిశ్చంద్రుని భార్య ఈమె మహాపతివ్రత. తనభర్తయొక్క సత్యసంధత నిలుపుటకై తాను దాసిగా అమ్ముడుపోవుటకాక ప్రాణత్యాగమునకును ఒడఁబడెను

చంద్రరేఖ ఒక అప్సరస

చంద్రలోకము స్వర్గమునందు పితరులు ఉండులోకము దీనిని పితృలోకమనియు చెప్పుదురు

చంద్రవక్త్రుఁడు నా॥ చంద్రకేతుఁడు

చంద్రశర్మ విష్ణుశర్మకొడుకు విక్రమార్కునితండ్రి ఇతఁడు బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్య శూద్ర జాతులు నాలుగింటను నలుగురు కన్యకలను పెండ్లాడి బ్రాహ్మణ స్త్రీయందు వరరుచిని క్షత్రియస్త్రీయందు విక్రమార్కుని వైశ్య స్త్రీయందు భట్టిని శూద్ర స్త్రీయందు భర్తృహరిని కొమారులుగా కనియెను అందు భట్టి విక్రమార్కునకు మంత్రి అయ్యెను

చంద్రాలోకము ఒక అలంకార శాస్త్రము ఇది కాళిదాసకృతము

చంద్రాశ్వుఁడు నా॥ దండాశ్వుఁడు.

చంద్రుఁడు. (౧) ఒక గ్రహము. అత్రి కొడుకు తల్లి అనసూయ ఇతఁడు నక్షత్రములకు బ్రాహ్మణులకు ఓషధులకు యజ్ఞములకు తపస్సుకు అధిపతి ఈతనికి దక్షప్రజాపతి కొమార్తెలు అగు అశ్విన్యాదులు ఇరువదియేడుగురు భార్యలు అయిరి అందు రోహిణి ప్రియభార్య వీరినేనక్షత్రములు అందురు. చంద్రునికి బృహస్పతి భార్య అగు తారయందు బుధుఁడు పుట్టెను ఇందుఁడు సోముఁడు ఇత్యాదులు చంద్రునకు నామాంతరములు చంద్రుఁడు సముద్రమథనమప్పుడు పాలసముద్రమునందు పుట్టెను అనియు పురాణములు చెప్పుచున్నవి (ఇది కల్పభేదమువలన కలిగినది అని కొందఱు చెప్పెదరు) మఱియు ఇతనియందు కుందేలు ఉన్నది అనియును జింక ఉన్నది అనియును కావ్యములయందు వర్ణింపఁబడుటచేత ఇత

నికి శశాంకుఁడు మృగాంకుఁడు అను నామములును కలవు అమృతకిరణుఁడు అగుటచే ఇతని కిరణములను దేవతలు పానము చేయుదురు కనుక విధుఁడు అనియు అనఁబడును అందఱు భార్యలందును సమముగా ప్రవర్తింపక రోహిణియందుమాత్రము ప్రీతి గలవాఁడైనందున దక్షుఁడు ఇతనికి క్షయ రోగము కలుగుఁగాక అని శపించెను

చంపానగరము అంగదేశపురాజు అయిన చంపునిచే నిర్మింపఁబడిన పట్టణము ఇది అంగదేశమునకు రాజధానిగా ఉండెను

చంపుఁడు ఇ॥ (౧) హరితునికొడుకు సుదేవుని తండ్రి

(౨) అం॥ పృథులాక్షుని కొడుకు. చంపానగరమును నిర్మించినరాజు

చక్రవాళము లోకాలోకపర్వతము ఇది చక్రాకారముగ భూమిని చుట్టి ఉండును కనుక దీనికి ఈనామము కలిగెను

చక్రసమీరదైత్యుఁడు చూ॥ తృణావర్తుఁడు

చతురంగుఁడు అం॥ రోమపాదుని కొడుకు

చమసోద్భేదము ఒకతీర్థము

చర్మణ్వతి ఒకనది ఇది వింధ్యపర్వతమున ఉత్పత్తి అయి ఉత్తరవాహిని అగుచు యమునయందు సంగమము అవును

చక్షుర్నది గంగతో కలియు ఒక నది

చక్షుర్మనువు సర్వతేజస్సుయొక్క కొడుకు ఇతఁడు స్వాయంభువ మనువువంశస్థుఁడు తల్లి ఆకూతి భార్య నడ్వల. కొడుకులు- పురువు కుత్సుఁడు త్రితుఁడు ద్యుమ్నుఁడు సత్యవంతుఁడు ఋతుఁడు వ్రతుఁడు అగ్నిష్టోముఁడు అతిరాత్రుఁడు సుద్యుమ్నుఁడు శిబి ఉల్ముకుఁడు అనువారు పన్నిద్దఱు ఇందు కడపటికొడుకు అయిన ఉల్ముకుఁడు అంగుని తండ్రి.

చక్షువు యయాతి పౌత్రుఁడు తండ్రి అనువు

చా

చాణూరుఁడు ర॥ కంసుని భటుఁడు అగు మల్లుఁడు వీఁడు మిక్కిలి శూరుఁడు కృష్ణుఁడు వ్రేపల్లెనుండి మధురానగరమునకు వచ్చినప్పుడు కంసునిపంపున అతని ఎదిరించి మల్లయుద్ధముచేసి అతనిచేత చంపఁబడెను

చాముండేశ్వరి వింధ్యవాసిని అయిన పరాశక్తి ఈమె మైసూరికి సమీపమున ఒక కొండయందు ప్రతిష్ఠింపఁబడి ఉండును చూ॥ కౌశికీదేవి

చారణులు దేవతాభేదము

చారుపదుఁడు, చారువు } పు॥ మనస్యునికొడుకు

చార్వాకము ఒక మతము ఈమతస్థులు ఇంద్రియగోచరములు అయిన ప్రత్యక్ష విషయములు తప్ప తక్కినవానిని నమ్మరు సర్వము స్వభావసిద్ధములు అనియు దైవము లేదు అనియు వారు వాదింతురు. ఇట్టివే నాస్తిక మతములు. ఈమతమును అవలంబించువారు చైతన్యులు అనఁబడుదురు

చార్వాకుఁడు (౧) దుర్యోధనునికి మిత్రుఁడు అగు ఒకరాక్షసుఁడు వీఁడు, ధర్మరాజు కౌరవులను నాశముచేసి కృతకృత్యుఁడై పట్టాభిషేకము చేసికొను కాలమున, ఋషివేషముతో వచ్చి దానికి విఘ్నముచేయబూని ఋషులకోపదృష్టిచే నీఱై నశించెను

(౨) చార్వాకమతమును స్థాపించినవాఁడు

చాక్షుషుఁడు ఒకమనువు విశ్వకర్మ కొడుకు అని శ్రీమద్భాగవతమునందు చెప్పి ఉన్నది.

చి

చిత్రకుఁడు ఒక యాదవుఁడు వృష్ణివంశమున జనించినవాఁడు వృష్ణియొక్క రెండవకొడుకు

చిత్రకూటము ఒకానొకకొండ ఇది ఇప్పుడు బండల్కాండు అని చెప్పఁబడు దేశమునందు ఉన్నది వాల్మీకియొక్క ఆశ్రమము ఇందు ఉండెను రాముఁడు అరణ్యవాసమునకు పోవునపుడు ఇందు కొన్నిమాసములు నివసించి ఉండెను ఇది శృంగిబేరపురమునకు నిరృతిదిశయందు ఉండును

చిత్రకేతుఁడు (౧) య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడైన దేవభాగుని పెద్దకొడుకు

(౨) శూరసేనదేశపురాజు ఇతఁడు సంతానములేక ఉండి చిరకాలమునకు ఒకపుత్రుని పడసెను ఆపుత్రుఁడు (తనమాఱుతల్లులు విషముపెట్టి చంపఁగా) బాల్యముననే చచ్చినందున చిత్రకేతుఁడు, పుత్రశోకమును సహింపలేక కడు దుఃఖితుఁడై విలపించుచు ఉండెను అప్పుడు నారదుఁడును అంగిరసుఁడును వచ్చి అతనికి జ్ఞానోపదేశము చేసిపోయిరి అంతట అతఁడు తెలివిని ఒంది జ్ఞానవంతుఁడై దేహమును వదలి దేవత్వమును వహించి విద్యాధరాధిపతి అయి ఒకప్పుడు కైలాసమునకు పోయి అచ్చట పార్వతితో కూడుకొని ఉండు శివునిచూచి జగత్కర్తలు అయినవారు కూడ ఇట్లు మిథునరూపముగ ఉండుదురా అని పార్వతీదేవి వినునట్లు పలికెను అందులకు ఆమె కోపించి అతనిని రాక్షసుఁడు అగునట్లు శపించెను. అంత అతఁడు వృత్రాసురుఁడుగ పుట్టి ఇంద్రుని చేత చంపఁబడి మోక్షమును పొందెను

చిత్రగుప్తుఁడు యమునియొద్ద ఉండు గణకుఁడు ఇతఁడు మనుజులయొక్క నిత్యకృత్యములను అప్పుడప్పుడు వ్రాయుచు ఉండును కనుక వారువారు చేసిన కృత్యములను వీనిలెక్కప్రకారము విచారించి యముఁడు ఎల్లవారిని దండించుచు ఖండించుచు ఉండును

చిత్రరథుఁడు (౧) ఒకగంధర్వుఁడు చూ॥ మూడవ కౌశికుఁడు

(౨) య॥ ఛేరుశంకుని పుత్రుఁడు శశిబిందుని తండ్రి

(౩) అ॥ దివీరథుని కొడుకు

(౪) దుర్యోధనుని తమ్ముఁడు

చిత్రరేఖ (౧) బాణాసురుని మంత్రియైన కుంభాండుని కూఁతురు ఉషకు చెలికత్తె ఈమె చిత్రముల వ్రాయుటయందు మిగుల నేర్పరి కనుక ఈపేరు పొందెను

(౨) నా॥ చిత్రాదేవి

చిత్రవాహనుఁడు మణలూరుపురపు రాజు అర్జునునిభార్యయైన చిత్రాంగదయొక్క తండ్రి బభ్రువాహనుని మాతామహుఁడు

చిత్రసేనుఁడు (౧) ఒకగంధర్వుఁడు. అర్జునునికి స్నేహితుఁడు పాండవులు ద్వైతవనమున ఉండు సమయమున దుర్యోధనాదులు వారికి తమ ఐశ్వర్యముచూపి పరిహసింపదలఁచి ఘోషయాత్రనెపమున ఆవనమునకువచ్చి పాండవులు అచ్చట ఒకసరస్సుగట్టున సద్యస్కాండము అను యజ్ఞము చేయుచు ఉండఁగా దాని యావలిగట్టున గుడారములు వన్నించుచు ఉండిరి అప్పుడు చిత్రసేనుని దూతలు వచ్చి ఈసరోవరము మారాజునకు క్రీడార్థము కల్పింపఁబడినది మీరు ఇచటనిలువక తొలఁగిపొండు అనఁగా వారిమాట వినక ఈగంధర్వునిచేత తమ ఆఁడువారితో కూడపట్టుపడిరి అప్పుడు ధర్మరాజు భీమార్జున నకులసహదేవులను పంపి వారిని విడిపించెను.

(౨) దుర్యోధనుని తమ్ములలో ఒకఁడు
(౩) కర్ణుని కొడుకు వీఁడు నకులునిచేత చంపఁబడెను
(౪) నరిష్యంతునికొడుకులలో ఒకఁడు
(౫) జరాసంధుని మిత్రుఁడు చూ॥ నా॥ డిచికుఁడు

చిత్రాంగద అర్జునునిభార్య చిత్రవాహనుని కూఁతురు కొడుకు బభ్రువాహనుఁడు

చిత్రాంగదుఁడు (౧) ఒకానొక గంధర్వుఁడు
(౨) విచిత్రవీర్యుని అన్న ధృతరాష్ట్రుని పెదతండ్రి ఇతఁడు బాల్యముననే తనపేరుకల గంధర్వునిచేత చంపఁబడెను
(౩) దుర్యోధనునితమ్ములలో ఒకఁడు

చిత్రాంగి రాజరాజనరేంద్రుని భోగస్త్రీ అతి దుర్మార్గురాలు కనుక లోకులు సాధారణముగా దుష్టులైనస్త్రీలను చిత్రాంగి అనిచెప్పి నిందింతురు

చిత్రాదేవి కుబేరునిభార్య ఈమెను చిత్రరేఖ అనియు అందురు

చిత్రాయుధుఁడు ఒక గంధర్వుఁడు

చిత్రోపల. ఋక్షపర్వతమునందు ఉండి వెలువడెడు ఒకనది

చిదంబరము ఒకదివ్యక్షేత్రము. పంచలింగములలో ఒకటి అగు ఆకాశలింగము ఇచట మూర్తీభవించి ఉండును

చిన్నయసూరి, (పరవస్తు) ఒకానొక అధునికపండితుఁడు ఈయనచే రచింపఁబడిన నీతిచంద్రిక అను వచనకావ్యము ఒకటి కలదు అది ప్రాచీనకవితలమాడ్కి మిక్కిలి ప్రౌఢముగాను లక్షణములకు ముఖ్యలక్ష్యముగాను చక్కని ప్రయోగములు కలదిగాను ఉన్నది ఈయన తెనుఁగునకు ఒక వ్యాకరణము రచియించెను అది బాలవ్యాకరణము అనుపేరిచే ఇప్పటి విద్యార్థులకు మిక్కిలి ఉపకారకముగా ఉన్నది ఈయన కాలముచేసి ఇప్పటికి రమారమి పదునైదుసంవత్సరములు అయెను

చిరకారి రు॥ మేధానిధికొడుకు ఒకప్పుడు ఇతనితండ్రి తనపత్నిపై కోపించి ఆమెను చంపుము అని చెప్పఁగా ఇతఁడు ఏపనియును చిరవిచారముతో చేయును కాన ఆపనిని అప్పుడే నెఱవేర్పక కొంతసేపు యోచించుచు ఉండెను. ఇంతలో మేధానిధి కోపముచల్లారి అకర్మమును నిలిపి కొడుకుయొక్క చిరకారితను సంస్తుతించెను కనుక ఇతనికి ఈపేరు కలిగెను

చిరాయువు నా॥ శతాయువు పురూరవుని కొడుకు

చూ

చూళి రు॥ బ్రహ్మదత్తుని తండ్రి

చే

చేది య॥ విదర్భుని మూఁడవకొడుకు అగు రోమపాదుని వంశస్థుఁడు అగు ఉశికుని కొడుకు ఈతనివంశము చేదివంశము అనియు ఇతఁడు ఏలినదేశము చేదిదేశము అనియు చెప్పఁబడును

చేదిపుఁడు కు॥ ఉపరిచరవసువుయొక్క కడపటి కొడుకు

చై

చైతన్యులు వీరు లింగధారులవలె వర్ణాశ్రమధర్మముల నిరాకరింతురు వీరికి భక్తి ప్రధానము వీరు విష్ణువును పూజింతురు చూ॥ చార్వాకము

చైత్రరథము. కుబేరుని ఉద్యానవనము

చైద్యులు యాదవులలో ఒక తెగవారు విదర్భుని పుత్రుఁడు అగు రోమపాదుని వంశస్థుఁడైనచేది అనువానియందు కలిగినవారు కనుక వీరికి ఈపేరు వచ్చెను

చో

చోరుఁడు ఒకానొక సంస్కృతకవి నా॥ బిల్హణుఁడు

చోళదేశము చోళుఁడు ఏలినదేశము దీనికి రాజధాని కాంచీపురము

చోళుఁడు దిష్యంతుని పౌత్రుఁడు అయిన ఆక్రీతుని కొడుకు ఇతఁడు ఏలినదేశము చోళదేశము అనఁబడును

చ్య

చ్యవనుఁడు (౧) భృగువునకు పులోమయందు పుట్టిన పుత్రుఁడు. ఇతనికి సుకన్యయందు ప్రమతియు మనుకన్యకయందు ఔర్వుఁడును పుట్టిరి ఈ చ్యవనుని తండ్రి అగు భృగువు బ్రహ్మమానస పుత్రుఁడు అగు భృగువుకాఁడు మఱియు ఈతని పుత్రుఁడు అగు ప్రమతికి రురుఁడును రురునికి శునకుఁడును పుట్టిరి మఱియొక పుత్రుఁడు అగు ఔర్వునికి ఋచికుఁడును ఋచికునకు జమదగ్నియు జమదగ్నికి పరశురాముఁడును పుట్టిరి

(౨) కు॥ సుహోత్రునికొడుకు

(౩) మిత్రాయువుకొడుకు.

జ

జంతుఁడు (౧) సోమకుని కొడుకు.

(౨) వృషతుని అన్న.

జంబుకుమారుఁడు ర॥ శూర్పణఖ కొడుకు రావణుని మేనల్లుఁడు. వీనితండ్రి విద్యుజ్జిహ్వుఁడు

జంబుకేశ్వరము తిరుచినాపల్లి శ్రీరంగము ఈ రెంటికి మధ్యప్రదేశమునందు ఉండు పుణ్యక్షేత్రము ఇచట అప్లింగము ఉండును (అప్పు+లింగము=అప్లింగము)

జంబుమాలి (౧) ర॥ ప్రహస్తుని కొడుకు రావణుని సేనాధిపతులలో ఒకఁడు హనుమంతునిచేత అశోకవనభంగ సమయమున చంపఁబడెను

జంభారి ఇంద్రుఁడు జంభుఁడు అను అసురుని చంపుటచే ఇతనికి ఈనామము కలిగెను

జంభుఁడు. తారకయుద్ధమునందు దేవేంద్రునిచే చంపఁబడిన ఒక అసురుఁడు

జక్కన. ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు విక్రమార్కచరిత్రమును తెనిఁగించెను అందు అద్భుతకధలు అనేకములు కలవు

జగన్నాథము ఇది పురుషోత్తమ (విష్ణు) క్షేత్రము. కృష్ణుని నిర్యాణమునకు పిమ్మట ఆయన దేహమును దహనము చేయుచు ఉండఁగా సముద్రముపొంగి ద్వారకా పట్టణమును ముంచెను అప్పుడు ఆదేహము సంపూర్ణదగ్ధము కాక సముద్రమునందు కొట్టుకొనిపోవుచు ఉండఁగా దానిని కొందఱు భక్తులు దారువునందు సంపుటముచేసి ఇచట స్థాపించిరి

జటాయువు అనూరుని రెండవ కొడుకు ఇతనితల్లి శ్యేని తాత కశ్యపుఁడు అవ్వ వినత. అన్న సంపాతి ఇతఁడు పంచవటియందు శ్రీరాముని ఆశ్రమమున ఉండి సీతను రావణాసురుఁడు ఎత్తుకొనిపోవు కాలమున వానిని అడ్డగించి వానిచేత చంపఁబడెను

జటాసురుఁడు ర॥ వీఁడు గంధమాదనమునందు భీమసేనునిచే చంపఁబడెను.

జటిల   జటిలుని కూఁతురు ఈమె ఒకకాలమున ఏడుగురు పురుషులకు భార్యగా ఉండెను (జటిలుఁడు గోతముని వంశస్థుఁడు)

జఠరపర్వతములు   నీలపర్వతమునకును నిషధపర్వతమునకును నడుమ ఉండు పర్వతములు ఇందలిజనులు జరఠులు అనఁబడుదురు

జనకుఁడు   (౧) చూ॥ నా॥ మిథిలుఁడు

(౨) హ్రస్వరోముని కొడుకు మిథిలాపట్టణమునకు రాజు సీతాదేవితండ్రి ఇతఁడు మహాజ్ఞాని తత్వవేత్త సంసారమును వదలకయే ముక్తి చెందెను నా॥ధర్మధ్వజుఁడు.

జనమేజయుఁడు.   (౧) అ॥ పురంజయుని కొడుకు

(౨) పూరువు కొడుకు

(౩) కు॥ పరీక్షిత్తుని కొడుకు ఉదంకుని ఉపదేశమున ఇతఁడు సర్పయాగము ఒనరించెను చూ॥ పరీక్షిత్తు

జనస్థానము   దండకారణ్యమునందు రాముఁడు వాసముచేయుచు ఉండిన పంచవటికి సమీపప్రదేశము. ఇందు రావణాసురుని మూలబలములలో ఒకభాగము అగురాక్షససేన ఉండెను. దానికి నాయకుఁడు ఖరుఁడు. ఇక్ష్వాకుమహారాజు, తనకొమారులలో కడపటివాఁడు అయినదండుఁడు నీతిమాలి ప్రవర్తించుచు ఉండఁగా, వానిని పట్టణమునుండి వెడలఁగొట్టెను అంతట వాఁడు సాధుహింసకులు అగు రాక్షసులను కూడి శుక్రాచార్యులకు శిష్యుఁడై వింధ్యపర్వతము దగ్గఱ మధుమంతము అనుపట్టణము ఒకటి నిర్మించుకొని అందు వాసము చేయుచు ఉండి ఒకనాఁడు శుక్రుని ఆశ్రమమునకుపోయి అచ్చట విహరించుచు శుక్రునికూఁతురు అగు అరజ అనుదానిని చూచి మోహించి బలాత్కరించి చెఱిచెను అది శుక్రుఁడు విని కోపించి అప్పుడు దండుఁడు ఉన్నచోట చుట్టు పండ్రెండు ఆమడలమేర మట్టివాన కురియునట్లును, దండుఁడును వానివారలును అందు అణఁగి నశించునట్లును శపించెను అంతట అచ్చటిజనులు అందఱు వెఱచి పాఱిపోయిరి దండుఁడు తనపరివారముతోడ ఆమట్టివానయందు అణఁగి నశించెను కావున ఆచోటు దండునిపేర దండకారణ్యము అనఁబడెను అట్టి జనశూన్యము అగు అడవియందు ఇదిజనులు ఉండుచోటుగా ఏర్పడెను కనుక దీనికి ఈపేరుకలిగెను. (చూ॥ దండకారణ్యము)

జనార్దనుఁడు   విష్ణువునకు నామాంతరము

జన్మము   జన్మము అనఁగా ఆత్మకు శరీరముతోడి సంబంధము ఈశ్వరుఁడు జీవునికి కర్మానురూపముగా శరీరములను ఫలములను ఇచ్చుచు ఉన్నాఁడు అనఁగా జీవుఁడు పూర్వజన్మములయందు చేసిన పుణ్యకర్మములను అనుసరించి వివేకముగల మనుష్యాదిజన్మములను పాపకర్మములను అనుసరించి వివేకముచాలని పశ్వాదిశరీరములను పొందుటయేకాక ఆయాజన్మములయందును సుఖదుఃఖరూపఫలములను ఆవలస్వర్గ నరకాదిలోకములను పొందుచు ఉన్నాఁడు బీజాంకురన్యాయముగా ప్రవాహరూపము అగు కర్మపరంపరను నివర్తింపచేయవలయు ఆత్మ అనాది, ఆయాత్మకు శరీరధారణహేతువులు అయిన కర్మములును అనాదులు, కర్మములవలన దేహము కలుగుచు ఉన్నది, దేహముచేత కర్మములు చేయఁబడుచు ఉన్నవి, ఈరెంటిలో ఏది ముందో ఎఱుఁగఁబడదు చెట్టువలన విత్తు కలుగుచు ఉన్నది, విత్తువలన చెట్టు కలు

గుచు ఉన్నది, ఈ రెంటిలో ఏదిముందో తెలియఁబడదు ఆలాగుననే ఆత్మకర్మములును నిత్యములయి ఉన్నవి కర్మములు సుఖదుఃఖహేతువులు అగు కార్యములు సుఖహేతువు అగు కార్యము పుణ్యకర్మము అనియు, దుఃఖహేతువు అగు కార్యము పాపకర్మము అనియు, చెప్పఁబడును దుఃఖము మనకు ఎట్లు విడువ తగినదో అట్లే నశ్వరమయిన సుఖమును విడువ తగినది మనము కోరకయే ఎట్లు దుఃఖములు కలుగుచు ఉన్నవో అట్లు సుఖములును మనము కోరకయే పూర్వాపూర్వ కర్మములచేత కలుగుచు ఉన్నవి పుణ్యము చేసినవాఁడును అపుణ్యమునకు అనురూపమైన ఫలమును అనుభవించుటకుఁగాను జన్మము ఒక్కటి ఎత్తవలయు కనుక శబ్దమయవేదమార్గము అయిన కర్మఫలబోధన ప్రకారము వ్యర్థములు అగు స్వర్గాది నానాలోకసుఖములను ఇచ్చించువాఁడు కలలు కనుతెఱఁగున పరిభ్రమించుచు ఉండును, నిరవద్య సుఖలాభమును చెందనేరఁడు కాఁబట్టి విద్వాంసుఁడు అగువాఁడు నామమాత్రసారములు అగు భోగములలో ఎంతట దేహనిర్వాహము సిద్ధించునో అంతియ కైకొనుచు అప్రమత్తుఁడు అయి సంసారము సుఖము అని ఎంచక ఒండుమార్గమున సిద్ధి కలదేని పరిశ్రమచేయ ప్రయత్నించుచు ఉండును

"సీ॥ పాంచభౌతికమైన భవనంబు దేహంబు పురుషుండు దీనిలోఁ బూర్వకర్మ । వశమునను నొకవేళ వర్తించు దీపించు తటిన్నైన నొకవేళఁ దలఁగిపోవు । చెడునేని దేహంబు చెడుఁగాని పురుషుండు చెడఁడాతనికి నింత చేటులేదు । పురుషునికిని దేహపుంజంబునకు వేఱుగాని యేకత్వంబుగానరాదు । ధాతువుల వెలుంగుదహనుని కైవడిఁ । గాయములఁజరించుగాలిభంగి । నాశలీనమైన నభముచాడ్పున వేఱు । తెలియవలయు దేహిదేహములకు"

జపేశ్వరము నైమిశారణ్యమునందలి ఒకదివ్యక్షేత్రము చూ॥ నంది

జమదగ్ని ఒకమహర్షి ఇతనితండ్రి ఋచికుఁడు (చూ॥ చ్యవనుఁడు) తల్లి గాధిరాజు కూఁతురు అగు సత్యవతి (కౌశికి). కొడుకులు ఉరుమతి ఉత్పాపసుఁడు విశ్వావసుఁడు పరశురాముఁడు అని నలుగురు అందు పరశురాముఁడు ముఖ్యుఁడు జమదగ్ని తండ్రి అగు ఋచికుఁడు సత్యవతిని పెండ్లాడి కన్యాశుల్కమునందు ఉండి సంతానమును కోరి తనకని ఒకచరువును (చరువు= హోమమునకు తగిన పక్వాన్నము) తన మామకని ఒకచరువును కల్పించి ఆరెంటిని తనభార్యముందర పెట్టి, రాజులకు గెలువరానివాఁడును రాజులనెల్ల నాశము చేయువాఁడును అగు కొడుకు దీనివలన జనించును, ఈచరువును మీతల్లికి ఇమ్ము, తపస్సంపత్తియు శమంబును కల సుపుత్రుఁడు దీనివలన పుట్టును, ఈచరువు నీవు కైకొనుము; అని తెలియ చెప్పి అతఁడు స్నానార్థము నదికి చనియెను అంతట తీర్థయాత్ర చేయ పోయి ఉండిన గాధి, తనభార్యతో కూడ అచ్చటికి వచ్చెను సత్యవతి అట్లు వచ్చిన తల్లిదండ్రులను చూచి సంతసించి తనపెనిమిటి చేసిన రెండుచరువులను తల్లికి చూపి వాని ప్రభావమును చెప్పెను అందులకు ఆమె సంతోషించి తనకూఁతుతోడ తాను స్నానముచేసి వచ్చి, ఇది తనది ఇది కూఁతురుది అనుభేదము తెలియక, తనచరువు కూఁతునకు ఇచ్చి కూఁతు చరువు తాను ఉపయోగించెను సత్యవతియును ఆభేదము తెలిచి తల్లి ఇచ్చినదానినే పుచ్చుకొన్నను అంత ఋచికుఁడు వచ్చి భార్యను చూచి, తనదిన

జ్ఞానముచేత చరువులు మారుట తెలిసికొని నీవు క్షత్రియనాశకరము అగు గర్భమును తాల్చితివి అనఁగా ఆమె వెఱచి అతని పాదములమీఁద పడి మీరు ఇట్లు చెప్పవచ్చునా అని అడిగెను అంత అతఁడు ఇది నీవల్ల వచ్చిన తప్పుకాదు నీతల్లివలన అయినతప్పు చరువ్యత్యాసముచేత నీకు క్రూరకర్ముఁడు అగు కొడుకును మీతల్లికి బ్రహ్మజ్ఞానసంపన్నుఁడును తపోధనుఁడును అగు కొడుకును పుట్టుదురు, అని చెప్పి అందులకు ఆమె దుఃఖింపఁగా ఈచరు మహిమము నీకొడుకునందు పొందక మనుమనియందు ప్రవర్తిల్లెడు గాక అని అనుగ్రహించెను అది కారణముగా పరశురాముఁడు భృగువంశజాతుఁడు అగు జమదగ్ని మహామునికి జనించియు క్రూరకర్ముఁడై చలము పట్టి రాజులను ఎల్ల నాశము చేసెను

జమదగ్ని, తనభార్య అగు రేణుక అంగదేశపురాజు అగు చిత్రసేనుఁడు అనువాని మోహించి వ్యభిచరించినందున, కోపించి తన చిన్నకొడుకు అగు పరశురామునిచేత ఆమెను చంపించి, మరల పరశురాముఁడు తనతల్లిని బ్రదికింపవలెను అని ప్రార్థింపఁగా ఆమెను బ్రదికించెను

జయంతపురము. గౌతమాశ్రమ సమీపమున ఉండు ఒకపట్టణము ఇది నిమిచే నిర్మింపఁబడెను

జయంతుఁడు (౧) ఇంద్రుని పెద్దకొడుకు ఇతఁడును కుబేరుని కొడుకైన నలకూబరుఁడును మన్మథుఁడును మహా సౌందర్యవంతులు అని ఎన్నఁబడుదురు

(౨) ధర్మునికి మరుద్వతియందు పుట్టిన రెండవకొడుకు.

(౩) విష్ణుపరిచరులలో ఒకఁడు

(౪) విశ్వామిత్రుని కొడుకు.

(౫) అజ్ఞాతవాసకాలమున భీమునకు సంకేతముగా పెట్టఁబడినపేరు

జయత్సేనుఁడు (౧) కు॥ సార్వభౌముని కొడుకు

(౨) అజ్ఞాతవాసకాలమున నకులునకు సంకేతముగా పెట్టఁబడినపేరు

జయద్బలుఁడు అజ్ఞాతవాసకాలమున సహదేవునకు సంకేతముగా పెట్టఁబడినపేరు

జయద్రథుఁడు (౧) అం॥ బృహద్రథుని కొడుకు ఈతనిభార్య సూతవంశస్థురాలు కనుక ఇతనికొడుకు విజయుఁడును వాని వంశస్థులును సూతులు అయిరి

(౨) ధృతరాష్ట్రునియల్లుఁడు మూ॥ సైంధవుఁడు

(౩) అ॥ తితిక్షువుకొడుకు

(౪) బా॥ బృహత్కాయుని కొడుకు. విశ్వజిత్తుయొక్క తండ్రి

జయధ్వజుఁడు య॥ కార్తవీర్యార్జుని పెద్ద కొడుకు తాళజంఘునితండ్రి.

జయవిజయులు వైకుంఠ ద్వారపాలకులు వీరు ఒకప్పుడు శిశువేషములు తాల్చివచ్చిన సనకసనందనులను వైకుంఠములోపలికి పోనీక అడ్డగింపఁగా, వారు కోపించి వీరిని క్రూరరాక్షసులరు అగుఁడు అని శపించిరి. అదికారణముగ వీరు హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులు, అన ప్రథమమున దితికి జనించిరి. పిదప రావణకుంభకర్ణులు అన రెండవజన్మమున కైకసికి పుత్రులైరి. శిశుపాలదంతవక్త్రులు అనమూడవజన్మమున దమఘోషునకు సాత్వతియందు పుట్టిరి వీరిని ప్రథమజన్మమున వరాహనారసింహావతారములను ద్వితీయ జన్మమున రామావతారమునను తృతీయ జన్మమున కృష్ణావతారమునను

విష్ణువు చంపెను అంతట వీరు విష్ణుసాయుజ్యమును పొందిరి

జయుఁడు (౧) య॥ సాత్యకి కొడుకు

(౨) య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు అగు ఆనకుని కొడుకు

(౩) మి॥ సుశ్రుతుని కొడుకు

(౪) అజ్ఞాతవాసకాలమున ధర్మరాజు సంకేతముగా పెట్టుకొన్న పేరు

జయులు కల్పాదియందు సృజింపఁబడిన ద్వాదశదేవఋషులు వీరు ప్రతిమన్వంతరమునను దేవతలుగా పుట్టుదురు చూ॥ ఆదిత్యులు

జరత్కారుఁడు యాయావరవంశమునందు జనించిన ఒక బ్రహ్మర్షి ఇతనిభార్య వాసుకి చెల్లెలైన జరత్కారువు కొడుకు అస్తీకుఁడు ఈయన బహుదినములు బ్రహ్మచర్యాశ్రమమున ఉండి పుత్రసంతానము పడయక పోఁగా ఇతని పితృదేవతలు ఒక అవురు గంట తమకు అవలంబముగా తలక్రిందుగ వ్రేలుచు ఇతనికి కనఁబడిరి వారిని చూచి నంతట సంతానవాంఛ పుట్టి తనపేరుగల కన్యక కావలెను అని విచారించి జరత్కారువును వివాహముచేసి కొనెను

జరత్కారువు కద్రువకూఁతురు వాసుకి చెలియలు జరత్కారునిభార్య అస్తీకునితల్లి

జరాసంధుఁడు కు॥ మగధదేశపురాజు ఉపరిచరవసువు కొడుకు ఐన బృహద్రథుని పుత్రుఁడు వీనికొడుకు సహదేవుఁడు. పట్టణము గిరివ్రజము బృహద్రథుఁడు చిరకాలము తనకు పుత్రులు కలుగక ఉండఁగా తపస్సు చేసి పుత్రులను పడయఁగోరి రాజ్యమును మంత్రి అధీనముచేసి ఒక అడవికి పోయి అచట తపస్సు చేయుచు ఉండిన చండకౌశికుఁడు అనుమునిని ఆశ్రయించి సేవ చేయుచు ఉండెను కొంతకాలమునకు ఆముని ఇతనియందు అనుగ్రహము కలవాఁడై నీవు ఏమికోరి వచ్చి నాకు పరిచర్య చేయుచు ఉన్నావు అని అడిగి ఇతని అభిప్రాయము తెలిసికొని ఒక మామిడిపండును అభిమంత్రించి యిచ్చి దీనిని నీభార్యకు ఋతుకాలమున భుజింప ఇచ్చితివేని నీకు మహాబలపరాక్రమసంపన్నుఁడు అగు కొడుకు కలుగును పొమ్ము అని చెప్పిపంపెను అందులకు బృహద్రథుఁడు సంతోషించి ఆపండు తెచ్చి తనపెద్దభార్యకు ఇచ్చెను ఆమె పెనిమిటివలన దానిమహిమ తెలిసికొని తనకుమాత్రము కాక తనసవతికిని సంతానము కలుగవలయును అనుతలఁపున సగముపండు తాను భుజించి సగముపండు తన సవతికి ఇచ్చెను అంతట ఇరువురును గర్భము ధరించి సగముదేహము ఒకరును తక్కిన సగముదేహము మఱియొకరును ప్రసవించిరి. అప్పుడు దాదులు ఆరెండు ఖండములను ఊరిముందటి చదుకమున వైచి వచ్చిరి అంతట ఆప్రదేశమును ఆశ్రయించి ఉండిన జర అనురాక్షసి ఆహారార్థిని అయి ఆరెండుఖండములను ఒకటిగా చేర్చి యెత్తుకొనిపోపోఁగా అవి ఒకటిగా అతుకుకొని బాలుఁడై ఎత్తరానిభారమున ఏడువసాగెను అందులకు అది ఆశ్చర్యపడి బృహద్రథునకు ఆసమాచారమును తెలుపఁగా అతఁడు వానిని ఎత్తుకొనిపోయి జరచే సంధింపఁబడినవాఁడు కావున జరాసంధుఁడు అనిపేరుపెట్టి పెంచుకొనెను. అట్టి జరాసంధుఁడు తన అల్లుఁడు అయినకంసుని కృష్ణుఁడు చంపెను అని అతనియెడ విరోధించి పదునెనిమిదిమాఱులు మధురాపురముమీఁద దండెత్తి జయము చేకొనియెను పిమ్మట ధర్మరాజు రాజసూయయాగముచేయ యత్నించినప్పుడు

కృష్ణుఁడు భీమసేనునిచే వీనిని చంపించెను వీఁడు విప్రచిత్తియంశమున జనించినవాఁడు

జరిత మందపాలునిభార్య శార్ఙ్గజాతి స్త్రీ)

జలపద ఒక అప్సరస

జహ్నువు (౧) అమవసు వంశస్థుఁడైన సుహోత్రుని కొడుకు ఇతఁడు తనయజ్ఞవాటమున గంగ ప్రవేశించినప్పుడు దానిని పానముచేసి భగీరథుని ప్రార్థనచే మరల తన చెవిగుండ వెడల విడిచెను కనుక గంగకు జాహ్నవి అనునామము కలిగెను ఈతని కొడుకు సుమంత్రుఁడు

(౨) కురువుయొక్క మూఁడవ కొడుకు

జా

జాంబవంతుఁడు. బ్రహ్మపుత్రుఁడైన భల్లూకరాజు సుగ్రీవునిమంత్రి ఇతఁడు శ్రీరాముఁడు రావణునితో యుద్ధము చేయుకాలమున అతనికి సహాయపడియెను

జాంబవతి. జాంబవంతుని కూఁతురు కృష్ణుని అష్టభార్యలలో ఒకతె ఈమెకొమారుఁడు సాంబుఁడు.

జాజలి ఋ॥ ఈతఁడు తపోనిష్ఠను ఉండఁగా ఇతని జడలయందు పిచ్చికలు గూఁడు కావించుకొని పిల్లలతోకూడ వసించి ఉండెను. చూ॥ తులాధారుఁడు

జాతకర్ణి ఇతఁడు శాకల్యుని శిష్యుఁడు

జాతవేదుఁడు ఆహవనీయాదిరూపుఁడు అయిన అగ్ని చూ॥ పురూరవుఁడు

జాబాలి (౧) ఋ॥ ఒకనైయాయికుఁడు శ్రీరాముని కాలమున ఉండెను. ఇతఁడు నాస్తికుఁడు

(౨) ఋ॥ జాతకర్ణి శిష్యుఁడు

జామదగ్న్యుఁడు. చూ॥ పరశురాముఁడు.

జీ

జీమూతవాహనుఁడు ఒకానొక ఖేచరుఁడు ఇతఁడు తనదేహమును గరుత్మంతునికి ఆహారముగా ఇచ్చి ఒక నాగకుమారుని బ్రతికించెను

జీమూతుఁడు య॥ వ్యోముని కొడుకు.

జీవలుఁడు ఋతుపర్ణుని గుఱ్ఱపువాఁడు

జై

జైనులు ఒకానొకమతస్థులు వీరు వేదములు ఈశ్వరప్రోక్తములు అనికాని వేదములయందు చెప్పబడినవి అన్నియు సత్యములు అనికాని నమ్మరు జీవహింస ఏమాత్రమును చేయకూడదు అనుట వీరిముఖ్యసిద్ధాంతము అందుచేతనే రాత్రులయందు వీరు భోజనముచేయరు మఱియు శ్వేతాంబరులు అనియు దిగంబరులు అనియు జైనులు ఇరుతెఱఁగులుగ ఉందురు తఱుచుగా వీరు వాసముచేయు ప్రదేశములు మైసూరు, చిత్తూరు, కాంచీనగరము మొదలగునవి.

జైమిని ఋ॥ వ్యాసశిష్యులలో ఒకఁడు ఇతఁడు సామవేదాధ్యాపకుఁడు ఒకానొకప్పుడు ఇతఁడు తనకుఁగల సందేహములను కొన్నిటిని తీర్ప మార్కండేయ మహామునిని ప్రార్థింపఁగా, అతఁడు ధర్మపక్షులవృత్తాంతము చెప్పి ఆపక్షులముఖముగ అతఁడు అడిగిన ప్రశ్నలకు ఉత్తరము చెప్పించెను ఆధర్మపక్షులచేత చెప్పఁబడినదే మార్కండేయ పురాణము ఇతనిచే ఒకభారతము చెప్పఁబడెను అందు అశ్వమేధపర్వముమాత్రమే లోకమున కానఁబడుచు ఉన్నది

జ్ఞా

జ్ఞానప్రసూనాంబ వరాశక్తియవతారము అగు కాళహస్తీశ్వరుని భార్య.

జ్యా

జ్యామఘుఁడు } య॥ రుచికునికొడుకు విదర్భునితండ్రి ఇతఁడు తనభార్యకు మిగుల వెఱచి ఉండెను
జ్యామఘుఁడు }

జ్యేష్ఠాదేవి వరుణునిభార్యలలో ఒకతె ఈమె ధాతృవిధాతలతోఁ గూడ పుట్టింపఁబడిన బ్రహ్మమానసపుత్రిక ఈమె చెలియలు లక్ష్మి ఈమె వరుణునివలన అధర్ముఁడు అను సుతుని పడసెను ఈజ్యేష్ఠాదేవినే కాళికాదేవి అనియు అందురు

జ్యోతిష్మంతుఁడు స్వాయంభువమనువు కొడుకులలో ఒకఁడు ఇతఁడు కుశద్వీపమునకు రాజు. ఇతని కొడుకులు ఏడుగురు

ఝ

ఝర్ఝురుఁడు. హిరణ్యాక్షుని కొడుకు

డి

డిచికుఁడు నా॥ చిత్రసేనుఁడు జరాసంధుని చెలికాఁడు. హంసుని సహోదరుఁడు (పాఠాంతరము డిభకుఁడు) వీఁడును హంసుఁడును తపంబున శివుని మెప్పించి ఆయుధములచేత చావులేకుండ వరము పడసి జరాసంధునికి సహాయులై లోకములోని రాజులను ఎల్ల హింసించుచు ఉండఁగా, కృష్ణుఁడు వారితో 'తనకు యుద్ధము పొసఁగినప్పుడు వాగు ఒకనిని ఒకఁడు ఎడఁబాసి యాదవసేనలతో పోరాడుచు ఉండుసమయమునందు డిచికుఁడు చచ్చెను అని హంసునకును హంసుఁడు' చచ్చెను అని డిచికునకును చెప్పించెను అంతట వారు పరస్పర స్నేహాతిశయముచేత మనోవ్యథ పొంది ప్రాణములు విడిచిరి.

త

తంత్రీపాలుఁడు అజ్ఞాతవాసకాలమున గోపవేషముధరించిన సహదేవుఁడు పెట్టుకొనిన పేరు

తపతి సంవరణుని భార్య కురువుయొక్క తల్లి సూర్యుని కూఁతురు

తప్తకుంభము ఒకనరకము ఇందు సలసల మసలు తైలముచేనిండిన కుండలు మెండుగా ఉండును. పాతకులు ఆకుంభములందు అధోముఖులుగా త్రోయఁబడుదురు అపుడు వారిశరీరములు కరఁగి ముద్దలు అగును వానిని అచటిగ్రద్దలు ఎత్తి శిమిశిమా అను యంత్రములపై వైచును అంతట వారలు మరల యాతనాధారులు అయ్యెదరు

తపుఁడు. అంగిరసుని సంతతివారు అగు కాశ్యపుఁడు వాసిష్ఠుఁడు ప్రాణుఁడు అంగిరసుఁడు చ్యవనుఁడు అను ఏవురకును పుట్టిన పాంచజన్యుఁడు అను అగ్ని

తమస ఋక్షపర్వతమునందు ఉత్పత్తి అగు ఒక నది

తమస్సు ఒక నరకము ఇది మహారౌరవసమాన విస్తీర్ణమును శీతస్వభావమును అంధకార బంధురమును అయి ఉండును. దీనిని అనుభవించు హీనుల యొక్క ఇడుములు కడు బెడిదములు అయి ఉండును

తర్పణము. ఇది ఒకశ్రాద్ధాంగము జలమువిడిచి పితృదేవతలను తృప్తిపొందించుట

తలాతలము ఒక అధోలోకము ఇందు గులకఱాళ్లు నిండుకొని ఉండును దీనిని కాలనేమి మొదలయిన దానవులు ఏలుదురు

తలుఁడు శలునితమ్ముఁడు చూ॥ శలుఁడు

తక్షకుఁడు (౧) వాసుకితమ్ముఁడు కద్రువకొడుకు వీఁడు పరీక్షిత్తును కఱచి చంపెను

అను నెపముచేత జనమేజయుఁడు సర్ప యాగమును చేయ ప్రయత్నించెను భాగవతమందు వాసుకిని జయించి తక్షకుని భార్యను రావణుఁడు ఎత్తుకొని పోయినట్లు చెప్పుదురు

(౨) ఇ॥ శ్రీరాములతమ్ముఁడైన భరతుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు

తక్షశిల భరతుని పెద్దకొమారుఁడు అగు తక్షకునిచే గాంధారదేశమున నిర్మింపఁబడిన పట్టణము

తక్షుఁడు య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు అగు వృకుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు

తా

తాటక ఒకరాక్షసస్త్రీ మారీచసుబాహువుల తల్లి కడుక్రూరురాలు రాముఁడు విశ్వామిత్రుని యాగమును కాచుటకు పోవునపుడు మధ్యేమార్గమున ఈరాక్షసిని చంపెను సుకేతుఁడు అను యక్షుని కూఁతురు దీనికి వేయియేనుఁగుల బలముగలదు దీని మగఁడు సుందుఁడు అను యక్షుఁడు ఇది భర్తృ మరణానంతరము ఒకనాఁడు అగస్త్యాశ్రమమునకు పోయి అతనిని బెదరింప పోవ అతఁడు దీనిని దీనిసుతులు అగు మారీచసుబాహువులను రాక్షసులు అగునటుల శపించెను

తాపత్యులు తపతివంశమున పుట్టినవారు కౌరవపాండవులు

తామసుఁడు నాలవమనువు ఇతనితండ్రి సురాష్ట్రుఁడు తల్లి ఉత్పలావతి భాగవతమున ఇతఁడు ప్రియవ్రతుని సుతుఁడు అని చెప్పఁబడి ఉన్నది

తామ్ర దక్షప్రజాపతి కూఁతురు కశ్యపుని భార్య

తామ్రపర్ణి (౧) అంజనము అను దిగ్గజము యొక్క భార్య

(౨) దక్షిణ దేశమునందలి ఒక నది దీనియందు ముత్యపుచిప్పలు ఉండును

తామ్రలిప్తి గంగానది సముద్రముతో సంగమము అగు తావున ఉండు ఒక పట్టణము

తామ్రుఁడు ద॥ మురాసురుని కొడుకు కృష్ణునిచే చంపఁబడెను

తార (౧) ఒక అప్సరస

(౨) బృహస్పతిభార్య ఈమెకు చంద్రునివలన బుధుఁడు అను కొడుకు కలిగెను

(౩) తారుని కూఁతురు వాలిభార్య అంగదుని తల్లి వాలి, మరణానంతరము వాలితమ్ముఁడు అగు సుగ్రీవుఁడు ఈమెను పరిగ్రహించెను

తారకజిత్తు చూ॥ కుమారస్వామి

తారకుఁడు (౧) ది॥ ఒకానొక రాక్షసుఁడు తండ్రి వజ్రాంగుఁడు తల్లి వజ్రాంగి వీఁడు బ్రహ్మనుగూర్చి మహాతపము ఆచరించి తాను ఇతరులచేత అవధ్యుఁడు అగునట్లు వరము వేఁడెను అపుడు బ్రహ్మ ఏవారిచే తను చావులేక వరము ఇచ్చుటకు సమ్మతిలేక ఏడుదినముల బాలకునిచేతమాత్రము చచ్చునట్లును తక్కినవారిచే చావక ఉండునట్లును ఆనతిఇచ్చి అంతర్హితుఁడు అయ్యెను. కనుక వాఁడు కడపట ఏడుదినముల బిడ్డఁడు అయిన కుమారస్వామిచే చంపఁబడెను

(౨) దనువు పుత్రుఁడు

(౩) హిరణ్యాక్షుని కొడుకు నా॥ కాలనాభుఁడు

తారుఁడు వాలి సుగ్రీవులమామ. తారతండ్రి. బృహస్పతి కొమారుఁడు ఇతఁడు సర్వవానరులలో మిగుల బుద్ధిమంతుఁడు

తార్క్షి కందరునికి దమనకయందు పుట్టిన పక్షిస్త్రీ వపుస్సు అను అప్సరస దుర్వాస మహర్షియొక్క తపస్సునకు భంగముచేయ పోయి ఆయన శాపమువలన ఈజన్మము ఎత్తెను ఇది ధర్మపక్షుల తల్లి

తార్క్ష్యుఁడు (౧) కశ్యపునకు నామాంతరము
(౨) రు॥ ఇతని ఆశ్రమమున ఒకనాఁడు హైహయవంశోద్భవుఁడైన దుందుమారుఁడు అనురాజు వేఁటాడుచు ఉండి కృష్ణాజినము కప్పుకొని ఉండిన ఇతనికొమారుని ముని అని ఎఱుఁగక మృగభ్రాంతిచే బాణప్రయోగముచేసి చంపెను అప్పుడు ఇతఁడు చింతను ఒందక తనప్రభావముచే కొడుకును పునర్జీవితునిగ చేసికొనెను
(౩) గరుడునకు నామాంతరము
(౪) విష్ణుపరిచరులలో ఒకఁడు

తాళకేతుఁడు పాతాళకేతుని తమ్ముఁడు వీఁడు తన అన్నను కువలయాశ్వుఁడు చంపెను అని ఒక మాయావనమును కావించుకొని అందు ఒక సరోవరమును కల్పించి దాని ఒడ్డున యజ్ఞము చేయ పోయెదను అని కావలి ఉంచి అతని కంఠహారమును కొని తాను అతనియింటికి పోయి కువలయాశ్వుఁడు రాక్షసులచేత మృతిపొందెను అని చెప్పి ఆకంఠహారమును అతనితండ్రి చేత ఇయ్యఁగా కువలయాశ్వుని భార్య అగు మదాలస విని దుఃఖముచే ప్రాణము విడిచి మరల బ్రతికింపఁబడి తనభర్తను కూడెను

తాళజంఘుఁడు య॥ కార్తవీర్యార్జుని పౌత్రుఁడు ఇతనివంశజులు తాళజంఘులు అనఁబడుదురు వీరి రాజధాని మాహిష్మతీపురము

తాళజంఘులు తాళజంఘునివంశస్థులు యాదవులలో ఒకశాఖ.

తి

తిక్కనసోమయాజి ఒకగొప్ప ఆంధ్రకవి. ఇతఁడు నన్నయభట్టారకునికి పిమ్మట కొంతకాలమునకు భారతశేషమును తెనిఁగించెను ఈయన భారతమును తెనిఁగించుటకుముందు నిర్వచనోత్తర రామాయణము అనుపేర రామాయణము ఉత్తరకాండమును తెనిఁగించెను అది తక్కిన తెనుఁగు కావ్యములవలె వచనములును పద్యములును కలసి ఉండక కేవలపద్యకావ్యము అయి ఉండును. ఇతని నివాసగ్రామము కర్ణాటక దేశమునందలి ఉత్తరపినాకినీ నది గట్టున ఉండెడు నెల్లూరికి పడమట రెండు కోసులదూరమునందు ఉండు పాటూరు ఈయన ఆఱువేలనియోగి. ఈతనితండ్రి కొమ్మనామాత్యుఁడు సహోదరులు కార్యతిక్కన ఖడ్గతిక్కన అనువారు కొమారుఁడు మారన ఈయనకు కవితిక్కన అనునది బిరుదు మీఁద చెప్పిన నెల్లూరికిఆకాలమునందు అధిపతిగా ఉండిన మనుమసిద్ధి అనురాజు ఒద్ది ఆస్థానపండితులలో ఈయనముఖ్యుఁడు ఈయన, నన్నయభట్టు, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ, ఈముగ్గురును కవిత్రయము అనఁబడుదురు - తెనుఁగునందు వీరి ప్రయోగములే ముఖ్యలక్ష్యములుగా గ్రహింపఁబడును చూ॥ నన్నయ భట్టారకుఁడు

తితిక్షుఁడు. మహామనుని రెండవ కొడుకు

తిమ్మన (౧) ఒక ఆంధ్రకవి కృష్ణదేవరాయల ఆస్థానమునందలి కవులలో ఒకఁడు ఈయన ముక్కుతిమ్మన అనఁబడును "ముక్కుతిమ్మనార్యుముద్దు పలుకు" అని ఇతనికవిత మిగుల ముద్దుగా ఉండును అని పేర్కొనఁబడును ఈయన రచియించిన కావ్యము పారిజాతాపహరణము

(౨) మఱియొక ఆంధ్రకవి ఈయనచే రచియింపఁబడిన కావ్యము సమీర కుమారవిజయము ఉత్తర రామాయణము ను ఈయనచే రచియింపఁబడె కంకంటిపాపరాజు రచియించినట్టు గద్యము వ్రాయబడి యొనని అందురు ఇతనిని నందితిమ్మన్న అందురు

(3) మఱియొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు నిరాటంకము అగు కవితాధారకలవాఁడు అచ్చతెనుఁగు రామాయణము నీలాసుందరీ పరిణయమును రచించిన వాఁడు అచ్చాంధ్రకావ్య ఘటన దుస్సాధ్యము ఐనను ఇతనికి అది సుసాధ్యము అని రచనా శైలినిపట్టి ఊహింపఁబడుచు ఉన్నది మఱియును ఇతఁడు రసికజనమనోభిరామము రుక్మిణీపరిణయము సింహాచలమాహాత్మ్యము రాజశేఖరవిలాసము సారంగధరచరిత్రము సకల లక్షణ సారసంగ్రహము అను మిశ్రకావ్యములను రచియించెను ఇతఁడు కూచిమంచితిమ్మన అనఁబడును

తిమ్మరాజు ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు వైష్ణవభక్తుఁడు వైష్ణవాగ్రేసరులు అగు ఆళ్వారులచరిత్రములను ప్రాంకపఱచి పరమ యోగివిలాసము అనుపేర ఒక మహాకావ్యమును రచియించెను అందలి చరిత్రములు అద్భుతములుగ ఉండును ఇతని కొడుకు ఈశ్వర ప్రభువు

తిమ్మరుసు చూ॥ అప్పాజి

తిరుపతి ఒకదివ్యక్షేత్రము త్రిమతస్థులును అట్లు అంగీకరించి ఉన్నారు ఇందు ఒకప్పుడు వైకుంఠవాసుఁడు అయిన విష్ణువు వేంకటేశ్వరుఁడు (లేక శ్రీనివాసుఁడు) అనుపేర సాక్షాత్కరించి ఉండెను ఆ దేవతామూర్తిని అగస్త్యుఁడు పులస్త్యుఁడు మొదలుగాఁగల ఋషులు పూజించిరి అని వామనమహర్షి జనకునకు చెప్పినట్లు ఆస్థల పురాణమునందు చెప్పఁబడి ఉన్నది

తిరుమలరాయలు కృష్ణదేవరాయలపినతండ్రి ఈయనను తిమ్మన అనియు అందురు

తిలోత్తమ ఒక అప్సరస

తీ

తీర్థకారులు జైనగురువులు వీరు ఇరువది నలువురు అందు మొదటివాఁడు ఆదినాథుఁడు.

తు

తుంగప్రస్థము రామగిరికి తూర్పున ఉండు కొండ

తుంబురుఁడు గంధర్వగురువు నారదతుంబురులు గొప్పగాయకులు అని ప్రసిద్ధి

తుర్వసువు యయాతికి దేవయానియందు పుట్టిన కొడుకు తండ్రిశాపముచే (చూ॥ యయాతి) తుర్వసు వంశమువారు ధర్మాధర్మవివేక శూన్యులై సంకీర్ణకిరాతదేశములకు రాజులు అయిరి ఈతని దుర్వసుఁడు అనియును అందురు

తులాధారుఁడు వారణాసియందు ఉండిన ఒక వణిగ్వరుఁడు ఇతఁడు జాజలి అను మునికి ఉత్తమాచారప్రకారమును ఎఱిఁగించి బ్రహ్మగీతలు చెప్పెను

తులువవంశము. యయాతికొడుకు అగు తుర్వసువంశమునందు చంద్రగుప్తుఁడు అనువాఁడు జన్మించి అతఁడు శాలివాహనశకమునకు నన్నూఱుసంవత్సరములకు మును మగధ దేశమునకు రాజై ఉండెను ఈచంద్రగుప్తుని వంశమునకు వెనుక శూద్రవంశములు మూడువచ్చెను అందుకడపటిది అగు ఆంధ్రులవంశము శాలివాహన శకము ము

న్నూటయేఁబది సంవత్సరములకు సమాప్తి చెందెను అది తులువవంశము అనఁబడును ఆవంశమున పుట్టినవాఁడే తిమ్మరాజు

తుషితులు దేవతలలో ఒకతెగవారు సంతోషించువారు అని శబ్దార్థము. వీరు ముప్పదియార్వురు భాగవతమున యజ్ఞునికి దక్షిణయందు పుట్టిన పన్నిద్దఱు కొడుకులను తుషితులు అని చెప్పియున్నది వీరు తోషుఁడు ప్రతోషుఁడు సంతోషుఁడు భద్రుఁడు శాంతుఁడు నిడస్వతి ఇధ్ముఁడు కవి విభుఁడు వహ్ని సుదేవుఁడు రోచనుఁడు అనువారు

తుష్టిమంతుఁడు యు॥ కంసునితమ్ముఁడు

తూ

తూవలకుఁడు ర॥ చాణూర ముష్టికులతో కూడ మల్లయుద్ధమునందు కృష్ణునిచే మడిసిన ఒక అసురుఁడు

తృ

తృణబిందువు మరుచ్చక్రవర్తి వంశస్థుఁడు అగు బుధ్నుని కొడుకు ఇతనికొడుకు విశాలుఁడు

తృణావర్తుఁడు ర॥ కృష్ణుఁడు వ్రేపల్లెలో శిశువుగా ఉండునప్పుడు సుడిగాలి రూపమున వచ్చి అతనిని ఆకాశమునకు ఎత్తుకొని పోయి అతనిచేత చంపఁబడిన ఒక దైత్యుఁడు ఇతనికి చక్రసమీరదైత్యుఁడు అనియు పేరు కలదు.

తె

తెనుఁగు. తెలుఁగుభాష. చూ॥ త్రిలింగము.

తెలగనార్యుఁడు. ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు యయాతిచరిత్రము అను అచ్చతెనుఁగు కావ్యమును రచియించెను

తెలుఁగు ఆంధ్రభాష ఇది త్రిలింగశబ్దవైకృతము చూ॥ త్రిలింగము

తే

తేజస్వి అగస్త్యునిపౌత్రుఁడు దృశ్యునిపుత్రుఁడు నా॥ ఇధ్మవాహనుఁడు

తేజోవతి అగ్నిదేవుని పట్టణము

తై

తైత్తిరీయము ఇది ఒక ఉపనిషత్తు చూ॥ యాజ్ఞవల్క్యుఁడు

తో

తోయజగర్భుఁడు చతుర్ముఖబ్రహ్మ ఇతఁడు కమలమునందు పుట్టెను కనుక కమలజుఁడు అనియు, కమలమును ఆసనముగా కలవాఁడు కనుక కమలాసనుఁడు అనియు, చెప్పఁబడును పద్మజుఁడు, వనజజుఁడు, అరవిందజుఁడు, నాళీకజన్ముఁడు, పద్మాసనుఁడు, వనజాసనుఁడు, అరవిందాసనుఁడు, నాళీకాసనుఁడు మొదలు అగు పేళ్లు అనేకములు ఇతనికి కలవు

త్ర

త్రయారణుఁడు చూ॥ నా॥ సూర్యారణ్యుఁడు

త్రయ్యారుణి పు॥ ఋక్షయునికొడుకు ఇతని వంశస్థులు బ్రాహ్మణులు అయిరి.

త్రసదస్యుఁడు ఇ॥ పురుకుత్సుని కొడుకు అనరణ్యుని తండ్రి. నా॥ వసుదుఁడు

త్రిగర్తము. ఒకానొకదేశము ఇది ఆర్యావర్తమునకు వాయవ్యభాగమున ఉండునది

త్రిజట. ర॥ విభీషణుని కూఁతురు సీత రావణునిచేత పట్టువడి ఉండుకాలమున ఈమె సీతకు మిగుల ఊఱటమాటలు చెప్పుచు ఉండెను ఒకప్పుడు రావణుని నాశమున

కు సూచకమైన కల ఒకటి కని రాక్షసస్త్రీలుచేయు నిర్బంధములచే మిగుల ఖిన్నురాలై ఉండినసీతకు ఆస్వప్నవృత్తాంతము చెప్పి శీఘ్రకాలములో రాముఁడు రావణుని నశింపఁజేసి ఆమెను తోడుకొనిపోవును అని ఈమె సమాధాన పఱచెను

త్రితుఁడు బ్రహ్మమానసపుత్రులలో ఒకఁడు

త్రిదివ పారిపత్రపర్వతమునందు ఉత్పత్తి అగు ఒకనది

త్రిధన్వుఁడు ఇ॥ సుమనుని కొడుకు సూర్యారణ్యుని తండ్రి

త్రిపురాసురులు తారకాసురుని కొడుకులు అగు కమలాక్షుఁడు విద్యున్మాలి తారకాక్షుఁడు అనువారు వీరు మహత్తరమైన తపస్సుచేసి శివుని అనుగ్రహమువలన ఇనుముతోను బంగారుతోను వెండితోను చేయఁబడిన మూఁడు జంగమపట్టణములను పొంది లోకములను పాడుచేయుచు ఉండిరి అప్పుడు విష్ణువు ఒకపాషండుని అవతారము ఎత్తి నారదుని తనకు శిష్యునిగా చేసికొని ఈ త్రిపురాసురులకును వీరి కాఁపులకును శివునియందలి భక్తి తొలఁగుటకు తగిన విషయములు' బోధించెను అంత వీరును వీరికాఁపులును శివద్వేషులు అయిరి. అందులకు శివుఁడు ఆగ్రహించి వీరితో యుద్ధముచేసి వీరిని చంపెను వీరు తమ మరణానంతరము ప్రమథ గణములతో చేరిరి

త్రిపృష్ఠుఁడు. య॥ వసుదేవునికి ధృతియందు పుట్టిన కొడుకు

త్రిమూర్తులు బ్రహ్మ విష్ణువు రుద్రుఁడు ఆదిని నిర్గుణస్వరూపుఁడు అయిన ఈశ్వరుఁడు (శుద్ధబ్రహ్మము లేక శుద్ధచైతన్యము) "బహుస్స్యాం" అని సంకల్పించి సృష్టిచేయ ఉద్యమించెను ఈ సంకల్పస్థితియందు ఆబ్రహ్మము ప్రకృతిపురుషస్వరూపుఁడు అగుచు సత్వరజస్తమోగుణాత్మకుఁడై ఉండెను ఆస్వరూపమునందు అతఁడు శబళబ్రహ్మము లేక మాయావచ్ఛిన్న చైతన్యము అనఁబడును అది అతనికి మాయోపాధిచే అనఁగా ప్రకృతి సంబంధముచేత కలిగెను మాయ అన విచిత్ర సృష్టికి హేతువు ప్రకృతి అన మహదాది వికారములకు కారణము ఇది జ్ఞానవిరోధిగా ఉండుటవలన అవిద్య అనియు చెప్పఁబడును అట్టిప్రకృతి సంబంధముగల శబళబ్రహ్మ స్వరూపమునందు (అనఁగా కేవల సంకల్పస్థితియందు) సత్వరజస్తమోగుణములు మూఁడును సమములు అయి ఉండును సత్వము జ్ఞానసుఖములను వానియందు ఇచ్ఛను పుట్టించుచు ఉన్నది ఇది విష్ణురూపము అయ్యెను రజస్సు రాగతృష్ణలయందు సంగమమును పుట్టించుచు ఉన్నది ఇది చతుర్ముఖబ్రహ్మ స్వరూపము అయ్యెను తమస్సు విపరీతజ్ఞానమును నిద్రాలస్యాదులను పుట్టించుచు ఉన్నది ఇది లయకారణము అగుటవలన రుద్రస్వరూపము అయ్యెను ఆసంకల్పస్థితి వదలి ఈశ్వరుఁడు సృష్టిక్రియారూపుఁడు కాఁగానే ఈసత్వరజస్తమోగుణములకు వైషమ్యము కలిగెను అదియే మహత్తత్వ స్వరూపము అది సాత్వికము రాజసము తామసము అని మూఁడువిధములు కలది. ఆస్థితియందు బ్రహ్మము సూత్రబ్రహ్మము (లేక అంతఃకరణావచ్ఛిన్న చైతన్యము) అనఁబడును. ఈస్వరూపమున అతఁడు నామరూపాత్మకమైన సకలప్రపంచకమును సృజియించెను. ఆ స్రష్టృసృజ్యతాదాత్మ్య స్వరూపమైన బ్రహ్మము విరాడ్రూపము అనఁబడును జ్ఞ

మాత్రతాదాత్మ్య స్వరూపము విష్ణుస్వరూపము.

విరాడ్రూపస్థితియందు చిత్స్వరూపమైన జ్ఞానమును వృత్త్యవచ్ఛిన్న చైతన్యము అందురు, జ్ఞానశూన్యమై వికారాస్పదమై ఉండుదానిని విషయావచ్ఛిన్న చైతన్యము అందురు

అట్లు విరాట్స్వరూపుఁడు అయిన బ్రహ్మమువలననుండి ప్రపంచసృష్టి కలిగెను ఎట్లు అనిన

(౧) తమస్సృష్టి తమస్సు - మోహము - మహామోహము - తమిస్రము - అంధతమిస్రము, ఇందుండి చేతనములేని స్థావర సృష్టి కలిగెను

(౨) తిర్యక్సృష్టి పశుపక్ష్యాదులు

(౩) దేవసృష్టి తుష్టాత్ములై నిత్యానందులై కేవలసాత్త్విక భూతులైనవారు ఈసృష్టియందు పుట్టిరి "నహదేవా అశ్నంతి నపిబంతి ఏతదేవామృతం దృష్ట్వా తృప్యతి" అని సాత్త్వికమునకు ప్రమాణము

(౪) అర్వాక్సృష్టి తమ ఉద్రేకులు అయి దుఃఖబహుళములు కలిగి కర్మశీలులు అయిన మనుష్యుల సృష్టి

౫ అనుగ్రహసృష్టి ఇది సాత్త్వికతామస మిశ్రగుణములు కల జంతురాశి సృష్టి

౬ కౌమారసృష్టి. ఇది ప్రాకృతము వైకృతము అని రెండువిధములు. ఈసృష్టియందే సనత్కుమారాదులు పుట్టినది

ఈయాఱును, మహత్సృష్టి పంచతన్మాత్రసృష్టి పంచభూతేంద్రియసృష్టి అను మూఁటితో చేరి తొమ్మిదిసృష్టులు అగుచు ఉన్నవి ఇది నవవిధసృష్టి వివరణము

ఈసత్త్వరజస్తమో గుణాత్మకులైన త్రిమూర్తులు తమతమ అంశములను ఒకరొకరు పంచుకొనియు ఉందురు ఆస్థితియందు వారికి నామాంతరములు కలవు అవి విష్ణువ్యూహము బ్రహ్మవ్యూహము రుద్రవ్యూహము అనఁబడును

విష్ణ్వంశము బ్రహ్మాంశము రుద్రాంశము

వి	ప్రద్యుమ్నుఁడు	సంకర్షణుఁడు	అనిరుద్ధుఁడు.
బ్ర	మనువు	దక్షుఁడు	యముఁడు
రు	మృడుఁడు	భవుఁడు	హరుఁడు

త్రిలింగము శ్రీశైలము, కాళేశ్వరము, ద్రాక్షారామము, ఈమూఁడు లింగములకు నడుమ ఉండు దేశము నా॥ ఆంధ్రదేశము ఈదేశపుభాష తెనుఁగు తెలుఁగు అనఁబడును

త్రిలోచనుఁడు రుద్రుఁడు మూఁడుకన్నులు కలవాఁడు అని వ్యుత్పత్త్యర్థము

త్రివిక్రముఁడు వామనుఁడు చూ॥ బలి

త్రిశంకు ఇ॥ సూర్యారణ్యుని కొడుకు హరిశ్చంద్రుని తండ్రి ఇతని మొదటిపేరు సత్యవ్రతుఁడు ఇతఁడు బొందితో స్వర్గమునకు పోవలెనని వసిష్ఠునివేఁడె; అతఁడు అదిసరిపడదు అనఁగా, అతని కొమారుల చెంతకు పోయి వారిని నిర్బంధించెను. వారు తమతండ్రి చెప్పినదాని ఇతఁడు ఉల్లంఘించి నందులకై చండాలత్వము పొందునట్లు శపియించిరి అటువెనుక విశ్వామిత్రుని ఆశ్రయించి అతఁడు తనతపోబలముచేత శరీరముతోనే దేవలోకమునకు పంపఁగా దేవతలచే అచ్చటనుండి తలక్రిందుగ భూమికి పడఁద్రోయఁబడెను అపుడు విశ్వామిత్రుఁడు వీనిని క్రిందపడకుండ నిలిపి త్రిశంకుస్వర్గము అని మఱియొక స్వర్గమును ఇంద్రునిని తనతపోమాహాత్మ్యముచే సృజియింప యత్నించి దేవతల ప్రార్థనచే మానుకొనెను. త్రిశంకుఁడు

అశ్లేనిలిచెను ఇతనికి గురునాజ్ఞ యుల్లంఘన, చండాలత్వము, నిషిద్ధవస్తు భోజనము అను మూఁడు శంకువులు (శంకువు—మేకు, దోషము) సంభవించినందున త్రిశంకుఁడు అను నామము కలిగెను

త్రిశిరసుఁడు ఈ పేరు కలిగిన రాక్షసులు అనేకులు అందు (౧) విశ్రవసు కొడుకు వీఁడు జనస్థానమందు ఖరునికి సహాయుఁడు అయి ఉండెను

(౨) రావణుని కొడుకు హనుమంతునిచేత చంపఁబడెను

త్రేతాగ్నులు పావకుఁడు పవమానుఁడు శుచి అని మువ్వురు వీరు వసిష్ఠుని శాపముచే పృథుచక్రవర్తి కొడుకు అయిన అంతర్ధానునికి కొడుకులు అయి పుట్టి అప్పుడే చచ్చిరి ఆహవనీయము గార్హపత్యము దక్షిణాగ్ని అని గృహస్థుఁడు ఆరాధింప తగిన అగ్నులు మూఁడు

త్రేతాయుగము మూఁడవయుగము దీనిపరిమితి ౧౨౯౬౦౦౦ సంవత్సరములు చూ॥ యుగములు

త్ర్యంబకుఁడు రుద్రుఁడు మూఁడు కన్నులు కలవాఁడు అని అర్థము

త్ర్యంశుఁడు ద॥ విప్రచిత్తి కొడుకు

త్వ

త్వష్ట (౧) ప్రి॥ యౌవనుని కొడుకు

(౨) ద్వాదశాదిత్యులలో ఒకఁడు

(౩) శుక్రపుత్రుఁడు దైత్యగురువు

(౪) బ్రహ్మమానసపుత్రులలో ఒకఁడు ఇతని కొమారుఁడు అగు విశ్వరూపుని చంపి ఇంద్రుఁడు బ్రహ్మహత్య సంపాదించుకొనెను

త్వష్టృ. సూర్యుని భార్య అయిన సంజ్ఞాదేవి సూర్యుని వేఁడిమిని తాళ చాలక ఛాయాదేవిని తనకు బదులు ఉండ నియమించి తాను కొన్నిదినములు పుట్టింటను ఉండెను ఆవల కొంత కాలమునకు తండ్రి అది సరి కాదు అన్నందున అతనియిల్లు వదలి ఒక ఆఁడుగుఱ్ఱము (బడబా) రూపమును ధరించి తిరుగుచు ఉండెను అంత ఒకప్పుడు సూర్యుఁడు సంజ్ఞాదేవిని కానక త్వష్టపాలికి ఏగి తన సతివృత్తాంతము అడిగిన, అతఁడు ఆమె వేఁడిమి సహింపనోపక మేరుపర్వత సమీపమున ఉన్నది అని తెలుపఁగా ఆమెమీఁది మోహముచేత తానును అశ్వమై ఆమెతో కలసెను అపుడు వారికి ఇరువురికిని అశ్వనీ దేవతలు పుట్టిరి అనంతరము సూర్యుని అనుమతిపడసి అతని తేజమును త్వష్ట తరిమెనపెట్టి అందు రాలిన రజస్సుచేత విష్ణువుకు చక్రమును, శివునకు శూలమును, ఇంద్రునకు వజ్రాయుధమును, చేసి ఇచ్చెను

ద

దండకారణ్యము ఇక్ష్వాకు పుత్రుఁడు అగు దండుఁడు అసురకృత్యములచే జననిందితుఁడు అగుటవలన తండ్రిచే వింధ్యశైలమునకు పంపఁబడి అందు మధుమంతము అను పట్టణము ఒకటి నిర్మాణముచేసికొని అసురులతో కలిసి అసురగురువైన శుక్రాచార్యులకు శిష్యుఁడు అయి ఆపురమును ఏలుచు ఉండెను ఒకనాఁడు అతఁడు శుక్రాచార్యుని ఆశ్రమమునకు పోయి అచట్ల తపము ఆచరించుచు ఉన్న అతనిపెద్ద కొమార్తె అగు అరజ అనుదానిని కని మోహించి అది అయుక్తము అని ఆమె ఎంత చెప్పినను వినక బలాత్కారముగా ఆమెను కూడి వెడలిపోయెను పిదప దానివిని శుక్రుఁడు మిగుల ఆగ్రహించి ఆదండుఁడు సపరివారముగ నేలపాలు అగునట్లును, ఆ మధుమంతముచుట్టు ఏఁడుదినములు మట్టి

వాన కురియు నట్లును జనశూన్యము అగు నట్లును శాపము ఇచ్చెను చూ॥ జనస్థానము

దండపాణి కాశియందు ఉండు ఒక దేవత

దండాశ్వుఁడు. ఇ॥ నా॥ దృఢాశ్వుఁడు తండ్రి దుంధుమారుఁడు కొడుకు హర్యశ్వుఁడు

దండి ఒకానొక సంస్కృతకవి ఇతఁడు చేసినకావ్యములలో దశకుమార చరిత్రము అను వచనకావ్యము ఒకటిమాత్రము కానఁబడుచున్నది. "దండినః పదలాలిత్యం" అని ఇతని కవిత్వము మిక్కిలి లలితము అని పేర్కొనఁబడి ఉండెను

దండుఁడు (౧) ఇక్ష్వాకుపుత్రుఁడు చూ॥ దండకారణ్యము

(౨) ర॥ సుమాలి కొడుకు

దంతఘాతకుఁడు. హరిశ్చంద్రుని భ్రమింప చేసి బేతావటము క్రింద చేర్చుటకై విశ్వామిత్రునిచేత సృజియింపఁ బడిన ఒకరాక్షసుఁడు

దంతవక్త్రుఁడు. వృద్ధశర్మునికి వసుదేవుని చెలియలు ఐన శ్రుతదేవియందు పుట్టిన కొడుకు వీడును శిశుపాలుఁడును సనకసనందనుల శాపముచే అసురకృత్యములు కల వారుగా పుట్టిన జయవిజయులు. వీఁడు కృష్ణునిచేత చంపఁబడెను.

దంష్ట్రి. శుక్రునిపుత్రుఁడు దైత్య గురువు

దత్త. జంభునికూఁతురు హిరణ్యకశిపునిభార్య

దత్తాత్రేయుఁడు. అత్రికి అనసూయయందు విష్ణువుయొక్క అంశమున, పుట్టిన కొడుకు చూ॥ దుర్వాసుఁడు.

దధిముఖుఁడు సుగ్రీవుని మేనమామ. మధువనమునకు కావలి ఉండిన వానరుఁడు

దధివాహనుఁడు అ॥ అంగుని కొడుకు.

దధీచి ఒకానొకముని ఇతఁడు ఇంద్రునకు తనవెన్నెముకను ఇయ్యఁగా దానితో అతఁడు నూఱు అంచులు కల వజ్రాయుధమును చేసికొనెను. పరులనిమిత్తము తన దేహమును విడిచినందున ఇతఁడు మహాదాత అని పేర్కొనఁ బడియెను ఇతఁడు రుద్రరహితమైన యాగము చేయకూడదు అని దక్షుని ఆక్షేపించెను

దను కశ్యపునిభార్య దక్షప్రజాపతి కూఁతురు ఈమెసంతతివారు దానవులు అనఁబడుదురు

దమనిక ఒకానొక అప్సరస మేనక కూఁతురు సువర్ణ గోత్రుఁడైన కందరుఁడు అనుపక్షివరుని భార్య తార్క్షి తల్లి.

దమయంతి నలునిభార్య విదర్భరాజు అగు భీముని కూఁతురు ఈమె స్వయంవరము నందు ఇంద్రాదిదేవతలను వరింపక నలుని వరించెను. అందులకు కలి మిగుల కోపించి ఆమె పురుషుఁడు అగు నలుని అతని దాయాది అగు పుష్కరునితో జూదమాడునట్లుచేసి అతనికి అనేకములు అయిన ఇడుములు కలుగునటుల చేసెను ఈమె పతియందు అతి అనురాగవతి అయినను అతనిని పాసి కొన్ని దినములు సేవకావృత్తిని ఉండెను. కడపట భర్తను కలసి రాజ్యము మరలచేసి సమస్తసుఖములను అనుభవించెను.

దమలిప్తులు. గంగకు పశ్చిమమున ఉండు దేశస్థులు.

దరుఁడు. య॥ అణువుకొడుకు నా॥ అంధకుఁడు.

దర్పకుఁడు మన్మథునకు నామము.

దర్మషణుఁడు. స్పృంజయుని రెండవకొడుకు

దర్శుఁడు. ధాతకు సినీవాలియందు పుట్టిన కొడుకు

దివిద్యోతుఁడు య॥ దుందుభికొడుకు నా॥ అభిజిత్తు

దశకంఠుఁడు } చూ॥ రావణుఁడు
దశగ్రీవుఁడు }

దశరథుఁడు (౧) ఇ॥ కల్మాషపాదుని పౌత్రుఁడైన మూలకుని (నారీకవచుని) కొడుకు వృద్ధశర్మని తండ్రి

(౨) ఇ॥ అజమహారాజు కొడుకు ఇతనికి ప్రధానభార్యలు కౌసల్య సుమిత్ర కైకేయి అని ముగ్గురు ఇతఁడు చిరకాలము పుత్రులులేక ఉండి పుత్రకామేష్టి అనుయాగముచేసి రామలక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు అను నలువురు కొడుకులను వడసెను అందు కౌసల్యాపుత్రుఁడు అగు రామునకు యువరాజ్యాభిషేకముచేయ యత్నించి ఉండుసంగతి కైకేయి ఎఱిఁగి తనకొడుకు అగు భరతునకు ఆయువరాజ్య పట్టము కట్టునట్లును రామునకు పదునాలుగు సంవత్సరముల వనవాసము ఆజ్ఞాపించునట్లును తనభర్తను అడిగెను ఆయనకు అది సమ్మతి లేక పోయినను (పూర్వము దేవాసురయుద్ధమునందు దేవతలకు సహాయము చేయఁబోయి శంబరాసురుఁడు అనువానితో యుద్ధముచేయునపుడు ఆయసురుఁడు అనేకమాయలు కావింపఁగా కైకేయి తాను ధవళాంగుఁడు అను మునివలన వడసిన మంత్రవిద్యచేత ఆమాయలనెల్ల అణఁచివేయ అందులకు దశరథుఁడు మెచ్చుకొని నీకు ఏమివరముకావలెను అడుగుము అనఁగా రెండువరములు అడిగి అవి తనకు కావలసినప్పుడు ఇచ్చునట్లు మాట తీసికొని ఉండెను కనుక ఆవరములు ఇప్పుడు ఇమ్మనిన) దశరథుఁడు ఏమియు చెప్పనేరక ఊరక ఉండెను కైకేయి రామునితో నిన్ను మీతండ్రి వనవాసము చేయుటకు పొమ్మనెను అని చెప్ప అతఁడు అట్లేచేసెను అది కారణముగ దశరథుఁడు మృతిచెందెను

ఈదశరథమహారాజు ఒకప్పుడు వేఁటాడపోయి, ఒక ఋషిపుత్రుఁడు అంధులగు తనతల్లిదండ్రుల కొఱకు కమండలముతో తటాకమున జలము ముంచుచు ఉండఁగా ఆనీళ్లు ముంచెడు చప్పుడువిని ఏనుఁగు తొండముతో నీళ్లు త్రాగుచు ఉన్నది అని నిశ్చయించి బాణమును సంధించి ఏసెను ఆయేటుతగిలినతోడనే ఆఋషిపుత్రుఁడు మృతి పొందెను పిదప రాజు తనతప్పితము తెలిసికొని అచటికి పోయి అతనిని ఊఱడించి తాను తెలియక ఇట్టిపనిచేసితిని అని ఆదంపతులకు చెప్పెను వారు పుత్రశోకమును భరింపలేక నీవును మావలె పుత్రశోకముచే మృతిపొందుదువుగాక అని శపించి ప్రాణములను విడిచిరి

(౩) య॥ నవరథుని కొడుకు

(౪) అ॥ చూ॥ నా॥ రోమపాదుఁడు

దశార్ణము కాశీదేశమునకు దక్షిణమునను పడమటను ఉండు దేశము

దశార్హుఁడు య॥ నిర్వృతి కొడుకు

దక్షప్రజాపతి (౧) నవబ్రహ్మలలో (లేక ప్రజాపతులలో) ఒక్కఁడు కొందఱు ఇతఁడు బ్రహ్మయొక్క అంగుష్ఠముననుండి పుట్టినవాఁడు అందురు కొందఱు బ్రహ్మమానసపుత్రుఁడు అందురు ఇతనిభార్య ప్రసూతి విష్ణుపురాణప్రకారము దక్షప్రజాపతికి కొమార్తెలు ఇరువదినలువురు వారిలో శ్రద్ధ లక్ష్మి ధృతి తుష్టి పుష్టి మేధ క్రియ బుద్ధి లజ్జ వపువు శాంతి సిద్ధి కీర్తి ఈపదిముగ్గురు ధర్మునిభార్యలు (ధర్మదేవ

రములని ఎఱుఁగవలయును) ఈవీరియందు ధర్మునకు పుట్టిన పుత్రులు క్రమముగా కాముఁడు దర్పుఁడు నియముఁడు సంతోషుఁడు లోభుఁడు శ్రుతుఁడు దండుఁడు భోధుఁడు వినయుఁడు వ్యవసాయుఁడు క్షేముఁడు సుఖుఁడు యశుఁడు

(౨) ఇతఁడు ప్రచేతస్సులకు చంద్రుని (సోముని) కూఁతురు అగు మరీషయందు పుట్టిన కొడుకు ఈయన చక్షుర్మనువు కాలమున ఉండినట్లు కొందఱు చెప్పుదురు ఇతఁడు బ్రహ్మయాజ్ఞవడసి మైథునక్రియవలన సృష్టిచేయ ఆరంభించెను తత్పూర్వము సంతానము దృష్టిశ్వర్శేచ్ఛాదులవలన కగలుగుచుఉండినట్టు తెలియవచ్చుచున్నది ఈతఁడు వీరణప్రజాపతి కూఁతురు అగు అసిక్నిని భార్యగాగ్రహించి ఆమెయందు తొలుత హర్యశ్వులు అనుననేక పుత్రులను పడసెను వారు అందఱును నారదుని ఉపదేశమున ప్రజాసృష్టియందు ఇచ్ఛ ఉడిగిరి మరల శబలాశ్వులు అనుననేకపుత్రులను పుట్టించెను. వారలును అట్లు అయిరి అంత దక్షుఁడు నారదుని మీఁద కోపించి అతనికి అనపత్యతయును నిరంతర సంచారమును కలుగునట్లు శపించి అఱువండ్రు కొమార్తలను అసిక్నియందు పుట్టించెను. అందు ధర్మునికి పదుగురను, కశ్యపునికి పదుమువ్వురను, చంద్రునకు ఇరువదియేడుగురను, అరిష్టనేమికి నలుగురను, అంగిరసునకు ఇరువురను, కృశాశ్వునకు ఇరువురను బహుపుత్రునకు ఇరువురను ఇచ్చి వివాహములు చేయించెను శ్రీమద్భాగవతమున తార్క్ష్యుడు అను నామాంతరము తాల్చిన కశ్యపునకు మరల నలుగుర కొమార్తలను ఇచ్చినట్లు చెప్పి ఉన్నది.

ధర్మునిభార్యలు	వారిసంతతి
అరుంధతి	పృథివితో చేరిన సమస్తము
వసువు	అష్టవసువులు
యామి (లేక) జామి	దుర్గ భూములకు అధిష్ఠానదేవత
లంఘ (లేక) లంబ	ఘోషుఁడు లేక విద్యోతుఁడు
భానువు	భానువులు
మరుద్వతి	మరుత్వంతుఁడు జయంతుఁడు
సంకల్ప	సంకల్పుఁడు
ముహూర్త	మౌహూర్తికులు.
సాధ్య	సాధ్యులు
విశ్వ	విశ్వేదేవతలు

చంద్రునిభార్యలు అశ్విని భరణి కృత్తిక రోహిణి. మృగశిర ఆరుద్ర పునర్వసు పుష్యమి. ఆశ్లేష మఖ పుబ్బ ఉత్తర హస్త చిత్త స్వాతి విశాఖ అనూరాధ జ్యేష్ఠ మూల. పూర్వాషాఢ ఉత్తరాషాఢ శ్రవణము ధనిష్ఠ. శతభిషక్కు పూర్వాభాద్ర ఉత్తరాభాద్ర రేవతి అనువారు ఈ యిరువదియేడుగురును నక్షత్రములు అనఁబడుదురు

కశ్యపుని పదుమువ్వురుభార్యల నామము లనుగూర్చి చూ॥ కశ్యపుఁడు

తొల్లి దక్షుఁడు యాగముచేసినపుడు రుద్రునికి హావిర్భాగము ఇయ్యనందున అతనికి మరల జన్మము కలిగెను అని అందురు

శ్రీమద్భాగవతమున అరుంధతిని దక్షపుత్రిగా చెప్పి ఉండలేదు ఆమెకు మారు కకుద్దేవిని చెప్పి ఉన్నది కకుద్దేవికి సంకటుఁడును, సంకటునకు కీకటుఁడును, కీకటునకు దుర్గాభిమానులైన దేవతులును పుట్టినట్లు చెప్పి ఉన్నది మఱియు యామి

సంతతికి స్వర్గుడు నంది అనునిరువురు పుట్టినట్లును సంకల్పకు కాముడు పుట్టిన ట్లును శ్రీమద్భాగవతమువలన తెలియఁబడు చు ఉన్నది

దక్షిణ రుచిప్రజాపతికి స్వాయంభువమనువు కూఁతురగు ఆకూతియందు పుట్టినకన్య ఈమె తన అన్న అయిన యజ్ఞుని వివా హము అయ్యెను

దా

దానవులు కశ్యపునికి దనువునందు పుట్టిన వారును వారి సంతతివారును అందు ము ఖ్యులు అయోముఖుఁడు ఏకచక్రుఁడు పులోముఁడు కపిలుఁడు అంధకుఁడు (కొ అకిదానవుఁడు) అరిష్టుఁడు అరుణి అను తాపకుఁడు ద్విమూర్ధన్యుఁడు శంబరుఁడు హయగ్రీవుఁడు విభావసుఁడు శంకుశిర స్సు స్వర్భానుఁడు వృషపర్వుఁడు విప్ర చిత్తి (ఇతనికి సింహికయందుఁ పుట్టిన కొడుకులు రాహువు కేతువు) వాతాపి ఇల్వలుఁడు నముచి రెండవ స్వర్భానుఁడు కాలనాభుఁడు వక్త్రయోధి త్ర్యంశుఁడు శల్యుఁడు నభుఁడు నరకుఁడు పులోముఁ డు ఖస్పృఘుఁడు రెండవ అంధకుఁడు ధూ మ్రకేతువు విరూపాక్షుఁడు దుర్జయుఁడు వైశ్వానరుఁడు రెండవ తారకుఁడు.

దామగ్రంథి. అజ్ఞాతవాసకాలమున అశ్వపా లక వేషము ధరించిన నకులుఁడు ఉంచి కొనిన నామము

దామోదరుఁడు కృష్ణుఁడు యశోద బాల్య మునందు ఇతని నడుమున త్రాడువేసి రో టితో కట్టెను కనుక ఇతనికి ఈనామము కలిగెను.

దారుకుఁడు. కృష్ణునిసారథి దారకుఁడు అని యు అందురు

దాశార్ణ. వింధ్యపర్వతమున ఉత్పత్తి అయి ఉత్తరవాహిని అగు ఒకనది యమున యందు సంగమము అగును

దాక్షాయిణి పార్వతికినామము దక్షుని కూఁ తురు అని వ్యుత్పత్త్యర్థము

ది

దిక్పాలకులు చూ॥ అష్టదిక్పాలకులు

దిగ్గజములు చూ॥ అష్టదిగ్గజములు

దితి కశ్యపునిపెద్దభార్య దక్షప్రజాపతి కూఁ తురు ఈమె సుతులు దైత్యులు అనఁబడు దురు

దిలీపుఁడు (౧) ఇ॥ వృద్ధశర్మునికి నామము (౨) ఇ॥ అంశుమంతునికొడుకు భగీరథుని తండ్రి ఈతనిభార్య సుదక్షిణ.

దివిరథుఁడు అ॥ దధివాహనునికొడుకు

దివోదాసుఁడు. (౧) కా॥ నా॥ ద్యుమం తుఁడు భగీరథుని కొడుకు

(౨) పా॥ ముద్గలుని కొ డుకు అహల్యయొక్క అన్న

దివ్యుఁడు య॥ సాత్వతుని కొడుకు

దిష్టుఁడు ఇక్ష్వాకునితమ్ముఁడు ఇతని కొడు కు నాభాగుఁడు

దిష్యంతుఁడు ధుర్యచిత్తు స్వీకారపుత్రుఁడు. దుష్యంతుని తమ్ముఁడు

దీ

దీర్ఘతముఁడు (౧) ఉతథ్యుని కొడుకు భార్య ప్రద్వేషిణి కొడుకులు గౌతమాదు లు ఈ దీర్ఘతముఁడు జాత్యంధుఁడు అ యినందున ఇతనిభార్య బుద్ధిపుత్రి అయి నను తన్నుమెచ్చక ఉండెను. అందుకు ఇతఁడు అలిగి "పతిహీనలైన భామినులతి ధనవతులయ్యుఁగులజలయ్యును ననలంకృత లయ్యెడు మాంగల్య రహితులయ్యెడుఁ గృప

ణవృత్తినిదియు మొదలుగాక” అనిశాపము ఇచ్చెను

(౨) కా॥ సురాష్ట్రుని కొడుకు ధన్వంతరి తండ్రి

దీర్ఘబాహువు ఖట్వాంగుని కొడుకు రఘు మహారాజుతండ్రి

దీర్ఘాదేవి నిరృతి భార్య

దు

దుండి
దుండివిఘ్నేశ్వరుఁడు } కాశియందు ఉండు విఘ్నేశ్వరుఁడు

దుంధుఁడు ఒకరక్కసుఁడు. చూ॥ దుందుమారుఁడు

దుందుభి (౧) య॥ నరుని కొడుకు

(౨) మయుని రెండవ కొడుకు మండోదరి సహోదరుఁడు

(౩) మాయావి రెండవ కొడుకు వాలిచే చంపఁబడెను వీని చంపి కళేబరమును వాలి పాఱవైచినపుడు దానినుండి రక్తబిందువులు మతంగమహర్షి తపముచేయుచు ఉండిన ఋశ్యమూక పర్వతమున పడెను అందుకు అతఁడు కోపగించికొని ఆకొండమీఁదికి వాలి వచ్చిన అతనికి తల సహస్ర వ్రక్కలు అగునట్లుగా శాపము ఇచ్చెను

దుందుమారుఁడు. ఇ॥' నా॥ కువలయాశ్వుఁడు దుందుఁడు అను రాక్షసుని చంపుటచే ఇతనికి ఈపేరు కలిగెను

దుర్గ (౧) వింధ్యపర్వతమున ఉండి వెలువడు ఒకనది

(౨) శివునిభార్య. చూ॥నా॥భద్రకాళి ఉమ. పార్వతి.

దుర్జయుఁడు దనువుపుత్రుఁడు.

దుర్దముఁడు (౧) గాంధారుని పౌత్రుని పుత్రుఁడు

(౨) య॥ భద్రసేనునిపుత్రుఁడు

దుర్మదుఁడు య॥ ఈపేరున వసుదేవునకు ఇద్దఱు కొడుకులు ఉండిరి

దుర్మర్షణుఁడు దుర్యోధనుని తమ్ముఁడు

దుర్ముఖుఁడు (౧) దుర్యోధనుని తమ్ముఁడు.

(౨) మాల్యవంతుని కొడుకు

దుర్యోధనుఁడు (౧) ధృతరాష్ట్రునకు గాంధారియందుపుట్టిన నూర్గురు కొడుకులలో పెద్దవాఁడు ఇతఁడు దుశ్శాసన కర్ణశకునుల దుష్టవచనములు విని పాండవులతో మత్సరముపూని భీష్మద్రోణ విదురులమాటలు వినక జాత్యంధుఁడు అయిన ధృతరాష్ట్రుని తనచర్యలకు ఒడంబడునటుల కావించుకొని కడపట నాశము పొందెను. ఇతనిని ఇతని అనుజులను భీముఁడు ఒక్కఁడే చంపెను. ఇతఁడు కలియంశమున పుట్టెను.

(౨) మనువంశమునందలి ఒక రాజు సుదర్శన తండ్రి

దుశ్శాసనుఁడు ధృతరాష్ట్రుని రెండవకొడుకు దుర్యోధనుని పెద్దతమ్ముఁడు

దుష్యంతుఁడు పు॥ ఈళినునకు రథంతరయందు పుట్టిన కొడుకు. శకుంతలభర్త భరతుని తండ్రి.

దుస్సల. ధృతరాష్ట్రునికి గాంధారియందు పుట్టిన కొమార్త. దుర్యోధనుని చెలియలు భర్త సింధుదేశపు రాజు అగు జయద్రథుఁడు

దుర్వాసుఁడు. అత్రికిని అనసూయకును రుద్రాంశమున పుట్టిన కొడుకు. ఇతనిసహోదరులు సోముఁడు దత్తాత్రేయుఁడు. ఇతఁడు మహాకోపిష్ఠుఁడు ఇతని శాపకథలు అనేకములు కలవు.

దూ

దూర్వాక్షి. వసుదేవుని తమ్ముఁడగు వృకుని భార్య.

దూషణుఁడు ర॥ విశ్రవస్సు కొడుకు ఖరుని సహోదరుఁడు జనస్థానమందు ఉండెను

దృ

దృఢనేమి పు॥ సత్యధృతుని కొడుకు

దృఢవ్రతుఁడు అం॥ విజయుని కొడుకు

దృఢహనువు భా॥ సేనజిత్తు కొడుకు

దృఢాశ్వుఁడు ఇ॥ చూ॥ నా॥ దండాశ్వుఁడు

దృశ్యుఁడు అగస్త్యమహర్షి కొడుకు.

దృషద్వతి యమునకు పశ్చిమమున ప్రవహించి కౌశికితో సంగమము అగునట్టి నది ఇది బ్రహ్మావర్తమునకు ఒకయెల్ల

దే

దేవకి వసుదేవుని భార్య. శ్రీకృష్ణుని తల్లి ఈమె పెదతండ్రికొడుకు కంసుఁడు, ఈమెయొక్క ఎనిమిదవ కొడుకు కృష్ణుఁడు తన్ను చంపును అని ఆకాశవాణిచెప్పఁగా విని ఈమెను భర్తతోకూడ చిరకాలము చెఱలో ఉంచి ఉండెను అప్పుడు ఈమెకు ఆరుగురు కొడుకులు కలిగిరి కంసుఁడు కొంచమైనను కనికరము లేక పుట్టినప్పుడే ఆశిశువులను చంపెను ఏడవ గర్భమును విష్ణువుయొక్క ఆజ్ఞచేత యోగనిద్ర లేక మాయాదేవి సంకర్షించి రోహిణి గర్భమునందు చేర్చెను. అంతట కడుపు దిగఁబడి పోయెను అని కంసుఁడు ఊరక ఉండెను. పిమ్మట ఎనిమిదవ గర్భమును తాల్చి దేవకి శ్రీకృష్ణమూర్తిని కనియెను దేవకి అదితి అవతారము అనియు మహాత్తరము అయిన తపము ఆచరించి విష్ణుని కృష్ణునిఁగా కనెను అనియు భాగవతమునందు చెప్పఁబడి ఉన్నది

(౨) ఒకానొక నది. ఇది కోసలదేశముగుండ ప్రవహించి గంగలో సంగమము అగుచు ఉన్నది

దేవకుఁడు. య॥ ఉగ్రసేనుని తమ్ముఁడు దేవకి తండ్రి

దేవక్షత్రుఁడు. య॥ దేవరాతుని కొడుకు

దేవగిరి శతద్రూనదికిని యమునానదికిని నడుమ ఉండు ఒక్కపర్వతము

దేవతలు జన్మదేవతలు కర్మదేవతలు అని దేవతలు ఇరుతెఱంగులు - అగ్ని- ఇంద్రుఁడు యముఁడు సూర్యుఁడు వాయువు వరుణుఁడు మొదలు అగువారు జన్మదేవతలు అనఁబడుదురు వీరు లోకోపకారార్థము ఆయాయి అధికారముతో మొదట సృజింపఁబడి వేదవిహితములు అయిన యజ్ఞాదులకు ఉద్దేశ్యులు అయి తమతమ అధికారములను చెల్లించుచు కడవఱకు ఉండి నశించువారు తమతమ సుకృతకర్మములకు అనుగుణముగ స్వర్గాది లోకభోగములను అనుభవించి పుణ్యము క్షీణించిన తోడనే మానవ లోకమును చెందువారు కర్మదేవతలు వీరు నహుషాదులు

పితృదేవతలు అని మఱి ఒక తెగ దేవతలు కలరు వారు మృతులు అయిన వారి పుత్రాదులచేత చేయఁబడు కర్మాదులవలన తృప్తిని పొంది మృతులకును వారి బాంధవులకును పొసఁగిన దుర్గతి నివారింపను సద్గతిని కలుగఁజేయను సమర్థులుగా ఉందురు

ఇంద్రాదులును పితృదేవతలును రాక్షసభీతిచేత కొంతకాలము కాకులు అయి ఉండిరి కాన కాకులకు అన్నము ఇడుట చేత వారికి తృప్తి అగును

యమపురద్వారమున వైవస్వత కులోద్భవములు అయిన కుక్కలు రెండు ఉండును తత్ప్రీత్యర్థము కుక్కలకు అన్నము ఇడుదురు

అగ్నీంద్రాదిజన్మ దేవతలు ముప్పదిమువ్వురు
అష్టవసువులు (ఎనమండ్రు) ౮
"అగ్నిశ్చ పృథివీచవాయుశ్చాంత రిక్షంచా
దిత్యశ్చ ద్యౌశ్చచంద్రమాశ్చ నక్షత్రాణి
వైతేవసవః" (ఏతేషుహీదంసర్వంవసు
నిహితం ఇతితస్మాద్వసవః)
ఏకాదశరుద్రులు (పదునొక్కండ్రు) ౧౧
"దశవై పురుషే ప్రాణాః ఆత్మఏకాదశః"
ద్వాదశాదిత్యులు (పన్నిద్దఱు) ౧౨
"ద్వాదశవైమాసా స్సంవత్సరస్య"
ఇంద్రుఁడు (ఒక్కఁడు) ౧
బ్రహ్మ (ఒక్కఁడు) ౧
అంతు ౩౩

దేవదత్తము అర్జునుని శంఖము దేవేంద్రునిచే ఇయ్యఁబడినది అగుటచే దీనికి ఈ పేరు కలిగెను

దేవదారువనము ఇందు ఒకప్పుడు భృగ్వాది ఋషులు తపము ఆచరించుచు ఉండ వారల మాయామోహితులుగ చేయ రుద్రుఁడు ఒకసుందరము అయిన యౌవన పురుషరూపమును, విష్ణువు జగన్మోహనము అగు ఒక సుందరీరూపమును, తాల్చి అచటికి వచ్చి తాము అచటి ఋషులవలె తపము ఆచరింపవచ్చినట్లు వారితో చెప్పఁగా వారు వీరికలరూపును ఎఱుఁగమిచే వీరి సుందర రూపములు తమకును తమయువిదలకును తపోభంగము కావించును అని భీతిచెంది రుద్రుని చూచి నీకు ఇందు ఉండ ఇష్టము ఉండెనేని నీలింగమును విసర్జించి ఉండుము అనిన అతఁడు నిజలింగోత్పాటనము చేసి దానిని అందు పాఱవైచి అదృశ్యుఁడు అయ్యెను అప్పుడు అనేక మహోత్పాతములు పుట్టెను. అంత ఆఋషులు నిజస్థితిని ఎఱిఁగి దీనికి ఉపశాంతి ఆనతి ఇమ్ము అని బ్రహ్మను ప్రార్థింపఁగా అతఁడు కరుణ కలిగి వారిని రుద్రుని లింగాకారముగ పూజింప నియమించెను అంతట రుద్రుఁడు ప్రసన్నుఁడు అయ్యెను దీనిని దారువనము అనియు అందురు

దేవప్రయాగ ఇది, అలకనంద గంగతో సంగమము అగు స్థానమున ఉండును ఇందు తొమ్మన్నూఱు అడుగుల పొడవున రామచంద్రస్వామిగుడి ఒకటి ఉన్నది

దేవభాగుఁడు య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు ఉద్ధవుని తండ్రి

దేవభూతి మగధదేశపు రాజులు అగు శృంగులలో కడపటిరాజు చూ॥ కణ్వుఁడు

దేవమిత్రుఁడు మాండూకేయుని శిష్యుఁడు

దేవమీఢుఁడు హృదికుని కొడుకు వసుదేవుని పితామహుఁడు వసుదేవుని తండ్రి అని శ్రీమద్భాగవతమున నవమస్కంధము నందు చెప్పి ఉన్నది

దేవయాన (దేవయాని) శుక్రాచార్యుల కూఁతురు యయాతి భార్య చూ॥ కచుఁడు, వృషపర్వుఁడు

దేవరక్షిత వసుదేవుని భార్య దేవకునికూఁతురు దేవకితోఁడఁబుట్టువు

దేవరాతుఁడు మి॥ సుకేతుని కొడుకు
(౨) య॥ కరంభి (లేక కుంతి) కొడుకు
(౩) చూ॥ నా॥ శునశ్శేపుఁడు.

దేవలుఁడు. (౧)రు॥అష్ట వసువులలో ఒక్కఁడు అయిన ప్రత్యూషుని కొడుకు ఈదేవలునికి క్షమాశర్ముఁడు మనస్వి అని ఇరువురు కొడుకులు ఉండిరి.
(౨) యా॥ అక్రూరుని పెద్దకొడుకు
(౩) యా॥ దేవకుని కొడుకు. దేవకి సహోదరుఁడు.

దేవవతి రా॥ సుకేశునిభార్య గ్రామణి అను గంధర్వుని కూఁతురు నా॥ దేవమణి

దేవవర్ధనుఁడు యII దేవకుని కొడుకు

దేవవ్రతుఁడు భీష్ముఁడు

దేవసేన అరిష్టనేమి కూఁతురు కుమారస్వామిభార్య ఈమెను కేశి అను దానవుఁడు పట్టి ఎత్తుకొని పోవుచుండ ఇంద్రుఁడు విడిపించెను

దేవస్థానుఁడు. ఋII భారతయుద్ధానంతరము కర్ణుఁడు మొదలు అగువారి మరణమునకై దుఃఖించుచు ఉండిన ధర్మరాజునకు ఇతఁడు హితోపదేశము చేసెను

దేవశ్రవసు యII వసుదేవుని తమ్ముఁడు

దేవహూతి స్వాయంభువ మనువుకూఁతురు కర్దమ ప్రజాపతి భార్య కపిలుని తల్లి ఈమె తన పుత్రునివలన భక్తియోగమును ఎఱిఁగి తత్వజ్ఞానము పడసెను

దేవాంతకుఁడు రII రావణుని కొడుకు హనుమంతునిచేత చంపఁబడెను

దేవాతిథి కుII అక్రోధనుని కొడుకు

దేవాపి కుII ప్రదీపుని పెద్దకొడుకు ఇతఁడు తనతమ్ముఁడు అగు శంతనునికి బ్రాహ్మణుల అనుమతిని రాజ్యము వదలిపెట్టి తపస్సునకు పోయెను

దేవావృధుఁడు. యII సాత్వతుని పుత్రులలో ఒకఁడు. ఇతనికి బభ్రువు అను ఒక పుత్రుఁడు ఉండెను.

దేవారణ్యము లౌహిత్య నదీతీరమున ఉండు అడవి. ఇందు మాణిభద్రుఁడు అను యక్షుఁడు గుహ్యకపరివేష్టితుఁడు అయి వసించుచు ఉండును.

దై

దైత్యులు. దితిపుత్రులు. ఒకనాఁడు దితి పుత్రార్థ కర నిర్భిన్నయై సంధ్యాకాలమున పెనిమిటి అగు కశ్యపునిచేత అతనితో బలాత్కారముగా రమింప అపుడు ధరించిన గర్భమున హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులు పుట్టిరి ఆసంధ్యాకాల దోషముచే వారు అతిక్రూరులు అయిరి. అందు హిరణ్యాక్షుని జలమధ్యమున లీనము అయిన ధరణిని నిలుప అవతరించిన యజ్ఞవరాహ మూర్తి అగు విష్ణువు సంహరించెను హిరణ్యకశిపుని ఆవిష్ణువే నారసింహరూపమున సంహరించెను దితికి సింహిక అని ఒక కూఁతురు కలదు

దైత్యసేన దేవసేనయొక్క అక్క. అరిష్టనేమి కూఁతురు

దో

దోష పుష్పార్ణుని రెండవ భార్య. వ్యుష్టి తల్లి

దౌ

దౌర్వాసము ఒక ఉపపురాణము.

ద్యు

ద్యుతిమంతుఁడు. స్వాయంభువ మనువు కొడుకులలో ఒకఁడు ఇతనికి క్రౌంచద్వీపము ఇయ్యఁబడెను. కొడుకులు ఏడ్గురు.

ద్యుమంతుఁడు. చూII నాII దివోదాసుఁడు

ద్యుమత్సేనుఁడు సాళ్వదేశపు రాజు. సత్యవంతుని తండ్రి. సావిత్రి మామ. చూII సావిత్రి

ద్ర

ద్రవిడము. ఆంధ్ర కర్ణాటకములకు దక్షిణమున ఉండు దేశము.

ద్రావిడము. ద్రవిడదేశపుభాష. ఈభాష పరమేశ్వరుని వలనను సుబ్రహ్మణ్యుని వలనను అగస్త్యమహర్షికి ఉపదేశింపఁబడెను. ఇది పాండ్యరాజుల కాలమున మిక్కిలి వృద్ధిని పొందెను. పాండ్యదేశము మిక్కి-

రాజధాని అయిన దక్షిణమధురలో రాజులచేత ఆదరింపఁబడి మూడు సంఘములు ఉండెను అందు మొదటి సంఘమునుండి ఈభాషను పరిశీలన చేసినవారు అగస్త్యఋషి మొదలుగా కల ఏనూట నలువది తొమ్మండ్రు రెండవ సంఘముతో చేరి ఉండినవారు ఏఁబది తొమ్మండ్రు మూడవ సంఘమున ఉండి దీనిని వృద్ధిచేసినవారు నలువది తొమ్మండ్రు అగస్త్యులచేత చేయఁబడిన అగస్త్యము అని చెప్పఁబడు శాస్త్రమే ద్రావిడభాషలోని వ్యాకరణ శాస్త్రమునకు మొదటిది దీనిని అనుసరించి అగస్త్యుని శిష్యులును జమదగ్ని ఋషి కుమారులును అయిన తొల్కాప్యముని మఱియొక వ్యాకరణ శాస్త్రమును చేసెను ఈతొల్కాప్యమునికి తృణధూమాగ్ని అనిసంస్కృతమున పేరు ఈతఁడుచేసిన శాస్త్రమునకు తొల్కాప్యము అని పేరు ఈభాషలో ఆళ్వారాదుల వలన వేదాంత గ్రంథములు అనేకములు చేయఁబడి ఉన్నవి దీనిని ద్రవిడము అనియు చెప్పుదురు

ద్రాక్షారామము ఇది మహారాష్ట్ర కర్ణాటాంధ్రదేశములకు నడుమ ఉండెడు పర్వతములమీఁద ఉండు ఒకశివ క్షేత్రము

ద్రుపదుఁడు పాంచాలదేశపురాజు ఇతని రాజధాని కాంపిల్య నగరము తండ్రి పృషదుఁడు కొడుకులు ధృష్టద్యుమ్నుఁడు శిఖండి కూఁతురు కృష్ణ లేక ద్రౌపది ఈద్రుపదుఁడును ద్రోణాచార్యులును సహాధ్యాయులు ఒకానొకప్పుడు ద్రోణాచార్యులు పేదఱికముచేత తనసహాధ్యాయి అయిన ద్రుపదుని ఒద్దకు వచ్చి తనలేమిడి చెప్పుకొనఁగా ఇతఁడు అతని ఎఱుఁగనివానివలె మాటలాడి అవమానించెను అందుమీఁద ద్రోణుఁడు హస్తిన పురమునకు పోయి భీష్మాచార్యుల నియోగమున కౌరవులకును పాండవులకును అస్త్రవిద్య కఱపి అందు అర్జునుని మహాసమర్థునిఁగ చేసి అతనిని ద్రుపదరాజును గురుదక్షిణఁగా తెచ్చి ఇమ్ము అని వేఁడెను అర్జునుఁడు అట్లే ద్రుపదుని పట్టితేగా ద్రోణుఁడు అతనిని పరిహాసముచేసి పంపెను అదికారణముగ ద్రుపదుఁడు అర్జునుని పెండ్లాడ తగిన కూఁతురును, ద్రోణాచార్యులను చంపఁదగిన కొడుకును, తనకు లభింపఁగోరి యజ్ఞముచేసెను అప్పుడు ఆయజ్ఞాగ్నికుండమునందు ద్రౌపదియు ధృష్టద్యుమ్నుఁడును పుట్టిరి

ద్రుహ్యుఁడు యయాతిపుత్రులలో ఒకఁడు

ద్రోణాచార్యుఁడు భరద్వాజముని కొడుకు అశ్వత్థామ తండ్రి పాండవులకు ధనుర్విద్యాగురువు ఈతఁడు భారత యుద్ధమునందు ధృష్టద్యుమ్నునిచేత చంపఁబడెను ఇతఁడు శుక్రాంశమున జనించినవాఁడు ఇతనికి కుంభజుఁడు అనియు నామము కలదు చూ॥ ద్రుపదుఁడు

ద్రోణుఁడు ఒకపక్షి ధర్మ్మవక్షుల తండ్రి మందపాలుని కొమరుఁడు

ద్రౌపది ద్రుపద మహారాజుకూఁతురు పాండవులభార్య ఈమె తొలిజన్మమున నలాయనుఁడు అనుఋషి కూఁతురు. ఇంద్రసేన అను నామమున మౌద్గల్యుఁడు అను మహామునికి భార్య అయి ఉండిన పతివ్రతాశిరోమణి కర్మవశముచే అతఁడు కుష్ఠవ్యాధిపీడితుఁడై ఉండెను అయినను ఇంద్రసేన అతనిని అతిభక్తితో ఆదరించుచు ఉండును. అది చూచి అతఁడు మిక్కిలి సంతసిల్లి ఆమెను వరమువేఁడుము అనఁగా అప్పుడు ఆమె తనకు కామభోగేచ్ఛ మిగుల కలుగు అనియు అతనిని కామరూపము

ధరించి అయిమప్రకారె అతనతో కూడి రమింపవలయు ననియు వేఁడెను అతఁడు అట్లే ఆమెను కూడి చిరకాలము ఉండి దేవలోకప్రాప్తి చెందును ఇంద్రసేన కాలవశమున శరీరమువిడిచియు కామభోగము సందు తృప్తిలేక మఱుజన్మమున కాశిరాజు కూఁతురు అయిపుట్టి కన్యాత్వమున బహుకాలము ఉండి పశుపతిని ఉద్దేశించి ఉగ్రతపముచేయ అతఁడు ప్రత్యక్షమై వరము వేఁడుము అనఁగా అపేక్షాతిశయముచేత పతి, పతి, పతి, పతి, పతి, అని అయిదు మాఱులు పలికెను. అది కారణముగ ఆమె ద్రౌపదియైపుట్టి పాండవులకు అయిదు గురికిని భార్య ఆయెను ఈమె యజ్ఞకుండమున పుట్టుటచే యాజ్ఞసేని అనియు ద్రుపదుని కూఁతురు అగుటచే ద్రౌపది అనియు పాంచాలుని* కూఁతురు కాన పాంచాలి అనియు చెప్పఁబడును ఈమెకు తల్లిదండ్రులు పెట్టినపేరు కృష్ణ. ఈమెకు ధర్మరాజువలన ప్రతివింధ్యుఁడును, భీమునివలన శ్రుతసోముఁడును, అర్జునునివలన శ్రుతకీర్తియు, నకులునివలన శతానీకుఁడును, సహదేవునివలన శ్రుతసేనుఁడును పుట్టిరి ఈ ఏవురును ఉపపాండవులు అనఁబడుదురు ఈమె శచీదేవియంశము - చూ॥ ద్రుపదుఁడు

ద్వా

ద్వాపరము ఒకయుగము దీనిపరిమితి౮౬౪౦౦౦ సంవత్సరముల కాలము చూ॥ యుగములు

ద్వారక శ్రీకృష్ణుని రాజధాని ఘూర్జరదేశమున పశ్చిమభాగమునందు ఉండును. హస్తినాపురికిని దీనికిని డెబ్బది ఆమడల దూరము అక్కడక్కడ పలుద్వారములు ఉంచి ఆద్వారములయందెల్ల తగినకావలి ఉంచి ఉండుటఁజేసి దీనికి ఈపేరు కలిగెను

ద్వితుఁడు బ్రహ్మమానసపుత్రులలో ఒకఁడు

ద్విమీఢుఁడు పు॥ హస్తికుని రెండవ కొడుకు ఈతనివంశజులు పౌరవులు అనఁబడుదురు

ద్విమూర్ధ్నుఁడు దనుపుత్రులలో ఒకఁడు

ద్వివిదుఁడు ఒక వానరుఁడు మైందుని సహోదరుఁడు వీఁడు నరకాసురుని సఖుఁడు తనచెలికాఁడు అయిన నరకుని శ్రీకృష్ణుఁడు చంపెను అని ద్వేషించి కృష్ణుఁడు ఏలునట్టి పట్టణములయందు చొచ్చి జనులను తొందరపెట్టుచు ఉండి తుదను బలరామునిచేత చంపఁబడెను

ద్వీపములు. చూ॥ సప్తద్వీపములు

ద్వైతము (౧) ఒకమతము జీవాత్మపరమాత్మలు-వేఱు అనియు, జీవాత్మ సుకృతిజీవుఁడు దుష్కృతిజీవుఁడు అని రెండు రూపములై ఉండును అనియు, ఆయాజీవులు తమతమ ప్రాచీనరూపసదృశ రూపములతోనే ముక్తిని పొందుదురు అనియు, ఈముక్తి పంచభేదజ్ఞానమువలన కలుగును అనియు, ఈమతసిద్ధాంతము

పంచభేదజ్ఞానము అనఁగా

౧ జీవేశ్వర భేదజ్ఞానము
౨ జీవపరస్పర భేదజ్ఞానము
౩ జడజీవ భేదజ్ఞానము.
౪ జడేశ భేదజ్ఞానము
౫ జడపరస్పర భేదజ్ఞానము ఈమతము మధ్వాచార్యులు అగు ఆనందతీర్థులచే స్థాపింపఁబడినది దీనిని మధ్వమతము అనియు ఈమతప్రవర్తకుల మధ్వులు అనియు చెప్పుదురు

---

* పాంచాలదేశపురాజు అగుటచే ద్రుపదుఁడు పాంచాలుఁడు అనఁబడును

(౨) ఒకానొకవనము తనవాస కాలమున పాండవులు కామ్యక వనమును విడలి ఇందు కొంతకాలము వాసము చేసిరి

ద్వైపాయనము ఇది కురుక్షేత్రమునకు సమీపమున ఉండు ఒకమడుగు దుర్యోధనుఁడు తనసేన అంతయు మడిసినవెనుక ఇందు జలస్తంభముచేసి డాఁగి ఉండెను

ధ

ధనంజయనిఘంటు. ఒకసంస్కృతనిఘంటువు ఇది రెండు అధ్యాయములు కలది అందు రెండవది నానార్థములును ఉభయార్థములును అగు శబ్దములు కలిగి ఉండును ఇది ధనంజయుఁడు అను పండితునిచే చేయఁబడినది

ధనంజయుఁడు (౧) చూ॥ అర్జునుఁడు
(౨) అగ్ని
(౩) ఒక సంస్కృత నిఘంటు కారుఁడు

ధనికుఁడు య॥ దుర్మమునికొడుకు. కార్త వీర్యార్జునుని పితామహుఁడు

ధన్వంతరి దీర్ఘతముని కొడుకు అమృత మథన కాలమునందు పాలసముద్రమున పుట్టిన ధన్వంతరియే ఆయుర్వేదమును కల్పించుట కొఱకు కాశిరాజువంశమున ఈతఁడుగా పుట్టెను అందురు

ధర్మనేత్రుఁడు య॥ హేహయునికొడుకు ఈతనికి ధర్ముఁడు అనియు పేరుకలదు

ధర్మపక్షులు పింగాక్ష విబోధ సువ్రత సుముఖ నామకములు అగు నాలుగుపక్షులు పూర్వము విపులుఁడు అను ఒకముని ఉండెను అతనికి సుకృశుఁడు తుంబురుఁడు అను నిరువురు కొడుకులు ఉండిరి అందు సుకృశుని ఒకప్పుడు ఇంద్రుఁడు పక్షిరూపిపై నరమాంసముపేడఁగా తన నలువురి కొడుకులలో ఎవ్వనినైన ఒకని ఇంద్రునకు ఆహారము కమ్ము అనిన వారు సమ్మతింపక పోయిరి అందుకు వారితండ్రి అలిగి మీరని పక్షులు కమ్ము అని శపించెను అంతట కొడుకులు తండ్రికాళ్లమీఁద పడి ఈశాపము తొలఁగ అను గ్రహింపుము అనిప్రార్థింపఁగా ఆసుకృశుఁడు శాంతివహించి వారికి జైమినిముని సంశయములను నివర్తించి ఆరూపములు వదలి ఉత్తమపదము పడయునట్లు కరుణించెను ఇవి మార్కండేయ పురాణమును జైమినికి చెప్పిన ధర్మపక్షులు.

భారతయుద్ధము జరుగుచు ఉండఁగా అచ్చటమెలఁగుచు ఉండిన ఒకపక్షియొక్క గర్భము అర్జునుఁడు శత్రులమీఁద ప్రయోగించినబాణము తగిలి భేదిల్లఁగా అందలి గ్రుడ్లు నాలుగు ఆయుద్ధరంగమునందు ఒక ఏనుఁగు మెడనుండు ఘంటక్రింద అడఁగి క్రొవ్వాళ్లకు పిల్లలై కిచకిచలాడుచుండ శమీకుఁడు అను ఋషిచూచి తన ఆశ్రమమునకు కొనిపోయిపెంచెను అవియ ఈధర్మపక్షులు ఆవులుఁగులు ఆవల వింధ్యపర్వతము చేరెను.

ధర్మరథుఁడు చిత్రరథుని కొడుకు.

ధర్మరాజు పాండుమహారాజు పెద్దకొడుకు తల్లి కుంతీదేవి ఇతఁడు యమప్రసాదము వలన పుట్టినవాఁడు ఇతనికి మొదటిపేరు యుధిష్ఠిరుఁడు మహాధర్మాత్ముఁడు అగుట చేత ఇతనికి ధర్మరాజు అను పేరు కలిగెను. ఇతనికి ద్రౌపదివలన పుట్టిన కొడుకు ప్రతివింధ్యుఁడు దేవికి అను నామెవలన పుట్టిన కొడుకు యౌధేయుఁడు ఇతనితమ్ములు భీమసేనాదులు నలువురు

ధర్మవ్యాధుఁడు మిథిలానగరమున ఉండిన ఒక ఎఱుకువాఁడు ఎఱుకుకులమున జ

న్మించియు గురుశుశ్రూషవలన సమస్తధర్మములను చక్కఁగా ఎఱిఁగి ఉండెను వీఁడు తొల్లిఁటి జన్మమున బ్రాహ్మణుఁడుగా ఉండి శాపవశమున ఎఱుకువాఁడుగా పుట్టెను కౌశికుఁడు అను బ్రాహ్మణుఁడు ఒకఁడు వీనివలన సమస్త ధర్మములను తెలిసికొనెను

ధర్మవ్రతుఁడు దండకారణ్యమందు ఉండిన ఒక ఋషి ఇతఁడు శ్రీరామునకు పంచాప్సరస్సరస్సుయొక్క కథను తెలిపెను

ధర్మారణ్యము ఒకానొక పట్టణము ఇది కుశుని మూఁడవ కొడుకు అయిన అమూర్తరజస్సు కట్టినది

ధర్ముఁడు (౧) బ్రహ్మకుడిచేత పుట్టిన దేవత ఇతనికొడుకులు శముఁడు కాముఁడు హర్షుఁడు అని ముగ్గురు

(౨) యయాతి పృథుశ్రవుని కొడుకు ఇతనికి ఉశస్సు అనియు పేరుకలదు

ధా

ధాత. ఒక దేవత. ఇతఁడును విధాతయు స్వాయంభువ మనువునకు సహాయార్థము బ్రహ్మచే పుట్టింపఁబడినవారు (బ్రహ్మకే ధాత విధాత అనుపేళ్లును కలవు) వీరితో కూడ వరుణునిభార్య అయిన జ్యేష్ఠాదేవియు విష్ణుభార్య అగు లక్ష్మియు పుట్టిరి ఈలక్ష్మి మాతృలక్ష్మి అని అందురు శ్రీమద్భాగవతమున ధాతయు విధాతయు లక్ష్మియు భృగువునకు ఖ్యాతియందు పుట్టినటుల చెప్పి ఉన్నది

ధాత్రిక ద్రౌపదియొక్క పరిచారిక ఈపె పాండవులయరణ్యవాసకాలమునందు ద్రౌపదికి పరిచర్య చేయుచుండి సైంధవుఁడు ద్రౌపదిని చెఱఁబట్టిన వృత్తాంతమును పాండవులకు తెలిపెను

ధాన్యమాలిని ఒక అప్సరస దీనివలన రావణుఁడు అతికాయుఁడు అను కొడుకును పడసెను

ధారాపురము విదర్భదేశమున భోజుని కాలమున రాజధానిగా ఉండిన పట్టణము

ధార్ష్టవంశము వైవస్వత మనువు కొడుకు అయిన ధృష్టునివలన కలిగిన వంశము

ధీ

ధీమంతుఁడు (౧) పురూరవుని కొడుకు

(౨) ప్రియవ్రతుని వంశస్థుఁడు అయిన విరూపాక్షుని కొడుకు

ధు

ధుర్యచిత్తుఁడు యయాతి పుత్రుఁడు అగు తుర్వసుని పౌత్రునికి పౌత్రుఁడు ఇతనికి మరుత్తుఁడు అనియు నామము కలదు ఇతఁడు తనకు సంతతి లేకపోఁగా భరతుని తండ్రి అగు దుష్యంతుని తమ్ముఁడు అయిన దుష్యంతుని పెంచుకొనెను

ధూ

ధూమాదిమార్గము కర్మఠులు పితృలోకమునకు పోవుమార్గము పుణ్యక్షయానంతరము వీరికి పునర్జన్మము కలదు వీరికి హోము చేయు అగ్నిహోత్ర ధూమద్వారా ఈలోకము సిద్ధించును కనుక ఇది ధూమాదిమార్గము అనఁబడును

ధూమ్ర ప్రజాపతిభార్య ధరుఁడు అను వసువునకు తల్లి చూ॥ అవుడు, ప్రజాపతి

ధూమ్రకేతువు దనువు పుత్రుఁడు

ధూమ్రాక్షుఁడు సుమాలి కొడుకు లంకాపట్టణమును ముట్టడించినప్పుడు పశ్చిమద్వారమునందు హనుమంతునిచే వీఁడు చంపఁబడెను

ధృ

ధృతదేవి దేవకుని కూఁతురు వసుదేవుని భార్య

ధృతరాష్ట్రుఁడు విచిత్రవీర్యుని కొడుకు ఇతఁడు అంబికయందు వ్యాసుల వలన దేవరన్యాయమున జనించినవాఁడు ఇతని భార్య గాంధారి ఇతఁడు పుట్టంధుఁడు అరిష్టుని కొడుకు అయిన హంసుఁడు అను గంధర్వపతి అంశము

ధృతుఁడు గాంధారుని పౌత్రుఁడు

ధ్రువుఁడు. (౧) ఉత్తానపాదునికి సునీతియందు పుట్టిన కొడుకు

ఒకనాఁడు ఉత్తానపాదుఁడు సింహాసనముమీఁద కూర్చుండి తనరెండవభార్య అగు సురుచియొక్క బిడ్డను తొడమీఁద ఉనిచికొని ఉండఁగా అప్పటికి నాలుగు ఏండ్ల బాలుఁడుగా ఉండిన ధ్రువుఁడు చూచి బాల్యచాపల్యముచేత తానును తండ్రితొడ ఎక్క కోరెను సురుచి ఆధ్రువుని అభిప్రాయము ఎఱిఁగి కడు అహంకారముతో తండ్రితొడ ఎక్కవలెను అనునపేక్ష కలిగిన నీవు ఏల సునీతికడుపున పుట్టితివి అని అడిగెను ఆమాట ధ్రువుఁడు విని తన హృదయమునకు అది బాణమువలె నాటఁగా ఆవృత్తాంతము తల్లికి ఎఱిఁగించి ఆమెయనుజ్ఞ పడసి నారద మహర్షియొక్క ఉపదేశమున మిక్కిలి ఉగ్రమైన తపస్సు చేసి విష్ణువును ప్రత్యక్షముచేసికొని తల్లితో కూడ అత్యున్నతమైన పదమును పొందెను

(౨) అష్టవసువులలో ఒకఁడు

(౩) పు॥ మతిసారుని రెండవ కొడుకు

(౪) య॥ బలరాముని తమ్ముఁడు

ధృష్టకేతుఁడు (౧)మి॥ సత్యధృతి కొడుకు

(౨)పా॥ధృష్టద్యుమ్నుని కొడుకు

(౩)కా॥ సుకుమారుని కొడుకు వీనికొడుకు వీతిహోత్రుఁడు

ధృష్టద్యుమ్నుఁడు ద్రుపదుని కొడుకు ద్రౌపదితోఁ బుట్టువు ఇతఁడు భారత యుద్ధమునందు పాండవులకు దళవాయి అయి ఉండెను ఇతఁడు అగ్నియంశము చూ॥ ద్రుపదుఁడు

ధృష్టవర్మఁడు య॥ అక్రూరుని తమ్ముఁడు

ధృష్టి య॥ రెండవ కుంతికొడుకు

ధృష్టుఁడు వైవస్వత మనువు కొడుకులలో ఒకఁడు ఇక్ష్వాకుని తమ్ముఁడు ఇతని వలన ధార్ష్టము అనెడి వంశము కలిగి బ్రహ్మభావమును పొంది నెగడెను కొడుకు నాభాగుఁడు

ధే

ధేనుకాసురుఁడు ది॥ వీఁడు ఒకప్పుడు గాడ్దభాకారుఁడు అయి తన అనుచరులతోడ బృందావనము నందలి జనులను హింసింపఁగా బలరాముఁడు వీనిని చంపెను

ధౌ

ధౌమ్యుఁడు పాండవుల పురోహితుఁడు

న

నంద స్థాలపోతకుఁడు అను నాగరాజుకూఁతురు తండ్రిశాపముచే మూకత్వమును పొందఁగా సుశర్మ సారస్వతము అను ఇష్టి కావించి ఆమూకత్వమును పోఁగొట్టెను

నందనము ఇంద్రుని ఉద్యానవనము

నంది శిలాదునికొడుకు శివుని వాహనము అయిన వృషభము ఇతఁడు కోటిసంవత్సరములు అతినిష్ఠురమైన తపస్సుసలిపి

శివుఁడు ప్రత్యక్షముకాఁగా, మరల రెండు కోట్ల సంవత్సరములు తపము ఆచరించునట్లు వరముపొంది శివుని అనుగ్రహము వడసి పార్వతికి పుత్రభావము పొందెను ఇతనిని నందికేశ్వరుఁడు అనియు అందురు ధర్మునికి యామియందు పుట్టిన దుర్గభూమ్యధిష్ఠానదేవతయొక్క రెండవ కొడుకు అని శ్రీమద్భాగవతమునందు చెప్పి ఉన్నది

నందిగ్రామము అయోధ్యకు సమీపమున ఉండు ఒకచిన్నగ్రామము ఇందు రాముఁడు దండకారణ్యవాసము చేయుకాలమున అతని పాదుకలకు రాజ్యవ్యవహారములను నివేదించుచు భరతుఁడు వల్కలజటాధారుఁడై నివసించి ఉండెను

నందిదుర్గము ఒకానొకకొండ దీనిచేరువను ఉండు ఊరికిని ఈపేరుచెల్లును ఇది మైసూరిసీమలో ఉండును దీనియందు క్షీరనదియు ఉత్తరపినాకిని నదియు పుట్టుచు ఉన్నవి.

నందిసింగన ఒకానొక ఆంధ్రకవి. ఇతఁడు ప్రబోధచంద్రోదయమును తెనిఁగించెను

నందుఁడు (౧) శ్రీకృష్ణుని పెంపుడు తండ్రి యోగమాయాసహాయమువలన వసుదేవుఁడు కృష్ణుని పుట్టినతోడనే ప్రేపలెయందు ఇతనియింటతెచ్చి వదలిపెట్టెను ఇతని భార్య యశోద

(౨) య॥ వసుదేవునికి మదిరయందు పుట్టిన కొడుకు

(౩) నా॥ మహాపద్ముఁడు ఇతఁడు మహానందికి శూద్రస్త్రీయందు పుట్టి అతనివెనుక మగధదేశమునకు రాజు ఆయెను పరశురామునివలె ఇతఁడు దేశమును క్షత్రియశూన్యము కావించినందున ఇతనికి వెనుక శూద్రులు రాజులు అయిరి. ఇతఁడు ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యమును వహించినట్లు తెలియవచ్చుచు ఉన్నది ఇతనివంశస్థులు తొమ్మండ్రు నూఱు సంవత్సరములు రాజ్యము చేసిరి

(౪) విష్ణుపరిచరులలో ఒకఁడు

నకులుఁడు పాండుభూపతికి మాద్రియందు అశ్వినీదేవతల ప్రసాదమున జనించినవాఁడు ఇతనికి ద్రౌపదియందు శతానీకుఁడు అను కొడుకును చేదిదేశపురాజు కూఁతురు అగు రేణుమతియందు నిరమిత్రుఁడు అను కొడుకును పుట్టిరి

నక్షత్రకుఁడు విశ్వామిత్రుని శిష్యులలో ఒకఁడు వీఁడు హరిశ్చంద్రుని బొంకింప తలఁచి అతఁడు ఇచ్చెదను అన్న ధనమును రాఁబట్టుకొని వచ్చుటకై తనగురువు పంపఁగా హరిశ్చంద్రునివెంట తరువుకాఁడై పోయెను

నగోద్భేదము ఒకతీర్థవిశేషము

నడ్వల చక్షుర్మనువుభార్య ఉల్ముకునితల్లి

నన్నయభట్టారకుఁడు ఆంధ్రకవులలో మొదటివాఁడు వేగిదేశాధీశుఁడైన రాజరాజనరేంద్రుఁడు రాజమహేంద్రమున రాజ్యము చేయుకాలమున అతనియొద్ద ఇతఁడు ఆస్థానపండితుఁడుగా ఉండెను ఇతఁడు తనయేలినవాని ప్రేరేఁపణచేత భారతమున మొదటి రెండుపర్వములను ఆరణ్యపర్వమున కొంతభాగమును తెనిఁగించి కాలధర్మమును పొందెను (తక్కిన భారతవిశేషమును ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడయు తిక్కనసోమయాజియు తెనిఁగించిరి చూ॥ తిక్కన) మఱియు ఈయన ఆంధ్రశబ్దచింతామణి అనుపేరఁ తెనుఁగునకు ఒకవ్యాకరణమును రచియించ దానికి లక్ష్యముగా ఈభారతమును రచియించెను అని చెప్పుదురు ఈహేతువును బట్టియే ఇతఁడు వాగనుశాసనుఁడు అనఁబడెను ఈకవి తాను రచియింపఁబూనిన భారతము

ను ముగింపకయే కాలధర్మమును పొందు
టకు కారణము భీమన అను మహాకవియొ
క్క శాపము అని కొందఱుచెప్పుచు ఉన్నా
రు అది ఎట్లు అనఁగా, భీమన ఇతఁడు
భారతమును తెనిఁగించుటకు మునుపే ఒక
భారతమును తెనుఁగున రచియించి ఆగ్రంథ
మును నన్నయభట్టారకునివద్దకు కొనివచ్చి
దానియందలి లోపాలోపములను పరిశీలిం
చి రాజునకుచూపి తనకు సన్మానము కలు
గఁజేయవలయును అని అడుగఁగా దానిని
అతఁడు చదివిచూచి అందలి ప్రయోగపద్ధ
తులు మొదలగునవి మిక్కిలి శ్లాఘనీయ
ములు అయి ఉండఁగా అది బయటవచ్చి
నయెడ తనభారతము అడఁగిపోవును అని
ఎంచి ఆయభిప్రాయమును బయలుపఱ
పక భీమకవితో నేను రాజు ప్రేరేఁపణచేత
ఒకభారతము రచియించుచు ఉన్నాను
ఆదిపర్వముమాత్రము ఇప్పటికి అయినది
ఇప్పుడు ఈగ్రంథమును రాజునకు చూపిన
యెడ తనప్రయత్నము నెఱవేఱుటకు భంగ
ముగా ఇది ఒకటి వచ్చెను అని తిరస్క
రించునుగాని అంగీకరింపఁడు కనుక సమ
యముచూచి నీగ్రంథమును అతనికి చూపి
సన్మానము చేయింతును అని చెప్పి అది
తీసి తన ఒద్ద ఉంచుకొని ఆయనను పంపి
దానిని కాల్చివేసెను ఈసంగతి భీమన
ఎఱుఁగడు కనుకకొన్ని దినములుతాళి నన్న
య భట్టారకునియింటికివచ్చి అప్పుడు ఆ
యన ఇంటలేకపోఁగా ఆయన భార్యను
పిలిచి నీభర్తచేయుచు ఉన్న భారతము
ముగిసెనా అని అడిగినంతట ఆమె ఆరణ్య
పర్వము జరుగుచు ఉన్నది అని చెప్పెను
అదివిని అతఁడు తనకు ఏసమాచారమును
తెలియఁజేయకయే ఇతఁడు గ్రంథరచన
జరపుచు ఉన్నాఁడు కనుక తనగ్రంథమును
ముందుకు రానీయఁజాలఁడు అని ఎంచి
దానివలనిసంతాపముచే ఇఁకను ఆరణ్య
ములోనే పడి ఉన్నాఁడా అని చెప్పఁగా
అదియే శాపముగా తగిలి ఆకాలముందు ఏ
సోవని కలిగి ఊరిముందరి అడవికి పోయి
ఉండిన నన్నయభట్టారకుఁడు అక్కడనే
దేహత్యాగము చేసెను

నభగుఁడు వైవస్వతమనువు పుత్రులలో ఒ
కఁడు కొడుకు నాభాగుఁడు

నభస్వంతుఁడు ద॥ మురాసురుని కొడుకు
శ్రీకృష్ణునిచే చంపఁబడెను

నభస్వతి అంతర్ధానుని రెండవభార్య హవి
ర్ధానుని తల్లి

నభుఁడు ద॥ విప్రచిత్తి కొడుకు

నముచి ద॥ విప్రచిత్తి కొడుకు భార్య స్వర్భా
నుని కూఁతురు అగు ప్రభ ఇతనిని ఇం
ద్రుఁడు చంపెను

నరకము పాపలోకము ఇది రౌరవ మహా
రౌరవాదిభేదములచే ఇరువదియొక్క విధ
ము కలది ఇందు ఉపపాతక మహాపాతక
ములుచేసిన నరులు బాధింపఁబడుదురు.

నరకుఁడు (౧) వరాహస్వరూపుఁడు అ
యిన విష్ణువునకు భూమియందు పుట్టిన అ
సురుఁడు ఇతనిరాజధాని ప్రాగ్జ్యోతిషము
వాహనము సుప్రతీకము అనెడి ఏనుఁగు
పుత్రుఁడు భగదత్తుఁడు ఈనరకాసురుని
చే అదితియొక్క కర్ణకుండలములును, వరు
ణుని ఛత్రంబును, మణిపర్వతము అనియెడు
అమరాద్రిస్థానమును కోలుపోయి ఇంద్రుఁ
డు హరికి విన్నవింపఁగా అతఁడు సత్య
భామా సహితుఁడును గరుడవాహనా రూ
ఢుఁడును అగుచు ప్రాగ్జ్యోతిషపురము చేరి
నరకునియన్న అగు *మురాసురుని వాని
పుత్రులను చంపి పిమ్మట నరకాసురుని వ

ధించి వానిమందిరమున చెఱను ఉంచఁబడిన పదాఱు వేల కన్యలను తెచ్చి తాను వివాహమయ్యెను ఈనరకాసురుని గెలిచి వచ్చినపుడు కృష్ణుఁడు స్వర్గమునకు పోయి అచట సత్యభామ ప్రేరింపఁగా నందన వనమునందలి పారిజాతవృక్షమును భూమికి తెచ్చెను

(౨) ద॥ విప్రచిత్తి కొడుకు

నరనారాయణులు వీరిరువురు విష్ణునియంశమున పుట్టిన మహామునులు ధర్మునకు దాక్షాయణియైన మూర్తివలన పుట్టినట్లు భాగవతము చెప్పుచు ఉన్నది బదరీవనమున అనేకవేలసంవత్సరములు తపమాచరించినట్లును, దేవతలకు సహాయముగ అసురులతో అనేకమారులు యుద్ధమాడి వారిని జయించినట్లును తెలియును.

నరసరాజు ఇతఁడు ఈశ్వరప్రభువు కొడుకు తమ్ముఁడు తిమ్మన నరసరాజునకు నరసింహులు అనియు పేరు కలదు వసుచరిత్రము ఇతని పేర అంకితముగా ఒనర్పఁబడెను

నరసింహావతారము విష్ణువుయొక్క దశావతారములలో నాలవ అవతారము చూ॥ ప్రహ్లాదుఁడు.

నరాంతకుఁడు. ర॥ రావణుని కొడుకు అంగదునిచే చంపఁబడెను.

నరిష్యంతుఁడు (౧) వైవస్వతమను పుత్రులలో ఒకఁడు కొడుకు చిత్రసేనుఁడు

(౨) మరుచ్చక్రవర్తి కొడుకు

నరుఁడు (౧) ఒకదేవఋషి ఇతఁడును నారాయణుఁడు అను ఋషియు విష్ణువుయొక్క అవతారము అని చెప్పుదురు. వీరే కృష్ణార్జునులుగా అవతరించిరి చూ॥ నరనారాయణులు

(౨) ప్రియవ్రతుని వంశస్థుఁడు అగు గయుని కొడుకు.

(౩) పు॥ భుమన్యుని కొడుకు సంకృతి తండ్రి

నర్మద నర్మ అన కేళి దానిని ఇచ్చును గనుక దీనికి నర్మద అను పేరు కలిగె ఇది మేఖలపర్వతమున పుట్టుటచేత దీనికి మేఖలకన్యక అనియు పేరు కలదు

నర్మద నాగులసహోదరి అనియు పురుకుత్సుని భార్య అనియు పురాణప్రసిద్ధి చూ॥ పురుకుత్సుఁడు

నల గంగలోసంగమము అగు ఒకనది

నలకూబరుఁడు కుబేరుని కొడుకు మిక్కిలి చక్కనివాఁడు వీనిసహోదరుఁడు మణిగ్రీవుఁడు తొల్లి ఒకప్పుడు నలకూబరమణిగ్రీవులు కైలాస పర్వతమునందు మదిరాపానమత్తులు అయి నిర్వాణముగా క్రీడించుచు ఉండిరి అప్పుడు అచటికి నారదుఁడు వచ్చెను మత్తుచే ఒడలు తెలియని వారు అగుటచేత అతఁడు వచ్చినది ఎఱుఁగక వస్త్రములుధరింపక ఉండిరి అందుకు అతఁడు వీరిని ఇద్దఱిని మద్దిమ్రాఁకులు కమ్మ ని శపించెను అంత చిరకాలమునకు నందుని యింట పెరుగుచు ఉన్న కృష్ణుఁడు వెన్న దొంగిలించెను అని యశోద తన్నుఱోటికి కట్టివేయఁగా ఆరోలు ఈడ్చుకొని ఆరెండువృక్షములనడుమ రాఁగా అవి రెండును పెల్లగిల్లిపడి వారికి శాపవిమోచనము ఆయెను

నలిని హస్తికుని కొడుకు అగు అజమీఢుని రెండవ భార్య

నలుఁడు. (౧) యదువు మూఁడవ కొడుకు

(౨) యయాతిపౌత్రుఁడు అణువు రెండవ కొడుకు

(౩) నిషధదేశమునకురాజు వీరసేనుని కొడుకు. భార్య దమయంతి. కొడుకు

ఇంద్రసేనుఁడు కూఁతురు ఇంద్రసేన ఇతని భార్య అగు దమయంతికి స్వయంవరము చాటింపఁగా ఆవర్తమానము విని కలిపురుషుఁడు వరింపఁదలఁచివచ్చి తానువచ్చునంతలో దమయంతి నలుని పెండ్లాడెను అని మాత్సర్యముపట్టి ఇతనికి పెక్కు ఇడుమలు కలుగ చేసెను

(౨) విశ్వకర్మవలన పుట్టిన ఒకవానరుఁడు ఇతఁడు వానరసేన లంకకు పోవుటకై సముద్రమునకు సేతువును కట్టినవాఁడు

నవఖండములు చూ॥ నవవర్షములు

నవగ్రహములు సూర్యాదిగ్రహములు అవి సూర్యుఁడు చంద్రుఁడు అంగారకుఁడు బుధుఁడు గురుఁడు శుక్రుఁడు శని. రాహువు కేతువు

నవరథుఁడు య॥ భీమరథుని కొడుకు

నవరాత్రి ఆశ్వయుజశుక్లపాడ్యమి మొదలు నవమివఱకు కల తొమ్మిదిరాత్రులు కృతయుగమున ఒకప్పుడు సుకేతనుఁడు అను రాజు తనజ్ఞాతులచే రాజ్యభ్రష్టుఁడై భార్యతోకూడ అడవులు తిరుగుచు కష్టమును అనుభవించుచు ఉండఁగా అంగిరసుఁడు అను ఋషి అతనికి నవరాత్రిపూజావిధులను ఉపదేశించెను అతఁడు అపేరీతిని ఆ పూజసలిపి మరల యథాప్రకారము తన ఐశ్వర్యమును పొందెను. ఈఐతిహ్యమును పట్టి లోకులు దుర్గ లక్ష్మి సరస్వతి వీరిలో ఒక్కొక్కదేవిని మూఁడేసిదినములు పూజింతురు ఈతొమ్మిది రాత్రులయందును ఆదేవతలను పూజించుటకు వసతికాని ఎడల కడపటిదినము అగు నవమినాఁడు విద్యాపీఠమున పుస్తకములనుపెట్టి దేవీత్రయమును కల్పవిధిప్రకారము పూజింతురు అట్లు పూజించుటచే ఆదినము మహానవమి. అనియు సరస్వతీదేవిని పూజించు... స్వాతిపూజాదినము అనియు ఆయుధములను పెట్టిపూజించుటచే ఆయుధపూజాదినము అనియు చెప్పఁబడును మఱునాటి దశమితిథికి విజయదశమి అని పేరు

నవవర్షములు భరత హేమకూట నైషధ ఇలావృత నీల శ్వేత కురు భద్రాశ్వ కేతుమాలవర్షములు చూ॥ అగ్నీధ్రుఁడు

నవవిధసృష్టి చూ॥ త్రిమూర్తులు

నహుషుఁడు ఒకానొక రాజు ఇతఁడు చంద్రవంశస్థుఁడు అగు ఆయువునకు స్వర్భానవియందు పుట్టినవాఁడు పురూరవుని పౌత్రుఁడు ఈతని భార్య ప్రియంవద పుత్రులు యతి యయాతి సంయాతి ఆయాతి ఉద్ధవుఁడు అని ఏవురు శ్రీమద్భాగవతమునందును, విష్ణుపురాణము నందును, నహుషుని కొడుకులు యతి యయాతి సంయాతి ఆయాతి వియతి కృతి అని ఆఱుగురు చెప్పఁబడి ఉన్నారు

ఈతఁడు తన గుణాతిశయముల చేత దేవతలవలన ప్రార్థింపఁబడి దేవేంద్రునికి బ్రహ్మహత్యాదోషము సంభవించి ఉండు కాలమున దివిజరాజ్యము చేసెను అట్లయినను ఇతఁడు దేవరాజ్యము లభింపఁగానే గర్వించి వేదములనుగూర్చి నిర్లక్ష్యముగ భాషించినందున అగస్త్యుఁడు ఇతని అజగరము అగునట్లు శపించెను ఆశాపము పాండవుల అరణ్యవాసకాలమున తాను అడిగిన కొన్నిప్రశ్నలకు ధర్మరాజు సమాధానము చెప్పఁగా వినినంతట తీఱెను

నా

నాగధన్వము ఇది ఒకపుణ్యక్షేత్రము ఇందు వాసుకిని నాగేంద్రత్వమునకు అభిషేకము చేసిరి

నాగమాంబిక కృష్ణదేవరాయల తల్లి

నాగముఖ్యులు కద్రువయందు కశ్యపునకు వేవురుకొడుకులు పుట్టిరి వారెల్ల నాగులు అయిరి వారు శేష, వాసుకి, ఐరావత, తక్షక, కర్కోటక, ధనంజయ, కాళియ, మణినాగ, ఆపూరణ, పింజర, ఏలాపుత్ర, వామన, నీల, అనీల, కల్మాష, శబల, ఆర్యక, ఆగ్రక, కలశపోతక, సురాముఖ, దధిముఖ, విమలపిండక, ఆప్త, కోటరక, శంఖ, వాలశిఖ, నిష్ఠానక, హేమనేత్ర, నహుష, పింగళ, బాహ్యకర్ణ, హస్తికర్ణ, ముద్గరపిండక, కంబళ, అశ్వతర, కాళీయకవృత్త, సంవృత్తక, శంఖముఖ, కుష్మాండక, క్షేమక, పిండారక, కరవీర, పుష్పదంష్ట్ర, బిల్వక, బిల్వపాండర, మూషికాద, శంఖశిరః, పూర్ణదంష్ట్ర, హారిద్రక, అపరాజిత, జ్యోతిక, శ్రీవహ, కౌరవ్య, ధృతరాష్ట్ర, శంఖపిండ, పుష్కర, శల్యక, విరజః, సుబాహు, శాలిపిండ, హస్తిపిండ, పిటరక, ముఖర, కోణనాసిక, కుటర, కుంజర, ప్రభాకర, కుముద, కుముదాక్ష, తిత్తిరి, హాలిక, కర్దమ, బహుమూలక, కర్కర, అకర్కర, కుండోదర, మహోదర, ప్రభృతులు

నాగవీధి ధర్మునికూఁతురు తల్లి జామి లేక యామి నక్షత్రవీధియొక్క ఉత్తర భాగమునకు అభిమానిని అగు దేవత.

నాచనసోమనాథుఁడు ఇతఁడు ఒక గొప్ప ఆంధ్రకవి ఉత్తర హరివంశము అను మహాకావ్యమును రచియించెను ఇందలి ప్రయోగములును దీనిశైలియు అసదృశములు

నానార్థరత్నమాల ఒకానొక సంస్కృత నిఘంటువు ఇది ఇరుగపదండ నాథుఁడు అను పండితునిచే చేయఁబడినది

నాభాగుఁడు (౧) ఇక్ష్వాకుని తమ్ముఁడు అయిన దిష్టునికొడుకు ఇతఁడు తనకృత్యములవలన వైశ్యత్వమును పొందెను మార్కండేయ పురాణమున ఇతఁడు సుప్రభ అను ఒక వైశ్యస్త్రీని గాంధర్వవివాహమున పెండ్లాడినందున వైశ్యుఁడు ఆయెను అని చెప్పఁబడి ఉన్నది వీనికొడుకు బలంధనుఁడు విష్ణుపురాణ వ్యాఖ్యానకర్త నాభాగుఁడు వైశ్యత్వమును చెందకముందే బలందనుఁడు పుట్టినందున అతనికి క్షత్రియత్వము పోలేదు అనుచున్నాఁడు మఱికొందఱు అతఁడు తన తపో బలముచేత మరల రాజర్షి అయినట్లు చెప్పెదరు

(౨) ఇక్ష్వాకుని మఱి ఒక తమ్ముడు అయిన నభగుని పుత్రుఁడు ఇతఁడు అంబరీషుని తండ్రి. ఇతని సత్యమునకు మెచ్చి రుద్రుఁడు అంతర్దర్శిత్వంబును సనాతనంబగు బ్రహ్మజ్ఞానమును ఇతనికి ఉపదేశించెను

(౩) ఇ॥ సుహోత్రునికొడుకు

నాభి ఆగ్నీధ్రుని తొమ్మండ్రు కొడుకులలో ఒక్కఁడు ఈతని పాలికి జంబూ ద్వీపము వచ్చెను భార్య మేరుదేవి కొడుకు ఋషభుఁడు చూ॥ భరతఖండము

నారదీయము (౧) పదునెనిమిది పురాణములలో ఒకటి ఇది నారదప్రోక్త బృహత్కల్ప ధర్మాదులను కలది దీనిగ్రంథసంఖ్య ౨౫౦౦౦

(౨) ఉపపురాణ ములలో ఒకటి

నారదుఁడు బ్రహ్మకొడుకు ఇతఁడు కడచిన మహాకల్పమునందు ఉపబర్హణుఁడు అను గంధర్వుఁడుగా ఉండి ఒకనాడు విశ్వస్రష్టలు అయిన బ్రాహ్మణులు దేవసత్రము అనియెడు యాగమును చేయుచు నారాయణ కథలు గానము చేయ ఇతనిని పిలువఁబంపిరి అప్పుడు ఆచటికి ఇతఁడు పోయి

కొన్ని విష్ణుగాథలు పాడి అందు వచ్చి ఉండిన సతులను చూచి మోహితుఁడై వారలను కూడి చనెను అంత ఆబ్రాహ్మణులు కోపించి ఇతనిని శూద్రజాతిసతికి సుతుఁడవు అగుము అని శపియింపఁగా అట్లు పుట్టి పూర్వజన్మ వాసనవలన బ్రహ్మవాదులు అయిన పెద్దలకు శుశ్రూషలుచేసి ఆపుణ్యమున ఈమహాయుగమునందు బ్రహ్మమానసపుత్రుఁడు అయి జన్మించెను చూ॥ పర్వతుఁడు

ఇతఁడు కలహప్రియుఁడు దక్షప్రజాపతి కొడుకులనందఱకు విరక్తిమార్గము ఉపదేశించి సృష్టికి పరాఙ్ముఖులనుగా చేసినందున ఇతనిని అతఁడు అనపత్యుఁడును అస్థిరుఁడును అగునట్లు శపించెను

నారసింహకవి ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు విష్ణుమాయా విలాసమును ద్విపదగా రచియించెను

నారసింహము ఇది ఉపపురాణములలో ఒకటి

నారాయణకవచము ఇది ఒక మహామంత్రము దీనిని జపియించిన విష్ణుభక్తులకు మోక్షము కలుగును

నారాయణగోపాలురు కృష్ణునితో సమానమైన బలపరాక్రమములు కల పదివేవురు గొల్లవాండ్రు వీరు భారతయుద్ధమున దుర్యోధనునికి సహాయమువచ్చి అర్జునునిచేత చంపఁబడిరి

నారాయణాఖ్యానము నారాయణ ఋషిచే నారదునకు చెప్పఁబడిన శ్రుతిగీత ఒకనాఁడు నారదుఁడు నారాయణాశ్రమమునకు చని ఋషిగణ సమేతుఁడు అయిన నారాయణ ఋషిని, సత్త్వాదిగుణ శూన్యము అయిన బ్రహ్మమునందు సత్త్వాది గుణగోచరము అయిన వేదములు ఏక్రమమున ప్రవర్తించును అని అడుగఁగా ఆమహర్షి అంతకుముందు సనకసనందనాదులకు బ్రహ్మ చెప్పిన ప్రకారము పరమతత్త్వార్థ ప్రతిపాదకము అయిన శ్రుతిగీతలను నుడివెను

నారాయణామాత్యుఁడు ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు హంసవింశతి అను గ్రంథమును రచియించెను ఇతఁడే పంచతంత్రమును పద్యకావ్యముగా చేసెను అని చెప్పుదురు

నారాయణుఁడు భగవంతుఁడు అయిన ఈశ్వరునకు నామము నారము అనఁగా ఉదకము అది స్థానముగా కలవాఁడు కనుక భగవంతుఁడు నారాయణుఁడు అనఁబడును మహాప్రళయమప్పుడు సమస్తము జలార్ణవము అయి అంతట అంధకారము నిండిఉండఁగా, భగవంతుఁడు ఆజలము పైని యోగనిద్రను తేలుచు ఉండి యజ్ఞవరాహ రూపమును పొంది, జలమున మునిఁగి ఉన్న భూమిని పైకి ఎత్తి నీటిపైని నావ చందంబున తేలించెను ప్రళయకాలమున తునియలు అయిన పర్వతాదులను మరల ఎప్పటియట్లకావించి సమస్తమును చక్కచేసెను

నారీకవచుఁడు ఇ॥ నా॥ చూ॥ మూలకుఁడు

నారీతీర్థములు సౌభద్రము, పౌలోమము, కారండవము, ప్రసన్నము, భారద్వాజము, అను నామములతో దక్షిణాపథమునందు ప్రసిద్ధములు అయిన పంచతీర్థములు ఇందు ఒక మునిశాపమున నంద, సౌరభేయి, సమీచి, వళి, లత, అనువారు అయిదుగురు అప్సరసలు మహాగ్రాహములు అయి ఉండఁగా అర్జునుఁడు తీర్థయాత్ర చేయు కాలమున వారిని శాపవిముక్తులనుగా చేసెను.

నావాఁడ ఆంధ్రదేశమున ఒక సామంతరాజు పట్టణము.

నాలాయని నలాయనుఁడు అను ఋషి కూఁతురు ఈమె పేరు ఇంద్రసేన ఈమె మౌద్గల్యుఁడు అను కుష్ఠురోగి అయిన ఋషికి భార్య అయి ఉండి పిమ్మట ద్రౌపది ఆయి జన్మించి పాండవులు ఏవురకును భార్య ఆయెను చూ॥ ద్రౌపది

నాళీజంఘుఁడు ఒకబకశ్రేష్ఠుఁడు నా॥ రాజధర్ముఁడు మధ్యదేశమునందు గౌతముఁడు అను బ్రాహ్మణుని కొమారుఁడు ఒకడు, వేదాధ్యయనాది విప్రకర్మ విరహితుఁడు అయి బోయలతో కలసి ధనముఘటింప తిరుగుచు ఒకనాఁడు నాళీజంఘుని ఒద్దకు పోఁగా అతఁడు తనసఖుఁడు అగు ఒక దైత్యభర్తవలన వానికి ధనము ఇప్పించెను ఆధనమును కైకొనిపోవునపుడు ఆక్రూరుఁడు కొంత అయిన నెనరులేనివాఁడు అయి నిద్రపోవుచు ఉన్న నాళీజంఘుని తన ఆహారార్థము చంపెను అంత నాళీజంఘుని చెలికాఁడు అగు దైత్యుఁడు ఇది ఎఱిఁగి ఆబ్రాహ్మణుని వధించెను వాఁడు కృతఘ్నుఁడు ఐనందున వాని మాంసమును కుక్కలుకూడ ముట్టవయ్యె ఆవల నాళీజంఘుఁడు తన మహానీయత వలన పునర్జీవితుఁడు అయి ఆబ్రాహ్మణుని మరల బ్రదికించి ఇఁక ఇట్లు చేయకుము అని బుద్ధిచెప్పి పంపెను

ని

నికుంభుఁడు (౧) ఇ॥ ఇతనితండ్రి హర్యశ్వుఁడు. కొడుకు బర్హిణాశ్వుఁడు ఆబర్హిణాశ్వుఁడు అమితాశ్వుఁడు లేక సంభవాశ్వుఁడు లేక సంహతాశ్వుఁడు అనియు అనఁబడును

(౨) ర కుంభకర్ణుని కొడుకు వీఁడు హనుమంతునిచే చంపఁబడెను

నికృంతనము ఇది ఒకనరకము ఇందు అనేకములు అగు కుమ్మరిసారులు ఉండును. వానిచే క్రూరకర్ములు త్రిప్పఁబడి చెడియు మరల యాతనాధారులు అయ్యెదరు

నిచక్నుఁడు కు॥ అభిమన్యునికి ఏడవతరము వాఁడు వీనికాలమున హస్తినాపురము గంగయందు మునిఁగి పోయె ఆవల కౌశాంబి రాజధాని అయ్యెను

నిధాఘుఁడు పులస్త్యుని కొడుకు ఋభుని శిష్యుఁడు

నిబంధనకారులు శ్రుతిస్మృతులను సూత్రములనుబట్టి ఆచారవిధులను ఏర్పఱిచిన కొందఱు పురోహితులును ఆచార్యులును వానియందు ముఖ్యముగ శుభాశుభ కర్మములయొక్క ప్రయోగములను గుఱించి చెప్పఁబడియుండును అవి యజ్ఞాజీయము నిర్ణయసింధువు ధర్మప్రవృత్తి ధర్మసింధువు అభినవషడశీతి వైద్యనాధ దీక్షితీయము హేమాద్రి పరాశరమాధవీయము మొదలగునవి

నిబంధనగ్రంథములు అనేక విహిత ధర్మములు శ్రుతి స్మృతులయందు కాక మఱికొన్ని నిబంధనగ్రంథములయందు చెప్పఁబడి ఉన్నవి. వానియందు ఒక్కొకవిషయమును సిద్ధాంతీకరించి దానికి ప్రమాణముగ స్మృతివాక్యములను ఉదాహరించి వానిపై పెద్దల అభిప్రాయములను నిరూపించి స్థాపించి ఉందురు బహుతరముగ ఈనిబంధన గ్రంథములను అనుసరించియే లోకమున ఆచారములు జరగుచువచ్చును ఇవి అన్నియు అచారకాండము వ్యవహారకాండము ప్రాయశ్చిత్తకాండము అని మూఁడుభాగములుగ ఉన్నవి

నిమి ఇక్ష్వాకుపుత్రులలో ఒకఁడు ఇతఁడు ఒకానొక సమయమునందు ఒకయాగము చేయ కోరి తనపురోహితుఁడైన వసిష్ఠుని

ఒద్దకు పోయి తాను చేయఁబూనిన యజ్ఞము నడపింప ప్రార్థించెను అందులకు అతఁడు నన్ను ఇంతకుముందే ఇంద్రుఁడు తనయజ్ఞమునకు అధ్వర్యుఁడుగా వరించి పోయి ఉన్నాఁడు కనుక ఆయజ్ఞమును నెఱవేర్చివచ్చి నీయజ్ఞమును నడపెదను అని చెప్పెను దానికి ఇతఁడు కోపించి ఆయనను విడిచి గౌతమఋషిని వరించి ఆయనచేత యజ్ఞమును సాగించెను అనంతరము వసిష్ఠుఁ ఇంద్రుని యజ్ఞమును నెఱవేర్చివచ్చి ఇతనియొక్క ఇంటివాకిట చేరి కాచి ఉండెను అప్పుడు ఒడలికచేత పగలు అని ఎంచక ఇతఁడు నిద్రించుచు ఉండెను కనుక ఆవృత్తాంతము విచారింప అనుకూలింపక పోయెను అంతట వసిష్ఠుఁడు కులగురుఁడను అగు నన్ను విడిచి యజ్ఞము చేయటగాక నేనువచ్చి వాకిట నిలిచి ఉన్నను విచారింపక మత్తుఁడై నన్ను అవమానించిన ఈదుష్టుఁడు అంగహీనుఁడు అగుగాక అని శపించెను అదిహేతువుగ ఇతఁడును వసిష్ఠుని అట్లే శపించెను అపుడు బ్రహ్మ వీరితెఱఁగు ఎఱిఁగి నిమిని సకల ప్రాణులకనురెప్పలయందు వసించునట్లును, వసిష్ఠుని మిత్రావరుణులకు కొడుకై దేహధారి అగునట్లును అనుగ్రహించెను కనుకనే రెప్పపాటునకు నిమిషము అనుపేరు కలిగెను. ఇతని కొడుకు మిథిలుఁడు

నిమ్నుఁడు యా॥ అనమిత్రునిజ్యేష్ఠపుత్రుఁడు ఇతని కొడుకులు సత్రాజిత్తు ప్రసేనుఁడు అని ఇరువురు.

నియతి మేరుపుకూఁతురు విధాతభార్య

నిరృతి అష్టదిక్పాలకులలో ఒకఁడు. ఇతఁడు ఏలునట్టిదిక్కు దక్షిణపశ్చిమము భార్య దీర్ఘాదేవి వాహనము నరుఁడు పట్టణము కృష్ణాంగన ఆయుధము కుంతము

నివాతకవచులు దైత్యులలో ఒక తెగవారు ప్రహ్లాదుని వంశస్థులు భారతమున వీరినిదానవులు అని చెప్పి ఉన్నది వీరు అందఱును తుల్యరూపబలప్రభలు కలవారు వీరిసంఖ్య ముప్పదికోట్లు సముద్రమధ్యము వాసస్థానముగా చేసికొని దేవతలకు మిక్కిలి బాధ కావించుచు ఉండఁగా వీరిని ఇంద్రప్రేరితుఁడై అర్జునుఁడు చంపెను

నిశాకరుఁడు (౧) ఒకానొక ఋషి ఇతని ఆశ్రమమునందు ఉండి సంపాతియు జటాయువును మింటికి ఎగసి సూర్యుని కిరణములవేఁడిమికి తాళలేక మూర్ఛిల్లి జటాయువు జనస్థానమునందు పడఁగా, సంపాతి మఱియు మీఁదికి ఎగసి సూర్యునికిరణముల సెగచే ఱెక్కలుకాలి అంచుండి ఈమునివరుని ఆశ్రమమునందు పడి దుఃఖించుచు ఉండెను అదిచూచి కరుణించి ఈ నిశాకరుఁడు రఘువంశశేఖరుఁడు అగు శ్రీరాముఁడు తనభార్యను కపటరాక్షసునిచే కోలుపోఁగలఁడు, అప్పుడు ఆదేవిని హనుమంతాది వానరులు వెదకవత్తురు, నీవు ఆవానరులకు రామునిభార్య అగు సీత ఉండు చోటు తెలియఁబఱచితివేని నీఱెక్కలు మరల మొలచును; అంతఃర్యంతము ఇచ్చటనే వసింపుము అని అనుగ్రహించెను. ఈతని ఆశ్రమము వింధ్య పర్వతమునందు ఉండెను

(౨) చంద్రునికినామాంతరము

నిశుంభుఁడు ది॥ చూ॥ శుంభనిశుంభులు

నిషధము. వింధ్యపర్వత సమీపమున పయోష్ణీనదీతీరమునందు ఉండుదేశము దీనికి నలుఁడు రాజుగా ఉండెను.

నిషధుఁడు (౧) కురుని నాలవ కొడుకు

(౨) శ్రీరాముల కొడుకు అగు కుశుని పౌత్రుఁడు.

నీ

నీపుఁడు బా॥ పారునికొడుకు ఇతనికి నూర్వురు కొడుకులు కలరు వారిలో జ్యేష్ఠుఁడు సమరుఁడు అతఁడు కాంపిల్యాధిపతి అయ్యెను

నీలకంఠక్షేత్రము హిమవత్పర్వత సమీపమున కౌశికీనది పుట్టుచోటు

నీలుఁడు (౧) పు॥ అజమీఢునికొడుకు

(౨) రాజసూయయాగమునకై పాండవులు దిగ్విజయము చేయునవసరమున సహదేవునితో యుద్ధముచేసిన మాహిష్మతీపురి రాజు

(౩) అగ్నివలన పుట్టిన ఒక వానరుఁడు సుగ్రీవుని సేనా నాయకులలో ఒకఁడు

నృ

నృగుఁడు (౧) వైవస్వతమనువు రెండవ కొడుకు. ఇక్ష్వాకుని తమ్ముఁడు. ఇతఁడు మహాఖ్యాతికి ఎక్కిన రాజు వాపీకూపతటాక వనములు అనేకములు ఇతఁడు ప్రతిష్ఠచేసెను అయినను ఇతఁడు ఒకప్పుడు అజ్ఞానముచే ముందు తాను ఒక బ్రాహ్మణునికి దానము ఇచ్చిన గోవును మరల ఇంకొకనికి దానము ఇచ్చుటచేసి ఊసరవెల్లి అయి శ్రీకృష్ణుని సంస్పర్శన దర్శనములవలన ఆరూపముమాని దివ్యరూపధరుఁడును దివ్యవిమానారూఢుఁను అయి దివమునకు చనియెను

(౨) అ॥ ఉశీనరుని రెండవకొడుకు

నృసింహాకవి ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు కవికర్ణరసాయనము లేక మాంధాత చరిత్రము అను కావ్యమును రచియించెను

నై

నైమిశము ఒక అడవి తొల్లి, మరీచి అత్రి భృగువసిష్ఠుఁడు క్రతువు అంగిరసుఁడు, వీరి వంశజులు అగు ఆఱుతెగలవారు తాము తపము ఆచరింప తావుచూపుము అని బ్రహ్మను వేఁడఁగా అతఁడు మనోమయ చక్రమును ఒకటిని సృజియించి దానిని దొర్లించి వారలఁ గాంచి మీరు ఈచక్రము వెన్నంటిచనుఁడు, అది ఎచటనిలుచునో అదియె మీకు తపస్సుచేయుటకు తగినచోటు అగును, అని ఆనతిచ్చెను అది పోవుచు పోవుచు ఒకచోట నేమి (అనఁగా చక్రపు ఇనుపకట్టు) వదలి తట్టుపడెను ఆస్థలము నైమిశము అన పరఁగెను ఈనైమిశము పురాణ ప్రసిద్ధమైన అరణ్యము పెక్కండ్రు ఋషులు అనేక సంవత్సరములు ఇచట తపము అచరించుటవలన దీనిని మహాపుణ్యక్షేత్రము అని కొనియాడుదురు

నైషధము పంచకావ్యములలో ఒకటి ఇది శ్రీహర్షునిచేత చేయఁబడినది దీనికి మల్లినాథసూరి వ్యాఖ్యానము రచించి ఉన్నాఁడు నిషధదేశపురాజు నిషధుఁడు (నలమహారాజు) అతని కథ ఇందు చెప్పఁబడి ఉండుటచేత దీనికి ఈపేరు కలిగెను

న్య

న్యగ్రోధుఁడు య॥ కంసుని తమ్ముఁడు

న్యాయశాస్త్రము ప్రత్యక్షానుమానాది ప్రమాణములను ఎఱుఁగ తగిన శాస్త్రము. ఇదియే తర్కశాస్త్రము అనఁబడును.

ప

పంచగౌడులు సారస్వతము, కన్యకుబ్జము, మిథిలము, గౌడము, ఉత్కలము, అను ఈ అయిదు దేశములయందలి బ్రాహ్మణులు.

పంచచూడ ఒక అప్సరస నారదుఁడు ఒకప్పుడు వనితలస్వభావము ఎట్టిది అని అడు

గంగా ఈమె అతనికి ఆవిధము అంతయు చెప్పెను

పంచజనుఁడు (౧) ది॥ సంహ్లాదుని కొడుకు

(౨) ద॥ సాందీపునిపుత్రుని ప్రభాసతీర్థములోనికి తీసికొనిపోయిన రాక్షసుఁడు వీఁడు తనగురుపుత్రుని కొనిపోయెను అని కృష్ణుఁడు వీనినిచంపి వీని మెడ యెముకను పుచ్చుకొనెను అదియే పాంచజన్యము అనఁబడిన కృష్ణునిశంఖము

పంచద్రావిళ్లు ఆంధ్రము, ద్రవిడము, కర్ణాటకము, మహారాష్ట్రము, ఘూర్జరము, ఈ అయిదు దేశములయందలి బ్రాహ్మణులు

పంచపర్వములు సంక్రమణము, అమావాస్య, పూర్ణమాసి, కృష్ణాష్టమి, కృష్ణచతుర్దశి, అనునవి అయిదును

పంచలింగములు పృథివ్యాపస్తేజో వాయురాకాశాత్మకములు అయిన అయిదులింగములు అందు పృథివీలింగము కంచియందును, అప్లింగము జంబుకేశ్వరమందును, తేజోలింగము అరుణాచలమునందును, వాయులింగము కాళహస్తియందును, ఆకాశలింగము చిదంబరమునందును ఉండును, ఈ అయిదును శివక్షేత్రములలో మిక్కిలి మహిమ కలవి

పంచవటి రాముఁడు వనవాసముచేయునపుడు దండకారణ్యమునందు ఆశ్రమము కావించుకొని ఉన్నచోటు. అయిదుమఱ్ఱిచెట్లు చేరిక అనిశబ్దార్థము ఇది గోదావరిపుట్టు తావునకు సమీపమున ఉండును ఈతావున ఇపుడు నాసికాపురి ఉన్నది

పంచశిఖుఁడు రు॥ ఇతఁడు తత్వజ్ఞానఘనుఁడు అని ప్రసిద్ధి మిథిలాధినాథుఁడు అయిన జనకునికి తత్వోపదేశము చేసిన మహాత్ముఁడు

పంచసాయకుఁడు మన్మథుఁడు అయిదుబాణములు కలవాఁడు అని శబ్దార్థము అవి అరవిందము అశోకము చూతము నవమల్లిక నీలోత్పలము అనునవి

పంచాప్సరసము ఒకానొకకొలను దీనిని మందకర్ణుఁడు నిర్మించెను ఇది దండకారణ్యమునందు ఉండును

పంప ఒకానొకసరస్సు ఇది కిష్కింధాపురమునకు సమీపమున ఉన్నది

పతంజలి సంస్కృత వ్యాకరణమునకు భాష్యము కావించిన విద్వాంసుఁడు ఇతఁడు యోగశాస్త్రప్రవర్తకుఁడు ఈతనిని ఆదిశేషావతారము అని అందురు

పదార్థచింతామణి ఒకానొక వైద్యశాస్త్రము ఇందు సమస్తపదార్థముల గుణాగుణములు చెప్పఁబడి ఉండును

పద్మనాభుఁడు విష్ణువునకు నామము

పద్మావతి వింధ్యపర్వత సమీపదేశమునందలి ఒకపట్టణము

పయోష్ణి ఒకానొకనది ఇది విదర్భదేశము గుండ ప్రవహించి వరదయందు సంగమము అగును

పరమేష్ఠి (౧) బ్రహ్మకు నామాంతరము.

(౨) ఇంద్రద్యుమ్నుని కొడుకు.

పరశురాముఁడు. జమదగ్ని కొడుకు తల్లి రేణుక విష్ణువుయొక్క దశావతారములలో ఆఱవ అవతారము ఇతఁడు తనతండ్రిని కార్తవీర్యార్జునునిపుత్రులు "హోమపశువుకొఱకు" చంపఁగా వారిపై కోపించి భూమిని క్షత్రియశూన్యముగ చేయనిశ్చయించి ముయ్యేడుమాఱ్లు రాజులమీఁద దండెత్తి గర్భములనున్న పిండములతోడ చంపి వారి నెత్తుటిచేత పితరులకు తర్పణము చేసెను మఱియు ఆనెత్తురు శమంతపంచకము ఆ

సు పేర అయిదుమందుగురు అయ్యెను ఇతఁ
డు రుద్రునిగూర్చి ఘోరతపము ఆచరించి
అతనికి శుశ్రూష చేయునట్లు వరము నొంది
ఆవల అతని యనుగ్రహమున దివ్యాస్త్ర
చయములు పడసె అస్త్రవిద్యయందు ఇత
నితో సమానులులేరు ఇతఁడు చిరంజీవి
చూ॥ జమదగ్ని

పరావసువు రు॥ రైభ్యునికొడుకు అర్వావ
సుని సోదరుఁడు

పరాశరస్మృతి కలియుగమునందు అనుష్ఠింప
వలయు ధర్మములను గూర్చి చెప్పినట్టి ధర్మ
శాస్త్రము విద్యానారాయణుఁడు అనఁ
బరఁగిన మాధవాచార్యులు మిగుల విచారణ
చేసి దీనికి మాధవీయము అను గొప్పవ్యా
ఖ్యాన గ్రంథమునుచేసి ఉన్నాఁడు

పరాశరుఁడు వసిష్ఠునిపౌత్రుఁడు శక్తిపు
త్రుఁడు వ్యాసునితండ్రి శుకునిపితామహుఁ
డు ఇతఁడు తనతండ్రి అగుశక్తిని రాక్ష
సుఁడు మ్రింగెను అని (చూ॥ కల్మాషపా
దుఁడు) క్రోధముచే లోకములోని యెల్ల
రాక్షసులు నాశము అగునట్లు సత్రయా
గము ఒకటిచేయఁగా దాని చూచి పుల
స్త్య పులహ క్రతువులు వసిష్ఠనియొద్దకు
వచ్చి నీపౌత్రుని సత్రయాగమును ఉడిగిం
పుము అని వేఁడిరి అంతట వసిష్ఠుని ఉప
దేశమున ఇతఁడు ఆసత్రమును ఉడిపెను
ఒకనాడు పరాశరుఁడు యమునానదిని
దాఁటిపోవలసి పడవరేవునకుపోయి పడవ
ఎక్కిపోవుచు ఆపడవను నడపుచు ఉన్న
దాశరాజుకూఁతురు అగు సత్యవతిని చూ
చి మోహించి ఆమెకు యోజనగంధిత్వమును
అనుగ్రహించి చుట్టుపట్టులవారికి తమపొలఁ
కువ కానరాకుండునటుల ఒక చీఁకటిని
కల్పించి ఆమెను కలసెను అప్పుడు ఆమె
యందు అతనికి సద్యోగర్భమున వ్యాసుఁ
డు పుట్టెను

పరీక్షిత్తు (౧) కురునికొడుకు
(౨) అభిమన్యుని కొడుకు తల్లి
ఉత్తర కొడుకు జనమేజయుఁడు ఇతఁడు
ఒకనాఁడు వేఁటాడ పోయి ఒకవనము
నందు తనయేటుతప్పించుకొని పాఱపోయిన
మృగమును వెదకుచు, మౌనవ్రతమును ధరించి
తపస్సుచేయుచు ఉండిన శమీకుఁడు అను
ఋషిని కని, మృగము ఎటుపోయెను
అని అడిగి అతఁడు ఉత్తరము చెప్పక
పోఁగా, తన్ను అతఁడు లక్ష్యముచేసి మాట
లాడకపోయెను అని ఎంచి ఒక మృతసర్ప
కళేబరమును అతనికంఠమునఁదు మాలెగా
వైచి తనపురమునకువచ్చి చేరెను అంతట
అతనికొడుకు అగు శృంగి తనతండ్రిమెడను
రాజు చచ్చినపామును వైచిపోయెను అను
మాట విని అదిమొదలు ఏడు దినములలోపల
ఇతఁడు తక్షక నాగముచే కఱవఁబడి
చచ్చుఁగాక అని శపించెను ఆవృత్తాంతము
ఇతఁడు వినివిరక్తుఁడై శుకమహాముని వలన భాగ
వతమును విని ఆయేడవనాడు తక్షకుఁడు
వచ్చి కఱవఁగా మృతుఁడై ముక్తిని బొందెను
పిదప ఇతని కొడుకు అగు జనమేజయుఁడు
రాజ్యముచేయుకాలమున ఉదంకుఁడు అను
ఋషి (తాను గురుకార్యార్థము పోవునపు
డు తనకు అపరాధము చేసిన తక్షకునియం
దలి విరోధమునచేత) జనమేజయుని పట్టను
పోయి మీతండ్రి అగు పరీక్షిత్తును తక్షకుఁడు
కఱచి చంపెను కనుక అట్టిదుష్టుని సపరి
వారముగ నాశముచేయుట ఉత్తమము అని
చెప్పి అతనికి సర్పయాగముచేయు బుద్ధిని
పుట్టించెను అట్లు ఉదంకునిచే ప్రేరేపింపఁ
బడి జనమేజయునిచే చేయఁబడిన సర్పయా
గము వాసుకి చెలియలు అగు జరత్కా
రు కొడుకు అస్తీకునిచే నివారింపఁబడెను
అనంతరము జనమేజయుఁడు వ్యాసుని

అనుమతిని భారతకథను వైశంపాయనునిచే వినెను

(3) సూర్యవంశమున పుట్టిన రాజులలో ఒకఁడు ఇతఁడు అయోధ్యను ఏలుచు ఉండెను అని భారతమున చెప్పఁబడి ఉన్నది ఇతఁడు ఒకప్పుడు వేఁటాడపోయి మార్గమున సుశోభ అను పేరుగల మండూకరాజు కూఁతురు అగు ఒకకన్యకను వివాహమై ఆమెయందు ముగ్గురు పుత్రులను పడసెను ఆమె మిక్కిలి దుష్టప్రవర్తనము కలది అయి అనకులను ప్రసిద్ధులగు రాజులను చిక్కుల పెట్టినందున తనపుత్రులు కపటులు అగునట్లు తనతండ్రిచే శపింపఁబడెను

పర్జన్యుఁడు మేఘములకు అధిదేవత ఇది సూర్యవరుణ ఇంద్రులకు నామాంతరము అయి ఉండును

పర్వతుఁడు నారదునిచెల్లెలి కొడుకు ఇతఁడును నారదుఁడును మహీమండలమున సంచరించు కుతూహలముతో వెడలి తమనిజచిత్తవృత్తులను ఒండొరులకు దాఁపక ఉండునట్లు సమయముచేసికొని పోవునపుడు ఒకకాలమున సృంజయుఁడు అనురాజు పాలికిపోయి అతనిప్రార్థనచే అతనికొమార్తె అగు సుకుమారి అనుకన్యకవలన పరిచర్యలను కైకొనుచు కొన్నిదినములు ఉండిరి అప్పుడు నారదుఁడు ఆచిన్నదానియందు మోహము కలవాఁడు అయి నానాటకృశించుటను చూచి తత్కారణమును తనకు తెలియ చేయమికి అచిన్నదానిపాణిగ్రహణానంతరము నారదుని వానరముఖుఁడు అగునట్లు పర్వతుఁడు శపియించెను అందుకు నారదుఁడు పర్వతునికి నాకలోకమునకు పోక ఉండునట్లు ప్రతిశాపము ఇచ్చెను అవల కొంతకాలమునకు వెనుక వీరు ఇరువురును అన్యోన్య శాపవిమోచనము చేసికొనిరి

పర్యంతభూములు ఆర్యావర్తమునకు వెలుపల ఉండుమ్లేచ్ఛము తురుష్కము మొదలగు ధర్మాధర్మవివేక శూన్యులు అయిన సంకీర్ణవరజాతులు అగు కిరాతుల దేశములు

పలాశిని ఒకానొకనది ఇది శుక్తిమంతము నందు ఉత్పత్తి అయి మహానదితో సంగమము అగును

పల్వలుఁడు ర॥ ఇల్వలుని కొడుకు బలరామునిచే చంపఁబడెను

పశుపతి (౧) రుద్రునకు నామము
(౨) అష్టమూర్తులలో ఒకఁడు

పా

పాంచజన్యము విష్ణుశంఖము చూ॥ పంచజనుఁడు

పాంచాలము ఒకానొకదేశము ఇది హస్తినాపురమునకు వాయవ్యమున హిమవంతమునకును చర్మణ్వతికిని నడుమ ఉండును దీనికి ఈనామము పూర్వము ప్రసిద్ధము అయి ఉండెను అజమీఢుని రెండవ కొడుకు అగు నీలునివంశస్థుఁడు అయిన భర్మ్యాశ్వుఁడు తనయేవురు పుత్రులనుచూచి వీరేవురు తనవిషయములకు (అనఁగా దేశములకును శబ్దాదివిషయములకును నర్థము) చాలుదురు అని పలికెను కనుక పంచ అలం అనురెండు శబ్దములనుండి పాంచాలము అను నామము కలిగెను ఈదేశము ఉత్తరపాంచాలము దక్షిణపాంచాలము అని రెండుభాగములు అయి ఉండును అందు ఉత్తరపాంచాలమునకు అహిచ్ఛత్రము ముఖ్యపట్టణము దక్షిణపాంచాలమునకు మాకందియు కాంపిల్యమును ముఖ్యపట్టణములు పాంచాలరాజులు సంవరణుని హస్తినాపు

రమునుండి వెడలగొట్టినట్లును, కురురాజు మరల ఆపట్టణమును జయించి వశపఱుచుకొనినట్లును తెలియవచ్చుచు ఉన్నది.

పాండవులు పాండురాజు కొమారులు వీరు అయిదుగురు ౧ ధర్మరాజు ౨ భీమసేనుఁడు ౩ అర్జునుఁడు ౪ నకులుఁడు ౫ సహదేవుఁడు ఇందు మొదటి ముగ్గురును కుంతికొడుకులు కావున కౌంతేయులు అనియు కడపటి ఇరువురును మాద్రి కొడుకులు కనుక మాద్రేయులు అనియు చెప్పఁబడుదురు వీరు పాండురాజు మృతి చెందిన పిదప హస్తినాపురియందు ధృతరాష్ట్రుని ఒద్ద పెరుగుచు ధనుర్వేదాది విద్యలయందు మహానిపుణులు అయి ఉండఁగా వీరిమేలిమిచూచి ధృతరాష్ట్రుని పెద్దకొడుకు అయిన దుర్యోధనుఁడు ఓర్వచాలక, శకుని కర్ణదుశ్శాసనులతో కూడుకొని అనవరతము వీరలకు హింసకావించుచు ఉండెను అది ఎట్లనిన ఒకనాడు దుర్యోధనుఁడు భీముఁడు నిద్రపోవుచు ఉండుతఱిని అతనిని లావుత్రాళ్లతో కట్టి గంగమడుగునందు త్రోయించెను మఱియొకనాడు అతని సర్వాంగములందును కృష్ణసర్పములను పట్టి కఱపించెను ఇంకొకనాడు భోజనసమయమునందు వానికి విషము పెట్టించెను అతఁడు అనంతసత్త్వుఁడును దివ్యపురుషుఁడును కాన అవియెల్ల అతనిని చంపనేరవయ్యెను మఱియు దుర్యోధనుఁడు పాండవులకు అందఱకును అపాయముచేయ సమకట్టి వారణావతమునందు ఒక్కయిల్లు ఒకటి కట్టించి అందు పాండవులను చేర్చి అనలము దరికొల్పయత్నించఁగా వారు ఈవృత్తాంతమును విదురుని మూలముగ ఎఱిఁగి అచటినుండి తప్పించుకొనిపోయి జననీసహితముగ విప్రవేషధారులు అయి ఏకచక్రాపురమందు కొంతకాలము ఉండి అనంతరము ద్రుపదరాజుపట్టణమునకు పోయి అచట అర్జునుఁడు ద్రౌపదీస్వయంవరమున మత్స్యయంత్రమును అశ్రమమున ఉరలనేసి సకలరాజలోకంబును ఓడించి ద్రౌపదిని చేకొని గురువచనమున ఆమెను ఏవురును వివాహము అయిరి అంత ఆవృత్తాంతము అంతయు ధృతరాష్ట్రుఁడు ఎఱిఁగి పాండవులను రావించి వారికి అర్ధరాజ్యము ఇచ్చి ఇంద్రప్రస్థపురమున ఉండ పంచిన, వారి రాజ్యవిభూతియు గుణసంపదయు చూచి దుర్యోధనుఁడు ఓర్వ చాలక శకునికైతవమున మాయజూదము ఆడి ధర్మరాజును పరాజితుని చేసి పండ్రెండు ఏండ్లు వనవాసమును ఒకయేడు జనపదమున అజ్ఞాతవాసమును చేయునట్లుగా సమయముచేసి భూమి వెలువరించెను అట్లు పాండవులు వనవాసముచేసి సమయము తప్పక అజ్ఞాతవాసమును జరపి మరలివచ్చి తమపాలు అడిగిన ఈయక దుర్యోధనుఁడు వారలతో విరోధించి ఎదిరించి యుద్ధముచేసి మడిసెను పాండవులును శత్రువులనుచంపి రాజ్యమును మరలకైకొని అశ్వమేధాదియాగములచే జనులకు హర్షము కావించుచు ఉండి కృష్ణనిర్యాణానంతరము పరీక్షిత్తునకు రాజ్యాభిషేకముచేసి స్వర్గారోహణము కావించిరి.

పాండురాజు విచిత్రవీర్యుని కొడుకు తల్లి అంబాలిక అన్న ధృతరాష్ట్రుఁడు ఇతనికి కుంతి మాద్రి అను ఇరువురు భార్యలు కలరు ఒకనాడు ఇతఁడు వనమునందు వేటాడుచు ఉండి మృగరూపధారుఁడై క్రీడించుచు ఉండిన ఒకమునీశ్వరుని అతనిపత్నిని పొడగని మృగదంపతులని ఎంచి ఏసెను. అప్పుడు ఆమునిదంప

ఖులు ఆయమెుప నుచ్చి తమ నిజరూపములతో కనఁబడి ఆవేదన సహింప చాలక మా అసువులను ఇపుడు ఎడఁబాయచేసితివి కావున నీవు నీభార్యలతో సంభోగించినయెడ మరణము ఒందుదువు కాక అనిశపించి తమ ప్రాణములను విడిచిరి కనుకనే ఈపాండురాజునకు సంతానము పొందు యోగ్యతలేక పోయెను చూ॥ కుంతి ఇతఁడు మరుద్గణాంశమున జనియించెను

పాండ్యము చోలరాజ్యమునకు దక్షిణమున కన్యాకుమారివఱకు కలదేశము దీనిని పాండ్యుఁడు కావించెను దీనికి రాజధాని మధుర

పాండ్యుఁడు దుష్యంతుని తమ్ముఁడు అగు దిష్యంతుని పౌత్రుఁడు అయిన ఆక్రీతుని కొడుకు ఇతఁడు పాండ్యదేశమును కావించెను

పాకయజ్ఞము అష్టక పార్వణ (స్థాలీపాక) శ్రాద్ధ (మాసి) సర్వబలి ఈశానబలి ఆగ్రహాయణి మొదలుగా కల యజ్ఞము చూ॥ యజ్ఞములు

పాకశాసనుఁడు ఇంద్రుఁడు పాకుని శిక్షించినవాఁడు అని శబ్దార్థము

పాకుఁడు వృత్రాసురుని తమ్ముఁడు వీని చంపినందున ఇంద్రునకు పాకశాసనుఁడు అను నామముకలిగెను

పాటలావతి ఒకానొకనది ఇది ఋక్షపర్వతమున ఉత్పత్తి అగును

పాటలీపుత్రము నా। ప్రతిష్ఠానపురము మగధదేశపురాజు అగు ఉదయాశ్వుఁడు నిర్మించిన పట్టణము దీనికి కుసుమపురి అనియు నామముకలదు

పాణిని సంస్కృతవ్యాకరణకర్త సరస్వతీదేశమున జన్మించినట్లు తెలియును ఇతఁడు చేసిన వ్యాకరణము సంస్కృతభాషకు ఆధారము

పాతాళకేతుఁడు మదాలసను ఎత్తుకొనిపోయి గాలవునికి తపోభంగము కావించిన ఒక రక్కసుఁడు

పాద్మకల్పము చతుర్ముఖబ్రహ్మయొక్క ఆయుఃపరిమాణములో పూర్వార్ధము చూ॥ వారాహకల్పము

పాద్మము ఒకపురాణము ఇది పద్మగర్భప్రోక్తము అగు పాద్మకల్ప వివరణాదులను కలది దీనిగ్రంథసంఖ్య ౫౫౦౦౦

పాపరాజు (కంకంటి) ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు శ్రీమద్రామాయణమునందు ఉత్తరకాండమును తెనిఁగించెను దానికి ఉత్తరరామాయణము అనిపేరు మఱియు ఇతఁడు విష్ణుమాయావిలాసమును యక్షగానముగా రచియించినట్లు చెప్పుచు ఉన్నారు ఈయనకు ఉత్తరరామాయణ రచనయందు సహాయుఁడు నందిలిమ్మన్న

పారాశరము ఒక ఉపపురాణము

పారిజాతము ఒకకల్పవృక్షము సత్యభామ ప్రేరేఁపణచే కృష్ణుఁడు ఈవృక్షమును స్వర్గలోకమునుండి భూమికి తెచ్చినట్లుచెప్పి ఉన్నది చూ॥ నరకుఁడు

పారిపత్రము కరూశదేశములకు ముఖ్యపట్టణము ఇది వింధ్యపర్వతమునకు కొంత ఉత్తరమున ఉండునటుల తెలియఁబడును

పారుఁడు. (౧) బా॥ పృథుసేనుని కొడుకు ఇతనికొడుకు నీపుఁడు

(౨) బా॥ సమరుని కొడుకు

(౩) రు॥ ఇతఁడు తనకూఁతురు అగు కలావతిని ఒక గంధర్వుఁడు వివాహార్థము వేఁడఁగా అతనికి ఇయ్య సమ్మతింపనందున ఆగంధర్వుఁడు రాత్రిపూఁటవచ్చి ఇతనిని చంపెను

పార్వతి (౧) హిమవంతునికి మేరువుకూఁతురైన మనోరమయందు పుట్టిన రెండవ కొమార్తె ఈమెయొక్క అక్క గంగాదేవి తొలిజన్మమున ఈమె దక్షునికూఁతురు అయినట్టి ఉమాదేవి అపుడు తనతండ్రి అయిన దక్షప్రజాపతి చేసిన యజ్ఞమునకు తనభర్త అగు రుద్రుని పిలువక అవమానించెను అని అలిగి మహాకాళీ స్వరూపమును వహించి అత్యాగ్రహమున దేహత్యాగముచేసి ఆవల పార్వతిగ పుట్టి రుద్రునికి భార్య అయ్యెను ఈమె ఒకకాలమున రుద్రునితో కూడి ఉండఁగా దేవతలు ఆకూటమికి విఘ్నముచేసిరి అందువలన వారికి స్వభార్యల యందు పుత్రసంతానము లేకుండునటుల ఈమె శపియించెను మఱియు ఆకాలమునందు రుద్రునికి రేతస్సుజాఱి భూమి యందు పడెను భూమి దానిని ధరింపను ఓపక దేవతలసహాయమున అగ్నిని వాయువును వహించునట్లు చేయఁగా వారు ఆరేతస్సును హిమవత్పర్వత సమీపమున గంగ యందు చేర్చిరి అది కారణముగా గంగ గర్భము తాల్చి ఆగర్భమును ధరింపలేక శరవణమునందు విడిచిపుచ్చెను అందు కుమారస్వామిపుట్టెను అతనికి షట్కృత్తికలు పాలిచ్చిరి కనుక కార్తికేయుఁడు అను పేరును, ఆపాలు ఆఱుముఖములతో ఒక్కతేపనె అతఁడు పానముచేసెను కనుక షణ్ముఖుఁడు అనుపేరును, అతనికి కలిగెను స్ఖలితము అయిన రేతస్సువలన పుట్టినందున స్కందుఁడు అనియు అందురు ఇది కాక పార్వతి తనదేహమున కూడవలసిన తనభర్తయొక్క రేతస్సును భూమిధరించినందున భూమికి బహు భోగలు కలుగునట్లు శాపము ఇచ్చెను. మఱియు గంగా నిర్గతమైన ఈసౌమ్యతేజము వలన సువర్ణము మొదలగు లోహములు కలిగినట్లును, ఆగంగానిక్షేపమువలన పొదలునట్టి సువర్ణ ప్రభల చేత తృణవృక్షలతాగుల్మ ప్రభృతి ఉద్భిజ్జములు సువర్ణంబులు అయ్యెను అనియు పురాణములు చెప్పుచు ఉన్నవి

(౨) ఒకనది ఇది మాళవమున ప్రవహించును దీనికి సర అనియు నామాంతరము

పార్ష్ణిసేనుఁడు ఋ॥ ఇతని యాశ్రమమునందు పాండవులు ఉండునపుడు అర్జునుఁడు దివ్యాస్త్రములు పడసి దేవలోకమున ఉండి వచ్చి అన్నదమ్ములతో చేరుకొనెను ఈ ఆశ్రమము, కుబేరుని ఉపవనమునకు సమీపమున ఉండును

పి

పింగళ దక్షిణ దిశయందు ఉండు ఆఁడు ఏనుఁగు దీనిభర్త వామనము

పిండము భక్ష్యరూపముగ పితృదేవతలకు ఇయ్యఁబడునది ఇది వర్తులాకారమై కపిత్థప్రమాణము అయి ఉండును.

పిండారకము ఒకానొక పుణ్యక్షేత్రము ఇది ద్వారకాపుర సమీపమున ఉండును ఇందు కొందఱు మహర్షులు తపము ఆచరించుచు ఉండఁగా యాదవులు దర్పించి కృష్ణుని పుత్రుఁడు అగు సాంబుని, గర్భిణీ స్త్రీరూపముగ అలంకరించి, ఈచూలాలికి ఏశిశువు కలుగును చెప్పుఁడు అని పరిహాసముగ అడుగ, వారు అది ఎఱిఁగి మిగుల కినుకతో యదుకులమును నిర్మూలము చేసెడు ఒకముసలము ఉదయించును అనిరి అనంతరము సాంబుని గర్భమునందు ఒక ముసలము పుట్టెను అదిచూచి వారు మిగుల జడిసి ఆముసలమును చూర్ణము కావించి సాగరమున కలిపిరి అంత ఆచూ

ష్టము ముయ్యంచు తుంగగా మొలిచెను పిదప కొంతకాలమునకు యాదవులు అందఱు సముద్రస్నానముచేయ పోయి మదిరాపానమత్తులు అయి ఒకరితో ఒకరు కలహించి ఆముయ్యంచు తుంగపెఱికికొని ఒకరిని ఒకరు కొట్టుకొని చచ్చిరి

పితరులు పితృదేవతలు వసురుద్రాదిత్య రూపులు అయి చంద్రలోకమున ఉండువారు వీరు అగ్నిష్వాత్తులు, బర్హిషదులు, అని రెండువిధములు, అందు అగ్నిష్వాత్తులు యజము చేయనివారు, బర్హిషదులు యజ్ఞముచేసినవారు చూ॥ అగ్నిష్వాత్తులు

పితృగణము అంగిరస్సునకు స్వధయందు పుట్టినవారు

పిప్పలుఁడు (౧) ర॥ ఇల్వలుని పుత్రుఁడు

(౨) అరిష్టుని తమ్ముఁడు మిత్రునికి రేవతియందు పుట్టిన రెండవకొడుకు

పిశాచక ఋక్షపర్వతమునందు పుట్టిన ఒకనది

పిశాచదేశములు పాండ్యము కేకయము నేపాళము బాహ్లికము కుంతలము చోళము మొదలగునవి కొన్ని

పిశాచులు (౧) దేవయోనులలో ఒకతెగవారు

(౨) పాపకృత్యములవలన పార్థివదేహమ్మును పొందక వాయుదేహముతో సంచరించు జీవులు ఆజీవులు తమతమ పాపకర్మములు విమోచనము కాఁగానే ఆ వాయు దేహములను వదలుదురు

పు

పుంజికస్థల ఒక అప్సరస. వరుణునికూఁతురు

పుండరీకము (౧) ఆగ్నేయ దిక్కునందలి దిగ్గజము ... మగయేనుఁగు

(౨) ఒకానొక తీర్థము.

పుండరీకాక్షుఁడు విష్ణువునకు నామము (తామరలవంటి కన్నులు కలవాఁడు అని శబ్దార్థము)

పుండ్రము బంగాళదేశపు పశ్చిమభాగమునకు ప్రాచీన నామము

పుండ్రుఁడు అ॥ బలియొక్క నాలవ కొమరుఁడు పౌండ్రదేశము ఇతనినామముచే పరఁగును

పుత్తు ఒకనరకము ఈనరకమునందు పడనీయక తండ్రిని కాపాడువాఁడు అగుటచేత సుతునకు పుత్రుఁడు అను పేరు కలిగెను

"పున్నామ్నోనరకాద్యస్మా
త్పితరంత్రాయతేసుతః।
తస్మాత్పుత్త్ర ఇతిప్రోక్తః॥"
అని ప్రమాణవచనము

పునర్వసువు (౧)య॥దవిద్యోతుని తమ్ముఁడు తండ్రి దుందుభి

(౨) ఒకానొక నక్షత్రము

పురంజయుఁడు (౧) ఇ॥ వికుక్షి కొడుకు కకుత్స్థునికి పూర్వనామము ఇతనికి ఇంద్రవాహనుఁడు అనియు పేరు కలదు

(౨) పు॥ సువీరునికొడుకు నా॥ సృపంజయుఁడు

(౩) అ॥ సృంజయుని కొడుకు

పురందరుఁడు. (౧) వైవస్వత మన్వంతరమునందలి దేవేంద్రుని పేరు ఇది ఇంద్రునికి సామాన్య నామముగాను వాడఁబడును

(౨) అంగిరసుని వంశస్థుఁడు అగు ఒక అగ్ని.

పురాణములు జగత్సృష్టి మన్వంతరక్రమము లోనుగా కల కథలను తెలిపెడు గ్రంథములు ఇవి వేదములకు వ్యాఖ్యానముల వంటివి. ఇవి, బ్రాహ్మము, పాద్మము, శైవ

వము, శైవము, భాగవతము, నారదీయము, మార్కండేయము, ఆగ్నేయము, భవిష్యత్తు, బ్రహ్మకైవర్తము, లైంగము, వారాహము, స్కాందము, వామనము, కూర్మము, మాత్స్యము, గారుడము, బ్రహ్మాండము, అని పదునెనిమిది

పురుకుత్సుఁడు ఇ॥ మాంధాత జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు ఇతని భార్య నాగుల సహోదరి అయిన నర్మద ఇతఁడు కశ్యపపుత్రులు అయిన మౌనేయులవలని భయమును నాగులకుమాన్పినందున వారు తమసహోదరి అయిన నర్మదను ఇతనికి ఇచ్చి వివాహముచేయించిరి ఇతని కొడుకు త్రసదస్యుఁడు లేక వసుదుఁడు

పురుజిత్తు (౧) య॥ రుచికుని కొడుకు
(౨) య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు అయిన కంకుని మూఁడవ కొడుకు

పురుజుఁడు పు॥ సుశాంతి కొడుకు

పురుమీఢుఁడు. పు॥ హస్తికుని మూఁడవకొడుకు-అజమీఢుని తమ్ముఁడు

పురుహోత్రుఁడు య॥ అనువు కొడుకు

పురూథుఁడు య॥ వసుదేవునకు సహదేవియందు పుట్టిన కొడుకు

పురూరవుఁడు వైవస్వతమనువు కొమార్తె అగు ఇలకును చంద్రుని కొడుకు అగు బుధునికిని పుట్టినరాజు ఇతఁడు రాజ్యమదముచేత విప్రులకు అవమానముచేసి వారిచే ఉన్మత్తుఁడు అగునట్లు శపియింపఁబడెను ఈ పురూరవునకు ఊర్వశివలన ఆయువు, ధీమంతుఁడు, అమవసువు లేక విజయుఁడు, చిరాయువు లేక శతాయువు, శ్రుతాయువు లేక వసుమంతుఁడు, అను పుత్రులు ఉదయించిరి ఈతనిరాజధాని ప్రతిష్ఠానపురము ఊర్వశి స్వర్గలోకమును వదలి పురూరవునితో భూలోకమున బహుకాలము ఉండినందున స్వర్గలోకము మిక్కిలి చిన్నఁబోయెను అని దేవేంద్రుఁడు ఆమెను పిలువఁబంచెను ఆమె అట్లుతన్నువదలిపోఁగా పురూరవుఁడు విరహవేదనను సహింపను ఓపక గంధర్వులను ప్రార్థనచేసెను అప్పుడు వారు అతనికి ఒకస్థాలి ఇచ్చిరి దానిని అతఁడు కొంతకాలము ఊర్వశిగా భావించి ఉండి ఆవలదానిని వనమునందు విడిచిపెట్టెను దానివలన అశ్వత్థవృక్షము పుట్టెను ఆ అశ్వత్థముచేత అరణులు రెండుకావించి ఒక అరణి తాను అనియు ఒక అరణి ఊర్వశి అనియు ఆరెంటినడుమను ఉన్న కాష్ఠము పుత్రుఁడు అనియు మంత్రము చెప్పుచు తరువఁగా జాతవేదుఁడు అను అగ్ని సంభవించెను ఆ అగ్ని ఆహవనీయాదిరూపమున నెగడి పురూరవుని పుణ్యలోకమునకు పంపెను

పురోచనుఁడు దుర్యోధనుని చెలికాఁడు అగు ఒక శిల్పి వీఁడు లక్కయింట పాండవులను కాల్చుటకు దుర్యోధనునిచే పంపఁబడెను పాండవులు దుర్యోధనుని ఉద్దేశ్యమును ఎఱిఁగి వీనికంటె ముందే హెచ్చరిక పడి వీఁడు నిద్రించు అవసరమున లక్కయింటికి నిప్పుపెట్టి విదురుని సహాయముచే కావింపఁబడి ఉండిన బిలముగుండ తప్పించుకొని వెళ్లిరి

పులస్త్యుఁడు బ్రహ్మమానసపుత్రులలో ఒకఁడు ఇతనికి హవిర్భుక్కునందు అగస్త్యుఁడును విశ్రవస్సును పుట్టిరి

పులహుఁడు బ్రహ్మమానసపుత్రులలో ఒకఁడు ఇతనికి కిన్నరుఁడు, కింపురుషుఁడు మొదలయిన కొడుకులు పుట్టిరి.

పులోముఁడు. (౧) ద॥ విప్రచిత్తికొడుకు.

(౨) దనుపుత్రులలో ఒకఁడు ఈతనిని చంపుటచే దేవేంద్రునకు పులోమజిత్తు అను నామము కలిగెను ఇతని కూఁతురు కనుక దేవేంద్రుని భార్య అగు శచి పౌలోమి అను పేరు పడసెను

పుల్లయ ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు బ్రహ్మోత్తరఖండమును తెనిఁగించెను ఇందు తెనుఁగు మఱుఁగు పదములు కొన్ని ఉన్నవి కాని లక్షణవిరుద్ధములు అగు ప్రయోగములు అనేకములు కానఁబడుచు ఉన్నవి

పుష్కరము ఒకానొక పుణ్యతీర్థము మాళవదేశ ప్రాంతముఁయందు ఉండును

పుష్కరవతి ఒకానొక పట్టణము ఇది శ్రీరాముని తమ్ముఁడు అయిన భరతుని రెండవకొడుకు అగు పుష్కరునిచే నిర్మింపఁబడినది

పుష్కరారణ్యము పుష్కరతీర్థముచెంత ఉండెడి అరణ్యము

పుష్కరారుణి పు॥ రుక్షయని కొడుకు ఇతనివంశస్థులు బ్రాహ్మణులు అయిరి

పుష్కరిణి (౧) ఉల్ముకుని భార్య అంగుని తల్లి

(౨) వ్యుష్టి భార్య సర్వతేజస్సు తల్లి

పుష్కరుఁడు (౧) య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు అగు వృకుని రెండవకొడుకు

(౨) నలుని పినతండ్రికొడుకు ఇతఁడు కలిచే ప్రేరేపింపఁబడి నలునితో జూదము ఆడి సర్వస్వమును గెలుచుకొని అతనిని వనమునకు తఱిమెను చూ॥ నలుఁడు

(౩) శ్రీరాముని తమ్ముఁడు అయిన భరతుని రెండవకొడుకు

పుష్పకము కుబేరుని విమానము మణిమయము అయిన ఈవిమానమును కుబేరుఁడు బ్రహ్మవలన పడసి దీనిపైని ఎక్కి యథేచ్ఛముగా సంచరించుచు ఉండెను అనంతరము కుబేరుని జయించి దీనిని రావణుఁడు కైకొనియెను రావణుని చంపినపిమ్మట ఇది శ్రీరాముని చేరెను ఈవిమానమునందు ఎందరు కూర్చుండినను ఒకమనుష్యుఁడు కూర్చుండ తగినంత చోటుమాత్రము విడుదలగా ఉండును

పుష్పదంతము వాయవ్యదిక్కునందలి మగయేనుఁగు

పుష్పదంతుఁడు విష్ణుపరిచరులలో ఒక్కఁడు

పుష్పవంతుఁడు ఉపరిచరవసువు వంశస్థుఁడు అగు ఒకరాజు

పుష్పార్ణుఁడు ధ్రువునికొడుకు అగు వత్సరునికి సర్వర్థియందు పుట్టినకొడుకులలో పెద్దవాఁడు ఇతనికి ప్రభ, దోష, అని ఇరువురు భార్యలు కలరు అందు ప్రభకు ప్రాతర్మధ్యందిన సాయములును దోషకు ప్రదోష నిశీథ వ్యుష్టులును కలిగెను

పుష్పోత్కట సుమాలి కూఁతురు విశ్రవస్సుని భార్యలలో ఒకతె ఈమెకు మహోదర మహాపార్శ్వాదులు అగు రాక్షసులు పుట్టిరి

పుష్యమిత్రుఁడు మగధదేశపు రాజులు అయిన మౌర్వ్యులలో కడపటి రాజు అగు బృహద్రథుని సేనాపతి ఇతఁడు తనయేలినవానిని చంపి తాను రాజు ఆయెను ఇతని కొడుకు అగ్నిమిత్రుఁడు ఈతని వంశజులు శృంగులు అనఁబడుదురు

పుళిందులు ఆనర్తదేశమునందును విదర్భదేశమునందును ఒకభాగమున ఉండు జనులు

పూ

పూతన ఒకరాక్షసి ఇది కృష్ణుఁడు బిడ్డగా ఉండునపుడు వ్రేపల్లెకు పోయి చనుమొన

లయందు విషము ఉంచికొని బాలింత వేషమున కృష్ణునికి పాలిచ్చు విధమున అభినయించి అతనిని చంప యత్నించెను అప్పుడు కృష్ణుఁడు దీని చనుఁబాలు త్రాగువానివలె పాలతోకూడ ప్రాణములను సయితము పీల్చినందున ఇది చచ్చెను

పూరువు యయాతికి శర్మిష్ఠయందు పుట్టిన కొడుకు తనతండ్రి అభీష్టమును నెఱవేర్చినందున తనకంటె పెద్దవారు అగు సోదరులు ఉండియు ఇతఁడే రాజ్యార్హుఁడు ఆయెను కొడుకు జనమేజయుఁడు

పూర్ణిమ. ధాతకు అనుమతియందు పుట్టిన కూఁతురు

పూర్వచిత్తి ఒక అప్సరస ఆగ్నీధ్రునిభార్య

పూషుఁడు ద్వాదశాదిత్యులలో ఒక్కఁడు దక్షయాగమునందు వీరభద్రుఁడు ఇతని పండ్లు పెకలించెను

పృ

పృథ కుంతీదేవి

పృథివి లేక పృథ్వి భూదేవి విష్ణుభార్య ఈమెకు బహుభర్తలు కలుగునటుల పార్వతీదేవిచే శాపము కలిగెను చూ॥ పార్వతి

పృథుకర్ముఁడు
పృథుకీర్తి
పృథుజయుఁడు
పృథుదానుఁడు
పృథుయశుఁడు.
} య॥శశిబిందువు కొడుకులు

పృథులాక్షుఁడు చతురంగుని కొడుకు

పృథువు (౧) ఇ॥ అనేనస్సు కొడుకు విశ్వగంధునితండ్రి ఇతనికి శాశ్వతుఁడు విశ్వకుఁడు అను నామములును కలవు

(౨) ప్రసాదుని కొడుకు

(3) బా॥ పారుని కొడుకు

(౪) ఒకచక్రవర్తి స్వాయంభువుని వంశస్థుఁడు వేనుని కొడుకు భార్య అర్చి కొడుకులు విజయాశ్వుఁడు లేక అంతర్ధానుఁడు, ధూమ్రకేశుఁడు, హర్యశ్వుఁడు, ద్రవిణుఁడు, వృకుఁడు ఇతనికి సనత్కుమారుఁడు బ్రహ్మజ్ఞానము ఉపదేశించెను మఱియు ఇతఁడు భూమిని గోవుగాను మనువును దూడగాను చేసి ఓషధులు పిదికెను

(౫) య॥ రుచికుని కొడుకు జ్యామఘుని సోదరుఁడు

పృథుశ్రవుఁడు య॥ శశిబిందువు కొడుకు ధర్ముని తండ్రి

పృథుసేనుఁడు బా॥ ప్రాజ్ఞుని కొడుకు పారుని తండ్రి

పృశ్ని య॥ అనమిత్రుని కొడుకు శ్వఫల్కుని తండ్రి సత్యకునిపినతండ్రి

పృషదుఁడు పా॥ సుజన్మకృత్తు కొడుకు ద్రుపదుని తండ్రి

పె

పెద్దనార్యుఁడు ఒకతెనుఁగుకవి ఇతఁడు భద్రాపరిణయమును రచియించెను

పై

పైలుఁడు (౧) రు॥ వ్యాసశిష్యులలో ఒకఁడు ఋగ్వేదాధ్యాపకుఁడు

(౨) రు॥ జాతకర్ణిశిష్యుఁడు

పైశాచి ప్రాకృతభాషాభేదము ఇది పైశాచి చూళికా పైశాచి అని రెండువిధములు కలది ఇది పిశాచదేశములయందు వాడఁబడునది కనుక దీనికి ఈపేరుకలిగెను

పొ

పొట్నూరు ఆంధ్రదేశమునందలి ఒక సామంతరాజుయొక్క పట్టణము.

పో

పోతన (బమ్మెర) ఆంధ్రభాగవతమును రచియించిన మహాకవి ఈయన ఆఱువేలనియోగి తండ్రి కేసన కుమారుఁడు మల్లన నివాసగ్రామము కడపకు సమీపమున ఉండెడు ఒంటిమిట్ట అనఁబరఁగిన ఏకశిలానగరము ఇతఁడు కడుపేదవాఁడు కృషివలన జీవించువాఁడు ఇతఁడు బాల్యమున పశువులను మేపుచు తమ ఊరిచేరువను కల కొండమీఁద సంచరించుచు ఉండి తనపురాకృత సుకృతవిశేషము వలన చిదానందుఁడు అను ఒక యోగీశ్వరుని కనుఁగొని ఆమహాత్మునికి నమస్కరించి స్వామీ మిరెవరో మహాత్ములు అని నాకు తోఁచుచు ఉన్నది ఇట్టిమహిమ పడయుటకు తగిన ఉపాయమును నాకు ఉపదేశించి నన్ను కడతేర్పుఁడు అని ప్రార్థించెను అదివిని ఆయన ఇతఁడు మిక్కిలి బుద్ధిశాలి అని మెచ్చుకొని తారకమంత్రమును ఉపదేశించి పోయెను అంతట పోతన గురువు ఉపదేశించిన చొప్పున నియమముతో తారక మంత్రజపము చేసి ఆజప మహిమవలన పరమజ్ఞానసంపన్నుఁడును మహాకవియును అయి ఆశ్రమములయందెల్ల గృహస్థాశ్రమము మేలు అయినది అని తెలిసి కులశీలవయోరూపముల తనకు తగిన ఒక కన్యకను పరిగ్రహించి సంతానమును పడసి లోకోపకారముగా ఒకపురాణమును తెనిఁగింపఁగోరి ఎల్లపురాణములయందును భాగవతము ఉత్తమము అని విచారించి దానిని తెనిఁగించుచు ఉండఁగా వేమభూపాలుని ఒద్ద ఆస్థానపండితుఁడును ఇతనికి అను బంధుఁడును అయిన శ్రీనాథుఁడు ఇతఁడు భాగవతమును తనయేలిన వానికి అంకితముగా చేయింపవలెను అని పల్లకిమీఁద ఎక్కి ఒంటిమిట్ట పొలిమేర చేరరాఁగా అచ్చట దున్నపోతులను కట్టిన అరకను పూని చేను దున్నుచు ఉన్న పోతరాజుకొడుకును ఆచేనిగనిమిమీద కూర్చుండి భాగవతము వ్రాయుచు ఉన్న పోతరాజును అతనికి కనఁబడిరి వారని చూచి తాను సరస్వతీ ఉపాసకుఁడు కనుక తన మహిమ పోతనకు తెలుపవలెను అని ఎంచి పల్లకి మోయుచు ఉన్న బోయీలను పిలిచి మిరు ఒక ప్రక్క పల్లకి కొమ్మను వదలి రండి అని చెప్పెను వారు అట్లే చేయఁగా దున్నుచు ఉన్న మల్లన ఒకతట్టుమాత్రము బోయీలు మోయఁగా వచ్చుచు ఉన్న పల్లకిని చూచి నాయనా ఇదియేమి వింతగా ఉన్నది అని తండ్రిని అడిగెను అప్పుడు పోతన అబ్బీ నీవును ఒకతట్టు కట్టిన దున్నపోతును విడిచి దున్నుము అని చెప్ప అతఁడు అట్లుచేసెను అది చూచి శ్రీనాథుఁడు రెండవ కొమ్మను గూడవదలి పల్లకీని అంతరమున విడుపుఁడు అని బోయీలకు ఉత్తరవు చేసెను అది మల్లన చూచి నాయనా రెండవతట్టును బోయీలులేక ఈపల్లకి ఉత్తబయల నడిచి వచ్చుచు ఉన్నది చూచితివా అనెను అట్లు అయిన నీవును రెండవదున్నను వదలి దున్నుము అని చెప్పెను అతఁడు ఆప్రకారము చేసెను అంతట శ్రీనాథుఁడు పోతన ఉన్నచోటికి దాపుగా వచ్చి హాలికులో అని పరిహాసించెను అదివిని పోతన "ఉ బాలరసాలసాల నవపల్లవకోమల కావ్యకన్యకన్, గూళల కిచ్చియప్పడుపు కూడుభుజించుటకన్న మేలుగా, హాలికులైన నేమి మఱియంతకునుఁ గావగ లేకయున్నకొ, హాలికులైననేమి నిజదారసుతాదిక పోషణార్థమై" అని ప్రత్యుత్తరము చెప్పెను అంతట శ్రీనాథుఁడు పల్లకి దిగివచ్చి పోతనకు నమస్క-

రించి బావా నీమహిమ నేనెఱుఁగనా బావమఱఁదులము కనుక కొంచెము మేలము చూపితిని అనెను అందులకు పోతనయు సరే అట్లు కాక ఇప్పుడు ఏమివిరుద్ధ ధర్మములు నడచెను అనుచు కొడుకును దుక్కి నిలిపి ఇంటికి పోయి అక్కతో శ్రీనాథ కవి మనయింట విందారగింపవచ్చెను వేగ వంటచేయుమని చెప్పుము అని చెప్పిపంపి తానును అతనిని వెంటఁబెట్టుకొని తనకుటీరమునకు పోయెను ఇట్లు శ్రీనాథుఁడు పోతన ఇంటికి పోయి మిక్కిలి శిథిలమై సంకుచితమై ఉన్న ఆపూరియింటిని చూచి బావా మహానుభావుఁడవు అగు నీవు ఈగుడిసెలో ఉండి ఈపేదతికమును అనుభవింపనేల ఎవరినేని గొప్పరాజులను ఆశ్రయించి సంపదలు పడయరాదా అని పలికెను ఇంతలో వంట అయినది స్నానమునకు యత్నము చేయుఁడు అని మల్లిన వచ్చి చెప్పెను అంత ఆయిరువురును స్నానముచేసి తమతమ అనుష్ఠానములు జరపుకొని భోజనము చేయ పోయిరి అప్పుడు మనుష్య స్త్రీరూపము ధరియించి పోతనకు కూఁతురు అనుపేర అతనియింట మెలఁగుచు ఉన్న సరస్వతీదేవి పళ్లెరమున అన్నమును కొనివచ్చి విస్తళ్లలో వడ్డించుచు కన్నుల నీళ్ల రాల్చెను అది చూచి పోతన "ఉ. కాటుకకంటినీరు చనుకట్టుపయింబడనేల యేడ్చెదో, కైటభరాజమర్దనుని గాదిలికోడల యోమదంబ యో, హాటకగర్భురాణి నిను నాఁకటికిం గొనిపోయి యల్లకర్ణాటకిరాత కీచకుల కమ్మఁ ద్రిశుద్ధిగ నమ్ము భారతీ" అని చెప్పెను అదివిని ఆమె శోకము మాని సర్వపదార్థములు వడ్డింపఁగా భోజనముచేసి తగినమర్యాదతో పోతరాజు పంపఁగా శ్రీనాథుఁడు తానేమి చెప్పుటకును ఎడములేక తనవచ్చినదారిని పోయెను ఇట్లు పరమ వైరాగ్యపరుఁడై రామాంకితముగ భాగవతమును సమగ్రముగా తెనిఁగించి ముక్తుఁడు అయ్యెను ఇది కాక వీరభద్రవిజయము అను దక్షాధ్వరధ్వంసకథ ఒకటి ఈయన రచించినట్లు తెలియవచ్చుచు ఉన్నది అదిమాత్రము నరాంకితము చేయఁబడి ఉన్నది అందులకు కారణము తెలిసినది కాదు ఇతఁడు శాలివాహన శకము వేయిని మున్నూఱు అగు కాలమున జనియించినవాఁడు

పోతురాజు ఒకానొకపురుషదేవత శంకరావతారమైన వీరభద్రుని ఈపేరితో గ్రామముల చావళ్లయందు ప్రతిష్ఠచేసి జనులు పూజింతురు

పోలేరమ్మ ఒకగ్రామదేవత పరశురాముల తల్లి అగు పరాశక్తి అవతారము అయిన రేణుకాదేవిని ఈనామముచే అనేకదేశములయందు పూజింతురు

పౌ

పౌండ్రము (౧) భీముని శంఖము
(౨) ఓఢ్రదేశమునకును ఆంధ్రదేశమునందలి ఉత్తర భాగమునకును ప్రాచీననామము దీనికి బలికొడుకు అయిన పుండ్రుని వలన ఈనామము కలిగెను.

పౌరవి బాహ్లికుని కూఁతురు వసుదేవుని భార్య.

పౌరవులు పూరువంశస్థులు

పౌలోమి శచీదేవి పులోముని కూఁతురు. ఇంద్రుని భార్య

పౌలోములు వైశ్వానరుఁడు అను దానవుని కొమార్తె అగు పులోమకును పుట్టిన రాక్షసులు. వీరిని అర్జునుఁడు రూపులేక నాశము చేసెను.

పౌష్యుఁడు ఉదంకునికి కుండలములు ఇప్పించినరాజు

ప్ర

ప్రఘసుఁడు రా॥ సుమాలి కొడుకు

ప్రచేతసులు ప్రాచీనబర్హికిని సముద్రుని కూఁతురు అగు శతధృతికిని పుట్టినవారు వీరు పదుగురు అన్నదమ్ములు తుల్యగుణ నామములు కలవారు మహాతపోధనులు వీరిభార్య మరీష

ప్రచేతస్సు గాంధారుని పౌత్రుని పౌత్రుఁడు ఇతనికి అనేకులు పుత్రులు కలరు వారు అందఱు మ్లేచ్ఛులు అయిరి

ప్రచేతసుఁడు } వరుణునికి నామము
ప్రచేతుఁడు

ప్రజాపతి బ్రహ్మకు నామాంతరము

బ్రహ్మపుత్రుఁడైన మనువు కొడుకు ప్రజాపతి అనియు అతనికి ధూమ్ర, బ్రహ్మవిద్య, రస, శ్వస, మనస్వినీ, శాండిలి, ప్రభాస అని ఏడుగురు పత్నులు కలరు అనియు వారికి అష్టవసువులు పుట్టిరి అనియు భారతమున చెప్పఁబడి ఉన్నది

ప్రజాపతిక్షేత్రము ఒకానొక పుణ్యక్షేత్రము ప్రయాగ మొదలు ప్రతిష్ఠాన పురము వఱకును వాసుకి హ్రదము మొదలు కంబళాశ్వతరబహుమూల పర్వతముల వఱకును కలదేశము ఇచట స్నానముచేసిన వారికి స్వర్గము లభించుటయె కాక పునర్జన్మము కూడ లేదు అందురు బ్రహ్మాదిదేవతలు ఈ క్షేత్రమును ఎల్లప్పుడు రక్షణచేయుచు ఉండెదరు ఇచటి పుణ్యతీర్థములను లెక్కింప అలవిగాదు వానిలోపల జాహ్నవి యమున ఈ రెండు నదులను సూర్యుఁడు రక్షించుచు ఉండును. ప్రయాగను పానిమండలమును అందు ఉండు వటవృక్షమును శివుఁడును, అందలి స్నానఫలమును దేవతలును రక్షింతురు ప్రయాగను స్మరించినమాత్రమున నే సకలదురితములు పాయును మఱియు ఈ ప్రయాగయొక్క దర్శనము స్పర్శనము మృత్తికాలేపనము వీనిచే పాపపరిహారము అగును

ప్రతర్దనుఁడు కా॥ నా॥ శత్రుజిత్తు ఋతధ్వజుఁడు దివోదాసునికొడుకు

ప్రతాపరుద్రీయము విద్యానాథకవిచే రచియింపఁబడిన అలంకారశాస్త్రము ప్రతాపరుద్రుఁడు అను రాజునకు అంకితముగా చేయఁబడుటచే దీనికి ఈ పేరు కలిగెను ఇది నాయకలక్షణ కావ్య నాటక రస దోష గుణ శబ్దాలంకార మిశ్రాలంకార ప్రకరణములు అనెడు నవప్రకరణములు కలిగియుండును దీనికి "రత్నాపణము" అను వ్యాఖ్యానము ఒకటి కలదు దీనికి సరి అయిన ఆంధ్రగ్రంథము నరసభూపాలీయము లేక కావ్యాలంకార సంగ్రహము

ప్రతిబాహువు (౧) య॥ కృష్ణుని వంశస్థుఁడు వజ్రుని కొడుకు

(౨) య॥ అక్రూరుని తమ్ముఁడు

ప్రతివింధ్యుఁడు ధర్మరాజుకు ద్రౌపదియందు పుట్టిన కొడుకు

ప్రతిష్ఠానపురము ఇది గంగాయమునాసంగమమునకు తూర్పున ఉండును ఈ పురి పురూరవునకు సుద్యుమ్నునిచే ఈయఁబడెను చంద్రవంశపురాజులకు ఇదియె తొలుతటి రాజధాని

ప్రత్యగ్రుఁడు కు॥ ఉపరిచరవసువు కొడుకు

ప్రత్యూషుఁడు అష్టవసువులలో ఒకఁడు

ప్రదీపుఁడు కు॥ భీమసేనుని కొడుకు భార్య సునంద కొడుకులు దేవాపి, శంతనుఁడు,

బాహ్లికుఁడు దేవాపి బాల్యమునందే తపోవనమునకు పోయెను కనుక శంతనుఁడు రాజు ఆయెను

పూర్వకాలమున మహాభిషుఁడు అనునొక రాజు కలఁడు అతఁడు దేవలోకమునకు పోయి బ్రహ్మను సేవించుచు ఉండఁగా గంగయు స్త్రీరూపము ధరించి బ్రహ్మసభకు వచ్చెను ఆసమయమునందు ఆమెయొక్క వస్త్రము గాలిచే తొలఁగి తొడల మూలభాగము అగు పడెను అంత దేవతలు అందఱును పరస్త్రీ మర్మమును చూడరాదు అని తమమోములు త్రిప్పుకొని చూడక ఉండిరి ఇతఁడుమాత్రము ఆసతో చూచుచు ఉండెను అది ఎఱిఁగి బ్రహ్మ మహాభిషుని మనుష్యయోనియందు పుట్టునటుల శపియించెను అది కారణముగ అతఁడు శంతనుఁడు అనునామముచే ప్రదీపునియందు పుట్టెను గంగాదేవియు అతనిమీఁద అనురాగముకలది అయి స్త్రీరూపము ధరించి అతనికి భార్య అయి వసిష్ఠుని శాపముచే భూమియందు పుట్టిన అష్టవసువులకు మాత అయ్యెను చూ|| అష్టవసువులు

ప్రద్యుమ్నుఁడు. కృష్ణునికి రుక్మిణియందు పుట్టిన కొడుకు. భార్య ర౨. తొల్లి రుద్రునికంటిమంటచే దగ్ధుఁడు అయిన మన్మథుఁడు దేహలబ్ధి కొఱకు ఆరుద్రునిగూర్చి తపము ఆచరించి అతనివలన వరము పొంది ఈజన్మము ఎత్తెను.

ఇతఁడు శిశువుగా ఉండునపుడు శంబరుఁడు అను అసురుఁడు తనమాయచే ఇతరులకు తెలియకుండ సూతికాగృహము ప్రవేశించి ఇతనిని కొనిపోయి సాగరమున పాఱవైవ అందలిచేప ఒకటి ఆశిశువును మ్రింగెను. అంత కొందఱు జాలరులు అందు చేపలను పట్టుచు మినుకు మినుకు అని మెఱయుచు ఉన్న ఆచేప చిక్కఁగా దానిని తమ యేలినవాఁడు అగు శంబరాసురునికి కానుకగా ఇచ్చిరి వాఁడు దానిని వంటశాలకు పంపెను అప్పుడు మాయావతి అనునామముచే పాతివ్రత్యము నడుపుచు దగ్ధుఁడు అయిన తనపెనిమిటి శరీరధారణము చేసివచ్చుటను ఎదురు చూచుచు వానియింట వంటపనులకు సహాయముగా మెలఁగుచు ఉండిన రతీదేవి సూపకారులవద్దను ఉండి ఆ మత్స్యమును తెచ్చి దానిని ఛేదించి దానికడుపులో ఉన్న శిశువును చూచి నేను బిడ్డలులేనిదానను కనుక ఈబిడ్డను పెంచుకొనెదను అని శంబరుని అడిగి వాని అనుమతమున నారదోపదేశమున ఆశిశువును పెంచి అతఁడు యౌవనవంతుఁడు కాఁగానే అతనికి సర్వశత్రుమాయావినాశిని అను మహావిద్యను ఉపదేశించి శంబరాసురుని చంపించి తాను అతనికి పత్ని అగుటను తెలిపి అతనితో కూడి ద్వారకకు వచ్చెను అప్పుడు కృష్ణుఁడును రుక్మిణియు వారిని తమ[illegible]ను కోడలును అని తెలిసికొని తమవద్దచేర్చుకొని సుఖముగ ఉండిరి

ప్రద్యోతనుఁడు సూర్యునికి నామము

ప్రద్యోతుఁడు మ|| సుక్రైనకుని కొడుకు చూ|| రిపుంజయుఁడు. ప్రద్యోతుని వంశస్థులు ఏవురు నూటముప్పది యెనిమిది సంవత్సరములు రాజ్యము చేసిరి

ప్రబలోద్బలుఁడు. విష్ణుపరిచరులలో ఒకఁడు

ప్రబోధచంద్రోదయము అద్వైతమతసిద్ధాంత ప్రతిపాదకము అగు ఒకనాటకము కృష్ణమిశ్రశాస్త్రులచే చేయఁబడెను

ప్రభ పుష్పార్ణుని భార్య కొడుకులు ప్రాతర్మధ్యందినసాయములు

ప్రభావతి (౧) సూర్యుని భార్య అగు సంజ్ఞాదేవికి నామము

(౨) ఒకానొక స్త్రీ. ఈమె ఇంద్రుని పతిగా కోరి తపము ఆచరించుచు ఉండఁగా అతఁడు వసిష్ఠుని ఆకృతి తాల్చి కొన్ని బదరీఫలములను ఇచ్చి పక్వముచేయుము అనెను అందులకు ఒప్పుకొని పక్వముచేయ ప్రయత్నింపఁగా అవి ఎంతసేపటికిని పక్వము కాక సేకరించిన కాష్ఠములు అన్ని సమసిపోయెను అప్పుడు ఈమె, తాను కాష్ఠములను లేఁబోయిన అగ్ని ఆఱి దుష్పాకము అగును అని ఎంచి, తనకాలు ఇంధనముగా ఇడి పాకము చేయ పూనెను అంత ఇంద్రుఁడు మెచ్చుకొని ఆమె కోరిన వరమును ఇచ్చెను ఈమె తపము ఆచరించిన తీర్థము బదరీపాచనము అనఁబడును

(౩) వజ్రనాభుఁడు అను రాక్షసుని కూఁతురు ప్రద్యుమ్నుని భార్య

ప్రభాస ప్రజాపతి భార్య ప్రత్యూషుఁడు ప్రభాసుఁడు అనువసువుల తల్లి

ప్రభాసము (౧) ఒకానొక పుణ్యతీర్థము అశ్విన్యాదులు అగు ఇరువది యేడుగురు భార్యలలో రోహిణి రూపాతిశయము కలది అయినందున చంద్రుఁడు ఆమెయందు ఆసక్తుఁడు అయి ఉండెను అందులకు తక్కిన వారు వగను పొంది తమతండ్రి అగు దక్షప్రజాపతికి ఎఱిఁగింపఁగా అతఁడు కోపించి చంద్రునకు అఱుఁదెవులు కలుగునట్లు శపియించెను అట్లు ఆ తెవులుచేత నానాట అతఁడు కృశించుచు ఉండ దేవతలు అతనిని తోడ్కొని దక్షప్రజాపతి చెంతకు పోయి ఇతఁడు ఇఁకమీఁద తనభార్యలు అందఱియెడల సమవృత్తిరై ఉండును, ఇతని అఱుఁదెవులు మానునట్లు అనుగ్రహింపుము, అని ప్రార్థించిరి అప్పుడు దక్షుఁడు ప్రసన్నుఁడు అయి పదినైదు దినములు వరుసగ వృద్ధి పొందుచు మరల పదినైదు దినములు క్షయించుచు ఉండఁగల వాఁడు అని చెప్పి సరస్వతీజలనిధిసంగమ కలితము అయిన ఈతీర్థమున అమావాస్యలయందు స్నానముచేయునట్లు నియమించెను అట్లు చంద్రుఁడు మజ్జనముచేసి లోకప్రభాసుఁడు అయ్యెను కనుక ఈతీర్థమునకు ప్రభాసము అను నామము కలిగెను.

(౨) ఒకానొక పట్టణము ఇది ద్వారకాపురికి సమీపమున ఉండును

ప్రభాసుఁడు అష్టవసువులలో ఒక్కఁడు ఇతఁడే భీష్ముఁడుగా జనియించినవాఁడు చూ॥ అష్టవసువులు భార్య యోగసిద్ధి కొడుకు విశ్వకర్మ.

ప్రమతి రు॥ తండ్రి చ్యవనుఁడు తల్లి సుకన్యక కొడుకు రురుఁడు భార్య ఘృతాచి అను నప్సరస

ప్రమద్వర విశ్వావసుఁడు అను గంధర్వరాజు కూఁతురు తల్లి మేనక అను నప్సరస. ఈమెకు స్థూలకేశుఁడు అను ఋషి పెంపుడుతండ్రి ఈమెను రురుఁడు వివాహము అయ్యెను

ప్రమథగణము శివుని అనుగ్రహమువలన కైలాసమున అతనితోకూడ ఉండు భక్తుల సమూహము.

ప్రముచుఁడు. రు॥ రేవతి తండ్రి. ఇతఁడు రైవతక పర్వతమున ఉండెను.

ప్రమ్లోచ ఒక అప్సరస. ఈమె కండుఁడు అను మహర్షి వలన మరీష అను కొమార్తను కనెను. చూ॥ మరీష.

ప్రయాగ చూ॥ ప్రజాపతిక్షేత్రము.

ప్రలంబుఁడు ఒకానొక అసురుఁడు. వీఁడు బలరాముని చంపవలయునని గోపాల

రూపమున అతనితో ఆటలు ఆడవచ్చి కడపట అతనిచే మడిసెను

ప్రవరుఁడు అరుణాస్పదమందు ఉండిన ఒక విప్రుఁడు.

ప్రవర్షణము ఒకానొక కొండ ఇది మధురదాపున ఉండును ఇందు కృష్ణుఁడును బలరాముఁడును దాఁగిరి అని జరాసంధుఁడు దీనిని దహించెను

ప్రవిరోధనమన్యువు } పు॥ ప్రాచిన్వానుని కొడుకు
ప్రవీరుఁడు. }

ప్రశముఁడు } య॥ వసుదేవునకు శాంతియందు పుట్టిన కొడుకులు
ప్రశితుఁడు }

ప్రసాదుఁడు ఇంద్రద్యుమ్నుని వంశజుఁడు అగు ఒకరాజు

ప్రసూతి. స్వాయంభువుని కూఁతురు

ప్రసేనచిత్తుఁడు రేణుకతండ్రి జమదగ్ని మామ

ప్రసేనుఁడు య॥ సత్రాజిత్తు తమ్ముఁడు

ప్రహస్తుఁడు ర॥ సుమాలికొడుకు

ప్రహేతి ర॥ చూ॥ హేతి

ప్రహ్లాదుఁడు ది॥ హిరణ్యకశిపుని కొడుకు దైత్యదానవులకు అధిపతి తల్లి లీలావతి ఈతఁడు విష్ణుభక్తుఁడు తండ్రి విష్ణుద్వేషి అయినందున ఇతనికిని ఇతని తండ్రికిని అనవరతము తర్కము జరుగుచు ఉండును. అట్లుండఁగా కడపట ఒకదినము విష్ణువు ఎక్కడ ఉన్నాఁడు చూపుము అని తండ్రి అడుగఁగా ప్రహ్లాదుఁడు "మ॥ కలఁడంబోధిఁ గలండు గాలిఁ గలఁ డాకాశంబునం గుంభినిం। గలఁడగ్నిం దిశలం బగళ్ల నిశలన్ ఖద్యోతచంద్రాదులం। గలఁ డోంకారమునం ద్రిమూర్తులఁ ద్రిలింగవ్యక్తులం దంతటం। గలఁ డీశుండు గలండు తండ్రి వెదకంగా నేల నీ యాయెడన్ క॥ ఇందుఁ గలఁ డందు లేఁడని సందేహము వలదు చక్రి సర్వోపగతుం। డెం దెందు వెదకి చూచిన నందందే కలఁడు దానవాగ్రణి వింటే" అని ఉత్తరము ఇచ్చెను అట్లయిన ఈ స్తంభమునందు ఉన్నాఁడా అని ఒక సభాస్తంభమును హిరణ్యకశిపుఁడు తన్నఁగా అది విచ్చి అందుండి నరసింహరూపమున విష్ణువు అవతరించి అతనిని చంపెను చూ॥ హిరణ్యకశిపుఁడు.

ప్రళయము సర్వప్రపంచ నాశము. ఇది నిత్యప్రళయము నైమిత్తికప్రళయము ప్రాకృతప్రళయము ఆత్యంతిక ప్రళయము అని నాలుగువిధములు కలది అందు నిత్యప్రళయము సుషుప్తి / నైమిత్తిక ప్రళయము చతుర్ముఖ బ్రహ్మయొక్క దినప్రళయము అపుడు భగవంతుఁడు రుద్రరూపుఁడై సూర్యునియందు ప్రవేశించి భూమిని ద్రవశూన్యముగ చేయఁగా అందు కాలాగ్ని పొడమి ముల్లోకములను దహించును ఆవల లోకమంతయు జలమయము కాఁగా ముల్లోకములును అంధీభూతములు అయి అందు అడఁగి పోవును అది చతుర్ముఖ బ్రహ్మకు రాత్రివేళ అయినందున అపుడు అతఁడు నిద్రించుచు ఉండును కనుక లోకవ్యవహారము ఉడిగి ఉండును మరల అతఁడు మేల్కొని యథారీతిని పునస్సృష్టి ఆరంభించును / ప్రాకృతప్రళయము చతుర్ముఖ బ్రహ్మతోడ జగన్నాశము ఇందు జగత్సృష్టికి కారణము అగు వ్యక్తావ్యక్త స్వరూపము అయిన ప్రకృతి కేవలవ్యక్త స్వరూపము అయిన బ్రహ్మమందు లయించి పోవును కనుక నే పదునాలుగు లోకములును పంచమహాభూతములును మహత్సృష్టితోడ సర్వము నశించిపోవును / ఆత్యంతిక ప్రళయము లోకనివృత్తి ఈనివృత్తిచేత ఆనందమయము అగు స్వరూపప్రాప్తి కలుగును ఇది బ్రహ్మజ్ఞానమువలన కలుగు పాపక్షయముచేత అగును.

ప్రాంశువు ప్రజానితండ్రి

ప్రాకృతము ఒకానొకభాష ఇది సంస్కృతమువలన కలిగినది ప్రాకృతము, శౌరసేని మాగధి పైశాచి చూళికా పైశాచి అపభ్రంశము అని ఆఱుభేదములు కలది అందు ప్రాకృతము మహారాష్ట్రదేశమున వ్యవహరింపఁబడుచు ఉన్న భాష ఈప్రాకృత భాషకు సంస్కృత నాటకాదుల యందు ఆయాయిపాత్రములకు అనుకూలముగా ప్రయోగము చూపఁగా స్త్రీపాత్రములకును, హాస్యకాండ్రు మొదలగు వారికిని ప్రాకృత భాషయు, అధమ పాత్రములకు శౌరసేనియు, అత్యధమ పాత్రములకు మాగధియు, రాక్షస పిశాచాది నీచపాత్రములకు పైశాచియు చూళికా పైశాచియు, చండాల యవనాది పాత్రములకు అపభ్రంశమును వినియోగింపఁబడును ఈపాత్రములకు ఎల్ల ఒక్కొక్క కారణమును పట్టి భాషా వ్యత్యాసము గలదు

ఈభాషకు, వాల్మీకి వరరుచి మొదలగువారు వ్యాకరణములు చేసి ఉన్నారు ప్రాకృతభాషయందు కాళిదాసుఁడు సేతుబంధము అని ఒక కావ్యము ఒనర్చి ఉన్నాఁడు శాలివాహనుఁడు ఈభాషయందు సప్తశతి అని ఒక గ్రంథమును, వరరుచి పైశాచియందు బృహత్కథ అను ఒకగొప్ప గ్రంథమును చేసి ఉండునట్లు తెలియవచ్చుచు ఉన్నది జైనుల ఆగమములు పురాణములు మొదలగునవి ప్రాకృత భాషయందే ఉన్నవి

ప్రాగ్జ్యోతిషము. నరకాసురుని రాజధాని ఇది కిరాతులు వసించు కామరూప దేశమునకు ముఖ్యపట్టణము

ప్రాచిన్వానుఁడు పు॥ మొదటిజనమేజయుని కొడుకు నా॥ ప్రాచీశుఁడు

ప్రాచీనబర్హి హవిర్ధానుని కొడుకు నా॥ బర్హిషదుఁడు తల్లి ధిషణ ఇతఁడు తానుచేసిన అనేక యజ్ఞములవలన భూమినంతయు యజ్ఞవాటముగా చేసి ప్రాచీనాగ్రకుశలచే కప్పినందున ఇతనికి ఈపేరు కలిగెను ఇతనికి శతధృతియందు పదుగురు కొడుకులు కలిగిరి వారు ప్రచేతసులు అనఁబడిరి

ప్రాచీశుఁడు పు॥ చూ॥ నా॥ ప్రాచిన్వానుఁడు

ప్రాజాపత్యుఁడు అంగిరసుని వంశస్థుఁడు అగు ఒక అగ్నినామము పురందరుని కొడుకు ఇతఁడు పరమ బ్రాహ్మణులచే అర్చితుఁడు అగును

ప్రాజ్ఞుఁడు పు॥ రుచిరాశ్వుని కొడుకు

ప్రాణుఁడు విధాతకు నియతియందు పుట్టిన కొడుకు వేదశిరుని తండ్రి

ప్రాధ దక్షప్రజాపతి కూఁతురు కశ్యపుని భార్యలలో ఒకతె

ప్రాయశ్చిత్తము పాపపరిహారార్థముచేయఁబడుక్రియ "ప్రాయోనామతపః ప్రోక్తం చిత్తంనిశ్చయ ఉచ్యతే, తపోనిశ్చయ సంయుక్తం ప్రాయశ్చిత్తంత దుచ్యతే॥ ప్రాయశశ్చసమంచిత్తం చారయిత్వా ప్రదీయతే, పరిషదాకార్యతేయత్త త్ప్రాయశ్చిత్త మితిస్మృతం" అని ప్రమాణము కలియుగము నందలి ప్రాయశ్చిత్తవిధులు పరాశరస్మృతియందు చెప్పియుండెడు చొప్పున నడపఁదగి ఉండును.

ప్రాయోపవేశము దేహత్యాగముచేయు నిమిత్తము దర్భాసనముమీఁద శయనించుట

ప్రాప్తి జరాసంధుని కూఁతురు అస్తిచెల్లెలు. కంసుని రెండవభార్య

ప్రియంవద (౧) నహుషుని భార్య
(౨) శకుంతల చెలికత్తెలయందు ఒకతె

ప్రియవ్రతుఁడు స్వాయంభువ మనువునకు శతరూపయందు పుట్టిన పెద్దకొడుకు ఉత్తానపాదుని అన్న. ఇతఁడు కర్దమప్రజాపతి కూఁతురు అయిన సుకన్య అనుదానిని పెండ్లాడెను ఆమెయందు ఇతనికి సమ్రాట్టు, కుక్షి అని ఇరువురు కూఁతులును, ఆగ్నీధ్రుఁడు అగ్నిబాహువు, వపుష్మంతుఁడు, ద్యుతిమంతుఁడు, మేధ, మేధాతిథి, హవ్యుఁడు, సవనుఁడు, పుత్రుఁడు, జ్యోతిష్మంతుఁడు, అని పదుగురు కొడుకులును పుట్టిరి. వారిలో మేధ, పుత్రుఁడు, అగ్నిబాహువు ఈముగ్గురును యోగపరాయణులు అయిరి తక్కిన ఏడుగురు కొమారులకును ప్రియవ్రతుఁడు భూమిని ఏడుద్వీపములుగ భాగించి ఇచ్చెను అందు ఆగ్నీధ్రునికి జంబూద్వీపమును, మేధాతిథికి ప్లక్షద్వీపమును, వపుష్మంతునకు శాల్మలద్వీపమును, జ్యోతిష్మంతునికి కుశద్వీపమును, ద్యుతిమంతునకు క్రౌంచద్వీపమును, హవ్యునికి శాకద్వీపమును, సవనునికి పుష్కరద్వీపమును వచ్చెను

ప్రీతి పులస్త్యుని భార్య చూ॥ నా॥ హవిర్భుక్కు

ఫ

ఫల్గునుఁడు అర్జునునకు నామము ఉత్తర ఫల్గునియందు పుట్టినందున ఇతనికి ఈనామము కలిగెను.

బ

బంధుఁడు తృణబిందుని తండ్రి. నా॥ బుధుఁడు. ఇతఁడు మరుచ్చక్రవర్తి వంశస్థుఁడు

బకుఁడు (౧) ర॥ వీఁడు ఏకచక్రపురము అను ఒక అగ్రహారమునకు సమీపమునందు ఉండు అడవిలో చేరి ఆయగ్రహారమునందలి బ్రాహ్మణులను హింసించుచు ఉండఁగా వారు ఇలువరుసను దినదినము ఒక్కొక్కఁడు ఒకబండెఁడు అన్నమును రెండు ఎనుఁబోతులను కొనిపోయి ఈరాక్షసునికి ఆహారము అగునట్లు ఒడంబడిక చేసికొని ఆచొప్పున నడపుచు ఉండిరి అంత కొంతకాలమునకు పాండవులు దుర్యోధనుని కపటోపాయముచే కాల్పఁబడిన లక్కయింట చావు తప్పించుకొని పోయి బ్రాహ్మణవేషములతో ఆయగ్రహారమున ఒక బ్రాహ్మణునియింట నివసించిరి ఆకాలమునందు వీరు ఉండెడు ఇంటి బ్రాహ్మణుని వంతు వచ్చెను అని ఆబ్రాహ్మణుఁడు తనకు కలిగిన ఇద్దఱు పసిబిడ్డలను తన భార్యను పంపనేరకయు తానుపోవుటకును మనసు రాకయు చింతించుచు ఉండఁగా పాండవులతల్లి అగు కుంతి ఆవృత్తాంతము విని భీముని పంపినయెడ ఆరాక్షసుని చంపి వచ్చును, అంతటితో బ్రాహ్మణుల బాధ తీఱును, అని ఎంచి ఆ బ్రాహ్మణునితో నాకు అయిదుగురు కొడుకులు ఉన్నారు గదా వారిలో ఒకనిని పంపెదను అని చెప్పి భీముని పంపెను. వాఁడుపోయి బకాసురుని చంపి వచ్చెను అంతట ఆయగ్రహారమునందలి బ్రాహ్మణులు అందఱు సంతోషించి అతనిని బహువిధముల దీవించిరి. చూ॥ ఏకచక్రపురము

(౨) ర॥ వీఁడు బృందావనమునందు కృష్ణుఁడు ఉండు తఱిని కంసునిపంపున అచ్చటికి వచ్చి బకరూపధారియై అతనిని మ్రింగఁబోయి అతనిచే చంపఁబడెను

(3) య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు అయిన కంకునిజ్యేష్ఠ పుత్రుఁడు

బదరి ఒకానొక వనము ఇది హిమవంత మునకు సమీపమున సరస్వతీనది పశ్చిమ తీరమున ఉండును ఇది పుణ్యక్షేత్రము అని ఇందు అనేకులు ఋషులు ఆశ్రమములు కావించుకొని వాసముచేయుదురు ఇందు బదరీనాథుఁడు అను పేర ఒక విష్ణుమూర్తి ప్రతిష్ఠితుఁడు అయి పూజింపఁబడుచు ఉండును దీనిని బదరికాశ్రమము అనియు బదరీ నారాయణము అనియు చెప్పుదురు (బదరి = రేఁగుచెట్టు) రేఁగుచెట్ల వనము అగుటచే దీనికి ఈపేరు కలిగెను

బదరీపాచనము ఒక పుణ్యతీర్థము చూ॥ ప్రభావతి

బభ్రువాహనుఁడు అర్జునుని కొడుకు వీని తల్లి మణలూరురాజు అగు చిత్రవాహనుని కూఁతురు అయిన చిత్రాంగద ఇతఁడు తనమాతామహుని రాజ్యమునకుకర్త ఆయెను ధర్మరాజు అశ్వమేధము చేయఁబూని యజ్ఞాశ్వమును విడిచి దాని రక్షణమునకు అర్జునుని నియోగింపఁగా బభ్రువాహనుఁడు అయశ్వమును పట్టి తనతండ్రి అయిన అర్జునుని చంపెను అంతట నాగరాజు కూఁతురు అగు ఉలూపి అర్జునుని పునర్జీవితుని చేసెను

బభ్రువు (౧) య॥ విదర్భుని పౌత్రుఁడు
(౨) య॥ సాత్వతుని పౌత్రుఁడు
(౩) ద్రుహ్యుని కొడుకు

బర్హిణాశ్వుఁడు ఇ॥ నా॥ అమితాశ్వుఁడు కృశాశ్వుని తండ్రి

బర్హిషదుఁడు చూ॥ నా॥ ప్రాచీనబర్హి

బర్హిషదులు పితరులలో ఒకతెగవారు చూ॥ పితరులు

బర్హిష్మతి విశ్వకర్మకూఁతురు ప్రియవ్రతుని భార్య.

బలంధనుఁడు నావాగుని కొడుకు పుష్పవంతుని తండ్రి నా॥ హాలంధనుఁడు

బలభద్రుఁడు } ఆదిశేషుని అంశమున వసుదేవునకు రోహిణియందు పుట్టిన కొడుకు ఇతఁడు మొదట దేవకీ
బలరాముఁడు } గర్భమందు చేరి యోగమాయ ఆమె గర్భమునుండి సంకర్షింపఁగా రోహిణిగర్భమునచేరి పిదప అవతరించెను కనుకనే ఇతనికి సంకర్షణుఁడు అనియు నామము కలదు ఇతఁడు తాలకేతుఁడు నీలాంబరుఁడు హలాయుధుఁడు రేవతీరమణుఁడు కృష్ణాగ్రజుఁడు అనియు అనఁబడును

బలసూదనుఁడు ఇంద్రునికి నామము బలుఁడు అను అసురుని చంపుటచే ఇతనికి ఈనామము కలిగెను

బలాకాశ్వుఁడు పురూరవుని కొడుకు అగు అమవసువువంశస్థుఁడు అజకుని కొడుకు. కుశికుని తండ్రి

బలాకుఁడు (౧) సుశర్మభార్యను ఎత్తుకొనిపోయిన ఒక అసురుఁడు వీఁడు ఉత్తానపాదుని కొడుకు అగు ఉత్తముని భార్యను నాగలోకమునుండి అతనికి మరల తెచ్చి ఇచ్చెను
(౨) రు॥ జాతకర్ణి శిష్యుఁడు

బలాశ్వుఁడు రెండవ ఖనిత్రుని పౌత్రుఁడు చూ॥ కరంధముఁడు

బలి (౧) అ॥ సుతపుని కొడుకు ఇతనికి సుదేష్ణయందు ఉతథ్యుని కొడుకు అయిన దీర్ఘతముఁడు అను మహర్షివలన మహాసత్వులును వంశకరులును అయిన అంగుఁడు, వంగుఁడు, కళింగుఁడు, పుండ్రుఁడు, సుహ్ముఁడు, అను ఏవురు పుత్రులు పుట్టిరి.
(౨) ప్రహ్లాదుని కొడుకు అయిన విరోచనుని కొడుకు ఇతఁడు మహాశూరుఁడు

ముల్లోకములను గెలిచి దేవేంద్రుఁడు మున్నగువారి ఐశ్వర్యములను అపహరించి చక్రవర్తి అయ్యెను అప్పుడు విష్ణువు వామనావతారము ఎత్తి ఒక చిన్న బాఁపఁడు అయి ఇతనిని మూఁడు అడుగుల భూమి యాచింప ఇతఁడు యాచకుఁడు విష్ణువు అని యెఱిఁగియు శుక్రాచార్యులు మొదలయిన వారిచే అడ్డగింపఁబడియు తనదాతృత్వము లోకప్రసిద్ధము అగునటుల దానము ఇచ్చెను ఆవామనరూపుఁడు అయిన విష్ణువు అపుడు త్రివిక్రముఁడు అయి ఒక్క అడుగున స్వర్గమును ఇంకొక అడుగున భూమిని ఆక్రమించి మూఁడవది అయిన మఱియొక అడుగునకు చోటుచూపుము అనఁగా ఇతఁడు తనతలను చూపెను అంతట త్రివిక్రముఁడు ఇతనిని బంధించి ఇతని భార్య అగు వింధ్యావళి పతిభిక్ష వేఁడఁగా అనుగ్రహించి పాతాళలోకమునందు సకుటుంబముగ వాసము చేయునట్లు ఇతనికి నియమనముచేసి తాను ఇతనివాకిట గదాధరుఁడు అయి కావలికాచుచు ఉండువాఁడు అయ్యెను ఈదానము ఇచ్చునపుడు శుక్రుఁడు జలకలశమునందుచేరి దానిద్వారమునకు అడ్డము తనకన్ను నిలిపి ఉండఁగా అది ఎఱిఁగి వామనుఁడు దర్భకఱ్ఱతో ఆకన్నుపొడిచి ద్వారముచేసి నీళ్లు బయలికి వచ్చునట్లు చేసెను అదిమొదలుకొని శుక్రుఁడు ఒంటికంటివాఁడు అయ్యెను మఱియు ఈబలిచక్రవర్తి చిరంజీవి ఇతనికి నూఱుగురు పుత్రులు కలరు అందు బాణాసురుఁడు జ్యేష్ఠుఁడు ఇతనిసత్యసంధతకు మెచ్చి విష్ణువు ఇతనికి ఈమన్వంతరమున దైత్యేంద్రత్వమును సైపమన్వంతరమున దేవేంద్రత్వమును అనుగ్రహించెను

బలుఁడు (౧) ది॥ బాణాసురుని కొడుకు

(౨) బలరామునికి నామాంతరము.

బసవపురాణము ఇది వీరశైవ మతస్థాపకుఁడు అగు బసవునిగుఱించి చెప్పఁబడినది

బసవుఁడు లింగధారి మతస్థాపకుఁడు ఇతని తండ్రి శిలాదుఁడు రమారమి ౮౦౦ సంవత్సరములకుముందు జీవించి ఉండెను ఇతఁడు బ్రాహ్మణవంశమునందు పుట్టియు ఉపనయన సంస్కారమును నిరాకరించి తనవారిని వదలి కల్యాణపురమునకు పోయి అందలి జైనిమతస్థుఁడు అగు కర్ణాటకరాజుయొక్క ప్రాపు కలిగించుకొని లింగధారి మతమును స్థాపించెను ఈమతస్థులు శైవారాధకులు వేదమును శంకరాచార్యులను నమ్ముదురుగాని జాతిభేదమును బ్రాహ్మణోత్కృష్టతను ఒప్పుకొనరు కొందఱు బ్రాహ్మణులును ఈమతము ఒప్పుకొని ఉన్నారు వారు ఆరాధ్యులు అనఁబడుదురు ఈతని తల్లిదండ్రులు కేవల శివభక్తులు అయినందున శివుఁడు వారిభక్తికి సంతుష్టుఁడై నందిని వారికి పుత్రుఁడుగా జనియించునట్లు చేసి శివమతోద్ధరణము చేయుము అని ఆనతిచ్చినట్లు బసవపురాణమునందు చెప్పఁబడి ఉన్నది

బసవన (పిడువర్తి) ఒకానొక తెనుఁగుకవి ఇతఁడు ప్రభులింగలీల అనుగ్రంథమును రచియించెను

బహుళ ఉత్తానపాదుని కొడుకు అగు ఉత్తముని భార్య ఈమె పతిని మిక్కిలి అనాదరము చేసినందున పతిచే విడువఁబడి సాలపోతకుఁడు అను నాగరాజు నాగలోకమునకు కొనిపోఁగా పోయి కొంతకాలమునకు పిమ్మట మరల తనభర్తను చేరెను

బహుగంతుఁడు
బహుగవుఁడు } పు॥ సుద్యువు కొడుకు.

బహురసుఁడు పు॥ పురంజయుని కొడుకు

బహుళాశ్వుఁడు ఇతఁడు శ్రీకృష్ణునికాలమున మిథిలానగరము పాలించుచు ఉండెను ఇతని కాలముననే ఆపట్టణమున శ్రుతదేవుఁడు అను విష్ణుభక్తుఁడు అగు ఒక బ్రాహ్మణుఁడు ఉండెను శ్రీకృష్ణుఁడు వీరి ఇరువురి భక్తికిని మెచ్చి మిదిలకుపోయి అందు కొన్నిదినములు ఉండి ఋషిసమేతుఁడు అయి ఆయిరువురి యిండ్లలోను ఏకకాలమున కనఁబడి వారిని కృతార్థులను చేసెను

బా

బాణుఁడు (౧) ది॥ బలిచక్రవర్తియొక్క పెద్ద కొడుకు ఇతఁడు వేయిచేతులుకలవాఁడు శివునిఁగూర్చి ఘోరమైన తపస్సుచేసి తనపురద్వారమునందు అతఁడు కావలి ఉండునటుల వరము పడసెను ఇతఁడు తనకు తెలియక తనకొమార్తె ఉష అను నామె కృష్ణునిపౌత్రుఁడు అగు అనిరుద్ధని కూడెను అని అతనిని నాగపాశబద్ధుని చేయఁగా కృష్ణుఁడు ఇతనిపై దండెత్తిపోయి యుద్ధమునందు ఇతని సహస్రబాహువులలో తొమ్మనూట తొంబదియాఱు చేతులను ఖండించి తన్నుశివుఁడు ప్రార్థింపఁగా నాలుగుచేతులతో ప్రాణముతీయక నిలిపి శివునితో నీభక్తులు అగు ప్రమథులలో వీఁడు ముఖ్యుఁడు అగును అని అనుగ్రహించి విడిచెను

(౨) య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు అగు అనీకుని మూఁడవ కొమారుఁడు

(౩) ఒకానొక సంస్కృతకవి ఇతఁడు కాదంబరి హర్షచరిత్ర అను గొప్ప కావ్యములను రచియించెను

బాదరాయణుఁడు వ్యాసునికి నామము

బార్హదిషులు పురువంశస్థుఁడు అగు అజమీఢుని కొడుకు అయిన బృహదిషుని వంశమున పుట్టినవారు ఇందు కడపటివాఁడు భల్లాదుఁడు

బార్హద్రథులు మగధదేశపురాజులు వీరు బృహద్రథుఁడు మొదలుకొని రిపుంజయుని వఱకు రమారమి వేయిసంవత్సరములకాలము మగధదేశమును ఏలిరి

బాలవత్స ద్యుమత్సేనుని భార్య సత్యవంతుని మాత

బాలవ్యాకరణము పరవస్తు చిన్నయసూరిచే విరచితము అయిన ఆంధ్రవ్యాకరణము ఇందు నన్నయభట్టీయమునందు చెప్పఁబడని అనేకలక్షణ విశేషములు చెప్పఁబడి ఉన్నవి

బాలసరస్వతి నన్నయభట్టారకుని శిష్యుఁడు ఇతఁడు సంస్కృతాంధ్రములరెంటియందును నన్నయభట్టీయ వ్యాకరణమునకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసి ఉన్నాఁడు కనుక ఆవ్యాఖ్యానము బాలసరస్వతీయము అనఁబడును ఇతని జన్మస్థానము రాజమహేంద్రము అని జనుల వాడుకవలన తెలియవచ్చుచు ఉన్నది

బాష్కలి రు॥ బాష్కలుని కొడుకు ఇతఁడు వాలఖిల్యాఖ్యసంహితను గార్గ్యాదిశిష్యులకు చెప్పెను

బాష్కలుఁడు (౧) రు॥ ఇంద్రప్రమితి శిష్యుఁడు ఋగ్వేదాధ్యేత కొడుకు బాష్కలి

(౨) ది॥ అనుహ్లాదుని కొడుకు

బాహుకుఁడు (౧)ఇ॥ వృకుని కొడుకు సగరుని తండ్రి ఇతఁడు శత్రువులవలన రాజ్యమును పోఁగొట్టుకొని భార్యలతోకూడ అడవికి పోయి అచట కాలధర్మము పొందఁగా ఇతని జ్యేష్ఠభార్య సహగమనముచేయ యత్నించెను అపుడు అచటి ఋషులు ఆబిడ గర్భిణిగా ఉండుట ఎఱిఁగి ఆమెను సహగమన

ములవలన నివారించిరి అనంతరము ఆమె పుత్రవతి అగుటకు సవతులు ఓర్వఁజాలక ఆగర్భముచెడునట్లు విషముపెట్టిరి దానిచే గర్భము చెడక మహాబలపరాక్రమ సంపన్నుఁడు అగు పుత్రుఁడు ఉదయించి సగరుఁడు అనఁబరఁగెను (గరము=విషము దానితో కూడినవాఁడు సగరుఁడు)

(౨) నలుఁడు ఋతుపర్ణునివద్ద అశ్వశిక్షకుఁడును వంటవాఁడును అయి ఉండినప్పుడు వహించిన నామము

బాహుద ఈపేరితో రెండునదులు గలవు ఒకటి సర్వతీనదీసమీపమున ప్రవహించును మఱి ఒకటి మహానదికి ఉపనదిగా ఉండును

శంఖుఁడు లిఖితుఁడు అనుఋషులు ఇరువురు ఈనదీతీరమునందు ఆశ్రమము కావించుకొని ఉండుతఱిని లిఖితుఁడు తన అన్న అగు శంఖుని అనుమతిలేక తమ ఆశ్రమమునందలి ఫలములను భుజియించెను అది ఎఱిఁగి శంఖుఁడు ఇది దొంగతినము అని విధింపఁగా ఆపాపము పరిహారముకాఁగలందులకు అదేశమును అప్పుడు పాలించుచు ఉన్న సుద్యుమ్నుఁడు అను రాజుచే తన రెండుచేతులను కోయించుకొని ఈ నదియందు స్నానముచేసెను అంతట ఆ లిఖితునికి ఈనదీజలమువలని మహిమచేత బాహువులు రెండును వచ్చెను కనుక దీనికి ఈపేరు కలిగెను

బాహ్లికము. ఒకానొకదేశము ఇది సింధునదికిని శతద్రూనదికిని నడుమ ఉండును

బాహ్లికుఁడు. కు॥ ప్రదీపుని కొడుకు. శంతనుని తమ్ముఁడు సోమదత్తుని తండ్రి భూరిశ్రవుని తాత భారతయుద్ధమునందు ఇతఁడు మృతిచెందెను

బి

బిందుమతి శశిబిందుని కూఁతురు మాంధాత భార్య

బిందుసారుఁడు చంద్రగుప్తుని కొడుకు మగధదేశాధీశుఁడు

బిల్హణుఁడు ఒకానొక సంస్కృతకవి నా॥ చోరుఁడు ఇతఁడు పాంచాలదేశపురాజు అగు మదనాభిరామ నృపతియొక్క కూఁతురు అగు యామినీపూర్ణతిలకకు విద్యాగురువుగా నియమింపఁబడి ఆపెను పరిగ్రహించెను

బు

బుక్కమాంబ ఈశ్వరరాజుభార్య

బుధుఁడు (౧) చంద్రునికొడుకు తల్లి బృహస్పతిభార్య అగు తార ఇతఁడు వైవస్వతమనువుకూఁతురు అయిన ఇలను పెండ్లాడి ఆమెయందు పురూరవుఁడు అను కొడుకును పడసెను

(౨) చూ॥ నా॥ బంధుఁడు

బుద్ధుఁడు బౌద్ధమతస్థాపకుఁడు అగు గౌతముఁడు ఇతఁడు మగధదేశాధిపతి అగు అజాతశత్రుని కాలమున ఉండెను బుద్ధుఁడు అనుపదమునకు "సర్వాంక్షణికంబుధ్యతేబుద్ధః" అని వ్యుత్పత్తి ఇతఁడు షడభిజ్ఞుఁడు అనియు చెప్పఁబడును. షడభిజ్ఞుఁడు అనఁగా, దివ్యదృష్టి దివ్యశ్రోత్రము పూర్వనివాసానుస్మృతి పరచిత్తజ్ఞానము అప్రత్యక్షవిషయజ్ఞానము వియద్గమనాగమన వ్యూహాదిలక్షణ బుద్ధి, అను ఆఱింటిని ఎఱిఁగినవాఁడు అని అర్థము

బృ

బృందావనము యమునానదీ పశ్చిమతీరమున మథురయొద్ద ఉండువనము దీనికి ఎదుట

(అనఁగా యమునయొక్క తూర్పుగట్టున) గోకులము ఉన్నది అందు కృష్ణుఁడు గోప కన్యకలతో అనేకలీలలు సలిపెను

బృహత్క్షత్రుఁడు పు॥ భూమన్యుని కొడుకు హస్తికుని పితామహుఁడు

బృహజ్జాతకము ఒకజ్యోతిష గ్రంథము వరాహమిహిరాచార్యులచేత చేయఁబడినది

బృహత్కరుఁడు అం॥ భద్రరథుని కొడుకు

బృహత్కాయుఁడు బా॥ నా॥ బృహత్కర్ముఁడు బృహద్ధనువు కొడుకు

బృహత్సేనుఁడు మద్రదేశపురాజు ఇతని కూఁతురే కృష్ణుని యెనిమిదవ భార్య అగు లక్షణ కృష్ణుఁడు మత్స్యయంత్రము పడనేసి ఈమెను వివాహము అయ్యెను

బృహదశ్వుఁడు (౧) ఇ॥ శబస్తునికొడుకు కువలయాశ్వుని తండ్రి

(౨) రు॥ పాండవులు అరణ్యవాసము చేయునపుడు ఇతఁడు ధర్మరాజునకు నలోపాఖ్యానము చెప్పెను

బృహదిషుఁడు (౧) అజమీఢుని కొడుకు ఇతని వంశస్థులు బార్హదిషులు అనఁబడుదురు కొడుకు బృహద్ధనువు

(౨) పు॥ భర్మ్యాశ్వుని మూడవ కొడుకు

బృహద్బలుఁడు (౧) య॥ వసుదేవుని అనుజుఁడు అయిన దేవభాగుని రెండవ పుత్రుఁడు

(౨) శకుని తమ్ముఁడు

(౩) శ్రీరాముని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు అగు కుశునివంశస్థులలో కడపటి వాఁడు ఇతఁడు భారతయుద్ధమునందు అభిమన్యుని చేత చంపఁబడెను

బృహద్రథుఁడు (౧) కు॥ ఉపరిచరవసువు పెద్ద కొడుకు ఇతఁడు మగధదేశాధిపతి అయ్యెను కొడుకులు జరాసంధుఁడు, కుశాగ్రుఁడు

(౨) మి॥ దేవరాతుని కొడుకు

(౩) అం॥బృహత్కర్ముని కొడుకు

బృహద్ధనువు బా॥ బృహదిషుని కొడుకు బృహత్కాయుని తండ్రి

బృహద్భానుఁడు అం॥ బృహద్రథుని కొడుకు

బృహన్మనసుఁడు అం॥ బృహద్భానుని కొడుకు

బృహన్నల అజ్ఞాతవాసకాలమునందు పేడిగా ఉండిన అర్జునుని నామము.

బృహస్పతి (౧) బ్రహ్మమానస పుత్రులలో ఒకఁడు అగు అంగిరసుని కొడుకు దేవతలకు ఆచార్యుఁడు మహాబుద్ధిమంతుఁడు. ఇతనికి వాచస్పతి అనియు పేరు కలదు. ఇతనిభార్య తార సహోదరుఁడు ఉతథ్యుఁడు సహోదరి యోగసిద్ధి

(అంగిరసుఁడు అగ్నికి జ్యేష్ఠపుత్రత్వము వహించినవెనుక అతనికి కలిగిన ఏడుగురు పుత్రులలో బృహస్పతియు ఒక్కఁడుగ చెప్పి ఉన్నది ఆరూపమున ఇతనికి ఆఱుగురు పుత్రులును ఒక్క పుత్రికయు కలిగిరి)

బో

బోధన రామగిరికి తూర్పున ఉండు ఒక కొండ

బౌ

బౌద్ధులు బౌద్ధమతమును అవలంబించినవారు ఈమతమును స్థాపించినవాఁడు శాక్యబుద్ధుఁడు అని ప్రసిద్ధికి ఎక్కిన గౌతముఁడు. ఇతఁడు రమారమి రెండువేల నన్నూఱు సంవత్సరములకుముందు జీవించి ఉండినటుల తెలియవచ్చుచు ఉన్నది ఈ మతము సత్య శీల శమ దమాదిగుణములను విశేషముగ బోధించును ఎట్టివానికిని ఇది శాంతమును ఉపదేశించునే కాని వైరము

ను పుట్టింపదు సత్వగుణ ప్రధానము అయి అడఁకువ నమ్రత వినయము ఇత్యాదిసాధుగుణముల నేర్పాటయందు మఱి యేమతమును దీనిని మించి ఉండదు అయినను బౌద్ధులు పురాణములను వేదములను విశ్వసింపరు వర్ణాశ్రమభేదముల ఒప్పుకొనరు కొందఱు నిరీశ్వరవాదులు: మఱి కొందఱు సృష్టికి కారణము ఏదియో అది ఒకటి కలదు అని చెప్పుదురుగాని అందుల దృఢమైన మనోనిశ్చయముగాని నమ్మకముగాని వీరికి లేదు వీరు భరతఖండమున ఇపుడు సకృత్తుగా కానఁబడుచు ఉన్నారు

బ్రహ్మ త్రిమూర్తులలో ఒక్కఁడు తొల్లి కల్పావసానమున సమస్తము జలార్ణవము అయి అంతట అంధకారబంధురముగ ఉండువేళ ఆ జలమధ్యమున శ్రీమన్నారాయణమూర్తి వటపత్రశాయియై యోగనిద్రను తేలుచు ఉండి వరాహరూపమును బంది తనదంష్ట్రాగ్రమున భూమిని జలమునందుండి పైకి ఎత్తి నిలుపఁగా ఇతఁడు ఆ పంకజోదరుఁడు అగు నారాయణుని గర్భమున ప్రవేశించి అందు ఉండు బ్రహ్మాండముల తత్వమును ఎఱిఁగి ఆ దేవుని నాభికమలమునందుండి వెడలివచ్చి జగత్సృష్టి ఒనర్ప ఆరంభించెను కనుక ఇతనికి పంకజభవుఁడు అను నామము కలిగెను

ఇతఁడు చతుర్ముఖుఁడు. తొలుత ఇతనికి అయిదు ముఖములు ఉండెను ఒకకాలమునందు త్రిమూర్తులు కొలువుతీరి ఉండఁగా అచ్చటికి పార్వతీదేవి వచ్చి పంచముఖులు అగు శివబ్రహ్మలు ఇరువురిని చూచి ఇతఁడు శివుఁడు ఇతఁడు బ్రహ్మ అని తెలిసికొనలేక పిమ్మట శివుని కనుసైఁగచేత అతనిని ఎఱిఁగి చేరఁబోయెను అప్పుడు శివుఁడు తనభార్యకు ఇంత భ్రమపుట్టుటకు కారణము బ్రహ్మకును అయిదు తలలు ఉండుటయె కదా అని అతనితలలలో ఒకటిని శివుఁడు తీసివేసెను అంత బ్రహ్మ అలిగి శివుఁడు కాపాలికత్వమును చెంది భిక్షాటనము చేయునట్లు శపించెను ఆ బ్రహ్మహత్యా పాపము పోవుటకై విష్ణువుయొక్క ఉపదేశమున శివుఁడు తీర్థయాత్ర చేసెను అటుల యాత్రచేయుచు కాశీక్షేత్రమునకు రాఁగా అచట ఆ పాపమువలన విముక్తుఁడు అయ్యెను

ఇతనివ్యాపారము సృష్టిచేయుట తొలుత ఇతనికి అనేకులు మానసపుత్రులు కలిగిరి వారిలో తొమ్మండ్రు ప్రజాసృష్టికి కారణభూతులు అయి నవబ్రహ్మలు లేక నవ ప్రజాపతులు అనఁబడిరి వారుమరీచి, అత్రి, అంగిరసుఁడు, పులస్త్యుఁడు, పులహుఁడు, క్రతువు, భృగువు, వసిష్ఠుఁడు, దక్షుఁడు, అనువారు తక్కిన మానసపుత్రులలో సనకుఁడు సనందనుఁడు సనత్సుజాతుఁడు సనత్కుమారుఁడు ఋభుఁడు నారదుఁడు హంసుఁడు అరుణి యతి మొదలు అగువారు ముఖ్యులు వీరు అందఱును ఉర్ధ్వ రేతస్కులు అయి సృష్టియందు ఇచ్ఛలేక జన్మము మొదలు జ్ఞానులై తిరుగుచు ఉందురు

బ్రహ్మయొక్క ఛాయవలన కర్దముఁడు పుట్టెను భ్రూమధ్యమువలన అర్ధనారీశ్వరుఁడు అగు రుద్రుఁడు పుట్టెను

ఈ ప్రజాపతుల యొక్కయు, మహాత్ముల యొక్కయు ఉత్పత్తి పలువిధములుగ చెప్పుదురు శ్రీమద్భాగవతమున ఉన్నరీతిని బ్రహ్మ యొక్క అంగుష్ఠమున దక్షుఁడును, నాభిని పులహుఁడును, కర్ణముల పులస్త్యుఁ

డును, త్వక్కున భృగువును, హస్తమున క్రతువు, ఆస్యమున అంగిరసుఁడును, ప్రాణమున వసిష్ఠుఁడును, మనమున మరీచియు, కన్నులయందు అత్రియు పుట్టిరి మఱియు నారదుఁడు ఊరువులను, దక్షిణ స్తనమువలన ధర్మమును, వెన్నువలన అధర్మ మృత్యువులును, ఆత్మను కాముఁడును, భ్రూయుగళమున క్రోధుఁడును, పుట్టినట్లు చెప్పి ఉన్నది ఇదిగాక బ్రహ్మ తన దేహము నుండి సరస్వతి జనింపఁగా ఆమెను కని విభ్రాంతిని పొంది కామాతురుఁడు అయి భార్యగా చేసికొనెను

బ్రహ్మకైవర్తము ఒకపురాణము ఇది వసిష్ఠ ప్రోక్తము స్రష్ట్ర సృష్టివివరణ విష్ణుధర్మాదులు ఇందు చెప్పఁబడి ఉన్నవి దీనిగ్రంథ సంఖ్య ౧౮౦౦౦

బ్రహ్మదత్తుఁడు (౧) రు॥ చూళికొడుకు కుశనాభుని కొమార్తెలకు మగఁడు

(౨) బా॥ అణుహునికొడుకు ఇతఁడు యోగతంత్రము అను ఒక గ్రంథమును వ్రాసినట్లు తెలియవచ్చును

(౩) ఒకరాజు ఇతఁడు ఒకప్పుడు గౌతమునికి అన్నము ఇడుచు ఉండు తఱిని అందు మాంసఖండము అగపడినందుకై అతనిచే గృధ్రము అగునట్లు శపింపఁబడి ఆశాపము శ్రీరాముని కరస్పర్శముచే నివర్తికాఁగా దేవత్వమును వహించెను

బ్రహ్మము చూ॥ త్రిమూర్తులు

బ్రహ్మర్షిదేశము. కురుక్షేత్ర మత్స్య పాంచాల (కన్యాకుబ్జ) శూరసేన (మధుర) దేశములు బ్రహ్మర్షిదేశము అనఁబడును.

బ్రహ్మవిద్య (భారతరీత్యా) ప్రజాపతిభార్య ధ్రువుఁడు అను వసువుతల్లి

బ్రహ్మశిరము ఒకదివ్యాస్త్రము. అల్పులపైని దీనిని ప్రయోగింప కూడదు.

బ్రహ్మసూత్రము వ్యాసులచే చేయఁబడిన బ్రహ్మమీమాంస ఇది స్రష్ట్ర సృష్టి సంబంధమును తెలుపును దీనిని త్రిమతస్థులును అంగీకరించి ఉన్నారు

బ్రహ్మాండము (౧) చూ॥ సృష్టి

(౨) అష్టాదశ పురాణములలో ఒకటి ఇది బ్రహ్మప్రోక్తము బ్రహ్మాండవిషయము కలది దీనిగ్రంథసంఖ్య ౧౨౦౦౦

(౩) ఉపపురాణములలో ఒకటి

బ్రహ్మావర్తము సరస్వతీ దృషద్వతీ నదులకు నడిమిదేశము

బ్రాహ్మము ఒక పురాణము ఇందు బ్రహ్మ మరీచ్యాదులకు బోధించిన బ్రహ్మకల్ప విషయము మొదలగునవి చెప్పఁబడి ఉండును దీని గ్రంథసంఖ్య ౧౦౦౦౦

భ

భంగాశ్వుఁడు ఒకానొక రాజు ఇతఁడు పురుషరూపముతో నూఱుగురు సుతులను పడసి ఆవల స్త్రీరూపముతో నూఱుగురు సుతులను పడసెను కడపట పురుషత్వమును ఒల్లక దేవేంద్రుని అనుగ్రహమున స్త్రీగానే ఉండెను

భగదత్తుఁడు నరకాసురుని కొడుకు

భగవంతుఁడు సంభర్తృత్వము భర్తృత్వము నేతృత్వము గమయితృత్వము స్రష్టృత్వము సర్వశరీరత్వము సర్వభూతాంతరాత్మత్వము నిరస్త నిఖిలదోషత్వము షాడ్గుణ్యపూర్ణత్వము మొదలుగా కల గుణములు కలవాఁడు భగవంతుఁడు అని ఎఱుఁగవలయును

సంభర్తృత్వము అనఁగా ఉపకరణ సంపాదనము అనఁగా ప్రకృతి పురుషకాలములకు కార్యములను పుట్టించునట్టి యోగ్య

తను కలుగఁజేయుట భర్తృత్వము అనఁగా స్థితిని కలుగఁజేయుట గమయితృత్వము అనఁగా సంహారముచేయుట స్రష్టృత్వము అనఁగా సృజియించుట సర్వశరీరత్వము అనఁగా ప్రపంచము శరీరముగా కలిగి ఉండుట సర్వభూతాంతరాత్మత్వము అనఁగా ఎల్లభూతములకులోపల ఆత్మగా ఉండుట నిరస్తనిఖిలదోషత్వము అనఁగా ప్రకృతి సంబంధముచేత వచ్చెడి దోషములు ఏవియు లేక ఉండుట షాడ్గుణ్యపూర్ణత్వము అనఁగా ఐశ్వర్యము వీర్యము యశస్సు శ్రీ జ్ఞానము వైరాగ్యము ఈ ఆఱు గుణములను కలిగి ఉండుట

భగవద్గుణములు ఇట్టివి అని నిరూపింప వాగ్బుద్ధీంద్రియమానసములకు అలవిగాదు పరాపరములకు పరమమై అనన్యమై ప్రాక్ప్రసిద్ధమై సర్వ వ్యాపకమై ఆదికారణము అగు తత్త్వము అయిన అతఁడు నిర్గుణుఁడు అయినను, మేదిని యందు కలుగు గంధాది గుణములను ఆశ్రయించిన వాయువువలె, సర్వగుణ రూపుఁడు అయి వెలుఁగుచు ఉండును అస్తినాస్తి అను వస్తుద్వయనిష్ఠ కలిగి విరుద్ధ ధర్మములుగ ఉండు నుపాసనాశాస్త్ర సాంఖ్య శాస్త్రములకు సమమయి వీక్షింపఁదగిన పరమమైన అతని తత్త్వ స్వరూపము ఎఱుఁగక వాక్యభేదములచే యోగీశ్వరులు మోహితులు అయి భేదమును ఆచ్ఛాదించి ఆత్మ తమకు సుఖదుఃఖములను ఇచ్చు ప్రభువు అని చెప్పుదురు. దైవజ్ఞులు గ్రహదేవతాదులకు ప్రభుత్వమును సంపాదింతురు మిమాంసకులు కర్మమునకు ప్రాభవము ప్రకటింతురు లోకాయతికులు స్వభావమునకు ప్రభుత్వము స్థాపింతురు జగదనుగ్రహము కొఱకు అతఁడు నామరూపములచే ఎఱుఁగఁబడుచు ఉండును కాని తత్త్వము విచారింప అతనికి నామరూపములు లేవు సర్వమును ఎవ్వని వలన ఉత్పన్నము అగునో ఎవ్వనివలన స్థితిని పొందునో ఎవ్వనివలన లయము అగునో అట్టి అనంతగుణములుకల మహాత్ముని వర్ణింప ఎవరితరము

“ఉ॥ నీవిభవంబులీజగము నిండుటయుండుట నాశమొందుటల్ నీవిమలాంశజాలములు నెమ్మిజగంబుసృజించువారలో। దేవభవద్గుణాంబుధుల తీరముగానక నీచబుద్ధితో వావిరిఁజర్చసేయుదురు వారికి వారల దొడ్డవారలై” “సీ॥ ఒక్కఁడవై నిత్యుఁడవై యొక్కఁడఁగడలేక సారిదిజన్మాదుల శూన్యుఁడగుచు। సర్వంబునందుండి సర్వంబుదనయందు నుండంగసర్వాశ్రయుండనంగ సూక్ష్మస్థూలమై సూక్ష్మాధికములకు సామ్యమై స్వప్రకాశమునవెలిఁగి। యఖిలంబు చూచుచు నఖిలప్రభావుఁడై యఖిలంబుఁదనయందు నడఁచికొనుచు। నాత్మమాయాగుణముల నాత్మమయము। గాఁగవిశ్వంబు దనసృష్టి ఘనతఁజెందఁ। జేయుచుండును సర్వసంజీవనుండు। రమణవిశ్వాత్ముఁడైన నారాయణుండు’

భగవద్గీత భగవంతుఁడు అగు శ్రీకృష్ణుఁడు అర్జునునికి ఉపదేశించిన యోగశాస్త్రము ఇది భారత యుద్ధావసరమున అర్జునుఁడు రెండుబలములయందును కల సోదరసుత మాతులాచార్యాదులు అగు బంధుశిష్టజనులను చూచి పరమకృపావేశమున అత్యంత విషాదమును పొంది వారిని చంపనొల్లక శరశరాసనములను విడిచి యుద్ధమందు ఉత్సాహముమాని ఉండెను అంతట కృష్ణుఁడు అతనికి స్వధర్మమును పరిపాలించుట దోషముకాదు అని బోధించి తత్వజ్ఞానము ఉపదేశము చేసెను ఆ ఉపదేశ వాక్య

ములే భగవద్గీత అనఁబడును ఆవాక్యము
లచే ఆత్మునికి బాధ్యబాధకత్వములు లేవు
అని అర్జునుఁడు తెలిసికొని కృపాశోకము
లకు మూలములు అయిన అహంకార మమ
కారములను వారించి రణోత్సాహమునకు
కారణమైన స్వకర్మమును వదలక అవలం
బించెను ఈ యోగశాస్త్రము త్రిమతస్థు
లును మిక్కిలి భక్తితో ఆదరింతురు

భగీరథుఁడు ఇ॥ దిలీపుని కొడుకు ఇతఁడు
సగరుని కొమారులును తన ప్రపితామహు
లును అయిన అఱువదివేవురు సాగరులు
కపిల మహాముని కోపముచే భస్మీభూతులు
కాఁగా వారలకు సద్గతి కలుగ చేయుటకై
గోకర్ణమునందు మహత్తరము అగు తపము
ఆచరించి దేవగంగను భూలోకముగుండ
పాతాళమునకు కొనిపోయి అందు ఉండిన
తన ప్రపితామహుల భస్మరాసులను పావన
ముచేసి వారికి స్వర్గలోకము కలుగచేసెను
ఈ హేతువును పట్టి గంగకు భాగీరథి అను
పేరు కలిగెను ఈతని కొడుకు శ్రుతుఁడు
లేక సుహోత్రుఁడు

(౨) కా॥ కేతురథుని కొడుకు
దివోదాసుని తండ్రి

భగుఁడు ద్వాదశాదిత్యులలో ఒకఁడు దక్ష
యాగమునందు వీరభద్రుఁడు ఇతని కన్ను
లు పెఱికెను అని ప్రసిద్ధి

భగోళము (పురాణరీత్యా) సూర్యుఁడు
ఉత్తరాయణ దక్షిణాయన విషువులు అను
నామములు కల మాంద్యతీవ్ర సమానగతుల
ఆరోహణావరోహణ స్థానములయందు దీర్ఘ
హ్రస్వ సమానములుగ చేయుచు ఉండును
మఱియు అతఁడు మేష తులలయందు అ
హోరాత్రముల సమముగాను వృషభాది
పంచమాసములను రాత్రి ఒక్కొక్కగడియ
తక్కువగాను, వృశ్చికాది పంచమాసము
లను ఒక్కొకగడియ రాత్రి అధికముగాను,
దానికి తగినట్లు దినములయందును, తిరు
గును ఇవ్విధమున దివసములు ఉత్తరా
యణ దక్షిణాయనముల వృద్ధిక్షయములను
పొందఁగా ఒక అహోరాత్రమున ఏక
పంచాశదుత్తరనవకోటి యోజనముల పరి
మాణముగల మానసోత్తర పర్వతమునందు
సూర్యుని రథము తిరుగుచు ఉండును ఆ
మానసోత్తర పర్వతమునందు తూర్పున దేవ
ధాని అను ఇంద్రపురమును దక్షిణమునందు
సంయమని అను యమనగరమును పశ్చి
మమునందు నిమ్లోచని అను వరుణ పట్టణ
మును ఉత్తరమున విభావరి అను సోముని
పుటభేదనమును తేజరిల్లుచు ఉండును
సూర్యుఁడు ఎప్పుడు ఇంద్రనగరమునుండి
గమనించుచునో అదిమొదలు పదియేను గడి
యలలో రెండుకోట్లు ముప్పది యేడులక్షల
డెబ్బదియైదువేల యోజనములు నడుచును
ఇవ్విధమున ఇంద్ర యమ వరుణ పురముల
మీఁద చంద్రాది గ్రహ నక్షత్రములను గూడి
సంచరించును పన్డెండు అంచులును అఱు
కమ్ములును మూఁడు నాభులునుకలిగి సంవ
త్సరాత్మకమై ఏకచక్రముకల సూర్యుని రథ
ము ముహూర్తమాత్రమున అష్టశతాధిక చ
తుస్త్రింశల్లక్షయోజనములు సంచరించును
ఆరథమునకు గాయత్రీ ఛందము ఆదిగా
సమస్తఛందములును అశ్వములు అయి ఉం
డును సూర్యునకు అగ్రభాగమున అరు
ణుఁడు రథముగడపుచు ఉండును అంగుష్ఠ
పర్వమాత్ర శరీరములుగల అఱువది వేల
వాలఖిల్యాఖ్యులు అగు ఋషివరులు అతని
ముందట సూక్తములచే స్తుతియింప, మఱి
యును అనేకమునులును గంధర్వ కిన్నర
కింపురుష నాగాప్సరః పతంగాదులును

నెలనెలను వరుసచొప్పున సేవింప, తొమ్మిది కోట్లు యేఁబదియొకలక్ష యోజనముల పరిమాణముగల భూమండలమును అంతయు క్షణమునకు రెండువేలు న్నేఁబది యోజనములవంతున, ఒక అహోరాత్రముననె సూర్యుఁడు సంచరించును ఇట్లు అతివేగముగ తిరుగుచు ఉండు కులాల చక్రమువంటి చక్రమునందు చక్రభ్రమణమునకు వేఱై బంతులుసాగి తిరిగెడు పిపీలికాదుల చందమున నక్షత్ర రాసులతో కూడిన కాలచక్రము ధ్రువమేరువులకు ప్రదక్షిణముగ తిరుగునపుడు ఆకాలచక్రమునకు ఎదుట సంచరించు సూర్యాది గ్రహములకు నక్షత్రాంతరముల యందును రాశ్యంతరముల యందును ఉనికి కలుగుటఁజేసి సూర్యాది గ్రహములకు చక్రగతి స్వగతులవలన గతిద్వయము కలుగుచు ఉండును సూర్యుఁడు ఆదినారాయణ మూర్తి అగుచు లోకముల యోగక్షేమములకు వేదత్రయాత్మకత్వమును వహించి, కర్మసిద్ధి నిమిత్తము దేవర్షి గణములచే వేదాంతార్థముల అనవరతము వితర్క్యమాణము అగుచున్న తన స్వరూపమును ద్వాదశ విధములుగ విభజించి వసంతాది ఋతువులను ఆయా కాలవిశేషములలో కలుగఁజేయుచు జ్యోతిశ్చక్రాంతర్వర్తియై స్వకీయతేజఃపుంజదీపితాఖిల జ్యోతిర్గణములు కలవాఁడై ఒకసంవత్సరమున ద్వాదశ రాసులయందును సంచరించుచు ఉండును అట్టి ఆదిపురుషుని గమన విశేషకాలమును లోకులు అయన; ఋతు, మాస, పక్ష, తిథ్యాది భేదములచే వ్యవహరించుచు ఉందురు వెండియు అప్పరమ పురుషుఁడు ఆరాసులయందు షష్ఠాంశ సంచారమును ఒందిన సమయము ఋతువు అని వ్యవహరింపఁబడును ఆరాసులయందు అర్ధాంశ సంచారమున రాశిషట్క భోగమును పొందిన కాలము అయనము అని చెప్పఁబడును సమగ్రముగా రాసులయందు సంచారముచేయు కాలము సంవత్సరము అని నిర్ణయింపఁబడును ఇట్టి సమగ్ర రాశిసంచారమునందు శీఘ్రగతి, మందగతి, సమగతి, అనియెడు త్రివిధగతి విశేషముల వలనను ఏర్పడెడు ఆసంవత్సరమును సంవత్సరము పరివత్సరము, ఇడావత్సరము, అనువత్సరము, ఇద్వత్సరము అని పంచవిధముగా చెప్పుదురు చంద్రుఁడును ఈతెఱఁగుననే ఆసూర్యమండలముమీఁద లక్ష యోజనముల నుండి సంవత్సర పక్ష రాశి నక్షత్రభుక్తులు పుచ్చుకొనుచు అగ్రచారియై శీఘ్రగతిని చరించును వృద్ధి క్షయరూపమున పితృగణములకు పూర్వపక్షాపరపక్షములచేత అహోరాత్రములు కలుగ చేయుచు సకల జీవప్రాణమై ఒక్క నక్షత్రము త్రింశన్ముహూర్తములు అనుభవించుచు షోడశకళలు కలిగి మనోమయమును అన్నమయమును అమృతమయమును అగు దేహముతో దేవపితృమనుష్యభూత పశుపక్షిసరీసృపవీరుత్ప్రభృతులకు ప్రాణాప్యాయన శీలుఁడు అగుటచే సర్వసముఁడు అనఁబడి ఉండును

భజమానుఁడు (౧) య॥ సాత్వతుని కొడుకు ఇతనికి ఇరువురుభార్యలు కలరు అందు మొదటి భార్యయందు నిమ్రోచి, కంకణుఁడు, వృష్ణి అని మువ్వురు కొడుకులును రెండవభార్యయందు శతజిత్తు సహస్రజిత్తు అయుతజిత్తు అని మువ్వురు కొడుకులును కలిగిరి

(౨)య॥ అంధకుని పెద్దకొడుకు

భజి య॥ సాత్వతుని కొడుకు

భట్టి. చంద్రశర్మ కొడుకు విక్రమార్కుని తమ్ముఁడు, మంత్రియును ఇతఁడు కవియును అనిచెప్పుదురు చూ॥ భట్టికావ్యము

భట్టికావ్యము భట్టిచే రచియింపఁబడిన పాణినీయ సూత్రోదాహరణ భూతమైన ఒక లక్ష్యగ్రంథము ఈగ్రంథకారుఁడు భట్టోజీదీక్షితుఁడు అని కొందఱును విక్రమార్కుని మంత్రి అయిన భట్టి అని కొందఱును చెప్పచు ఉన్నారు దీనికి మల్లినాథసూరి సర్వపదిఅను ఒక వ్యాఖ్యానమును రచియించి ఉన్నాఁడు

భట్టుమూర్తి ఒకగొప్ప ఆంధ్రకవి ఈతని జన్మభూమి బల్లారికి సమీపమునందలి పాలమండలము అను ప్రదేశమున ఉండెడు భట్టువల్లె ఇతఁడు శాలివాహనశకము ౧౩ వ శతమాన మధ్యకాలమున జీవించి ఉన్నట్లు తెలియవచ్చుచు ఉన్నది ఇతఁడు రచియించిన గ్రంథములు వసుచరిత్రము హరిశ్చంద్ర నలోపాఖ్యానము కావ్యాలంకార సంగ్రహము అందు మొదటిది రెండవదానివలె శుద్ధశ్లేషమయము కాకపోయినను శ్లేషనే అను జీవించి ఉండును దీనివలె కఠినశైలి కలదియు మధురము అయినదియు అగు శ్లేషకావ్యము మఱియొక్కటి తెనుఁగున లేదు. రెండవది కేవలశ్లేషమయమై హరిశ్చంద్రున్నియొక్కయు నలుని యొక్కయు చరిత్రములను తెలుపుచు ఉన్నది మూడవది కావ్యాలంకార లక్షణములను తెలుపునది తెనుఁగునందు మేలైన అలంకార శాస్త్రము ఇది ఒక్కటియె కానఁబడుచు ఉన్నది ఈతని కావ్యములు మిక్కిలి శ్లాఘనీయములుగా ఉన్నవి అయినను అవి ఇంచుక మతాంతరలక్షణమును తెలుపును ఇతనికి రామరాజ భూషణుఁడు భట్టుమూర్తి అని రెండుపేళ్లు కలవు భట్టుమూర్తి అను బిరుదాంకము కృష్ణదేవరాయలచే ఇతనికి ఇయ్యఁబడెను

భట్టోజీదీక్షితుఁడు పాణినీయవ్యాకరణ సూత్రములను సిద్ధాంతకౌముది అను పేర ఆయాప్రకరణములను విభజించివ్రాసిన ఒక పండితుఁడు ఇతఁడు గౌడబ్రాహ్మణుఁడు సుమారు ౭౦౦, ౮౦౦ సంవత్సరములకు ముందు ఈయన ఉండినట్లు తెలియఁబడును

భద్ర (౧) దుర్గాదేవికి నామాంతరము

(౨) వసుదేవునిభార్య ఈమెకు కౌసల్య అనియు నామము కలదు

(౩) కృష్ణుని అష్టభార్యలలో ఒకతె ఈమె కేకయరాజు కూఁతురు

భద్రకర్ముఁడు శుక్రపుత్రుఁడు దైత్యగురువు

భద్రకాళి పార్వతికినామము దక్షప్రజాపతి యజ్ఞము చేయునపుడు తన భర్త అగు రుద్రునికి యజ్ఞభాగము ఇయ్యక తన్నును తిరస్కరించి నందున ఉమాదేవి తండ్రి అగు దక్షునిపైని కోపించి పొందిన రౌద్రమూర్తిని భద్రకాళి, దుర్గ, కాళి, అని చెప్పదురు ఈమె అప్పుడు ఆదేహము వదలి వెనుక హిమవంతునికి కూఁతురు అయి పార్వతి అనఁబరఁగెను

భద్రబాహువు య॥ వసుదేవుని కొడుకు సుభద్రుని భ్రాత

భద్రరథుఁడు అం॥ చంపుని పౌత్రుఁడు బృహత్కర్ణని తండ్రి

భద్రసేనుఁడు య॥ మహిష్మంతుని కొడుకు

భద్రావతి హస్తినాపురికి ఏఁబదిమైళ్ల దూరమున ఉండు ఒక పట్టణము.

భద్రుఁడు. య॥ వసుదేవుని కొడుకు సుభద్రుని భ్రాత

భయ. హేతిభార్య. విద్యుత్కేశుని తల్లి

భరతఖండము } హిమవంతమునకు దక్షిణము
భరతవర్షము } న ఉండుకర్మ భూమి స్వాయంభువుని పెద్దకొడుకును జంబూద్వీపమునకు రాజును అయిన ఆగ్నీధ్రుఁడు తన పాలికవచ్చిన జంబూద్వీపమును తన తొమ్మండ్రు కొడుకులకు పంచియిచ్చునపుడు ఈఖండమును నాభి అనువానికి ఇచ్చెను ఆనాభియొక్క పౌత్రుఁడు అయిన భరతుఁడు అను రాజువలన దీనికి ఈపేరు కలిగెను

భరతుఁడు (౧) స్వాయంభువుని వంశస్థుఁడు అగు ఋషభుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు ఇతని నామముచే హిందుదేశమునకు భరతఖండము అను పేరు కలిగెను భరతమహారాజు సర్వసంగపరిత్యాగముచేసి భగవదారాధన కావించుచు తపోవృత్తినుండి ఒకనాడు నదియందు అవగాహనము చేయునపుడు పూర్ణగర్భిణి అగు ఒక లేడి నీరు త్రావను అచటికి వచ్చి సింహగర్జనము ఒకటి విని భయపడి గంతువేయఁగా దానిగర్భమందు ఉన్న పిల్ల జాఱి ఆనదీజలముల పడి ఆలేడి చచ్చెను అంత భరతుఁడు ఆ హరిణపోతమును చూచి కరుణార్ద్ర చిత్తుఁడై దానిని కొనివచ్చి తన ఆశ్రమమునందు ఉంచి పెంచుచు వచ్చెను సర్వసంగపరిత్యాగి అయ్యును ఇతనికి ఆహరిణమునందలి ప్రీతి ప్రాణోత్క్రమణకాలమునందు కూడ వదలమిఁజేసి మఱుజన్మమున హరిణగర్భమున జన్మించెను అట్లైనను పూర్వజన్మ సంస్కారమువలన ఇతఁడు తాను హరిణముగా పుట్టినందులకు కారణము ఎఱిఁగినవాఁడు కావున మహర్షుల యాశ్రమముల తిరుగుచు మృగదేహత్యాగావసరము కోరుచు ఉండెను అనంతరము ఇతఁడు హరిణదేహమును పాసి ఆంగీరసుఁడు అను బ్రాహ్మణునికి కొడుకు అయిపుట్టి కర్మమార్గమును ఒల్లక జ్ఞానవైరాగ్యములు కలవాఁడై జడునివలె అడవులయందు సంచరించుచు ఉండ కొందఱు క్రూరులు ఇతనిని నరపశువుగ కాళికాదేవికి బలి ఇయ్య పోయిరి అప్పుడు ఆదేవి ఇతనిని కొనిపోయిన వారిని బలికొనెను మఱియొకవేళ సింధుదేశపు రాజు అగు సౌవీరుని భటులు ఇతనిని పట్టుకొని పోయి తమ రాజుయొక్క పల్లకిమోయించిరి అంత ఆపల్లకి హెచ్చుతక్కువలుగా పోసాగెను అదిచూచి రాజు దానికి కారణము విచారించి ఈతని వర్తమానము తెలిసి ఇతనివలన వేదాంతరహస్యములు తెలిసికొనినట్లు తెలియవచ్చుచు ఉన్నది ఇతని కొడుకు సుమతి

(౨) ఇ॥ శ్రీరాముని తమ్ముఁడు దశరథునికి కైకేయివలన పుట్టిన కొడుకు భార్య కుశధ్వజుని పుత్రిక అయినమాండవి

(౩) దుష్యంతుని కొడుకు తల్లి శకుంతల ఈభరతుని వంశస్థుల చరిత్రమే భారతము ఇతఁడు తనభార్యయందు సంతానము పడయనేరక యాగముచేసి భరద్వాజుని అనుగ్రహమున భుమన్యుఁడు లేక వితథమన్యుఁడు అను పుత్రుని పడసెను

(౪) శయుఁడు అను అగ్నియొక్క రెండవకొడుకు నా॥ పుష్టిమతి

భరద్వాజ మాళవము గుండ ప్రవహించు ఒక నది

భరద్వాజుఁడు (౧) రు॥ ఉతథ్యుని కొడుకు తల్లి మమత ఇతఁడు తన పెదతండ్రి అగు బృహస్పతివలన జనించినవాఁడు ఇతని ఆశ్రమము శృంగిబేరపురమునకు దక్షిణమునందు కల ఇప్పటి ప్రయాగ ఘృతాచిని చూచి ఇతఁడు ఒకప్పుడు చిత్తచాంచల్యము

పొందఁగా రేతస్సు జాఱెను అంతట ఆరేతస్సును ఇతఁడు ద్రోణమందు సంగ్రహించి ఉంచెను దానివలన ఇతనికి ద్రోణుఁడు అను కుమారుఁడు కలిగెను కొందఱు ఈరేతస్సు ఘటమునందు సంగ్రహింపఁబడెను అందురు కనుక ద్రోణుఁడు కుంభసంభవుఁడు అనియు అనఁబడును

(౨) శయుఁడు అను అగ్నియొక్క జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు

భర్గుఁడు రుద్రునికి నామము

భర్తృహరి ఒకానొకసంస్కృతకవి. విక్రమార్కుని భ్రాత (చూ॥ చంద్రశర్మ) ఈయన శాలివాహనుని జననమునకు ముందు నూటముప్పది అయిదు ఏండ్లనాడు ఉజ్జయినీ పట్టమును ఏలుచు ఉండెను. ఇతఁడు సుభాషిత రత్నావళి అను మహాగ్రంథమును, పాతంజల మహాభాష్య వ్యాకరణ రూపము అగు కారికలను, వాక్యప్రదీపము అను వ్యాకరణగ్రంథమును, ఇరువదిరెండు శ్లోకములు కల రాహాట కావ్యమును, రచియించెను మఱియు ఇతఁడు చిన్నప్పటి నుండి తపస్వులు యోగులు మొదలగువారి సేవచేయుటయందు ప్రీతి కలవాఁడు అయి ఉండెను ఇట్టిసద్గుణములు కలిగి ఇతఁడు రాజ్యముచేయుచు ఉండఁగా ఆపట్టణమునందలి సకల మంత్రశాస్త్రములు తెలిసిన ఒక పేదబ్రాహ్మణుఁడు భువనేశ్వరి అను దేవతను ఉపాసించినంతట ఆదేవి ప్రత్యక్షమై ఒకపండును ఇచ్చి దీనిని భక్షించినయెడ ముసలి తనమును చావును లేనివాఁడవు అగుదువు అని ఆనతిచ్చి అంతర్ధానము అయ్యెను అంతట ఆబ్రాహ్మణుఁడు తనలో తాను నేను కేవలము దరిద్రుఁడను ఈఫలమును భక్షించి ఎవరిని రక్షింప పోయెదను చిరకాలము భిక్షాటనముచేసి జీవింపవలసినవాఁడనే కదా? కనుక దీనిని కొనిపోయి రాజునకు ఇచ్చితినేని అతఁడు జరామరణములులేక చిరకాలము ప్రజలను పాలించును అని విచారించి రాజుకొలువునకు పోయి ఆఫలమును ఆశీర్వచనపూర్వకముగా ఇచ్చి దానిమహిమను చెప్పెను రాజుదానిని పుచ్చుకొని తనకు ప్రియురాలు అయిన అనంగసేన అనుదానికి ఇచ్చెను అదితనకు ప్రియుఁడైన గుఱ్ఱపువాఁడు ఒకఁడు ఉండఁగా వానికి ఇచ్చెను. వాఁడు తనకు ప్రేమాస్పదురాలు అయిన ఒకదానికిని అది తనయిష్టుఁడు అయిన ఒకగొల్లవానికిని ఆగొల్లవాఁడు తన ప్రియురాలు అయిన పేడయెత్తెడుదానికిని ఇయ్యఁగా ఆపేడయెత్తునది ఆపండు పుచ్చుకొని పేడను గంపకు నిండించుకొని దానిపైని ఆఫలమును ఉంచుకొని రాజమార్గమున తనయింటికి పోవుచు ఉండెను అప్పుడు విలాసార్థముగా బయటవచ్చి విహరించుచు ఉండిన భర్తృహరి దానినిచూచి తాను తనప్రియురాలికి ఇచ్చినపండు ఈపేడయెత్తెడుదానికి ఎట్లు లభించెను అని దానిని తనసమ్ముఖమునకు రావించి సకలవృత్తాంతమును తెలిసికొని స్త్రీలు ఎంత ప్రియము చూపినను నమ్మతగినవారుకారు అని నిశ్చయించి సంసారము వలన విరక్తుఁడు అయి ఆపండును విక్రమార్కునికి ఇచ్చి తాను వనమునకు పోయి తపస్సుచేయుచు తన వైరాగ్యము విశదపడునట్లు నీతిశతకము శృంగారశతకము వైరాగ్యశతకము అను మూఁడుశతకములు కల సుభాషితరత్నావళిని రచియించెను. అది ఇతనిపేర భర్తృహరి అనియే వ్యవహరింపఁబడుచు ఉన్నది విక్రమార్కుఁడును ఆఫలమును ఒకముసలి బ్రాహ్మణుఁడు యాచింపఁగా అతనికి సమర్పించెను

భర్మ్యాశ్వుఁడు పూరువంశస్థుఁడు అగు అజమీఢుని రెండవకొడుకు అయిన నీలునివంశస్థుఁడు నా॥ హర్యశ్వుఁడు తండ్రి ముష్టుఁడు కొడుకులు ముద్గలుఁడు యవీనరుఁడు బృహదిషుఁడు కాంపిల్యుఁడు సృంజయుఁడు చూ॥ పాంచాలము

భల్లాదుఁడు వా॥ ఉదక్సేనుని కొడుకు ఇతఁడు భారతయుద్ధమున కర్ణునిచే చంపఁబడెను

భవభూతి ఒకానొక సంస్కృతకవి ఇతఁడు కాశ్యపగోత్రోద్భవుఁడు ఇతని జన్మదేశము విదర్భము మఱియు ఇతఁడు భోజరాజు కాలమున ఉండెను మాలతీమాధవీయము అను నాటకము ఇతనిచేత విరచింపఁబడెను నా॥ శ్రీకంఠుఁడు

భవాని పార్వతికి నామము

భవిష్యత్తు ఒక పురాణము ఇది శతానీకునకు సుమంత్రుఁడు చెప్పిన అర్కప్రభావ భవిష్యత్కల్ప విషయాదులను కలది దీని గ్రంథసంఖ్య ౧౪౦౦౦

భవుఁడు. అష్టమూర్తులలో ఒకఁడు శివునికి నామాంతరము

భవ్యుఁడు స్వాయంభువ మనువు కొడుకులలో ఒకఁడు ఇతని పాలికి శాకద్వీపము వచ్చెను ఇతనికి కొడుకులు ఏడుగురు

భా

భాగవతము ఒకపురాణము ఇందు గాయత్రీదేవి విషయము పరమాత్మారాధన విచారము వృత్రాసుర చరిత్రము మొదలగునవి చెప్పఁబడి ఉండును ఇది కృష్ణలీలల వినోదకరంబై వెలయును దీనిగ్రంథసంఖ్య ౧౮౦౦౦ ఇది వ్యాసప్రోక్తము అయిన అష్టాదశ పురాణములతో చేరినది కాదు అనియు బొప్పనభట్టు అనెడు కవీంద్రునిచే రచియింపఁబడి బొప్పన భట్టీయము అనఁబరఁగిన భాగవతము అనియు, దేవీ భాగవతము అనునది అష్టాదశ పురాణములతో చేరిన వ్యాసప్రోక్త పురాణము అనియు, కొందఱు చెప్పుదురు అందు జగత్సృష్ట్యాది కర్తృత్వము పరాశక్తిది సర్వమును పరాశక్తివలననే సృజింపఁబడును, అనునవి మొదలగు కథలు చెప్పఁబడి ఉండును

భానుఁడు (౧) వసుదేవుని తమ్ముఁడు

(౨) సూర్యునికి నామము

భానుమంతుఁడు (౧) మి॥ సీతతండ్రి అగు జనకుని కొడుకుగా కొందఱు చెప్పుదురు మఱికొందఱు అమితధ్వజుఁడు కృతధ్వజుఁడు అను నిరువురు జనకుని కొడుకులు అనియు అందు కృతధ్వజునికి కేశిధ్వజుఁడును అమితధ్వజునికి ఖాండిక్యుఁడును కలిగిరి అనియు వారలలో ఖాండిక్యునికి ఈ భానుమంతుఁడు పుట్టెను అనియు చెప్పుదురు

(౨) కళింగ దేశపు రాజు అగు శ్రుతాయువు అనువాని తమ్ముఁడు

భానుమతి (౧) కార్తవీర్యార్జుననిచెలియలు అహంయాతి భార్య

(౨) దుర్యోధనుని భార్య ఈమె కౌరవులును పాండవులును యుద్ధము చేయునపుడు ఒక ముంగిస నూఱు పాములను చంపినట్లు కలకని అది ధృతరాష్ట్రుని కొడుకులను నూఱుగురను భీముఁడు ఒక్కఁడు చంపును అనుదానికి సూచకము'గా ఎంచి చింతించుచు ఉండఁగా, అది తెలిసి దుర్యోధనుఁడు కొంచెము బెదరియు ధైర్యమును విడువక పాండవులతో పోరాడి చచ్చెను

(3) సహదేవుని భార్య కృష్ణుని పినతండ్రి అగు భానుఁడు అనువాని కూఁతురు

భానువు రెండవ దక్షప్రజాపతి కూఁతురు ధర్ముని భార్యలలో ఒకతె ఈమె సంతతి వారు భానువులు అనఁబడుదురు

భామహుఁడు వరరుచి భాష్యమునకు మనోరమ అను వ్యాఖ్యానమును వ్రాసిన ఒక వైయాకరణుఁడు

భారతచంపువు ఒకానొక కావ్యము ఇది అనంత భట్టుచే చేయఁబడినది దీనికి రామకవీంద్రుఁడు వ్యాఖ్యానము రచియించి ఉన్నాఁడు ఇదిగాక దీనికి నృసింహపండితీయము అను ప్రాచీన వ్యాఖ్యానమును ఒకటి కలదు

భారతము భరత వంశపురాజుల చరిత్రము ఇందు సర్వధర్మములు సమస్తోపనిషిద్ధర్మములు సకలనీతులును ఇతిహాసములును తెలుపఁబడి ఉన్నవి దీని గ్రంథసంఖ్య లక్షయు ఇరువది నైదువేలు ఇది సంస్కృతమున వ్యాసునిచేతను, తెనుఁగున నన్నయ భట్టారకుఁడు తిక్కన సోమయాజి ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ వీరలచేతను రచియింపఁబడెను (చూ॥ నన్నభట్టారకుఁడు తిక్కన) వ్యాసుఁడు సంస్కృత భారతమును చెప్పనపుడు విఘ్నేశ్వరుఁడు వ్రాయుటకు ఒప్పుకొనియెను అనియు, అట్లు చేయునపుడు విఘ్నేశ్వరుఁడు గంటము నిలుపక వ్రాయునట్లు వ్యాసుఁడు చెప్పునట్లును, వ్యాసుఁడు చెప్పెడు దానిని అన్వయించుకొని విఘ్నేశ్వరుఁడు వ్రాయునట్లును సంకేతము చేసికొనిరి అనియు, విఘ్నేశ్వరుఁడు నిదానించి వ్రాయఁగలందులకు వ్యాసుఁడు నడుమ నడుమ ఒక్కొక్క శ్లోకమును అర్థము సులభముగా అవగాహనము కాకుండునట్లు చెప్పుచు పోయెను అనియు, అట్టిశ్లోకము చెప్పఁబడినచోటు వ్యాస ఘట్టము అనఁబడు నందురు

మఱియు భారతమును వేదములను తుల యందు ఇడితూఁచఁగా మహత్త్వమునందును బరువునందును భారతము వేదములకంటె మ్రొగ్గుకలిగి ఉండెను అనియు అదికారణముగా దీనికి మహా భారతము అనుపేరు వచ్చెను అనియు చెప్పుదురు అందులకు నిదర్శనముగా నన్నయ భట్టారకుఁడు భారతముయొక్క ఉపోద్ఘాతము నందు "సీ॥ ధర్మతత్త్వజ్ఞులు ధర్మశాస్త్రంబని యధ్యాత్మవిదులువేదాంతమనియు । నీతివిచక్షణుల్ నీతిశాస్త్రంబని కవివృషభులుమహాకావ్యమనియు । లాక్షణికులుసర్వలక్షణసంగ్రహమనియును నైతిహాసికులితిహాసమనియుఁ । బరమపౌరాణికుల్ బహుపురాణసముచ్చయంబని మహిఁగొనియాడుచుండ । వివిధవేదతత్త్వవేదివేదవ్యాసుఁ । డాదిమునిపరాశరాత్మజుండు । విష్ణుసన్నిభుండు విశ్వజనీనమై । పరగుచుండఁజేసె భారతంబు" అని చెప్పి ఉన్నాఁడు

భారవి ఒకానొక సంస్కృతకవి కిరాతార్జునీయము అను కావ్యమును రచియించెను దానిని ఇతనిపేర భారవి అనియే వాడుదురు ఇతఁడు అర్థగౌరవముకలపదములనే కూర్చి రచియింపశక్తి కలవాఁడు కనుక "భారవేరర్థగౌరవం" అని విద్వాంసులు వక్కాణించి ఉన్నారు

భార్గభూమి కా॥ భార్గవునికొడుకు కాశ్యులలో ఇతఁడు కడపటివాఁడు. ఇతనికి ఏనూఱుగురు పుత్రులు కలరు ఇతఁడు ఒకప్పుడు ఇంద్రునికి బాధకల్గఁజేయుచు ఉన్న అసురులను పాఱఁదోలి అతనిని రక్షించి దివిజరాజ్యమును పొందించెను అది కారణముగ ఇతనికొడుకులు దివిజరాజ్యమును కోరి మదాంధులై దేవతలతో పోరాడి నశించిరి.

భార్గవము ఉపపురాణములలో ఒకటి.

భార్గవుఁడు (౧) కా॥ వీతిహోత్రుని కొడుకు (౨) భృగువంశమున పుట్టినవానికిని ఈపేరు చెల్లుచు ఉన్నది

భాసకర్ణుఁడు ర॥ సుమాలి కొడుకు

భాస్కరపంతులు ఒకానొక బ్రాహ్మణుఁడు ఈయన పెనుగొండ కొండవీడు మొదలగు ప్రదేశములందు ఉండిన కోమట్లకు ఆచార్యులు అయి ఉండి ఆకాలమునందు ఒకానొక కోమటిసెట్టికి కొమార్తెగాపుట్టి విష్ణువర్ధన మహారాజువలన అవమానింపఁబడిన కన్యకా పరమేశ్వరియొక్క చరిత్రమును కన్యకాపురాణము అనుపేర రచియించి అందు కొన్నికట్టుపాటులను కల్పించి ఆకట్టుపాటులకు అప్పటి కోమటులలో నూటరెండుగోత్రముల వారిని లోపఱచి తనయేర్పాటును మీఱినవారిని వర్ణభ్రష్టులుగాశపియించి విధేయులు అగువారికి ఆచార్యుఁడును పురోహితుఁడును అయి ఉండెను ఇప్పటికిని కోమట్లకు పురోహితులు భాస్కరపంతుల వంశస్థులుగానే ఉన్నారు

భాస్కరరామాయణము భాస్కరుని వలన అయిన రామాయణము ఇది భాస్కరుఁడు, అతనికొమారుఁడు అగు మల్లికార్జున భట్టు, శిష్యుఁడు అగు కుమారరుద్రదేవుఁడు, స్నేహితుఁడు అగు అయ్యలార్యుఁడు, ఈనలువురు కవులచేతను రచియింపఁబడినది అయినను వారిలో భాస్కరుఁడు ముఖ్యుఁడు అగుటచేత ఈగ్రంథము భాస్కరరామాయణము అననెగడి ఉన్నది ఇది ఇట్లు రచియింపఁబడుటకు కారణము, ఆకాలమునందు ఇతనికి ఆశ్రయుఁడు అయి ఉండిన రాజునొద్ద అతని బంధువు అయిన రంగ[illegible] అనునాతఁడు రాజుయొక్క ఆజ్ఞను పొంది ద్విపదరామాయణము రచియింపపూనుకొనఁగా, అతనియందు తనకు కల సహజమత్సరముచేత రాజుతో నీఘనతకు ద్విపదకావ్యము తగినదికాదు, నేను పద్యకావ్యమును చేసికొని వచ్చెదను, దానిని పరిగ్రహింపుము, అనఁగా అతఁడు చెప్పిన మాట తప్పుట యుక్తముకాదు కనుక రంగనాథుని గ్రంథమునే కైకొనుతలంపున ఎవరు ముందు తెత్తురో వారికృతిని గ్రహించెదను అని చెప్పిపంపెను అప్పటికి రంగనాథుని రామాయణము మూఁడుపాళ్లు తీరి ఉండెను కనుక ఇతఁడు అది ముగియుటకుముందే తనరామాయణమును ముగించికొని పోవ ఎంచి మీఁదచెప్పిన ముగ్గురిసహాయముచే త్వరితముగా ముగించి కొనిపోయెను అప్పటికి రంగనాథుఁడు తనరామాయణమును ముగించి ఆస్థానమునకుతెచ్చి ఉండెను. అదిచూచి రాజు రంగనాథునితట్టు కుడిచేతిని భాస్కరునితట్టు ఎడమచేతిని చాఁచెను అందులకు భాస్కరుఁడు కోపగించుకొని పక్షపాతముకల నీవంటిరాజునకు ఇచ్చుటకంటె నాకృతిని ఒక గుఱ్ఱపువానికి ఇచ్చుట మేలు అని పలుకుచు ఆస్థానమునుండి వెడలిపోవుచు ఉండఁగా, ఆరాజుయొక్క గుఱ్ఱపువాఁడు కవిసార్వభౌమా ఆడినమాట తప్పవద్దు అని దానికి అడ్డముగావచ్చి మ్రొక్కెను అంతట అతఁడు వానికి తనకృతిని అంకితముచేసెను కనుకనే గ్రంథాదియందు సాహిణిమారా అని సంబోధించి చెప్పఁబడి ఉన్నది

భాస్కరాచార్యులు ఒకానొక జ్యోతిష్కుఁడు ఇతని నివాసస్థానము నిజాముగారాజ్యముతో చేరిన బెదరు అనుగ్రామము ఇతఁడు ఒక గణితశాస్త్రమును ఒకజ్యోతిష శాస్త్రమును రచియించి అందు మొదటిదానికి

లీలావతి అనుపేరు కల తనకొమార్తెయొక్క పేరుపెట్టి ప్రకటించెను రెండవదానిని గోళాధ్యాయము సూర్యసిద్ధాంతము అని రెండుభాగములుగా భాగించి దానికి సిద్ధాంతశిరోమణి అను పేరుపెట్టి ప్రకటించెను

భాస్కరుఁడు (౧) ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు శాలివాహనశకము ౧౩వ శతాబ్దమున ఉండినట్లు చెప్పెదరు ఈతని ఊరు కొండవీడు వాల్మీకి మహామునిచే రచియింపఁబడి ఆదికావ్యము అని ప్రసిద్ధికి ఎక్కిన శ్రీమద్రామాయణము ఇతనిచే తెనుఁగున పద్యకావ్యముగా చేయఁబడెను అందు ఇతఁడు రచియించినభాగము ఆరణ్యకాండమును యుద్ధకాండమునందు కొంతభాగమును తక్కినభాగములు రచియించినవారినిగూర్చి చూ॥ భాస్కర రామాయణము

(౨) మఱియొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు అడిదము భాస్కరుఁడు అనఁబడును ఇతని కొమారుఁడు అడిదముసూరన ఇతఁడు అచ్చ తెనుఁగు రామాయణమును రచియించెను ఇది ప్రస్తుతము దొరకక ఉన్నది

భాస్వరులు. గణదేవతా భేదము వీరు అరువది నలుగురు

భీ

భీభత్సుఁడు అర్జునునకు నామము

భీమరథి. ఒకానొకనది ఇప్పుడు దీనిని భీమానది అందురు

భీమరథుఁడు యు॥ వికృతి కొడుకు

భీమసేనుఁడు (౧) కు॥ మూడవ ఋక్షుని కొడుకు ప్రదీపుని తండ్రి

(౨) పాండురాజుయొక్క రెండవ కొడుకు ఇతనిని భీముఁడు అనియు అందురు. ఇతఁడు కుంతియందు వాయుదేవుని ప్రసాదమున జన్మించినవాఁడు ఇతఁడు పసిబిడ్డగా ఉండునపుడు ఒకనాడు కుంతి ఇతనిని ఎత్తుకొని ఒకకొండ ఎక్కిపోవుచు ఉండగా చెయిజారి కొండమీఁద పడి అందుండి క్రిందికి దొర్లిపడెను అప్పుడు ఇతఁడు ఎందుపడి దొర్లెనో ఆచోటగల రాళ్లు అన్నియు పిండి అయ్యెను మఱియు భారతయుద్ధమునందు ధృతరాష్ట్రునియొక్క నూఱుగురు కొడుకులను ఇతఁడు ఒకఁడే చంపెను ఇతనికి హిడింబాసురుని చెలియలు అగు హిడింబవలన ఘటోత్కచుఁడు అను కొడుకును జలంధర అను భార్యవలన సుగుణుఁడు అను కొడుకును పుట్టిరి ద్రౌపదివలన శ్రుతసోముఁడు ఉదయించెను

భీముఁడు (౧) విదర్భదేశపురాజు. దమయంతి తండ్రి నలుని మామ

(౨) పురూరవుని పౌత్రుఁడు అమావసువు పుత్రుఁడు

(౩) అష్టమూర్తులలో ఒకఁడు శివునికి నామాంతరమును

భీషణుఁడు (౧) కాశిరాజుయొక్క భటుఁడు హరిశ్చంద్రుఁడు అమ్ముడు పోయి కాశిలో శ్మశానఘట్టమున వీరబాహునికి సేవకుఁడు అయి ఉండునప్పుడు, అతని కొడుకు తక్షకునిచే కఱవఁబడి చావఁగా ఆచిన్నవానితల్లి అగు చంద్రమతి వానిని శ్మశానమునకు ఎత్తుకొని పోయి దహనము చేయపోఁగా, ఆశవమును కాల్చు ప్రదేశమునకు కొంతపన్ను కట్టవలెను అని తన పెనిమిటి అగు హరిశ్చంద్రుఁడు చెప్పెను. ఆపన్ను పైకము తెచ్చుటకు ఆమె పోవుచు ఉండఁగా విశ్వామిత్రునిమాయచే ఒక దూతవచ్చి ఆ కాశిరాజుయొక్క శిశువును చంపి ఆమె ఒడిలో పడవేసి పోయెను

అప్పుడు ఈ భీషణుఁడు ఆమెను పట్టుకొని పోయి రాజునకు ఒప్పగించెను

(౨) రా॥ బకాసురుని తమ్ముఁడు

భీష్మకుఁడు విదర్భదేశపురాజు ఇతని కూఁతురు రుక్మిణి కొడుకులు రుక్మి, రుక్మరథుఁడు, రుక్మకేశుఁడు, రుక్మబాహువు, రుక్మనేత్రుఁడు అని అయిదుగురు

భీష్ముఁడు కు॥ శంతనునకు మానుషస్త్రీరూపమును ధరియించిన గంగవలన పుట్టిన అష్టవసువులలో కడపటివాఁడు అగు ప్రభాసుఁడు ఇతనికి ఈజన్మము కలుగుటకు కారణము వసిష్ఠశాపము (చూ॥ అష్టవసువులు) ఇతఁడు సర్వధర్మశాస్త్రవేత విలువిద్యయందు మిగులనేర్పరి ఇతఁడు సత్యవతిని తండ్రికి వివాహము చేయించుకొఱకు బ్రహ్మచర్య వ్రతమును తాల్చెను అందుకుగాను ఇతనితండ్రి ఇతనికి స్వచ్ఛందమరణము (ఇచ్చవచ్చినప్పుడు చచ్చుట) కలుగ వరము ఇచ్చెను కనుక భారత యుద్ధమునందు కౌరవసేనకు దళవాయి అయి ఉండి పదిదినములు యుద్ధముచేసి కడపట అర్జునునిచేత పడగొట్టఁబడియును ఉత్తరాయణము వచ్చునంతవఱకు శరతల్పముపై శయనించి ఉండెను

భు

భుమన్యుఁడు దుష్యంతుని పుత్రుఁడు అగు భరతుని భార్య సునందయందు భరద్వాజుని అనుగ్రహమువలన జనియించిన పుత్రుఁడు. నా॥ పులితమన్యుఁడు

భువనేశ్వరి ఒకానొక స్త్రీదేవత ఉత్కలము లేక ఓఢ్రదేశమందు ఉండును

భూ

భూతజ్యోతి నృగుని పౌత్రుఁడు

భూతములు దేవయోని సంభూతులు వీరు శ్మశానవాసులు వీరి నిగ్రహార్థమైరుద్రుఁడు శ్మశానమునందు వసియించి ఉండును

భూతసంతాపనుఁడు ది॥ హిరణ్యాక్షుని కొమారుఁడు

[illegible]తుఁడు య॥ వసుదేవుని కొడుకు సుభద్రుని భ్రాత

భూరి కు॥ సోమదత్తుని పెద్ద కొడుకు బాహ్లికుని మనుమఁడు

భూరిశ్రవుఁడు కు॥ సోమదత్తుని రెండవ కొడుకు భారతయుద్ధమునందు పదునాలవ నాఁడు అర్జునుఁడు సైంధవుని చంపుటకయి ఒంటరిగ పోరాడునపుడు, ధర్మరాజ ప్రేరితుఁడై అర్జునునికి తోడుపోయిన సాత్యకితో ఇతఁడు పోరాడి అతనిని క్రిందపడద్రోసి త్రొక్కి తలనఱకుటకు కత్తితోడి చేతిని మీఁదికి ఎత్తఁగా, అర్జునుఁడు కృష్ణునిచే ప్రేరేఁపింపఁబడి ఆచేయి తెగనేసెను అంతట సాత్యకి తెప్పిఱిలేచి ఇతనిని చంపెను

భూరిసేనుఁడు ఇక్ష్వాకుని తమ్ముఁడు అగు శర్యాతి కొడుకులలో ఒకఁడు

భృ

భృగుక్షేత్రము ఆనర్తదేశములకు సమీపమున పశ్చిమసముద్రతీరమునందు ఉండెడు పుణ్యక్షేత్రము

భృగువు (౧) బ్రహ్మ మానసపుత్రులలో ఒకఁడు కొందఱు వరుణుని యజ్ఞమందలి అగ్నినుండి ఇతఁడు పుట్టినట్లు చెప్పుదురు ఇతనిపుత్రుఁడు కవి పౌత్రుఁడు అసురులకు గురువు అయిన శుక్రాచార్యులు ఇది కాక ఇతనికి ఖ్యాతివలన ధాత విధాత అని ఇరువురు కొడుకులు కలిగిరి అందు ధాతకు మృకండుఁడు విధాతకు ప్రాణుఁడును

జన్మించిరి ప్రాణుని కొడుకు వేదశిరుఁడు,
వేదశిరునికొడుకు ఉశేనస్సు మృకండుని
కొడుకు మార్కండేయుఁడు

ఇతని మీసములను దక్షయాగమున
వీరభద్రుఁడు పెఱికివేసినట్లు పురాణముల
వలన తెలియవచ్చుచున్నది

(౨) ఒకమహర్షి ఇతఁడు భాగీ
రథీ దక్షిణతీరమున మహాపద్మము అనియెడు
పురమునందు ఉండెను ఇతఁడు ఒకప్పుడు
అగ్ని హోత్రము చేయుటకు తనభార్య
పులోమను అగ్నులను ఏర్పఱుపుము అని
ఆజ్ఞాపించి తాను స్నానము చేయుటకై
నదికిపోయెను అప్పుడు పులోముఁడు అను
దానవుఁడు ఒకఁడు అచ్చటికి వచ్చి అగ్ని
దేవునివలన ఆమె ఇతనిభార్య అని ఎఱిఁగి
ఆమెను ఎత్తుకొనిపోవ యత్నింపఁగా వెఱ
పుచేత పూర్ణ గర్భిణి అయిన ఆమె తత్తఱ
పడునపుడు గర్భము భేదిల్లి గర్భస్రావము
అయ్యెను ఆస్రావమైన పిండము చ్యవ
నుఁడు అనఁబరఁగిన ఋషి అయి తన
కోపపు చూపు చేతనే ఆరక్కసుని
భస్మము చేసెను ఇది అంతయు భృగు
మహర్షి ఎఱిఁగి అగ్నిమీఁద అలిగి అతనిని
సర్వభక్షకుఁడవు కమ్ము అని శపియించెను
అట్లైనను బ్రహ్మ అగ్ని యొక్క శుచిత్వ
మునకు లోపము కాకుండునట్లు అను
గ్రహించెను

భృగుప్రస్రవణము హిమవత్పర్వతము నందు
సగరుఁడు తపము ఆచరించిన కొండ

భే

భేరుశంకుఁడు య॥ నా॥ ఋశంకుఁడు
స్వాహితుని కొడుకు శశిబిందుపు పితామ
హుఁడు.

భై

భైరవుఁడు ఈశ్వరుని అవతార విశేషము
భక్షణాత్, రక్షణాత్, వమనాత్, భైరవః
అని వ్యుత్పత్తి అనఁగా సృష్టి స్థితి సంహార
కర్తయైన ఈశ్వరుఁడు అని అర్థము

భో

భోగవతి (౧) పాముల పట్టణము వాసుకి
యొక్క రాజధాని

(౨) పాతాళగంగ

భోజకటకము నర్మదానదిచెంతను ఉండు
ఒకపట్టణము ఇది కృష్ణుని మఱఁది అగు
రుక్మిచే కట్టింపఁబడినది

భోజచంపువు ఒకానొక సంస్కృత కావ్య
ము ఇది విదర్భదేశపు రాజు అగు భో
జునిచే రచియింపఁబడినది కనుక దీనికి
ఈపేరు కలిగెను ఇందు రామాయణ కథ
చెప్పఁబడి ఉండును కొందఱు ఇది కాళి
దాస ప్రణీతము అనియు చెప్పెదరు

భోజుఁడు (౧) య॥ సాత్వతుని పుత్రుఁడు
కుంతి పెంపుడుతండ్రి వీనివంశమును భో
జవంశము అందురు ఇతనిని మహాభోజుఁ
డు కుంతి భోజుఁడు అనియు అందురు

(౨) య॥ కృతవర్మపితామహుఁడు
శిని కొడుకు

(౩) విక్రమార్కుఁడు గతించిన
పిమ్మట కొంత కాలమునకు విదర్భ దేశాధి
పతియై ఉండిన రాజు ఇతని రాజధాని
ధారాపురము ఇతఁడు బాలుఁడుగా ఉం
డఁగానే ఇతనితండ్రి కాలధర్మమును పొం
దినందున పినతండ్రి అగు ముంజుఁడు రా
జ్యాధిపతి అయ్యెను ఆకాలమునందు ఒక
జ్యోతిష్కుఁడు ముంజుని సమ్ముఖమునకు
వచ్చి అచ్చట కూర్చుండి ఉన్న ఈ చిన్న
వానిని చూచి ఇతఁడు మిగుల ప్రఖ్యాతి

షహించి రాజ్యపాలనము చేయఁగలఁడు అనిచెప్పెను అదివిని ముంజుఁడు సహింపక ఇతనిని అడవికి కొనిపోయి తలనఱికి చంపి రండు అని తలవరులకు ఆజ్ఞాపించెను అప్పుడు తలవరులు ఇతనిని అడవికి కొనిపోయి తమయేలినవాని ఉత్తరువు తెలియ పఱుపఁగా ఇతఁడు దిగులు పడక 'శ్లో॥ మాంధాతాచ మహీపతిః కృతయుగాలంకారభూతోగతః । సేతుర్యేన మహోదధౌ విరచితః క్వాసౌదశాస్యాంతకః । అన్యేచాపి యుధిష్ఠిరప్రభృతయో యాతాదివం భూపతే । నైకేనాపి సమంగతా వసుమతీ నూనంత్వయాయాస్యతి" అను ఈశ్లోకమును ఒకపత్రికయందు వ్రాసి తన పినతండ్రియొద్దకు పంపెను అతఁడు దానిని చదువుకొని అందలి అర్థమును గ్రహించి వెంటనే ఇతనిని రప్పించి రాజ్యాభిషేకముచేసి తాను విరక్తుఁడై తపస్సు చేయఁబోయెను ఇతఁడు మిక్కిలి చదువుకొన్న వాఁడు కనుక కాళిదాసాది మహాకవులను అనేకులను గౌరవించి తనయొద్ద ఉంచుకొని ఉండెను ఇతని రాజ్యమునందు అపండితుఁడు ఒక్కఁడైన దొరకఁడు అందురు. మఱియు ఇతఁడు సరస్వతి అవతారము అని చెప్పుదురు

భోజులు యాదవులలో ఒక తెగవారు సాత్వతుని పుత్రుఁడు అగు భోజుని వంశస్థులు వీరలకు ముఖ్యపట్టణము ధారాపురము

భౌ

భౌముఁడు అంగారకునికి నామము భూపుత్రుఁడు అని వ్యుత్పత్తి

భ్ర

భ్రమరాంబ శ్రీశైలమునందు ఉండు పరాశక్తి అవతారము

మ

మంకణుఁడు ఋ॥ తపోమహిమచే సారస్వతమున నటనము సలిపిన వాఁడు ఇతని నటనమునకు మెచ్చి శివుఁడు ప్రత్యక్షుఁడై నిజార్థాంగిని అగు ప్రకృతియొక్క మాహాత్మ్యము వివరించెను

మంకి ఒక బ్రాహ్మణుఁడు ఇతఁడు ధనేచ్ఛ కలవాఁడై వర్తించుచు ఉండి ఒకప్పుడు తన కోడెలు రెండుచచ్చిన దానిచే నిర్వేదము పుట్టి సకల కామములను పరిత్యజించి ముక్తుఁడు అయ్యెను

మంగలుఁడు నా॥ అంగారకుఁడు. భౌముఁడు

మంజుఘోష ఒక అప్సరస

మంజువంతము హిమవంతమునకు ఉత్తరమున ఉండెడు ఒక పర్వతము దీనియందు శతయోజన విస్తీర్ణము అయిన ఒక సరోవరము కలదు అందు పంచవర్ణకమనీయములు అగు కమలములు అనేకములు ఉండును అందు ఒక్క నాళమున దేవేంద్రుఁడు దేవపద భ్రష్టుఁడై నహుషుని తేజమునకు ఓడి కొంత కాలము డాఁగి ఉండెను

మందకర్ణి ఋ॥ ఇతఁడు వాయుభోజనుఁడును శిలాశయానుఁడును అయి పదివేల సంవత్సరములు ఉగ్రతపము చేయ, దేవతలు బెదరి ఇతని తపమును విఘ్నము చేయుటకు అయిదుగురు అప్సరసలను పంపిరి వారిని చూచి మోహవికారము పొంది పంచాప్సరస్సు అను ఒకసరోవరమును కావించుకొని అందు వారితోడ క్రీడించుచు ఉండెను

మందపాలుఁడు ఋ॥ ఇతఁడు బ్రహ్మచర్యమున అతినిష్ఠతో అనేకవేల సంవత్సరములు తపము ఆచరించియు సంతానహీనుఁడు అయినందున పుణ్యలోకమును పడయనేరక అపలసంతానవాంఛ కలిగి శీఘ్రు

ముగ సత్పుత్రులను పడయుటకు శార్ఙ్గిక జాతుఁడు అయిన పక్షియై తజ్జాతి స్త్రీ అగు జరిత అను దానియందు నలుగురు పుత్రులను పడసి పుణ్యలోకమును పొందెను

మందవాహిని శుక్తిమంతమున ఉత్పత్తియై ప్రవహించు ఒకనది

మందాకిని (౧) దేవగంగ మెల్లగా కుటిల గమనముచే ప్రవహించునది అని వ్యుత్పత్తి ఈనది సురలకు నడబావి అయినందున సురదీర్ఘిక అనియు చెప్పఁబడును

(౨) ఋక్షపర్వతమునందు ఉండి వెలువడునట్టి ఒకనది ఇది చిత్రకూటమునకు సమీపమున ప్రవహించును దీని యిప్పటి నామము కాశీగంగ

మందారుఁడు ఒక విద్యాధరుఁడు

మందేహారుణులు ర॥ నా॥ మందేహులు బ్రహ్మనుగూర్చి తపము ఆచరించి సూర్యునితో పోరాడునట్లు వరము పడసినవారు వీరి సంహారార్థము త్రిసంధ్యలయందును బ్రాహ్మణులు గాయత్రిచే అభిమంత్రించిన అస్త్రములను అర్ఘ్యమూలముగ విడుతురు వారు ఆయస్త్రములచేత సంహరింపఁబడియు వరదానమహిమచే పునర్జీవితులు అగుదురు

మందోదరి రావణుని భార్య మిగుల గంభీరమైనరూపము కలది ఈమె దితిపుత్రుఁడు అగు మయుని కూఁతురు.

మంథర; కైకేయిమొక్క దాసి రాముఁడు బాల్యమున చెండాడుచు ఉండఁగా ఇది ఆచెండును తట్టి వైచెను అందుకు రాముఁడు కోపించి దీనిని కాలితో నేలఁబడ తన్నెను ఇది ఆక్రోధమును మనసున ఉంచుకొని శ్రీరామునికి యువరాజ్యపట్టమును కట్టనీక విఘ్నము చేసెను ఇట్లు చేయుటకే ఈ మంథరను దేవతలు పుట్టించిరి అని చెప్పుదురు ఇది గూనుకలదియు, వికారరూపము కలదియును అయి ఉండును

మకరాక్షుఁడు ర॥ ఖరుని కొడుకు రాముని వలన ఆగ్నేయాస్త్రముచే లంకముట్టడి వేసిన కాలమునందు చంపఁబడెను

మగధము వంగదేశమునకు పశ్చిమమున ఉండు ఒకదేశము ఇందలి రాజులు మహాశూరులు అగు జరాసంధుఁడు మొదలు అగువారు వీరివంశస్థులు ఇంచుమించుగా క్రీస్తు శకపర్యంతము రాజ్యము చేయుచు ఉండిరి దీనికి పాటలీపుత్రము రాజధాని. ఇందు కొంతకాలము బౌద్ధమతము నెలకొని ఉండెను వెనుక ఇందలిరాజులు ఆంధ్రరాజ్యస్థాపకులు అయిరి

మణికర్ణిక గంగయందలి ఒకానొకఘట్టము

మణిగ్రీవుఁడు కుబేరునికొడుకు నలకూబరునిసహోదరుఁడు చూ॥ నలకూబరుఁడు.

మణిపురము ఇది వంగదేశమునకు తూర్పున ఉండును నా॥ మణలూరు పురము అర్జునుని కొడుకు అగు బభ్రువాహనుని రాజధాని

మణిపుష్పము సహదేవుని శంఖము.

మణిమంతుఁడు కుబేరుని అనుచరుఁడు అగు ఒకయక్షుఁడు, పార్ష్ణిసేనుఁడు అను ముని యొక్క ఆశ్రమమున పాండవులు ఉండు కాలమున పంచవర్ణ సౌరభకుసుమములు కొన్ని వాయువశమున వచ్చి తనయెదుట పడఁగా, వానినిచూచి ద్రౌపది ఇట్టిపువ్వులను తనకు తెచ్చి ఇమ్ము అని భీముని వేఁడెను. అపుడు అతఁడు వానిని తేఁబోవు నవసరమున ఇతఁడు భీముని అడ్డగించి అతనితో పోరాడి మృతిపొందెను తొల్లి కుశావతి అను పుణ్యనదీతీరమున అమరులు

ఎల్ల సత్రయాగము చేయుచు ఉండఁగా అచ్చటికి మణిమంతుఁడు కుబేరునితో కూడ ఆకాశమార్గమున పోవుచు ఉండి తాను పోవుమార్గమునకు సరిగా భూమిని అగస్త్యుఁడు ఉండుటను కానక నిష్ఠీవనము చేసెను (నిష్ఠీవనము=ఉమియుట) అంతట అగస్త్యుఁడు కన్నుకానక తనపై నిష్ఠీవనముచేసిన ఖేచరుఁడు మనుజునిచే మరణము పొందును గాక అని శాపము ఇచ్చెను కనుక వీఁడు భీమసేనునిచే చచ్చెను

మణిమతి ఒకానొకపట్టణము ఇది ఇల్వలవాతాపులయొక్క ఉనికిపట్టు

మతంగుఁడు (౧) ఒకవిప్రుని భార్యయందు మంగలికి పుట్టిన చండాలుఁడు ఇతఁడు బ్రాహ్మణత్వమును కోరి అనేకవేలసంవత్సరములు తపము ఆచరించియు బ్రాహ్మణత్వమును పడయ చాలక, దేవేంద్రప్రసాదము వలన చండదేవుఁడు అను పేరిచే ప్రశస్తి వహించి సుస్త్రీలు పూజచేయ కామరూపధారి అయి ఉండెను.

(౨) మతంగకులమున పుట్టిన ఒకఋషి ఇతఁడు తపము ఆచరించి పరాశక్తిని తన కొమార్తెగా పడసెను ఆమె మతంగుని కొమార్తె అగుటచే మాతంగి అనియు నిర్మాల్యముచే పూజించుటఁబట్టి ఉచ్ఛిష్టశ్యామలాదేవి అనియు వాడఁబడును చూ (౩) దుంధుభి

మతిసారుఁడు పు॥ నా॥ అంతిసారుఁడు ఋచేయువు కొడుకు.

మత్తుఁడు ర॥ మాల్యవంతుని కొడుకు

మత్స్యదేశము ఈపేరుచే రెండుదేశములు కలవు. ఒకటి ఘూర్జరమునకు పశ్చిమము నను మఱి ఒకటి ప్రకృతమున "దినాజపురము" అనఁబడు చోటను ఉండెను

మత్స్యయంత్రము పాండవులు లక్కయింట కాలిపోయిరి అను వృత్తాంతమును విని అర్జునునికి ద్రౌపదిని ఇచ్చుటకు లేకపోయెను అని విచారగ్రస్తుఁడై, ద్రుపదుఁడు తనకూఁతురు అగు ద్రౌపదియొక్క స్వయంవరముకయి పన్నిన ఒక యంత్రము ఇందు పొడుగుగడ ఒకటినాటి దానికొనయందు స్వర్ణరూపము అగు మత్స్యమును ఉంచి దానిక్రింద నిరంతరము గిరగిర తిరుగునట్లు ఒకచక్రమును నిలిపి ఆగడమొదట ఒకవింటిని అయిదు బాణములను ఉనిచి ఎవ్వఁడు ఆవింటిని ఎక్కుపెట్టి ఆచక్రము గుండ అయిదుబాణములతో ఒక్కవేటున ఆచేపకన్ను తగులునట్టు కొట్టునో అతనికి ద్రౌపదిని ఇచ్చి పాణిగ్రహణము చేయించెదను అని చాటించెను అప్పుడు బ్రాహ్మణవేషముతో ఏకచక్రాపురమునందు ఉన్న పాండవులు ద్రుపదుని పట్టణమునకు వచ్చిరి వారిలో అర్జునుఁడు ఆవిల్లు ఎక్కుపెట్టి అయిదుబాణములతో ఆమత్స్యయంత్రమును కొట్టెను దీనిని మత్స్యయంత్రభేదనము అందురు. ఆవల పాండవులు అయిదుగురును ద్రౌపదిని వివాహము అయిరి (చూ॥ద్రౌపది)ఇట్టిమత్స్యయంత్రభేదనమునను కృష్ణుఁడు మద్రరాజు కూఁతురు అగు లక్షణ అను కన్యను వివాహము అయ్యెను.

మత్స్యావతారము విష్ణువుయొక్క దశావతారములయందు మొదటి అవతారము సోమకుఁడు అను అసురుఁడు వేదములను అపహరించి సాగరములో దాఁగి ఉండు నవసరమున విష్ణువు మత్స్యావతారము ఎత్తి వానిని చంపి వేదములను తెచ్చెను.

మత్స్యుఁడు కు॥ ఉపరిచరవసువుయొక్క మూఁడవకొడుకు ఇతఁడు ఏలినదియే మత్స్యదేశము.

మథనద్వాదశీవ్రతము   ఆశ్వయుజ శుక్లపక్ష ఏకాదశి మొదలు కార్తిక శుక్లపక్ష ఏకాదశివఱకు విధిపూర్వకముగ విష్ణువును తులసిదళములతో పూజచేసి కార్తిక శుద్ధద్వాదశినాఁడు అనుష్ఠించునట్టి వ్రతము దీనిని నారదుఁడు కృష్ణునకు ఉపదేశించెను

మదాలస (౧) ఒక అప్సరస

(౨) విశ్వావసుఁడు అను గంధర్వుని కూఁతురు కువలయాశ్వుని భార్య అలర్కుని తల్లి ఈమె తాళకేతుఁడు అను రాక్షసుఁడు చేసిన మోసముచే పతి మృతుఁడు అయ్యెను అని ఎంచి ప్రాణవియోగము పొందెను అందులకు కువలయాశ్వుఁడు దైన్యము పొందఁగా చూచి కనికరము తోఁచి ఈశ్వరుఁడు ఆమెను పునర్జీవితురాలుగా చేసెను

మదిర   వసుదేవుని భార్యలలో ఒకతె

మద్రము   శిబికొడుకు అగు మద్రునివలన హిమవత్పార్శ్వమునను ఏర్పడిన దేశము

మద్రుఁడు   శిబిచక్రవర్తి నలువురు కొడుకులలో ఒకఁడు

మధుఁడు. (౧) ఒక అసురుఁడు. చూ॥ కైటభుఁడు.

(౨) శ్రీరాముని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు అయిన కుశునివంశమున పుట్టిన రాజు ఈతఁడు ఇప్పటికిని కలాపగ్రామమున యోగనిష్ఠతో ఉండునట్లును ముందుజన్మమున మరల సూర్యవంశప్రతిష్ఠను చేయును అనియును చెప్పుదురు

(౩) ర॥ రావణునిమఱఁది వీని కొడుకు లవణాసురుఁడు

(౪) వైడూర్యపర్వతమున అశ్వినీదేవతలను సోమపానము చేయించునవసరమున ఇంద్రుని జయించుటకై చ్యవనునిచే పుట్టింపఁబడిన రాక్షసుఁడు వీనిని చ్యవనుఁడు మద్యస్త్రీ మృగయాక్షములను ఆశ్రయించి ఉండ నియమించెను

(౫) య॥ కార్తవీర్యార్జునుని నాలవకొడుకు

(౬) య॥ దేవక్షత్రుని కొడుకు

మధుమంతము   ఒకపట్టణము చూ॥ జనస్థానము

మధుర. (౧) యమునానది ఒడ్డున ఉండు ఒకప్రసిద్ధపట్టణము మొట్టమొదట ఈచోటు అడవిగా ఉండెను. మూఁడవ మధుఁడు శివుని ఉద్దేశించి తపము ఆచరించి శూలాయుధము ఒక్కటి సంపాదించుకొని మధువు అను పట్టణమును నిర్మించి మిగుల గొప్పగా వర్తించెను పిమ్మట వానికొడుకు అయిన లవణాసురుఁడు అచ్చట ఉండు ఋషులకు మహోపద్రవములు కావించుచు ఉండుతఱిని శ్రీరాముని అనుజుఁడు అగు శత్రుఘ్నుఁడు అతనిని తెగటార్చి ఆస్థలమున మధుర అను పట్టణమును నూతనముగ కట్టించెను ఇందు కృష్ణుని జననమపుడు కంసుఁడు రాజ్యభారము చేయుచు ఉండెను దీనికి సమీపముననే గోకులమును బృందావనమును ఉండును

దీనిని శ్రీరాముని తమ్ముఁడు అగు శత్రుఘ్నుని కొడుకులు సుబాహువు శూరసేనుఁడు అనువారు నిర్మాణముచేసి రాజ్యముచేయుచు ఉండినట్లు కొందఱు చెప్పుదురు.

(౨) పాండ్యదేశమునకు రాజధాని అయి మిగుల ప్రబలి ఉండిన ఒక పట్టణము ఇది ఇప్పుడును ప్రసిద్ధివహించిన గొప్పపట్టణములలో ఒకటిగా ఉన్నది

మధువు   (౧) యమునానదిగట్టున ఉండెడు ఒకానొకవనము ఇందు ధ్రువుఁడు ఆశ్రమము కావించుకొని తపము సలిపెను.

(౨) సుగ్రీవుని ఉద్యానము ఇది కిష్కింధకు సమీపమున ఉండును.

మధుచ్ఛందుఁడు విశ్వామిత్రుని కొడుకు

మధ్యదేశము విపాశకు తూర్పునను ప్రయాగకు పశ్చిమమునను ఉండు హిమవద్వింధ్య మధ్యగతదేశము

మధ్వాచార్యులు ద్వైతమతస్థాపకుఁడు ఇతని మతము మధ్వము అనఁబడును చూ॥ (౧) ద్వైతము ఈతఁడు ఉడిపికి సమీపమున ఉండు పాచకక్షేత్రము అను ప్రదేశమున సుమారు ఏశ్నాలు సంవత్సరములకు ముందు జనించినట్లు తెలియును ఈయన పుట్టిన దినము పుష్యశుద్ధ నవమి

మనస్యుఁడు పు॥ ప్రవీరుని కొడుకు

మనస్వి రు॥ దేవలుని రెండవ కొడుకు క్షేమా వర్తుని తమ్ముఁడు

మనస్విని (౧) ప్రజాపతిభార్య సోముఁడు అను వసువుతల్లి

(౨) మృకండుని భార్య.

మనుఁడు మి॥ హార్యశ్వుని కొడుకు కీర్తిరథుని పితామహుఁడు

మనుర్దేవుఁడు బ్రహ్మపుత్రులలో ఒకఁడు అని భారతమున చెప్పఁబడి ఉన్నది

మనుమసిద్ధి పూర్వకాలమునందు నెల్లూరిని పాలించినరాజు ఇతని ఆస్థానపండితుఁడు తిక్కన సోమయాజి చూ॥ తిక్కన

మనువు సృష్ట్యాదియందు భగవన్నియామకుఁడు అయి భూమిని పాలించురాజు మనువులు పదునలుగురు స్వాయంభువుఁడు స్వారోచిషుఁడు ఉత్తముఁడు తామసుఁడు రైవతుఁడు చాక్షుషుఁడు వైవస్వతుఁడు సూర్యసావర్ణి దక్షసావర్ణి బ్రహ్మసావర్ణి రుద్రసావర్ణి ధర్మసావర్ణి రౌచ్యుఁడు భౌచ్యుఁడు.

మనుస్మృతి. అష్టాదశస్మృతులలో ఒకటి ఇది స్మృతులలోపల శ్రేష్ఠమైనది ఏస్మృతి వాక్యమైనను దీనికి విరుద్ధముగ ఉండెనేని ఆవాక్యము ప్రమాణము కాఁజాలదు దీనికి కుల్లూకభట్టు అను పండితునిచే సంగ్రహముగాను స్పష్టముగాను "మన్వర్థముక్తావళి" అనుపేర వ్యాఖ్యానము చేయఁబడి ఉన్నది

మనోరమ (౧) మేరువుకూఁతురు ఈమె హిమవంతుని పెండ్లాడి అతనివలన గంగాదేవి పార్వతి అనునిరువురు కూఁతులను పడసెను నా॥ మేనక

(౨) ఇందీవరాక్షుఁడు అను గంధర్వరాజునకు మరుదశ్వపుత్రియందు పుట్టిన కూఁతురు ఈమె స్వారోచికి అస్త్రవిద్యను ఉపదేశించి అతని వివాహము అయ్యెను

(౩) వరరుచిభాష్యము యొక్క వ్యాఖ్యానము భానుమహునిచే చేయఁబడినది

మన్మథుఁడు విష్ణువుయొక్క మానసపుత్రుఁడు లక్ష్మికి పుట్టినట్లును చెప్పుదురు ఇతఁడు రతిపతి మీనకేతుఁడు మకరధ్వజుఁడు పుష్పధన్వుఁడు మంచిరూపము కలవాఁడు(చూ॥ జయంతుఁడు) ఇతఁడు రుద్రునకు కామవికారము కలుగఁజేసి అతని రౌద్రదృష్టిచే అనంగత్వమును పొంది అనంగుఁడు అను పేరుపొందెను (చూ॥ అంగదేశము, ప్రద్యుమ్నుఁడు) ఈతని బాణములు మోదనము ఉన్మాదనము సంతాపనము శోషణము నిశ్చేష్టాకరణము అనునవి అరవిందము అశోకము చూతము నవమల్లిక నీలోత్పలము అనునవి అయిదు మన్మథుని బాణములు అనియు అందురు. ఇతఁడు విష్ణుపుత్రుఁడు ఐనందున బ్రహ్మకు తమ్ముఁడు అగును ఇత

నికి స్మరుఁడు అంగజుఁడు శంబరారి మొద
లు అగు నామములు అనేకములు కలవు

మన్వంతరాధిపులు స్వారోచిష మన్వంతర
మున విపశ్చిత్తు అను నిలింపపతియు తుషి
తాదిదేవతలును ఊర్జాదిసప్తర్షులును ప్రవ
ర్తిల్లిరి ఉత్తమ మన్వంతరమున సుశాంతుఁ
డు అను అమరపతియు సుధామాది దేవ
తాగణమును రజోఘ్నాది సప్తర్షులును ఉం
డిరి తామస మన్వంతరమున శిబి అను ఇం
ద్రుఁడును సురాయాది దేవతలును జ్యోతి
ర్ధాముఁడు మొదలగు సప్తర్షులును వెలసిరి
రైవత మన్వంతరమున వసువు అను వాస
వుఁడును వైకుంఠాదిదేవతలును హిరణ్య
రోమాది సప్తర్షులును వెలసిరి చాక్షుష మ
న్వంతరమున మనోజవసుఁడు అను దేవ
పతియు ఆద్యాది లేక ఆప్యాది దేవత
లును సుమేధాది సప్తర్షులును చెలఁగిరి
వైవస్వత మన్వంతరమున పురందరుఁడు
అను బృందారకేంద్రుఁడును ఆదిత్యాది
దేవతలును వసిష్ఠాది సప్తర్షులును ఒప్పచు
ఉన్నారు

మమత ఉతథ్యునిభార్య దీర్ఘతముని తల్లి
ఈమెకు బృహస్పతివలన భరద్వాజుఁడు
జనియించెను

మయుఁడు. దితిపుత్రుఁడు దానవ విశ్వకర్మ
కొడుకులు మాయావి దుందుభి కూఁతురు
రావణునిభార్య అగు మందోదరి

మయూరుఁడు ఒక సంస్కృతకవి ఇతఁడు
అంధుఁడు అయి సూర్యశతకము చేసి
కన్నులు పడసినాఁడు అని వాడుదురు

మరీచి బ్రహ్మమానసపుత్రులలో ఒకఁడు
ఇతనికి కర్దమునికూఁతురు అగు కళయందు
కశ్యపుఁడు అను కొడుకును పూర్ణిమ అను
కూఁతురును పుట్టిరి ఈపూర్ణిమను కొన్ని
ఎడల కొడుకు అనియు చెప్పి ఉన్నారు

మరుఁడు మన్మథుఁడు చూ॥ స్మరుఁడు

మరుత్తు ఒకచక్రవర్తి ఇక్ష్వాకునితమ్ముని కొ
డుకు అయిన నాభాగుని వంశస్థుఁడు అగు
అవీక్షిత్తు కొడుకు ఇతఁడు చేసినట్లు యా
గములు ఎవ్వరును చేయలేదు అనియు
యాగవస్తువులు అన్నియు బంగారుమయ
ము అయి ఉండెను అనియు అందురు
కొడుకు నరిష్యంతుఁడు

మరుత్తులు వాయువులు దితి ఇంద్రుని చంపు
నట్టి కొడుకు కావలయును అని కశ్యపుని
ప్రార్థింపఁగా అతఁడు అనుగ్రహించి గర్భ
మును కలుగఁజేసి నూఱేండ్లు ఈగర్భమును
నియమముతో కాపాడుకొంటివేని అట్టి
బిడ్డఁడు నీకు పుట్టును అని చెప్పెను ఆమె
అట్లే అతి నియమముతో ఉండి నూఱేం
డ్లు నిండుటకు కొంతకాలము కొఱఁత
ఉండఁగా ఏమఱి ఆనిష్ఠను ఇసుమంత
తప్పెను అంత సమయము చూచుచు
ఉండిన దేవేంద్రుఁడు ఆమె గర్భమునందు
ప్రవేశించి ఆశిశువును తనవజ్రాయుధము
తో ఏడు తునియలుగా నఱకెను అప్పుడు
ఆశిశువు తుండెములై రోదన చేయుతఱి
దితి మారుదమారుద అనిచెప్పెను కనుక
వీరు మరుత్తులు అనఁబడిరి అంత ఇంద్రుఁ
డు దితిగర్భమున ఉండి వెలువడివచ్చి తల్లీ
నీవు అశుచివై ఉండినందున ఇంతపని
చేయ చాలితిని అని ఆమెను మంచిమాట
లచే సమాధానపఱిచి ఆమె కోరినట్లు ఆ
ఏడుపిండములకు దీర్ఘాయువును ఒసఁగి
సప్తలోకములయందును వాయురూపముగా
తిరుగునట్లు అనుగ్రహించి వెడలిపోయెను
అది కారణముగ మరుత్తులును దేవతలును
కూడి ఉందురు

మరుత్వంతుఁడు ధర్మునికి మరుద్వతియందు
పుట్టిన పెద్దకొడుకు

మరుదేశము భారతయుద్ధమపుడు కురుసైన్యమునకు ఇది ఒక విడిదల

మరుద్వతి దక్షుని కూఁతురు ధర్ముని భార్య ఈమె కొడుకులు జయంతుఁడు మరుత్వంతుఁడు

మరుభూములు సింధుదేశము రాజపుత్రస్థానము మొదలగు వాని సమీప ప్రదేశములు ఇచట గొప్ప ఇసుకబయళ్లు ఉండుటచే వీనికి ఈనామము కలిగెను

మలదకరూశములు అంగదేశమునకు సామీప్యమున గంగకు దక్షిణమున ఉండు రెండు దేశములు తొల్లి వృత్రవధచేసి ఇంద్రునకు బ్రహ్మహత్య ఘటింపఁగా దేవతలు అతనికి ఇచ్చట గంగాభిషేకము చేయించి అతనియందలి మలమును కారూశమును వదలించిరి అది కారణముగ వీనికి మలదకరూశములు అను నామము కలిగెను మఱియు ఇవి పుణ్యక్షేత్రములును అయ్యెను

మలయధ్వజుఁడు అశ్వత్థామచే చంపఁబడిన పాండ్యదేశపురాజు

మలయము ఒకకొండ పడమటి కనుమలయొక్క దక్షిణభాగము. దీనిని గంధపు కొండ అనియు అందురు

మల్లన (౧) ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు బమ్మెర పోతన కొమారుఁడు రుక్మాంగదచరిత్రము అనుగ్రంథమును రచియించెను ప్రౌఢకవి మల్లన అనునది ఇతనికి బిరుదాంకము.

(౨) మఱి ఒక ఆంధ్రకవి. ఇతఁడు గణింపతగిన కవులలో ఒకఁడు ఇతఁడు చేసినది చంద్రభానుచరిత్రము. అందు దేశ్యములును అన్యదేశ్యములును అగు తెనుఁగు పదములే మిక్కుటముగా కానఁబడుచు ఉన్నవి శైలియు మిగుల వర్ణనీయము.

మల్లరాష్ట్రము. మహారాష్ట్రదేశమునకు ప్రాచీన నామము.

మల్లికార్జునభట్టు ఒక ఆంధ్రకవి హుళిక్కి భాస్కరుని పుత్రుఁడు ఇతఁడు భాస్కర రామాయణమున బాలకాండమును కిష్కింధాకాండమును సుందరకాండమును తెనిఁగించెను చూ॥ భాస్కరరామాయణము, భాస్కరుఁడు

మల్లినాథుఁడు ఒక సంస్కృత పండితుఁడు ఇతఁడు మాఘము రఘువంశము నైషధము మొదలు అగు అనేక కావ్యములకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసెను ఇతనికి పెద్దిభట్టు అనియు పేరు

మల్హణుఁడు ఒకానొక సంస్కృతకవి. ఇతఁడు బిల్హణుని సహాధ్యాయుఁడు అని కొందఱును, సహోదరుఁడు అని కొందఱును, చెప్పెదరు

మహతి నారదుని వీణ

మహాకాలము ఒకానొక పుణ్యక్షేత్రము మహాకాలుఁడు అను శివమూర్తి ఆవిర్భవించినచోటు.

మహాకాలుఁడు (౧) శివునికి నామాంతరము
(౨) అ॥ జనమేజయుని కొడుకు

మహాజ్వాల ఒకానొక నరకము ఇందు జారులు బాధింపఁబడుదురు

మహాదేవుఁడు (౧) అష్టమూర్తులలో ఒక్కఁడు
(౨) శివునికి నామాంతరము

మహానంది మగధదేశమునకు రాజులు అయి ఉండిన శైశునాగులలో కడపటివాఁడు. ఇతనికి వెనుక నందుఁడు రాజు అయెను.

మహానాభుఁడు ది॥ హిరణ్యాక్షుని కొడుకు.

మహాపద్ముఁడు. చూ॥ నా॥ నందుఁడు

మహాపార్శ్వుఁడు (౧) ర॥ రావణుని పినతల్లి కొడుకులలో ఒకఁడు.

(౨) ర॥ రావణుని కొడుకు. ఋషభునిచే పొలియింపఁ బడియెను.

మహాబలుఁడు. రా॥ సుమాలి కొడుకు

మహాబాహువు. ది॥ భీరత్యాతుని కొడుకు

మహాభీముఁడు. ఒకరాజు. చూ॥ ప్రదీపుఁడు

మహాభోజుఁడు య॥ సాత్వతుని పుత్రుఁడు ఇతఁడు అతి ధార్మికుఁడు ఇతని వంశము వారు భోజులు అనఁబడుదురు నా॥భోజుఁడు

మహాధ్రకుఁడు మిథిలుని వంశస్థుఁడు అగు ఒకరాజు కీర్తిరాతుని తండ్రి

మహామఘము సింహారాశియందు బృహస్పతి ప్రవేశించి ఉండు సంవత్సరమునందలి మాఘ శుద్ధపౌర్ణమి ఈదినమున కుంభఘోణమున కుంభేశ్వరుని తీర్థమందు స్నానము ఆచరించిన, మహావిశేషము అని స్థలపురాణమునందు చెప్పఁబడి ఉన్నది

మహామనుఁడు అ॥ మహాకాలుని కొడుకు ఇతని కొడుకులు ఉశీనరుఁడు తితిక్షుఁడు

మహామాయుఁడు అధోలోకములలో ఒక్కటి అగు అతలమునకు ఱేఁడు.

మహాయుగము నాలుగు యుగముల చేరిక ౪౩౨౦౦౦౦సంవత్సరముల కాలము చూ॥ యుగములు

మహారాజికులు గణ దేవతాభేదము వీరు ఇన్నూట ఇరువురు

మహారాష్ట్రము పూర్జరమునకు దక్షిణమున కర్ణాటకమునకు ఉత్తరమున ఆంధ్రదేశమునకు పశ్చిమమున ఉండు దేశము; ఈ దేశపు భాషయును. ఇదియే ప్రాకృతము అనియు చెప్పెదరు.

మహారాష్ట్రిలు మహారాష్ట్రదేశస్థులు. పంచద్రావిళ్లలో ఒక్కరు

మహారోముఁడు మి॥ కీర్తిరాతుని కొడుకు

మహారౌరవము ఒకనరకము తొమ్మిదివేల యోజనముల విశాలము కలది అయి రౌరవమునందు వలె అగ్నికుండములచే వెలుఁగుచు ఉండును ఇందు కలుషకర్ములను కరచరణములు బంధించి పడత్రోయుదురు. వారు దానిలో పొరలుచు ఉండునప్పుడు అచ్చటి కాకులు గద్దలు తేళ్లు తోఁడేళ్లు మొదలు అగునవి వారిని బాధించుచు ఉండును. ఆబాధచే వారు తమవారిని పేర్కొని ఎలుఁగెత్తి ఏడ్చుచు ఉండుదురు

మహావీరచరిత్రము (౧) హేమచంద్రునిచే రచియింపఁబడిన ఒక గొప్పచరిత్ర రూపము అయిన గ్రంథము.

(౨) కాళిదాస రచితము అయిన ఒక నాటకము

మహావీరుఁడు జైనిగురువులలో ఒకఁడు ఇతఁడు కడపటి తీర్థకారుఁడు.

మహావీర్యుఁడు. (౧) పు॥ భుమన్యుని కొడుకు. రుచియని తండ్రి

(౨) మి॥బృహద్రథుని కొడుకు.

మహాహాయుఁడు య॥ శతజిత్తు పెద్దకొడుకు.

మహిషాసురమర్దని పార్వతికి నామాంతరము. మహిషాసురుని చంపినందున ఈమెకు ఈపేరు కలిగెను.

మహిషుఁడు. (౧) ఒక అసురుఁడు దేవాసుర యుద్ధమునందు దైత్యులు ఎల్లను సమసిపోఁగా దితి తపము ఒనర్చి బ్రహ్మ వరము వలన కనిన సగము మహిషాకృతియు సగము నరాకృతియును గా జనించిన వాఁడు వీఁడు మహాసత్వ సంపన్నుఁడు. వీనిని బ్రహ్మరుద్రాదిదేవతల వివిధ తేజముల వలన పుట్టిన ఒక ర్యాద్రశక్తిని సహాయము గా కొని కుమారస్వామి పరిమార్చెను ఎల్ల దేవతల తేజస్సునను ఒక్కొక అంశము కొని పరాశక్తి అగు పార్వతియే భద్రకాళి రూపమునువహించి ఈ అసురుని వధించెను

అనియు కొందఱు చెప్పుదురు చూ॥ మహి షాసుర మర్దని.

(౨) ది॥ అనుహ్లాదుని రెండవ కొడుకు బాష్కలుని తమ్ముఁడు

మహిష్మంతుఁడు య॥ సనాజిత్తు కొడుకు ఇతఁడు నర్మదా నదీతీరమున మాహిష్మతీ పురమును నిర్మాణము చేసెను

మహేంద్రము ఒకానొక కొండ ఇది ఉత్కలము (ఒరిసా) మొదలు ఖాండవము (గాండ్వానా) వఱకు వ్యాపించి ఉండును. ఇది కులపర్వతములలో ఒకటి ఇది కొంతకాలము పరశురామునికి నివాసస్థలముగాను ఉండెను ఇచట ఉన్నప్పుడే పరశురాముఁడు, వివాహముచేసికొని మిథిలనుండి వచ్చుచు ఉండిన శ్రీరాముని ఎదిరించి, ఓడిపోయి అతనికి విశ్వకర్మనిర్మితము అయిన విష్ణుధనుస్సును ఇచ్చెను సీతను పెండ్లాడుటకై శ్రీరామునిచే విఱువఁబడిన ధనుస్సు రుద్రధనుస్సు అనఁబడును

మహోదయము మగధదేశమునందలి ఒక పట్టణము విశ్వామిత్రుని రాజధాని ఇది కుశికుని కొడుకు అగు కుశనాభునిచే నిర్మింపఁబడెను ఈచోట ప్రకృతమున కనోజ ఉన్నది చూ॥ కన్యాకుబ్జము

మహోదరుఁడు (౧) ర॥ రావణుని పినతల్లి కొడుకు

(౨) ర॥ రావణుని కొడుకు. నీలునిచే చంపఁబడెను

మా

మాండవి. దశరథపుత్రుఁడు అగు భరతుని భార్య కుశధ్వజుని పుత్రిక నా॥ మాళవి

మాండవ్యుఁడు ఒకబ్రహ్మర్షి ఇతఁడు తపస్సు చేయుకాలమున ఒకనాడు కొందఱు దొంగలు తమ్ము తలారులు తఱుముకొనిరాఁగా ఇతని ఆశ్రమమునకు వచ్చి దాఁగిరి అప్పుడు తలారులు ఆదొంగలను పట్టుకొనినది కాక ఈ ఋషినికూడ దొంగ అని పట్టుకొని పోయి తమ రాజుయొక్క ఆజ్ఞచొప్పున కొఱుత వేసిరి అందులకు ఇతఁడు చలింపక తపోనిష్ఠయందు ఉండెను. అనంతరము రాజు ఇతని వాస్తవస్థితి తెలిసి ఆకొఱునందు ఉండి తొలఁగింపఁగా, తపస్సు చాలించి ఎల్లలోకములు తిరుగుచు ఒక్కనాఁడు యమలోకమునకు పోయి స్వధర్మమునందు వర్తించుచు ఉన్న తనకు ఇటువంటిదారుణ దండము కలుగుటకు కారణము యమధర్మరాజును అడుగఁగా, అతఁడు నీవు చిన్నప్పుడు తూనీఁగలను పట్టి చీఁపురు పుల్లలతో గ్రుచ్చినఫలము ఇది అని చెప్పెను అందులకు మాండవ్యుఁడు కోపించి పుట్టుక మొదలు ౧౨ సంవత్సరములు అగునంతకు పురుషుఁడు బాలుఁడు గనుక ఆకాలమున వాఁడు ఏమిచేసినను వానిని పాపము చెందదు నీవు అట్టి ధర్మమును విచారింపక క్రూరదండము నాకు తగును అని విధించితివి కనుక భూలోకమందు శూద్రుఁడవు అయి పుట్టుము అని యమునికి శాపము ఇచ్చెను అంత అతఁడు విదురుఁడు అయి పుట్టెను చూ॥ విదురుఁడు

మాండూకేయుఁడు రు॥ ఇంద్రప్రమితి శిష్యుఁడు ఋగ్వేదాధ్యేత

మాంధాత ఇ॥ రెండవ యువనాశ్వుని కొడుకు ఇతనిభార్య శశిబిందుని కూఁతురు అగు బిందుమతి ఇతఁడు పురుకుత్సుఁడు అంబరీషుఁడు ముచికుందుఁడు అను ముగ్గురు కొడుకులను ఏఁబండ్రు కొమార్తెలను పడసెను ఆయేఁబండ్రు కొమార్తెలను సౌభరి అను మునికి ఇచ్చి వివాహము చేసెను. ఇక్ష్వాకువంశస్థులలో ఇతఁడు మహాఖ్యాతికి ఎక్కిన రాజు

మాకంది దక్షిణ పాంచాలమునకు ముఖ్యపట్టణము

మాగధి (౧) మగధదేశపు భాష ఇది ఆఱువిధములు అగు ప్రాకృతభాషలలో ఒకటి
(౨) శోణనదికి నామాంతరము

మాఘము ఒకసంస్కృతకావ్యము మాఘునిచే చేయఁబడినది అగుటచే దీనికి ఈపేరు కలిగెను ఇది శ్రీకృష్ణుఁడు రాజసూయయాగమునకు ధర్మరాజు పిలువఁబంపఁగా పోయి శిశుపాలుని వధించివచ్చిన కథ దీనికి కవి ఉంచినపేరు శిశుపాలవధ మల్లినాథసూరి దినికి వ్యాఖ్యానముచేసి ఉన్నాఁడు అది సర్వంకషము అనఁబడును "దండినః పదలాలిత్యం భారవేరర్థ గౌరవమ్ ఉపమా కాళిదాసస్య మాఘస్యేతే త్రయో గుణాః" అని విద్వాంసులు మాఘమును మిక్కిలి శ్లాఘింతురు

మాఘుఁడు ఒకానొక సంస్కృతకవి. ఈతఁడు రచియించిన కావ్యము మాఘము అది మిగుల ప్రసిద్ధికి ఎక్కి ఉన్నది

మాణిభద్రుఁడు ఒకానొక యక్షుఁడు కుబేరుని సేనాపతి వీఁడు మిక్కిలి శూరుఁడు కుబేరునకును రావణునకును యుద్ధము జరిగినప్పుడు రావణుని ఎదిరించి పోరాడి అతని గదపెట్టుచేత తల ఒఱఁగఁగా అది మొదలు పార్శ్వమౌళి అనఁబడెను

మాతలి దేవేంద్రుని సారధి.

మాతృకలు అంధకాసురునితో యుద్ధము చేయునపుడు రుద్రుని అంగమునందు ఉండియు నృసింహమూర్తి అగు విష్ణువు యొక్క అంగమునందు ఉండియు పుట్టిన కొందఱు స్త్రీగణ దేవతలు. ముల్లోకములయందును వీరికి బలిపూజాదులు ఒసంగెడువారు వీరిచే రక్షింపఁబడుచు. ఉండుదురు అనియు తక్కినవారు భక్షింపఁబడుచు ఉందురు అనియు చెప్పుదురు వీరిలో ముఖ్యులు ఏడుగురు బ్రాహ్మి, మాహేశ్వరి, కౌమారి, వైష్ణవి వారాహి, ఇంద్రాణి, చాముండి

మాత్స్యము అష్టాదశ పురాణములలో ఒకటి ఇది మత్స్యావతారము ఎత్తిన విష్ణుమూర్తిచే మనువునకు తెలుపఁబడిన సప్తకల్ప ప్రభావ నృసింహావతార కథనాదులు కలది దీనిగ్రంథసంఖ్య ౧౪౦౦౦

మాద్రి మద్రరాజు కూఁతురు శల్యుని చెల్లెలు మిక్కిలి సౌందర్యవతి పాండురాజు యొక్క రెండవభార్య ఈమె తన మగనితో సహగమనము చేసెను ఈమెకు అశ్వినీదేవతల ప్రసాదమువలన నకులుఁడు సహదేవుఁడు అను అమడలు పుట్టిరి.

మాధవి. యయాతి కూఁతురు ఈమె గాలవునిచే పరిగ్రహింపఁబడి అష్టకుఁడు మొదలు అగు వారిని కనెను.

మాధవీయము పరాశరస్మృతియొక్క వ్యాఖ్యానము చూ॥ పరాశరస్మృతి.

మాధవీయసంహితా కాలనిర్ణయము విద్యారణ్యతీర్థులచే చేయఁబడిన జ్యోతిషగ్రంథము

మాధవుఁడు విష్ణువునకు నామము లక్ష్మీపతి అని శబ్దార్థము

మానవము. ఉపపురాణములలో ఒకటి

మానససరస్సు. కైలాసమునందు కుబేరభవనమున బ్రహ్మచే నిర్మితమైన ఒక సరస్సు.

మాయ హరిద్వారమునకు నామము

మాయాదేవి శంబరాసురుని భార్య

మాయావతి శంబరాసురునియింట పాతివ్రత్యమును నడపుచు ఉన్న రతీదేవి పేరు. ఒకానొకప్పుడు శివుఁడు తపోదీక్ష వహించి ఉండఁగా ఆతపస్సునకు విఘ్నముచేయ పూని మన్మథుఁడు ఆయనమనస్సును వికలత

పొందించెను అంతట రుద్రుఁడు రౌద్రాకృతివహించి నొసటికన్ను తెఱచి మన్మథుని దహించెను అది తెలిసి రతీదేవి తన భర్తృవియోగమునకు దుఃఖించి పతిభిక్ష పెట్టుము అని శివుని ప్రార్థింపఁగా శివుఁడు శాంతమూర్తి వహించి రాఁగల ద్వాపరయుగము కడపట విష్ణువు కృష్ణావతారము ఎత్తి దుష్టనిగ్రహమును శిష్టానుగ్రహమును సలుపుచు భూలోకమున ద్వారకా నగరమున నివసింపఁగలఁడు అప్పుడు అతనిపట్టపుదేవి అగు రుక్మిణీదేవికి ప్రద్యుమ్నుఁడు అను పేర నీమగఁడు జనియించి నిన్ను ఏలుకోఁగలఁడు అంతపర్యంతము నీవు మాయావతి అని పేరుపెట్టుకొని శంబరాసురునియింట పాతివ్రత్యము నడపుచు ఉండుము అని చెప్పిపంపెను చూ॥ ప్రద్యుమ్నుఁడు

మాయావి. ౧ ది॥ మయుని పెద్దకొడుకు మండోదరి సహోదరుఁడు దుందుభి అన్న వాలిచే చంపఁబడెను

మారన ఒక ఆంధ్రకవి. తిక్కన సోమయాజిపుత్రుఁడు ఇతఁడు మార్కండేయపురాణమును తెనిఁగించెను

మారిష. (౧) ప్రచేతసులభార్య కండుఁడు అను ఒక మహర్షికి ప్రమ్లోచ అను అప్సరసయందు పుట్టిన కన్య తొల్లి కండుఁడు అను ఒక ఋషి తపము చేయుచు ఉండఁగా దేవేంద్రుఁడు దానికి విఘ్నము కావించుటకయి ప్రమ్లోచ అను ఒక అప్సరసను పంపెను దానిని చూచి ఆఋషి చిత్తచాంచల్యము పొంది అనేకసంవత్సరములు దానితోకూడి ఉండి పిదప ఒకనాడు తెలివి ఒంది దానిని కోపదృష్టితో చూచుచు విడనాడెను. అపుడు అది కడుభీతిచెంది ఆ మహర్షిచే తనకు కలిగిన గర్భముచెడి స్వేదరూపముగ శరీరమునుండి బయటవెడలఁగా ఆస్వేదమును ప్రమ్లోచ వృక్షపల్లవముల చేత తుడిచెను ఆవృక్షపల్లవములను అంటిన స్వేదబిందువులను ఎల్లను వాయువు ఒక్కటిగ కూర్చి ఒక స్త్రీరూపపిండముగా చేసెను దానిని చంద్రుఁడు తనకిరణముల చల్లదనముచేత పెంచెను అట్లు జనియించి పెరిగిన ఈకన్యకకు వాయువును చంద్రుఁడును తండ్రులు అయిరి అనియు చెప్పుదురు

ఈమె పూర్వజన్మమున పడుచుతనమున ఉండునపుడే భర్త గతించిపోయి సంతానము లేనందున విష్ణువునుగూర్చి తపస్సు చేయ, అతఁడు ప్రత్యక్షము అయి మీఁది జన్మమున నీకు పదుగురు భర్తలు అగుదురు అనియు ప్రతాప తేజో ధైర్య స్థైర్యములు కల ఒక కొమరుఁడు కలుగును అనియు వరము ఇచ్చెను కనుక సోదరులు అయిన ప్రచేతసులు పదుగురికిని భార్య అయి వారి వలన పూర్వజన్మమున బ్రహ్మపుత్రుఁడు అయి ఉండిన దక్షప్రజాపతిని కొడుకుగా కనెను

(౨) వసుదేవుని తల్లి.

మారీచము ఉపపురాణములలో ఒకటి

మారీచుఁడు ర॥ తాటకయొక్క కొడుకు సుబాహుని అన్న. మొక్కలి టక్కులమారి విశ్వామిత్రుఁడు యాగమును చేయ యత్నింపఁగా మారీచసుబాహువులు ఆయజ్ఞమునకు విఘ్నము చేయవచ్చిరి అపుడు విశ్వామిత్రుఁడు అయోధ్యకు పోయి దశరథుని అడిగి రామలక్ష్మణులను పిలుచుకొనివచ్చి తన యాగమునకు విఘ్నముచేయవచ్చు వారిని సంహరింపుము అని చెప్పఁగా, రాముఁడు ఆగ్నేయాస్త్రము ప్రయోగించి సుబాహుని చంపి వాయవ్యాస్త్రమును ప్రయోగించి మారీచుని సముద్రమున పడునట్లు

చేసెను అంతట మారీచుఁడు రాముని పరాక్రమము ఎఱిఁగినవాఁడు అయి అతని తెరువుకు పోరాదు అని దక్షిణసముద్రతీరమున ఆశ్రమముకావించుకొని అచ్చట తపస్సు చేయుచు ఉండెను అనంతరము వనవాసము చేయవచ్చిన రాముఁడు దండకారణ్యమున ఉండఁగా, రావణుఁడు అతని భార్యను ఎత్తుకొనిపోవుటకు ఈమారీచుని సహాయము కోరెను అప్పుడు వీఁడు రాముని పరాక్రమమును వానికి తెలిపి ఆకార్యమువలదు అని బహుభంగుల బోధించియు వాఁడు వినకపోయినందున తాను ఒకబంగారు జింక అయి రాముని ఆశ్రమమునకు ఎదుట వచ్చిక మేయుచు ఉండెను సీత దానిని చూచి దానిరూప రేఖాలావణ్యాది గుణములకు సంతసిల్లి, తోడనే ప్రియునకు తెలిపి దానిని తనకు పట్టి ఇయ్యవలయును అని ప్రార్థించెను, అంతట రాముఁడు దాని పట్టఁబోయి అది తనకు చిక్కక పరుగెత్తఁగా దానిని తఱుముకొని బహుదూరము పోయి మాయామృగము అని ఎఱిఁగికొని బాణప్రయోగము చేయఁగా మారీచుఁడు నిజరూపమును పొంది "హాసీత హాలక్ష్మణ" అని అఱచుచు ప్రాణములు విడిచెను ఆ మాఁటవిని సీత దిగులుపడి రామునకు ఏమో ఆపద పొసఁగినట్టు ఉన్నది, నీవు పోయి ఆ ఆపద తొలఁగించి పిలుచుకొనిరమ్ము అని లక్ష్మణుని పంపెను ఆసమయమున ఒంటరిగా ఉండెడు ఆమెవద్దకు సన్న్యాసివేషముతో రావణుఁడు వచ్చి ఆమెను ఎత్తుకొని పోయెను.

మార్కండేయము ఒకపురాణము ఇది మార్కండేయ ప్రోక్తము అయి ధర్మాధర్మ విచార విస్తారము అయి ఉండును దీని గ్రంథసంఖ్య ౯౦౦౦ చూ॥ ధర్మపక్షులు

మార్కండేయుఁడు ఋ॥ మృకండు మహర్షి కొడుకు

మాలి ర॥ మాల్యవంతుని తమ్ముఁడు సుకేశుని కొడుకు వీఁడు దేవాసురయుద్ధమున విష్ణువుచే చంపఁబడెను

మాలిని (౧) ఒకానొక నది ఇది అయోధ్యకు వాయవ్యమున అపరతాల పర్వతములకును ప్రలంబ పర్వతములకును నడుమ పుట్టి కోసలదేశమున ప్రవహించును

(౨) అజ్ఞాతవాసకాలమున సైరంధ్రీవేషమును ధరియించిన ద్రౌపది ఉంచుకొనిన నామము

మాల్యవంతము ఒకానొక కొండ ఇది కిష్కింధకు సమీపమున ఉండును ఇందు రామలక్ష్మణులు వాలివధ అయిన పిమ్మట వర్షాకాలము అంతయు జరపిరి

మాల్యవంతుఁడు ర॥ సుకేశుని కొడుకు.

మావసుఁడు అచ్ఛోద తండ్రి చూ॥ అచ్ఛోద

మాళవము ఒకానొకదేశము దీనికి తొలుత ఉజ్జయినియు అవల ధారాపురియు రాజధానులుగా ఉండెను దీనిని విదర్భదేశము అనియు చెప్పుదురు

మాళవి మద్రదేశాధిపతి అగు అశ్వపతి భార్య సావిత్రిమాత.

మాళవికాగ్నిమిత్రము కాళిదాస ప్రణీతము అయిన ఒకనాటకము. మౌర్యవంశస్థుఁడు అగు మగధదేశపు రాజు బృహద్రథుఁడు అను వానిని సేనాపతి అగు పుష్యమిత్రుఁడు రాజ్యభ్రష్టునిగా చేసి తనకొడుకు అగు అగ్నిమిత్రునకు ఇప్పించిన కథ ఇందు చెప్పఁబడి ఉన్నది.

మాహిషకము. ఇప్పటి మైసూరు దేశము.

మాహిష్మతి నర్మదా నదీతీరమునందు ఉండెడి పట్టణము. ఈచోటు ఇపుడు చూలి మహే

శ్వరము ఉండునట్లు తెలియవచ్చుచు ఉన్న ది ఇది తాళజంఘులు అనఁబడు కార్త వీర్యార్జునుని వంశస్థులకు రాజధాని

ఒకానొకప్పుడు అగ్ని బ్రాహ్మణుని వేషము ధరియించి ఈపట్టణమునందు వేదాధ్యయనము చేయుచు ఉండి, ఒక్కనాఁడు ప్రమాదవశమున పరదారగమనము చేయఁగా, అది రాజు ఎఱిఁగి అతనిని దండింపపోయెను అప్పుడు అగ్ని తననిజస్వరూపమును అగపఱచి ఆరాజు ముకుళితకరకమలుఁడు అయి తన్ను ప్రార్థింపఁగా ప్రసన్నుఁడు అయి ఈపురమునకు శత్రుబాధ లేకుండునట్లును, ఇందలి స్త్రీలు మిగుల మనోజరాగిణులు కావున స్వైరిణీవృత్తిని ఉండునట్లును, అనుగ్రహించెను

మాహేయులు ఇప్పుడు ముల్తాన అనఁబడు దేశమున ఉండిన ప్రాచీనపు కాఁపులు

మాహేశ్వరము ఉపపురాణములలో ఒకటి

మి

మిత్రసహుఁడు ఇ॥ చూ॥ కల్మాషపాదుఁడు

మిత్రాయువు పా॥ దివోదాసుని కొడుకు.

మిత్రుఁడు. అరిష్ట పిప్పలుల తండ్రి నాలవ రేవతి మగఁడు

మిథిల ఒకానొక పట్టణము దీనికి ఈనామము మిథిలుఁడు అను రాజువలన కలిగెను ఇది గండకీకౌశికీ నదుల మధ్యమున ఉండును. మఱియు ఇది పంచగౌడదేశములలో ఒక్కటి. దీనిని విదేహరాజ్యము అనియు వాడుదురు. ఇది ఉండెడు దేశమునకును ఈపేరు చెల్లును

మిథిలుఁడు. నిమికొడుకు ఇతనికి విదేహుఁడు జనకుఁడు అనియు నామములు కలవు అందు జనకుఁడు అను నామము ఈతని వంశస్థులకు వంశనామము అయి చనును వసిష్ఠుని శాపమున నిమి విగతదేహుఁడు అయినందున భూమి అరాజకముగా ఉండుటను చూచి నిమికళేబరమును మథింపఁగా ఒక కొమారుఁడు పుట్టెను అందువలన ఇతనిని మిథిలుఁడు అందురు దేహమాత్రమునుండి పుట్టినందున విదేహుఁడు అనియు చెప్పఁబడును ఈమిథిలునిచే నిర్మింపఁబడినది మిథిలానగరము

మిశ్రకేశి వసుదేవుని తమ్ముఁడు అగు వత్సకుని భార్య

మీ

మీనాంకుఁడు మన్మథుఁడు.

మీనాక్షి రెండవ మధురయందలి దేవి

మీమాంస వేదార్థము ఇట్టిది అని నిశ్చయింపఁదగిన న్యాయమును తెలుపునట్టి శాస్త్రము ఇందు కర్మకాండము పూర్వమీమాంస అనియు బ్రహ్మకాండము ఉత్తర మీమాంస అనియు, ద్వివిధము అయి ఉండును వీనినే కర్మమీమాంస బ్రహ్మమీమాంస అని అందురు

ము

ముంజుఁడు భోజరాజు పినతండ్రి. చూ॥ భోజుఁడు

ముచికుందుఁడు ఇ॥ మాంధాత కడపటి కొడుకు ఇతఁడు దేవహితార్థము బహుకాలము పోరుకొని ఉండి అలసి ఒకకొండగుహలో పండుకొని ఇంద్రియసంచారము లేక నిద్రించుచు ఉండెను. అది తెలిసి కృష్ణుఁడు తన్ను కాలయవనుఁడు తఱుము కొని వచ్చినప్పుడు ఆ పర్వతగుహలో దూఱెను. అదిచూచి వాఁడును అతనితో కూడ ఆగుహలో దూఱి పండుకొని నిద్రించుచు

ఉన్న ఇతనిని కృష్ణుఁడు అని తలఁచి కాలితో తన్ని లేపి ఇతని క్రూరదృష్టిచే నీఱు అయ్యెను అనంతరము కృష్ణుఁడు ఇతనికి కనఁబడెను అపుడు ఇతఁడు నమస్కరించి వినుతింపఁగా గంధమాదన పర్వతమునందలి బదరికాశ్రమమునందు తపము ఆచరింప పొమ్ము అని ఇతనికి ఉపదేశము చేసెను ఇతఁడును అట్లే చేసెను

ముదావతి నా॥ సౌనంద. విదూరథుని కూఁతురు ఈమె ఒకప్పుడు సఖీజనముతో వనవిహారార్థము పోయి ఉండఁగా కుజంభుఁడు అను రక్కసుఁడు ఈమెను కొని పోయి పాతాళమునందు ఉంచెను ఆ కుజంభుని వత్సంధ్రుఁడు అనురాజు చంపి ఈమెను వివాహము ఆయెను చూ॥ (౨) కుజంభుఁడు

ముద్గలుఁడు (౧) రు॥ ఇతఁడు నిర్జితవిషయేంద్రియుఁడు అయి ఉంఛవృత్తిని జీవించుచు దేవపితృ పూజనములు ఆచరించుటయందు దుర్వాసాదిమునులను ప్రమోదమగ్న మానసులుగ చేసెను మఱియు ఇతఁడు దేవలోకమును ఒల్లక కేవలసత్త్వమును చేకొని నిర్వికల్పము అయిన జ్ఞానయోగమును అవలంబించి తుల్యనిందాస్తుతియును సమలోష్ట కాంచనుఁడును అయి పరమ సిద్ధిని పొందెను.

(౨) అజమీఢుని రెండవ కొడుకు అగు నీలుని వంశస్థుఁడు తండ్రి భర్మ్యాశ్వుఁడు లేక హర్యశ్వుఁడు కొడుకు దివోదాసుఁడు కూఁతురు గౌతముని భార్య అగు అహల్య ఇతఁడు క్షత్రియుఁడు అయినను తపోమహిమచే ఇతని వంశజులు బ్రాహ్మణులు అయిరి. వారే మౌద్గల్య గోత్రులు.

ముద్దుపళని ఒకానొక వేశ్య ఈపె తెనుఁగున రాధికాసాంత్వనము అను గ్రంథమును రచియించెను

ముద్రారాక్షసము విశాఖదత్తుఁడు అను వానిచే కల్పింపఁబడిన ఒకనాటకము

ముని దక్షప్రజాపతి కూఁతులలో ఒకతె. మగఁడు కశ్యపుఁడు

ముర తొమ్మిదవనందుని భార్య ఈమె శూద్రస్త్రీ కొడుకు చంద్రగుప్తుఁడు

మురారి ఒకానొక సంస్కృతకవి ఇతఁడు అనర్ఘరాఘవీయము అను ఒకనాటకమును రచియించెను

మురాసురుఁడు ద॥ నరకాసురుని అన్న కృష్ణునిచే చంపఁబడెను

ముష్టికుఁడు కంసుని భటుఁడు అగు మల్లుఁడు చాణూరుని చెలికాఁడు వీఁడు మథురాపురియందు కంసునికి ఎదుట జరిగిన మల్లయుద్ధమున బలరామునిచే పొలియింపఁబడెను

ముహూర్త రెండవ దక్షప్రజాపతి కూఁతురు ధర్ముని భార్య ఈమెకు జనించిన వారు మాహూర్తికులు అనఁబడుదురు

మూ

మూకాంబ సహ్యపర్వతసమీపమున ఆవిర్భవించి ఉండెడు పరాశక్తి యవతారము

మూకుఁడు రుద్రుఁడు మాయా కిరాతుఁడు అయి అర్జునునకు ప్రత్యక్షము అయినపుడు రుద్రప్రేరితుఁడు అయి వరాహరూపము తాల్చి వచ్చి అర్జునుని కలఁతపెట్టిన రక్కసుఁడు

మూర్తులు చూ॥ అష్టమూర్తులు

మూలకుఁడు ఇ॥ నా॥ నారీకవచుఁడు అశ్మకుని కొడుకు పరశురాముఁడు భూమిని

ఎల్ల క్షత్రియ శూన్యముగా చేసినపుడు ఇతనిని స్త్రీలు తమకునడుమను ఎవ్వరికి తెలియకుండునటుల ఉంచికొని కాపాడినందున ఇతనికి నారీకవచుఁడు అనియు ఇతని మూలముగ క్షత్రియవంశము మరల వృద్ధిచెందినందున మూలకుఁడు అనియు ఇతనికి నామములు కలిగెను

మూషికము ఒకదేశము ఇప్పటి ట్రావెన్కూరును కొచ్చియును కలది

మృ

మృకండుఁడు భృగుమహర్షి కొడుకు అయిన ధాతకు ఆయతియందు పుట్టిన కొడుకు మార్కండేయుని తండ్రి

మృచ్ఛకటి ఒకనాటకము ఇది శూద్రకునిచే రచియింపఁబడినది

మృడుఁడు రుద్రునికి నామము సుఖింప చేయువాఁడు అని శబ్దార్థము

మృత్తికావతి. మాళవ దేశమునందలి ఒక పట్టణము

మృత్యువు (౧) చంపెడు దేవత తొల్లి ప్రజాపతి ప్రజల సృజియించి పదపడి తత్సంహారము లేమిఁజేసి భూమికి తదీయ భారము దుర్భరము అగుట అనుసంధించి రక్తాస్యయు అసితాంగియు అరుణాంబరయును అగు ఒక ఇంతిని కల్పించి దానికి ఈపేరు పెట్టి జంతుసంహారమునకు నియమించెను అందుకు ఆమె పరమదుఃఖిత అయి ఇంత కష్టపు పనిని నేనుచేయచాలను అని కన్నీరు తొరఁగ విడ్వఁగా బ్రహ్మదేవుఁడు ఆ అశ్రు బిందువులనుతన పాణిపుటంబులఁబట్టి ఆబిందువులు ఎన్ని ఉన్నవో అన్నియు అన్ని రోగములు అయిజంతువులను ఛావచేయఁ గలవు అనియు, లోభమును క్రోధమును ఈర్ష్యయు అసూయయు జంతువుల శరీరములను వికృత పొందింపఁగలవు అనియు చెప్పి ఆమృత్యుదేవిని సమాధానపఱచి పంపెను

(౨) యముఁడు

మృదుకుఁడు య॥ అక్రూరుని తమ్ముఁడు

మృదుపత్తు య॥ అక్రూరుని మఱియొక తమ్ముఁడు

మే

మేఖలకన్యక నర్మదానది మేఖలపర్వతమున పుట్టినందున దీనికి ఈపేరు కలిగెను

మేఖలము (౧) నర్మదానదీతీర దేశము

(౨) నర్మదానది, ఉత్పత్తి అయిన కొండ

మేఖలుఁడు వింధ్యపర్వత ప్రాంతమున ఉండిన ఒక ఋషి

మేఘనాదుఁడు రావణునికి మండోదరియందు పుట్టిన కొడుకు దేవేంద్రుని జయించినందున వీనికి ఇంద్రజిత్తు అను నామధేయమును కలిగెను. విభీషణుని తోడుపాటుచే లక్ష్మణుఁడు వీనిని చంపెను

మేదిని (౧) భూమికి నామాంతరము

(౨) ఒకసంస్కృత నిఘంటువు ఇందు నానార్థపదములు మాత్రము కలవు

మేధాతిథి. (౧) ప్రియవ్రతుని కొడుకులలో ఒకఁడు ఇతనిపాలికి ప్లక్షద్వీపము వచ్చెను ఈతని కొడుకులు, ఏడుగురు

(౨) కణ్వుని పుత్రుఁడు. అప్రతిరథుని పౌత్రుఁడు ఇతనికి ప్రస్కండుఁడు మొదలు అగు బ్రాహ్మణులు జనియించిరి. వారు కాణ్వాయనులు అనఁబడుదురు

మేధానిధి రు॥ చూ॥ చిరకారి

మేన పితరులకును స్వధకును పుట్టినకూఁతురు ఈమె చెలియలు వైతరిణి

మేనక (౧) ఒక అప్సరస ఈమె విశ్వామిత్రుని యొక్క తపోభంగము చేయ దేవేంద్రునిచే పంపఁబడి అతనికి కామవికారము పుట్టించి అతనితోకూడి బహుసంవత్సరములు ఉండి శకుంతలను కనెను

(౨) మేరువుకూఁతురు హిమవంతుని భార్య నా॥ మనోరమ కొమార్తెలు గంగ పార్వతి

మేరుదేవి నాభిభార్య ఋషభునితల్లి

మేరువు ఒకానొక గొప్పపర్వతము దీని చుట్టి సప్తద్వీపములు ఉండును అనియు ఇది స్వర్ణమయమై దేవతలకు స్థానమై ఉండును అనియు పురాణములయందు చెప్పఁబడి ఉన్నది ఇందు ఉండువారికి ఉత్తరాయణము పగలును దక్షిణాయనము రేయును అయి ఉండును ధైర్యమున సాధారణముగ మేరువును పోల్తురు ఈపర్వతముకూఁతురు అగు మేనకయే హిమవంతుని భార్య

మేలుకోట మైసూరికి సమీపన ఉండెడు ఒకానొక పట్టణము దీనిని తిరునారాయణపురము అనియు అందురు ఇచ్చట కొండమీఁద కృష్ణుని లీలారూపములలో ఒక్కటి అగు చల్వపిళ్ల రూపమును ప్రతిష్ఠించి కొలుతురు

మై

మైందుఁడు ఒకానొకవానరుఁడు సోదరుఁడు ద్వివిదుఁడు అశ్వినీదేవత వలన పుట్టినవాఁడు. సుగ్రీవుని సేనానాయకులలో ఒకఁడు

మైత్రేయుఁడు (౧) రు॥ కుశీలవుని కొడుకు పరాశరుని శిష్యుఁడు ఇతనికి పరాశరుఁడు విష్ణుపురాణమును చెప్పెను ఇతఁడు కామ్యకవనమున ఉన్న పాండవుల వద్దనుండి ధృతరాష్ట్రునివద్దకు వచ్చి దుర్యోధనునకు హితోపదేశముచేసి, అది వాఁడు వినక పరిహాసము చేయఁగా, మిగుల అలిగి భీముని గదాఘాతమున తొడలువిఱిగి చత్తువుగాక అని శపించిపోయెను

మైనాకుఁడు హిమవంతునికిని మేరుపుత్రి అయిన మేనకకును పుట్టిన సుతుఁడు పూర్వము కృతయుగమున పర్వతములకు అన్నింటికి ఱెక్కలు కలిగి ఉండెను అప్పుడు అవి ఎల్లయెడల అతిరయముతో తిరుగుచు ఉండినందున ప్రాణులకు మిక్కిలి భయము కలుగుచు ఉండెను అద్ది నిలుపుటకై ఇంద్రుఁడు తన వజ్రాయుధముచే పర్వతముల ఱెక్కలు తెగకొట్టసాగెను ఆసమయమున వాయుదేవుని సాహాయ్యకమువలన మైనాకుఁడు తప్పించుకొనిపోయి సాగరములో చొచ్చి డాఁగి ఉండెను ఆకృతజ్ఞతనుబట్టియే మైనాకుఁడు,వాయుపుత్రుఁడు అగు హనుమంతుఁడు సీతను వెదక లంకకు పోవుచు సముద్రమును దాఁటు నవసరమున, తనపై కొంతసేపు నిలిచి పొమ్ము అని సముద్రము వెలువడి వచ్చి హనుమంతుని ప్రార్థించెను అది తనకు ప్రియము అయిన కార్యము అగుటచే ఇంద్రుఁడు మైనాకునితో స్నేహము చేసి అభయము ఇచ్చి పంపెను

మొ

మొల్ల ఒక కుమ్మరవాని కూఁతురు ఈమె చదువుకొని విద్వాంసురాలు అయి రామాయణమును పద్యకావ్యముగా రచియించెను. దానిని మొల్లరామాయణము అందురు ఈమెయొక్క కవిత్వము మిక్కిలి ప్రౌఢము అయి పురుషప్రణీతకావ్యములను పోలి ఉండును.

మో

మోఘవంతుఁడు నృగుని వంశస్థుఁడు అగు ఒక రాజు

మోఘవతి (౧) మోఘవంతుని కూఁతురు సుదర్శనుని వివాహము అయ్యెను ఈమెతో నృగునివంశము ముగిసెను

(౨) భారత యుద్ధము జరిగిన చోటు అగు కురుక్షేత్రమునకు సమీపమున ఉండెడు ఒక నది దీనిగట్టున పాండవులు అయిదుగురును కృష్ణసాత్యకులతో భారత యుద్ధము ఆరంభించిన పదునెనిమిదవనాటి రేయిని వసించి నిద్రించిరి దీనిని ఓఘవతి అనియు అందురు

మోహనాంగిమరీచిపరిణయము కృష్ణ దేవరాయల కొమార్తె రచియించిన గ్రంథము

మోహిని. (౧) విష్ణువుయొక్క స్త్రీరూపము క్షీరసముద్రమును చిలికి అమృతమును ఎత్తినపుడు అసురులు దానిని ఉపయోగింప ప్రయత్నపడిరి అపుడు విష్ణువు వారిని మోసము చేయుటకు ఒక కృత్రిమ స్త్రీరూపము ఎత్తెను ఆరూపమే మోహిని అట్లు విష్ణువు స్త్రీరూపము వహించి అసురులకు మోహమును కలుగచేసి అమృతమును పుచ్చుకొని దేవతలకు ఇచ్చువేళ రాహువు వేల్పులవలె వేషము ధరించుకొని వారి పఙ్క్తియందు చేరి అమృతమును తానును ఉపయోగింప సమకట్టెను అది వాని ప్రక్కను ఉండిన చంద్రాదిత్యులు తెలిసికొని విష్ణువునకు తెలియచేసిరి అంతట విష్ణువు ఆయమృతము వానికంఠబిలము చొరకమునుపే తనచక్రమును ప్రయోగించి రాహువు కంఠము తెగి దేహము భూమియందు పడఁగొట్టెను వాని ముఖమును అమృతము సోఁకెను కావున చక్రముచే నఱకఁబడియు క్షయింపక ఆకాశమునందె నిలిచెను అదికారణముగా నాఁడు మొదలు రాహువునకును చంద్ర సూర్యులకును విరోధము శాశ్వతమై నిలిచెను

మఱియు ఈమోహినీ రూపమును ఒకప్పుడు శివుఁడు చూచి మోహించెను అని చెప్పఁబడిఉన్నది

(౨) బ్రహ్మ కూఁతురు ఈమె బ్రహ్మ అనుమతిపడసి రుక్మాంగదుఁడు పూని ఉన్న ఏకాదశీ వ్రతమును చెఱుప పోయి కడపట తనయత్నమును నెఱవేర్చుకోలేక పోయెను

మౌ

మౌద్గల్యుఁడు రు॥ శాకల్యుని శిష్యుఁడు

మౌద్గల్యులు ముద్గల గోత్రోద్భవులు అగు బ్రాహ్మణులు. చూ॥ ముద్గలుఁడు

మౌనేయులు కశ్యపునికి మునియందుపుట్టిన గంధర్వులు వీరు పురుకుత్సునిచే నాగలోకమునుండి తఱుమ కొట్టఁబడిరి చూ॥ పురుకుత్సుఁడు

మౌర్య్యులు చంద్రగుప్తుని వంశస్థులు అయిన మగధ దేశపురాజులు వీరుపదుగురు నూట ముప్పదియేడు సంవత్సరములు రాజ్యము చేసిరి

మౌహూర్తికులు ధర్మునికి ముహూర్తయందు పుట్టిన దేవగణము వీరు సకల భూతములకును ఆయా కాలములయందు కలిగెడు ఆయాఫలములను ఇత్తురు

య

యక్షులు. కశ్యపునికి సురసయందు జనియించినవారు. వీరు కుబేరాదులు చూ॥ రాక్షసులు.

యజ్ఞకోపుఁడు. ఒక మాల్యవంతుని కొడుకు.

యజ్ఞఘ్నుఁడు ద॥ యజ్ఞమూర్తి అగు విష్ణువుచే చంపఁబడిన వాఁడు

యజ్ఞదత్తుఁడు ఒకానొక బ్రాహ్మణ కుమారుఁడు ఒకప్పుడు దశరథుఁడు వేఁటాడ పోయినపుడు అచట ఇతఁడు కమండలముతో కొలనియందు నీరు ముంచుచు ఉండె, అతఁడు ఏనుఁగు నీరు త్రాగుచు ఉన్నది అని తలఁచి బాణప్రయోగము చేయఁగా, ఇతఁడు చచ్చెను అంత ఇతని తల్లిదండ్రులు పుత్రశోకముచే ప్రాణములు విడుచుచు దశరథుఁడును మావలెనే పుత్రశోకమున మృతుఁడు అగుఁగాక అని శపించిరి చూ॥ దశరథుఁడు

యజ్ఞము దేవతాప్రీతిగా చేయు అగ్నిహోత్రకార్యము ఇది ఇరువదియొక్కవిధము అవి సప్తపాకయజ్ఞములు సప్తహవిర్యజ్ఞములు సప్తసోమసంస్థలు అనఁబడును అందు స్మార్తాగ్నియందు చేయఁబడు యజ్ఞములు పాకయజ్ఞములు స్మార్తాగ్నియు, ఔపాసనాగ్ని హవిర్యజ్ఞములును, సోమసంస్థలు రెండును, శ్రౌతాగ్నియందు చేయఁబడునవి సోమరహితములు అయిన ఏ హవిర్యజ్ఞములు ఈయజ్ఞములు నిత్యములు అనఁగా అకరణప్రత్యవాయ జనకములు ఇదికాక అశ్వమేధము రాజసూయము పౌండరీకము బృహస్పతిసవము మొదలయిన అభ్యుదయక యజ్ఞములు అనేకములు కలవు యజ్ఞవిధాన వివరణము ఆపస్తంబసూత్రమునందు చెప్పఁబడి ఉండును మఱియు బ్రాహ్మణుఁడు నియతముగా చేయవలసిన యజ్ఞములు అయిదు కలవు వానిని పంచమహాయజ్ఞములు అని చెప్పుదురు అవి దేవయజ్ఞము పితృయజ్ఞము భూతయజ్ఞము మనుష్యయజ్ఞము బ్రహ్మయజ్ఞము అనఁబడును దేవయజ్ఞము అనఁగా ఔపాసనము ఇందు సూర్యాగ్నులు అర్చింపఁబడుదురు పితృయజ్ఞము అనఁగా శ్రాద్ధతర్పణములు ఇందు పితృదేవతలు అర్చితులు అగుదురు పితరులు వసురుద్రాదిత్యరూపులుగ ఉందురు కావున దాని వలన పితృదేవతలకును దేవతలకును ప్రీతి అగును భూతయజ్ఞము బలిరూపముగ ఉండును మనుష్యయజ్ఞము అన ఎవ్వరికైనను భోజనము పెట్టుట బ్రహ్మయజ్ఞము వేదాధ్యయనము ఒక్క ఋక్కు అయినను బ్రాహ్మణుఁడు ప్రతిదినము పఠింపవలయును

యజ్ఞవరాహావతారము చూ॥ వరాహావతారము

యజ్ఞుఁడు రుచి ప్రజాపతికిని స్వాయంభువ మనువు కూఁతురు అయిన ఆకూతికిని పుట్టిన పుత్రుఁడు ఇతఁడు తనచెలియలు అగు దక్షిణను వివాహము అయ్యెను ఆది మిథునము అగుటచే అది నిషిద్ధము కాదయ్యెను ఇతనికి పన్నిద్దఱు పుత్రులు వారు యాములు అనఁబడుదురు మఱియు ఈ యజ్ఞుని విష్ణువుయొక్క అవతారము అందురు

యతి (౧) బ్రహ్మమానస పుత్రులలో ఒకఁడు ఇతఁడు ఊర్ధ్వరేతస్కుఁడు అయి చనెను

(౨) నహుషుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు యయాతి యన్న ఇతఁడు యోగి అయి రాజ్యమువదలిపెట్టి పోయెను

యతిరాజకవి ఇతఁడు హరినాటకమును చెప్పెను

యతిరాజు. చూ॥ నా॥ రామానుజాచార్యులు.

యదుగిరి మైసూరిచెంత ఉండు విష్ణుక్షేత్రము ఇది మేలుకోటకు ప్రాఁచీననామము. దీనిని యాదవగిరి అనియు అందురు

యదువు యయాతిసుతుఁడు చూ॥ యయాతి ఇతని వంశస్థులే యాదవులు

యముఁడు కశ్యప ప్రజాపతి కొడుకు అగు వివస్వతుని లేక సూర్యుని కొమరుఁడు ఇతఁడు అష్టదిక్పాలకులలో ఒకఁడు మఱియు పితృలోకమునకు అధిపతి ఇతని దిక్కు దక్షిణము భార్య శ్యామలాదేవి పట్టణము సంయమని వాహనము మహిషము ఆయుధము దండము దేహఛాయ నలుపు ఇతనిని ధర్ముఁడు అనియు అందురు

తొల్లి మార్కండేయ మహర్షి శివునిఁ గూర్చి తపము ఆచరించుచు ఉండు తఱి యముఁడు అతని పట్టి బధించి నిజసదనమునకు కొనిపోవ సమకట్టెను అపుడు శివుఁడు కోపగించి ఇతనిని తన్ని ఆ ఋషిని విడిపించెను

యమున ఒకనది సూర్యుని కూఁతురు నా॥ కాళింది దీనిదాఁపున ఉండు గోకుల బృందావనములయందు శ్రీకృష్ణుఁడు అనేక లీలలు సలిపినట్లు తెలియవచ్చుచు ఉన్నది దీనిజలము నల్లగా ఉండును

యయాతి నహుషునికిని ప్రియంవదకును పుట్టిన ఆఱుగురు కొడుకులలో ఒక్కఁడు నహుషునికి అనంతరము ఇతఁడు మహాఖ్యాతితో రాజ్యము ఏలెను ఇతఁడు శుక్రాచార్యుల కొమార్తె అయిన దేవయానను పెండ్లియాడి ఆమెయందు యదువు తుర్వసువు అను ఇరువురు కొడుకులను, వృషపర్వుని కూఁతురును దేవయాన చెలికత్తెయును అగు శర్మిష్ఠయందు ద్రుహ్యుఁడు అనువు పూరుఁడు అనుముగ్గురు కొడుకులను కనియెను మఱియు ఇతని వివాహకాలమున శుక్రుఁడు దేవయానవలెనే సర్వవిషయములయందును శర్మిష్ఠను చూచుకొనుము శయనవిషయమున మాత్రము శర్మిష్ఠను పరిహరింపుము, అని నియమించెను. అందులకు ఇతఁడు ఒప్పుకొని ఉండియు ఆనియతి తప్పెను కనుక శుక్రుఁడు కోపించి నీవు యౌవనగర్వముచే నాకొమార్తను అవమానించితివి కావున ముసలివాఁడవు అగుము అని శపింపఁగా అతఁడు ఇంకను కొన్నిదినములు దేవయానతోడి విషయభోగములను అనుభవింప వలయును అను కోరిక ఉన్నది, మరల యౌవనము కలుగునట్లు అనుగ్రహింపుము, అని వేఁడఁగా నీకొడుకులలో ఒకనియందు నీముదిమిని ఉంచి వానియౌవనము కొని విషయసుఖములు అనుభవించి నీముదిమి తీసికొన్న కొడుకునకు నీరాజ్యము ఒసఁగుము అని ఆనతిచ్చెను అట్లు శుక్రశాపముచేత ముసలితనమును పొంది తనకుముసలితనము వచ్చిన విధమును తనకు కల విషయాభిలాషయు తనకొడుకులకు తెలియచేసి నాముదిమిని కైకొనుము అని కొడుకులను అడిగెను అందులకు పెద్దకొడుకులు నలువురును సమ్మతింపక పోయిరి కడపటి వాఁడు అయిన పూరుఁడు మాత్రము సమ్మతించెను అంతట యయాతి వానివలన యౌవనమును కొని తనమాట విననిన కొమాళ్లను రాజ్యార్హులు కాకుండునట్లు శపియించి విషయానుభవమువలన తృప్తిపొంది పూరుని యౌవనమును వానికి ఇచ్చి తనముదిమి తాను కైకొని వానిని రాజ్యాభిషిక్తుని చేసి తపస్సుచేయ పోయెను ఇట్లు యయాతి శాపముచే యాదవులు రాజ్యమునకు అనర్హులు అయిరి అనంతరము ఇతఁడు అతిఘోరము అగు తపముచేసి ఆమాహాత్మ్యము వలన బ్రహ్మలోకము మొదలుగాఁగల దేవలోకములు అన్ని తిరిగి కడపట ఇంద్రలోకమునకు పోయి ఇంద్రునితో తన తపోమాహాత్మ్యమును పొగడుకొనెను అందులకు ఇంద్రుఁడు సహింపక ఆత్మస్తుతి చేసికొను

వారు ఈలోకమున ఉండను అర్హులు కారు అని అతనిని అధోలోకమున పడ ద్రోసెను అంత యయాతి ఖిన్నుఁడు అయి ఇంతకాలము తపముచేసి ఈలోకమునకు వచ్చి మరల భూలోకమునకు పోను ఓపను, నన్ను మన్నించి అంతరిక్షమున సద్భువనమున (నక్షత్రలోకమున) ఉండునట్లు అనుగ్రహింపుము అని వేఁడఁగా అతఁడు అట్లే అనుగ్రహించెను అట్లే ఇతఁడు నివసించెను

ఈయయాతి కొడుకులలో జ్యేష్ఠుఁడు అగు యదువునుండి యాదవ వంశము కలిగెను (చూ॥ యాదవులు) రెండవకొడుకు అగు తుర్వసువునుండి పాండ్య చోళ కేరళ వంశములు కలిగెను మూడవ కొడుకు అగు ద్రుహ్యునినుండి గాంధారవంశము కలిగెను నాలవ కొడుకు అగు అణువంశస్థుఁడు అయిన ఉశీనరుని కొడుకు అగు శిబికి సౌవీర మద్ర కేకయ అంబష్ఠ దేశాధిపతులు పుట్టిరి ఆ ఉశీనరుని తమ్ముని వంశస్థుఁడు అగు బలికి అంగ వంగ కళింగ పౌంఢ్ర దేశాధిపతులు పుట్టిరి. అయిదవ కొడుకు అగు పూరువునుండి బార్హదిష పాంచాల కౌరవ రాజవంశములును, కాణ్వాయ గార్గ్యాది బ్రాహ్మణ వంశములును, కలిగెను అందు కురువంశస్థుఁడు అగు ఉపరిచర వసువునుండి మగధవంశము ఉత్పన్నము ఆయెను

యవనము ఒకానొక దేశము దీనిని ఇప్పటివారు అరేబియా అందురు

యవీనరుఁడు (౧) పు॥ ద్విమీఢుని కొడుకు
(౨) రెండవ ముద్గలుని తమ్ముఁడు.

యశోద (౧) కృష్ణుని పెంపుడుతల్లి. నందుని భార్య
(౨) హాస్తికుని భార్య

యశోవతి ఈశానుని పుటభేదనము.

యా

యాజ్ఞవల్క్యము. అష్టాదశస్మృతులలో ఒకటి దీనికి విజ్ఞానేశ్వరయోగిచే రచియింపఁబడిన "మితాక్షర" అను వ్యాఖ్యానము ఒకటి కలదు అది విజ్ఞానేశ్వరీయము అని వాడఁబడును కొందఱు మూలగ్రంథమును సహితము వ్యాఖ్యానముతోడ చేర్చి విజ్ఞానేశ్వరీయము అని చెప్పుదురు. మఱికొందఱు ధర్మశాస్త్రమునకు ముఖ్యుఁడు అయిన మనువుయొక్క గ్రంథనామముతో చేర్చి రెంటికిని సాధారణముగ మనువిజ్ఞానేశ్వరీయము అని వాడు కొందురు

యాజ్ఞవల్క్యుఁడు రు॥ యజుర్వేద ధురంధరుఁడు అయిన వైశంపాయనుని శిష్యుఁడు. ఇతఁడు గురువునకు అపరాధము చేయఁగా ఆయన కుపితుఁడు అయి తనవలన గ్రహించిన వేదములను మరల తనకు ఇచ్చిపొమ్ము అనిన అతఁడు తాను చదివిన యజుర్గణమును తదుక్తక్రమమున క్రక్కెను అంత అది నెత్తుటిచేత తడుపఁబడినది అయి ఎఱ్ఱనిరూపము తాల్చెను అప్పుడు యజుర్గణాధిష్ఠిత శాఖాధిదేవతలు తిత్తిరి పక్షులు అయి దాని భుజియించిరి ఆది మొదలు ఆశాఖలు తైత్తిరీయములు అయ్యెను అనంతరము వేదవర్జితుఁడు అగు ఈ యాజ్ఞవల్క్యుఁడు అపరిమిత విచారమును పొంది ఉగ్రతపమున సూర్యుని సంతుష్టుని కావింపఁగా అతఁడు సంతసిల్లి హయరూపముతో సాక్షాత్కరించి యజుర్గణమును అతనికి ఉపదేశించెను కావున అది వాజసనేయశాఖ అని చెప్పఁబడును దానినే శుక్లయజుస్సు అనియు చెప్పుదురు.

[illegible]డు ఒక కౌశికముని ఇతని అనుగ్రహ
మున ద్రుపద రాజునకు అగ్నికుండమున
ధృష్టద్యుమ్నుఁడు అను కొమారుఁడును కృష్ణ
[illegible] కొమార్తెయు కలిగెను

[illegible] ఒక సంస్కృత నిఘం
టువు

[illegible]లు యదువంశస్థులు యాదవ వంశ
ము అనేకశాఖలు కలిగి మిక్కిలి ప్రసిద్ధులు
అగు రాజులను పలువురను కలిగి ఉండెను
అందు యదువునకు జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు అయిన
సహస్రజిత్తునుండి హైహయ వంశము ఆ
యెను వారికి మాహిష్మతి ముఖ్యపట్టణము
ఆవంశమున కార్తవీర్యార్జునుఁడు మిగుల
ప్రసిద్ధికి ఎక్కినరాజు అతని వంశస్థులు
తాళజంఘులు అను పేర వెలసిరి యదుని
రెండవపుత్రుఁడు అగు క్రోష్టువు వంశమున
ప్రసిద్ధికి ఎక్కినరాజులు శశిబిందువు జ్యామ
ఘుఁడు విదర్భుఁడు వారలలో విదర్భుఁ
డు విదర్భరాజ వంశస్థాపకుఁడు ఆయెను
అతని మూడవ కొమరుని నుండి చేదివంశ
ము వచ్చెను రెండవ కొమరుని వంశస్థుఁ
డు అగు సాత్వతుని నుండి భోజవంశమును
అంధకవంశమును వృష్ణివంశమును కలిగెను
అందు భోజవంశస్థులు ధారాపురాధిపులు
[illegible] అంధక వంశమున కృష్ణుఁడు పు
[illegible] వృష్ణివంశమున సత్రాజిత్తును సా
[illegible]

[illegible]

[illegible]భాగమున కల రాష్ట్రము అంతయు
పాలించుచు ఉండిన వింధ్యారణ్యము (విజ
యనగరము) రాజులు యాదవవంశస్థులు
అని తోఁచుచు ఉన్నది ఈవింధ్యారణ్యపు
రాజులకు [illegible] ఉండిన చంద్రగిరి సంస్థా
నము [illegible] ప్రసిద్ధమగు [illegible]

లీషు వారు ఈచెన్నపురియందు చేరుటకు
అనుమతి పడసిరి

యామి నా॥ జామి రెండవ దక్షప్రజాపతి
కూఁతురు ధర్మునిభార్య ఈమెకు దుర్గ
భూములకు అధిష్ఠాన దేవత జనియించెను
చూ॥ నాగవీధి

యాములు యజ్ఞుని కొడుకులు వీరు పన్ని
ద్దఱు స్వాయంభువ మన్వంతరము నందలి
దేవతలు

యు

యుగంధరుఁడు (౧) సాత్యకి వంశస్థుఁడు
అగు ఒక యాదవుఁడు

(౨) ప్రతాపరుద్రుని మంత్రి
అతి యుక్తిశాలి

యుగములు కృత త్రేత ద్వాపర కలి నామక
ములు అగు నాలుగు యుగములు వీనిపరి
మాణము సంధి సంధ్యంశ కాలములతో
కూడ ౧౨౦౦౦ దివ్య సంవత్సరములు
మఱియు ఒకదివ్య సంవత్సరమునకు ౩౬౦
మానుష వత్సరములు కనుక నాలుగు యు
గములకు ౪౩౨౦౦౦౦ మానుష వత్సర
ములు అగును ఈనాలుగు యుగములు చేరి
ఒక మహాయుగము అనఁబడును అందు
కృతయుగమునకు ౧౭౨౮౦౦౦ సంవత్సర
ములు త్రేతాయుగమునకు ౧౨౯౬౦౦౦
సంవత్సరములు ద్వాపర యుగమునకు
[illegible]౦౦౦ సంవత్సరములు [illegible]
[illegible] సంవత్సరములు [illegible]
మహాయుగ పరిమాణము [illegible]౦౦౦౦ మా
నుష సంవత్సరములు ఇట్టి మహాయుగ
ములు ౧౦౦౦ చతుర్ముఖ బ్రహ్మకు
ఒక పగలు, మఱియు వేయి ఒక రేయి
అగును అట్టిదినములు ౩౬౦ అయిన ఒక
సంవత్సరము అగును [illegible] ౧౦౦ సంవ

ప్సరముల కాలము అతని ఆయుష్కాలము అందు ముందటి ౫౦ సంవత్సరములు పాద్మ కల్పము అనియు వెనుకటి ౫౦ సంవత్సరములు వారాహ కల్పము అనియు చెప్పఁబడును ఇప్పుడు నడుచునది వారాహ కల్పము

బ్రహ్మయొక్క ఒక్కొక పగలు పదునాలుగు మన్వంతరములు అగును ఆయా మన్వంతరమున వేఱువేఱు దేవతలు దేవేంద్రులు సప్తర్షులు మొదలగు వారు ఆయామన్వంతరముననే పుట్టి గిట్టెదరు మఱియు బ్రహ్మకు రాత్రి ప్రళయము అనఁబడును ఆప్రళయకాలమున భూలోక భువర్లోక స్వర్లోకములు అనెడి మూఁడులోకములు జలములో మునిఁగిన మహర్లోకవాసులు తాపమును ఓర్వనేరక జనలోకముచేరి ఉందురు కృతయుగమున నాలుగు పాదములను త్రేతాయుగమున మూఁడుపాదములను ద్వాపరయుగమున రెండుపాదములను కలియుగమున ఒకపాదముననుధర్మము ప్రవర్తిల్లును మఱియు కృతయుగమున ధ్యానము త్రేతాయుగమున ధ్యానయజ్ఞములు ద్వాపరయుగమున యజ్ఞమును కలియుగమున దానమును ఆచరించుట శ్రేయస్కరము అని చెప్పుదురు.

యుధాజిత్తు (౧) య॥ వృష్ణి రెండవ కొడుకు ఇతని కొడుకులు శిని అనమిత్రుఁడు

(౨) కేకయ దేశాధిపతి దశరథుని భార్య అగు కైకేయి సహోదరుఁడు భరతుని మేనమామ ఇతని పట్టణము గిరివ్రజము

యుధిష్ఠిరుఁడు కు॥ ధర్మరాజునకు పేరు.

యుయుత్సుఁడు ధృతరాష్ట్రునికి వైశ్య స్త్రీయందు పుట్టిన కొడుకు ధృతరాష్ట్రునికి పిమ్మట ఇంద్రప్రస్థమునకు ఇతఁడు రేఁడు అయ్యెను

యుయుధానుఁడు య॥ నా॥ సాత్యకి

యువనాశ్వుఁడు (౧) ఇ॥ ఇందునికొడుకు శబస్తుని తండ్రి

(౨) ఇ॥ కృతాశ్వుని కొడుకు కృతాశ్వునికి సేనజిత్తు అను నొక పుత్రుఁడు ఉండినట్లును అతని పుత్రుఁడు ఇతఁడు అనియు కొందఱు చెప్పుదురు మఱికొందఱు ఇతఁడు అరుణాశ్వుని పుత్రుఁడు అని చెప్పుదురు మాంధాత తండ్రి ఇతఁడు తనకు చిరకాలము పుత్రసంతానము లేక ఉండఁగా అందుకయి ఇంద్రయాగము ఒకటి సలిపెను ఆయాగకాలమున ఇతని భార్యకొఱకై మంత్రించి ఉంచిన జలమును ఇతఁడు తెలియక రాత్రివేళ అలపిపాసాతురుఁడు అయి పానము చేసినందున తనపత్ని ధరియింపవలసిన గర్భమును తాను ధరియింపవలసి వచ్చెను అది కారణముగ మాంధాత ఇతనిగర్భమును చీల్చుకొని బయలు వెడలెను అప్పుడు తల్లి ఆశిశువునకు పాలు ఇచ్చుటకు వల్లలేక పోయినందున ఇంద్రుఁడు తనవ్రేలు కుడిపించి పెంచెను దానఁజేసి అతఁడు మాంధాత అనఁబడెను

యూ

యూపాక్షుఁడు ద॥ రావణుని సామంతులలో ఒకఁడు వీఁడు హనుమంతునిచే అశోక వనమునందు పొలియింపఁబడెను

యో

యోగము ఇంద్రియములను వశపఱచుకొని చిత్తము ఈశ్వరునియందు లయింపఁజేయుట ఇది సాంఖ్యమునకు సాధకము

యోగశాస్త్రము పతంజలిచే ఏర్పఱుపఁబడినది

యోగసిద్ధి అంగిరసుని కూఁతురు బృహస్పతి చెలియలు ప్రభాసునిభార్య విశ్వకర్మతల్లి

యా

యావనాశ్వుఁడు ఇ॥ అంబరీషుని కొడుకు హారితుని తండ్రి

యావనుఁడు ప్రి॥ ధీమంతుని కొడుకు

ర

రంగనాథుఁడు ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు రామాయణమును ద్విపదకావ్యముగ తెనిఁగించెను ఆరామాయణము రంగనాథరామాయణము అనఁబడును

రంగరాజు ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు భానుమతీ పరిణయమును రచియించెను

రంతిదేవుఁడు పు॥ సంకృతికొడుకు ఇతఁడు తనసంచితార్థమును అంతయు దీనులకు ఇచ్చి అడవుల తిరుగుచు ఒకప్పుడు మిక్కిలి అలని కడుదప్పితోను క్షుత్తుతోను భుజింపఁబోవుతరిని ఒక బ్రాహ్మణుఁడు భిక్షము అడుగవచ్చెను అపుడు అతనికి తన యన్నములో అర్థభాగము ఇచ్చెను తోడనే మఱియొక బ్రాహ్మణుఁడును అర్థి అయి వచ్చెను అప్పుడు ఇతఁడు మిగిలి ఉన్న అన్నములో అర్థభాగము అతనికి పెట్టెను అటుపిమ్మట మఱియొకఁడు వచ్చి ఆఁకలి గొంటిని అన్నము పెట్టుము అని అడిగెను అంతట అతనికి తక్కిన అన్నమును అంతయు ఇచ్చివేసెను మఱికొంతసేపటికి ఇంకొక అతిథి వచ్చి మిక్కిలి దప్పి అగుచు ఉన్నది అని ఇతఁడు ఉంచుకొని ఉన్న జలమును త్రాగిపోయెను అట్లు అన్నపానీయములు రెండును తనకు దక్కకపోఁగా ఇతఁడు తనకు ఒదవిన ఆఁకలి దప్పులకు ఓర్చి ఈశ్వరధ్యానము చేయుచు నిర్వికారముతో ఉండఁగా, బ్రహ్మాది దేవతలు ఇతని ధార్మికత్వమునకు మిగుల మెచ్చుకొని ప్రసన్నులు అయి ఇతనికి మోక్షము ఇచ్చిరి

రంభ ఒక అప్సరస ఈమె రూపరేఖాలావణ్యాదులయందు మిగుల పేర్కొనఁబడినది

రంభుఁడు ఆయువుపుత్రుఁడు పురూరవుని పౌత్రుఁడు నహుషుని యనుజుఁడు

రక్తబీజుఁడు ది॥ శుంభనిశుంభులతోడఁబుట్టినదాని కొడుకు వీనిదేహము నందలి రక్తము స్రవించెనేని ఆరక్తము ఎన్నిబిందువులు నేలపడునో అన్ని కోట్లరక్కసులు పుట్టుదురు కనుక కాళికాదేవి వీనిని చంపునపుడు కరాళవక్త్రి అయి వీని రక్తము ఒకబిందువు అయినను నేలపడకుండ పానముచేసి వీనిని చంపెను

రఘువు ఇ॥ దీర్ఘబాహుని కొడుకు అజుని తండ్రి.

రచన దితికూఁతురు త్వష్టభార్య

రజస్సు అనేనస్సు వంశస్థుఁడు త్రికకుత్తు తండ్రి

రజి. ఆయువుపుత్రుఁడు పురూరవుని పౌత్రుఁడు. నహుషుని తమ్ముఁడు ఇతనికి ఏనూఱుగురు పుత్రులు కలరు వారు మహాబలాఢ్యులు దేవతలచేత ప్రార్థింపఁబడి ఈతఁడు దైత్యులను జయించి దేవేంద్రునకు స్వర్గమును ఇప్పింపఁగా ఇతని పుత్రులు స్వర్గాధిపత్యము దేవేంద్రునకు ఇయ్యక తామే అనుభవింప ప్రయత్నించినందున ఇంద్రుఁడు వారిని అందఱను నిర్మూలము చేసెను.

రజుఁడు ప్రి॥ విరజుని కొడుకు

రతీదేవి మన్మథుని భార్య చూ॥ మాయావతి.

రత్నసానువు మేరుపర్వతమునకు పేరు తర్నములు ఉండెడు చఱులు కలది అని అగము

రత్నాపణము ప్రతాపరుద్రీయమునకు వ్యాఖ్యానము

రత్నావలి శ్రీహర్షదేవుఁడు అను పేరుగల కాశ్మీరదేశపురాజుచే విరచితము అయిన ఒకసంస్కృత నాటకము ఇందు పాండవ వంశస్థుఁడు అగు ఉదయనుఁడు అను రాజుయొక్క చరిత్రము చెప్పఁబడి ఉండును

రథీతరగోత్రులు రథీతరుని భార్యయందు అంగిరసుఁడు అను మునీంద్రుఁడు పుట్టించిన బ్రహ్మతేజోధనుల సంతతివారు

రథీతరుఁడు ఇక్ష్వాకుని తమ్ముఁడు అగు నభగునివంశస్థుఁడు అయిన అంబరీషుని పుత్రుఁడు అగు విరూపుని పౌత్రుఁడు

రధికుఁడు కు॥ జయత్సేనుని కొడుకు

రభసుఁడు (౧) ఆయువుపౌత్రుఁడు రంభుని పుత్రుఁడు గంభీరుని తండ్రి

(౨) ఒకానొక సంస్కృత నిఘంటువును చేసినపండితుఁడు ఇతఁడు చేసిన నిఘంటువునే రభసకోశము అందురు

రస (భారతరీత్యా)ప్రజాపతిభార్య అహుఁడు అను వసువుయొక్క తల్లి

రసనిరూపణము ఒక అలంకారగ్రంథము ఇది శృంగార రస నిరూపణము అష్టరస నిరూపణము భావనిరూపణము అను భాగములు కలిగి ఉండును

రసరత్నాకరము ఒకరసవాద గ్రంథము. నవరత్నములు పంచలోహములు గంధకము మొదలైనవానిని భస్మముచేయుటను కరఁగించుటను గుఱించిన విషయములు ఇందు చెప్పఁబడి ఉండును ఇది నిత్యనాథసిద్ధునిచే చేయఁబడినది

రసాతలము ఒక అధోలోకము ఇది పర్వతమయము అయి ఉండును దీనికి వాసుకి ఱేఁడు అయి ఉండు దీనికి ముఖ్యపట్టణము భోగవతి ఇందే వామనునిచే అణఁగ ద్రొక్కఁబడిన బలియు నివసించి ఉండును కనుకనే బలిసద్మము అనియు దీనికి ఒక పేరు వాడఁబడుచు ఉన్నది

రా

రాక (౧) ధాత భార్యలలో ఒకతె

(౨) ర॥ సుమాలికూఁతురు విశ్రవసుని భార్య ఖరదూషణ త్రిశిరసుల తల్లి

రాక్షసులు వీరును యక్షులును కశ్యపునికి సురసయందు జన్మించినవారు వీరుపుట్టినతోడనే క్షుత్పిపాసల చేత పీడితులు అయి కొందఱు యక్షామ అనియు మఱికొందఱు రక్షామ అనియు పలికిరి అది కారణముగ యక్షులు అనియు రక్షస్సులు లేక రాక్షసులు అనియు వీరు పేరు పొందిరి

రాజధర్ముఁడు చూ॥ నాళీజంఘుఁడు

రాజరాజనరేంద్రుఁడు వేగిదేశాధిపతి చూ॥ నన్నయ భట్టారకుఁడు

రాజాధిదేవి వసుదేవుని చెలియలు జయత్సేనునిభార్య ఈమెకొమరులు విందానువిందులు

రాజు. చంద్రునకు నామము

రాధ. (౧) శ్రీకృష్ణునికి ప్రియురాలు. నందుని చెల్లెలు

(౨) కర్ణుని పెంపుడుతల్లి ఈమెచే పెంపఁబడుటచేతనే కర్ణుఁడు రాధేయుఁడు అనఁబడెను

రామకృష్ణుఁడు (తెనాలి) ఒక ఆంధ్రకవి. ఇతని ఊరు తెనాలి ఇతఁడు కృష్ణ దేవరాయలవద్ద ఉండిన యెనమండ్రు కవులలో ఒకఁడు సమయోచిత వాక్యనిర్వాహక మహాశక్తికలవాఁడు ఇతఁడు పాండురంగ

మాహాత్మ్యము అనఁబడు మహాకావ్యమును రచించెను అందలి వర్ణనాదులు విలక్షణముగా ఉన్నయవి పూర్వు వీఁగుల మనోజ్ఞము అనుటకు "పాండురంగవిభుని పదగుంభనంబును" అను వాక్యము నిదర్శనము మఱియు ఇతఁడు నిరోష్ఠ్య రామాయణాది చిత్రకావ్యములు కొన్ని చేసినట్లు వినుచున్నాము అవి ప్రస్తుతము ఎక్కడను దొరకలేదు మఱియు ఈ రామకృష్ణుఁడు వికటకవి అనియు రాయలవారి సభలో హాస్యకాఁడుగా ఉండెను అనియు ఇతని విషయమై అనేకకథలు వాడఁబడుచు ఉన్నవి

రామగిరి నాగపురము చెంత ఉండు ఒక కొండ

రామభద్రుఁడు ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు కృష్ణదేవరాయలవద్ది కవులు ఎనమండ్రులో ఒకఁడు రామాభ్యుదయము అను మహాకావ్యమును ఇతఁడు రచించెను

రామమంత్రి ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు ఆధునికకవులలో ఒకఁడు ఇతనిచే దశావతార చరిత్రము రచియింపఁబడెను

రామరాజభూషణుఁడు చూ॥ నా॥ భట్టుమూర్తి

రామానుజాచార్యులు విశిష్టాద్వైత మతోద్ధారకుఁడు ఈయన ౮౦౦ సంవత్సరములకు ముందు అవతరించినట్టు తెలియవచ్చెడి ఈయన తండ్రి ఆసూరి కేశవాచార్యులు తల్లి కాంతిమతి. జన్మస్థానము చెన్నపురికి సమీపమున ౨౬ మైళ్లదూరమున ఉండు శ్రీపెరుంబూదూరు (భూతపురము) విద్యాభ్యాసము చేసినచోటు కాంచీపురము సకలశాస్త్రములను యాదవ ప్రకాశులు అను అద్వైత మతావలంబి అగు సన్న్యాసివద్ద చదివి వానినెల్ల విశిష్టాద్వైత పరముగా అర్థము సాధించి ఆమతమును స్థాపించి పిమ్మట త్రిదండసన్న్యాసి అయి యతిరాజు అనుపేరు పొంది మేలుకోట (తిరునారాయణపురము) శ్రీరంగము తిరుపతి మొదలగు అనేక దివ్యస్థలములయందు [illegible]సులను నిర్వహించి అచ్చటచ్చట వైష్ణవ మతమును స్థాపించెను వెండియు ఈయన బహుదేశాటనము చేసి పలుమతముల వారిని జయించి శిష్య సంఘమును సంపాదించి తమ మతమును వృద్ధిపొందించెను ఈయన వ్యాససూత్ర భాష్యము, గీతా భాష్యము, తర్కభాష్యము, వేదార్థసంగ్రహము, న్యాయామృతము, వేదాంత ప్రదీపము, వేదాంత తత్త్వసారము, నారదీయ పాంచరాత్రాగమము, రంగనాథ స్తవము, గద్యత్రయము, మఱియు పెక్కు స్వరూప గ్రంథములను రచియించెను కనుక ఈయనకు భాష్యకార్లు అనియు ఎంబెరు మానారు అనియు నామధేయములు కలిగెను

ఈ రామానుజాచార్యులు శేషాంశసంభూతుఁడు ఈయనకుముందు విశిష్టాద్వైతమును ప్రతిపాదించినవారు కొందఱు కలరు. వారిలో ముఖ్యులు పన్నిద్దఱు

౧ సరోయోగి (పొయ్‌హై యాళ్వారు) ఈయన కంచియందలి పొయ్‌హై అను పుష్కరిణియందు ఒక బంగారు తామరపువ్వులో ద్వాపరయుగాంతమునందు పాంచజన్యాంశమున అయోనిజుఁడై జనించెను

౨ భూతయోగి. (పూదత్తాళ్వారు) ఈయన సరోయోగి అవతరించిన మఱునాడు మల్లాపురి (తిరుక్కడల్‌మల్లై) అను గ్రామమునందు ఒకసరస్సునందలి నల్ల కలువ పూవునందు గదాంశమున అయోనిజుఁడు అయి అవతరించెను

౩ మహద్యోగి (పేయాళ్వారు) ఈయన భూతయోగి అవతరించిన మఱునాడే వా యవ్యారిపు (మైలైనగరు) అను ఊరి [illegible]మి ఒక సరస్సునందలి యెఱ్ఱకలువ [illegible] నందకాంశమున అవతరించెను [illegible]

౪ భక్తిసారుడు (తిరుమళిసై యాళ్వారు) ఈయన పైచెప్పిన మూవురును [illegible] మహీసార క్షే[illegible] అనుచోట తపస్సు చేయుచున్న భార్గవ మహర్షికి ఇంద్రునిచే ప్రేరేపింపబడి ఆయనను మోహింపజేసిన అప్సరస వలన సుదర్శనాంశ సంభూతుడు గాను జనించెను [illegible] పుట్టినను బిడ్డ [illegible] ఒక మేదరవాడు [illegible] వచ్చి ఆ శిశువును తన ఇంటికి ఎత్తుకొనిపోయి పెంచెను

౫ శఠకోపుడు (నమ్మాళ్వారు) ఈయన కలి[illegible] తిరుకురుకాపురి, (తిరుక్కురుగూరు) అను గ్రామమునందు కారి అను పేరుగల సమ్రాట్టునకు ఉడయనంగై అను భార్యయందు విష్వక్సేనాంశమున జనించెను అట్లు అవతరించి ఎల్ల శిశువులవలె స్తన్యపానముచేయక అభివృద్ధి పొందెను

౬ పరాంకుశదాసుడు (మధురకవి ఆళ్వారు) ఈయన ద్వాపరయుగాంతమున పాండ్యదేశమునందలి తిరుక్కోళూరు అను గ్రామమునందు ఒక పురశ్చూడుండు (ముంబాజుట్టువాడు) అగు బ్రాహ్మణునికి కుముదాంశమున జనించి సామవేదాధ్యాపకుడు అయి దివ్యదేశ యాత్రచేయుచు అయోధ్యకు పోయి ఉండెను అప్పుడు ఇచ్చట దక్షిణ దేశమునందు నమ్మాళ్వారు అవతరించిన ఆతేజస్సు తనకు కనబడగా బయలుదేరి వచ్చి నమ్మాళ్వారువల్ల తత్వవిషయములను గ్రహించెను.

౭ కులశేఖరాళ్వారు ఈయన కలియుగాదియందు దృఢవ్రతుడను అనురాజునకు పుత్రుడు అయి కౌస్తుభాంశమున అవతరించి ధర్మశాస్త్రాదివిద్యలు నేర్చి పరమజ్ఞాన సంపన్నుడై భగవత్కటాక్షమును పొందెను

౮ విష్ణుచిత్తుడు (పెరియాళ్వారు) ఈయన కలియుగాదియందు శ్రీవిల్లిపుత్తూరు అను గ్రామమునందు ఒక పురశ్చూడుండై అగు వైష్ణవునకు గరుడాంశమున పుత్రుండై అవతరించి వేదవేదాంగములెల్ల అభ్యసించి అచ్చట వటపత్రశాయి అను విష్ణుమూర్తికి తులసి కైంకర్యముచేయుచు ఉండి పాండ్యదేశపు రాజునొద్ద పరతత్వనిర్ణయముచేసి బహుమానము పడసి పిదప లక్ష్మీపతి అగు శ్రీమన్నారాయణుని ప్రత్యక్షముచేసికొని తులసివనమునందు అయోనిజయై జనించి తనకొమార్తె అయిన ఆముక్తమాల్యదను (చూడికొదుత్త నాచ్చ్యారును) ఆదేవునికి భార్యగా సమర్పించి కృతార్థుడు ఆయ్యెను

౯ గోద (చూడికొడుత్తాళ్) ఈమె కలియుగాదిని శ్రీవిల్లిపుత్తూరి యందు విష్ణుచిత్తుని యొక్క తులసి వనమునందు అయోనిజయై భూమ్యంశమున జనించి ఆ పెరియాళ్వారుచే పెంపబడి ఆయన పెరుమాళ్లకు కట్టికొని పోయెడు తులసిమాలలు తాను ముందు ధరించి పిమ్మట పూలబుట్టలో పెట్టుచువచ్చి కడపట [illegible] పెరుమాళ్లకు భార్య అయ్యెను కనుక ఈమె ఆడుది అయినను తక్కిన ఆళ్వారులలో చేర్చి ఎన్నంబడెను

౧౦ భక్తాంఘ్రిరేణువు (తొండరడిప్పొడియాళ్వారు) ఈయన కలియుగము పుట్టిన ఇన్నూరేండ్లకు పిమ్మట చోళదేశము

నందు మండంగుడి అను గ్రామము నందు ఒక పురశ్చూడ వైష్ణవునకు పుత్రుండై వనమాలాంశమున జనియించి విప్రనారాయణుండు అనుపేరు వహించి భగవత్కైంకర్యపరుండై కాలము గడపెను

౧౧ మునివాహనుండు (తిరుప్పాణాళ్వారు) ఈయన కలియుగము పుట్టిన మున్నూఱు ఏండ్లకు పిమ్మట చోళదేశము నందలి నిచుళాపురము (ఉరయూరు)అను గ్రామమునందు విడవలిగంటలలో అయోనిజుండు అయి శ్రీవత్సాంశమునందు జనియించి బిడ్డలులేనివారైన చండాల దంపతులచే పెంపంబడి వీణాగానమునందు నిపుణుండై భగవన్నామస్మరణచేసి కృతార్థుండు అయ్యెను

౧౨ పరకాలుండు (తిరుమంగైయాళ్వారు) ఈయన కలియుగముపుట్టిన నన్నూఱు సంవత్సరముల కాలమున తిరువాలి త్తిరునగరు అను గ్రామమునందు నీలుండు అను ఒక శూద్రునికి పుత్రుండు అయి అవతరించి ధనుర్విద్య మొదలు అగు విద్యలనేర్చి చోళరాజునొద్ద కొంచెపాటి అధికారము ఒకటి సంపాదించుకొని తనకు తగిన నలుగురుమంత్రులను చేర్చుకొని మెలంగుచు అయోనిజయై జనించిన కుముదవల్లి అను కన్యకను వివాహము అగుటకొఱకు దొంగిలించియు మోసపుచ్చియు ధనమును ఆర్జించి శ్రీరంగపు రంగనాథుని దేవాలయగోపుర ప్రాకారాదులను కట్టించి ఆమెను పెండ్లాడి పరమ భాగవత భక్తుండు అయి ముక్తుండు అయ్యెను ఈచెప్పంబడిన వారే పన్నిద్ద ఱాళ్వార్లు అనంబడుదురు

రామాయణము రామునియొక్క చరిత్రమును తెలిపెడు ఇతిహాసము ఇది సంస్కృతమున వాల్మీకి మహామునిచే రచియింపంబడెను దీనిరచనకుముపు ఇట్టి పద్యకావ్యము లేనందున ఇది ఆదికావ్యము అని పేర్కొనంబడుచు ఉన్నది మఱియు ఇది బాలకాండము, అయోధ్యాకాండము, అరణ్య కాండము, కిష్కింధా కాండము, సుందరకాండము, యుద్ధకాండము, ఉత్తరకాండము, అని ఏడుకాండములు కలది దీని గ్రంథసంఖ్య ౨౪౦౦౦ ఒక్కొక వేయిని మొదటి శ్లోకము ఒక్కొక గాయత్రీ మంత్రాక్షరముతో ఆరంభింపంబడి ఉండుటను బట్టి ఇది గాయత్రీ రూపము అనియు అందురు దీనిని తెనుంగున అనేకులు అనేక రూపముల రచియించి ఉన్నారు చూ॥ భాస్కర రామాయణము

రాముండు విష్ణువుయొక్క దశావతార మూర్తులలో ఏడవ మూర్తి ఇతండు ఇక్ష్వాకు వంశసంభవుండు అగు అజమహారాజు కొడుకు అయిన దశరథునికి కౌసల్యయందు జనియించిన పుత్రుండు భార్య సీత తమ్ములు భరత లక్ష్మణశత్రుఘ్నులు ఇతండు భార్యతోను తమ్ముండు అగు లక్ష్మణునితోను పితృవాక్యపరిపాలన చేయుటకు పదునాలుగు సంవత్సరములు అరణ్య వాసము చేసి రావణ కుంభకర్ణాది రాక్షసులను చంపి దండకారణ్యవాసులు అగు బ్రాహ్మణులకు సుఖము కలుగ చేసెను మఱియు ఇతనికి దశరథుని కొమరుండు అగుటచే దాశరథి అనియు కకుత్స్థునివంశమున జనియించుటచే కాకుత్స్థుండు అనియు రఘుకులమునందు పుట్టినందున రాఘవుండు అనియు నామములు కలిగెను ఈతండు దండకారణ్యమున ఉండునపుడు సీతను రావణుండు ఎత్తుకొని పోవంగా భార్యను వెదకుచు పోయి ఋశ్యమూక పర్వతమునందు సుగ్రీవునితో సఖ్యము చేసి అతనిని

ఇల్లు వెళ్లఁగొట్టిన అతని అన్న అగు వాలిని చంపి వానర రాజ్యమునకు అతని రాజుగా చేసి అతని సాహాయ్యకమున లంక ప్రవేశించి రావణునితో యుద్ధము చేసి వానిని చంపెను రావణుని చంపునప్పుడు రామునకు నలువది సంవత్సరముల ప్రాయము అని ఎఱుఁగునది

పూర్వము దేవాసురులయుద్ధమున దైత్యులకు క్షేమముకోరుచు ఉండిన భృగుమహర్షి తనపత్నిని విష్ణువు శిరశ్ఛేదము చేసెను, అని కోపించి విష్ణువును మానవుఁడుగా పుట్టునట్లును పత్నీవియోగదుఃఖమును అనుభవించునట్లును శపించినందున రాముఁడు కేవలమనుష్యమాత్రుఁడు అయి సీతావియోగదుఃఖమును అనుభవించెను

రామేశ్వరము శ్రీరాముఁడు రావణుని చంపిన పిదప సేతువువెంబడి శివలింగమును ప్రతిష్ఠ చేసి పూజ సలిపినస్థలము ఈలింగమును దర్శనముచేసినవారిని చెంది ఉండు మహాపాతకములు తొలఁగి పోవును అని ప్రసిద్ధి

రావణుఁడు రాక్షసులరాజు ఇతని రాజధాని లంక తండ్రి పులస్త్యుని కొడుకు అగు విశ్రవసుఁడు తల్లి సుమాలి కూఁతురు అగు కైకసి భార్య మయుని కూఁతురు అగు మండోదరి సోదరులు కుంభకర్ణ విభీషణులు కొడుకులు ఇంద్రజిత్తు మొదలగువారు ఇతనికి పదితలలు ఉండుటచే దశకంఠుఁడు దశగ్రీవుఁడు అను నామధేయములు కలిగెను మఱియు ఇతఁడు మహత్తరము అగు తపము సలిపి బ్రహ్మవలన తనకు మనుష్యులు తక్క తక్కినవారిచే చావు లేకుండ వరము పొంది ఆ వరప్రభావముచే మిగుల గర్వితుఁడు అయి త్రిలోకములయందు ఉండు సాధువులను ఎల్లవారిని మిగుల హింస పెట్టుచు ఉండెను ఆ హింసలకు ఓర్వఁజాలక మునులును దేవతలును బ్రహ్మచెంతకు పోయి మొఱలిడిరి అప్పుడు బ్రహ్మ వారిని పిలుచుకొని పాలసముద్రమున ఉండు విష్ణువు దగ్గఱకు పోయి ప్రార్థింపఁగా అతఁడు మనుష్యరూపమున శ్రీరాముఁడు అనుపేర భూమిని అవతరించి ఈరావణుని చంపెను చూ॥ జయవిజయులు

ఈరావణుఁడు దిగ్విజయముచేయ బయలుదేఱినప్పుడు తొలుత కుబేరునితో తలపడి యుద్ధమునందు జయము పొంది అతని విమానము అగు పుష్పకమును అపహరించుకొని దానిపై ఎక్కి సంచరించుతఱిని అది కైలాసగిరి సమీపమున నిలువఁబడఁగా అందులకు కారణము విచారించి శివుని మహిమ అని నందివలన ఎఱిఁగి నావిమానమును అడ్డగించిన శివుని కొండతోడ ఎత్తి పాఱవైతును కాక అని కైలాసము పెల్లగించి చెండాడినట్లు ఎగరవైవ అరంభించెను అప్పుడు ఆకొండపై ఉన్న శివుఁడు తన కాలి పెనువ్రేలితో ఆకొండను అదుమఁగా వీనిచేతులు దానిక్రింద చిక్కుకొని ఊడదీసికొన కూడక పోయెను ఆ బాధచే వీఁడు చిరకాలము గొంతెత్తి ఏడ్చి ఏడ్చి కడపట శివుని పలుదెఱఁగుల నుతించెను అంత అతఁడు కరుణార్ద్రచిత్తుఁడు అయి తనకాలివ్రేలిని ఎత్తఁగా వీఁడు తనచేతులను ఊడ తీసికొనెను ఇట్లు ఆ కొండక్రింద చేతులు తగులుకోఁగా వీఁడు గొప్పధ్వనితో రోదనముచేసినందున వీనికి రావణుఁడు అనుపేరు కలిగెను ఇది కాక ఈరావణుఁడు ఒకానొకప్పుడు వాలితో యుద్ధము చేయ కోరి కిష్కింధకు పోయి అచట వాలిని కానక అతఁడు దక్షిణ

సముద్రమునకు స్నానార్థము పోయి ఉన్నాఁడు అని విని అచటికి పోయి చూచి సంధ్యవార్చుచు ఉన్న ఆతని వెనుకప్రక్క- చేరి మెల్లమెల్లఁగా పోయి పట్టుకొన యత్నింపఁగా, అతఁడు అది తెలిసికొని రావణుని చేతులు తనసందిట చొప్పింపఁబడు నంతవఱకు కదలక మెదలక ఉండి సందిట అదిమి పట్టుకొని నాలుగు సముద్రముల యందు ముంచి అలయించి పిమ్మట ఏమి ఎఱుఁగని వానివలె దిగవిడిచి దశగ్రీవా ఎక్కడనుండి వచ్చితివి అని పరిహసించెను అంతట రావణుఁడు లజ్జితుఁడు అయి అతనితో స్నేహముచేసి ఆవల పోయెను మఱియొక సమయమున కార్తవీర్యార్జుననితో పోరాడవలెనని పోయి ఆతని చేత చెఱసాలలో ఉంచఁబడెను చూ॥ కార్తవీర్యార్జునుఁడు

మఱియు ఈరావణుఁడు స్వర్గముమీఁద దండెత్తిపోవుచు మేరుపర్వతపు నెత్తమునందు దండుతోడ విడిసి ఆదారిని నలకూబరుని ఒద్దకు పోవుచు ఉన్న రంభను బలాత్కారముగా పట్టి రమించి విడిచెను ఆ వృత్తాంతము నలకూబరుఁడు తెలిసికొని రోషాయత్తచిత్తుఁడై రావణుఁడు రంభను పట్టినట్టు ఇఁకమీఁద బలాత్కారముగా ఏ యాఁడుదానినైన పట్టెనేని వానితలలు అప్పుడే వేయి వ్రక్కలు అయి చచ్చును గాక అని శపించెను ఇంతేకాక ఈరావణుఁడు దేవేంద్రునితో యుద్ధముచేయునపుడు ఇంద్రుని ఏనుఁగు అగు ఐరావతము తనకొమ్ములతో వీనిఱొమ్మున క్రుమ్మఁగా ఆకొమ్ములు తునిఁగి పోయెను, కనుక వీఁడు మిగుల దృఢమైన దేహము కలవాఁడు అని ఊహింప వలయును మెండియు ఇతనికి బ్రహ్మవరప్రభావముచేత కడుపున అమృతకలశము ఒకటి కలిగి ఉండుటచే వీనితలలు ఎన్నిమాఱులు నఱికినను మరల మరల మొలచుచు ఉండును ఆసంగతి విభీషణునికి తెలియును కనుక అతఁడు చెప్పఁగా తెలిసికొని రాముఁడు ఆయమృతకలశమును భేదించి తలలు నఱకఁగా వీఁడు చచ్చెను

రాష్ట్రపాలిక ఉగ్రసేనుని అయిదవ కూఁతురు సృంజయుని భార్య

రాష్ట్రపాలుఁడు య॥ కంసుని తమ్ముఁడు

రాసులు లగ్నములు ఇవి పండ్రెండు

౧	మేషము	౨	వృషభము
౩	మిథునము	౪	కటకము
౫	సింహము	౬	కన్య
౭	తుల	౮	వృశ్చికము
౯	ధనుస్సు	౧౦	మకరము
౧౧	కుంభము	౧౨	మీనము

ఇవి సౌరమానమున మాసములును అగును

రాహువు ద॥ ఒకగ్రహము ఇతనితండ్రి విప్రచిత్తి తల్లి సింహిక ఇతని తమ్ముఁడు కేతువు వీరు ఇరువురు కశ్యపుని పౌత్రులు విష్ణువు మోహినీవేషము తాల్చి అమృతము పంచువేళ రాహువు దేవతలవేషము ధరించుకొని దానిని గ్రహింప యత్నింపఁగా, సూర్యచంద్రులు ఆమర్మమును ఎఱిఁగి విష్ణువుతో చెప్పినందున సూర్యచంద్రులకును రాహువునకును విరోధము పాటిల్లెను అని ప్రసిద్ధి మఱియు ఈరాహువు సర్పరూపి అనియు చెప్పఁబడును ఇతఁడే విష్ణువుచే నఱకఁబడి శిరోభాగము రాహువు అనియు తక్కిన మొండెము కేతువు అనియు అనఁబడును

రిపుంజయుఁడు మ॥ బృహద్రథుని వంశమున పుట్టిన మగధదేశాధీశులలో కడపటివాఁడు

ఇతఁడు తనమంత్రి అగు సు[illegible]కునిచే చంపఁబడెను అనంతరము ఆ రాజ్యమును అతని సుతుఁడు అయిన ప్రద్యోతుఁడును వాని వంశమువారును ఏలిరి

రిపుఁడు యదువుయొక్క నాలవ కొడుకు

రు

రుకుఁడు ఇ॥ విజయుని కొడుకు వృకుని తండ్రి

రుక్మకేశుఁడు, రుక్మధరుఁడు, రుక్మనేత్రుఁడు, రుక్మబాహువు — రుక్మి తమ్ములు

రుక్మి విదర్భదేశపు రాజు అగు భీష్మకుని పెద్దకొడుకు రుక్మిణి అన్న

రుక్మిణి కృష్ణుని జ్యేష్ఠ భార్య విదర్భ దేశాధిపతి అగు భీష్మకుని కూఁతురు ప్రద్యుమ్నునితల్లి

రుక్ముఁడు, రుక్మేషువు — య॥ రుచికుని కొడుకులు జ్యామఘుని సహోదరులు

రుక్షయుఁడు పు॥ మహావీర్యుని కొడుకు ఇతనికి పుష్కరారుణి కవి త్రయ్యారుణి అని ముగ్గురు కొడుకులు వీరి సంతతివారు బ్రాహ్మణులు అయిరి

రుచి ఒకానొక ప్రజాపతి భార్య శతరూప కూఁతురు అయిన ఆకూతి కొడుకు యజ్ఞుఁడు

రుచికుఁడు య॥ ధర్మని కొడుకు ఇతని కొడుకులు జ్యామఘుఁడు పృథువు రుక్మేషువు రుక్ముఁడు పురుజిత్తు

రుచిరథుఁడు. పు పూ॥ నా॥ గురుఁడు

రుచిరాశ్వుఁడు బా॥ సేనజిత్తు కొడుకు ప్రాజ్ఞుని తండ్రి

రుద్రకోటి ఒకానొక తీర్థము ఇందు ఒకప్పుడు రుద్రుఁడు ఋషులకు ప్రత్య[illegible] అయి కోటిరూపములుగా ప్ర[illegible] దీనికి ఈనామము కలిగెను

రుద్రపర్వతము ఇది జాహ్నవి [illegible] సమీపమున ఉండును

రుద్రప్రయాగ మందాకినికిని అలకనందకును నడుమను ఉండు క్షేత్రము

రుద్రాక్షము శివభక్తులు ధరించెడు ఒకానొక కాయ త్రిపురాసురవ[illegible] రుద్రుఁడు దేవస్వరూపుఁడు అగు [illegible] బాణముగా [illegible] ధ్యానము చేయుచో అతని కనునెత్రములను[illegible] పడిన జలబిందువులచే రుద్రాక్షలు పుట్టినట్లు తెలియవచ్చుచు ఉన్నది ఇది అనేక భేదములు కలిగి ఉండును దీని ధరి[illegible] మహా మోక్షసాధకము అని స్మా[illegible] శైవులును విశ్వాసముతో ధ[illegible]

రుద్రుఁడు (౧) అష్టమూర్తు[illegible] శివునికి నామాంతరము

(౨) బ్రహ్మ పుత్రులలో ఒకఁడు ఇతఁడు బ్రహ్మముఖమునందుండి పుట్టెను బ్రహ్మ తొలుత తాను పుట్టించిన సనకసనందనాదులు పరమయోగులై సృష్టికర్తలు కానందున మిక్కిలి కోపమును వహించెను అప్పుడు ఆకోపము ఈతని రూపముగా అతనియొక్క భ్రూమధ్యమునుండి రోదనము చేయుచు పుట్టెనుగాన ఇతనికి రుద్రుఁడు అను నామము కలిగెను అవల బ్రహ్మ కొంత శాంతివహించి స్వాయంభువుని శతరూపను పుట్టించెను

రుద్రులు బ్రహ్మమానస పుత్రులు వీరు పదునొక్కరు ౧ అజుఁడు, ౨ ఏకపాదుఁడు, ౩ అహిర్బుధ్న్యుఁడు, ౪ హరుఁడు, ౫ శంభుఁడు, ౬ త్ర్యంబకుఁడు, ౭ అపరాజితుఁడు ౮ ఈశానుఁడు, ౯ త్రి, [illegible]

నుఁడు, ౧౦ త్వష్ట, ౧౧ రుద్రుఁడు మఱియు వీరిని రుద్రుని మానసపుత్రులు అనియు వాడుదురు

రుమ సుగ్రీవుని భార్య

రురుఁడు చ్యవనునికొడుకు అగు ప్రమతికిని ఘృతాచి అను అప్సరసకును పుట్టిన ఋషి ఇతనిభార్య ప్రమద్వర ఇతఁడు తనభార్యను సర్పముకఱచి చంపఁగా ఆమెను తన తపో మహిమచేత బ్రతికించి అది మొదలు తనకు కనఁబడిన సర్పములను ఎల్ల కొట్టి చంపుచు ఉండి కడపట డుండుభము అను సర్పరూపమును పొంది ఉన్న సహస్రపాదుఁడు అను మునియొక్క ప్రార్థనచే అది మానెను ఈరురునికి ప్రమద్వరవలన శునకుఁడు అనునతఁడు పుట్టెను

రూ

రూప శుక్తిమంతమున ఉండి వెలువడు ఒకనది

రూపవాహికులు రూపానదీ తీరవాసులు

రూపాశ్వుఁడు ఇ॥ నా॥ కృతాశ్వుఁడు

రే

రేణుక పరశురాముని తల్లి జమదగ్ని భార్య ఈమెకు ఒకప్పుడు పరపురుష వీక్షణమున మనసు చలింపఁగా జమదగ్ని అది తెలిసి కొని పరశురామునిచే ఈమె శిరశ్ఛేదము చేయించి అనంతరము ఆపరశురాముఁడు వేఁడినంతట ఈమెను పునర్జీవితురాలుగా చేసెను ఈమె పరాశక్త్యంశము

రేణుమతి నకులుని భార్య

రేవంతుఁడు ఒక గుహ్యకుఁడు

రేవతి (౧) రైవతపర్వతము మీఁది తామరకొలనులో పుట్టిన ఒకకన్యక ఈమెను ఆకొలను చెంత ఉండిన ప్రముచుఁడు అను ముని ఎత్తి పెంచెను కొడుకు రైవత మనువు

(౨) బలరాముని పత్ని రేవతుని కూఁతురు ఈమె శర్యాతి పౌత్రుఁడు అగు రైవతుని కొడుకు అయిన కకుద్మి కూఁతురు అనియు చెప్పుదురు చూ॥ కకుద్మి

(౩) ఇరువది ఏడు నక్షత్రములలో ఒకటి

(౪) అరిష్ట పిప్పలుల తల్లి మిత్రుని భార్య

రై

రైభ్యుఁడు (౧) పు॥ నా॥ ఈళినుఁడు సుమతి కొడుకు

(౨) రు॥ అర్థావసు పరావసువుల తండ్రి

రైవతకము ఒకానొక కొండ నా॥ కుముదము ఇది ద్వారకకు సమీపమున ఉండును ఋతవాక్కు శాపముచే రేవతీ నక్షత్రము ఈపర్వతముమీఁద పడెను అది కారణముగ దీనికి ఈపేరు కలిగెను మఱియు ఆరేవతీ నక్షత్రము ఈపర్వతమునందు పడి ఒకతామర కొలను అయ్యెను అందు ఒక కన్య పుట్టెను ఆకన్యక రేవతి అనఁబడును చూ॥ (౧) రేవతి

రైవతుఁడు (౧) అయిదవ మనువు ప్రియవ్రతుని వంశమునందు జనియించిన దుర్గమునికి రేవతియందు పుట్టిన కొడుకు ఇతఁడు ప్రియవ్రతుని పుత్రుఁడు అని భాగవతమున చెప్పి ఉన్నది

(౨) ఆనర్తుని కొడుకు కకుద్మి తండ్రి

రో

రోచన వసుదేవుని భార్యలలో ఒకతె

రోమపాదుఁడు (౧) అం|| నా|| దశరథుఁడు ధర్మరథుని కొడుకు ఇతఁడు తనకు సంతానము లేకపోయినందున శ్రీరాముని తండ్రి అగు దశరథుని కొమార్తె అగు శాంతను పెంచుకొనెను కొడుకు చతురంగుఁడు

(౨) య|| విదర్భుని మూఁడవ కొడుకు

రోమశుఁడు రు|| ఇంద్రుని పంపున ధర్మరాజునకు అర్జునుఁడు నాకలోకమందు ఉన్నాఁడు అని ఎఱిఁగించి అతనిచే తీర్థయాత్ర చేయించిన వాఁడు

రోమహర్షణుఁడు ఉగ్రశ్రవసుని తండ్రి చూ|| ఉగ్రశ్రవసుఁడు

రోహణము (౧) ఒకానొక పర్వతము ఇందు రత్నముల గనులు మెండుగా ఉండును

(౨) ఒకానొక వృక్షము ఇది అలంబ తీర్థము గట్టున ఉండును ఇందు వాలఖిల్యులు అధోముఖముగా వ్రేలాడుచు తపస్సు చేయుచు ఉండిరి గరుత్మంతుఁడు తాను అమృతమును తెచ్చుటకొఱకు పోవునపుడు తనకు బలము కలుగవలెను అని గజకచ్ఛపములను ఆహారము చేయ ఎత్తుకొని పోయి ఈవృక్షపు కొమ్మయందు పెట్టుకొనఁగా అది విఱిగెను అంతట గరుత్మంతుఁడు గజకచ్ఛపములతోడ ఆకొమ్మను కూడ ఎత్తుకొని దానిపట్టి వ్రేలుచు ఉన్న, వాలఖిల్యులు వదలిపోఁగా కొనిపోయి నిష్పురుష నగము అను కొండయందు పడవైచి అచ్చట గజకచ్ఛపములను భక్షించి పోయెను చూ|| గరుడుఁడు

రోహిణి (౧) ఇరువదియేడు నక్షత్రములలో ఒకటి దక్షప్రజాపతి కూఁతురు చంద్రుని ప్రియ భార్య. చూ|| ప్రభాసము

(౨) బలరాముని తల్లి వసుదేవుని భార్య

రౌ

రౌద్రాశ్వుఁడు పు|| అహంయాతి కొడుకు ఇతనికి ఘృతాచియందు పదుగురు పుత్రులు కలిగిరి అందు ఋచేయుపు జ్యేష్ఠుఁడు

రౌరవము ఒక నరకము ఈనరకమును కూటసాక్షియు అనృత వాదియు అనుభవింతురు ఇది రెండువేల యోజనముల చదరము కలది అయి క్రింది ప్రదేశమున మోకాలి లోఁతు పల్లము కల రాగిసంబంధపు భూమి అయి గొప్పనిప్పులచే ఎప్పుడు మండుచు ఉండును అందు యాతనాశరీరులు పాదములు పెట్టఁగానే అవి దగ్ధములు అయి మరల మొలచుచు ఉండును

రౌహితము ఒకానొక అడవి భరతయుద్ధమునకు వెడలినప్పుడు కౌరవ సైన్యమునకు ఇది ఒక విడిదల

ల

లంక రావణాసురుని రాజధాని ఇది దక్షిణ సముద్రమున త్రికూట పర్వత శిఖరమున విశ్వకర్మచే నిర్మింపఁబడి తొలుత మాల్యవంతునికి రాజధానిగా ఉండి పిదప కుబేరునికి రాజధాని అయి ఆవల రావణునిచే ఆక్రమింపఁ బడియెను దీనికి ఏడుప్రాకారములు కలవు

లంకిని లంకను కాపాడునట్టి ఒక రాక్షసి ఇది తఱుచుగా లంక అనియే గ్రంథములయందు వాడఁబడి ఉన్నది హనుమంతుఁడు సీతను వెదుక వచ్చినప్పుడు పట్టణములో చొరనీక ఇది అతనిని అడ్డగించి అతనిచే ఓటువడియెను

లంఘు నా|| లంబ దక్షపుత్రి ధర్ముని భార్య.

లంబోదరుఁడు వినాయకునికి నామము

లక్ష్మణకవి (ఏనుఁగు) ఒకానొక ఆంధ్రకవి తండ్రి తిమ్మన ఇతఁడు భర్తృహరిచే రచియింపఁబడి ఉండిన సుభాషిత రత్నావళి అను గ్రంథమును తెనిఁగించెను

లక్ష్మణవతి చూ॥ నా॥ గౌడపురి

లక్ష్మణుఁడు (౧) శ్రీరాముని తమ్ములలో ఒకఁడు తండ్రి దశరథుఁడు తల్లి సుమిత్ర ఇతఁడు తన అన్న అగు రామునియందు మిక్కిలి భక్తి కలవాఁడు చిన్నప్పటి నుండి రాముని ఎడఁబాయక మెలఁగుచు ఉండి అతఁడు కౌశికయాగ సంరక్షణము చేయ పోయి నప్పుడు అతని వెంట పోయినదే కాక అరణ్యవాసము చేయ పోయినప్పుడును వెంట పోయి ఎల్లకష్టములకు ఓర్చి అన్నను కొలుచుచు ఉండెను కనుకనే భరతుఁడు ఇతనికంటె పెద్దవాఁడుగా ఉండఁగాను, రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నులు అని అనుక్రమ విరుద్ధముగా వీరు చెప్పఁబడుదురు ఇతని భార్య జనక మహారాజు కూఁతురు అయిన ఊర్మిళ

(౨) దుర్యోధనుని కొడుకు

లక్ష్మి విష్ణువుయొక్క భార్య పాలసముద్రమున అమృత మథనమప్పుడు పుట్టెను ఈమె ధాతృ విధాతలతో కూడ జ్యేష్ఠాదేవికి చెల్లెలు అయి బ్రహ్మకు పుట్టెను అని కొన్నియెడల చెప్పఁబడి ఉన్నది మఱియు భృగుమహర్షి కూఁతురు అనియు ఈమెను చెప్పుదురు దానినిబట్టియే ఈమెకు భార్గవి అని ఒక పేరు కలిగెను ఇన్ని జన్మములను కల్పభేదములచే అవతారభేదములును కలిగెను

లత ఒక అప్సరస చూ॥ నారీతీర్థములు

లవణుఁడు ఒకానొక అసురుఁడు మధువు కొడుకు వీఁడు మిగుల క్రూరుఁడు అయి సాధువులకు బాధలు కలుగ చేయుచు ఉండఁగా వీనిని రామునియనుజుఁడు అయిన శత్రుఘ్నుఁడు చంపి లోకమునకు హితము కావించెను

లవుఁడు చూ॥ కుశలవులు

లా

లాంగలిని మహేంద్ర పర్వతమున ఉత్పత్తి అగు ఒకనది

లి

లింగన ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు మదన మోహినీ విలాసమును రచియించెను

లింగము రుద్రునియొక్క నిర్గుణ స్వరూపము చూ॥ దేవదారువనము

లీ

లీలావతి (౧) హిరణ్యకశిపుని భార్య ప్రహ్లాదునితల్లి

(౨) భాస్కరాచార్యుల కూఁతురు

(౩) భాస్కరాచార్యులచే రచియింపఁబడిన గణితము చూ॥ భాస్కరాచార్యులు

లై

లైంగము ఒకపురాణము ఇది ఈశానకల్ప విషయములను తెలిపెడిది నందికేశ్వర ప్రోక్తము దీని గ్రంథసంఖ్య ౧౧౦౦౦

లో

లోకపాలురు భూమికి నలుదిక్కులకు రక్షకులై లోకాలోకపర్వతము మీఁద ఉండు సుధన్వుఁడు శంఖపాలుఁడు హిరణ్యరోముఁడు కేతుమంతుఁడు అను దిక్పాలకులకు ఈపేరు చెల్లుచు ఉన్నది

లోకాలోకము ఒకానొక పర్వతము నా॥ చక్రవాళము దీనిలోపలి భాగము మాత్రము

సూర్యకిరణములచే ప్రకాశించును, వెలుపలిభాగము ప్రకాశింపదు, కనుక కొంతకానఁబడుచును కొంతకానఁబడకయు ఉండునది ఆయెను అందువలన దీనికి ఈనామము కలిగెను

లోపాముద్ర అగస్త్యుని భార్య విదర్భరాజు కూఁతురు మిక్కిలి పతివ్రత

లోలార్కుఁడు కాశియందలి ఒకదేవత

లోహితాస్యుఁడు ఇ॥ హరిశ్చంద్రుని కొడుకు

లోహిత్య ఒకనది దీనితీరమున దేవారణ్యము ఉన్నది

వ

వంగము ఒకానొక దేశము ఇది బంగాళా దేశము యొక్క తూర్పు భాగము

వంగుఁడు అ॥ బలి రెండవ కొడుకు వంగదేశము ఇతని నామముచే పరఁగును

వంది రు॥ జనక మహారాజుయొక్క యజ్ఞశాలయందు ఇతనితో అష్టావక్రుఁడు వాదము చేసి జయించెను

వక్త్రయోధి ద॥ విప్రచిత్తి కొడుకు

వజ్ర ఒక అప్సరస చూ॥ నారీతీర్థములు

వజ్రజ్వాల కుంభకర్ణుని భార్య

వజ్రదంతుఁడు భగదత్తుని కొడుకు

వజ్రదంష్ట్రుఁడు ర॥ రావణుని భటులలో ఒకఁడు వీఁడు కపిసేనలు లంకను ముట్టడించినప్పుడు అంగదునిచే దక్షిణద్వారమున చంపఁబడెను

వజ్రనాభుఁడు ది॥ విప్రచిత్తి కొడుకు వీని తల్లి హిరణ్యకశిపుని కూఁతురు అయిన సింహిక సోదరుఁడు సునాభుఁడు కూఁతురు ప్రభావతి

వజ్రముష్టి ర॥ మాల్యవంతుని కొడుకు.

వజ్రాంగి ది॥ వజ్రాంగుని భార్య తారకుని తల్లి

వజ్రాంగుఁడు ది॥ కశ్యపుని కొడుకు హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపుల మరణానంతరము, దితి పుత్రునికై తపము ఆచరించి గర్భము ధరించి ఆగర్భము ఇంద్రునిచే భిన్నమై సప్తమరుత్తులు జనియించిన పిమ్మట, మరల పుత్రార్థిని అయి కశ్యపుని సేవించి అతని యనుగ్రహముచే వజ్రాంగుని కనియెను అట్లు జనియించిన ఇతఁడు ఇంద్రునిజయించునట్టి కొడుకును కోరి బ్రహ్మను గూర్చి తపస్సుచేసి అట్లే వరము పడసి తారకాసురుని కనియెను

వజ్రుఁడు య॥ కృష్ణుని పౌత్రుఁడు అగు అనిరుద్ధుని కొడుకు కృష్ణ నిర్యాణము అయిన పిమ్మట మధురాపురికి ఇతఁడు రాజు ఆయెను.

వటస్థానము భారతయుద్ధమప్పుడు కురుసేనకు ఇది ఒక విడిదల.

వడముడి భీమునికి నామము

వడ్డికవి. ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు శృంగార రసాలవాలమును రచియించెను

వత్సంధ్రుఁడు, చూ॥ నా॥ వత్సప్రీతి

వత్సకుఁడు య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు

వత్సప్రీతి దిష్టుని వంశస్థుఁడు అయిన బలంధనుని కొడుకు

వత్సరుఁడు ధ్రువుని రెండవ కొడుకు ఇతని భార్య సర్వర్ధి కొడుకులు పుష్పార్ణుఁడు చంద్రకేతుఁడు ఇషుఁడు ఊర్జుఁడు వసువు జయుఁడు అని ఆఱుగురు

వత్సుఁడు (౧) కా॥ సేనజిత్తు కొడుకు.

(౨) కా॥ నా॥ ప్రతర్దనుఁడు, కువలయాశ్వుఁడు, ఋతధ్వజుఁడు. అలర్కుని తండ్రి.

(౩) ర॥ కంసుని భటులలో ఒకఁడు కృష్ణుఁడు యమునానదీ తీరమునందు గోవులను మేపుచు ఉండఁగా ఒకప్పుడు వీఁడు కోడెదూడరూపము పొంది వచ్చి ఆవులను దూడలను పొడిచి బాధింపసాగెను అది తెలిసికొని కృష్ణుఁడు వీనిని చంపెను

వధూసర ఒకానొకనది భృగుమహర్షియొక్క భార్యను పులోముఁడు అను రక్కసుఁడు కొనిపోవునపుడు ఆమె కన్నీరు వఱదలై కాల్వ ఏర్వఁగా ఆకన్నీటి ధారలచే ఈనది ఏర్పడెను

వపుష్ట. కాశి రాజు కూఁతురు మూడవ జనమేజయుని భార్య

వపుష్మంతుఁడు ప్రియవ్రతుని కొడుకులలో ఒక్కఁడు ఇతనిపాలికి శాల్మల ద్వీపము వచ్చెను ఇతని కొడుకులు ఏడుగురు

వపుస్సు. ఒక అప్సరస ఈమె నారదోపదేశమున దుర్వాస మహామునికి తపోభంగము చేయ పోయి ఆయన కోపించి శపింపఁగా పక్షి అయి పుట్టెను చూ॥ తార్క్షి

వరణ ఒకానొకనది ఇది కాశిప్రక్కను ప్రవహించును

వరద ఒకానొకనది ఇది విదర్భదేశమున ప్రవహించి పూర్వదక్షిణ వాహిని అయి గోదావరీ నదితో సంగమించుచు ఉన్నది

వరరుచి (౧) పాణినియొక్క వ్యాకరణమునకు వార్తికము చేసిన ఋషి నా॥ కాత్యాయనుఁడు.

(౨) ప్రాకృతభాషకు వ్యాకరణము చేసిన ఒకముని ఈయన విక్రమార్కుని అన్న అని చెప్పెదరు

వరలక్ష్మీవ్రతము శ్రావణమాసమున శుక్లపక్షమున శుక్రవారమున ముత్తైదువలు లక్ష్మీదేవిని అర్చించి చేసెడు ఒకవ్రతము

కుండినము అను ఒక పట్టణమున ఉండిన చారుమతి అను ఒక ముత్తైదువ యొక్క పాతి వ్రత్యమునకు లక్ష్మీదేవి మెచ్చి ఆమెకు స్వప్నమందు ప్రత్యక్షమై తన్ను అర్చింపుము అనిచెప్పి అనేక వరములను ఇచ్చి ఈవ్రతమును అనుష్ఠించు ఇల్లాండ్రు మహాభాగ్య సంపన్నలును పుత్రపౌత్రాభివృద్ధిగలవారును అగుదురు అని అనుగ్రహించి అంతర్ధానము ఆయెను

వరాంగి శర్యాతి భార్య

వరాహకర్ణుఁడు ఒక యక్షుఁడు

వరాహమిహిరుఁడు ఒకజ్యోతిష్కుఁడు ఇతఁడు ౧౪౦౦ సంవత్సరములకుముందు ఉండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది బృహత్సంహిత అనునొక జ్యోతిషగ్రంథమును ఇతఁడు వ్రాసెను అందు గ్రహణములు చంద్రుని వృద్ధిక్షీణతలు మొదలైనవి సకారణములుగ నిరూపింపఁబడి ఉన్నవి బృహజ్జాతకము అనునదియు ఇతనిచే వ్రాయఁబడినది

వరాహము. (౧) విష్ణుని దశావతారములలో ఒకటి కల్పాంతమునందు సమస్తము జలమయము అయి ఎల్లయెడల చీఁకట్లు నిండుకొనఁగా సర్వేశ్వరుఁడు ఆజలార్ణవమున వటపత్రశాయి అయి యోగనిద్రను తేలుచు ఉండి నిత్యులు అగు కొందఱు మహాత్ములు మహర్లోకనివాసులు ప్రస్తుతింప ప్రసన్నుఁడై జలార్ణవమున మునిఁగిన భూమిని తేల్చుటకొఱకు శ్వేతవరాహరూపమును పొందెను అదియె వరాహావతారము అనఁబడును అప్పుడు భూమి ఆవరాహముయొక్క కోఱపంటిచే పెకలించి ఎత్తఁబడి అడఁగిపోక

నిలిచెను ఈ అవతారమున లోకకంటకుఁ
డు అగు హిరణ్యాక్షుని విష్ణువు తెగటార్చెను
(౨) ఒకానొక పర్వతము ఇది
మగధదేశమందు ఉండును
(3) ఒక పుణ్యక్షేత్రము ఇది
నేపాళదేశమున ఉండును

వరుణ ఆర్యావర్తమునందు ఉండునట్టి ఒకనది

వరుణుఁడు అష్టదిక్పాలకులలో ఒకఁడు ఇతనిదిక్కు పడమర భార్య శ్యామలాదేవి పట్టణము శ్రద్ధావతి ఆయుధము పాశము వాహనము మొసలి హంసయును ఇతనికి వాహనముగా కొన్నియెడల చెప్పఁబడి ఉన్నది మఱియు ఇతఁడు జలాధిదేవత అయి ఉండును

వరూధిని ఒక గంధర్వస్త్రీ ప్రవరుఁడు అను బ్రాహ్మణునిచూచి మోహించి అతఁడు తన్ను పరిగ్రహింపక పోఁగా విచారగ్రస్త అయి ఉండెను అదితెలిసి దానిని వలచి ఉండిన ఒక గంధర్వుఁడు ఆబ్రాహ్మణునిరూపము ధరించివచ్చి ఆపెను కూడెను వారికి స్వరోచి అను కొమారుఁడు కలిగెను అతనికి స్వారోచిషమనువు జనించెను

వర్చస్సు చంద్రుని కొడుకులలో ఒకఁడు

వర్ణములు జాతులు ఇవిబ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రభేదములచె నాలుగు విధములు అందు బ్రహ్మయొక్క ముఖమునుండి బ్రాహ్మణులును భుజములనుండి క్షత్రియులును ఊరువులనుండి వైశ్యులును పాదములనుండి శూద్రులును జన్మించిరి

"బ్రాహ్మణోస్యముఖమాసీత్
బాహూరాజన్యఃకృతః।
ఉరూతదస్యయద్వైశ్యః।
పద్భ్యాగ్ం శూద్రో అజాయత॥" అని

ఇందులకు ప్రమాణము. చూ॥ ఆచారకాండము ఈనాలుగు వర్ణముల జనులకును నాలుగు ఆశ్రమములు చెప్పఁబడి ఉన్నవి అవి బ్రహ్మచర్యము గార్హస్థ్యము వానప్రస్థము సన్యాసము అనఁబడును బ్రాహ్మణుఁడు ఉపనయనము అయిన తోడనె గురువును ఆశ్రయించి వేదమును అభ్యసించుచు అగ్నిపూజలు నడపుచు ఉండుట బ్రహ్మచర్యము అనియు, పిదప అతఁడు గురువుయొక్క ఆజ్ఞగొని పెండ్లాడి సత్కర్మములు నడపుచు ఉండుట గార్హస్థ్యము అనియు, ఆగృహస్థుఁడు వనమునకు అరిగి తపోనియతిని ఉండుట వానప్రస్థము అనియు, సర్వసంగపరిత్యాగి అయి దేశాటనతీర్థాటనములచే కాలము గడపుట సన్యాసము అనియు, పేర్కొనఁబడుచు ఉండును ఇందు వైశ్యశూద్రులకు బ్రహ్మచర్యమున వేదాధ్యయనము విడుచు గురుశుశ్రూష నడపుట ధర్మము సత్యము శౌచము అహింస అనసూయత క్షమ ఆనృశంస్యము అకార్పణ్యము సంతోషము అను ఎనిమిది గుణములు సకలవర్ణాశ్రమముల వారికిని కలిగి ఉండవలెను అవిలేనివారు దండనార్హులు అగుదురు

వర్మధృక్కు య॥ అక్రూరుని తమ్ముఁడు.

వర్ష మరీచి భార్యలలో ఒకతె ఈమె కొడుకులు ఆఱుగురు బ్రహ్మశాపముచే దేవకీగర్భమున పుట్టి కంసునిచే చంపఁబడి సుతలమునందుచేరి ఉండిరి పిమ్మట కొంతకాలమునకు వెనుక కృష్ణుఁడు దేవకీదేవి ప్రార్థనచే ఆమెకు వారిని తెచ్చిచూపి వారికి శాపవిమోచనము కావించెను

వలలుఁడు భీముఁడు అజ్ఞాతవాసకాలమందు వంటవానివేషము ధరించుకొని పెట్టుకొన్న పేరు.

వల్లభి రాజపుత్రస్థానమునందలి ఒకపట్టణము.

వసిష్ఠుఁడు రు॥ బ్రహ్మమానస పుత్రులలో ఒకఁడు మహాతపస్సంపన్నుఁడు ఇక్ష్వాకు వంశస్థులకు పురోహితుఁడు వైవస్వతమన్వంతరమున సప్తర్షులలో ఒకఁడు ఇతని భార్య అరుంధతి కొడుకులు శక్తిమొదలగు వారు నూఱుగురు ఈతఁడు దక్షప్రజాపతి కూఁతురు అగు ఊర్జను వివాహమయి ఆపెయందు రజుఁడు గోత్రుఁడు ఊర్ధ్వబాహువు సవనుఁడు అనఘుఁడు సుతపుఁడు శుక్రుఁడు అని ఏడుగురుపుత్రులను పొందెను వారు స్వాయంభువ మన్వంతరమున సప్తర్షులుగ ఉండిరి ఇతఁడు తొలుత బ్రహ్మమానస పుత్రుఁడు అయి ఉండి నిమిశాపముచేత ఆశరీరమునకు నాశము కలుగఁగా మిత్రావరుణులకు మరల జన్మించెను ఒకప్పుడు మిత్రావరుణులకు ఊర్వశిని చూచి రేతస్స్ఖలితము అయి అది ఒక కుంభమునందు చేర్పఁబడఁగా అందుండి వసిష్ఠుఁడును అగస్త్యుఁడును పుట్టిరి కనుక వీరు ఇరువురును కుంభజులు అనఁబడుదురు

వసుద ఒకగంధర్వస్త్రీ మాలి అను రాక్షసునిభార్య

వసుదుఁడు ఇ॥ చూ॥ నా॥ త్రసదస్యుఁడు

వసుదేవుఁడు (౧) య॥ నా॥ ఆనకదుందుభి శూరుని కొడుకు దేవకి మగఁడు కృష్ణబలరాములతండ్రి కొందఱు కశ్యపుఁడు వసుదేవుఁడుగాను అదితి దేవకిగాను పుట్టిరి అని చెప్పుదురు

(౨) చూ॥ ౨ కణ్వుఁడు

వసుపదుఁడు ఉపరిచర వసువుయొక్క సేనాపతి కోలాహల సంగమమున శుక్తిమతియందు జనియించినవాఁడు గిరిక తోఁబుట్టువు.

వసుమంతుఁడు. చూ॥ నా॥ శ్రుతాయువు

వసువు (౧) కు॥ చేదిరాజు కృతికొడుకు శుక్తిమతికి కోలాహలసంగమముచే పుట్టిన గిరికను పెండ్లాడెను ఇతఁడు సద్యోజాత వైరాగ్యమున ఒకముని యాశ్రమమందు తపము చేయుచు ఉండఁగా ఇతని తపమునకు దేవేంద్రుఁడు మెచ్చి పెక్కువస్తువులతోడ ఒకవిమానమును ఇతనికి ఇచ్చెను దానిని ఎక్కి ఇతఁడు ఉప్పరమున చరించుచు ఉండును దానిచే ఇతఁడు ఉపరిచర వసువు అనఁబడును ఒకానొకప్పుడు ఇతఁడు అడవిక వేటాఁడపోయి ఆవనమునందలి మనోజ్ఞతను చూచునపుఁడు ప్రియభార్య అగు గిరిక తలఁపునకు రాఁగా రేతస్సుజాఱెను అంతట ఇతఁడు ఆరేతస్సును ఒకదొప్పలో సంగ్రహించి తనపెంపుడు డేగచేత ఇచ్చి గిరికవద్ద చేర్పుము అని పంపెను అట్లు ఆడేగ ఆదొప్పను కొనిపోవుచు ఉండఁగా మఱియొకడేగ వచ్చి దానితో పోట్లాడి ఆదొప్పను గ్రహింప పోయెను అప్పుడు దొప్పలోనిది యమునానదిలో పడెను పడఁగానే ఆనదిని శాపవశమున చేఁప అయి ఉన్న అద్రిక అను అప్సరస్స దానిని త్రాగి గర్భిణి అయి ఒక్కకూఁతును ఒక్కకొడుకును కనెను. ఆకొడుకు మత్స్యుఁడు అనఁబరగి మత్స్యదేశమునకు ఱేఁడు ఆయెను ఆకూఁతురు దాశరాజునొద్ద పెరిగి కన్యాత్వముననె పరాశరునకు వ్యాసుని కని పిదప శంతనుని పెండ్లాడెను ఇది గాక ఉపరిచరవసువునకు అయిదుగురు కొడుకులు కలరు వారు బృహద్రథుఁడు కుసుంబుఁడు మత్స్యుఁడు ప్రత్యగ్రుఁడు చేదిపుఁడు అనఁబడుదురు, (భారతమునందు ఇతనికొడుకులు బృహద్రథుఁడు, మణివాహనుఁడు, సౌబలుఁడు, యదువు, రాజన్యుఁడు, అనువారు అయిదుగురు అని ఉన్నది)

(౨) నృగునివంశస్థుఁడు అగు భూతజ్యోతి కొడుకు

(౩) కుశికుని నాలవకొడుకు ఇతఁడు గిరివ్రజపురమును కావించెను

(౪) య॥ వసుదేవునికి శ్రీదేవియందు పుట్టిన కొడుకు

(౫) ద॥ మురాసురుని కొడుకు శ్రీకృష్ణునిచే చంపఁబడెను

(౬) దక్షప్రజాపతి కొమార్తె ధర్ముని భార్య అష్టవసువులతల్లి

వసువులు చూ॥ అష్టవసువులు

వసుసేనుఁడు కర్ణుడు

వహ్ని (౧) అగ్నికి నామాంతరము

(౨) యయాతిపౌత్రుఁడు తుర్వసువు పుత్రుఁడు

వా

వాజసనేయశాఖ చూ॥ యాజ్ఞవల్క్యుఁడు

వాతాపి ద॥ విప్రచిత్తికి సింహికయందు పుట్టినకొడుకు చూ॥ అగస్త్యుఁడు భాగవతమున వాతాపి ఇల్వలులు ప్రహ్లాదునితమ్ముఁడు అగు హ్లాదునికొడుకులు అనిచెప్పి ఉన్నది

వాత్స్యుఁడు రు॥ శాకల్యుని శిష్యుఁడు

వామదేవుఁడు వసిష్ఠునితో కూడ అయోధ్యయందు ఉండిన దశరథుని పురోహితుఁడు.

వామనము (౧) ఇది అష్టాదశ పురాణములలో ఒకటి. శ్వేతవరాహ కల్పసంబంధమును వేదత్రయవిషయమును త్రివిక్రమాఖ్యవర్ణమును కలది ఇది బ్రహ్మప్రోక్తము దీనిగ్రంథసంఖ్య ౧౪౦౦౦

(౨) దక్షిణపు దిక్కునందలి ఏనుఁగు

వామనుఁడు బలిని సంహరించుటకు అయి అదితిగర్భమున అవతరించిన విష్ణువు ఈ విష్ణువు తనకు పుట్టవలయును అని కశ్యపప్రజాపతి అనేకసహస్ర సంవత్సరములు తపము ఆచరించెను. ఇతఁడు మూఁడులోకములను వ్యాపించినందున త్రివిక్రముఁడు అనియు ఇంద్రునితమ్ముఁడు అయినందున ఉపేంద్రుఁడు అనియు చెప్పఁబడును ఈ వామనావతారము విష్ణువుయొక్క దశావతారములలో అయిదవది

వాయువు నా॥ అనిలుఁడు అష్టదిక్పాలకులలో ఒకఁడు ఇతనిదిక్కు పశ్చిమోత్తరము భార్య అంజన వాహనము జింక పట్టణము గంధవతి ఆయుధము ధ్వజము ఇతఁడు బలమునందు ప్రసిద్ధుఁడు

వారణావతము ప్రయాగ ఇందు దుర్యోధనుఁడు లక్కయిల్లు కట్టించి అందు పాండవులను కాపురము ఉంచి చంప ప్రయత్నించెను భారతయుద్ధకాలమున కురుసైన్యమునకు ఇది ఒకవిడిదల

వారణాసి / వారాణసి — కాశి వరణ అసి అను రెండు నదులు రెండుప్రక్కల ప్రవహించుటచే దీనికి ఈపేరు కలిగెను

వారాహము (౧) ఒక కల్పము చతుర్ముఖబ్రహ్మయొక్క ఆయుఃపరిమాణమున కడపటి సగము మనుష్యసంవత్సరములు ౪౩౨ కోట్లు చేరిన అతనికి ఒక్కదినము అట్టి ౩౬౦ దినములు అతనికి ఒకసంవత్సరము. అట్టి ౧౦౦సంవత్సరములు అతని ఆయువు ఇప్పుడుజరుగుచున్నది వారాహకల్పమే

(౨) ఇది ఒకపురాణము వరాహరూప నారాయణప్రోక్తము మానకల్ప విచారాదులు కలది దీనిగ్రంథసంఖ్య ౨౪౦౦౦

వారుణము ఒక ఉపపురాణము

వారుణి మద్యమునకు అధిదేవత వరుణుని వలన కలిగినది

వాలఖిల్యులు వీరు బ్రహ్మమానసపుత్రులలో ఒక్కఁడు అయిన క్రతువునకు పుట్టిన అంగుష్ఠప్రమాణదేహులు అగు అఱువదివేవురు మహాతపస్సంపన్నులు నిరంతరము సూర్య రథము చుట్టు తిరుగుచు ఉండుదురు మఱియు వీరు బ్రహ్మరోమకూపమునుండి పుట్టినటుల కొందఱు వాడుకొందురు

వాలి సుగ్రీవునియన్న అంగదుని తండ్రి ఇతనిభార్య తార చూ॥ సుగ్రీవుఁడు

వాలేశ్వరుఁడు భల్లాణచరిత్రమును పద్యకావ్యముగా రచియించిన ఒక ఆంధ్రకవి

వాల్మీకి సంస్కృతరామాయణమును రచియించిన ఒకఋషి ఇతఁడు చిరకాలము తపస్సు చేయుచు సమాధిని ఉండఁగా ఇతనిపై పుట్ట పెట్టెను ఛందోనిబద్ధముగ కవనము సృష్టిచేసినవాఁడు ఇతఁడే అని తెలియవచ్చుచు ఉన్నది

"భువికవితాకన్యఁబుట్టించెనెవ్వాఁడు" అని భట్టుమూర్తి

వాసవదత్త ఒక సంస్కృతకావ్యము. ఇది సుబంధునిచే కల్పింపఁబడినది.

వాసవుఁడు ఇంద్రుఁడు.

వాసుదేవుఁడు (౧) కృష్ణుఁడు. వసుదేవుని కొడుకు అని అర్థము

(౨) కరూశదేశమునకురాజు ఇతఁడు బలగర్వమున మదోన్మత్తుఁడు అయి వాసుదేవ నామమున తాను ఒక్కరుఁడే ఉండతగును కాని మఱియొక్కఁడు ఉండతగునా అని కృష్ణునితో మత్సరించి అతనిచే మడిసెను

(౩) ఒకపండితుఁడు. ఇతఁడు ఆంధ్రశబ్దచింతామణికి వృత్తివ్రాసి ఉన్నాఁడు అది వాసుదేవవృత్తి అనఁబడును.

వి

విందానువిందులు. జయత్సేనునికి వసుదేవుని చెలియలైన రాజాధిదేవియందు పుట్టిన కొడుకులు

వింధ్యావళి బలిచక్రవర్తిభార్య

వికటుఁడు ర॥ సుమాలి కొడుకు

వికర్ణుఁడు దుర్యోధనుని తమ్ముఁడు

వికుక్షి ఇ॥ కుక్షికొడుకు కకుత్స్థుని తండ్రి

వికృతి య॥ జీమూతుని కొడుకు

విక్రమార్కుఁడు ఒక శకపురుషుఁడు చంద్రశర్మ అను బ్రాహ్మణునికి ఉజ్జయిని రాజు అగు శ్రుతకీర్తియొక్క కూఁతునందు పుట్టినవాఁడు ఇతఁడు ఘోరమైనతపస్సు చేసి కాళికాదేవి అనుగ్రహమును పడసి ఎటువంటి పనినైనను సాహసించి చేయుచు సాహసాంకుఁడు అను బిరుదును పొందెను. మఱియు మహాఖ్యాతితో ఉజ్జయినియందు రాజ్యముచేసి కడపట శాలివాహనునిచే చంపఁబడియెను ఆర్యావర్తమున నేఁడును విక్రమార్కశకమున వ్యవహరింతురు. ఇతనిజననము ఇప్పటికి ౧౯౩౫ సంవత్సరములనాఁడు

విక్రమోర్వశీయము. ఒకానొక సంస్కృత నాటకము ఇది కాళిదాసునిచే రచింపఁబడినది ఇందు ఊర్వశి పురూరవుని విడిచి పోవ అతఁడు చెందిన విరహవేదనను అనుసరించినకథ చెప్పఁబడి ఉండును

విచిత్రవీర్యుఁడు ధృతరాష్ట్ర, పాండురాజుల తండ్రి ఇతనితండ్రి శంతనుఁడు. తల్లి సత్యవతి అన్న చిత్రాంగదుఁడు

విజయాశ్వుఁడు. పృథుచక్రవర్తి కొడుకు నా॥ అంతర్ధానుఁడు

విజయుఁడు. (౧) ఇ॥ సుదేవుని కొడుకు. రుకునితండ్రి

(౨) విష్ణు పరిచరులలో ఒక్కఁడు చూ॥ జయ విజయులు

(౩) అర్జునునకు నామాంతరము

(౪) చూ॥ నా॥ అమవసువు

(౫) అం॥ బృహన్మనసుని కొడుకు

(౬) మి॥ జయుని కొడుకు

విటకుఁడు ర॥ సుమాలి కొడుకు

విడూరథుఁడు (౧) వత్సప్రీతిమామ ముదావతి తండ్రి

(౨) య॥ రెండవభజమానుని కొడుకు

వితథుఁదు నా॥ భరద్వాజుఁడు ఇతఁడు ఉతథ్యుని భార్యయందు బృహస్పతికి పుట్టెను తల్లిదండ్రులు ఇరువురును ఈతఁడు పుట్టినతోడనే వదలిపెట్టి చనిరి అప్పుడు ఇతనిని మరుత్తులు ఎత్తిపెంచి సంతానము లేని పూరువంశజుఁడు అయిన భరతునికి తెచ్చి ఇచ్చిరి ఇతనికి పుట్టిన భుమన్యుఁడు భరతుని పుత్రుఁడు ఆయెను

వితలము నల్లనిచాయ కలిగిన ఒక అధోలోకము

వితస్త చంద్రభాగకు ఉపనది

విదర్భము ఇది ఇప్పటి బీరారు బీడరు దేశములు దీనికి విదర్భునివలన ఈనామము కలిగెను

విదర్భుఁడు య॥ జ్యామఘుని కొడుకు. ఇతఁడు ఏలినదేశమే విదర్భము. ఇతనికి కుశుఁడు క్రథుఁడు రోమపాదుఁడు అని ముగ్గురు కొడుకులు

విదిశ (౧) మాళవదేశమున ప్రవహించునట్టి నది

(౨) మాళవదేశమున విదిశానదిగట్టున ఉండు పట్టణము.

విదురుఁడు ధృతరాష్ట్రుని మంత్రి అంబిక యొక్క దాసియందు వ్యాసునివలన జన్మించినవాఁడు ఈయన మాండవ్యుని శాపము వలన శూద్రుఁడు అయి పుట్టిన యముఁడు ఈతఁడు మహా ధర్మాత్ముఁడు ధృతరాష్ట్రుఁడు పాండవులకు ఎగ్గుచేయకుండునట్లు పెక్కు మాఱులు అతనికి బుద్ధిచెప్పెను చూ॥ మాండవ్యుఁడు

విదుషుఁడు ఇంద్రునికి శచీదేవియందు పుట్టిన మూడవ కొడుకు

విదూరథుఁడు కు॥ సురథుని కొడుకు

విదేహుఁడు నిమికొడుకు నా॥ మిథిలుఁడు ఇతనిపేర మిథిలదేశమునకు విదేహదేశము అనియు నామము కలిగెను చూ॥ మిథిలుఁడు

విద్యాధరులు దేవతలలో ఒక తెగవారు మాలికాంజనాది విద్యలను ధరించిన జీమూత వాహనాదులు

విద్యానాథుఁడు ఒకానొక ఆలంకారిక సంస్కృతకవి ఇతఁడు ౫౦౦ సంవత్సరములకు ముందు ఏకశిలానగరమున పుట్టెను తన ప్రభువు అయిన ప్రతాప రుద్రునియొక్క మహిమను తెలుపునట్టి ప్రతాపరుద్రీయము అను అలంకార గ్రంథము ఒకటి రచియించెను

విద్యారణ్యస్వామి మాధవాచార్యుఁడు. ఈయన తుంగభద్రా నదీతీరమున పంప అను గ్రామమున రమారమి ౫౦౦ సంవత్సరములకు ముందు విద్యానగర రాజులు అయిన హరిహరరాయుల బుక్కరాయుల కాలమున ఉండెను ఈయనను విద్యానారాయణుఁడు అనియు అందురు పరాశరమాధవీయము ఈయనచేతనే వ్రాయఁబడెను

విద్యుజ్జిహ్వుఁడు (౧) రు॥ రావణుని భటులలో ఒకఁడు. వీఁడు మహా మాయావి సీత అశోకవనమున ఉండునపుడు తన మాయచే రామలక్ష్మణుల తలలను కల్పించి నీపెనిమిటియు అతని తమ్ముఁడును రావణునిచే చంపఁబడిరి, ఇవె వారితలలు అని ఆమెకు చూపి బెదరించెను

(౨) రు॥ శూర్పణఖ భర్త వీఁడు కాలకేయ వంశమున జనించినవాఁడు రావణుఁడు దిగ్విజయార్థము పోయి కాలకేయులతో పోరాడునపుడు వీనిని ఆసందడిలో తనమఱఁది అని తెలిసికోలేక చంపెను అంతట వీనిభార్య అగు శూర్పణఖ తన అన్న అగు రావణుని చేరి దుఃఖింపఁగా వాఁడు తాను తెలియక చంపితిని అనియు భర్తచచ్చుటవలని చింత మాని స్వేచ్ఛగా నీవుచరింపుము అనియు చెప్పి ఖరదూషణ త్రిశిరులను తోడుచేసి దండకారణ్యము నందలి జనస్థానమునకు పంపెను శూర్పణఖ తనభర్త చచ్చునప్పటికి ఆఱునెలల గర్భిణి అయి ఉండెను తరువాత పదినెలలు నిండఁగానే జంబుకుమారుఁడు అను కొడుకును కనెను వాఁడు తన మేనమామ వల్లన తనతండ్రికి కలిగిన కీడు ఎఱిఁగి ఆపగ తీర్పఁగోరి సూర్యుని గూర్చి పంచవటి సమీపమున ఒక వెదురు పొదయందు చేరి తపస్సు చేయుచుండెను. అట్టియెడ సీతారాములకు శుశ్రూష చేయుచు వనవాసము చేయుచు ఉండిన లక్ష్మణుఁడు సమిధలు దర్భ తేఁగోరి ఆవెదురు పొదకడకు వచ్చి దానియందు పెండుగా దర్భ పెరిగి ఉండఁగా, కత్తితో ఆపొద తోడ జంబుకుమారుని తలను నఱికె ఎవఁడో తపస్వి తనచే చంపఁబడెను అని విచారపడుచు ఉండెను అంత ఆ సమీపాశ్రమముల ఋషులు వాఁడు రాక్షసుఁడు అగుటను తెలియచేసి అతనివిచారమును పోఁగొట్టిరి అది తెలిసి శూర్పణఖ రాముని వంచింపఁబోయి భంగపడి సీతను కొనిపోవ రావణుని ప్రేరేఁపించెను

విద్యుత్కేశుఁడు ర॥ హేతికొడుకు తల్లి భయ

విద్యుద్రుపుఁడు. ర॥ కుబేరుని అనుచరులలో ఒకఁడు కంకుఁడు అనుపక్షిని చంపి కందరుఁడు అను పక్షిచే చంపఁబడెను

విధాత ధాతతమ్ముఁడు ఇతని భార్య నియతి చూ॥ ధాత

విధువు చూ॥ నా॥ చంద్రుఁడు

వినత కశ్యపుని భార్యలలో ఒకతె దక్షప్రజాపతి కూఁతురు ఈపె కొడుకులు అనూరుఁడు గరుడుఁడు చూ॥ గరుడుఁడు

వినతుఁడు సుగ్రీవునిచే సీతను వెదకుటకై తూర్పుదెసకు పంపఁబడిన వానర సేనాధిపతి

వినాయకుఁడు. విఘ్నేశ్వరుఁడు ఒకప్పుడు పార్వతి సుతకామిని అయి చెలికత్తెలతోడ దారుమయములు అగు బొమ్మలను పెట్టుకొని ఆడుకొనుచు ఉండి గంధయుక్తతైలమును మేన పూసి నలుఁగు ఇడుకొని నలఁచునపుడు రాలిన నలుఁగుపిండిచే గజాననమును నరాకారమును కలబొమ్మను చేసి పుత్రుఁడు అని భావించుచు గంగలో వదలెను. అంత కొంతకాలమునకు ఆబొమ్మ దృఢశరీరమును ప్రాణమును కలిగి లోకము అంతయు వ్యాపించెను అంత అతనిని గంగయు పార్వతియు తమపుత్రుఁడు అని కైకొనిరి చతుర్ముఖబ్రహ్మ అతనికి వినాయకాధిపత్యమును ఒసంగెను ఆ ఇతఁడు గణనాయకుఁడు అనియు విఘ్నేశ్వరుఁడు అనియు చెప్పఁబడి సమస్తకార్యములందు

దును మొదల పూజింపఁబడును మఱియు ఇతనికి ఏకదంతుఁడు మూషకవాహనుఁడు మోదకహస్తుఁడు లంబోదరుఁడు ఇత్యాది నామములు అనేకములు కలవు మఱియు ఇతనివిషయమై అనేకులు అనేకవిధములుగా చెప్పెదరు చూ॥ గజాస్యుఁడు

పాండవులు వనవాసము చేయు కాలమున ఒకప్పుడు ధర్మరాజు సూతుని యాశ్రమమునకు పోయి తమకు రాజ్యము సిద్ధింపఁజేయునట్టి ఒకవ్రతము ఆనతిమ్ము అని అతని వేఁడఁగా అతఁడు (సాంబమూర్తి కుమారస్వామికి చెప్పినవిధమున) భాద్రపదశుక్ల చతుర్థిని విఘ్నేశ్వరుని ప్రతిమ చేసి పూజించిన శత్రుజయము కలుగును అని చెప్పెను ఈవ్రతమును వినాయకవ్రతము అందురు దీనిని ఆచరించునట్టి వారికి వట్టి అపవాదము ఏదియైన కలిగినను అది తొలఁగిపోవును ఇంతకు ముందు ఒకప్పుడు వినాయకుఁడు ఒకనాడు కైలాసమున కుబ్జరూపుఁడు అయి వెలుఁగుచు ఉండ అతనికని చంద్రుఁడు పరిహసింప అపుడు వినాయకుఁడు ఆచంద్రుని పొడగని నిన్ను చవుతినాడు చూచువారికి అపవాదము సిద్ధించును అని శపియించి ఉండెను అందులకు చంద్రుఁడు ఖిన్నుఁడై అట్లు కాకుండ అనుగ్రహింపుము అని వేఁడఁగా పైచెప్పినట్లు వినాయకవ్రతము ఆచరించువారికి ఆయపవాదము తొలఁగును అని ప్రసాదించెను

విపాశ ఒకానొకనది ఇది హిమవత్పర్వతమునకు దక్షిణమున ఉత్పన్న అయి శతద్రూనదితో సంగమము అగును

"పుత్రశోకాత్పాశంబద్ధ్వాప్రవిష్టం వసిష్ఠం పాశాద్విమోచిత వతీతి" విపాశా అని వ్యుత్పత్తి

పులుఁడు. య॥ బలరాముని తమ్ముఁడు

విప్రచిత్తి వీఁడు కశ్యపునికి దనువునందు పుట్టిన పుత్రుఁడు దితికూఁతురు అయిన సింహికను పెండ్లాడెను వీనికొడుకులు రాహువు కేతువు నముచి వాతాపి ఇల్వలుఁడు నరకుఁడు స్వర్భానుఁడు పులోముఁడు వక్త్రయోధి మొదలగు వారు

విభండకుఁడు రు॥ కశ్యపుని కొడుకు ఇతఁడు అఖండిత బ్రహ్మచర్యమున తపముసలుపుచు ఒకనాడు ఒకమడుఁగున నీరాడుచు ఉన్న సమయమున ఊర్వశిని చూచి ఇతనికి రేతస్సు స్ఖలితము అయ్యెను దానితో మిశ్రమైన జలమును ఒక్క పెంటిమృగము త్రావి గర్భము తాల్చి ఋశ్యశృంగుఁడు అను కొమారుని కనియెను

విభావసి మందారుఁడు అను విద్యాధరుని కూఁతురు ఈమె స్వరోచికి మృగపక్షిజాతుల భాషలు తెలిసికొను విద్యను ఒకటి ఇచ్చి అతనిని పెండ్లియాడెను

విభావసుఁడు (౧) ద॥ దనువుయొక్క పుత్రులలో ఒకఁడు

(౨) ద॥ మురాసురుని కొడుకు వీఁడు శ్రీకృష్ణునిచే చంపఁబడెను

(3) ఒక బ్రాహ్మణుఁడు. ఇతఁడు తనతమ్మునిచే కూర్మము అగునట్లు శపింపఁబడి అమృతహరణార్థము పోవునపుడు గరుత్మంతునిచే భక్షింపఁబడెను చూ॥ గరుడుఁడు.

(౪) వసువు పుత్రుడు.

విభీషణుఁడు ర॥ విశ్రవస్సునకు కైకసియందు పుట్టిన మూడవ కొమారుఁడు రావణాసురుని యనుజుఁడు ఇతఁడు శ్రీరామునకు సీతాదేవిని మరల కొనిపోయి ఇమ్ము అని తన అన్న అగు రావణునికి బహువిధముల బోధించి అది అతఁడు వినక

అవమానించినందున అతనినివదలి రాముని శరణుచొచ్చెను. అంతట శ్రీరాముఁడు ఇతనికి అభయము ఇచ్చి రావణుని మరణానంతరము లంకకు రాజునుగా చేసెను ఇతఁడు చిరంజీవి

విభువు (౧) కా॥ సత్యకేతువు కొడుకు సువిభువు తండ్రి
(౨) య॥ బభ్రువు కొడుకు.

విభూతి స్మార్తులును శైవులును త్రిపుండ్రముగా ఉంచుకొను భస్మము ఇది ఐశ్వర్యప్రదాయకము అనియు సకల పాపనాశకము అనియు భూతప్రేత పిశాచాది గ్రహముల వలని భయమును పోఁగొట్టి రక్షించును అనియు ప్రసిద్ధి ఈకారణములఁ బట్టి ఇది విభూతి భసితము భస్మము క్షారము రక్ష అను నామములు కలిగి ఉండును భస్మస్నానము ఆగ్నేయస్నానము అనఁబడు దీనిని వారుణ స్నానమునకంటె విశేషము అని భావింతురు.

విభ్రాజుఁడు శా॥ సుకృతి కొడుకు

విరజుఁడు (౧) రు॥ జాతకర్ణి శిష్యుఁడు
(౨) ప్రి॥ త్వష్టకొడుకు.

విరటుఁడు, విరాటుఁడు మత్స్యదేశాధిపతి ఇతనిరాష్ట్రమునందు పాండవులు తమ అజ్ఞాతవాసకాల సంవత్సరమును కడపిరి అప్పుడు ఇతఁడు తనపుత్రిక అగు ఉత్తరను అర్జుననిపుత్రుఁడు అయిన అభిమన్యునకు ఇచ్చి పాణిగ్రహణము చేయించెను ఇతఁడు భారతయుద్ధమున పాండవులకు తోడు అయ్యెను.

విరాధుఁడు రా॥ పూర్వమున తుంబురుఁడు అనుగంధర్వుఁడు వీఁడు కుబేరునిశాపముచే రాక్షసత్వము పొంది శ్రీరాముఁడు దండకారణ్యము ప్రవేశించినపుడు అతనిని అడ్డగించి అతనిచే చంపఁబడి శాపవిముక్తుఁడు అయ్యెను.

విరూపాక్షుఁడు (౧) రా॥ మాల్యవంతుని కొడుకు సుగ్రీవునిచే చంపఁబడెను
(౨) దనువు పుత్రుఁడు

విరూపుఁడు రెండవ అంబరీషుని పెద్దకొడుకు

విరోచనుఁడు ది॥ ప్రహ్లాదుని కొడుకు బలి చక్రవర్తి తండ్రి

విరోహణుఁడు ప్రి॥ నరుని కొడుకు

విలోమతనయుఁడు య॥ కుకురునిపౌత్రుఁడు అయిన వృష్ణికొడుకు

వివస్వతుఁడు ద్వాదశాదిత్యులలో ఒకఁడు. తండ్రి కశ్యపుఁడు తల్లి అదితి ఇతనినే సూర్యుఁడు అని చెప్పుదురు ఇతఁడు విశ్వకర్మ కొమార్తెలు అగు సంజ్ఞాదేవి ఛాయాదేవి అను వారిని వివాహమయ్యెను ఈ వివస్వతునికి వైవస్వతమనువు యముఁడు శని అని మువ్వురు కొడుకులును, యమున తపతి అని ఇరువురు కొమార్తెలును పుట్టిరి చూ॥ వైవస్వతమనువు.

వివింశుఁడు రెండవఖనిత్రుని తండ్రి.

విశాఖదత్తుఁడు ముద్రారాక్షసమును వ్రాసినకవి.

విశాలము గిరివ్రజమునుండి మిథిలానగరమునకు పోవుమార్గమున ఉండు దేశము.

విశాలాక్షి కాశి విశ్వేశ్వరుని భార్య.

విశాలుఁడు ఇక్ష్వాకుని తమ్ముఁడు అగు నభగుని వంశస్థుఁడు అయిన తృణబిందుని కొడుకు ఇతఁడు ఏలినదేశమే విశాలము ఇతని కొడుకు హేమచంద్రుఁడు

విశిష్టాద్వైతము త్రిమతములలో ఒకటి ఈ మతమునందు చిత్తు అచిత్తు ఈశ్వరుఁడు అని పదార్థములు మూఁడు అందు చిత్తు అనఁగా ఆత్మ ఆ ఆత్మ జ్ఞానేంద్రియ మనోబుద్ధి విలక్షణమై అజడమై ఆనంద రూపమై నిత్యమై అణువై నిరవయవమై నిర్వి

కారమై జ్ఞానాశ్రయమై ఈశ్వరునికి శేషమై ఉండునది అజడము అనఁగా స్వయంప్రకాశము జ్ఞానాంతరాపేక్షలేక తనకు తానే ప్రకాశించునది అణువు అనఁగా అత్యల్ప పరిమాణము కలది అట్టి పరిణామము కలిగి ఒక్కచోట ఉన్నను శరీరమునందంతట సుఖదుఃఖానుభవము కలుగుట, దీపము ఒక్కచోట ఉన్నను దానిప్రభ అంతట వ్యాపించునట్లు వ్యాపించునట్టి జ్ఞానముచే, కలుగుచు ఉన్నది శేషము అనఁగా లోపడినది జ్ఞానాశ్రయము అనఁగా జ్ఞానమునకు ఆశ్రయమైనది ఈజ్ఞానము ధర్మభూతము అని చెప్పఁబడును ఇది సుషుప్తి మూర్ఛాదులయందు ప్రసరణము లేనందున ప్రకాశింపదు

౨ ఆత్మ బద్ధుఁడు ముక్తుఁడు నిత్యుఁడు అని మూఁడు భేదములు కలవాఁడు బద్ధుఁడు అనఁగా జననమరణాదిరూపసంసారమును అనుభవించెడి మనయాత్మ ముక్తుఁడు అనఁగా భగవద్భక్తిచే సంసారమువదలి మోక్షమును పొందినయాత్మ నిత్యుఁడు అనఁగా ఒకప్పుడును సంసార సంబంధములేని అనంత గరుడ విష్వక్సేనాదులయాత్మ ఈ ముత్తెఱంగులు కల ఆత్మలు ప్రత్యేకములు

౩ అచిత్తు అనఁగా జ్ఞానశూన్యమై వికారాస్పదమై ఉండునది జలమునకు అగ్ని సంబంధముచేత వేడిమి కలుగునట్లు ఈ బద్ధాత్మకు అచిత్సంబంధముచేత అవిద్యాకర్మవాసనారుచులు కలుగుచు ఉన్నవి అవిద్య అనఁగా అహంకార మమకారములు కర్మము పుణ్యపాపములు వాసన కర్మములచేత కలిగెడి సంస్కారము రుచి విషయములయందు ఇచ్ఛ ఆత్మకు విషయభోగములును తత్సాధన ప్రవృత్తులును అచిత్సంసర్గముచేత కలుగుచు ఉన్నవి ఈశ్వరారాధన ప్రవృత్తియు తద్గుణానుభవములును తజ్జన్యపరమానందమును స్వాభావికములు

ఈ అచిత్తు శుద్ధసత్వము మిశ్రసత్వము సత్వశూన్యము అని మూఁడు విధములుకలది అందు రజస్తమస్సులుకలియని కేవలసత్వగుణము కలది శుద్ధసత్వము అది నిత్యమై జ్ఞానానందప్రకాశమై కేవలభగవదిచ్ఛచేత గోపుర ప్రాకారాదిరూపములుగా పరిణమించి అధోదేశమున ఎల్ల కలిగి ఊర్ధ్వభాగమునందును ప్రక్కలయందును ఎల్ల లేనిదిగా ఉండును ఇది నిత్యవిభూతి అని పరమపదము అని చెప్పఁబడుచున్నది మిశ్రసత్వము సత్వాదిగుణములు మూఁడును కలది ఇది బద్ధుల జ్ఞానానందములచే కప్పుచు విపరీతజ్ఞానమును పుట్టించుచు నిత్యమై మహదాది వికారముల పుట్టించునదియై ఈశ్వరునకు క్రీడాసాధనముగా ఉన్నది

౪ మఱియును ఈ అచిత్తు ప్రకృతి అని అవిద్య అని మాయ అని చెప్పఁబడుచు ఉన్నది ఇది చతుర్వింశతి తత్వమయముగా ఉన్నది అందు మొదటి తత్వము ప్రకృతి. దీనికి సత్వరజస్తమస్సులు గుణములు ఇవి ప్రకృతికి సహజములై ప్రకృతిసామ్యావస్థయందు అప్రకాశములై కడమ అవస్థలయందు ప్రకాశములై ఉండును. సత్వము జ్ఞానసుఖములను వానియందు ఇచ్ఛను పుట్టించుచున్నది రజస్సు రాగతృష్ణలయందు సంగమును పుట్టించుచున్నది తమస్సు విపరీతజ్ఞానమును నిద్రాలస్యాదులను పుట్టించుచున్నది ఈగుణములు ప్రకృతియందు సమములై ఉండినను ఈశ్వరునకు జగముల సృజియింప వలయునని ఇచ్ఛ కలుగఁగా వైషమ్యము పొందును ఆవల ఆప్రకృతి నుండి మహత్తు అను తత్వము కలుగుచు

న్నది అది సాత్వికము రాజసము తామసము అని మూఁడువిధములుకలది అందుండి వైకారికము తైజసము భూతాది అని మూడు అహంకార తత్త్వములు కలుగుచున్నవి వైకారికము అను సాత్వికాహంకారమువలన జ్ఞానకర్మేంద్రియోములును అంతరింద్రియమైన మనస్సును పుట్టుచున్నవి భూతాది అనెడు తామసాహంకారమువలన శబ్దతన్మాత్ర పుట్టుచున్నది అందుండి ఆకాశమును స్పర్శతన్మాత్రయును పుట్టుచున్నవి ఆతన్మాత్రనుండి వాయువును రూపతన్మాత్రయు పుట్టుచున్నవి ఆతన్మాత్రనుండి తేజమును రసతన్మాత్రయు పుట్టుచున్నవి ఆతన్మాత్రనుండి అప్పును గంధతన్మాత్రయు పుట్టుచున్నవి అతన్మాత్రనుండి పృథివి పుట్టుచున్నది తన్మాత్రలు అనఁగా భూతముల సూక్ష్మావస్థలు తైజసము అనెడి రాజసాహంకారము కడమ రెండు అహంకారములు కార్యముల పుట్టించుచున్నప్పుడు తోడుపడి ఉండును

౫ సత్వశూన్యము కాలము ఇది ప్రకృతిపరిణామములకు ఎల్ల హేతువై క్షణదినాదిరూపముగా పరిణమించుచు నిత్యమై ఈశ్వరునకు క్రీడాపరికరమై శరీరభూతమై ఉండును ఇది సర్వవ్యాపకము

౬ ఈశ్వరుఁడు నిఖిలహేయ ప్రత్యనీకుఁడై అనంతుఁడై జ్ఞానానందైక స్వరూపుఁడై జ్ఞానశక్త్యాదికల్యాణగుణ పరిపూర్ణుఁడై సకలజగముల సృష్టిస్థితిలయములకు కర్తయై చతుర్విధపురుషార్థ ప్రదుఁడై విలక్షణ విగ్రహముక్తుఁడై శ్రీ భూమి నీళానాయకుఁడై ఉండును నిఖిలహేయప్రత్యనీకుఁడు అనఁగా అంధకారమునకు తేజమువలె వికారాది దోషములకు విరోధిగా ఉండువాఁడు విలక్షణ విగ్రహముక్తుఁడు అనఁగా అప్రాకృత దివ్యశరీరము కలవాఁడు ఇతనికి సృష్ట్యాది వ్యాపారములకు ప్రయోజనము కేవలలీల

౭ ఈశ్వరుఁడు విచిత్రరూపముగా పరిణమించునట్టి ప్రకృతిని అధిష్ఠించి ఉండుటఁజేసి జగములకు ఉపాదానకారణము అని చెప్పఁబడును అతనికి చిత్తును అచిత్తును శరీరములు అని వేదములు చెప్పుచున్నవి మనదేహములను ఆత్మ అధిష్ఠించి ఉండునట్లు ఈశ్వరుఁడు ఆత్మలను శరీరాదులను అధిష్ఠించి ఉన్నాఁడు ఆత్మకు ఆత్మ ఐనందున పరమాత్మ అని చెప్పఁబడుచున్నాఁడు

౮ ఈమతమునందు (మృత్తు ఘటాదిరూపముగ పరిణమింపఁగా ఆమృద్ఘటములకు నామభేదములు కాక వేరుభేదము లేనియట్లు) ఒకబ్రహ్మమే కార్యకారణములను అధిష్ఠించి ఉండుటవలన కారణవిశిష్టబ్రహ్మమునకును కార్యవిశిష్ట బ్రహ్మముకును భేదములేదు ఇదియే విశిష్టాద్వైతము అనఁబడుచున్నది విశిష్టము అనఁగా కూడినది

౯ ఈశ్వరునకు పరవ్యూహవిభవాంతర్యామ్యర్చలు అని అయిదురూపములు కలవు పరము అన నిత్యవిభూతియందు శుద్ధసత్వమయమై ఉండునట్టి దివ్యమంగళవిగ్రహము వ్యూహము అన సృష్టిస్థితి సంహారాద్యర్థమై ప్రతిగ్రహించిన సంకర్షణ ప్రద్యుమ్నానిరుద్ధరూపములు విభవము రామకృష్ణాద్యవతారములు అంతర్యామి అన జీవులలో ప్రవేశించి ఉండునదియు శుభాశ్రయమైన విగ్రహముతోడ వారికి ధ్యానముచేయఁ దగి వారిహృదయకమలములయందు వాసముచేయునదియును అయిన రూపము అర్చ అన ఆశ్రితులకు అభిమతములు అ

యిన ద్రవ్యములయందు మంత్రమూలము
గా ఆవిర్భవించి ఉండునట్టి ఉనికి

౧౦ ఈమతమునందు సర్వపదార్థములును
సత్యములు కలలో కన్న అర్థములు సత్య
ములు ఈశ్వరుఁడు ప్రాణుల యదృష్టాను
రూపముగా అస్థిరములైన పదార్థములను
సృజించుచున్నాఁడు అని శ్రుతులుచెప్పుచు
న్నవి సర్వజ్ఞానములును యథార్థములు

౧౧ బద్ధజీవుఁడు విషయవైరాగ్యాదుల
చేత మోక్షేచ్ఛ కలిగి సదాచార్యునివలన
వేదాంతార్థములను విని మననముచేసి వర్ణా
శ్రమోచిత కర్మజ్ఞానములతో కూడిన నిది
ధ్యాసనరూప భగవదుపాసనముచేత సంసా
రమువదలి అర్చిరాదిమార్గముగా పోయి
నిత్యవిభూతికిని లీలావిభూతికిని నడుమను
ఉండెడి విరజ అనునదిలో స్నానముచేసి
దివ్యశరీరమును పొంది నిత్యవిభూతిని చేరి
నిత్యముక్తులతోడ ఈశ్వరుని కల్యాణగుణ
ములను అనుభవించుచు సర్వవిధకైంకర్య
ములను చేయుచు పునరావృత్తిలేని నిర
తిశయానందమును అనుభవించుచున్నాఁడు

౧౨ ఇది వైష్ణవ విశిష్టాద్వైతమత స్వరూప
ము శైవమతముసహితము విశిష్టాద్వైత
మేను అందు సర్వముశివపరత్వము అని
చెప్పుచున్నది చిత్తు అచిత్తు ఈశ్వరుఁడు
అనుటకు బదులుగా పశువు పాశము పతి అని
చెప్పఁబడుచున్నది వైకుంఠమునకు బదులు
కైలాసము మోక్షస్థానమై ఉండు

విశ్రవసుఁడు పులస్త్యుని కొడుకు ఇతనికి
భార్యలు నలుపురు అందు మొదటిభార్య తృ
ణబిందువు కూఁతురు అగు ఇలబిల ఆమె
యందు కుబేరుఁడు పుట్టెను రెండవభార్య
సుమాలికూఁతురు అగు కైకసి ఆమెయందు
రావణ కుంభకర్ణ విభీషణులు పుట్టిరి
మూఁడవభార్య కైకసిచెల్లెలు అగు పుష్పో
త్కట దానియందు మహోదరమహాపా
ర్శ్వాదులు జనించిరి నాలవభార్య కైకసి
రెండవచెల్లెలు అగు రాక. ఆమె ఖరదూ
షణ త్రిశిరులను కనెను

విశ్వ దక్షప్రజాపతి కూఁతురు ధర్మునిభార్య
కొడుకులు విశ్వేదేవతలు

విశ్వకర్మ ప్రభాసునకు యోగసిద్ధియందు పు
ట్టినకొడుకు ఇతఁడు దేవశిల్పి

విశ్వకుఁడు (౧) ఇ॥ చూ॥ నా॥ విశ్వగం
ధుఁడు

(౨) అంగిరసుని వంశస్థుఁడు
అగు ఒక అగ్ని

విశ్వగంధుఁడు ఇ॥ పృథుని కొడుకు నా॥
శాశ్వతుఁడు విశ్వకుఁడు ఇందుఁడు చం
ద్రుఁడు అతిచాంద్రుఁడు

విశ్వజిత్తు పా॥ జయద్రథుని కొడుకు సేన
జిత్తతండ్రి

విశ్వపతి అంగిరసుని వంశస్థుఁడు అగు ఒక
అగ్ని

విశ్వభుక్కు అంగిరసుని వంశస్థుఁడు అగు
ఒక అగ్ని

విశ్వము ఒకానొక సంస్కృత నిఘంటువు.
విశ్వుఁడు అనునతఁడు చేసినదికనుక దీనికి
ఈపేరు కలిగెను

విశ్వరూపుఁడు త్వష్టకు రచనయందు పుట్టిన
కొడుకు ఒకప్పుడు దేవగురువు అగు బృహ
స్పతి ఇంద్రసభకు రాఁగా ఇంద్రుఁడు మ
దోద్రేకముచే అతనిని గౌరవించి ఉపచరిం
పక పోయెను అంతట బృహస్పతి మిగుల
కోపించి తన అధ్యాత్మమాయచే ఇంద్రునకు
కానఁబడక పోయెను అప్పుడు గురువు
లేమిచే దేవతలు తమనైశ్వర్యము అంతయు
దైత్యులచే కోలుపోయి బ్రహ్మతో తమ

అవస్థ చెప్పుకోనఁగా అతఁడు విశ్వరూపుని గురువుగా వేఁడుకొండు అని ఉపదేశించెను వారును అట్లుచేసిరి అంత విశ్వరూపుఁడు ఇంద్రునకు నారాయణకవచమును ఉపదేశము చేయఁగా దానిమహత్వము వలన మరల ఇంద్రుఁడు తనపూర్వికపు ఐశ్వర్యస్థితిని పొందెను అట్లు పొందినవాఁడు అయ్యును ఇంద్రుఁడు మాతృపక్షమును అవలంబించి అసురులకు అనుకూలుఁడుగా ఉండిన విశ్వరూపుని చూచి ఓర్వఁజాలక అతనిని పరిమార్చెను

ఈ విశ్వరూపునకు తలలుమూఁడు అందు ఒకటి సోమపానము చేయుటకును మఱియొకటి సురాపానము చేయుటకును ఇంకొకటి అన్నము భుజియించుటకును ఉపయోగించుచు ఉండెను ఆమూఁడు తలలును ఇంద్రునిచేత నఱకఁబడి ఒకటి కపింజలమును ఒకటి కలవింకమును ఒకటి తిత్తిరియును అయి ఇంద్రుని ఆక్రమించెను అంత ఇంద్రుఁడు తనకు పొసఁగిన పక్షిరూపమగు ఆబ్రహ్మహత్యా పాతకమును నాలుగు భాగములుగ భాగించి భూజలవృక్షస్త్రీలయందు నిలిపి తాను విముక్తుఁడు అయ్యెను చూ॥ ఇంద్రుఁడు

విశ్వసహుఁడు ఇ॥ వృద్ధశర్మ్మని కొడుకు ఖట్వాంగుని తండ్రి

విశ్వానరుఁడు రు॥ శాండిల్యవంశమున జనియించినవాఁడు ఇతని కొడుకు వైశ్వానరుఁడు అను అగ్ని

విశ్వామిత్ర వైడూర్యపర్వతమున ఉత్పత్తి అగు నొకనది

విశ్వామిత్రుఁడు. రు॥ పురూరవుని మూఁడవ కొడుకు అగు అమవసువు వంశస్థుఁడు. గాధిపుత్రుఁడు వసిష్ఠునితోడిస్పర్ధచే తపముసలిపి బ్రహ్మర్షి అయ్యెను ఇతఁడు మహాకోపి కావున ఇతని తపమునకు పలుమాఱు విఘ్నములు సంభవించుచు ఉండెను వెండియు ఇతఁడు నలుదెసలకు పోయి తపము ఆచరించినట్లు చెప్పి ఉన్నది ఒకప్పుడు ఇతని తపస్సు మేనకచే విఘ్నముచేయఁబడియెను అప్పుడు పుట్టినశకుంతల కణ్వమహర్షి ఆశ్రమముచేరి దుష్యంతునకు భార్య అయ్యెను మఱియొకప్పుడు స్వర్గమునకు త్రిశంకుని పంపఁగోరి తనతపోఫలమును పోఁగొట్టుకొనియెను ఒకానొకప్పుడు హరిశ్చంద్రుని బొంకింపఁదలఁచి తనతపోఫలమును ఎల్లతదర్థమై వినియోగపఱిచెను చూ॥ త్రిశంకు హరిశ్చంద్రుఁడు మఱియు యాగపశువునకు బదులుగా కొనఁబడిన శునశ్శేఫుని కాపాడుటకొఱకు కొంతతపః ఫలమును పోఁగొట్టుకొనెను

విశ్వావసుఁడు ఒకగంధర్వరాజు ఇతనికి యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి తత్త్వోపదేశము చేసెను అని ప్రసిద్ధి

విశ్వేదేవతలు శ్రాద్ధకాలమునందు అర్చింపఁబడు దేవతలు శ్రాద్ధాగ్రమునందు ప్రవేశించువారు అని వ్యుత్పత్త్యర్థము వీరు పదుగురు వసుబంధులు క్రతుదక్షులు కాలకాములు ధురివిరోచనులు పురూరవార్ద్రవులు

విశ్వేశ్వరుఁడు కాశియందు ఉండు చంద్రశేఖరస్వామి. ఇతనికి అన్నపూర్ణ విశాలాక్షి అని ఇరువురు భార్యలు

విష్ణుపురాణము అష్టాదశ పురాణములలో ఒకటి. ఇది పరాశరప్రోక్తము వారాహకల్పసంబంధవిష్ణు మహిమాభి వర్ణనాదులు ఇందు చెప్పఁబడును దీని గ్రంథసంఖ్య ౨౩౦౦౦

ష్ణువర్ధనుఁడు చూ॥ భాస్కర పంతుఁడు

ష్ణువు త్రిమూర్తులలో ఒకఁడు చూ॥ త్రిమూర్తులు ఇతనివ్యాపారము జగత్తును రక్షించుట మఱియు ఇతఁడు దుష్టనిగ్రహమును శిష్టపరిపాలనమును చేయుటకొఱకు భూమియందు పెక్కు అవతారములు చేసెను అందు ముఖ్యములు పది ౧ మత్స్యావతారము ౨ కూర్మావతారము ౩ వరాహావతారము ౪ నరసింహావతారము ౫ వామనావతారము ౬ పరశురామావతారము ౭ శ్రీరామావతారము ౮ బలరామావతారము ఇది కృష్ణావతారము అనియు అనఁబడును ౯ బౌద్ధావతారము ౧౦ కల్క్యవతారము ఇతఁడు పీతాంబరుఁడు గరుడధ్వజుఁడు చక్రాయుధుఁడు లక్ష్మీపతి ఇత్యాది నామములు అనేకములు కలవాఁడు మఱియు ఇతనికి ఆయుధములు అయిదు సుదర్శనము (చక్రము), పాంచజన్యము (శంఖము), కౌమోదకి (గద), నందకము (ఖడ్గము), శార్ఙ్గము (ధనుస్సు), ఇతఁడు ధరించు మణి కౌస్తుభము, ఱొమ్మునందలి మచ్చ శ్రీవత్సము

ఇతఁడు శరణాగతులు అగు అసురులకు అడ్డమువచ్చిన భృగుపత్నిని చంపి అందులకై భృగుమహర్షి పదుమార్లు నరరూపమున భూమిని జనింపుము అని శపింపఁగా రామకృష్ణాద్యవతారములు ఎత్తెను

శర్మ (౧) వేఁ నారాయణపురము అనెడి అగ్రహారమ్మున వసించిన ఒక బ్రాహ్మణుఁడు [illegible] కొడుకు విక్రమార్కుని తండ్రి అగు చంద్రశర్మ.

(౨) ఒకానొక విద్వాంసుఁడు ఇతఁడు సుదర్శనుఁడు అను రాజుయొక్క కొడుకులకు పంచతంత్రము అనుపేర ఒక నీతిశాస్త్రమును చేసి దానిమూలమున అనేక రాజనీతులును తెలిపెను

విష్వక్సేనుఁడు (౧) బా॥ బ్రహ్మదత్తుని కొడుకు

(౨) విష్ణు పరిచరులలో ఒక్కఁడు ఇతఁడు వైకుంఠసేనానాయకుఁడు

విష్వగ్జ్యోతి ప్రియవ్రతుని వంశస్థుఁడు అగు ఒక రాజు

విస్పష్టుఁడు య॥ కంసుని తమ్ముఁడు

విహారము ఒకానొకదేశము ఇది వంగదేశమునకు ఉత్తరమున ఉండెను

వీ

వీణ తపతీనదికి నామాంతరము

వీతిహోత్రుఁడు (౧) య॥ తాళజంఘుని కొడుకు

(౨) కా॥ ధృష్టకేతుని కొడుకు భారవుని తండ్రి

(౩) ఇంద్రసేనునికొడుకు

వీరకుఁడు వినాయకునికి నామాంతరము.

వీరణుఁడు ఒక ప్రజాపతి

వీరదాసు హరిశ్చంద్రుఁడు వీరబాహునికి దాసుఁడుగా ఉండునపుడు పొందిన నామము

వీరనగరము దేవికానదీతీరమున పులస్త్యబ్రహ్మ తపము ఆచరించిన స్థలము

వీరనృసింహుఁడు కృష్ణదేవరాయల అన్న

వీరబాహువు. విశ్వామిత్రప్రార్థనచే హరిశ్చంద్రుని దాసునిగా కొనుటకై చండాలరూపమున కాశిలో' అవతరించిన యముఁడు

వీరభద్రుఁడు శివుని కుమారులలో ఒకఁడు. రౌద్రమూర్తి వహించిన శివుఁడు తనజడను పెఱికి నేలను తాడింపఁగా ఇతఁడు జనిం

చెను దక్షుఁడు బ్రహ్మచేయు సత్రయాగ
ము చూడవచ్చినప్పుడు తన్ను కని లేచి
మాటలాడని తన అల్లుఁడు అగు శివునిపై
కోపించి శపియించి పోయెను నాటనుండ
దక్షునకు హరునిపై వైరమువిడువక ఉం
డెను కాఁబట్టి అతనిని అతనిభార్యయు
తన కూఁతురును అగు ఉమను పిలువకయే
బృహస్పతిసవనమును చేయఁదొడఁగెను
అదితెలిసి ఉమ తనతండ్రిచేయు యాగమును
చూడవేఁడి విభునిచే అనుజ్ఞవడసి పోయి
తండ్రిచే అవమానిత అయి అతని నిందిం
చుచు సమాధినుండి యోగాగ్నిని కల్పించు
కొని దాన దగ్ధురాలు అయ్యెను అంత
ఆవృత్తాంతమును అంతయు శివుఁడు నార
దమునివలన ఎఱిఁగి కుపితుఁడై తనజడ
ఒకటి పెఱికి పుడమిపై వైవ, అందు వీర
భద్రుఁడు పొడమి ఘోరమూర్తి అయి
దక్షునిని అతనియజ్ఞమును ధ్వంసముచేయ
శివునివలన ఆనతిపొంది దక్షుని యజ్ఞశాలకు
చని యజ్ఞధ్వంసమును దక్షవధయును కా
వించెను అంత బ్రహ్మమొదలగు దేవతలు
శివుని ప్రార్థింప శివుఁడు ప్రసన్నుఁడు అయి
మరల దక్షాదులను అనుగ్రహించెను ఇట్లు
దక్షయజ్ఞము ధ్వంసము అగుకాలమున
యజ్ఞపురుషుఁడు మృగరూపముతాల్చి పాఱి
పోవుచు ఉండఁగా ఆమృగమును వీరభ
ద్రుఁడు వధింప శివుఁడు మరల ఉజ్జీవింప
చేసెను

వీరసేనుఁడు నిషధదేశపురాజు అగు నలుని తండ్రి

వృ

వృకుఁడు (౧) ఇ॥ రుకుని కొడుకు బాహుకుని తండ్రి

(౨) ది॥ శకుఁడు అను దైత్యుని కొడుకు వీఁడు శివునిఁగూర్చి తపము ఆచరించి తనపాణితలము ఎవ్వనితలమీఁద ఇడునో వానిశిరస్సు నూఱువ్రక్కలు అగునట్లు వరముపొంది ఆవర పరీక్షార్థము శివుని తలమీఁదనే తనపాణితలమును ఇడఁబోవ అతఁడు భయపడి పాఱుచు ఉండఁగా విష్ణువు ఒక వటువేషముతో ఆదైత్యునికి కనఁబడి శివుఁడు బొంకులమాఱి అని- కు తెలియదు కాఁబోలు, అతఁడు దక్షునిశాపముచే పిశాచాధిపతి అయి బొంకుచు తిరుగుచు ఉండును, అతనిమాటలునమ్మి ఏల పరుగువాఱి బడలెదవు అయినను నీవు అతనిని అంటఁగోరుదువేని స్నానము ఒనర్చి శుచివై తలముకొని పొమ్ము నీకు అతఁడు చిక్కును అని చెప్పఁగా అట్లచేయుదును అని స్నానము చేయఁబోయి అఱచేయి తనతలను చేర్చికొని వాఁడు మడిసెను

(౩) య॥ వసుదేవుని అనుజుఁడు

(౪) వసుదేవుని తమ్ముఁడు అగు వత్సకుని పుత్రుఁడు

వృకోదరుఁడు భీమునికి నామము

వృష్ణుఁడు య॥ కార్తవీర్యార్జుని పౌత్రుఁడు మధువుయొక్క పుత్రుఁడు వృష్ణితండ్రి

వృజినవంతుఁడు. య॥ క్రోష్టువు కొడుకు

వృత్తరత్నాకరము కాళిదాసకృతము అగు ఒక లక్షణగ్రంథము

వృత్రుఁడు ఒకానొక అసురుఁడు తన జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు అగు విశ్వరూపుని ఇంద్రుఁడు చంపినందులకు త్వష్ట కోపించి (చూ॥ విశ్వరూపుఁడు) ఇంద్రుని జయించుటకై వీని పుట్టించెను అట్లు పుట్టింపఁబడి వీఁడు ఇంద్రుని ఎదిరించి పోరాడునపుడు అతని భ్రమింపఁగా అతఁడు అతిసూక్ష్మగాత్రుఁడు

అయి మరల వెలుపలికివచ్చి వీనితో మైత్రి చేసి కపటవృత్తితో మెలఁగుచు ఉండి కొంతకాలమునకు అనంతరము విష్ణుసహాయమున వీనిని చంపెను (చూ॥ ఇంద్రుఁడు, చిత్రకేతుఁడు) దేవతలు నర్మదాతీరమున ఈవృత్రాసురునితో కృతయుగాంతమున కయ్యము ఆరంభించి త్రేతాయుగ ప్రారంభమువఱకు పోరిరి

వృద్ధక్షత్రుఁడు జయద్రథుని తండ్రి

వృద్ధశర్ముఁడు ఇ॥ దశరథుని కొడుకు ఇతనికి దిలీపుఁడు అనియు ఒకపేరుకలదు కొడుకు ఐశ్వసహుఁడు

వృషకుఁడు శకుని తమ్ముఁడు

వృషణుఁడు యా॥ కార్తవీర్యార్జునుని మూడవ కొడుకు

వృషదర్భుడు శిబిచక్రవర్తి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు ఉశీనరదేశాధిపతి

వృషధ్రుఁడు ఇక్ష్వాకుని తమ్ముఁడు వైవస్వతునికొడుకు ఇతఁడు గురుశాపముచే శూద్రత్వమును పొంది మరల అతని యనుగ్రహముచే మహాతపము ఆచరించి పరబ్రహ్మమును చెందెను

వృషపర్వుఁడు దానవరాజు శుక్రుని శిష్యుఁడు ఇతఁడు కశ్యపునకు దనువువలన పుట్టినవాఁడు ఈవృషపర్వుని కూఁతురు అగు శర్మిష్ఠ శుక్రుని కూతురు అగు దేవయానను ఒకానొకప్పుడు అవమానింపఁగా అందుకై శుక్రుఁడు మిగుల కోపించెను అందులకు వృషపర్వుఁడు వెఱచి తనకూఁతుర్న అయిన శర్మిష్ఠను దేవయానకు దాసీగా ఇచ్చెను అనంతరము దేవయాన యయాతిని పెండ్లాడి అతనియొద్దను ఉండు కాలమున ఆమెతోఁగూడ ఉండిన శర్మిష్ఠకును యయాతికిని సంగమము కలుగునట్లు ప్రాప్తమైనందున దేవయానవలె శర్మిష్ఠయు యయాతికి భార్య అయ్యెను చూ॥ యయాతి

వృషభగిరి ఒకానొకపర్వతము ప్రస్తుతము దీనిని రత్నగిరి అందురు ఇది మగధదేశమున వరాహపర్వతముతో కూడి ఉండును

వృషరసుఁడు కర్ణుని తమ్ముఁడు

వృషసేనుఁడు కర్ణునికొడుకు ఇతఁడు అర్జునిచే చంపఁబడెను

వృషుఁడు సృంజయునికొడుకు తల్లి రాష్ట్రపాలిక

వృష్ణి (౧) యా॥ వృక్షుని కొడుకు

(౨) విదర్భుని రెండవ కొడుకు వంశస్థుఁడు అయిన సాత్వతుని నాలవ కుమారుఁడు ఇతని వంశస్థులు వృష్ణులు అనఁబడుదురు కొడుకులు సుమిత్రుఁడు యుధాజిత్తు అని ఇరువురు

(౩) అంధకునిపౌత్రుఁడు కుకురుని కొడుకు

(౪) భజమానుని కొడుకులలో ఒకఁడు

వె

వెంకమ్మ (తరిగొండ) ఒకవిద్వాంసురాలు ఈమె వేంకటేశ్వర మాహాత్మ్యము అను ఒక పద్యకావ్యమును రాజయోగసారము అను ఒక ద్విపదకావ్యమును తెనుఁగున రచియించెను ఇవి రెండును వేదాంతగ్రంథములు. అద్వైతమును ప్రతిపాదించునవి

వే

వేంకటకవి (పైడిమఱ్ఱి) (౧) ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు చంద్రాంగదచరిత్రము అను కావ్యమును రచియించెను

(చేమకూర) (౨) ఒకానొక ఆంధ్రకవి. ఇతఁడు విజయ విలాసమును, సారంగధర చరిత్రమును రచియించెను

వేంకటపతి (శేషము) ఇతఁడు శశాంక విజయమును రచియించెను

వేంకటాచలమాహాత్మ్యము ఇది తిరుపతి క్షేత్రముయొక్క మహిమను తెలుపును. చూ॥ తిరుపతి

వేంకటాద్రివిభుఁడు ఆకువీటి పురమునకు రాజు ఇతని ప్రేరేఁపణచే పింగళిసూరన రాఘవ పాండవీయమును రచియించెను

వేంకట్రంగకవి ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు శశిరేఖా పరిణయమును కావించెను

వేగవతి ఒకానొక ఏఱు ఇది దక్షిణ మథురగుండ ప్రవహించి దక్షిణ సముద్రమున చేరును

వేణీసంహారము ఒక సంస్కృతనాటకము ఇది భట్టనారాయణుఁడు అను కవీంద్రునిచే చేయఁబడియెను ఇందు దుర్యోధనాదులతో ధర్మరాజు జూదము ఆడి ఓటువడినప్పుడు ద్రౌపదిని దుశ్శాసనుఁడు సభలో ఆమె కొప్పుపట్టి ఈడువఁగా భీముఁడు చూచి కోపించి దుశ్శాసనుని బొమ్మపగిల్చి నెత్తురు త్రావి ఆనెత్తురుతోడి చేతులతో ద్రౌపది తలవెంట్రుకలను ముడివేయునట్లు శపథము చేసి ఆశపథమును నెఱవేర్చుకొను కథ చెప్పఁబడి ఉండును

వేణుహాయుఁడు య॥ శతజిత్తు రెండవ కొడుకు

వేదగర్భ దుర్గాదేవికి నామాంతరము

వేదములు శ్రుతులు ఇవి ఋగ్యజుస్సామాథర్వణము అని నాలుగు భేదములు కలవి ఆనాలుగును బ్రహ్మకాండము, కర్మకాండము, అని రెండుభాగములుగ ఉండును అందు బ్రహ్మకాండము సాక్షాత్తుగ బ్రహ్మముయొక్క స్వరూపమును ప్రతిపాదించును అదియే ఉపనిషత్తులు కర్మకాండము వర్ణాశ్రమోచిత కర్మములు లోనగువానిని వివరించును ఆకర్మములు అన్నియు అగ్నీంద్రాది దేవతల పూజారూపములు అగుచు సర్వాంతర్యామి అగు ఈశ్వరునికే పరంపరగా ప్రీతి జనకములు అగుచున్నవి

ఈవేదములు ఈశ్వర ప్రతిపాదకములై అనంతములై బ్రహ్మకు అధీనములై ఉండఁగా సోమకాసురుఁడు బ్రహ్మ నిద్రించునప్పుడు వీనిని అపహరించికొనిపోయి సముద్రమున డాఁచెను అప్పుడు విష్ణువు మత్స్యావతారము ఎత్తి సముద్రమున చొచ్చి సోమకాసురుని కనిపట్టి చంపి వేదములనుతెచ్చి బ్రహ్మకు ఇచ్చెను అటుపిమ్మట విష్ణువు కృష్ణద్వైపాయనుని యవతారము ఎత్తి అట్టి అనంతములు అయిన వేదములను ఋగ్యజుస్సామాథర్వణములు అని నాలుగుభాగములుగా విభజించి వేదవ్యాసుఁడు అనఁబడెను.

అందు ఋగ్వేదము బహుతర ముగ మంత్రభాగము అయి ఉండును యజుర్వేదము విశేషించి విధులయొక్క రీతులను బోధించును సామము స్తోత్రరూపము అయి ఉండును అథర్వణము శాంత్యాదులను గుఱించి చెప్పును

వేదమునకు అంగములు ఆఱు. అవి శిక్ష వ్యాకరణము ఛందస్సు నిరుక్తము జ్యోతిషము కల్పము శిక్షయందు వేదముయొక్క స్వరము మొదలైనవాని లక్షణములు చెప్పఁబడును. స్వరము వేదమునకు మిక్కిలి ముఖ్యమైనది అది తప్పిన దాని అర్థము సయితము వేఱు అగును. వ్యాకరణమునందు శబ్దలక్షణము చెప్పఁబడును ఛందమున శ్లోకలక్షణములు వివరింపఁబడును నిరుక్తమున వేదమంత్రోక్త శబ్దములకు అవయవార్థములతోడ అర్థము

చెప్పఁబడిను జ్యోతిషమున వేదముచే విధింపఁబడిన కర్మములకు ఉచితములైన కాలములను ఎఱుఁగఁదగిన మార్గము చెప్పఁబడును కల్పమునందు యాగాది క్రియలను చేయవలసిన రీతులు బోధింపఁబడి ఉండును ఇవిగాక ఉపవేదములు నాలుగు కలవు అవి ఆయుర్వేదము ధనుర్వేదము గాంధర్వ వేదము అర్థవేదము అనఁబడు

'యతోవా ఇమాని భూతాని జాయంతే, యేనజాతానిజీవంతి, యత్ప్రయంత్యభిసంవిశంతి,'' ''సర్వజ్ఞం బ్రహ్మ జగతఃకారణమ్'' ''సర్వం ఖల్విదంబ్రహ్మ'' ''ఆకాశశరీరం బ్రహ్మ'' ''స ఇమాఁల్లోకాఁ అసృజత్'' ''యోబ్రహ్మాణం విదధాతిపూర్వం యోవైవే దాంశ్చ ప్రహిణోతి'' ''కోహ్యేవాన్యాత్ కఃప్రాణ్యాత్, యదేష ఆకాశ ఆనందోనస్యాత్'' ''తద్విష్ణోః పరమంపదం సదాపశ్యంతి సూరయః, అనేనజీవేన ఆత్మనాను ప్రవిశ్యనామరూపే వ్యాకరవాణి'' ''వేదాహమేతం పురుషంమహాంతం ఆదిత్యవర్ణం తమసఃపరస్తాత్'' 'యమేవైష వృణుతేతేన లభ్యః'' ఏకంసంతం బహుధా కల్పయతి ''తత్సృష్ట్వాతదేవ అనుప్రవిశతి'' సదేవసోమ్యేదమగ్ర ఆసీత్, బ్రహ్మవా ఇదమగ్ర ఆసీత్, ఆత్మావా ఇదమేక ఏవాగ్ర ఆసీత్, నబ్రహ్మ, నేశానః, నేమేద్యావా పృథివీ నక్షత్రాణి''

''తరతిశోకమాత్మవిత్'' ''సోకామయతబహుస్యాం ప్రజాయేయ ''పురుష ఏవేదగ్ం సర్వంయద్భూతం యచ్చభవ్యం'' ''తత్త్వమసి, అయమాత్మాబ్రహ్మ''''ఐతదాత్మ్యమిదంసర్వం'' ''సవై శరీరీ ప్రథమః'' ''నకర్మణాన ప్రజయాధనేనత్యాగేనైకే అమృతత్వమానశుః'' ''సత్యంజ్ఞాన మనన్తం బ్రహ్మ, విజ్ఞానమానందం బ్రహ్మ యత్సాద్ధదపరోక్షాద్బ్రహ్మయ ఆత్మాసర్వాంతరః'' ''ఆత్మైవేదంసర్వం, ఆత్మనఃప్రాణ ఆత్మనోమన ఆత్మన ఆకాశ ఆత్మతస్స్వర, ఆత్మత స్తేజ ఆత్మత ఆప ఆత్మత అవిర్భావతిరోభావా ఆత్మతోన్నం'' ''నసంవృశే తిష్ఠతిరూపమస్య నచక్షుషా పశ్యతి కశ్చనైనం, అశబ్దమ స్పర్శమరూపమవ్యయం'' ఇత్యాది శ్రుతివాక్యములు బ్రహ్మస్వరూపమును తెలుపును

వేదవతి సీతయొక్క పూర్వజన్మ నామధేయము ఈమె కుశధ్వజుఁడు అను మునికి మానస పుత్రి అయి జన్మించి అతఁడు తన్ను విష్ణువునకు ఇచ్చి పెండ్లిచేయవలెను అని నిశ్చయించుకొని ఉండఁగా దంభుఁడు అనురాక్షసుఁడు ఈమెను తనకు ఇమ్ము అని అడిగి అతఁడు అందులకు సమ్మతింపక పోఁగా ఒకనాడు రాత్రివేళ వచ్చి నిద్రించుచు ఉన్న కుశధ్వజుని చంపి ఆబ్రహ్మహత్య తన్నుపట్టి బాధింపఁగా వాఁడును మృతుఁడు అయ్యెను అంతట ఈమె తండ్రి నిశ్చయించిన చొప్పున విష్ణువునే వివాహముకా తలఁచి ఘోరతపము ఆచరించుచు ఉండెను అప్పుడు దిగ్విజయార్థము ఆదారిని పోవుచున్న రావణుఁడు ఈమెను చూచి మోహించి తన్నువరింపుము అనఁగా ఈమె దానికి సమ్మతింపక వాఁడు బలాత్కారమున పట్టరాఁగా, ఓరి దుష్టుఁడా నీవు నన్ను అవమానించితివి కావున నేను ఈభూమియందే అయోనిజను అయి పుట్టి నీవంశమును నిన్నును నాశముచేయుటకు కారణ భూతురాలను అగుదును చూడుము అనివలికి యోగాగ్నిని కల్పించుకొని అందుప్రవేశించి దేహమును విడిచి పిమ్మట లంకలో ఒకతామరకొల

నిలో జనించి అందు శివపూజకొఱకు తామర పూవులు కోయుచున్న రావణునికి ఒక కమలమునందు కనఁబడెను ఆశిశువును రావణుఁడు కొనిపోయి, అది లంకకు నాశకురాలు అగును అని బ్రహ్మ రక్షస్సులు తెలుపఁగా తెలిసి, దానిని ఒక పెట్టెలో ఉనిచి సముద్రమున వైచెను అది అలల తాఁకుడుచే ఆవలి దరికి కొట్టుకొని పోయి భూమిలో పాదుకొని యజ్ఞము నిమిత్తము నేలను దున్నునపుడు జనకునకు దొరకెను అంతట అతఁడు ఆపెట్టెను తెఱచి చూచి అందు ఉన్న ఈశిశువును ఎత్తి పెంచి రామునికి ఒసఁగెను అనంతరము ఈమె రావణునిచే అపహరింపఁబడి సపుత్రపౌత్ర బాంధవముగా వాని నశింప చేయుటకు కారణము ఆయెను

వేదశిరుఁడు ప్రాణుని కొడుకు ఉశేనస్సు తండ్రి మార్కండేయుని కొడుకు అని కొన్ని ఎడల చెప్పఁబడి ఉన్నది

వేదిక. ధర్మరాజు భార్య

వేదుఁడు. రు॥ పౌష్య రాజుకు ఉపాధ్యాయులు అయోదధౌమ్యుని శిష్యుఁడు.

వేధ బ్రహ్మ.

వేనుఁడు స్వాయంభువుని వంశస్థుఁడు అగు అంగుని కొడుకు పృథుచక్రవర్తి తండ్రి ఇతని మాత మృత్యువు పెద్ద కూఁతురు అగు సునీథ ఇతఁడు మాతామహుఁడు అగు మృత్యువువలె కడుక్రూరుఁడు అయి ప్రవర్తించుచు ఉండఁగా ఆక్రూరత్వము ఓర్వచాలక బ్రాహ్మణులు తమ శాపములచేత వీనిని ప్రాణహీనునిఁగ చేసి పిమ్మట తమ దివ్య జ్ఞానమువలన అందులకు కారణమును ఎఱిఁగి అతనికి సంతతిని కలిగించువారై అతని తొడలను ఒండొంటితో రాయఁగా అందుండి బాహుకుఁడు అను ఒక నిషాదుఁడు నల్లని వికారరూపముతో వెడలివచ్చెను అపుడు వానిని పరిగ్రహింపను ఒల్లక పురమునుండి వెడలకొట్టిరి అట్లు వెడలకొట్టఁబడిన వాని వంశస్థులు నిషాదులు అనఁబడుచు అడవులయందును కొండలయందును తిరుగుచు ఉందురు ఇట్లు నిషాదరూపమున వేనుని దేహమునందలి పాపము వెలువడి రాఁగానే వాని బాహువులను ఒండొంటి చేర్చి ఒరసిరి అప్పుడు అందు పృథుచక్రవర్తి పుట్టెను

వేల మేరువుకూఁతురు సముద్రుని భార్య.

వై

వైదూర్యము. ఒకానొక పర్వతము ఇది నర్మదా తపతీనదుల మధ్యగత ప్రదేశమున ఉండు నది చూ॥ ర. మథుఁడు.

వైతరిణి (౧) నరకమునందు ఉండెడు ఏఱు ఇది పాపులు పుణ్యలోకమునకు పోకుండ అడ్డముగా ప్రవహించుచు ఉండును

(౨) పితరులకు స్వధవలన పుట్టిన రెండవకూఁతురు

(3) కళింగదేశమునుండి ప్రవహించునట్టి ఒకనది ఇందు సకలయజ్ఞములందును ప్రశస్తము అయినే పశుభాగమును పశుపతికి దేవతలును ఋషులును కల్పించిరి

వైదూర్యము నా॥ వైడూర్యము.

వైన్యుఁడు చూ॥ నా॥ పృథువు ఇతఁడు వేనుని వామబాహువున పుట్టెను

వైభ్రాజ. మేరువుకు పశ్చిమమున ఉండు ఒక గొప్ప అడవి.

వైవస్వతుఁడు. ఒకమనువు వివస్వతుని కొడుకు భార్య శ్రద్ధ కొడుకులు ఇక్ష్వాకుఁడు, నృగుఁడు, శర్యాతి, దిష్టుఁడు, ధృష్టుఁ

డు, కరూశుఁడు, నరిష్యంతుఁడు, పృషధ్రుఁడు, నభగుఁడు, కవి, అను పదుగురు వారలలో కవి అనువాఁడు బాల్యమునందే మృతుఁడు అయినందున సాధారణముగ ఇతనికి తొమ్మండ్రు కొడుకులు అనియే ఎల్ల వారలు చెప్పకొందురు

ఈతనినుండి వచ్చినవంశములలో ఇక్ష్వాకువంశము అనఁబడు ఇక్ష్వాకుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు అయిన కుక్షివంశము వారికి అయోధ్యానగరము రాజధానిగా ఉండెను కుక్షి తమ్ముఁడు అగు నిమివంశము వారికి మిథిలానగరము ముఖ్యపట్టణము అయెను వైవస్వతుని పుత్రులలో కరూశుఁడు అనువాఁడు పారియాత్ర పర్వతసమీపమున మహాబలపరాక్రములు అగు కారూశులు అనెడు క్షత్రియులకు ఆదిపురుషుఁడు అయెను అతనిపుత్రులలోనే మఱి ఒకఁడు అగు నభగుని వంశస్థులు గంగాగండకీనదుల సంగమ సమీపమున గండకీదక్షిణతీరమున ఉండు విశాలరాజ్యములకు ప్రభువులు అయిరి వేఱొకఁడు అగు శర్యాతివంశస్థులు ఆనర్తదేశములయందు కుశస్థలిని ముఖ్యపట్టణముగ కలిగి ఉండిరి

ఈకుమారులు పుట్టకమునుపు వైవస్వతుఁడు పుత్రార్థియై ఒకయజ్ఞము చేయగా, అపుడు వైవస్వతునిభార్య తనకు కూఁతురు పుట్టునట్లు వేల్వుము అని యజ్ఞము నడపెడు హోతను వేఁడెను కావున అతఁడు అందులకు తగినమంత్రములను పఠించి వేల్చెను అంతట ఇల అనుకూఁతురు పుట్టెను. దానితో వైవస్వతుఁడు తృప్తిపొందక కొడుకు కావలెను అని వసిష్ఠునివేఁడఁగా అతఁడు ఆకూఁతురును కొడుకుగ చేసెను ఆకొడుకు సుద్యుమ్నుఁడు అనునామము పడసి రాజ్యముచేయుచు ఉండుచుండఁగ ఒకప్పుడు వేఁటాడపోయి కుమారస్వామియొక్క జన్మభూమి అగు శరవణవనము చొచ్చి ఎప్పటివలె ఆఁడుతనమును పొందెను అందులకు హేతువు ఏమనఁగా, ముందు ఒకప్పుడు పార్వతీ పరమేశ్వరులు ఆవనమునందు క్రీడించుచు ఉండి అప్పుడు ఆరహస్యము తెలియక కొందఱు మునులు అచ్చటికిరాఁగా పార్వతి సిగ్గుపడెను అదిచూచి పరమేశ్వరుఁడు ఇదిమొదలు ఏమగఁవాఁడు ఈ ఆశ్రమము ప్రవేశించినను మగువ అగును అని పలికి ఉండెను అది ఎఱుఁగక సుద్యుమ్నుఁడు ఆ ఆశ్రమము ప్రవేశించి మగువ అయ్యెను అట్లు స్త్రీత్వమునువహించిన ఇల బుధుని పెండ్లాడి అతనివలన పురూరవుని కనెను వానివలన చంద్రవంశము అభివృద్ధి పొందెను పిమ్మట వైవస్వతుఁడు వసిష్ఠుని వేఁడి అతఁడు రుద్రునిఁగూర్చి తపముసలిపి ఆదేవుని ప్రసాదమున ఒకమాసము స్త్రీరూపమున ఇలగాను, మఱి ఒకమాసము పురుషరూపమున సుద్యుమ్నుఁడుగాను ఉండునట్లు వరము పడయఁగా సంతసించి గురువును సమ్మానించెను

వైశంపాయనుఁడు రు॥ విశంపుఁడు అను ఒక ఋషి కొడుకు. వ్యాసశిష్యులలో ఒకఁడు ఇతఁడు జనమేజయునకు వ్యాసోపదేశమున భారతమును వినిపించెను ఇతఁడు యజుర్వేదాధ్యేత

వైశ్రవణుఁడు కుబేరుఁడు విశ్రవుని కొమారుఁడు అగుటచే ఇతనికి ఈపేరు వచ్చెను

వైశ్వదేవము భోజనార్థమయ్యును, జీవహింసాప్రయుక్త పాపనివృత్త్యర్థమయ్యును, బ్రాహ్మణులు నిత్యము చేయవలసిన కర్మ

వైశ్వానరుఁడు (౧) అంగిరసుని వంశస్థుఁడు అగు అగ్ని ఇతఁడు శాండిల్యవంశస్థుఁడు అగు విశ్వానరుని కొడుకు అని కొన్నియెడల చెప్పఁబడి ఉన్నది

(౨) దనుపుత్త్రుఁడు ఇతనికి ఉపదానవి, హయశిర, కాలక, పులోమ అని నలువురు కొమార్తలు అందు ఉపదానవి హిరణ్యాక్షునికిని, హయశిర క్రతుపునకును, కాలకయు పులోమయు కశ్యపునికిని భార్యలు అయిరి

నైహారము ఒకానొకపర్వతము ఇదిమగధదేశమునకు రాజధాని అగు గిరివ్రజమునకు చుట్టును ఉండు కొండలు అయిదింటిలో ఒకటి

వ్య

వ్యాసుఁడు రు॥ కృష్ణద్వైపాయనముని తండ్రి పరాశరముని తల్లి సత్యవతి. వేదములను ఇతఁడు విభజించి చక్కఁజేసి ఈ పేరు పొందెను మఱియు ఇతఁడు భారతమును రచియించినదియెకాక పదునెనిమిది పురాణములను కావించి బ్రహ్మసూత్రము మొదలు అగు వేదాంత గ్రంథములను అనేకములను రచియించెను ఇతనికొడుకు శుకుఁడు చూ॥ వేదములు

వ్యుష్టి పుష్పార్ణునికి దోషయందు పుట్టిన కడపటి కొడుకు ఇతనిభార్య పుష్కరిణి కొడుకు సర్వతేజస్సు అన్నలు ప్రదోషుఁడు నిశీథుఁడు

వ్యోముఁడు. (౧) కంసుని భృత్యుఁడు అగు ఒక అసురుఁడు వీఁడు కృష్ణునిచే వ్రేపల్లెయందు చంపఁబడెను

(౨) య॥ దశార్హుని కొడుకు

శ

శంకరకవి. ఒక ఆంధ్రకవి. ఇతఁడు హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానమును రచియించెను

శంకరాచార్యులు అద్వైతమతోద్ధారకుఁడు అగు ఒక ఆచార్యులు ఈయన సుమారు ౧౨౦౦ సంవత్సరములకుముందు మళయాళదేశమున ఒకనంబూరి బ్రాహ్మణునికి జన్మించి, జైనిబౌద్ధాదినాస్తికమతముల ఖండించి స్మార్తము వైష్ణవము సౌరము శాక్తేయము గాణపతము పాశుపతము అను షణ్మతములను స్థాపనచేసిన అవతార పురుషుఁడు గోవింద భగవత్పాదాచార్యుల శిష్యులు ఈయన సశరీరముగ కైలాసమునకు పోయి యోగభోగాదినామకములు అగు అయిదు చంద్రమౌళిలింగములను ఈపుడమికి కొనివచ్చెను అనియు, పరకాయప్రవేశాద మహామహిమ కలిగి ఉండెను అనియు శంకరవిజయాది గ్రంథములవలన తెలియనగు మఱియు ఈయన అనేకదేశాటనముచేసి అచ్చటచ్చట అనేకులతో వాదించి వారినిజయించి అద్వైతమతమును స్థాపించెను ఇదికాక ఈయన ఉపనిషత్తులు బ్రహ్మసూత్రము భగవద్గీత మొదలు అగు అనేకమతగ్రంథములకు మహాభాష్యములను రచియించెను హిమవంతమున ముప్పది రెండవయేట ఈయన సమాధి చెందెను

శంకరుఁడు శివునికి నామము

శంకుఁడు య॥ కంసుని తమ్ముఁడు

శంకుశిరస్సు దనుపుత్త్రులలో ఒకఁడు

శంఖచూడుఁడు ఒక గుహ్యకుఁడు ఇతఁడు బృందావనమున ఉండిన గోపికలను ఒకప్పుడు ఉత్తరదిక్కునకు కొనిపోయి కృష్ణునిచే మడిసిన కుబేరభటుఁడు

శంఖపాలుఁడు నలువురు లోకపాలురలో ఒక్కఁడు.

శంఖుఁడు విరాటరాజు కొడుకు ఉత్తరుని అన్న

శంతనుఁడు కు॥ ప్రదీపునికి సునందయందు పుట్టినకొడుకు ఈతనికి మొదటిభార్య అగు మానవరూపధారిణియైన గంగయందు భీష్ముఁ

డెను, రెండవభార్య అగు సత్యవతియందు
చిత్రాంగద విచిత్రవీర్యులను పుట్టిరి సము
ద్రుఁడు శంతనుఁడుగ పుట్టెను అని చెప్పు
దురు చూ॥ ప్రదీపుఁడు భీష్ముఁడు

శంబరుఁడు ద॥ ప్రద్యుమ్నుఁడు పుట్టినతోడనే
పురిటింట చొచ్చి ఆశిశువును కొనిపోయి
సముద్రమున వైచిన రాక్షసుఁడు వీఁడు
అతిమాయావి ప్రద్యుమ్నునిచే చంపఁబడె
ను చూ॥ ప్రద్యుమ్నుఁడు ఇతని చంపు
టచే మన్మథునికి శంబరారి అనునామము
కలిగెను

శంభుఁడు శివుఁడు

శరయుఁడు యాగములయందు మొదట హవి
స్సునందలి ఆజ్యమును కొనునట్టి అగ్ని
తండ్రి బృహస్పతి భార్య సత్య.

శకంధర ఆంధ్రదేశమునందలి ఒకసామంత
రాజుయొక్క పట్టణము ఒకానొకదేశము
అనియు చెప్పుదురు

శకటాసురుఁడు ర॥ కంసుని భటులలో
ఒకఁడు వీఁడు కృష్ణుఁడు వ్రేపల్లెయందు
శిశువుగా ఉండునపుడు శకటరూపముగ
వచ్చి అతని పాదతాడనముచే వికలాంగుఁ
డు అయి చచ్చెను

శకము ఒకానొకదేశము ఇది సింధునదీ
సంగమస్థానమునందలి పశ్చిమదిగ్భాగము
ఈదేశమున వసించువారు శాకులు అనఁ
బడుదురు

శకుంతల దుష్యంతమహారాజు భార్య భరతుని
తల్లి ఈమె విశ్వామిత్రునికి మేనకయందు
పుట్టెను పుట్టినతోడనే ఈమెను జననీజన
కులు ఇరువురును మాలినీ నదియందలి ఇసు
కదిబ్బలలో పాఱవైచి పోఁగా అచటిపక్షు
లు తమ రెక్కలతో కప్పి క్రూరమృగముల
వాత పడకుండునటుల రక్షించెను అది
కారణముగా ఈమెకు శకుంతల అనుపేరు
కలిగెను అట్లు ఈమె పక్షులచేత రక్షింపఁ
బడుచు ఉండఁగా అచటికి స్నానముచేయు
నిమిత్తము కణ్వమహాముని వచ్చి ఈబిడ్డను
చూచి ఎత్తుకొనిపోయి తన ఆశ్రమమున
ఉంచి పెంచుకొనెను కనుక ఈమె కణ్వ
మహామునికి కూఁతురు అయ్యెను అట్లు
పెరిగి ఈడేఱి కణ్వాశ్రమమున ఉండఁగా
ఒకనాఁడు దుష్యంతుఁడు వేఁటాడుచు అచ
టికి వచ్చి గాంధర్వవిధిని ఈమెను పెండ్లి
ఆడి భరతుని కనియెను

శకుని (౧) ది॥ హిరణ్యాక్షుని కొడుకు
(౨) య॥ దశరథుని కొడుకు
(౩) గాంధారదేశపురాజు అగు
సుబలుని కొడుకు గాంధారికి సోదరుఁడు
దుర్యోధనుని మేనమామ వీఁడు దుర్యోధను
నికి మాఱుగా ధర్మరాజుతో జూదమాడి
పాండవుల సంపద అంతయు గెలుచుకొనెను
వీఁడు ద్వాపరాంశమున జనించినవాఁడు

శక్తి (౧) రు॥ వసిష్ఠుని పెద్దకొడుకు పరా
శరుని తండ్రి వ్యాసుని తాత
(౨) లోకకారణకర్త్రి అగు స్త్రీదేవత

శక్రదేవుఁడు కళింగదేశపురాజు అగు శ్రుతా
యువుయొక్క రెండవ కొడుకు

శక్రుఁడు చూ॥ నా॥ ఇంద్రుఁడు

శచి ఇంద్రునిభార్య పులోముని కూఁతురు

శతజిత్తు (౧) య॥ భజమానుని కొడుకు
(౨) ప్రి॥ రజుని కొడుకు ఇతనికి
నూఱుగురు కొడుకులు అందు జ్యేష్ఠుఁడు
విష్వగ్జ్యోతి
(౩) య॥ మొదటి సహస్రజిత్తు
కొడుకు ఇతనికొడుకులు మహాహయుఁడు
వేణుహయుఁడు హేహయుఁడు

శతద్రువు ఒకనది ఇది హిమవత్పర్వతమునకు ఉత్తరమున ఉత్పత్తి అయి సింధునదిలో సంగమము అగుచు ఉన్నది

శతధన్వుడు య॥ హృదికుని కొడుకు దేవమీఢుని తమ్ముఁడు ఇతఁడు సత్యభామను తనకు ఇయ్యకపోయెను అని సత్రాజిత్తు నిద్రపోవుచు ఉండుతఱిని అతని చంపెను అందుకయి కృష్ణుఁడు ఇతని చంపెను చూ॥ శమంతకమణి

శతధృతి (౧) బ్రహ్మ

(౨) ప్రాచీనబర్హి భార్య సముద్రుని కూఁతురు ప్రచేతసుల తల్లి

శతపర్వ శుక్రుని భార్య

శతమఖుఁడు దేవేంద్రుఁడు నూఱుయజ్ఞములు చేసినవాఁడు అని వ్యుత్పత్త్యర్థము.

శతయూపుఁడు. కేకయవంశజుఁడు అయిన ఒకరాజర్షి ధృతరాష్ట్రుఁడు వనవాసము చేయ పోయినపుఁడు ఈతని ఆశ్రమము నందు కొన్నిదినములు ఉండెను

శతరూప స్వాయంభువునిభార్య ఈమె బ్రహ్మచే మొట్టమొదట సృజియింపఁబడిన స్త్రీ

శతవలి సుగ్రీవుని సేనాపతులలో ఒకఁడు వీఁడు సీతను వెదుకుటకై ఉత్తరదిక్కునకు పోయిన వానరులకు మొనగాఁడు. ఇతని శతబలి అనియు అందురు

శతశృంగము ఒకానొకపర్వతము ఇచ్చట పాండురాజు మృగశాపమువలన చింతాక్రాంతుఁడు అయి కుంతిమాద్రులతో తపము సలిపెను ఇచట ఉండునపుడే కుంతీమాద్రులకు దుర్వాసుఁడు ఉపదేశించిన మంత్రబలముచే పాండవులు అయిదుగురును జనించిరి

శతసేనుఁడు య॥ కృష్ణునివంశస్థుఁడు అగు ఉగ్రసేనుని కొడుకు

శతానందుఁడు (౧) బ్రహ్మ

(౨) గౌతమునకు అహల్యయందు పుట్టినకొడుకు జనకమహారాజు పురోహితుఁడు

శతానీకుఁడు (౧) నకులునకు ద్రౌపదియందు పుట్టినకొడుకు

(౨) అభిమన్యుని పౌత్రుఁడు అగు జనమేజయుని కొడుకు

శతాయువు చూ॥ నా॥ చిరాయువు

శత్రుఘ్నుఁడు (౧) దశరథుని కడపటి కొడుకు తల్లి సుమిత్ర రాముని తమ్ముఁడు భార్య కుశధ్వజుని కూఁతురు అగు శ్రుతకీర్తి ఇతఁడు రామునియనుజ్ఞను పొంది లోకకంటకుఁడు అయిన లవణాసురుని చంపి లోకులబాధ నివారించెను

(౨) య॥ అక్రూరుని అనుజుఁడు

(3) య॥ ఏకలవ్యునియన్న దేవశ్రవసుని పెద్దకొడుకు

శత్రుజిత్తు కా॥ చూ॥ నా॥ ప్రతర్దనుఁడు

శని
శనైశ్చరుఁడు } నవగ్రహములలో ఏడవగ్రహము సూర్యునికొడుకు యమునితమ్ముఁడు

శబరి పంపాతీరమునందలి మతంగాశ్రమమున ఉండిన రామభక్తురాలు అయిన ఒక బోయత మతంగునిశిష్యురాలు. ఈమె రాముని యనుగ్రహమువడసి మోక్షము చెందెను

శబస్తుఁడు ఇ॥ మొదటియువనాశ్వుని కొడుకు. బృహదశ్వుని తండ్రి ఇతఁడు గౌడదేశమున శాబస్తి అనుపట్టణమును నిర్మించెను.

శమంతకమణి ఇది సూర్యునిచే సత్రాజిత్తునకు ఈయఁబడిన మణి ఇది ప్రతిదినమును ఎనిమిదిబారువుల సువర్ణమును ఒసఁ

గుహ ఒక్కనాడు సత్రాజిత్తు యొక్క తమ్ముఁడు అగు ప్రసేనుఁడు దీనిని కంఠమున తాల్చి అడవికి పోఁగా అతనిని ఒకసింహము చంపి ఆమణిని కొనిపోవుచు ఉండెను అది చూచి జాంబవంతుఁడు ఆసింగమును చంపి దానిబట్ట ఉన్నమణిని కొనిపోయి తనకూతుఁరు అగు జాంబవతి యొక్క ఉయ్యాలయందు వ్రేలకట్టెను అంతకుముందు ఈమణిని కృష్ణుఁడు తనకు ఇమ్ము అని సత్రాజిత్తును అడిగి ఉండినందున ఈమణికై కృష్ణుఁడే ప్రసేనుని చంపెను అని ఒక అపవాదము కలిగెను అంతట కృష్ణుఁడు ఆనిందను పోఁగొట్టుకొను నిమిత్తము జాంబవంతుఁడు ఉన్నగుహకుపోయి ఆతనితో ఇరువదియెనిమిది దినములు పోరాడి ఆమణిని కొనివచ్చి సత్రాజిత్తునకు ఇప్పించెను అంతట సత్రాజిత్తు కృష్ణునిపై లేని అపవాదమును కల్పించితిని,ఇందువలని విరోధము మానునట్టి ఉపాయము ఏది, అని విచారించి తనకొమార్తె అగు సత్యభామను కృష్ణునకు ఇచ్చి అతని వలన మన్నన పడసెను ఈసత్యభామను తొలుత శతధన్వునకు ఇచ్చునట్లు వాగ్దత్తముచేసి ఉండెను కనుక అట్లు జరపక తప్పినందులకై శతధన్వుఁడు కోపించి సత్రాజిత్తును చంపి ఆమణిలిసికొని పోయి అక్రూరునివద్ద దాచి సత్యభామవలని ప్రేమచే కృష్ణుఁడు.తన్ను చంపును అని తలఁచి వెఱచి ఒక వేగముకల గుఱ్ఱమును ఎక్కి మిథిలానగరమును గూర్చి పోయెను ఆసంగతి కృష్ణుఁడు తెలిసికొని వానిని వెంబడించి తఱిమి పట్టి చంపి వాని వస్త్రములయందు మణినివెదకి కానకవచ్చి ఆవృత్తాంతము సత్యభామకు చెప్పి మణిపోయిన పోబడి విచారించుచు ఉండెను అదితెలిసి అక్రూరుఁడు మణి తనవద్ద ఉండుటచే తనకు ఏమి కీడు మూడునో అని ద్వారకవిడిచి దేశాంతరము పోయెను అంతట ద్వారకలో పెక్కులు ఉత్పాతములు పుట్టెను అందులకు కారణము అక్రూరుఁడు ఊరు విడిచిపోవుటయే అని తెలిసికొని కృష్ణుఁడు అతనిని వెదకి పిలుచుకొనివచ్చి సన్మానించి మణి నీవద్దనె ఉంచుకొమ్ము అని చెప్పెను అదివిని అక్రూరుఁడు మణి తాను గ్రహించుటకు ఒప్పుకొనక కృష్ణునికే తెచ్చి ఇచ్చి తనంతట తాను పోయెను

శమంతపంచకము కురుక్షేత్రము త్రేతాద్వాపరయుగ సంధియందు పరశురాముఁడు మదాంధభూతులు అయిన క్షత్రియులతో ఇరువదియొక్కమాఱు పోరాడి రాజులను ఎల్ల చంపి వారిరక్తముతో అయిదు మడుఁగులు కావించి ఆరుధిర జలముల పితృతర్పణము చేయఁగా ఆపితృగణముచే ప్రార్థితుఁడు అయి ఉపశమితక్రోధుఁడు ఆయెను దానఁజేసి తత్సమీపప్రదేశము శమంతపంచకము అనఁబరగెను అందు పాండవులును కౌరవులును పదునెనిమిది అక్షౌహిణుల బలముతో పదునెనిమిది దినములు యుద్ధముచేసెను అదికారణముగ దీనికి కురుక్షేత్రము అను పేరును కలిగెను

శమరుఁడు రు॥ ఇతఁడు ధర్మరాజుతో కూడ తీర్థయాత్రచేసెను.

శమీకుఁడు. (౧) రు॥ శృంగి తండ్రి. చూ॥ పరీక్షిత్తు

(౨) భోజ వంశమున జనించిన ఒక రాజు

శముఁడు ధర్మునికి శ్రద్ధయందు పుట్టిన పెద్ద కొడుకు ఇతని యనుజులు కాముఁడు హర్షుఁడు భార్య సంప్రీతి

శరద్వంతుఁడు రు॥ నా॥ సత్యధృతి శతానందుని కొడుకు

శరభంగుఁడు దండకారణ్యమున ఉండిన ఒక మహర్షి ఇతనిని స్వర్గలోకమునకు పిలుచుకొని పోవ ఇంద్రాదిదేవతలు తామే ఇతని యాశ్రమమునకు వచ్చిరి రాముఁడు దండకారణ్యమునకు రాఁగానే అతని దర్శనము చేసికొని శరభంగ మహాముని స్వర్గస్థుఁడు ఆయెను ఇతని యాశ్రమము జాహ్నవీనదికి సమీపమున ఉండెను

శరభుఁడు సుగ్రీవుని సేనానాయకులలో ఒకఁడు ఈవానరుఁడు పర్జన్యుని వలన పుట్టెను

శరావతి ఒకానొక ఏఱు దీని ఒడ్డున జెల్లు విశేషముగ మొలిచి ఉండును కనుక దీనికి ఈనామము కలిగెను

శర్మిష్ఠ యయాతి యొక్క రెండవ భార్య వృషపర్వునికూఁతురు చూ॥ వృషపర్వుఁడు

శర్యాతి (౧) వైవస్వతమనువు కొడుకులలో ఒక్కఁడు ఇతఁడు ఇక్ష్వాకునితమ్ముఁడు ఇతనికి ఉత్తానబర్హి ఆనర్తుఁడు భూరిసేనుఁడు అను ముగ్గురు కొడుకులును సుకన్య అను కూఁతురును కలిగిరి చూ॥ సుకన్య
(౨) పు॥ చు॥ నా॥ సంయాతి

శర్యుఁడు నరిష్యంతుని వంశస్థుఁడు అగు ఒకరాజు

శర్వుఁడు (౧) అష్టమూర్తులలో ఒకఁడు
(౨) శివునికి నామాంతరము

శలుఁడు పరీక్షిత్తునకు సుశోభయందు పుట్టిన కొడుకు ఇతఁడు వామదేవఋషియొక్క గుఱ్ఱములను అడిగి పుచ్చుకొని మరల ఇయ్యనందున ఆఋషి కోపానలమున ఇతఁడును ఇతని తమ్ముఁడు తలుఁడును మడిసిరి

శల్యుఁడు (౧) మద్రదేశపురాజు మాద్రి తోఁబుట్టువు నకులసహదేవులకు మేనమామ పగఱకు హృదయశల్యము అగుటచే ఇతనికి ఈనామము కలిగెను అశ్వహృదయజ్ఞానమున ఇతఁడు ప్రసిద్ధుఁడు కనుక దుర్యోధనుఁడు ఇతనిని కృష్ణసారథ్యమునకు ఎదురుగ కర్ణునికి సారథ్యము కావింప ప్రార్థించెను అట్లు అయినను ఇతఁడు అర్జునపక్షపాతియై కర్ణకఠోరములు ఆడి కర్ణుని యుత్సాహమును మిగుల కొఱంత పడచేసెను ఇతఁడు ధర్మరాజుచే చంపఁబడెను
(౨) సోమదత్తుని మూఁడవకొమారుఁడు
(౩) దా॥ విప్రచిత్తికొడుకు

శశాంకుఁడు చంద్రుఁడు శశమును చిహ్నముగా కలవాఁడు అని వ్యుత్పత్తి

శశిబిందువు య॥ క్రోష్టువంశజుఁడు అగు చిత్రరథునిపుత్రుఁడు ఇతఁడు అనేకభార్యలును పుత్రులును కలవాఁడు అందు ముఖ్యులు ఆర్గురు పృథుశ్రవుఁడు పృథుదానుఁడు పృథుకీర్తి పృథుజయుఁడు పృథుకర్ముఁడు పృథుయశుఁడు

ఈశశిబిందువు చతుర్దశమహారత్నుఁడు* అయిన చక్రవర్తి అని పేర్కొనఁబడియెను

శా

శాండిలి (౧) ఋషభ పర్వతమున తపము ఆచరించుచు ఉండిన ఒక బ్రాహ్మణస్త్రీ ఈపెను గాలవమహర్షి గుర్వర్థము గరుడునితో కూడి గుఱ్ఱములను వెదక పోవునపుడు దర్శనము చేసికొనెను

---

* చతుర్దశమహారత్నవివరణము "చక్రంరథోమణిఃఖడ్గంచర్మరత్నంచపంచమం। కేతుర్నిధిశ్చసప్తైవ ప్రాణహీనానిచక్షతే। భార్యాపురోహితశ్చైవసేనానీరథకృచ్చయః। పత్త్యశ్వకలభాశ్చేతిప్రాణినస్సప్తకీర్తితాః", ఇచట రత్నము అనఁగా జాతిశ్రేష్ఠసంజ్ఞ

(౨) ప్రజాపతిభార్య అర్చి అను వసువు తల్లి

శాండిల్యుఁడు (౧) ఒకానొక ఋషి

(౨) నందుని వంశస్థుల వలన చంద్రగుప్తునికి రాజ్యమును రాఁబట్టి ఇచ్చిన ఒక బ్రాహ్మణుఁడు

శాంత రోమపాదుని పెంపుడు కూఁతురు ఋశ్యశృంగిని భార్య ఈమెను కాంత అనియు చెప్పుదురు

శాంతి (౧) పు॥ మేధుని పౌత్రుడు నీలుని పుత్రుఁడు

(౨) దేవకుని కూఁతురు వసుదేవుని భార్య

శాకల్యము మద్రదేశమునకు రాజధాని

శాకల్యుఁడు (౧) రు॥ ధృతరాష్ట్రుఁడు వనవాసమునకు పురజనులచే అనుజ్ఞ వడయు కాలమున అతనికి దుఃఖోపశమనముగ తత్త్వోపదేశము చేసిన ముని

(౨) రు॥ వేదమిత్రుని శిష్యుఁడు అయిన సౌభరి కొడుకు ఇతఁడు తాను అభ్యసించిన ఋగ్వేదశాఖను అయిదు విధములుగ విభజించి వాత్స్యుఁడు మౌద్గల్యుఁడు శాలీయుఁడు గోముఖుఁడు శిశిరుఁడు అనుశిష్యులకు ఉపదేశముచేసెను

(౩) రు॥ ఋగ్వేదమును సంహితలుగ భాగించిన ఒక ముని

శాకుంతలము ఒక సంస్కృత నాటకము ఇది కాళిదాస ప్రణీతము స్వభావోక్తి యందు మిగుల ప్రసిద్ధికి ఎక్కి ఉండును కణ్వమహర్షి యాశ్రమమున దుష్యంతుఁడు శకుంతలను వివాహమై తనతోడి సంగమమున గర్భిణి అయిన ఆమెను కణ్వుఁడు తన ఒద్దకు పంపఁగా దుర్వాసునిశాపముచే ఆమెను పెండ్లాటను మఱచి అనాదరముచేసి పిమ్మట స్మృతికివచ్చి మారీచమహర్షి యాశ్రమమున ప్రసవించి కొడుకుతోకూడ ఉండిన శకుంతలను తోడుకొని వచ్చిన కథ ఇందు తెలుపఁబడి ఉండును

శాకులు సింధునదీ సంగమ స్థానముయొక్క పశ్చిమ దిగ్భాగము అగు శకదేశమున వాసము చేయువారు

శాక్తేయులు తంత్రోపాసకులు వీరు ‘సర్వంశక్తి మయంజగత్” అని శక్తియందు సర్వస్రష్టృత్వాది కర్తృత్వమును స్థాపించి అర్ధనారీశ్వరుఁడు అగు శివునియందలి శక్త్యంశము విశేషము విశ్వసించి వామాచార సంప్రదాయమును అవలంబింతురు

శాక్యముని ఇక్ష్వాకు వంశస్థుఁడు అయిన బృహద్బలుని వంశమున జనించినవాఁడు ఇతనితండ్రి గోతముఁడు కనుక ఇతఁడు గౌతముఁడు అనియు అనఁబడును క్రీ శ ౬౦౦ సంవత్సరములకు ముందు ఇతఁడు ఉండినట్లు తెలియును ఇతనికి ఏడవ తరమువాఁడు ఇక్ష్వాకు వంశమునకు కడపటివాఁడు అయిన సుమిత్రుఁడు ఇతనినే బౌద్ధమతస్థాపకుఁడు అయిన బుద్ధుఁడు అనినుడువుదురు

శాబస్తి గౌడదేశమునందు శబస్తునిచే నిర్మింపఁబడిన పట్టణము

శార్ఙ్గకులు మందపాలుని కొడుకులు వీరు నలుగురును మందపాలుని ప్రార్థనచే ఖాండవదహనమపుడు అగ్నిచే కాల్పఁబడరైరి

శార్దూలుఁడు రా॥ రావణునిచారులలో ఒకఁడు.

శాలివాహనుఁడు ఒక శకపురుషుఁడు ఇతనిచే విక్రమార్కుఁడు చంపఁబడెను ఇతఁడు నాగేంద్రుని వరప్రసాదమువలన కుమ్మరకన్నెకు జనించెను అని చెప్పెదరు “శకకర్తావిక్రమజిత్ కానీనశ్శాలివాహనః” అని

ప్రమాణము పైఠణము అనుపట్టణమునందు సోమకాంతరాజు రాజ్యముచేయుచుండఁగా అందు నీతిసంపన్నుఁడును ధార్మికుఁడును అయిన సులోచనుఁడు అను బ్రాహ్మణుఁడు ఒకఁడు ఉండెను అతనికి సుమిత్ర అను కూఁతురు ఒకతె కలదు. దానికి నాలుగేండ్ల ప్రాయమున దానితల్లి చనిపోయినందున తండ్రిచేతనే పెంపఁబడి వివాహముకాకమునుపే ఋతుమతి అయి దైవికముగా తటస్థించిన ఒక పురుషుని కూడి గర్భిణియు ఆయెను అప్పుడు సుమిత్ర తనకు గర్భము కలుగుటచే తన్ను లోకులు నిందింతురు అను వెఱపుచే చింతాక్రాంతయై తనయొద్దకు వచ్చుచున్న పురుషునితో తన మనోదుఃఖమును చెప్పెను అందుకు అతఁడు నేను మనుష్యమాత్రుఁడను కాను ఆదిశేషుఁడను, నీకు నాసంగమము వలన శకకర్తయు పరాక్రమశాలియు అగు సత్పుత్రుఁడు జనింపఁగలఁడు దీనిచే నీకుఁగాని నీతండ్రికిఁగాని సంకటములు పొసఁగునెడ నన్ను తలఁపుము నేను అప్పుడే వచ్చి మీసంకటములను తొలఁగించి పోయెదను అని చెప్పి తన నిజరూపమును చూపి అంతర్ధానము అయి పోయెను అంతట ఈవర్తమానము అంతయు సుమిత్ర తన తండ్రితో చెప్పి అతఁడు దైవ సంకల్పము చొప్పున ఏది ఎట్లు జరగవలెనో అట్లు జరగకపోదు అనిచెప్పి తన్ను మన్నింపఁగా, నిశ్చింత అయి ఉండెను అనంతరము సుమిత్ర పెండ్లికాకమునుపే ఈడేఱుటయు వెంటనే గర్భము ధరించుటయు వారిచుట్టములకు అందఱకు తెలిసి, ఈతండ్రిబిడ్డలను వెలివేసి రాజునకును ఈవృత్తాంతము తెలిపిరి అందులకు రాజు వారిని తనపట్టణమునుండి వెళ్లఁగొట్టించెను. అంతట సులోచనుఁడు పట్టణమునకు వెలుపల ఒక కుమ్మరవానియింట చేరి కాలము గడుపుచు ఉండఁగా శాలివాహనుఁడు జనించి బాల్యమునందే తనతోడిబాలురను కూర్చుకొని తాను రాజు అనియు తక్కినవారు మంత్రిమొదలగువారు అనియు నిరూపించుకొని రాజ్యభారము చేయువానివలె ఆటలాడుచు ఉండెను వీని ఆటలు చూచునట్టి కుంభకారులు అందఱు ఆశ్చర్యపడుచు మెచ్చుకొనుచు ఉందురు అట్టియెడ శాలివాహనుఁడు ఆకుంభకారులను చూచి రాజు యొక్క దర్బారులో నడచునట్టి వ్యవహారముల నానాఁడు విచారించుకొనివచ్చి నాకు తెలియఁజేయుఁడు అనిచెప్పఁగా వారును అట్లే చేయుచు ఉండిరి అంత ఒకనాడు శాలివాహనుఁడు తన సహవాసులు అగు బాలురతోడ కొలువుతీరి ఉండఁగా ఒక బ్రాహ్మణుఁడు వచ్చి ఎగతాళికి పంచాంగము చెప్పెను అప్పుడు శాలివాహనుఁడు ఓ బ్రాహ్మణుఁడా మన రాజ్యమునకు యోగము ఎట్లున్నది అని అడిగెను అందుకు ఆబ్రాహ్మణుఁడు మీరాజ్యమునకు ఏమి లెస్సగా ఉన్నది అని చెప్పఁగా అచ్చట కుమ్మరావములో ఉన్న కడవ ఒకటి ఎత్తి అతనికి బహుమానముగా ఇచ్చి పంపెను అది మఱునాడు స్వర్ణమయము ఐనందున ఈ బాలుఁడు బంగారు కడవలు దానము చేయువాఁడు అని లోకమందు అంతట ఒక ప్రవాదము విస్తరిల్లెను అనంతరము ఇతఁడు అచ్చటి కుమ్మరవారిచే ఏనుఁగులు గుఱ్ఱములు రథములు పదాతులు అనెడు చతురంగ బలములను మట్టితో చేయించుచు ఉండెను. అట్టియెడ ఈవృత్తాంతము అంతయు విక్రమార్కుఁడు విని వీనిని తన పట్టణమునకు రప్పించి చూచి సంభాషింపవలెను అని బహు

ప్రయత్నములు చేసెను కాని ఆయత్నములు
ఏవియు కొనసాగక పోయెను అప్పుడు
పురందర పురము అను పట్టణమునందు ఉన్న
ధనంజయుఁడు అను ఒక వైశ్యుఁడు తన
మరణకాలమున తాను పండుకొనెడు మం
చము నాలుగుకోళ్లక్రిందను ఊక, బొగ్గు,
మన్ను ఎముకలును పాతిపెట్టి తనకొడుకు
లను నలుగురను పిలిచి ఈమంచపు కోళ్ల
క్రింద పూడ్చియుండు ధనమును మీరు నలు
గురును సమభాగముగా పంచుకొని జీవిం
పుఁడు అని చెప్పి మరణమును పొందెను
ఆకుమారులును తండ్రికి జరగవలసిన అగ్ని
సంస్కారాది క్రియలు నెఱవేర్చి తమ
తండ్రి చెప్పినచొప్పున మంచపు కోళ్లక్రింద
త్రవ్వి అందు కనఁబడిన వస్తువులను చూచి
వానిని పంచుకొనువిధము ఇట్టిది అని తెలి
యక అప్పుడు ప్రసిద్ధులై ఉన్న రాజులను
న్యాయాధిపతులను తమకు విభాగ నిర్ణయ
ము తెలుప ప్రార్థించి ఎవరివల్లను కాక
పోఁగా, తుదను విక్రమార్కుని యొద్దకు
పోయి అతనివల్లను కాక పోవుటచే, ఇఁక
తిరిగి ప్రయోజనము లేదు అని నిస్పృహులై
తమనివాసములకు పోవుచు మార్గవశమున
ఈ శాలివాహనుఁడు ఉన్నచోటికి వచ్చిరి
అప్పుడు శాలివాహనుఁడు వారిసంగతి విచా
రించి పై నాలుగు వస్తువులను జ్యేష్ఠాను
క్రమముగా ఒక్కొక్కఁడు ఒక్కొక దా
నిని తీసికోవలసినది అని మీతండ్రి యభి
ప్రాయము అది ఎట్లు అనఁగా పెద్దవానికి
మట్టి ఇచ్చెను దానికి తనభూమి అంతయు
అతనిది అని అర్థము రెండవ వానికి ఊక
ఇచ్చెను దానికి తనధాన్య మంతయు వా
నిది అని అర్థము మూడవవానికి బొగ్గు
ఇచ్చెను దానికి బంగారు వెండి మొదలగు
లోహద్రవ్యము సర్వమును అతనిది అని
అర్థము నాలవవానికి ఎముకలు ఇచ్చెను
దానికి గోధనము సర్వమును వానిది అని
అర్థము అని భాగ నిర్ణయమును చేయిం
చెను వారు అది సమైన తీర్పు అని
సంతోషించి తమ పట్టణమున సుఖముగా
ఉండిరి అనంతరము విక్రమార్కుఁడు ఈ
వృత్తాంతమును విని శాలివాహనుని లోఁ
బరచుకొనని యెడ తనకీర్తి మాసిపోను అని
ఎంచి చతురంగ బలములతో శాలివాహ
నుఁడు ఉన్న పట్టణమునకు రాఁగా ఆసం
గతి తెలిసి శాలివాహనుఁడు మట్టితో చే
యించి ఉండిన చతురంగ బలములను నా
గేంద్రుని యనుగ్రహమువలన జీవము కల
వానిగా చేసికొని ఎదిరించి విక్రమార్కుని
చంపి అతని సైన్యమును నర్మదానదివఱకు
తఱుముకొని పోయి అందుండి వెనుకకు
మరలెను కనుక నర్మదకు దక్షిణమున శాలి
వాహనశకమును ఉత్తరమున విక్రమార్క
శకమును వాడఁబడుచు ఉన్నది ఇతఁడు
పిమ్మట మహాకవియై వైద్యశాస్త్రము, అశ్వ
శాస్త్రము, సప్తశతి అను అలంకార గ్రంథ
మును, రచియించెను

శాలిహోత్రుఁడు ఒకానొక మునీశ్వరుఁడు
పాండవులు లక్కయిల్లు వెలువడి హిడిం
బుని వనముకుండ ఈమహర్షి యాశ్రమ
మునకు పోయిరి అచట వారిని వేదవ్యా
సుఁడు చూచి దుఃఖోపశమనముగ హితో
పదేశము చేసి పోయెను ఈ మునీశ్వరుని
యొక్క తపఃప్రభావమున ఇతని యాశ్ర
మమునందు ఉండిన కొలనిజలము త్రాగిన
వారికి బుభుక్షాపిపాసలు లేక ఉండును అని
పాండవులకు వేదవ్యాసుఁడు వక్కాణిం
చెను

(౧) అశ్వశాస్త్రమును చే
సిన ఋషి.

(౩) సామవేదాధ్యాపకుఁడు అయిన ఒక ఋషి

శాలీయుఁడు రు॥ శాకల్యుని శిష్యుఁడు

శాల్మలి ఇది గిరివ్రజపురమునకు దక్షిణమున ఉండును

శాశ్వతుఁడు ఇ॥ నా॥ విశ్వగంధుఁడు, విశ్వకుఁడు పృథుని కొడుకు

శి

శింశుపాయనుఁడు ఒక పౌరాణికుఁడు

శింశుమారము జ్యోతిశ్చక్రము ఇది భగోళమున అన్నిటికిని పైని ఉండును చూ॥ భగోళము

ఈచక్రమున ధ్రువుఁడు ఇంద్రవరుణ కశ్యప ప్రముఖులతో కూడి నిత్యము ప్రదక్షిణముగ తిరుగుచు ఉండును మఱియు దీని పుచ్ఛమున ప్రజాపతియు అగ్నీంద్ర ధర్ములును, పుచ్ఛమూలమున ధాతృవిధాతలును, కటిప్రదేశమున ఋషిసప్తకమును, ఉత్తరహనువున అగస్త్యుఁడును, అపరహనువున యముఁడును, ముఖమున అంగారకుఁడును, గుహ్యమున శనైశ్చరుఁడును, మేఢ్రమున బృహస్పతియును, వక్షమున ఆదిత్యుఁడును, నాభిని శుక్రుఁడును, చిత్తమున చంద్రుఁడును, స్తనమున అశ్వినులును, ప్రాణాపానముల బుధుఁడును, సర్వాంగములను శని కేతు గ్రహములును, రోమమున తారలును ఉండును ఇది సర్వదేవతామయము అయిన పుండరీకాక్షుని దివ్యదేహముగా ఎఱుఁగవలయును

శిఖండి. (౧) అంతర్ధానుని మొదటి భార్య.

(౨) ద్రుపదరాజు రెండవ కొడుకు కాశిరాజు కూఁతురు అయిన అంబ అను ఆమె భీష్ముని చంపవలయును అని తపస్సు చేసి మొదట ఆడుదిగా పుట్టి స్థూలకర్ణుఁడు అను ఒక యక్షునివలన పురుషత్వమును పొంది భారతయుద్ధమున భీష్ముని చంపెను ఇతఁడు గుహ్యకుని యంశము చూ॥ అంబ

శిని (౧) పు॥ గర్గుని కొడుకు గార్గ్యుని తండ్రి

(౨) య॥ యుధాజిత్తు కొడుకు

(౩) య॥ అనమిత్రుని కొడుకు

(౪) య॥ విడూరథుని పుత్రుఁడు అగు శూరుని పుత్రుఁడు

శిబి (౧) అ॥ ఉశీనరుని పెద్దకొడుకు ఇతఁడు తొల్లి ఒకప్పుడు యజ్ఞము చేయుచు ఉండ ఇంద్రాగ్నులు ఇతని మహాగుణములు ఎఱుఁగవేఁడి ఇంద్రుఁడు శ్యేనమును అగ్ని పావురమును అయి శ్యేనభయమున పావురము పఱతెంచునట్లు పరువిడి వచ్చి శిబిమఱువు చొచ్చెను దానిని తఱుముకొని వచ్చిన శ్యేనము శిబిని చూచి "శ్యేనాః కపోతాన్ ఖాదయన్తి" అను వేదవచన ప్రకారము ఇది నాకు ధర్మవిహితము అయిన ఆహారము, దీనిని నేను విడువను అనఁగా అతఁడు ఆశ్రితత్యాగము ధర్మవిరుద్ధము అని దాని విడువక శ్యేనము కోరిన ప్రకారము తనదేహమును కోసి దానికి ఆహారముగా ఇచ్చెను అంత ఇంద్రాగ్నులు తమ నిజరూపములతో శిబికి కనఁబడి అతనికి నిత్యకీర్తి కలుగ వరము ఇచ్చి చనిరి ఇతఁడు ఒక గొప్ప చక్రవర్తి ఇతని కొడుకులు వృషదర్భుఁడు సువీరుఁడు కేకయుఁడు మద్రుఁడు

(౨) ది॥ ప్రహ్లాదుని కొడుకు

శిలాదుఁడు రు॥ నందీశ్వరుని తండ్రి జపేశ్వరమున ఇతఁడు రుద్రునిఁగూర్చి తపము ఆచరించి అయోనిజుఁడును మృత్యుంజయుఁడును అగునందిని పుత్రునుగా పడసెను

ోద్భేదము   ఒకతీర్థవిశేషము

ా   అగ్ని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు అయిన అంగిరసుని భార్య

వగంగ   కైలాసపర్వతమున పుట్టిన ఒకనది

వధర్మము   ఉపపురాణములలో ఒకటి

వరాత్రి   మాఘబహుళ చతుర్దశి ఈదినము అర్ధరాత్రి వేళ ఈశ్వరుఁడు నైమిత్తికప్రళయానంతరము లింగరూపి అయి పునస్సృష్టి చేసెను అను ఒక ప్రసిద్ధమైన ఐతిహ్యమును పట్టి ఒకవ్రతముగా అనుష్ఠించి శివపూజ సలుపుదురు

వుఁడు   (౧) త్రిమూర్తులలో ఒకఁడు (చూ॥ రుద్రుఁడు) వృషధ్వజుఁడు ఉమాపతి చర్మవాసుఁడు నందివాహనుఁడు శూలి కపాలమాలాధరుఁడు సర్పకుండలుఁడు ఇత్యాద్యనేక నామములు ఇతనికి కలవు ఇతఁడు సంధ్యాకాలమునందు నర్తనము చేయుట ప్రసిద్ధము మఱియు ఇతఁడు లోకకంటకులు అయిన త్రిపురాసురులను సంహారము చేసెను అపుడు ఈతనికి భూమి రథము గాను, సూర్య చంద్రులు రథ చక్రములు గాను, వేదములు గుఱ్ఱములుగాను, బ్రహ్మ సారథిగాను, మేరుపర్వతము విల్లుగాను, సాగరము అమ్ములపొదిగాను, విష్ణువు బాణముగాను అయ్యెను

వెండియు ఈశివునికి కన్నులు మూఁడు అందు ఒకనేత్రము నుదుటను ఉండును కాన ఇతనికి ఫాలనేత్రుఁడు త్రినేత్రుఁడు అను నామములు కలిగెను ఆఫాలనేత్రమును ఎల్లపుడు మూసికొనియే ఉండును దానిని తెఱచిన లోకములు అన్నియు భస్మీభూతములు అగును అని నుడువుదురు

భగీరథుఁడు తనపితరులను స్వర్గలోకప్రాప్తులుగ చేయుటకై గంగను ప్రార్థించి భూలోకమునకు తెచ్చునవసరమున ఆగంగను (చూ॥ గంగ) శివుఁడు తన శిరస్సున ధరియించెను కాన ఇతనికి మందాకినీమౌళి గంగాధరుఁడు అను పేళ్లు కలిగెను అమృతమథన కాలమునందు పాలసముద్రమున పుట్టిన విషమును ఇతఁడు భుజించి కంఠమునందు నిలిపికొనెను కాన ఇతనికి గరళకంఠుఁడు అను నామము కలిగెను వెండియు ఇతఁడు చంద్రుని శిరమున ధరించుటచే చంద్రశేఖరుఁడు చంద్రమౌళి అనఁబడును

(౨) య॥ అక్రూరుని తమ్ముఁడు

శిశిరుఁడు   ఋ॥ శాకల్యుని శిష్యుఁడు

శిశునాగుఁడు   శైశునాగులకు మూలపురుషుఁడు అయిన మగధదేశపు రాజు

శిశుపాలుఁడు   చేదిదేశపురాజు దమఘోషునకు వసుదేవుని చెలియలు అయిన శ్రుతశ్రవ వలన పుట్టినకొడుకు వీఁడు చతుర్భుజ లలాటనేత్రములతో పుట్టి పుట్టినతోడనే రాసభస్వరమున ఏడ్చుచు ఉండఁగా తల్లిదండ్రులు భయమును విస్మయమును కలవారై ఏమి తోచక ఉండిరి అప్పుడు అశరీరవాణి ఎవఁడు ఎత్తుకొనునపుడు వీని లలాటనేత్రమును రెండుచేతులును అడఁగిపోవునో వాఁడు వీనిని చంపును కనుక మీరు ఇందులకు విచారపడక నెమ్మదిని ఉండుఁడు అని పలికెను అంతట వీని తల్లిదండ్రులు తమ్ముచూడవచ్చిన వారికెల్ల వానిని ఎత్తుకొన ఇచ్చుచుండి ఒకప్పుడు బలరామ కృష్ణులు తమమేనత్తను చూడరాఁగా వారిచేతికిని ఇచ్చి యెత్తుకొమ్మనిరి అప్పుడు కృష్ణుఁడు ఎత్తుకోఁగానే వీనినొసటికన్నును రెండుచేతులును అడఁగిపోయెను అంతట వారు ఆశ్చర్యపడి తమకొడుకును నూఱు నేరములు చేయునంతవఱకు

మన్నించునట్లు కృష్ణుని ప్రార్థించి వరము
పడసిరి పిమ్మట బహుకాలమునకు ధర్మ
రాజు రాజసూయ యాగము చేయుచు
ఉండఁగా అచ్చటికి వచ్చి కృష్ణుని పలుతె
ఱగుల నిందించి అతనిచేతనే చచ్చెను
చూ॥ దంతవక్త్రుఁడు

శు

శుంభనిశుంభులు హిరణ్యకశిపు వంశజులు
అగు సుందోపసుందులయొక్క కొడుకులు
వీరు పుష్కర క్షేత్రమున బ్రహ్మనుఁగూర్చి
ఉగ్రతపము కావించి ఇంద్రాదిసురలను
పరిభవించు శక్తిని ఒందిరి వీరు గౌరీకాయ
కోశమున ఉండి పుట్టిన కౌశికీదేవిచే చం
పఁబడిరి

శుకుఁడు (౧) వ్యాసుని కొడుకు వ్యాసుఁడు
పుత్రార్థి అయి రుద్రునిఁగూర్చి తపము
ఆచరించి జలపవనాంబర వసుధానల సమ
వీర్యుఁడు అగు ఒకసుతుని పొందునట్లు
వరము పడసి ఒకనాడు అగ్నికార్యపరుఁడు
అయి అరణి పుచ్చుకొని మధించుచు ఉం
డఁగా ఘృతాచి అను అప్సరస అతనికి లో
చనగోచర అయి అతనిని కామగోచరునిగ
చేసి తాను వంచనను చిలుక అయి ఉండె
ను అంత వ్యాసునియొక్క శుక్లము అరణి
యందు పడి దానివలన ఇతఁడు పుట్టెను
శుకరూపిణివలన మోహితుఁడు అయి కన్న
కొడుకు అగుటచే ఇతనికి వ్యాసుఁడు
శుకుఁడు అని నామకరణము చేసెను. ఇతఁ
డు జన్మించిన మాత్రమున జ్ఞాని అయ్యెను
యోగి అయి మహాయోగగమనము సైకొని
సర్వాంతర్యామిత్వము వహించిన ఇతఁడు
పోవుసమయమున వ్యాసుఁడు శుకశుక
అని వెంటనంటి పిలుచుచు రాఁగా అధ్వని
మృగపక్షిశైల సరిత్సరసీతరుగుల్మలతలు ఓ
యని ప్రత్యుత్తరములు ఇచ్చునట్లు ఆయెను
ఇతనికూఁతురు. కీర్తిమతి

(౨) రావణునిచారులలో ఒకఁడు
వీఁడును సారణుఁడును రాముఁడు కపిసే
నతో సముద్రతీరమున విడిసి ఉండఁగా
ఆసేనయందలి మర్మములను తెలిసికొని
రమ్మని రావణునిచే పంపఁబడినవారు

శుక్తిమతి కటకపురి ఒద్ద ప్రవహించునట్టి ఒకా-
నొక నది

శుక్రుఁడు బ్రహ్మమానసపుత్రులలో ఒకఁడు
అయిన భృగువుయొక్క పౌత్రుఁడు అసు
రగురువు చూ॥ బలి ఇతనికూఁతుఁరు దేవ
యాన ఇతనితల్లి దేవలోకమున ఇంద్రుఁ
డు లేక ఉండునట్లు తపముచేయుచు ఉండఁ
గా ఆమెను విష్ణువు చంపెను

శుచి (౧) మిధిలవంశస్థుఁడు అగు ఒకరాజు
(౨) య॥ అంధకుని కొడుకు
(౩) శుద్ధుని కొడుకు.

శుద్ధుఁడు ఆయువు పౌత్రుఁడు. అనేనసుని
కొడుకు మూడవ శుచియొక్క తండ్రి

శునకుఁడు (౧) కృత్స్నమదుని కొడుకు
తపోనియతుఁడు అయి చనిన శౌనకుని
తండ్రి

(౨) రు॥ రురునికి ప్రమద్వర
వలన పుట్టిన యతఁడు

శునశ్శేఫుఁడు ఋచికుని రెండవ కొడుకు
చూ॥ ఋచికుఁడు ఇతనికి దేవరాతుఁడు
అనియు పేరు కలదు

శుభదంతి పుష్పదంతము అనుదిగ్గజము భార్య

శూ

శూద్రకుఁడు మగధదేశపురాజు అగు సుశర్మ
యొక్క భృత్యుఁడు. ఇతఁడు ఆంధ్రుఁడు
సుశర్మను చంపి రాజ్యమును అపహరిం

చేసెను ఈతని వంశస్థులు ఆంధ్రభృత్యులు అనఁబడుదురు

శూరసేనము ఒకానొక దేశము దీనికి మధురాపురి రాజధానిగా ఉండెను రాముని తమ్ముఁడు అగు శత్రుఘ్నుని కొమారుఁడు అయిన శూరసేనునివలన దీనికి ఈనామము కలిగెను

శూరసేనుఁడు (౧) య॥ కార్తవీర్యార్జుని రెండవ కొమారుఁడు

(౨) ఇ॥ శత్రుఘ్నుని రెండవ కొడుకు

శూరుఁడు ఈపేర అనేకయాదవులు కలరు

(౧) కార్తవీర్యార్జునుని ఐదవ కొడుకు నా॥ ఊర్జితుఁడు

(౨) అంధకుని పౌత్రుఁడు అయిన విదూరథుని కొడుకు శిని తండ్రి

(౩) దేవమీఢుని కొడుకు వసుదేవుని తండ్రి

(౪) వసుదేవునికి మదిరయందు పుట్టిన పుత్రులలో ఒకఁడు

శూర్పకుఁడు ర॥ వీఁడు మన్మథునిచే చంపఁబడెను వీనిని చంపినందువననే మన్మథునికి శూర్పకారాతి అను పేరు కలిగెను.

శూర్పణఖ ర॥ రావణుని చెలియలు దీని మగఁడు విద్యుజ్జిహ్వుఁడు, కొడుకు జంబుకుమారుఁడు రాముఁడు దండకారణ్యమున ఉండునపుడు ఒకనాడు ఈశూర్పణఖ అతనిపర్ణశాలకు వచ్చి ఆతఁడే తన్ను పెండ్లాడవలయును అను తలఁపున సీతాదేవిని మ్రింగపోఁగా లక్ష్మణుఁడు దీనిముక్కు చెవులుకోసి తఱిమెను అంతట ఇది జనస్థానమునందు ఉన్న తన పినతల్లి కొడుకులు అగు ఖరుఁడు మొదలు అగు రక్కసులతో తన అవమానపాటు చెప్పఁగోఁగా ఆరక్కసులు రామునితో పెనుయుద్ధము సలిపిరి అందు పదునాలుగు కోట్ల రక్కసులు పడిరి ఆవల శూర్పణఖ లంకకు పోయి రావణునికి తనభంగపాటు తెలిపి సీతమీఁద కామము కలుగ బోధించి ఆసీతను వాఁడు ఎత్తుకొని పోవునట్లు చేసెను

శృ

శృంగి రు॥ శమీకునికొడుకు చూ॥ పరీక్షిత్తు

శృంగిబేరము ఇది రాముని చెలికాడు అగు గుహుఁడు అను ఎఱుకురాజుయొక్క పట్టణము గంగాతీరమున ఉండును

శృంగులు పుష్యమిత్రుని వంశస్థులు అగు మగధదేశపురాజులు. వీరు పదుగురు నూటపన్రెండు సంవత్సరములు రాజ్యము ఏలిరి

శే

శేషుఁడు ఆదిశేషువు

శై

శైబ్య (౧) విదేహరాజు కూఁతురు ఈమె మహాపతివ్రత తనభర్త అగు శతధనుఁడు అనురాజు తొల్లిటి జన్మమందు విష్ణుపూజాధురంధరుఁడై ఒకప్పుడు భాగీరథియందు స్నానము ఆచరించి నియమముతో ఇంటికి ఏతెంచు నవసరమున ఒక పాషండునితో మాటలాడినందున మఱుజన్మమున శ్వానము గాను ఆవల సృగాలముగాను పిదప వృకముగాను వెనుక గృధ్ర కాక బక మయూరములుగాను ఒకటికి వెనుక ఒకటి అయి క్రమముగా పుట్టి అనంతరము మానుషజన్మము ఎత్తెను. ఇది ఎల్ల పూర్వజన్మ వాసనవలన ఈశైబ్య తెలిసికొని తనపురుషుఁడు మానుషజన్మము ఎత్తునంతదాఁక తాను వివాహము లేక ఉండి తదనంతరము అతనినే వివాహము ఆడి సుఖముగ ఉండెను.

(౨)జ్యామఘుని భార్య విదర్భుని తల్లి

శైబ్యులు ఉశీనరుని కొడుకైన శిబియొక్క వంశస్థులు

శైవ అనిలుని భార్య

శైవము (౧) ఒకపురాణము ఇది వాయు దేవప్రోక్తము శ్వేతవరాహకల్ప విచార శివమాహాత్మ్యాదులు కలది దీని గ్రంథసంఖ్య ౧౨౦౦౦

(౨) శివప్రాశస్త్యమును తెలిపెడు మతము ఈమతస్థులు శైవులు అనఁబడుదురు

శైశునాగులు శిశునాగుని వంశస్థులు వీరు పదుగురు ప్రద్యోతులకు అనంతరము మగధదేశమునకు ౩౬౨ సంవత్సరములు రాజులు అయి ఉండిరి

శో

శోణ ఒకనది ఇది మైనాకపర్వతమునందు ఉత్పత్తి అయి గంగతో సంగమించును విశ్వామిత్రాశ్రమము లేక సిద్ధాశ్రమము నుండి మిథిలకు పోవుమార్గమున ఉండునట్టి మఱియొకనది ఈపేరిచే పరఁగుచు ఉన్నది అది మగధదేశమున ప్రవహించుటచే మాగధి అనియు అనఁబడును.

ఇది ఎఱ్ఱనికాంతి కలది కనుక దీనికి శోణ అను నామము కలిగెను ఇందుండియే శోణభద్రవినాయక మూర్తులను ఎత్తుదురు

శోణపురము బాణాసురుని రాజధాని

శౌ

శౌనకుఁడు రు॥ శునకుని పుత్రుఁడు కృత్సమదుని పౌత్రుఁడు. ఈమహాత్ముఁడు తపోనియతుఁడు అయి చనియెను

శౌరసేని శూరసేనదేశము నందలి ప్రాకృత భాష.

శౌరి కృష్ణునికి నామము శూరుని కొడుకు అయిన వసుదేవునికి పుట్టినందున ఈపేరు కలిగెను

శ్యా

శ్యామకుఁడు య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు

శ్యామరశ్మి. రు॥ కపిలుని శిష్యుఁడు ఇతఁడు వేదమునందలి అనాదరముచే కపిలునితో వాదించి అతనివలన సమస్తమునకు వేదములే ప్రమాణములు అని ఎఱిఁగెను

శ్యామలాదేవి యముని భార్య

శ్యామలాదేవి (ఉచ్ఛిష్ట) చూ॥ మతంగుఁడు

శ్యేని అనూరుని భార్య ఈపె కొడుకులు సంపాతి, జటాయువు

శ్ర

శ్రద్ధ. (౧) ధర్ముని భార్య శమునితల్లి
(౨) వైవస్వతుని భార్య

శ్రద్ధావతి వరుణుని రాజధాని

శ్రవణద్వాదశి. శ్రవణనక్షత్రముతో కూడిన ద్వాదశి. ఈదినమున విష్ణువు వామనమూర్తి అయి అవతరించినందున లోకులు వ్రతము ఆచరింతురు

శ్రవణుఁడు ద॥ మురాసురుని కొడుకు కృష్ణునిచే చంపఁబడెను

శ్రాద్ధదేవుఁడు సూర్యునికి సంజ్ఞాదేవియందు పుట్టిన కొడుకు

శ్రాద్ధము పితృకర్మ, శ్రద్ధతో చేయఁబడునది శ్రాద్ధము అని భావము, ఇది పితృదేవతల తృప్త్యర్థము చేయఁబడునది మఱియు దీనిని కవ్యము అనియు చెప్పుదురు

శ్రాద్ధము శుభకార్యములయందును అశుభకార్యముల యందును చేయఁబడును శుభకార్యములయందు చేయఁబడునది నాంది అనియు అభ్యుదయము అనియు

చెప్పఁబడును అశుభశ్రాద్ధములు అనేకము లుగ ఉండును అందు (౧) ప్రేత శ్రాద్ధము ఇది ప్రేతత్వ ప్రత్యర్థము ప్రేతత్వవిముక్త్యర్థము చేయఁబడును ఇది నగ్ననవ ఏకోద్దిష్ట షోడశ సపిండీకరణ శ్రాద్ధములు అనఁబడును (౨) పైతృకశ్రాద్ధము ఇది పితృదేవతల ప్రత్యర్థము చేయఁబడునది పితృదేవతలు వసు రుద్రాదిత్య రూపులు అయి ఉందురు మఱియు ఇందు పిండతర్పణములు కలిగినవి కొన్ని లేనివి మఱికొన్ని

కాశి, గయ, ప్రయాగ, కురుక్షేత్రము, గోకర్ణము, కురుజాంగలము, విశేషనదీతీర్థములు, పుష్కర క్షేత్రములు, ఇవి శ్రాద్ధ కర్తవ్యదేశములు అందు గయాశ్రాద్ధము మిక్కిలి విశేషము

మృతాహము, అమావాస్య (సూర్యేందు సంగమదినము), అష్టకలు (మార్గశీర్షము మొదలు నాలుగుమాసములయందు బహుళాష్టమి), సంక్రమణదినములు, మహాలయ పక్షము, ఇవి ముఖ్యశ్రాద్ధకాలములు. మఱియు పుత్రజన్మాది వృద్ధియందును శ్రుతాధ్యయన సంపన్నుఁడు అయిన బ్రాహ్మణ సంపత్తియందును వ్యతీపాత మహావ్యతీపాత యోగములయందును యుగాది మన్వాది దినములయందును గ్రహణాది పుణ్యకాలముల యందును పితృశ్రాద్ధము చెప్పఁబడి ఉన్నది

ఇవిగాక కామ్యశ్రాద్ధకాలములు అనేకములు గలవు

శ్రావితము. రాముని కొడుకు అగు-లవుని రాజధాని

శ్రీకంఠుఁడు (౧) శివుఁడు
(౨) చూ॥ భవభూతి

శ్రీఖండము మలయపర్వతము

శ్రీదేవి (౧) లక్ష్మీదేవి
(౨) దేవకుని కూతుఁరు, వసుదేవుని భార్య దేవకితోడఁబుట్టువు

శ్రీధరాచార్యులు ఒక పండితుఁడు ఈయన సంస్కృతభాగవతమునకును విష్ణుపురాణమునకును అద్వైత వ్యాఖ్యానమును చేసెను

శ్రీనాథుఁడు ఒక ఆంధ్రకవి (బమ్మెర) పోతనకు బావమఱఁది. ఇతఁడు కొండవీటిదొర అగు అనవేమా రెడ్డియొద్ద ఆస్థానపండితుఁడు అయి ఉండెను ఇతనిచే రచియింపఁబడిన కావ్యములు శృంగార నైషధము స్కాందపురాణములోఁ జేరిన కాశీఖండము భీమేశ్వర పురాణము మరుద్రాజచరిత్రము హరవిలాసము శాలివాహన సప్తశతి * వీధి నాటకము. చూ॥ పోతన

శ్రీనివాసకవి (కొడిచేర్ల) ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు శేషధర్మమును తెనిఁగించెను

శ్రీరంగము ఒక దివ్యక్షేత్రము కావేరి కొల్లడములకు నడుమ ఉండును దీనికి నాథుఁడు ఐనందున ఇందలి విష్ణుమూర్తి శ్రీరంగనాథుఁడు అనఁబడును రావణాసురుని తమ్ముఁడు అగు విభీషణుఁడు ప్రతిదినము లంక నుండి ఇచటికి తులసి తీసి కొనివచ్చి ఈ రంగనాథుని అర్చించి పోవుచు ఉండెను

శ్రీరామనవమి చైత్రశుక్ల నవమి ఈదినమునందు విష్ణువు రాముఁడుగ అవతరించినందున ఇది వ్రతదినము అయి ఉన్నది

శ్రీశైలము నా॥ క్షితిధరము.

శ్రీహర్షుఁడు శేషధర్మమును రచియించిన ఒక సంస్కృతకవి

---

* ఇది శాబ్దికుఁడు శాలివాహనునిచే చేయఁబడినట్టు శాలివాహన చరిత్రమునందు వ్రాయఁబడి ఉన్నది ఇది రెండుగా ఉండునో తెలిసినది కాదు

శ్రుతకీర్తి (౧) అర్జునునకు ద్రౌపదియందు జన్మించిన పుత్రుఁడు

(౨) వసుదేవుని చెలియలు కేకయరాజైన ధృష్టకేతునిభార్య ఈమెకొడుకులు ప్రతర్దనాదులు అయిదుగురు

(3) విక్రమార్కుని మాతామహుఁడు ఇతనికి పుత్రులు లేనందున దౌహిత్రుఁడు అయిన విక్రమార్కుఁడు ఇతని రాజ్యము అగు ఉజ్జయినికి రాజు ఆయెను

(౪) శత్రుఘ్నుని భార్య కుశధ్వజుని కూఁతురు

శ్రుతదేవ వసుదేవుని చెలియలు వృద్ధశర్ముని భార్య దంతవక్త్రునితల్లి

శ్రుతదేవుఁడు (౧) మిథిలయందు ఉండిన ఒక విష్ణుభక్తుఁడు చూ॥ బహుళాశ్వుఁడు

(౨) విష్ణుపరిచరులలో ఒకఁడు

శ్రుత స్యుఁడు. వసుదేవుని కొడుకులలో ఒకఁడు తల్లి సహదేవి.

శ్రుతవర్మ దుర్యోధనుని తమ్ముఁడు

శ్రుతశ్రవ. వసుదేవుని చెలియలు చేదిదేశపు రాజైన దమఘోషుని భార్య శిశుపాలుని తల్లి నా॥ సాత్వతి.

శ్రుతశ్రవుఁడు రు॥ సోమశ్రవుని తండ్రి ఇతఁడు జనమేజయుని కాలమున ఉండెను

శ్రుతసేనుఁడు (౧) సహదేవునికి ద్రౌపదియందు పుట్టిన కొడుకు

(౨) అభిమన్యుని పౌత్రుఁడు జనమేజయుని తమ్ముఁడు.

శ్రుతసోముఁడు భీమునికి ద్రౌపదియందు పుట్టిన కొడుకు

శ్రుతాయుధుఁడు ఒకానొక రాజు ఇతఁడు వరుణుని పుత్రుఁడు అందురు వరుణుఁడు ఇతనికి ఒకగద ఇచ్చి దానిని ధరించువాఁడు ఎల్లవారికి అజేయుఁడు అగును అనియు, దానిపోటు ఎక్కించుకొనని వానిని అది చంపక వెనుకను మరలి, తన్ను ధరించు వానినే చంపును అనియు చెప్పెను భారత యుద్ధమునందు ఈతఁడు అర్జునునితో పోరుచు ఉండి ఆగదను కృష్ణునిమీఁద ప్రయోగింపఁగా అది కృష్ణునికి పూలమాలవలె అలంకారభూతమై తన్ను ప్రయోగించిన ఇతనిమీఁద మరలిపడి ఇతనినే చంపెను

శ్రుతాయువు (౧) పురూరవుని కొడుకు నా॥ వసుమంతుఁడు

(౨) కళింగదేశపురాజు ఇతఁడు భారతయుద్ధమున భ్రాతృపుత్ర సహితముగ భీమునిచే చంపఁబడెను

(3) మి॥ అరిష్టనేమి కొడుకు

శ్రుతిగీతలు జగదవసాన సమయమున అనేక శక్తియుతుఁడు అయి యోగనిద్రావశుఁడు అయిన సర్వేశ్వరుని వేదములు చేసిన స్తోత్రము ఇది పరమ తత్త్వార్థ ప్రతిపాదకము అయి ఉండును చూ॥ నారాయణాఖ్యానము

శ్రుతుఁడు ఇ॥ నా॥ సుహోత్రుఁడు భగీరథుని కొడుకు

శ్రుతులు చూ॥ వేదములు

శ్వ

శ్వఫల్కుఁడు య॥ వృష్ణి పెద్దకొడుకు ఇతనికి కాందినియందు పన్నిదరు పుత్రులు కలిగిరి అందు జ్యేష్ఠుఁడు అక్రూరుఁడు ఇతనికి సుచారువు అని ఒకకూఁతురు కలదు

శ్వస ప్రజాపతి భార్య అనిలుఁడు అను వసువుయొక్క తల్లి

శ్వాహితుఁడు య॥ వృజినవంతుని కొడుకు

శ్వేతకి ఒకరాజర్షి ఇతనియొక్క క్రియాసమ నిష్ఠలకు మెచ్చి బ్రహ్మదేవుఁడు ఇతఁడు చేయను

ఉన్న యజ్ఞమునకు దుర్వాసుని ఋత్విక్కు-
నింగా ఇచ్చెను ఈతఁడు బ్రహ్మచర్యమున
పండ్రెండు ఏండ్లు నిరంతర ఘృతధారచే
అగ్నిని తృప్తుని చేసెను దానఁజేసి అగ్నిదే
వునకు అగ్నిమాంద్యమును తేజోహీనతయు
దప్పియు కలిగెను ఆవ్యాధి నివారణము
కొఱకే ఖాండవవనమును దహించెను

శ్వేతకేతుఁడు (౧) రు॥ అష్టావక్రుని మేన
మామ ఇతఁడు ఒకప్పుడు క్రోధముచే తన
పుత్రుని యముని చూడపొమ్మ అన ఆతఁ
డు అట్లుచేసి మరల భూమికి వచ్చెను

(౨) ఉద్దాలకుని కొడుకు

శ్వేతుఁడు (౧) విరాటరాజుకొడుకు ఉత్త
రుని యన్న

(౨) ఒకానొక రాజర్షి ఇతఁడు
ఒకప్పుడు కాళాంజనము అను తీర్థమున
శివునిఁగూర్చి తపము చేయుచు ఉండఁగా
ఇతనిని యముఁడు పట్టి కట్టి కొంపోవ
శివుఁడుచూచి కోపించి యమునిని తన్నెను

(౩) విదర్భదేశపురాజు తండ్రి
సుదేవుఁడు సోదరుఁడు సురథుఁడు ఇతఁ
డు చిరకాలము రాజధర్మము తప్పక రాజ్య
ముచేసి వెనుక అతినిష్ఠతో తపము ఆచ
రించి దేవత్వమును పొందియు అన్నదాన
ము చేయనందున ఆఁకలి విడువక బాధిం
పఁగా బ్రహ్మయొద్దకు పోయి తనదుఃఖమును
చెప్పుకొనెను అప్పుడు బ్రహ్మ నీవు అన్న
దానము లేశమైన చేయని నిమిత్తమున
నీకు ఈబాధ కలిగెను కనుక ముందు నీవు
భూలోకమునందు వదలివచ్చిన నీదేహము
ను భక్షించి ఆఁకలి తీర్చుకొనుచు ఉండు
ము ఆదేహము చిరకాలము చెడక ఉండు
టయె కాక నీవు కోసి తినిన అవయవములు
ను మరల ఎప్పటివలె ఏర్పడి ఉండుచుం
డును అని చెప్పెను అది విని ఇతఁడు
అట్లే చేయుచు బహుకాలము కడపి కడ
పట అగస్త్యమహర్షికి తనమెడలోని మణు
లు కూర్చిన తులసిపూసలపేరు ఇచ్చి ఆఁకలి
పోఁగొట్టుకొనెను

ష

షట్చక్రవర్తులు హరిశ్చంద్రుఁడు నలుఁడు పురు
కుత్సుఁడు పురూరవుఁడు సగరుఁడు కార్త
వీర్యార్జునుఁడు అనువారు

షణ్ముఖుఁడు షడాననుఁడు కుమారస్వామి

షో

షోడశమహారాజులు గయుఁడు శశిబిందువు
పృథువు సుహోత్రుఁడు భరతుఁడు దిలీ
పుఁడు రంతిదేవుఁడు మాంధాత అంగుఁడు
శిబి అంబరీషుఁడు మరుత్తు నృగుఁడు రా
ముఁడు యయాతి భగీరథుఁడు అనువారు

స

సంకటుఁడు ధర్మునికి కకుద్దేవియందు పుట్టిన
కొడుకు

సంకర్షణుఁడు చూ॥ నా॥ బలరాముఁడు
ఇతఁడు దేవకీగర్భమున ఉండఁగా యోగ
మాయాదేవి సంకర్షించి రోహిణీ గర్భము
నందు చేర్చెను కనుక ఇతనికి ఈపేరు కలి
గెను

సంకల్ప. ధర్ముని భార్యలలో ఒకతె కొడుకు
సంకల్పుఁడు

సంకల్పసూర్యోదయము ఒకానొక సంస్కృ
తనాటకము ఇది నారాయణాచార్యులు
అను కవిచే రచియింపఁబడినది విశిష్టాద్వైత
మత ప్రతిపాదకము

సంకల్పుఁడు (౧) బ్రహ్మమానస పుత్రులలో
ఒకఁడు

(౨) ధర్మునికి సంకల్పయందు పుట్టిన కొడుకు

సంకృతి వృ॥ మూడవనరుని కొడుకు కొడుకులు గురుఁడు, రంతిదేవుఁడు

సంక్రమణము సూర్యుఁడు మేషాదిరాసుల యందు ప్రవేశించుట నా॥ సంక్రాంతి ఇవి పండ్రెండు చూ॥ రాసులు అందు ముఖ్యములు మేష కటక తులా ధనుస్సంక్రమణములు నాలుగు

సంజయుఁడు (౧) ధృతరాష్ట్రునికి ఆప్తుఁడు అగు ఒక సూతపుత్రుఁడు ఇతఁడు వ్యాసప్రసాదముచే తత్త్వవేత్తయు నీతిపరుఁడును అయి సుగతిని పడసెను భారతయుద్ధప్రకారము అంతయు ఇతనిచేతనే ధృతరాష్ట్రునకు చెప్పఁబడెను

(౨) పురూరవుని వంశస్థుఁడు క్షత్రవృద్ధుని పౌత్రుఁడు

సంజ్ఞాదేవి నా॥ ప్రభావతి సూర్యుని భార్య చూ॥ త్వష్ట్రి

సంధ్య సాలకటంకటతల్లి

సంపాతి (౧) అనూరుని పెద్దకొడుకు తల్లి శ్యేని. తమ్ముఁడు జటాయువు కొడుకు సుపార్శ్వుఁడు

ఒకప్పుడు ఇతఁడును ఇతని తమ్ముఁడు అగు జటాయువును తమతమశక్తి కొలఁదిని ఎఱుఁగగోరి అంతరిక్షమునకు ఎగసి పైకి పోవుచు సూర్యమండలమును సమీపింపఁగా జటాయువు సూర్యుని వేఁడిమికి తాళ చాలక క్రిందికి ఒఱగఁగా ఇతఁడు తనఱెక్కలచేత అతనిని కప్పెను అపుడు సూర్యకిరణముల వేఁడిమిచే ఇతనిఱెక్కలు కాలిపోయెను అంతట మింట నిలువ నేరక ఇతఁడు సముద్రమునను, జటాయువు దండకారణ్యమునందలి జనస్థానమునను, పడి పిమ్మట ఇతఁడు హనుమదాదులకు సీత లంకలో ఉండు వృత్తాంతమును తెలిపి ఆసుకృతాతిశయముచే మరల ఱెక్కలు మొలవఁగా తన ఉనికిపట్టు అగు హిమవంతమునకు పోయిచేరెను

(౨) ర॥ మాలికొడుకు విభీషణుని మంత్రి

సంప్రీతి శముని భార్య

సంభవాశ్వుఁడు నా॥ బర్హిణాశ్వుఁడు

సంభూతి (౧) నా॥ సుమనసుఁడు

(౨) నా॥ త్రిధన్వుఁడు.

సంయమని యమునిరాజధాని

సంయాతి (౧) నహుషుని కొడుకు యయాతి తమ్ముఁడు.

(౨) వృ॥ నా॥ శర్యాతి బహుగంతుని కొడుకు భార్య వరాంగి

సంవరణుఁడు (౧) అజమీఢుని కొడుకులలో ఒకఁడు ఇతఁడు సూర్యుని కూఁతురు అయిన తపతిని వివాహము అయి కురువు అను పుత్రుని పడసెను

(౨) వృ॥ ఋక్షుని పుత్రుఁడు

సంవర్తుఁడు అంగిరసుని కొడుకు బృహస్పతి తమ్ముఁడు నా॥ ఉతథ్యుఁడు

సంశప్తకులు త్రిగర్తాధీశ్వరుఁడు అగు సుశర్మయు అతని అనుజులు సత్యరథుఁడు సత్యసేనుఁడు సత్యకర్ముఁడు సత్యవర్ముఁడు మొదలు అగు రథికముఖ్యులు కొందఱును. వీరు అర్జునుని చంపుదుము, చంపలేకున్న అతనిచేత చత్తుము, ఇంతియెకాని వెఱచి మాఱుమొగము పెట్టితిమేని గోబ్రాహ్మణాది వధచేసిన పాపమును అనుభవింపకలవారము, అని ప్రతినపట్టి బింకమువదలక పోరిన రథికులు. వీరితో అర్జునుఁడు యుద్ధము చేయు నవసరముననే అభిమన్యుని కౌరవులు చంపిరి

సంకృతుఁడు మిథిలవంశస్థుఁడు అగు ఒక రాజు

సంహతాశ్వుఁడు నా॥ బర్హిణాశ్వుఁడు

సంహ్రాది ర॥ సుమాలి కొడుకు

సంహ్లాదుఁడు ది॥ ప్రహ్లాదుని తమ్ముఁడు హిరణ్యకశిపుని కొడుకు

సక్తుప్రస్థుఁడు కురుక్షేత్రమునందు ఉన్న ఒకానొక బ్రాహ్మణుఁడు ఇతఁడు తానుచేసెడు అతిథిపూజచే యముని సంతోషపఱిచి సకుటుంబముగా బ్రహ్మలోకమునకు పోయెను

సగరుఁడు ఇ॥ షట్చక్రవర్తులలో ఒకఁడు బాహుకుని కొడుకు ఇతనికి భార్యలు ఇరువురు అందుపెద్దది విదర్భరాజు కూఁతురు అగు కేశిని రెండవది అరిష్టనేమి కూఁతురు అగు సుమతి ఒకప్పుడు ఇతఁడు అశ్వమేధయాగము చేయునపుడు ఇంద్రుఁడు అశ్వమును దొంగిలించెను ఆయశ్వమును తన రెండవభార్యయొక్క కొడుకులు అఱువదివేవురు వెదకుచు పుడమియందు ఎచ్చోటను కానక భూమిని త్రవ్వి పాతాళము ప్రవేశించి అందు కపిలమహామునిని తిరస్కరింపఁగా అతని కోపదృష్టిచే నీఱు అయిరి వారికి పుణ్యలోకము కలుగు నిమిత్తము ఇతని మునిమనుమఁడు అయిన భగీరథుఁడు గంగను తెచ్చి వారు త్రవ్వినదారిని పాతాళమునకు ప్రవహింపచేయ అది అపుడు సముద్రము ఆయెను ఇందువలననే సముద్రమునకు సాగరము అను పేరును, గంగకు భాగీరథి అనుపేరును, కలిగెను

సత్యకర్ముఁడు. అం॥ దృఢవ్రతునితండ్రి

సత్యకీర్తి. హరిశ్చంద్రునిమంత్రి

సత్యకుఁడు రెండవశిని పుత్రుఁడు యాదవులలో వృష్ణివంశస్థుఁడు

సత్యకేతువు కా॥ సుకేతుని పౌత్రుఁడు విభువుతండ్రి

సత్యజిత్తు (౧) య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు అయిన కంకుని రెండవకొడుకు

(౨) ద్రుపదునియన్న

సత్యధృతి (౧) నా॥ శరద్వంతుఁడు శతానందుని కొడుకు ఇతఁడు ధనుర్వేద విశారదుఁడు ఒకనాడు వనమున ఊర్వశిని కని ఇతనికి రేతఃపాతము అయి ఆవీర్యము ఒక శరస్తంబమున చేర్ప, దానివలన ఒక మగ శిశువును ఒక ఆఁడు శిశువును జనించెను అపుడు శంతనుఁడు ఆమార్గముగ వనమున వేఁటాడ పోవుచు ఆశిశు యుగమును పొడగని కృపతో తెచ్చి పెంచెను దానఁజేసి ఆశిశువులు కృపుఁడు కృపియు అనఁ బరఁగిరి ఆకృపి పిదప ద్రోణాచార్యులకు భార్య అయ్యెను

(౨) పు॥ కృతిమంతుని కొడుకు

(౩) మి॥ మహావీర్యుని కొడుకు

సత్యభామ సత్రాజిత్తు కూఁతురు కృష్ణుని అష్టభార్యలలో ఒకతె ఈమె కృష్ణునకు మిక్కిలి ప్రియురాలు కనుక అతనిని ఎడఁబాయక చరించుచు ఉండును.మఱియు ఈమె రూపరేఖ లావణ్యమున మిగుల అతిశయించినది ఒకప్పుడు ఈమె పారిజాత వృక్షము తనకు కావలయును అని పెనిమిటిని అడుగఁగా అతఁడు దానిని స్వర్గమునుండి తెచ్చి ఇచ్చెను ఆకథను తెలుపునట్టి గ్రంథము పారిజాతాపహరణము అనఁబడును

సత్యవంతుఁడు మద్రదేశపు రాజు అగు ద్యుమత్సేనుని కొడుకు నా॥ చిత్రాశ్వుఁడు సావిత్రిభర్త చూ॥ సావిత్రి

సత్యవతి (౧) దాశరాజునకు పెంపుడు కూఁతురు వ్యాసుని తల్లి శంతనుని భార్య

శంతనునివలన ఈమె కనిన కొడుకులు చిత్రాంగదుడు విచిత్ర వీర్యుడు ఈమె ఉపరిచర వసువు వీర్యమున శాపముచే మత్స్యమై యమునానదియందు ఉన్న అద్రిక అను అప్సరసకు జనించెను మఱియు ఈమెకు యోజనగంధి మత్స్యగంధి అను నామములు కలవు ఈమె కన్యాత్వమున పరాశర మహర్షి వలన సద్యోగర్భముధరించి కృష్ణద్వైపాయనుని (వ్యాసుని) కనెను చూ॥ అచ్ఛోద

(౨) నా॥ కౌశికి గాధికూతురు ఋచికునిభార్య ఈమెకొడుకు జమదగ్ని ఈమె తనభర్తతోకూడ సహగమనముచేసి ఆవల కౌశికీనది అయ్యెను

సత్యవ్రతుడు (౧) త్రిశంకునిపూర్వనామము

(౨) ఒకానొక రాజు ఇతడు పోయినకల్పమున ద్రవిడదేశపు రాజుగా ఉండి ప్రళయకాలమున నారాయణ ప్రేరితము అయిన ఒక నావయందు హరి ధ్యానము చేయుచు ఉండి ఈ కల్పమున వైవస్వత మనువుగా జనించెను

సత్యశ్రవుడు. (౧) ఋగ్వేదాధ్యాపకుడు అగు ఒక ఋషి

(౨) నరి॥ వీతిహోత్రుని కొడుకు

సత్యసేనుడు. కర్ణునికొడుకు.

సత్యహితుడు. ఋ॥ ఉపరిచరవసువు వంశస్థుడు

సత్రాజిత్తు యాదవులలో వృష్ణివంశస్థుడు అగు నిమ్నుని కొడుకు. సత్యభామతండ్రి ఇతడు సత్యభామను కృష్ణునికి ఇచ్చి సంధులై అక్రూరుడును కృతవర్మయు శతధన్వునికి రోషము కలుగ బోధించిరి అంత ఇతనిని నిద్ర పోవుచుండు తఱిని శతధన్వుడు వచ్చి చంపి పోయెను అది తెలిసి సత్యభామ దుఃఖింపగా ఆమె యొక్క ప్రీతికొఱకు కృష్ణుడు శతధన్వుని చంపెను చూ॥ శమంతకమణి

సదశ్వుడు బా॥ సమరుని కొడుకు

సదాకాంత } పారిపత్ర పర్వతమున ఉత్పత్తి
సదానీర } అగు నదులు

సనందనుడు } దే॥రు॥బ్రహ్మ మానస పుత్రులు
సనకుడు }

సనత్కుమారము ఉపపురాణములలో ఒకటి

సనత్కుమారుడు బ్రహ్మ మానస పుత్రులలో ఒకడు సనకాదులు ఎల్లలోకములయందు సంచరింప శక్తికలవారు కనుక ఇతడు తనకు అత్యంత భక్తుడు అగు విదురునిచే ప్రార్థింపబడి ధృతరాష్ట్రుని ఒద్దకువచ్చి అతనికి అధ్యాత్మవిద్యను ఉపదేశించి చనియెను

సనాజిత్తు య॥ హేహయుని పౌత్రుడు అగు కుంతి కొడుకు ఇతనికి సోభంజి అనియు నామము కలదు

సన్నతమంతుడు పు॥ నాలవసుమతి కొడుకు కృతి తండ్రి

సన్నతి (౧) కా॥ అలర్కుని కొడుకు. సునీతుని తండ్రి

(౨) క్రతువుభార్య దక్ష ప్రజాపతి కూతురు వాలఖిల్య మహర్షులతల్లి

సప్తకులాచలములు చూ॥ కుల పర్వతములు

సప్తద్వీపములు జంబూ ప్లక్ష కుశ క్రౌంచ శాక శాల్మలి పుష్కర ద్వీపములు చూ॥ ప్రియవ్రతుడు. ఈసప్తద్వీపములకు నడుమ జంబూద్వీపము ఉండును దానిచుట్టు లవణ సముద్రమును, దానిచుట్టి ప్లక్షద్వీపమును, ఆవల ఇక్షు సముద్రమును, పిదప శాల్మలద్వీపమును, తదనంతరము సురోదధియు, వెనుక కుశద్వీపమును, వెనుక ఘృత

సముద్రమును, దానిచుట్టి క్రౌంచద్వీపము
ను, ఆక్రౌంచద్వీపమునుచుట్టి దధి సముద్ర
మును, దానిపరివేష్టించి శాకద్వీపమును ఉం
డును ఆశాకద్వీపమునకు వెనుక పాలస
ముద్రమును, దానికి అనంతరము పుష్కర
ద్వీపమును, దానిచుట్టి మంచినీళ్ల సము
ద్రమును ఉండును ఇట్లు జంబూద్వీపమును
చుట్టి ఉండు ద్వీపములు ఆయును క్రమముగ
ఒకటికంటె ఒకటి రెండింతల పరిమాణము
కలదై అనేక పర్వతములును నదులును
కలిగి ఉండును

సముద్రుఁడు చూ॥ సగరుఁడు

సప్తర్షులు మరీచి అంగిరసుఁడు పులహుఁడు
వసిష్ఠుఁడు అత్రి పులస్త్యుఁడు క్రతువు అను
వారు కశ్యపుఁడు అత్రి భరద్వాజుఁడు
విశ్వామిత్రుఁడు గౌతముఁడు జమదగ్ని
వసిష్ఠుఁడు అనువారు ఏడ్వురును సప్తర్షులు
అని కొందఱు వాడెదరు

సప్తలోకములు భూలోకము, భువర్లోకము,
స్వర్గలోకము, మహాలోకము, జనలోకము,
తపోలోకము, సత్యలోకము, అను ఊర్ధ్వ
లోకములు. ఈయేడు లోకములలోను
జీవులు వారివారి కర్మ ఫలప్రాప్తికి అను
గుణ్యము అయిన స్థానియందు ఉందురు
భూలోకమునందు మనుష్యులును, భువర్లోక
మునందు యక్ష రాక్షస గంధర్వ కిన్నర
కింపురుషులు మున్నగువారును, స్వర్గలోక
మునందు దేవతలును (ఇందే చంద్రలోక
మును పితృలోకమును కలవు), దానికి ప
యిని వారివారి పుణ్యోదయ విశేషమును
బట్టి పైపై లోకములయందు వారివారికి
పైయంతస్తు కలవారును ఉందురు భూలో
కము మేరువునకు దక్షిణమున ఉండును
తక్కిన లోకములు భూమియొక్క మేరు
వునకు ఉత్తరమునను, ఆయాయి లోక
మున ఉండు మేరువునకు దక్షిణమునను
ఉండును అయినను అన్నిటికి పైది సత్య
లోకము అదే బ్రహ్మలోకము ఈలోకము
నకు పోవుటకు రెండుమార్గములు అర్చి
రాది మార్గము ఒకటి, ధూమాది మార్గము
ఒకటి కేవల బ్రహ్మజ్ఞానము కలవారు అర్చి
రాది మార్గముగ పోదురు సగుణ బ్రహ్మో
పాసనా యోగాభ్యాసమును చేయువారు
ధూమాది మార్గమున బ్రహ్మలోకమును
పొందుదురు కైలాసము వైకుంఠము అను
నీరెండును బ్రహ్మలోకముతో చేరినవియే
కాని వేఱు అయినవి కావు ఫలాభిసంధితో
కర్మానుష్ఠానము కలవారు స్వర్గలోకమున
తమతమ పుణ్యమునకు అనుగుణము
అగు ఫలమును అనుభవించి మరల భూలో
కమునకు వత్తురు ఇట్లే అధోలోకములును
ఏడు కలవు అవి అతలము, వితలము,
సుతలము, తలాతలము, రసాతలము, మహా
తలము, పాతాళము అనఁబడును ఈ సప్త
లోకములకు క్రింద మాయమొదలగు నరక
ములు ఉండును వీనికన్నిటికిని ఆధార
ముగ విష్ణ్వంశ సంభూతుఁడు అగు ఆదిశే
షుఁడు నిలిచి ఉండును ఈశేషుని విష
జ్వాలామయ ముఖములనుండి యముఁడు
పుట్టి జనులను శిక్షించుచు ఉండును. ఈ
లోకములు అన్నియు చేరి పదునాలుగు లో
కములు అనఁబడును. స్వర్గమర్త్యపాతాళ
ములు మూడును త్రిలోకములు అనఁబడును.

సప్తసముద్రములు లవణేక్షు సురాసర్పిదధి
క్షీర జలార్ణవములు.

సప్తసారస్వతము ఒక పుణ్యక్షేత్రము. ఇందు
వసిష్ఠాదిమహర్షులు చేసిన సవనములయందు
సరస్వతీనది నారీవేషయుక్త అయి సం
ప్రభ, కనకాక్షి, విశాల సురతన్వ అమోఘ

మాల సువణ విమలోదక అను నామములచే యజమానునిచేతను సకలదేవమునులచేతను సంభావన పడసెను

సభానలుఁడు యయాతి పౌత్రుఁడు అణువు పెద్దకొడుకు

సమరుఁడు బా॥ నీపుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు ఇతఁడు కాంపిల్యాధిపతి అయ్యెను ఇతనికి పారుఁడు సుపారుఁడు సదశ్వుఁడు అని మువ్వురు కొడుకులు

సమీచి ఒక అప్సరస చూ॥ నారితీర్థములు

సర చూ॥ నా॥ (౨) పార్వతి

సరమ విభీషణుని భార్య సీత రావణునిచే పట్టువడి అశోకవనమున ఉండు కాలమున ఈమె సీతను మిగుల ఆదరించుచు ఉండుటయెకాక యుద్ధకాలమపుడు లంకయందు జరుగు వృత్తాంతమును అంతయు అప్పడప్పుడు సీతాదేవికి తెలుపుచు ఉండును ఈమె శైలూషుఁడు అను గంధర్వరాజు కూఁతురు ఈమె యొక్క కూఁతురు త్రిజట

సరయువు ఒకనది ఇది అయోధ్యకు పశ్చిమోత్తర ప్రాగ్దిక్కులయందు ప్రవహించుచు ఉండును ఇప్పుడు ఈనదిని గోగ్రా అని వాడుదురు.

సరస్వతి (౧) బ్రహ్మభార్య ఈమె బ్రహ్మచే సృజింపఁబడి అతనినే పెండ్లాడెను విద్యకు అధిష్ఠానదేవత ఈమెను జనులు శరదృతువునందు పూజింతురు కనుక శారద అనియు అందురు మఱియు ఈమెకు నాలుగు హస్తములు కలవు అనియు, ఆనాలుగిటియందును అక్షమాల చిలుక కమలము పుస్తకము వరుసగా ఉండును అనియు, సంగీతము సాహిత్యము అను నీరెండును ఈమెకు రెండు స్తనములు అనియు చెప్పుదురు

(౨) అంతిసారుని భార్య

(౩) ఒకనది ఇది బ్రహ్మావర్తమునకు ఎల్లయై ఉండును

సర్వంకషము మాఘమునకు వ్యాఖ్య

సర్వకాముఁడు ఇ॥ ఋతుపర్ణుని కొడుకు సుదాసుని తండ్రి

సర్వతేజస్సు వ్యుష్టి కొడుకు ఇతని తల్లి పుష్కరిణి భార్య ఆకూతి కొడుకు చక్షుర్మనువు

సర్వపథ భట్టికావ్యమునకు మల్లినాథకవి చేసినవ్యాఖ్య

సర్వర్ధి వత్సరుని భార్య పుష్పార్ణుని తల్లి

సవనుఁడు ప్రియవ్రతుని కొడుకులలో ఒకఁడు ఇతనికి పుష్కరద్వీపము ఇయ్యఁబడెను కొడుకులు ఇరువురు

సహదేవి వసుదేవుని భార్య దేవకుని కూఁతురు

సహదేవుఁడు (సహాదేవుఁడు) (౧) పా॥ సుదాసుని కొడుకు సోమకుని తండ్రి

(౨) పాండురాజు కొడుకు. ధర్మరాజు యొక్క కడగొట్టు తమ్ముఁడు ఇతని తల్లి మాద్రి అశ్వనీదేవతల ప్రసాదమున ఇతఁడు జనించెను ఇతనికి విజయ అను భార్యయందు సుహోత్రుఁడు అను కొడుకు పుట్టెను

(౩) జరాసంధుని కొడుకు

సహస్రజిత్తు (౧) యదువుయొక్క పెద్దకొడుకు చూ॥ యాదవులు.

(౨) య॥ భజమానుని కొడుకులలో ఒకఁడు

సహస్రపాదుఁడు రు॥ ఖగముఖుని సహాధ్యాయుఁడు ఇతఁడు ఎగతాళికి తనసహాధ్యాయుని మీఁద గడ్డితో చేసినపామును వేయఁగా అతఁడు అదిరిపడి కోపించి సర్పము అగునట్లు ఇతనికి శాపము ఇచ్చెను, అంతట

ఇతఁడు దుందుభము అను సర్పము అయి చిరకాలము ఉండి రురుని చూడఁగానే ఆశాపమువలన విముక్తుఁడు అయ్యెను

సహ్యము ఒకానొక కొండ ఇది పడమటి కనుమలయొక్క ఉత్తరభాగము అయి ఉండును

సా

సాంకాశ్యపురి కుశధ్వజుని ముఖ్య పట్టణము ఇది ఇక్షుమతీ నదీతీరమున ఉండెను

సాంఖ్యము ఒకానొక యోగము ఇది ఆత్మతత్వవిచారమునందు అనుష్ఠింపఁబడును సేశ్వరసాంఖ్యము అనియు నిరీశ్వర సాంఖ్యము అనియు సాంఖ్యము ఇరుతెఱఁగులు అందు అద్వైతమతానుష్ఠానము కలవారిది సేశ్వరసాంఖ్యము కాపిల మతస్థులది నిరీశ్వర సాంఖ్యము ఈయోగము మోక్ష సాధకము

సాంఖ్యాయనుఁడు ఋగ్వేదాధ్యాపకుఁడు అయిన ఒక ఋషి

సాందీపుఁడు బలరామ కృష్ణులకు గురువు ఇతనియొక్క నివాసస్థానము అవంతి ఒకానొకప్పుడు ఇతని కొడుకు ప్రభాసతీర్థమున స్నానము ఆచరించుచు ఉండఁగా వానిని ఒకదానవుఁడు నీటిలోనికి తీసికొని పోయి చంపెను అట్లు చచ్చినపుత్రుని రామకృష్ణులు మరల యమపురమునందుండి తెచ్చి గురునకు దక్షిణగా ఇచ్చిరి

సాంబుఁడు (౧) కృష్ణుని కొడుకు తల్లి జాంబవతి

(౨) శివునికి నామాంతరము

సాకేతపురి నా॥ అయోధ్య. శ్రీరాముని రాజధాని

సాగరుఁడు. చూ॥ సగరుఁడు

సాత్యకి య॥ సత్యకుని కొడుకు నా॥ యుయుధానుఁడు. శినిమనుమఁడు అయినందున ఇతనిని శైనేయుఁడు అనియు అందరు చూ॥ భూరిశ్రవుఁడు

సాత్వతి చూ॥ శ్రుతశ్రవ

సాత్వతుఁడు (౧) విష్ణుపరిచరులలో ఒక్కఁడు

(౨) విదర్భుని రెండవ కొడుకు అగు కృథునివంశస్థుఁడు ఇతనికి పుత్రులు ఏడుగురు

సాధ్య ధర్మునిభార్యలలో ఒకతె ఈమె పుత్రులు సాధ్యులు

సాధ్యులు గణదేవతాభేదము ధర్మునికి సాధ్యయందు పుట్టినవారు సిద్ధిగలవారు అని శబ్దార్థము వీరు పన్నిద్దఱు

సాయుఁడు ధాతకు కుహూదేవియందు జనించిన కొడుకు

సారణుఁడు (౧) య॥ రోహిణియందు వసుదేవునికి పుట్టిన సుతుఁడు

(౨) రావణుని చారులలో ఒకఁడు.

సారమేయుఁడు య॥ అక్రూరుని తమ్ముఁడు

సారస్వతము (౧) సరస్వతీనదీతీర దేశము

(౨) సంస్కృత సంధిని తెలిపెడు వ్యాకరణ సంగ్రహము

సారస్వతుఁడు దధీచియొక్క వీర్యమున సరస్వతి నదియందు ఉదయించిన మహర్షి

సారస్వతులు సరస్వతీ నదీతీరదేశస్థులు వీరు పంచగౌడులలో ఒక్కరు

సార్వభౌమము ఉత్తరదిక్కునందలి మగ యేనుఁగు

సార్వభౌముఁడు కు॥ విదూరథుని కొడుకు.

సాలకటంకట విద్యుత్కేశుని భార్య. సుకేశుని తల్లి. ఈమె వంశమున జనించినవారు సాలకటంకటేయులు అనఁబడుదురు.

సాలగ్రామము (౧) ఒకానొక పుణ్యక్షేత్రము. ఇది గండకీనది పుట్టిన చోటు

(౨) పూజింపతగిన విష్ణుమూర్తి రూపకశిల ఇది వేణుగోపాలమూర్తి, సంతాన గోపాలమూర్తి, ఉగ్ర నారసింహమూర్తి, లక్ష్మీనృసింహమూర్తి, రామమూర్తి, త్రివిక్రమమూర్తి, సుదర్శనమూర్తి, అని బహురూపములుగ ఉండును ఈసాలగ్రామములు స్థలజన్యములు జలజన్యములు అని ద్వివిధములు వీనికి ముఖ్యములగు ఉత్పత్తి స్థానములు హిమవత్పర్వత సమీపమున ద్వాదశయోజనాంతర్గత భూమియు సాలగ్రామాదితీర్థములును అగును

సాలపోతకుఁడు ఇతఁడు ఒక నాగరాజు చూ॥ నంద

సాల్వుఁడు (౧) శిశుపాలుని తమ్ముఁడు కృష్ణుఁడు రుక్మిణిని కొనిపోవుటయు శిశుపాలుని చంపుటయు తలపోసి శివునిఁగూర్చి తపము ఆచరించి సకలమాయలను కల్పించు శక్తియు, ఆకాశమున చరించునట్టి సౌంబకము అను విమానమును, పడసి యాదవులను హింసించుచుండఁగా, కృష్ణుఁడు దండెత్తిపోయి వీనిని సంహరించెను

(౨) య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు అగు వృకుని మూడవ కొడుకు

సావర్ణి ఒక పౌరాణికుఁడు.

సావిత్రి. అశ్వపతికూఁతురు ఈపెతల్లి మాళవి ఈమె మహాపతివ్రత సాళ్వపతి అగు ద్యుమత్సేనుని కొడుకు అయిన సత్యవంతుఁడు గుణవంతుఁడు రూపవంతుఁడు అని విని వానియందు మనసుకలదై ఉండఁగా ఆద్యుమత్సేనుఁడు విగతచక్షుఁడై వైరులచే రాజ్యమును కోల్పడి తనకొడుకు తోడను భార్య తోడను అడవియందు చేరి మునివృత్తిని ఉండుట వినియు, పెండ్లి అయిన సంవత్సరమునకు సత్యవంతుఁడు మృతుఁడు అగును అని తెలిసియు, ఒకనిని అంటిన మనసును మఱియొకనిపై పాఱనియ్యరాదు అని ఆ సత్యవంతునినే వివాహమై తన పాతివ్రత్యముచే యముని మెప్పించి అతనిచే తనమామ లబ్ధచక్షుఁడు అగునట్లును, వైరులచే అపహృతమైన రాజ్యము మరల తమ్ముపొందునట్లును, తనతండ్రి అగు అశ్వపతి పుత్రశతము పడయునట్లును మృతుఁడైన తనభర్త పునర్జీవితుఁడు అగునట్లును వరములు పొంది అత్త మామలచేతను తల్లి దండ్రులచేతను మన్ననలు పడసి లోకులు ఎల్ల మహాసాధ్వి అని తన్ను కొనియాడ చిరకాలము భర్తకు ప్రియురాలై సుఖించెను. కనుక ఈమెయొక్క పాతివ్రత్యము మహాప్రసిద్ధము అయి ఉండును

సాహిత్యరత్నాకరము ఒక అలంకారశాస్త్రగ్రంథము ఇది ధర్మసూరిచే రచింపఁబడినది

సాళ్వము ఒకానొక దేశము ఇది ఆర్యావర్తమునందలి మధ్యదేశములలో ఒకటి

సి

సింగన ఒకానొక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు వాసిష్ఠ రామాయణమును తెనిఁగించెను ఇతఁడే పద్మపురాణమును తెనిఁగించెను అని కొందఱు చెప్పుదురు

సింధుద్వీపుఁడు ఇ॥ అయుతాయువు తండ్రి

సింహబలుఁడు .నా॥ కీచకుఁడు చూ॥ కీచకులు

సింహిక (౧) దితికూఁతురు విప్రచిత్తిభార్య. ఈమె దక్షుని కూఁతురు అనియు కశ్యపుని భార్య అనియు భారతమునందు చెప్పఁబడి ఉన్నది

(౨) హిరణ్యకశిపుని కూఁతురు.

(3) ఒకానొక రాక్షసి నా॥ ఛాయాగ్రాహిణి హనుమంతుఁడు లంకకు పోవునపుడు దీనిచే నీడవలన పట్టుకొనఁబడి నిలిచి దీనికడుపున దూఱి దేహమును పెంచి కడుపు చించుకొని బయిటికి వచ్చెను

సితధ్వజుఁడు మి॥ అజునికొడుకు కునితండ్రి

సిద్ధాంతకౌముది ఇది పాణిని చేసిన సంస్కృత వ్యాకరణమునకు వ్యాఖ్య

సిద్ధాశ్రమము ఒక పుణ్యాశ్రమము ఇందు వామనావతారమునకు ముందు విష్ణువు బహుసంవత్సరములు తపము ఆచరించెను ఇది తాటక ఉండిన వనమునకు కొంత దవ్వున ఉండును ఇదియె విశ్వామిత్రుని యాశ్రమము ఇచట తపము ఆచరించు వారికి ఫలప్రాప్తి తప్పక కలుగును కాన దీనికి సిద్ధాశ్రమము అనుపేరు కలిగెను

సిద్ధులు దేవతలలో ఒక తెగవారు అణిమాది సిద్ధిగలవారు అని వ్యుత్పత్తి

సినీవాలి ధాత భార్యలలో ఒకతె

సీ

సీత రాముని భార్య జనకమహారాజు కూఁతురు ఈమె పూర్వజన్మమున వేదవతి అను కన్యకగా ఉండి విష్ణువును పెండ్లాడవలయును అని తపము ఆచరించుచు ఉండ రావణుఁడు తనతపోవిఘ్నము కావించెను అంత ఆమె అగ్నిప్రవేశముచేసి అయోని జయై పుట్టెను చూ॥ వేదవతి, మారీచుఁడు

సీరధ్వజుఁడు నా॥ జనకుఁడు

సు

సుందరి మాల్యవంతునిభార్య నర్మద అనెడు గంధర్వస్త్రీయొక్క కూఁతురు

సుందుఁడు ఒక యక్షుఁడు తాటక మగఁడు. మారీచసుబాహుల తండ్రి

సుందోపసుందులు. దై॥ హిరణ్యకశిపువంశమున పుట్టిన నికుంభుఁడు అను వానికొడుకులు ఈ అన్నతమ్ములు ఇద్దఱు మిగుల ఘోరమైన తపము సలిపి బ్రహ్మవలన కామరూపత్వమును కామగమనత్వమును సకల మాయావిత్వమును అన్యులచేత అవధ్యత్వమును కలుగ వరములను పడసి జనులకు కడుబాధకులుగ ఉండిరి అపుడు విష్ణువు విశ్వకర్మచే రూపరేఖా సంపన్న అగు ఒక కన్యకను సృజింపఁజేసి వీరి యొద్దకు పంపెను అప్పుడు ఈ ఇరువురును దాని వలన మోహితులు అయి నీవు మాలో ఎవనిని వరించెదవు అని అడుగఁగా మీరు ఇరువురును నాయెదుట యుద్ధము సలిపితిరేని మీలో జయశాలి అగువానిని నేను వరించెదను అని చెప్పెను అంతట వారు ఇరువురు దానికయి ఒండొరులతో పోరాడి మడిసిరి వీరి కొడుకులు శుంభ నిశుంభులు

సుకన్య వైవస్వత మనువుకొడుకు అయిన శర్యాతి కూఁతురు చ్యవనమహర్షి భార్య ప్రమతితల్లి ఒకప్పుడు ఈమె శర్యాతితో కూడ తపోవనమున ఉండువేళ అచట ఒక పుట్టలోనుండి వెలుఁగుచున్న రెండు జ్యోతులను పొడగని ముల్లుకొని వాని పొడిచెను అంత ఆమెకు నోట రక్తము స్రవించుట యేకాక మలమూత్ర బంధమును అయ్యెను దాని చూచి శర్యాతి అతిభీతుఁడు అయి కూఁతును తోడ్కొని వల్మీకముకడకు వచ్చి అందులో తపము చేయుచున్న చ్యవనుని కని తన నేర్పున అతని ప్రసన్నునిగా చేసికొని అతని చిత్తానుసారముగ తన పుత్రికను ఇచ్చి ఆమునీశ్వరుని వీడ్కొని పురమునకు ఏతెంచెను. అనంతరము ఆచ్యవనుఁడు అశ్వినీదేవతల ప్రసాదము వలన యౌవనమును సౌందర్యమును పొంది శ

ర్యాతి యాగము చేయుతఱిని సోమపానములేని ఆ దేవతలకు తన తపోబలమున సోమపానము కల్పించి ఇచ్చెను

సుకర్ముఁడు రు॥ జైమిని మహర్షి పుత్రుఁడు అగు సుమంతుని పుత్రుఁడు

సుకుమారుఁడు కా॥ సువిభుపు కొడుకు ధృష్టకేతుని తండ్రి

సుకృతి జా॥ పృథుపు కొడుకు

సుకేతనుఁడు (౧) ఒకయక్షుఁడు తాటక తండ్రి

(౨) చూ॥ నవరాత్రి

సుకేతుఁడు (౧) మిథిలుని పుత్రుని పౌత్రుఁడు

(౨) కా॥ క్షేముని కొడుకు

సుకేశిని సగరుని మొదటిభార్య. అసమంజసుని తల్లి

సుకేశుఁడు ర॥ విద్యుత్కేశుని కొడుకు మాల్యవదాదులతండ్రి ఇతనిభార్య దేవవతి

సుకీనకుఁడు బార్హద్రథ వంశస్థుఁడు అగు రిపుంజయుని మంత్రి చూ॥ రిపుంజయుఁడు

సుగేణుఁడు పాండు పుత్రుఁడు అగు భీమసేనునకు జలధర అనుదానియందు పుట్టిన కొడుకు

సుగ్రీవుఁడు వాలి తమ్ముఁడు తండ్రి ఋక్షవిరజుఁడు భార్య రుమ తొల్లి ఒకప్పుడు బ్రహ్మ యోగాభ్యాసమున ఉండువేళ అతని కంటినుండి ఒక జలబిందువుపడి అది ఒక వానర రూపము అయ్యెను ఆవానరమునకు ఋక్షవిరజుఁడు అని బ్రహ్మ నామకరణము చేసెను అనంతరము ఆవానరము సమస్త దేశములయందును వనములయందును సంచరించుచు మేరుపర్వతమునకు పోయి అచట ఒకకొలనిలో తోఁచిన తన ప్రతిబింబమును పొడగని అది తన్నెదిరింపవచ్చిన మఱియొక కోఁతి అను తలఁపున దానితో పోరాడ ఆకొలని నీటిలో ఉఱికెను అందు మున్ను ఒకప్పుడు పార్వతి స్నానముచేయుచు ఉండఁగా కొందఱు కామరూపులు అగు రాక్షసులు స్త్రీవేషము ధరించి వచ్చి స్నానము చేయవచ్చిన వారివలె నీళ్లలోదిగి విహరింపసాగిరి అది ఆమె తెలిసికొని ఈకొలనియందు ఇఁకను ఎవ్వరు క్రుంకినను వీరియట్లు స్త్రీలు అగుదురు గాక, వీరికి ఇంక పురుషత్వము రాకపోవుగాక, అని శాపము ఇచ్చి ఉండినందున అట్లు ఉఱికిన ఈకోఁతియు తత్క్షణమే మిక్కిలి మనోజ్ఞతగల ఒక ఆఁడుకోఁతి అయ్యెను ఆ కాలమునందు ఇంద్రసూర్యులు ఆ మార్గమున పోవుచు దీని లావణ్యాతిశయమును చూచి చిత్తము చలింపఁగా వారికి రేతస్స్కందము అయి ఇంద్రుని రేతస్సు దాని వాలప్రదేశమునందును సూర్యుని రేతస్సు దాని గ్రీవా ప్రదేశమునందును పడెను అపుడు వాలప్రదేశమున పడిన రేతస్సువలన వాలియు, గ్రీవా ప్రదేశమున పడిన రేతస్సువలన సుగ్రీవుఁడును పుట్టిరి వీరు ఇరువురును మహా బలపరాక్రమ సంపన్నులు. వీరిలో వాలికి ఇంద్రుఁడు తనమెడను ఉన్న హేమమాలికను ఇచ్చి ఏవీరుఁడు నిన్ను ఎదిరించినను, ఎదిరించిన వాని బలమున సగము నీకు రాఁగలదు, దానఁజేసి ఎల్లవారికి అజేయుఁడవై వెలయఁగలవు అని వరము ఇచ్చి పోయెను. కనుకనే రాముఁడు వాలిని చెట్టుమఱుఁగున ఉండి చంపెను అందురు ఒకప్పుడు మాయావి అనుదనుజునితో పోరాడపోయి ఉండిన తన యన్న అగు వాలి, ఆమాయావిచేత చంపఁబడెన్ను అని ఇతఁడు తలఁచి రాజ్యమును కొనెను అధికా

రణముగ అన్నదమ్ములకు ప్రబలవిరోధము కలిగి వాలిచే ఇతఁడు కిష్కింధనుండి తఱుమ కొట్టఁబడెను అంత ఇతఁడు ఋశ్య మూక పర్వతమున బహుకాలము ఉండి సీతను వెదకుటకయి రాముఁడు వచ్చినప్పు డు అతనిచే వాలిని చంపించెను చూ॥ ఋశ్యమూకము దుందుభి

సుజన్మకృత్తు పా॥ సోమకుని కొడుకు పృష దుని తండ్రి

సుజాత అష్టావక్రుని తల్లి ఏకపాదుని భార్య

సుతలము ఒక అధోలోకము ఇది పచ్చని చాయ కలది

సుతపుఁడు ఆ॥ హేముని కొడుకు బలి తండ్రి

సుతీక్ష్ణుఁడు రు॥ రాముఁడు వనవాసము చేయునపుడు ఇతని యాశ్రమముకు వచ్చి ఇందుండి అగస్త్యాశ్రమమునకు పోయెను ప్రకృతమున నాగపూరికి సమీపమున రామ టేకి అను పట్టణము కట్టఁబడిన చోట ఈ ఆశ్రమము ఉండెను

సుత్రాముఁడు దేవేంద్రునికి నామాంతరము

సుదక్షిణ దిలీపుని భార్య

సుదక్షిణుఁడు పౌండ్రక వాసుదేవుని కొ డుకు ఇతఁడు తనతండ్రి కృష్ణునిచే చంపఁ బడెను అను మాత్సర్యముచే శివునిగూర్చి ఘోరతపము సలిపి అతఁడు నుడివినరీతిని అభిచారహోమము ఒనరింప అందుండి ఒక భయంకరము అయిన కృత్తి వెడలి ద్వారకాపురము మీఁదికి రాఁగా కృష్ణుఁడు దాని నిలిపి వీనిచంపి పురమును భస్మము కావించెను

సుదర్శన మనువంశస్థుఁడు అగు దుర్యోధ నుఁడు అనురాజుయొక్క కూఁతురు తల్లి నర్మద. ఈమెయందు అగ్నిదేవునికి ఆస కలిగి వివాహము అయెను అతనికి ఈమె యందు సుదర్శనుఁడు అను రాజు పుట్టెను

సుదర్శనుఁడు (౧) ఒక విద్యాధరుఁడు ఇతఁడు అంగిరసుని చూచి నవ్వి అతనిచే సర్పము అగునట్లు శపింపఁబడెను ఆశా పము కొంతకాలమునకు వెనుక కృష్ణుని పాదతాడనమున వదలెను

(౨) సుదర్శన కొడుకు ఇతని మందిరమునకు ధర్మదేవత అతిథి అయి వచ్చెను

సుదాముని వసుదేవుని తమ్ముఁడు అగు అనీ కుని భార్య

సుదాసుఁడు (౧) పా॥ మూఁడవచ్యవనుని కొడుకు సహదేవుని తండ్రి

(౨) ఇ॥ కల్మాషపాదుని తండ్రి

సుదేవుఁడు (౧) య॥ దేవకుని కొడుకు (౨) ఇ॥ చంపుని కొడుకు విజయుని తండ్రి

సుద్యుమ్నుఁడు వైవస్వత మనువునకు యజ్ఞ ముందు మొదల స్త్రీగా ఉదయించి ఆవల వసిష్ఠుని ప్రయత్నమున పురుషత్వమును పొందినవాఁడు స్త్రీరూపమునందు ఇతఁడు ఇల అను నామము కలిగి ఉండెను. చూ॥ వైవస్వతుఁడు ఈ సుద్యుమ్నునికి పురు షత్వమునందు ఉత్కలుఁడు గయుఁడు విమలుఁడు అను మువ్వురు పుత్రులును, స్త్రీత్వమునందు బుధుని వలన పురూరవుఁ డును పుట్టిరి ఆపురూరవుఁడు ప్రతిష్ఠాన పురమునకు అధిపతి అయ్యెను

సుద్యువు పు॥ చారువు కొడుకు

సుధనుస్సు కురువుయొక్క రెండవ కొడుకు

సుధన్వానుఁడు య॥ వసుదేవునికి శ్రీదేవి యందు ఉదయించిన మూఁడవ కొడుకు

సుధన్వుఁడు (౧) నలువురు లోకపాలకులలో ఒకఁడు.

(౨) త్రిగర్తదేశాధీశుఁడు అగు ఒకరాజు సుశర్మ తండ్రి

సుదేష్ణ (౧) అనువు వంశస్థుఁడు అగు బలియొక్క భార్య

(౨) విరాటరాజు భార్య కేకయ రాజు కూఁతురు కీచకుల సహోదరి

సునంద దుష్యంతుని పుత్రుఁడు అగు భరతుని భార్య

సునందుఁడు విష్ణుపరిచరులలో ఒకఁడు

సునస పారిపత్ర పర్వతమున ఉత్పత్తి అగు ఒక నది

సునాభుఁడు ర॥ వజ్రనాభుని తమ్ముఁడు

సునాముఁడు య॥ కంసుని తమ్ముఁడు

సునీతి ఉత్తానపాదుని జేష్ఠభార్య ధ్రువునితల్లి

సునీతుఁడు కా॥ సన్నతి పుత్రుఁడు. అలర్కుని పౌత్రుఁడు క్షేముని తండ్రి

సునీథ అంగుని భార్య మృత్యువు పెద్దకూఁతురు వేనుని తల్లి

సునీథుఁడు శిశుపాలుని సేనానాయకుఁడు

సుష్ణుఁడు అ॥ నా॥ సుబ్రహ్మణ్యుఁడు బలికడపటి కొడుకు ఇతఁడు సౌష్ణనగరము నిర్మించెను

సుపార్శ్వుఁడు (౧) సంపాతి కొడుకు

(౨) ర॥ సుమాలి కొడుకు

(౩) పు॥ ద్విమీఢుని వంశస్థుఁడు అగు దృఢనేమి కొడుకు సుమతి తండ్రి

సుప్తఘ్నుఁడు ర॥ మాల్యవంతుని కొడుకు

సుప్రతీకము ఈశాన్య దిక్కునందలి మదపుటేనుఁగు

సుప్రతీకుఁడు ఒకానొక బ్రాహ్మణుఁడు ఇతఁడు పైతృకధనమునకై కలహించి తన అన్నచే గజము అగునటుల శపింపఁబడియెను. చూ॥ గరుడుఁడు

సుప్రభ. మొదటి నాభాగుని భార్య వైశ్యస్త్రీ

సుప్రయోగ సహ్యాపర్వతమున ఉత్పత్తి అయి దక్షిణవాహిని అయి పాఱునట్టి ఒక ఏఱు

సుబంధుఁడు విక్రమార్కుని కాలమున ఉండిన ఒక సంస్కృతకవి ఇతఁడు వాసవదత్త అను గ్రంథమును రచియించెను

సుబలుఁడు గాంధారదేశపు రాజు ఇతని కొడుకు శకుని కూఁతురు గాంధారి

సుబాహుఁవు (౧) చేదిదేశాధిపతి వీరబాహుని కొడుకు ఇతని సోదరి సునంద

(౨) రాముని తమ్ముఁడు అగు శత్రుఘ్నుని పెద్దకొడుకు

(౩) య॥ కృష్ణుని వంశస్థుఁడు అగు ప్రతిబాహువుయొక్క కొడుకు

(౪) ర॥ తాటకయొక్క కొడుకు మారీచుని తమ్ముఁడు వీఁడు రామునిచే విశ్వామిత్రుని యాగకాలమున చంపఁబడెను

సుబ్రహ్మణ్యుఁడు కుమారస్వామి

సుబ్రహ్మఁడు నా॥ సుష్ణుఁడు

సుభద్ర కృష్ణుని చెలియలు. అర్జునుని భార్య అభిమన్యుని తల్లి

సుభద్రుఁడు య॥ వసుదేవుని కొడుకు తల్లి పౌరవి

సుభువు. య॥ కంసుని తమ్ముఁడు

సుమంతుఁడు (౧) రు॥ వ్యాసశిష్యుఁడు అథర్వణవేదాధ్యేత

(౨) రు॥ సామవేదాధ్యేత అగు జైమిని మహర్షి సుతుఁడు

సుమంత్రుఁడు (౧) పురూరవుని వంశస్థుఁడు అగు జహ్నుని కొడుకు

(౨) దశరథుని సారథియు ముఖ్యమంత్రియు అగువాఁడు

సుమతి (౧) ఇక్ష్వాకుని తమ్ముఁడు అగు నృగుని కొడుకు

(౨) ఋషభుని పుత్రుఁడు అగు భరతుని కొడుకు

(౩) పు॥ మతిసారుని కొడుకు రైభ్యుని తండ్రి

(౪) పు॥ ద్విమీఢుని వంశస్థుఁడు అగు సుపార్శ్వుని కొడుకు సన్నతమంతుని తండ్రి

(౫) సకలవేదశాస్త్ర పారగుఁడు అగు ఒకపాఱుని కొడుకు ఇతఁడు పూర్వజన్మజ్ఞానము కలవాఁడై సంసారమును ఒల్లక తండ్రికి తత్త్వోపదేశము చేసెను అది పితాపుత్ర సంవాదము అనఁబడును

(౬) అరిష్టనేమి కూఁతురు సగరుని రెండవ భార్య ఈమెకు అఱువది వేవురు కొడుకులు కలిగి కపిలుని కోప దృష్టిచే భస్మీభూతులు అయిరి

సుమదుఁడు విశ్వామిత్రుని కొడుకు

సుమనసుఁడు (౧) ఉల్ముకుని కొడుకు అంగుని తమ్ముఁడు

(౨) ఇ॥ నా॥ సంభూతి తండ్రి హర్యశ్వుఁడు కొడుకు త్రిధన్వుఁడు

సుమాలి (౧) ర॥ సుకేశుని కొడుకు మాల్యవంతుని తమ్ముఁడు రావణుని మాతామహుఁడు

(౨) కంసుని తమ్ముఁడు బలరామునిచే చంపఁబడెను

సుమిత్ర దశరథుని రెండవ భార్య లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులకు తల్లి

సుమిత్రుఁడు (౧) య॥ భజమానుని పౌత్రుఁడు వృష్ణి కొడుకు

(౨) య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు లగు అనీకుని కొడుకు

(౩) ఇక్ష్వాకు వంశమునందలి కడపటిరాజు ఇతఁడు భారతయుద్ధమునందు అభిమన్యునిచే చంపఁబడిన బృహద్బలునికి ముప్పదియవ రాజు

సుయజ్ఞుఁడు (౧) దశరథునిచే పుత్రకామేష్టి చేయించిన ఋత్విక్కులలో ఒకఁడు

(౨) ఉశీనరదేశాధిపతి ఇతఁడు శత్రువులచే యుద్ధమునందు నిహతుఁడు కాఁగా ఇతని బంధువర్గము కడుదుఃఖితులు అయి ఏడ్చుచు ఉండుతఱిని యముఁడు ఒకబాలవేషమును ధరించుకొని వచ్చి వారికి తత్త్వోపదేశముచేసి పోయెను అది ప్రేత బంధు యమ సంవాదము అనఁబడును

సురథుఁడు కు॥ జహ్నుని కొడుకు

సురదుఁడు- శ్వేతుని తమ్ముఁడు శ్వేతునికి పిమ్మట విదర్భదేశమునకు వీఁడు రాజు ఆయెను.

సురనందని జ్యేష్ఠాదేవికిని వరుణునికిని జనించిన కూఁతురు అధర్మని చెలియలు

సురభి నా॥ కపిల

సురభువు ఉగ్రసేనుని నాలవకూఁతురు శ్యామకుని భార్య

సురస (౧) దక్షప్రజాపతి కూఁతురు కశ్యపుని భార్య

(౨)నాగుల తల్లి హనుమంతుఁడు లంకకు సీతను వెదకుటకొఱకు పోవునపుడు దేవతలచే పంపఁబడి రాక్షసీరూపముతో సముద్రమధ్యమున అతనిని అడ్డగింప అతఁడు తనదేహమును మిగుల ఉరువుగా పెంచి మఱినిమిషమునకు అంగుష్ఠమాత్రశరీరుఁడై ఈమె గర్భమున ప్రవేశించి ఒయలు వెడలి వచ్చెను

సురాష్ట్రుఁడు (౧) తామసమనువు తండ్రి

(౨) కాశ్యుని కొడుకు దీర్ఘతముని తండ్రి

సురుచి ఉత్తానపాదుని కనిష్ఠభార్య ఉత్తముని తల్లి.

సులభ పరమతత్వార్థమును ఎఱిఁగిన ఒకానొక వనిత ఈమె మహానుభావురాలు కనుక ఒకానొకప్పుడు విమలయోగ ధర్మలంపటుఁడు అగు జనకుని చిత్తశాంతిని పరీక్షింప అతనితో సంవాదము చేసెను

సువర్ణష్ఠీవి. సృంజయుని కొడుకు చూ॥ సృంజయుఁడు

సువామ నా॥ వామ ఒకనది దీనిని ఇపుడు రామగంగ అందురు

సువీరుఁడు (౧) అ॥ శిబిచక్రవర్తి రెండవ కొడుకు ఇతనిదేశము సౌవీరము

(౨) య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు అయిన దేవశ్రవసుని పెద్దకొడుకు

(౩) పు॥ క్షేమ్యుని కొడుకు

సువేలము ఒకానొక కొండ ఇది లంకాద్వీపమునందు ఉన్నది రాముఁడు లంకమీఁద దండెత్తి పోయినప్పుడు దీనిచఱులయందు వానరసేనతో విడిసెను

సువ్రతుఁడు అ॥ ఉశీనరుని అయిదవ కొడుకు

సుశర్మ (౧) త్రిగర్తదేశాధిపతి సుధన్వుని కొడుకు

(౨) ఒకబ్రాహ్మణుఁడు ఇతనిభార్యను బలాకుఁడు అను రక్కసుఁడు ఒకఁడు అపహరించుకొని పోఁగా ఉత్తానపాదుని పుత్రుఁడు అగు ఉత్తముఁడు ఆమెను ఆరాక్షసుని వలన విడిపించి మరల ఇతనికి తెచ్చి ఇచ్చెను

(౩) కర్ణుని కొడుకు వీఁడు నకులునిచే చంపఁబడెను

(౪) మగధదేశపు రాజులు అగు కాణ్వాయనులలో కడపటి వాఁడు ఈతఁడు ఆంధ్రభృత్యుఁడు అగు శూద్రకునిచే చంపఁబడెను

సుశాంతి అజమీఢుని రెండవ కొడుకు అగు నీలుని పౌత్రుఁడు

సుశోభ మూఁడవ పరీక్షిత్తు భార్య మండూకరాజు కూఁతురు

సుశ్రుతుఁడు మిథిలాధిపతులలో ఒకఁడు జయుని తండ్రి

సుషేణుఁడు (౧) కర్ణుని కొడుకు సాత్యకిచే చంపఁబడెను

(౨) కృష్ణునికి రుక్మిణియందు పుట్టిన పుత్రులలో ఒకఁడు

(౩) రుమతండ్రి సుగ్రీవుని మామ ఇతఁడు వరుణునివలన పుట్టెను

(౪) కంసునిచే చంపఁబడిన వసుదేవుని పుత్రులలో ఒకఁడు

సుహోత్రుఁడు (౧) క్షత్రవృద్ధుని పెద్ద కొడుకు ఇతనికి కొడుకులు ముగ్గురు-కాశ్యుఁడు కుశుఁడు కృత్సమదుఁడు

(౨) పు॥ బృహత్క్షత్రుని కొడుకు హస్తికుని తండ్రి

(౩) కు॥ సుమనస్సు కొడుకు

(౪) ఇ॥ భగీరథుని కొడుకు నా॥ శ్రుతుఁడు

(౫) పురూరవుని పౌత్రుఁడు అగు భీముని పౌత్రుఁడు. జహ్నుని తండ్రి

ఇతఁడు షోడశ మహారాజులలో ఒకఁడు ఇతనిరాజ్యము అగు కురుజాంగలమున ఏఁటేఁట పర్జన్యుఁడు పసిఁడివాన కురియింపఁగా దానివలన కనకమయములు అయిన కర్కటక ఝష నక్ర కూర్మ చయములు పడు

చు ఉండెను అట్లు లభించు స్వర్గమునంత
య ఇతఁడు అనేకయజ్ఞములు సలిపి ఆ
యజ్ఞములయందు ఋత్విజులకు దక్షిణ
ఇచ్చుట మొదలగువానికిని వేదసాదులకు
ఇచ్చుటకును సరిపెట్టెను

(౬) సహదేవునికి విజయ
యందుపుట్టిన కొడుకు

సూ

సూతుఁడు రు॥ ఇతని యాశ్రమమున పాండ
వులు కొంతకాలము వనవాసము సలిపిరి

సూత్రములు శుభాశుభ కర్మములను గుఱించి
ఏర్పఱుపఁబడి ఉండు విధులు అవిపదునైని
మిది-బోధాయనము ఆవస్తంబము సత్యా
షాఢము ద్రాహ్యాయనము అగస్త్యశాకల్య
ము ఆశ్వలాయనము శాంభవీయము కా
త్యాయనము వైఖానసము శౌనకీయము
భారద్వాజము అగ్నివైశ్యము జైమినీయము
వాధూలము మాధ్యందినము కౌండిన్యము
కౌషీతకము హారణ్యకేశి

సూరన (౧) (పింగలి) చూ॥ అమరనసూరన

(౨) (అడిదము) చూ॥ అడిదము
సూరన

సూర్యసావర్ణి ఎనిమిదవ మనువు సూర్యు
నికి ఛాయయందు పుట్టిన సుతుఁడు

సూర్యారుణ్యుఁడు ఇ॥ త్రిధన్వుని కొడుకు
సత్యవ్రతుని లేక త్రిశంకుని తండ్రి నా॥
త్రయారుణ్యుఁడు

సూర్యుఁడు లోకమును ప్రకాశింపఁజేసెడు
తేజోమయదేవత నా॥ ఆదిత్యుఁడు ఇతఁ
డు ప్రాతఃకాలమున బ్రహ్మస్వరూపుడును,
మధ్యాహ్నమున శివస్వరూపుఁడును, సా
యంకాలమున విష్ణుస్వరూపుఁడును అగును
అని ప్రసిద్ధము. ఇతనిని సూర్యనారాయ
ణుఁడు అందురు (చూ॥ వివస్వతుఁడు,
భగోళము)

సృ

సృంజయుఁడు (౧) భర్మ్యాశ్వుని కొడుకు
లలో ఒకఁడు ఇతఁడు సంతానార్థి అయి
భూసుర పూజలు సలుపుచు తనసఖుఁడు
అగు నారదునివరమున స్వర్ణమయములు
అగునట్టి మూత్రపురీషలాలాశ్రుస్వేదములు
కల ఒకకుమారుని పడసి వానికి సువర్ణష్ఠివి
అని పేరుపెట్టి పెంచుకొనుచు ఉండఁగా వీని
యందు బంగారు ఉండును అని ముచ్చులు
వానిపట్టి చంపిరి అనంతరము ఇతఁడు నా
రదానుగ్రహముచే కొడుకును పునర్జీవితుని
చేసికొనెను

(౨) య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు

(3) అ॥ కాలానలుని కొడుకు

సృగాలవాసుదేవుఁడు మధురాపురమునకు
కొంతదవ్వున ఉండు కరవీర పురమునకు
రాజు ఇతఁడు అనవరతము శ్రీకృష్ణునితో
మచ్చరించుచు ఉండినందున కృష్ణుఁడు వీనిపై
దండెత్తిపోయి చంపి ఇతని కొడుకును
ఆరాజ్యమునకు రాజుగా చేసెను.

సృష్ట్యాధిపత్యవివరణము భూమికి పృథు చక్ర
వర్తిని, ఓషధీ యజ్ఞ వ్రత నక్షత్రాదులకు
చంద్రుని, ఉదకమునకు వరుణుని, ధనమున
కును యక్షులకును కుబేరుని, ద్వాదశాది
త్యులకు విష్ణువును, వసువులకు అగ్నిని,
ప్రజాపతులకు దక్షుని, దేవతలకు శక్రుని,
దైత్యదానవులకు ప్రహ్లాదుని, పితరులకు
యముని, పిశాచరక్షఃపశుభూతయక్ష భేతా
ళములకు శివుని, పర్వతములకు హిమవం
తుని, నదులకు సముద్రుని, గంధర్వ విద్యా
ధరకిన్నరకింపురుషులకు చిత్రరథుని, సర్ప
ములకు వాసుకిని, దిగ్గజములకు ఐరావత

మును, పక్షులకు గరుత్మంతుని, హయములకు ఉచ్చైశ్శ్రవస్సును, మృగములకు సింహమును, అధిపులుగ సృష్ట్యాదియందే సర్వశక్తుఁడు అయిన ఈశ్వరుఁడు ఏర్పఱిచెను

సృష్టి ప్రపంచమును కల్పించుట ఆదిని పరబ్రహ్మస్వరూపుఁడు అగు నారాయణుఁడు సృష్టియందు ఇచ్ఛను ఒంది ప్రళయాంధకారము మాన్పి జలార్ణవము అయి ఉండు నెడల పరంజ్యోతి రూపము అగు హిరణ్మయము అయిన అండము ఒకటి కావించి అందు తాను ప్రవేశించి చతుర్ముఖబ్రహ్మరూపమున వెలువడి వచ్చెను అట్లు అతఁడు వచ్చునపుడు ఆ అండము రెండుగా చీలెను అందు ఉపరిభాగము అంతరిక్షము అయ్యెను అధోభాగము భూమి అయ్యెను ఆవల అపరబ్రహ్మము త్రిగుణాత్మక స్వరూపములు అయిన బుద్ధీంద్రియ మనోభూతములను పుట్టించి విరాట్స్వరూపుఁడు అయ్యెను అందు సృష్టిస్థితిసంహారకులు వేఱువేఱుగా ఏర్పడిరి వారలలో చతుర్ముఖబ్రహ్మ సృష్టికి పూని నవవిధసృష్టి కావించెను వానిలో మొదటి మూఁడును ప్రాకృతసృష్టి అనియును, ఆవలి అయిదును వైకారిక సృష్టి అనియును, కడపటిది కౌమారసృష్టి అనియు చెప్పఁబడును ఈవైకారికసృష్టి స్థావరతిర్యగ్దేవమనుష్యరూపములుగ ఉండును చూ॥ త్రిమూర్తులు

సే

సేతుఁడు. ద్రుహ్యుని పౌత్రుఁడు

సేతువు శ్రీరాముఁడు రావణాసురునితో యుద్ధముచేయుటకై లంకకు పోవునవసరమున సముద్రమున కట్టించిన అడ్డకట్ట ఇచ్చట జనులు సముద్రస్నానము ఆచరించిన మొదల మహాపాతకములు నశించును అనుట ప్రసిద్ధము.

సేనజిత్తు (౧) ఇ॥ భాగవతమునందు కృతాశ్వుని కొడుకు అనియు రెండవ యువనాశ్వుని తండ్రి అనియు చెప్పఁబడి ఉన్నది

(౨) బా॥ విశ్వజిత్తు కొడుకు ఇతని కొడుకులు రుచిరాశ్వుఁడు దృఢహనువు కాశ్యుఁడు వత్సుఁడు

సై

సైంధవుఁడు నా॥ జయద్రథుఁడు సింధుదేశపురాజు దుర్యోధనుని చెల్లెలు అగు దుస్సలమగఁడు ఇతనితండ్రి వృద్ధక్షత్రుఁడు

ఇతఁడు పాండవులు వనవాసముచేయు కాలమున తాను ఒకరాచకూఁతును వివాహము చేసికొని వారు ఉన్నవనముగుండ తనపట్టణమునకు పోవుచుండి ఆశ్రమమున ఏకాకిగా ఉండిన వారిపత్ని అగు ద్రౌపదిని చూచి వారులేకుండుట తెలిసి బలాత్కారముగా పట్టి తనరథముమీఁద పెట్టుకొని పోవుచు ఉండెను ఇంతలో ఈవర్తమానమును ఎఱిఁగి పాండవులు వచ్చి వీనిని చక్కఁగ మర్దించి అవమానించి పంపిరి అంతట వీఁడు దానికి ప్రతికారము చేయ సమకట్టి ఉగ్రతపము సలిపి అర్జునుఁడు తక్కఁ తక్కిన పాండవులను ఒక్కదినమున జయించునట్లు వరము పడసి భారతయుద్ధము జరుగునపుడు పాండవులను పద్మవ్యూహము భేదించిన అభిమన్యునికి తోడుపడకుండ అడ్డగించి గెలుపుకొనెను కనుక పదుగురు యోధులు ఒక్కటిగాచేరి అభిమన్యుని చంపిరి ఆవృత్తాంతము సంశప్తకులతో పోరాడ పోయి ఉండిన అర్జునుఁడు విని ఆమఱునాఁడు సూర్యుఁడు అస్తమించునంతలో సైంధవుని తల నఱకుదును అని ప్రతిజ్ఞచేసి ఆప్రకారము నడపెను

మఱియు ఇతఁడు అర్భకుఁడై ఉండు కాలమున ఒకనాడు అశరీరవాణి వీఁడు సంగ్రామమున ఏమఱి తల తునుమఁబడును అని ఆదేశింపఁగా అది అతనితండ్రి అగు వృద్ధక్షత్రుఁడు విని ఎవఁడు వీనిమస్తకమును మహిమీఁద పడవైచునో అట్టివాని శిరము సహస్రశకలములు అగుఁగాక అని సకల జనుల వీనులకు గోచరము అగునట్లుపలికెను ఆహేతువునుబట్టి భారతయుద్ధమున అర్జునుఁడు సైంధవునితల శమంతపంచక సమీపమున తపము ఆచరించుచు ఉండిన వృద్ధక్షత్రుని గుండ మహీతలమున పడునట్లు పాశుపతాస్త్రప్రయోగమున చేసెను

సో

సోభంజి య॥ నా॥ సనాజిత్తు

సోమకుఁడు (౧) పా॥ సహదేవుని పుత్రుఁడు సుజన్మకృత్తు తండ్రి పృషదుని పితామహుఁడు

(౨) ఒకరాజు ఇతఁడు జంతుఁడు అను ఒక కొడుకును పడసి, ఆ ఒక పుత్రునితో తనియక బహుపుత్రలాభము కలుగవలయును అని తన ఋత్విజుని వేఁడఁగా అతఁడు ఇతని యనుమతిని జంతుని పశువుగా వధియించి తత్పశుహవ్యమున హవ్యవహుని తనిపెను అంత ఇతని నూర్వురు భార్యలును నూర్గురు పుత్రులను కనిరి అందు జంతుఁడును సౌవర్ణలక్షణ లక్షిత సవ్యావామ పార్శ్వుఁడై అందఱకు జ్యేష్ఠుఁడుగ పుట్టెను

(3) ఒకానొక అసురుఁడు ఇతఁడు బ్రహ్మనిద్రపోవు నవసరమున వేదములను ఎత్తుకొని పోయి సముద్రములో డాఁగి ఉండెను విష్ణువు మత్స్యావతారము ఎత్తి ఆవేదములను మరల ఎత్తుకొని వచ్చి బ్రహ్మకు ఇచ్చెను

సోమతీర్థము నా॥ ప్రభాసతీర్థము ఇది ఘూర్జర దేశమున సోమనాథపట్టణమునకు సామీప్యమున ఉండును

చంద్రుఁడు దక్షుని శాపమువలన కలిగిన క్షయరోగమును ఈతీర్థమున స్నానముచేసి పోఁగొట్టుకొనెను కనుక దీనికి ఈపేరు కలిగెను

సోమదత్తుఁడు కు॥ శంతనుని భ్రాత అగు బాహ్లికుని కొడుకు ఇతఁడు భారతయుద్ధమందు చచ్చెను ఇతనికి భూరి, భూరిశ్రవుఁడు, శలుఁడు అని ముగ్గురు కొడుకులు

సోమన (పిడుపర్తి) ఒకానొక తెనుఁగుకవి ఇతఁడు బసవ పురాణమును తెనిఁగించెను (ఈపురాణమును అనేకులు అనేక ప్రకారముల ఏర్పఱచి ఉన్నారు)

సోమశ్రవము ఒకానొక పుణ్యతీర్థము ఇది పాంచాలదేశమునకు సమీపమున ఉన్నది పాండవులు పాంచాలదేశమునకు పోవునపుడు దీనిసమీపమున అంగారపర్ణుఁడు అను గంధర్వుఁడు తమ్ము బెదరింపఁగా అర్జునుఁడు వానితో పోరి ఓడించెను అంతట ఆ గంధర్వుఁడు చిత్రరథుఁడు అని మాఱుపేరు పెట్టుకొని అర్జునునిచెలిమి పడసి తనలోకమునకు పోయెను

సోమశ్రవసుఁడు శ్రుతశ్రవసుని కొడుకు. జనమేజయుని పురోహితుఁడు

సోమసంస్థలు శ్రౌతాగ్నియందు వేల్చెడు యజ్ఞభేదములు ఇవి అగ్నిష్టోమము అత్యగ్నిష్టోమము ఉక్థ్యము షోడశి అతిరాత్రము అప్తోర్యామము వాజపేయము అని ఏడు విధములు (చూ॥ యజ్ఞము)

సోముఁడు (౧) నా॥ చంద్రుఁడు ఇతఁడు అత్రికిని అనసూయకును బ్రహ్మాంశమున పుట్టెను. ఇతని సహోదరులు దత్తాత్రేయుఁడు దుర్వాసుఁడు ఇతఁడు అనసూ

యగర్భమున పుట్టెను అనియు పాలసముద్రమున పుట్టెను అనియు చెప్పుట మన్వంతర భేదమును పట్టి అని ఎఱుఁగునది

(౨) శివునికి నామాంతరము

(౩) అష్టవసువులలో ఒక్కఁడు ప్రజాపతి కొడుకు ఇతనిభార్య మనోహర కొడుకులు పురోజవుఁడు వర్యుఁడు ప్రాణుఁడు కరణుఁడు రమణుఁడు కూఁతురు పృథ ఈపెకు పదుగురు గంధర్వులుపతులు అయిరి

సౌ

సౌంభకము సాళ్వుని విమానము దీనినిశివుని ఆజ్ఞచే మయుఁడు నిర్మించి సాల్వునకు ఇచ్చెను చూ॥ సాళ్వుఁడు

సౌగంధికము ఒకానొక సరోవరము సౌగంధిక పుష్పములచే నిండి ఉండుటచే దీనికి ఈపేరు కలిగెను ఇది కుబేరుని ఉద్యానవనమున ఉండును పాండవులు వనవాసముచేయుచు గంధమాదన పర్వత సమీపమున ఉండునపుడు ఒక్కనాడు ఈకొలని యందలి పుష్పము ఒకటి వాయువశమున వచ్చి ఎదుట పడఁగా దాని ద్రౌపదిచూచి అట్టి నానావిధవర్ణమును పరిమళమును కల కుసుమములను కొన్నిటిని తెచ్చి ఇమ్మని భీముని వేఁడఁగా అతఁడు అట్లకానిమ్మని ఆపుష్పలు ఉన్నకొలనికి పోయి వానిని తెచ్చి ఇచ్చెను అప్పుడు మార్గమధ్యమున భీముఁడు తన అగ్రజుఁడు అగు హనుమంతుని పొడగాంచి అతనిచే అనేకధర్మములను ఎఱిఁగెను

సౌనంద చూ॥ ముదావతి

సౌభరి (౧) ఒకఋషి మాంధాత యల్లుఁడు ఇతఁడు యమునానదీ జలమునందు ద్వాదశ వర్షములు తపము సలిపి పిదప సంసార కాంక్ష కలిగి మాంధాతను ఒకకన్యక కావలయును అని వేఁడఁగా అతఁడు తనకొమార్తలలో ఎవతె అతనిని వరించునో దానిని చైకొనుము అని చెప్పి తనయేఁబండ్రు కూఁతులను చూపెను అప్పుడు తపః ప్రభావముచే రూప యౌవన సంపన్నుఁడు అయి అతఁడు వారికి కనఁబడఁగా వారు అందఱును అతనిని మోహించి వరించిరి అంత అతఁడు ఆకన్యకలను వివాహము అయి అనేకసంవత్సరములు విషయసుఖములను అనుభవించుచు ఉండెను అనంతరము అతఁడు మృతిని ఒందఁగా ఆయేఁబండ్రు కన్యకలును అతనితోకూడ సహగమనముచేసి దివ్యలోకమును పొందిరి

(౨) ఋ॥ వేదమిత్రుని శిష్యుఁడు ఇతని కొడుకు శాకల్యుఁడు

సౌమ్యము ఒక ఉపపురాణము.

సౌరభేయి ఒక అప్సరస చూ॥నారీతీర్థములు

సౌరము. ఒక ఉపపురాణము

సౌరాష్ట్రము ఒకానొక దేశము ఇపుడు సూరాటు అనఁబడు పట్టణమునకు చుట్టు ఉండు దేశము దీనిని సురాష్ట్రము అనియు అందురు

సౌవీరము ఒకానొక దేశము ఇది శిబికొడుకు అగు సువీరునిచే ఏర్పఱుపఁబడెను

సౌహ్మము ఒకానొక పట్టణము. బలికొడుకు అయిన సుహ్మునిచే నిర్మింపఁబడిన పట్టణము.

స్క

స్కందుఁడు చూ॥ నా॥ కుమారస్వామి

స్కాందము (౧) ఒక పురాణము ఇదిశివ మాహాత్మ్య ధర్మాదిబోధకమును తత్పురుష కల్ప సంబంధమును స్కంద ప్రోక్తమును అయి ఉండును దీని గ్రంథసంఖ్య లక్ష.

(౨) ఉపపురాణములలో ఒకటి

స్థ

స్థూలకర్ణుఁడు ఒకయక్షుఁడు (చూ॥ శిఖండి) వీనివలన శిఖండి పురుషత్వమును పొందెను మఱియు శిఖండికి ఆయువు కలంతకాలము వీఁడు కుబేరశాపముచే స్త్రీరూపమును ధరించి ఉండెను

స్థూలకేశుఁడు రు॥ ప్రమద్వర పెంపుడు తండ్రి చూ॥ ప్రమద్వర

స్థూలశిరస్సు కబంధునికి శాపము ఇచ్చిన ఒక ఋషి

స్ను

స్నుష జ్యామఘుని కోడలు విదర్భుని భార్య

స్మృ

స్మృతి దక్షకన్య మొదటి అంగిరసుని భార్య ఈమెకు శ్రద్ధ అనియు నామము కలదు సినీవాలి కుహువు రాక అనుమతి (లేక) సుమతి అనువారు ఈమె కొమార్తలు

స్మృతులు. ధర్మశాస్త్రములు ఇవి వేదార్థ ప్రతిపాదక గ్రంథములు అందు మనుస్మృతి మిక్కిలి దొడ్డగ్రంథము ఈమానవ ధర్మశాస్త్రమున జగత్సృష్టి మొదలుకొని సర్వ విషయములును చెప్పఁబడి ఉన్నవి ఇందు బ్రహ్మక్షత్రియ వైశ్యశూద్రులు అను చాతుర్వర్ణ్యాశ్రమ ధర్మములు వివాహక్రమ పంచ మహాయజ్ఞా తిథిపూజా పార్వణవిధి శ్రాద్ధ విధాన భోజననియమాదులు స్త్రీపుంధర్మములు, రాజధర్మములు, వ్యవహార ధర్మములు, ప్రాయశ్చిత్త నియమములు, మొదలుగాఁగల హిందువుల వైదిక లౌకిక విషయములు అన్నియు వచింపఁబడి ఉండును మఱియు స్మృతులు వేదముల వలెనే గౌరవింపఁబడును కలియుగమునకు విహితములు అగు ధర్మములు పరాశర స్మృతియందు చెప్పఁబడి ఉన్నవి వెండియు పురాణముల వలె స్మృతులును పదునెనిమిది అవి మనుస్మృతి, బృహస్పతిస్మృతి, దక్షస్మృతి, గౌతమస్మృతి, యమస్మృతి, అంగీరసస్మృతి, యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి, ప్రచేతస్స్మృతి ,శాతాతపస్మృతి, పరాశరస్మృతి, సంవర్తస్మృతి, ఔశనసస్మృతి, శంఖస్మృతి, లిఖితస్మృతి, ఆత్రేయస్మృతి, విష్ణుస్మృతి, ఆపస్తంబ స్మృతి, హారీతస్మృతి, అనునవి ఇవికాక ఉపస్మృతులు పదునెనిమిది కలవు అవి కణ్వస్మృతి, కపిలస్మృతి, లోహితస్మృతి, దేవలస్మృతి, కాత్యాయనస్మృతి, లోకాక్షిస్మృతి, బుధస్మృతి, శాతాతపస్మృతి, అత్రిస్మృతి, ప్రచేతస్స్మృతి, దక్షస్మృతి, విష్ణుస్మృతి, వృద్ధవిష్ణుస్మృతి, వృద్ధమనుస్మృతి, ధౌమ్యస్మృతి, నారదస్మృతి, పౌలస్త్య స్మృతి, ఉత్తరాంగిరసస్మృతి, అనఁబడును

స్వ

స్వధ పితృదేవతల భార్య

స్వయంప్రభ హేమ అను అప్సరస కూఁతురు హనుమదాదులు సీతను వెదకుచు ఈమె ఉండు కాంచనబిలము ప్రవేశించి వెలువడు దారి కానక పరితపింపఁగా వారిని ఈమె తనతపోమాహాత్మ్యముచే బిలమునుండి వెడలించెను

స్వర్ణరోముఁడు మి॥ మహారోముని కొడుకు. హ్రస్వరోముని తండ్రి

స్వర్భానవి ఆయువు భార్య నహుషుని తల్లి

స్వర్భానుఁడు (౧) దనుపుత్రుఁడు
(౨) విప్రచిత్తి కొడుకు. నా॥ రాహువు

స్వాయంభువుఁడు ఒక మనువు ఇతఁడు బ్రహ్మ మానసపుత్రుఁడు ఇతనిభార్య శత

రూప కొడుకులు ప్రియవ్రతుఁడు ఉత్తానపాదుఁడు కొమార్తలు ప్రసూతి ఆకూతి దేవహూతి

స్వారోచిషుఁడు ఒక మనువు తండ్రి స్వరోచి తల్లి మనోరమ ఇతఁడు అనేక వేల సంవత్సరములు విష్ణువునుగూర్చి తపము ఆచరించి అతని యనుగ్రహము వలన మనువుగా ఏర్పడి పిదప ఆతని సాలోక్యమును పొందెను

స్వాహాదేవి అగ్నిదేవుని భార్య

హ

హంస మేరువునకు ఉత్తరమున ఉండెడు ఒక కొండ

హంసగీత హంసరూపధరుఁడు అగు బ్రహ్మ సాధ్యులకు ఉపదేశించిన ధర్మప్రకారమును తెలిపెడు గ్రంథము

హంసుఁడు (౧) య॥ వసుదేవునకు శ్రీదేవియందు ఉదయించిన ద్వితీయపుత్రుఁడు

(౨) డిచికుని సోదరుఁడు జరాసంధుని చెలికాఁడు నా॥ కౌశికుఁడు చూ॥ డిచికుఁడు

హనుమంతుఁడు ఒకానొక వానరుఁడు సుగ్రీవుని మంత్రి రాముని దూత. అతిబలశాలియు అసహాయశూరుఁడును అయిన వాఁడు ఇతఁడు వాయుదేవుని అనుగ్రహమున శాపముచే అంజన అనువానరస్త్రీ అయి ఉండిన పుంజికస్థల అను అప్సరస్స్త్రీకి పుట్టినవాఁడు ఇతఁడు పుట్టిన తోడనే ఉదయము అగుచున్న సూర్యుని చూచి పండు అని తలఁచి అతనిని పట్టి భక్షింప పోఁగా దేవేంద్రుఁడు తన వజ్రాయుధముతో ఇతని వామహనువున కొట్టెను అట్లు కొట్టఁబడిన హనువు కలవాఁడు అగుటచే ఇతనికి హనుమంతుఁడు అను నామము కలిగెను అచొప్పున ఇంద్రునిచే దెబ్బతిని మూర్ఛితుఁడు కాఁగా వాయువు చూచి కోపించి తనవ్యాప్తిని ఉపసంహరించెను అది తెలిసి దేవతలు వాయుపుత్రుని మూర్ఛ వలన తెచ్చి బ్రహ్మాస్త్రముచే చావు లేకుండను స్వచ్ఛందమరణము కలుగను వరములు ఇచ్చి వాయు బంధకముచే బాధపడెడు లోకములబాధను తొలఁగించిరి అంత ఇతఁడు, సూర్యుని ఒద్దకు పోయి తనకు చదువు నేర్పుము అని అడిగి నేనెప్పుడును తిరుగుచు ఉందునే నాతో ఎట్లు చదివెదవు అని సూర్యుఁడు చెప్పఁగా తాను రథముతో కూడ పరువిడకుండ దేహమును పెంచి ఉదయపర్వతముమీఁద ఒకకాలును అస్తమయ పర్వతము మీఁద ఒకకాలును నిలిపి సూర్యుని వేఁడిమికి ఓర్చి విద్య అభ్యసించెను మఱియు ఈతఁడు రామునికి ప్రియభక్తుఁడు: కామరూపి; రావణాసురుఁడు రాముని భార్యను అపహరించినపుడు ఆమె ఉండు స్థలమును కనిపట్టుటకు పనుపఁబడిన వానరులలో ఇతఁడుమాత్రము సముద్రము దాఁటిపోయి లంకానగరము చొచ్చి సీతను చూచి రావణుఁడు తన్ను అవమానించినందున ఆలంకాపురమును కాల్చి సీతచే ముద్రిక ఆనవాలుగా కొని ఆమె యనుజ్ఞ పడసి మరల రాముని యొద్దకువచ్చి ఉంగరము ఇచ్చి నమస్కారముచేసి తాను పోయివచ్చిన వర్తమానమును అంతయు ప్రకటపఱచెను ఈతఁడు చిరంజీవి అని చెప్పుదురు

హయగ్రీవుఁడు (౧) గుఱ్ఱపు మొగమును మనుష్య దేహమును ధరించి అవతరించిన విష్ణుమూర్తి కల్కిమూర్తియు హయగ్రీవుఁడే అని అందురు. తొల్లి విష్ణువు యోగనిద్ర చేయుకాలమున మధుకైటభులు పుట్టి వేదములను అపహరించి కొనిపోయి పాతాళ

మున అణఁచి వేయఁగా శ్రీమన్నారాయ ణుఁడు బ్రహ్మప్రార్థనచే నిద్రవిడిచి హయ గ్రీవ రూపధారి అయి వేదములను తెచ్చి మరల బ్రహ్మకు ఇచ్చెను

(౨) ఒక దానవుఁడు నా॥ సోమకుఁడు

హయశిర ద॥ వైశ్వానరుని కూఁతురు క్రతువు భార్య

హరి విష్ణువునకు నామాంతరము

హరికేశుఁడు య॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు అయిన శ్యామకుని పెద్దకొడుకు

హరిగ్రామము విదర్భ దేశమునందలి ఒక పట్టణము

హరిణాంకుఁడు చంద్రుఁడు హరిణము చిహ్నముగా కలవాఁడు అని శబ్దార్థము

హరిణి ఒక అప్సరస

హరితుఁడు (౧) ఇ॥ యౌవనాశ్వుని కొడుకు ఇతఁడు క్షత్రియుఁడు అయి ఉండియు తపో మాహాత్మ్యముచే బ్రహ్మర్షి ఆయెను కనుక ఇతనివంశస్థులు బ్రాహ్మణులు అయిరి వారు హరితులు అనఁబడుదురు వారి ప్రవర ఆంగీరసాంబరీష యౌవనాశ్వ అని చెప్పఁబడును. (మాంధాతను ఆంగీరసుఁడు అనియు అందురు) ఇతఁడు విద్వజ్జనములకు ఉపదేశించిన మోక్ష ధర్మములు హరితగీతలు అని ప్రసిద్ధికి ఎక్కి ఉండును

(౨) ఇ॥లోహితాస్యుని కొడుకు చంపుని తండ్రి

హరిద్వారము నా॥ గంగాద్వారము. ఒక క్షేత్రము ఆది కాలమున మహాశక్తి కల వాఁడు అయిన మధువును సంహరించిన విష్ణువు ఇందు సన్నిహితుఁడు అయి ఈ పురమును నిర్మించెను ఆ అసురుఁడు మరణకాలమునే ఈస్థలము మహా పుణ్య క్షేత్రము కావలయును అని ప్రార్థింప అప్పుడు విష్ణువు అట్లుల అనుగ్రహించెను. కనుక ఇది మహా పుణ్యక్షేత్రము ఆయెను. మఱియు ఇచ్చోట దక్షప్రజాపతి యజ్ఞముచేసెను అని వక్కాణింతురు.

హరిశ్చంద్రుఁడు ఇ॥ ఒక చక్రవర్తి ఇతని తండ్రి త్రిశంకువు భార్య చంద్రమతి కొడుకు లోహితాస్యుఁడు. మంత్రి సత్యకీర్తి ఇతఁడు మహాసత్యసంధుఁడు ఒక నాఁడు దేవేంద్రుఁడు సుధర్మాభ్యంతరమున కొలువు తీరి ఉండి అప్పుడు అచట ఉండిన మహర్షులనుకని ప్రపంచమున తాము ఎఱిఁగినవారి లోపల సత్యసంధుఁడు ఎవఁడు అని ప్రశ్న చేయఁగా వసిష్ఠ మహర్షి హరిశ్చంద్రుఁడు అని పలికెను ఆమాటకు విశ్వామిత్రుఁడు సహింపక హరిశ్చంద్రుఁడు అంతసత్యసంధుఁడా అతనిని బొంకించెదను చూడుము అని శపథము చేసి ఇతనికి పెక్కులు ఇడుమలు కలుగచేసెను అది ఎట్లనిన తొలుత ఇతనిరాజ్యమును దాన రూపమున పరిగ్రహించి అనంతరము అంతకు ముందు ఇతఁడు తన యజ్ఞమునకై ఇచ్చునట్లు వాగ్దత్తముచేసి ఉంగిన ధనమును ఇమ్మని నిర్బంధించి దానికి ఇతనిభార్యను అమ్మించి చండాలుని కొలుచునట్లును స్మశాన భూమియందు వసించునట్లును చేసి ఇతనికొడుకును పాముచే కఱపించి చంపి ఆవల నిరపరాధ అయిన ఇతనిభార్యపై శిశుహత్యా పాతకమును మోపఁజేసి ఆమెను శిరచ్ఛేదనము అగునట్లు చేయించి ఎట్లును బొంకింప నేరక పోయెను కడపట తన ప్రయత్నములు ఎల్ల వ్యర్థములు అయి పోఁగా రుద్రాదిదేవతలు ఈ హరిశ్చంద్రునికి ప్రత్యక్షము అయి ఇతని కొడుకును బ్రతికించి మరల మునుపటియట్ల రాజ్యాధిపత్యము వహించునట్లు అనుగ్రహించిరి

అప్పుడు విశ్వామిత్రుఁడు తాను తీసికొన్న రాజ్యమును ఇచ్చి బహుకాలము శ్రమకు ఓర్చి తపస్సుచేసి ఆర్జించిన మహాపుణ్య ఫలమును ఇతనికి ధారపోసి చిరకాలము రాజ్యపదస్థుఁడవై సత్య హరిశ్చంద్రుఁడు అన విఖ్యాతిని ఒందుము అని ఆశీర్వదించి చనియెను కనుకనే సత్యమునందు హరిశ్చంద్రునికి మించినవారు లేరు అని జగద్విఖ్యాతి కలిగి ఉన్నది.

ఇట్లు విశ్వామిత్రుఁడు కారణము లేకయే హరిశ్చంద్రుని మిగుల ఇడుమలు పెట్టినందుకై వసిష్ఠుఁడు అతనిని బకము అగునట్లు శాపము ఇచ్చెను అందుకు విశ్వామిత్రుఁడు అతనికి ఆడేలు అగునట్లు ప్రతిశాపము ఇచ్చెను ఇట్లు ఒండొరులు మాత్సర్యమున శపించుకొని పోరాడుచు ఉండు నవసరమున బ్రహ్మ వారిని శాంత వచనములచే అనునయించి వారి పోరాటమును ఉడిపి వారి పూర్వ రూపములను మరల వారికి ఇచ్చి ఇరువురకును మైత్రి కలుగఁజేసి పోయెను

హరిహరరాయఁడు ఒకానొక రాజు ఇతఁడు విద్యానగరమును స్థాపించినవాఁడు తుంగభద్రా నదీతీరమున ఉండిన అడవులను చక్కఁజేసి అచట తన రాజ్యమును స్థాపించెను.

హారీతుఁడు విశ్వామిత్రుని కొడుకు ఇతని వంశజులు అగు బ్రాహ్మణులు హారితులు అనఁబడుదురు

హరుఁడు (౧) శివునకు నామాంతరము
(౨) ర॥ మాలి కొడుకు విభీషణుని మంత్రి

హర్యంగుఁడు. అ॥ చంపుని కొడుకు

హర్యశ్వుఁడు. (౧) ఇ॥ దృఢాశ్వునికొడుకు నికుంభుని తండ్రి.
(౨) ఇ॥ అనరణ్యుని కొడుకు సుమనస్సు తండ్రి
(౩) మి॥ ధృష్టకేతుని కొడుకు
(౪) పు॥నా॥ భర్మ్యాశ్వుఁడు

హర్షుఁడు ధర్మునికి శ్రద్ధయందు పుట్టిన తృతీయపుత్రుఁడు ఇతనిభార్య నంద సోదరులు శముఁడు కాముఁడు

హలంధనుఁడు నా॥ బలంధనుఁడు

హవిర్ధానుఁడు విజయాశ్వుని లేక అంతర్ధానునికి నభస్వతియందు పుట్టిన కొడుకు ఇతనికి బర్హిష్షదుఁడు, లేక ప్రాచీనబర్హి, గయుఁడు, శుక్లుఁడు, కృష్ణుఁడు, సత్యుఁడు లేక యజుఁడు, జితవ్రతుఁడు లేక అజినుఁడు, అని ఆర్వురు కొడుకులు కలరు అందు ప్రాచీనబర్హికి పదుగురు పుత్రులు పుట్టిరి వారు ప్రచేతసులు అనఁబడుదురు

హవిర్భుక్కు నా॥ ప్రీతి పులస్త్యుని భార్య ఈమెయందు అగస్త్యుఁడును విశ్రవసుఁడును పుట్టిరి

హవిర్యజ్ఞములు శ్రౌతాగ్నియందు వేల్వఁబడు యజ్ఞభేదములు అగ్న్యాధేయము అగ్నిహోత్రము దర్శపూర్ణమాసములు ఆగ్రహాయణము చాతుర్మాస్యము నిరూఢపశుబంధము సౌత్రామణి అని సప్తవిధము కలవి చూ॥ యజ్ఞము

హవ్యవాహనుఁడు (౧) చూ॥ నా॥ గృహపతి.
(౨) అగ్ని శుచి కొడుకు

హస్తికుఁడు. పు॥ సుహోత్రుని కొడుకు ఈతని పేర కౌరవుల పట్టణము హస్తినాపురము అని చెప్పఁబడును ఇతని కొడుకులు అజమీఢుఁడు ద్విమీఢుఁడు పురుమీఢుఁడు

హస్తిగిరిమహాత్మ్యము ఒకానొక గ్రంథము ఇది కాంచీక్షేత్ర మాహాత్మ్యమును తెలుపును కాంచీపట్టణము ఉండుస్థలము సత్యవ్రత క్షేత్రము అనియు, ఇఁదు చతుర్ముఖ

బ్రహ్మ అశ్వమేధయాగము సలిపెను అనియు ఈగ్రంథమునందు చెప్పి ఉన్నది

హస్తిపురము నా॥ హస్తినాపురము అజమీఢుని తండ్రి అగు హస్తికునివలన *ఈనామము కలిగెను ఇది కౌరవులకు రాజధాని ఇది ఇప్పుడు గంగానదిలో మునిఁగి ఉన్నది డిల్లీపట్టణమునకు తూర్పున ఇది ఇరువది మైళ్లదూరమున ఉండినట్లు తెలియును ఒకప్పుడు దుర్యోధనుని కొమార్తను వివాహము కాఁగోరి కృష్ణుని కొడుకు అగు సాంబుఁడు ఎత్తుకొనిపోవ కౌరవులు వానిఁబట్టి చెఱసాలలో పెట్టిరి అనంతరము వానిని విడిపించుకొని పోవుటకై బలరాముఁడు హస్తిపురికివచ్చి మంచిమాటలచే ఎంతచెప్పినను కౌరవులు వినకపోఁగా బలరాముఁడు తన నాఁగేటిచే హస్తినాపురమును గంగలో త్రోయ సమకట్టెను అని ప్రసిద్ధి

హస్తుఁడు య॥ వసుదేవునకు రోచనయందు కలిగిన కొడుకు

హా

హార్దిక్యుఁడు య॥ నా॥ కృతవర్మ

హాహా ఒక గంధర్వరాజు

హిం

హిందూమతము హిందూదేశస్థులు అవలంబించి ఉండుమతము ఇది కర్మమువలన ఆత్మకు శరీరముతోడి సంబంధము కలుగుచు ఉన్నది అనియు, కర్మములకు హేతువులు అహంకారమమకారములు అనియు, దేహానుబంధములు అయిన గృహారామాదులయందు అభిమానము ఉంచువారు సంసారమగ్నులు అయి విషయతృష్ణాపరులు అయి పరతత్త్వము అయిన ఈశ్వరుని మాని వివిధక్లేశసంతాపములను పొందుచు దేహాంతరోత్పత్తిని పొందుచుండుదురు అనియు, దేహాత్మవివేకము కల పండితులు దేహమునకు ఉత్పత్తి వినాశములు స్వభావసిద్ధములు ఆత్మకు జననమరణాదులు లేవు అని ఎఱిఁగి సుఖదుఃఖములను పొందక సమస్తమునకు ఉదాసీనులు అయి, సర్వజ్ఞుఁడును సర్వశక్తుఁడును సర్వసముఁడును సర్వకారణుఁడును సకలజీవదయాపరుఁడును అగు పరమేశ్వరుని పరమదయాళువు శుద్ధుఁడు క్రియాశూన్యుఁడు నిస్సంగుఁడు పరిపూర్ణుఁడు అని తెలిసికొని మోహమువదలి నిరస్తసమస్తాశులై అతిశీఘ్రమున ఉత్తమపదము చొత్తురు అనియు, అట్టిమోక్షమునకు భగవద్భక్తి ముఖ్యసాధకము అనియు, భగవద్భక్తి కామ క్రోధ లోభ మోహ మద మాత్సర్యములు అనెడి అరిషడ్వర్గమును గెలిచి ఇంద్రియములను జితపఱచుకొని అహంకార మమకారములను మాని సర్వమును భగవదర్పణము చేయుటవలన కాని కలుగదు అనియు, అట్టిమనో నిశ్చయము వేదప్రమాణములయందలి విశ్వాసమువలననే కలుగవలయును, అనియు ప్రతిపాదించును

ఈవైదికమతము అనేకవిధములుగ ఉండును అందు ముఖ్యములు నాలుగు. స్మార్తము వైష్ణవము శైవము మాధ్వము అని వీనిలో స్మార్తము అద్వైతము అనియు, శైవ వైష్ణవ మతములు విశిష్టాద్వైతములు అనియు, మాధ్వమతము ద్వైతము అనియు, చెప్పఁబడును

హింస. నిరృతి కూఁతురు అధర్ముని భార్య.

---

* హస్తి అనఁగా ఏనుఁగు కనుక దాని పర్యాయములు అన్నియు దీనికి నామములు అగును ఉదాహరణము. గజపురి, కరిపురి ఇత్యాది.

హిడింబ రా॥ హిడింబాసురుని చెలియలు ఇది భీముని పెండ్లాడి ఘటోత్కచుని కనెను

హిడింబుఁడు ఒకానొక రాక్షసుఁడు వీఁడు పాండవులు లక్కయింటను ఉండి తప్పించుకొని పోవుచు తనవనము చేరినప్పుడు వారిని హింసింప తలఁచి భీమునిచే చంపఁబడెను

హిమవంతుఁడు. పర్వతరాజు ఇతఁడు మేరు పుకూఁతురైన మనోరమ లేక మేనకను పెండ్లాడి ఆమెయందు గంగ అనియు పార్వతి అనియు ఇరువురు కూఁతులను పడసెను పార్వతికి ఉమ దుర్గ కాళి శక్తి అని అనేక నామములు కలవు చూ॥ పార్వతి భద్రకాళి

హిరణ్యకశిపుఁడు ఒకానొక రాక్షసరాజు ఇతఁడు కశ్యపునికి దితియందు పుట్టిన కొడుకు చూ॥ హిరణ్యాక్షుఁడు ప్రహ్లాదుఁడు

హిరణ్యగర్భుఁడు చూ॥ బ్రహ్మ

హిరణ్యనాభుఁడు (౧) శ్రీరాముని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు అయిన కుశునివంశమున పుట్టినవాఁడు ఇతఁడు జైమిని శిష్యుఁడు అయిన యాజ్ఞవల్క్యుని యొద్ద యోగమార్గోపదేశము పొందెను.

(౨) చూ॥ నా॥ హైనాకుఁడు.

హిరణ్యపురము. నివాతకవచ కాలకేయుల పట్టణము. ఇది సముద్రములోపల ఉండెను

హిరణ్యరోముఁడు నలుగురు లోకపాలురలో ఒకఁడు.

హిరణ్యాక్షుఁడు. (౧) హిరణ్యకశిపుని తమ్ముఁడు. తండ్రి కశ్యపప్రజాపతి తల్లి దితి ఇతఁడును ఇతని అన్నయును సనకసనందనుల శాపముచే రాక్షసులు అయి పుట్టిన విష్ణుద్వారపాలకులు అగు జయవిజయులు వీరు మహత్తరము అగు తపము సలిపి బ్రహ్మరుద్రులవలన అనేక వరములను పడసి దేవతలకును మనుష్యులకును పెక్కు బాధలు ఒనరించిరి వీరిలో హిరణ్యాక్షుఁడు అనఁబరఁగిన వీనిని విష్ణువు సూకరాకారమున అవతరించియు హిరణ్యకశిపుని నరసింహావతారమున అవతరించియు సంహరించెను చూ॥ ప్రహ్లాదుఁడు దితి

(౨) యా॥ వసుదేవుని తమ్ముఁడు అయిన శ్యామకుని రెండవకొడుకు

హు

హుతాశనుఁడు చూ॥ నా॥ అగ్ని

హూ

హూహూ ఒకానొక గంధర్వుఁడు ఇతఁడు దేవల ఋషి శాపముచే మకరి అయి పుట్టి అగస్త్యశాపమున గజరూపి అయిన ఇంద్రద్యుమ్నుని పట్టుకొని బాధించి విష్ణుచక్రముచే తలనఱకఁబడి శాపవిముక్తుఁడు ఆయె

హృ

హృదికుఁడు యా॥ భోజుని కొడుకు ఇతని కొడుకులు దేవమీఢుఁడు, శతధన్వుఁడు, కృతవర్మ

హృషీకేశుఁడు విష్ణువు ఇంద్రియ నియంత అని శబ్దార్థము.

హే

హేతి. సృష్ట్యాదియందు బ్రహ్మచే సృజింపఁబడిన రాక్షసరాజు. ఇతనిభార్య కాలభగిని అగు భయ. కొడుకు విద్యుత్కేశుఁడు. ఇతఁడు మాల్యవంతుఁడు మొదలు అగు రాక్షసుల వంశమునకు మూలపురుషుఁడు. ఇతని సోదరుఁడు అగు ప్రహేతి మిగుల

ధార్మికత్వమును వహించి సంసారసంగము మాని తపస్సుచేయ పోయెను ఇతఁడు తామసుఁడు అయి రాక్షస రాజ్యాధిపత్యము వహించెను

హేమ ఒక అప్సరస

హేమకూటము మేరువునకు దక్షిణమున భూమ్యగ్రమున ఉండుపర్వతములలో ఒకటి

హేమచంద్రుఁడు (౧) విశాలుని కొడుకు

(౨) ఒకానొక సంస్కృతపండితుఁడు ఇతఁడు శాలివాహన శక ౧౧౦౦ సంవత్సరము లప్పుడు ఉండినట్లు తెలియవచ్చుచున్నది హేమచంద్రకోశము అను ఒక నిఘంటువును ఇతఁడు రచించెను

హేమనాభుఁడు ఒకానొక పర్వత రాజు నా॥ మైనాకుఁడు

హేమాంగదుఁడు య॥ వసుదేవునకు రోచనయందు కలిగిన రెండవ కొడుకు

హేముఁడు అ॥ యుద్రథుని కొడుకు బలి పితామహుఁడు

హేహయుఁడు య॥ శతజిత్తు మూఁడవ కొడుకు.

హై

హైరంబము ఒకానొక పర్వతము మణిపురమునకు దక్షిణమున ఉండును కపిల నది ఇందు ఉత్పత్తి అగుచున్నది

హైహయము కార్తవీర్యార్జునుఁడు ఏలుచు ఉండిన దేశము ఇది నర్మదా నదీతీర ప్రదేశము

హ్ర

హ్రస్వరోముఁడు మి॥ స్వర్ణరోముని కొడుకు రెండవ జనకుని తండ్రి

హ్లా

హ్లాదుఁడు ది॥ హిరణ్యకశిపుని కొడుకు ప్రహ్లాదుని తమ్ముఁడు వీనిని అనుహ్లాదుఁడు అనియు అందురు

అనుబంధము.

అంజకుఁడు మి॥ కుని కొడుకు

అంశువు య॥ పురుహోత్రుని కొడుకు సాత్వతుని తండ్రి

అణువు యయాతి పుత్రులలో ఒకఁడు చూ॥ యయాతి

అనసూయ (౨) శకుంతల చెలికత్తెలలో ఒకతె

అమితధ్వజుఁడు మి॥ ఖాండిక్యుని తండ్రి

అరుణి (౧) బ్రహ్మమానసపుత్రులలో ఒకఁడు, ఇతఁడు ఊర్ధ్వరేతస్కుఁడు అయి సంతానమునందు ఇచ్ఛలేక చనెను.

అర్థావసువు రు॥ రైభ్యుని కొడుకు పరావసుని సోదరుఁడు

ఆనందతీర్థులు. చూ॥ నా॥ మధ్వాచార్యులు

ఆయాతి నహుషుని కొడుకులలో ఒకఁడు.

ఉత్తానబర్హి శర్యాతి జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు

ఉశికుఁడు. య॥ కృతి కొడుకు చేది తండ్రి

ఋక్షము ఒకానొక పర్వతము ఇది మాళవదేశ సమీపప్రాంతమున ఉండునది

కందుఁడు ర॥ చూ॥ మారిష

కమలాక్షుఁడు చూ॥ త్రిపురాసురులు

కామపాలుఁడు బలరాముఁడు

కాలానలుఁడు అణువు పౌత్రుఁడు సభానలుని పుత్రుఁడు

కాశి (౨) కాశ్యుని కొడుకు

కాళహస్తి ఒకదివ్యక్షేత్రము ఇందు వాయులింగము మూర్తీభవించి ఉండును

కుంభీనస (౨) అంగారపర్ణుని భార్య

కుణి య॥ యుగంధరుని తండ్రి

కుని మి॥ సితధ్వజుని కొడుకు. అంజకుని తండ్రి.

కుముదము (౨) నా॥ రైవతకము

కృతధ్వజుఁడు మి॥ కేశిధ్వజుని తండ్రి

కేతుమంతుఁడు (౪) రెండవ అంబరీషుని కొడుకు.

క్షమావర్తుఁడు దేవలుని పెద్దకొడుకు

గంభీరుఁడు రభసుని కొడుకు

గిరిక శుక్తిమతికి కోలాహలుని సంగమముచే పుట్టిన కూఁతురు ఉపరిచర వసువు భార్య

గ్రామణి ఒక గంధర్వుఁడు దేవవతి తండ్రి

చండదేవుఁడు చూ॥ (౧) మతంగుఁడు

చకోరము తూర్పుకనుమలతో చేరిన ఒక కొండ

ఛాయాదేవి సూర్యుని భార్య చూ॥ త్వష్ట్రి

జలధర ధర్మరాజు తమ్ముఁడు అగు భీముని భార్య సుగుణని తల్లి

జాహ్నవి చూ॥ గంగ

తారకాక్షుఁడు చూ॥ త్రిపురాసురులు.

త్రికకుత్తు రజస్సు కొడుకు

త్రికూటము ఒక పర్వతము దీనిమీఁద లంక ఉండెను

దనువు (౨) ఒక గంధర్వుఁడు చూ॥ కబంధుఁడు.

దర్భశయనము. రాముఁడు సేతుబంధనిమిత్తము ప్రాయోపవేశము చేసిన చోటు

దీర్ఘతపుఁడు కా॥ సురాష్ట్రుని కొడుకు ధన్వంతరి తండ్రి

దుర్దముఁడు (౩) ప్రియవ్రతుని వంశమునందు జనించిన ఒకరాజు రైవతమనువుకు తండ్రి అని కొందఱు అందురు చూ॥ రైవతుఁడు.

దేవదత్తుఁడు నరి॥ అగ్నివేశుని తండ్రి

ద్రావిళ్లు చూ॥ పంచ ద్రావిళ్లు

ధృతుఁడు. (౨) మి॥ అజుని తండ్రి

ధ్రువుఁడు చూ॥ (ధృవుఁడు అనునది పొరపాటు) ధృవుఁడు

నంద (౨) ఒక అప్సరస చూ॥ నారీతీర్థములు.

నక్తుఁడు. రెండవ పృథువు కొడుకు.

నరసభూపాలీయము భట్టుమూర్తిచే రచియింపఁబడిన కావ్యాలంకార సంగ్రహము చూ॥ భట్టుమూర్తి

నలాయనుఁడు రు॥ ఇంద్రసేన తండ్రి చూ॥ నాలాయని

నవుఁడు అ॥ ఉశీనరుని కొడుకులలో ఒకఁడు

నిర్మోచి య॥ భజమానుని కొడుకులలో ఒకఁడు

నిరమిత్రుఁడు నకులుని కొడుకు

నిర్వృతి య॥ వృష్టి కొడుకు

నీల కుంభకుని కూఁతురు కృష్ణుని భార్యలలో ఒకతె

పాంచజన్యుఁడు ఒక అగ్ని చూ॥ తపుఁడు

పినవీరభద్రుఁడు (పిల్లలమఱ్ఱి) ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు జైమినిభారతమున అశ్వమేధపర్వమును తెనిఁగించెను

పులోమ (౧) రెండవభృగుమహర్షి భార్య చ్యవనుని తల్లి

(౨) వైశ్వానరుని కొమార్తె కశ్యపుని భార్య సంతతి పౌలోములు ఈపులోమను మరీచిభార్యగా కొన్నియెడల చెప్పి ఉన్నది చూ॥ పౌలోములు

పెద్దిభట్టు చూ॥ నా॥ మల్లినాథుఁడు

ప్రజాని మొదటి ఖనిత్రుని తండ్రి దిష్టుని వంశస్థుఁడు అగు ప్రాంశువు కొడుకు

ప్రతిరథకుఁడు మి॥ మనుని పుత్రుఁడు

ప్రద్వేషిణి దీర్ఘతముని భార్య

ప్రభ (౨) స్వర్భానుని కూఁతురు నముచి భార్య

బాహుకుఁడు (౩) వేనుని దేహమునందు పుట్టిన నిషాదుఁడు చూ॥ వేనుఁడు

బృహద్రథుఁడు (౮) మగధదేశపు రాజులు అగు మౌర్వ్యులలో కడపటి వాఁడు చూ॥ పుష్యమిత్రుఁడు

భట్టనారాయణుఁడు ఒక సంస్కృతకవి చూ॥ వేణీసంహారము

భీమన ఒక ఆంధ్రకవి చూ॥ నన్నయభట్టారకుఁడు

మనుకన్యక చ్యవనుని భార్య ఔర్వుని తల్లి

మాణిభద్రుఁడు ఒక యక్షుఁడు చూ॥ దేవారణ్యము

మాధవాచార్యుఁడు పరాశరస్మృతికి వ్యాఖ్యానము వ్రాసిన పండితుఁడు నా॥ విద్యానారాయణుఁడు

యాధిక ధర్మరాజు భార్య

యాధేయుఁడు ధర్మరాజునకు యాధిక యందు పుట్టిన కొడుకు

రథంతర దుష్యంతుని తల్లి ఈళినుని భార్య

రుక్మాంగదుఁడు పరమభాగవతోత్తములలో ఒకఁడు ఇతఁడు సూర్యవంశపు రాజు ఇతని రాజధాని విదిశాపురము భార్య సంధ్యావళి కొడుకు ధర్మాంగదుఁడు ఇతఁడు శకశానకులవల్ల సమస్త వ్రతములలో ఏకాదశీవ్రతము ఉత్తమమైనది అని తెలిసికొని ఆవ్రతమును నియమము తప్పక ఆచరించి పరమ భాగవతోత్తముఁడు ఆయెను.

లక్షణ మద్రదేశపురాజు అగు బృహత్సేనుని కూఁతురు కృష్ణుని భార్యలలో ఒకతె

లక్ష్మణకవి (పైఁడిపాటి) ఒక ఆంధ్రకవి ఇతఁడు ఆంధ్రనామసంగ్రహము అను నిఘంటువు రచియించెను

లిఖితుఁడు చూ॥ బాహుద

వాసుకి కశ్యపునకు కద్రువయందు పుట్టిన నాగులలో రెండవ నాఁడు ఆదిశేషుని తమ్ముఁడు ఇతఁడు రుద్రునికి కంఠభూషణము అయి ఉండును

విఖనసుఁడు ఒక ఋషి ఇతనిచే చేయఁబడినది వైఖానసాగమము ఈఆగమమును నడపువారు వైఖానసులు

విజయ ధర్మరాజు తమ్ముఁడు అగు సహదేవుని భార్య.

విద్యానారాయణుఁడు మాధవాచార్యుఁడు

విద్యున్మాలి చూ॥ త్రిపురాసురులు

వైఖానసులు విష్ణు అర్చకులలో ఒక తెగవారు మఱియొక తెగవారు పాంచరాత్రులు.

శుద్ధపత్రిక

పుట	వరుస	పంక్తి	అశుద్ధము	శుద్ధము
3	2	+10	ప్రభావసుని	ప్రభాసుని
		—3	పులయి ఉందురు	పులయి ఉందురు భార్య స్మృతి
		—2	ఇ॥ ఉల్మకుని కొడుకు అంగుని తమ్ముడు భార్య స్మృతి	ఉల్ముకునికొడుకు అంగునితమ్ముఁడు
4	1	+2	భార్య సునీధి	భార్య సునీథ
		—1	కంకురుఁడు	కుకురుఁడు
7	1	+6	ఇక్ష్వాకుని తమ్ముఁడగు అరిష్యుని	ఇక్ష్వాకునితమ్ముఁడు అగునరిష్యంతుని
		+14	అగ్నిష్వాత్తులు	అగ్నిష్వాత్తులు
8	1	+7	ఇతఁడే ఇక్ష్వాకుని వంశస్థుఁడగు బృహద్బలునివంశజుఁడైనశాక్యముని	ఇతఁడును ఇక్ష్వాకు వంశస్థుఁడగు బృహద్బలుని వంశజుఁడైన శాక్యమునియు ఒకకాలముననే ఉండినట్లు తెలియును
12	2	—2	నిఘ్నుఁడు	నిమ్నుఁడు
14	1	+6	తమ్ముఁడునహుషుఁడు	నహుషునితమ్ముఁడు
15	2	14	విచిత్రమగుకానుక	విచిత్రమగు ఒకానుక
16	1	—3	సహస్త్రజిత్తు	సహస్రజిత్తు
17	1	+3	అరుణి దనువు పుత్రుఁడు	అరుణి (౨) దనువు పుత్రుఁడు
18	1	+16	అలంబస ఇక్ష్వాకు వంశస్థుఁడైన తృణబిందువు	అలంబస తృణబిందువు
19	2	3	సూర్య నికూఁతురు అగు	సూర్యుని భార్య అగు
22	1	—5	ఆకూతి, ప్రజాపతిని	ఆకూతి, రుచిప్రజాపతిని
24	1	+17	తుహితులుగా	తుషితులుగా
	2	+9	కుశుని	కుశికుని
26	2	+17	ఋషభుని పౌత్రుఁడు భరతుని పుత్రుఁడు అగు సుమతి	ఋషభుని పౌత్రుఁడును భరతుని పుత్రుఁడును అగు సుమతి
28	2	—8	ఇతనికి వికుక్షి	ఇతనికి కుక్షి,
30	1	+4	(౨) మూఁడవ మనువు	(౨) ప్రియవ్రతుని రెండవపుత్రుఁడు మూఁడవమనువు
33	2	+4	అతిసారుని తండ్రి	అంతిసారునితండ్రి
36	1	—8	కంకుఁడు (౪) ఒక ఋషి	. . ..
38	1	—7	శకునకు	శకునికి
	1	—5	అతిసారుని కొడుకు	అప్రతిరథునికొడుకు
	1	—11	వారిని బృహదత్తు వివాహమై	వారిని బ్రహ్మదత్తుఁడు వివాహమై
39	2	+12	కొడుకు దృఢాశ్వుఁడు	నా॥ దృఢాశ్వుఁడు
40	1	+16	ఈతనికి	. .. .. .
		+17	నామాంతరము బలాశ్వుఁడు	(౨) రెండవఖనిత్రుని కొడుకు ఈతనికి నామాంతరము బలాశ్వుఁడు

శుద్ధపత్రిక.

పుట	వరుస	పంక్తి	అశుద్ధము	శుద్ధము
48	2	+10	అనఁబబడుగంధర్వులు	అనఁబడుగంధర్వులు
49	2	—15	కుంతి (౨) .పృధుని కొదుకు	కుంతి (౨) క్రుధుని కొడుకు
51	1	+14	సానందన	సానంద
52	1	+16	రెండవమధువు కొడుకు	ఆజవమధువు కొడుకు
	2	+12	కువలయాశ్వుఁడు (౧) నా॥ ఋత ధ్వజుఁడు కాశ్యులలో ఒకఁడు శత్రుజిత్తు కొడుకు	కువలయాశ్వుఁడు (౧) కా॥ నా॥ ఋత ధ్వజుఁడు, ప్రత ర్దనుఁడు, వత్సుఁడు, శత్రుజిత్తు దివోదాసుని కొడుకు అలర్కునితండ్రి శ్రీమద్భాగవతమున ఇతని దివోదాసుని పౌత్రునిగ చెప్పి ఉన్నది
		—8	(౩) కా॥ వత్సుని కొడుకు అలర్కునితండ్రి చూ॥తాళకేతుఁడు	
		—3	కుశునికొడుకు	కుశికుని రెండవ కొడుకు
53	1	—2	కుశికునికొడుకు	కుశికుని పెద్దకొడుకు
54	1	—14	కృతాయువు మి॥ అరిష్టనేమికొడుకు	
	1	—1	యమీనరుని	యవీనరుని
59	2	+8	క్షత్రవృద్ధుఁడు పురూరవుని రెండవ	క్షత్రవృద్ధుఁడు ఆయువు రెండవ
60	2	+7	మితధ్వజుని	అమితధ్వజుని
64	1	+6	కుశునినాలవ	కుశికునినాలవ
65	2	—16	గౌతముఁడు (౧)శతానందునితండ్రి	గౌతముఁడు (౧) దీర్ఘతముని కొడుకు శతానందుని తండ్రి
71	1	—5	జంతుఁడు (౧) సోమకునికొడుకు (౨) పృషతుని అన్న	జంతుఁడు సుజన్మకృత్తు కొడుకు పృషదుని అన్న
74	2	+9	బృహద్రథుని కొడుకు.	బృహన్మనస్సు కొడుకు
77	1	+10	స్వాయంభువ మనువు కొడుకు	ప్రియవ్రతుని కొడుకు
79	1	+1	దమనక	దమనిక
87	1	+8	కూఁతురు అగు మరీష	కూఁతురు అగు మారిష
89	1	+3	(౨) కా॥ సురాష్ట్రుని కొడుకు ధన్వంతరి తండ్రి	. . .
		+12	య॥ నరుని కొడుకు	య॥ దరునికొడుకు
		+13	దుందుభి (౨) మయుని రెండవ కొడుకు మందోదరిసహోదరుఁడు	దుందుభి (౨) మయుని రెండవ కొడుకు. మందోదరి సహోదరుఁడు వాలిచే చంపఁబడెను వీనిచంపి అగునట్లు శాపము ఇచ్చెను
		+15	దుందుభి (౩) మాయావి రెండవ కొడుకు వాలిచే చంపఁబడెను . . . ఇచ్చెను	దుందుభి (౩) మాయావి రెండవ కొడుకు

పుట	వరుస	పంక్తి	అశుద్ధము	శుద్ధము
92	2	—14	స్వాయంభువ మనువు కొడుకుల	ప్రియవ్రతుని కొడుకుల
94	1	—12	ప్రతివంద్యుఁడు	ప్రతివింద్యుఁడు
95	1	—14	దీర్ఘతమునిని	ధీర్ఘతపుని
96	1	+12	కుశుని మూఁడవ కొడుకయ్యిన అగ్రజుస్సు	కుశికుని మూఁడవ కొడుకయిన అధూర్తరజుఁడు
	2	+10	విరూహాణుని	విరోహాణుని
97	1	+10	ధృవుఁడు	ద్రుఘుఁడు
	2	—3	శిలాగునికొడుకు	శిలాదనికొడుకు
103	2	—6	వస,	వజ్ర,
119	1	+8	మరీష	మారిష
121	2	—4	మరీష	మారిష
		—5	మరీష	మారిష
124	1	—11	హవ్యునికి	భవ్యునికి
129	1	+8	బృహత్కర్ముఁడు	బృహత్కర్ణుఁడు
136	1	+2	స్వాయంభువుని పెద్దకొడుకు	ప్రియవ్రతుని పెద్దకొడుకు
138	1	—11	స్వాయంభువ మనువుకొడుకుల	ప్రియవ్రతునికొడుకుల
141	2	+12	జలంధర	జలధర
155	2	—8	బృహద్బలుఁడు	బృహద్రథుఁడు
162	1	—15	ఆఱుగురు కొడుకులలో	ఏవురుకొడుకులలో
165	1	—17, —13	త్రేతాయుగము	త్రేతాయుగము
1[illegible]	2	—2	తర్నములు	రత్నములు
168	2	—7	అయోనిజుఁడై	అయోనిజుఁడై
183	1	+5	(౫) అం॥ బృహన్మనసుని	(౫) అం॥ జయద్రథుని
191	2	—16	భారవునితండ్రి	భార్గవుని తండ్రి
200	2	+18	ఏకలవ్యునియన్న	ఏకలుని యన్న
202	2	+17	క్రోష్టి	క్రోష్టు
203	1	+10	అజిమీఢుని	అజమీఢుని
224	1	+1	త్రిగర	త్రిగర్త

\+ పైనినుండి

— క్రిందినుండి